

ISIDOROS ZOURGOS

Câteva nopți și încă una

Traducere de
Ana-Maria Lucescu

ISIDOROS ZOURGOS

Câteva nopți și încă una

Traducere din greacă de
ANA-MARIA LUCESCU

CURTEA VECHE

ISIDOROS ZOURGOS s-a născut în Salonic în 1964. A absolvit Facultatea de Științe ale Educației din cadrul Universității Aristotel din Salonic și a predat în învățământul primar. A colaborat cu numeroase reviste, în care a publicat poezie și proză, dar și însemnări critice bibliografice. A publicat până acum 11 romane și a primit o seamă de premii (Premiul Cititorilor acordat de Centrul Național al Cărții, 2011, Premiul Librăriilor „Public” în 2015, 2022, Premiul pentru Roman Istoric, pentru contribuția prețioasă la literatura greacă, acordat de Fundația „Konstantinos și Artemis Kyriazi”, 2023). Romanul *Câteva nopți și încă una*, apărut în 2017 și vândut în peste 60 000 de exemplare, a fost încununat cu Premiul pentru Literatură Greacă decernat de revista literară *Klepsidra*. Pe lângă activitatea sa de romancier, a semnat, împreună cu regizorul Panos Karkanavatos, scenariul lungmetrajului *Maluri*, lansat în martie 2015. În martie 2024 a primit Premiul pentru Contribuția la Educația, Cultura și Literatura Elenă al Fundației pentru învățământ Primar din Grecia. Isidoros Zourgos este membru al Uniunii Elene a Scriitorilor și al Uniunii Oamenilor de Litere din Salonic.

ANA-MARIA LUCESCU a absolvit Academia de Studii Economice din București în 1994. În 2014 s-a stabilit în Grecia, unde s-a dedicat studiului aprofundat al limbii și culturii grecești. În perioada 2022-2024 a urmat cursurile masteratului de „Traductologie Latino-Romanică” al Facultății de Limbi și Literaturi Străine (Universitatea din București). A tradus cartea *Copii, încape toată Antichitatea într-un lift?* de Theodoros Papakostas (în curs de publicare) și piesa de teatru *170 mp (Moonwalk)* de Yorgis Tsouris (în curs de publicare). Pe lângă activitatea de traducere, studiază greaca veche, iar interesele sale se axează pe limbi străine, literatură, traduceri și istoria Greciei antice.

*Lui Dimitris Zourgos,
care s-a grăbit să-și ia rămas-bun de la noi,
cei neconsolați*

„Spune-i celui care fără grijă doarme cât de grabnic săgeata Sorții zboară și pe câți astă lume capricioasă azi îi ridică și mâine îi doboară... Găsit-a careva Timpul veșnic tânăr sau Norocul ce stă pe loc?”

autor arab necunoscut, *O mie și una de nopți*

„În jurul lui, secolul tocmai începuse, un secol din care îi va fi dat să îndure o parte, dar din care nimic nu-i va aparține”

Sebastian Barry, *The Whereabouts of Eneas McNulty*

„Poate că nu scriu pentru nimeni. Poate scriu pentru aceeași persoană așteptată de copiii care își desenează numele pe zăpadă. “

Margaret Atwood, *The Blind Assassin*

Bătrânul din vagon

Gara, 22 aprilie 1909, ora europeană 22:45

O dihanie cu un ochi galben, în adâncul nopții. E din fier, e un tren, e murdar de fum și neguros de la aburii ce-i ies din măruntaie. A pornit din Gara Sirkeci¹, din Constantinopol², și călătorește deja de douăzeci de ore. Până acum, a prins pe drum două asfințituri și un răsărit de soare. E un tren bântuit, care duce câțiva călători și un sultan cu mâinile șiroind de sânge.

De ceasuri întregi își ține capul îmbătrânit sprijinit de geamul vagonului somptuos. În primele două nopți de călătorie, sultanul detronat Abdul-Hamid al II-lea mai mult privise tăcut pe fereastră umbrele argintii ale copacilor și caselor scunde. Se zgâiește la nălucile plăsmuite de lumina lunii și, preț de o clipă, i se pare că vede fluturând undeva un steag cu lună - nu acela al împărăției sale, ci al nopții, al cârmuirii ce dăinuie pe vecie.

Trenul fusese pregătit de către Comitetul Revoluționar în numai câteva ore, anume pentru el, un tren pustiu care să-l trimită departe de Constantinopol, în exil. Monarhul este însoțit de cei doi fii ai săi mai mici, de trei dintre nevestele sale, de aghiotanți, de o droaie de servitori, precum și de străjile care-l păzesc cu inimile strânse. Nu e mult de când padișahul și-a pierdut atotputernicia, iar supușii lui au nevoie de timp ca să se obișnuiască.

În gara din Salonic nu se află niciun oficial să-l întâmpine, ci doar o garnizoană locală și comandantul Școlii de Jandarmerie, un general italian, Di Robilant, care vorbește stricat turca otomană.

Comandantul îl pofteste pe sultanul decăzut să ia loc în mașina sa, dar acesta refuză. Cu puterea știrbită, sultanul vrea să meargă cu trăsură, vrea să audă zgomot de copite pe caldarâm, clinchet de hamuri cu zurgălăi, vrea să adulmece răsuflarea aburită a cailor în umezeala nopții.

I se aduce o trăsură, ce pornește pe drumuri strâmte și întunecate. Ordinele Comitetului „Unire și Progres” sunt clare: transferul trebuie să se desfășoare discret, dacă se poate chiar în taină, departe de centrul zgomotos al orașului și de faleza unde toate cafenelele-șantan sunt încă deschise, iar lămpile cu gaz trădează orice mișcare. De două zile, împodobit cu steaguri și scăldat în lumină, Salonicul sărbătorește detronarea sultanului; de altfel, aici se află dintotdeauna sediul Comitetului Revoluționar. Padișahul exilat - motivul însuși al acestei bucurii - sosește drept în sânul orașului, dar este încă noapte și Salonicul nu o știe.

Trăsura îl zdruncină când și când pe sultanul decăzut Abdul-Hamid al II-lea, căci drumeagurile Cetății de Sus sunt pline de hârtoape. De la umezeală, nasul mare îi curge, în mâna stângă ține o batistă și cu cealaltă se agață vârtos de mâner, întrucât curbele și gropile din caldarâm nu se mai sfârșesc.

În timp ce coboară dinspre zidurile răsăritene, pe partea stângă se deslușesc luminile Spitalului Municipal Hamidiye, care-i poartă numele. „Umbra lui Dumnezeu pe pământ” s-a îngrijit de propriii supuși mai bine de treizeci de ani. Iar ei, cugetă el cu tristețe, l-au răsplătit cu răpirea și întemnițarea într-un tren pustiu.

Sufletul și soldurile padișahului se mai liniștesc când trăsura începe să lunece pe dalele Bulevardului Hamidiye, botezat tot cu numele lui. Se mai domolește când vede marea - o bucată de oglindă spartă strălucind sub razele lunii. În dreptul fântânii de marmură din capătul bulevardului, adierea sărată a golfului îl furnică în barbă. Între timp, vizitiul dă bice cailor să străbată degrabă drumul aristocratic înțesat de consulate, unde sumedenie de ochi pândesc dinapoia draperiilor, iar cafenelele sunt încă deschise.

Trăsura cotește la stânga spre bulevardul următor. Monarhul își desprinde ochii de la mare și privirea îi este captivată de monotonia liniilor de tramvai. Șinele îl fac să se întoarcă în urmă cu cincizeci de ani și-i amintesc că vizitase orașul acesta pe vremea când era un tânăr prinț. Acum se întreabă unde-l vor conduce liniile astea de fier - poate spre un mormânt care-l așteaptă căscat.

Dinaintea trăsurii merg călări perechi de jandarmi galopând. Au gâtul de marmură și privesc doar în față. În urmă vine o caravană mică târând rămășițele lumii sale din palatul Yıldız, pe care l-a părăsit pentru totdeauna.

Bulevardul pe care îl străbat acum are un aer impresionant: trotuare de-o parte și de cealaltă, șiruri de copaci, lumini, vile mărețe cu turnuri și grădini luxuriante ce se întrezăresc dinapoia grilajelor înalte de fier. Sultanul nu le ia prea mult în seamă și, din când în când, ochii i se închid - a îmbătrânit. Își mângâie doar palma stângă cu degetele mâinii drepte; parcă ar căuta ceva pipăindu-și liniile mâinii. Dacă soarta îi e întipărită pe piele, atunci padișahul ghicitor în palmă nu va întârzia s-o descopere.

Începuse să se lumineze de ziuă. Orașul urma să se trezească în curând. Lfteris, încă nespălat pe față, luă muslucul³ și plecă să-l umple la cișmeaua publică din apropiere. Mamă-sa dormea. Somnul o cuprindea de obicei cu puțin înainte de revărsatul zorilor, când i se oprea tușea. La numai doi pași depărtare, marea răspândea mirosul algelor de pe țărm și al nisipului umed care aștepta răsăritul ca să se usuce.

Tatăl și fiul fărâmițară bucăți de pâine uscată în laptele cald și începură

să mănânce în tăcere. Dinăuntru, din odaie, se auzea răsuflarea grea a mamei. Lfteris lovea înadins cu lingura în farfuria smălțuită, căci uneori nu mai suporta să-i audă horcăitul. Tată-său mânca împietrit și fără să-l privească. Băiatul împlinise deja unsprezece ani, nu mai avea nevoie de alinturi.

Ieșiră din casă și o luară pe ulița care dădea în Bulevardul Exohes. Se opriră în fața izvorului tămăduitor al Sfintei Solomonia. Tată-său își făcu semnul crucii și apoi, la fel ca în fiecare dimineață, drumurile lor se despărțiră. Lfteris porni spre centrul orașului, unde se aflau agențiile de ziare, iar kir-Iannis Zevgos o apucă înspre est, către conacele cu grădini, spre Vila Allatini din susul morilor, acolo unde se termina bulevardul cu vile și începea drumul spre Școala Agricolă.

Lfteris se opri locului să caște gura la tramvaiul ce tocmai trecea. Era plin cu bărbați îmbrăcați în costume, cu pălării crem și gulere apretate. Cei mai mulți dintre ei lucrau în Cartierul apusenilor și în port, la bănci sau la birourile maritime. Luase și el o dată tramvaiul până în centru, la agenția de unde ridica ziarele. Se suise în el deoarece, cu o zi înainte, i se înfipse un cui în talpă și șontăcăia, lăsând urme în țărână pe unde trecea. Prin „o dată” se înțelege cu bilet, altminteri sărea și se agăța mai mereu de coada vagonului, fără ca vatmanul să-l poată zări în oglindă. De obicei o făcea după-amiezile, pe arșiță, sau în zilele foarte aglomerate, cerșindu-le călătorilor tăcerea complice. Ducea degetul la buze și le privea rugător pe cameristele și guvernantele îmbrăcate în alb, care coborau undeva pe la vilele lui Ath. Sossidis, Hr. Gheorghiadis, Hadzhimishev, Levi Modiano, Abbott, Per. Hatzilazarou...

Iuți pasul, fiindcă soarele începuse să se înalțe. Trecu prin fața berăriei „Mica Grădină”, unde văzu un ospătar măturând curtea.

— Ai întârziat, Lfterakis! E deja amiază! Îi strigă acela. Mari și mai mult pasul și se afundă până la gleznă în apa adusă de pârau din apropiere. La cafeneaua de la Turnul Alb, primii clienți se așezaseră deja la mese și își sorbeau cafeaua de dimineață. Înțelese că se făcuse foarte târziu și începu să alerge. O luă pe Bulevardul Hamidiye și trecu în goană prin fața cafenelei „Parthenon”. Scurtă drumul și ajunse pe celălalt trotuar, ocolind câteva balegi de cal aburinde. Se afundă mai apoi pe străduțele din vechea cetate, unde soarele nu răzbătea decât la ceasul amiezii.

Din depărtare, Iannis Zevgos zări vila și, odată cu ea, lumea adunată buluc în fața grilajelor de fier. O mulțime de bărbați în uniformă militară umplea curtea până-n capăt, unde începeau treptele de marmură. Își croi drum prin gloata de curioși împingând cu coatele în stânga și-n dreapta, până ce izbuti să ajungă la poarta enormă de fier. Nu era nevoie să întrebe ce se întâmpla, pricepuse deja din discuțiile mulțimii: sultanul Abdul-Hamid se afla închis în Vila Allatini.

Doi jandarmi cu aer fioros îl opriră la intrare și el începu să le explice stâlcit în limba osmanlâie: că era de mulți ani grădinar la vilă și că jumătate din zilele săptămânii și le petrecea acolo. Să-l întrebe și pe domnul director al Jandarmeriei, care locuise în vilă până alaltăieri. Ca să-și întărească spusele, își strecură degetul printre zăbrele, arătând spre căsuța unde-și adăpostea uneltele.

Unul dintre jandarmi îi făcu semn să-l urmeze. Kir-Iannis își luă pălăria în mână și se supuse. În timp ce mergea, privi temător în jur. Curtea imensă cu grădini găzduia de la un capăt la altul o pădurice de cizme strălucitoare și de săbii. Ofițeri de armată și de poliție, adunați în grupuri mici, discutau în șoaptă. Continuă să meargă în spatele jandarmului înalt, călcând pe pietrișul alb așternut chiar de el pe alee. Deasupra sa, copaci cu cuiburi de păsări - pini, cei mai mulți, și arțari -, iar lângă grilajul de fier, dafini și mirt; îi cunoștea pe fiecare în parte. Le dăduse chiar și nume, dar n-o mărturisise nimănui, căci îi era rușine. Trecu pe lângă rondurile de flori afânate; chiar ieri sădise acolo toate semințele primăverii. Oare cum de se schimbase așa totul într-o singură noapte?

La grajduri, o șură cu paie fusese transformată în Comandamentul garnizoanei. Un ofițer cu mustața răsucită îi completă un permis de intrare și îl umplu de ștampile.

— Să-l arăți la poartă! Îi porunci. Mai ales în primele zile, până te-nvață străjile.

Ieși cu hârtia și pălăria în mână. Ridică pentru o clipă ochii spre ferestrele de la primul etaj. De multă vreme se obișnuise să vadă acolo familia directorului Jandarmeriei, Robilant Pașa. Până ieri locuiseră în vilă, dar fuseseră siliți să se mute în numai câteva ceasuri. Îi dăduseră pe oameni afară din casă și într-o singură noapte îi duseseră în altă parte. Sultanul ăsta era o pacoste. Cei din familia directorului erau oameni pașnici și discreți, iar el, kir-Iannis, grădinarul lor, se obișnuise să muncească în pace. Robilant Pașa avea doar doi paznici, care făceau cu schimbul ziua și noaptea, iar Iannis îi știa bine. Acum, lumea întreagă se umpluse cu panașuri și chipiuri. Cum de se întorsese dintr-odată lumea cu susul în jos? Continuă să se întrebe. Cum de ajunsese un sultan să se amestece printre iedera și tufele lui de trandafiri?

— Dar oare o fi cu adevărat sultanul? se întrebă cu glas tare, nevenindu-i să creadă, și privi din nou spre ferestrele mari de la primul etaj.

În ultimele luni văzuse niște caricaturi care circulau prin ziarele străine și pe cărțile poștale. Padișahul era urât, scund, cocoșat, cu un nas mare și un aer lasciv. Adesea, Lefteris le aducea seara reviste, pe care le înapoia la agenție în dimineața următoare. Nevastă-sa, Gisèle, le citea și din ziarele franțuzești. Presa străină relata despre amante și roabe, orgii și valuri de sânge, îl supranumea „Sultanul Roșu”. Prin pumnalul lui trecuseră mii și mii de victime, așa se scria, și creștini, și musulmani. Nu făcea deosebiri

între dușmanii săi, era democrat și tolerant în această privință, le săpa tuturor groapa la fel. Asta era o dovadă palpabilă de egalitate și de frăție. De ce oare îl dușmăneau revoluționarii din Comitet?

Clătină din cap într-o parte și-n alta ca să alunge gândurile fără rost, la fel cum cernea pământul brun prin zimbil ca să alunece pietricelele, chiar și cele mici, de mărimea unui bob de linte. Avea multă treabă, căci era anotimpul de săpat și însămânțat grădinile, dar, cu atâtea hârtii și peceti, se afla în întârziere. După ce vârî hârtia cu iscălituri la piept, porni spre magazie ca să-și ia uneltele de săpat, îngrășământul și nisipul de râu. În acest timp, pe treptele de marmură din fața vilei se descărcau cufere și lăzi.

În fiecare zi străbătea pe jos, de cel puțin două ori, bulevardul cel mare, de la cafeneaua lui Modiano, aflată dincolo de vila lui Allatini, până la fântâna de pe Bulevardul Hamidiye, iar de acolo o lua prin labirintul orașului vechi și făcea calea întoarsă, ca să apuce să-i dea o mână de ajutor tatălui său, care trudea încovoiat deasupra pământului încă de la mijitul zorilor.

Pornea de la agenția de lângă Banca Otomană cu un cărucior ticsit cu ziare și împărțea mai întâi abonamentele: *Farul Salonicului*⁴, *Adevărul*⁵, *Yeni Gazete*, *El Avenir*, *Asir*, *Journal de Salonique* ș.a. Urca scări, se strecura în birouri, în cafenele, în marile centre comerciale din Port. Când se terminau abonamentele, lua vreo cincizeci de foi și le băga în haina lăbărțată pe care o preschimbase în raniță, atârând-o de umeri cu sfori. Ținea la vedere una sau două pagini, în special pe cele cu titluri incendiare, și pornea din nou spre Exohes pe șoseaua lungă ce începea de la cafeneaua Turnului Alb. În răstimpuri, striga tare, în patru-cinci limbi diferite, titlurile ziarelor și învățase, cu timpul, unde locuia fiecare. Se oprea în fața caselor înstărite și, cu capul vârât printre zăbrele, începea să strige pe limba celor ce locuiau acolo: în turcă, greacă, ladino, armeană, franceză, bulgară...

De cele mai multe ori, după ce se mai ușura de povară, cotea către Moscheea Nouă și se abătea pe-acasă, ca să vadă dacă nu cumva mamă-sa are nevoie de el. Casa lor era o veche magazie de lângă mare, pe care le-o cedase, contra unei chirii simbolice, binefăcătorul tatălui său, cel care fusese primul și singurul lui căpitan.

Trecuseră ani buni de când Iannis Zevgos se imbarcase marinar. De probă, îi spusese, doar pentru câteva luni. Rămăsese atât cât putuse, așteptând să vadă dacă până la urmă pânțelele-i va suporta marea. Din Salonic până la Marsilia vomitase des, cu capul aplecat peste copastie, făcând să crească îndeajuns nivelul valurilor. A dat însă Domnul și-au fost nevoiți să acosteze câteva săptămâni la Marsilia. Acolo se dăruise muncii cu trup și suflet, trudise ca un hamal, mai rău ca un sclav, pentru că-i era

rușine de căpitan și onoarea îl mâna să se cațare și să coboare pe coșurile de fum, sărind câte două trepte deodată.

La Marsilia o cunoscuse pe Gisèle. Muncea în prăvălia tatălui ei, una dintre primele tutungerii de pe drumul care ducea din port spre oraș. Din clipa în care-i zărise ochii de culoarea mierii, Iannis începuse să fumeze chiar și în somn. Până să se încheie luna, erau deja căsătoriți. Convertirea sa la religia ei, cea catolică, se petrecuse atât de repede, încât nici nu apucase să-și dea seama. Fusesse ca o pișcătură de țânțar în timpul unui somn adânc. O privise hipnotizat de iubire și îi dăruise religia strămoșilor săi, păstrând însă orașul natal. Plecaseră la Salonic cu trenul. Atât fusesse zestrea lui Gisèle - două bilete de tren către împărăția sultanului.

Luaseră vechea magazie a căpitanului și-o văruiseră. Construiseră o masă de bucătărie și un closet. Trăseseră un burlan de pe acoperiș ca să se scurgă apa de ploaie și, centru că nu aveau obloane, atârnaveră draperii groase a ferestre, ca marea să nu le vadă îmbrățișările.

După aceea, Iannis renunțase la corăbiile care-i pricinuiau greață și începuse să sape pământul, să-l sădească, să curețe copaci și să plivească. Îl fermeca adierea aceea diferită, a pământului mirosind a bălegar și a ierburi arse de soare. O iubi pe Gisèle, iubi și pământul, și așa i se liniștiră măruntaiele. Îl mai apuca uneori greața, dar numai atunci când se gândea c-ar putea s-o piardă într-o zi pe Gisèle.

Leteris se născuse în 1898, după calendarul creștin, în toiul iernii. Fusesse anul în care Poselli⁶ terminase Catedrala Catolică, numai că tot atunci luaseră foc Sinagoga Talmud Tora și vechea moară a lui Allatini. După nașterea băiatului, Gisèle încetase să mai lucreze cu ziua în tutungerii și rămăsese acasă, ca să-l crească mare cu lapte de la pieptul ei și cu povești. Câțiva ani mai târziu, se dusesse iar la muncă, de data asta la o filatură din Karagatsia, nu departe de Biserica înălțării Domnului. Când tușea ei începuse să sune ciudat, o alungaseră fără milă. După câteva zile, Leteris fugise de la școală, dar câteva luni mai târziu fusesse silit de tată-său să se întoarcă. Deprinsese iute scrisul și cititul. Franceza o deprinsese între timp de la maică-sa, o sorbise pe-ndelete, ca și laptele ei. Carte învățase mai degrabă din ziare și din reviste decât de la școală, învățase să citească ziarele pe furiș, atingându-le atât de ușor, încât degetele lui păreau niște piciorușe de păianjen: puteai să juri că paginile acelea nu fuseseră atinse vreodată.

În acea primă zi a venirii sultanului în oraș, Leteris coti, ca de obicei, dinspre bulevard spre casă. Îl cam durea spatele încă de dimineață, de parcă povara știrii zilei atârna la fel de greu precum țiglele și cărămizile scoase de fabrica lui Allatini. Dar cum toate noutățile ultimelor zile erau tulburătoare, până la jumătatea drumului vânduse aproape toate ziarele. Se vorbea despre noua mișcare a Comitetului din capitală, care înăbușise contrarevoluția și-l detronase pe sultan, despre noul masacru al armenilor

de la Adana, dar, îndeosebi, se zvonea despre ostaticul Abdul-Hamid adus la Salonic. Îi rămăseseră doar patru gazete, două grecești, una în ebraică și una în bulgară - pentru cea din urmă, oricât strigă până răguși în fața vilei lui Hadzhimishev, nu-i răspunse nimeni.

TRANSFERAREA SULTANULUI ÎN MIEZ DE NOAPTE⁷

Aseară la ora 11 a fost transferat aici sub supraveghere strictă, împreună cu două dintre soțiile lui, sultanul detronat Hamid și a fost închis în palatul fraților Allatini de lângă turnuri.

O găsi pe mamă-sa în picioare în bucătărioară, amestecând cu lingura în mâncare. Când erau doar ei doi, vorbeau întotdeauna franțuzește. Aerul mirosea a pilaf cu roșii și soarele îi lumina prin fereastră chipul. Avea părul lung, adunat într-un coc la spate. O privi o clipă, apoi își abătu privirea, știind că lumina amiezii îi dădea la iveală toată paloarea. O întrebă dacă avea nevoie de el și își aruncă din nou pe umăr desaga cu ziare.

— Du-i gustarea asta lui taică-tău, a uitat s-o ia azi-dimineață, îi spuse și-i arătă o traistă mică din lână groasă.

O puse și pe-aceea pe umărul cu gazete, îi sărută mâna în care ținea lingura și ieși pe ușă. Își apără ochii cu palma, ca să nu-l orbească soarele, și cuprinse întregul golf cu privirea. Era înțesat de bărci și caice cu pânzele umflate de vânt, ca niște obraji. În zare se deslușea vaporul de pasageri *Haver*, care tocmai se grăbea să acosteze în cheiul lui Kerim efendi. Era una dintre zilele în care lumina îți obosea ochii.

Se întoarse acasă după chipiul cu cozoroc mare, ce-l ferea de soare și ploi. O găsi pe mamă-sa așezată pe divanul din salon, plângând.

Când ajunse la Vila Allatini, era deja amiază. Vându și ultimul exemplar din *Farul Salonicului* unuia dintre numeroșii pierde-vară care se adunaseră încă de dimineață împrejurul vilei, ca să-l zărească la un moment dat pe sultan ieșind și ca să aibă ce povesti seara la cafenea.

La poartă fu interogat de un ofițer care-l cercetă de sus până jos, plin de suspiciune. Leteris se deprinsese deja să-i recunoască pe absolvenții Școlii Idadiye⁸, cu aerul lor grav și privirea arogantă. În fața lui stătea un ofițer de carieră, unul dintre generalii de mâine ai imperiului, care erau atenți la orice, până și la zborul unui cărăbuș, ca nu cumva să se ivească vreo piedică în calea ascensiunii lor.

— Trimite după grădinar! Îi porunci soldatului de lângă el, care stătea drept și nemișcat, cu arma la picior. Dacă ești cu adevărat fiul și ajutorul grădinarului, atunci să ți se facă hârtii, altfel nu intri!

Motivul pentru care ofițerul nu-l luase la șuturi de la bun început pe copilandrul prost îmbrăcat din fața lui era că i se adresase în franceză. Cazul lui Leteris reprezenta pentru ofițer întocmai zborul cărăbușului, ce

ar fi putut colinda pe la fereastra vreunui consulat - o eventuală rudenie a tânărului sărăntoc cu vreunul dintre cei sus-puși. Absolventul Școlii Idadiye trebuia să fie cu ochii în patru, ca nu cumva, mai apoi, să i se ceară socoteală.

Iannis Zevgos apăru la poartă, cu încălțările murdare de noroi. Îi arătă ofițerului hârtia și acesta îi ordonă să meargă de îndată la Comandamentul garnizoanei, ca să scoată una și pentru băiat. Pe Lefteris îl lăsară să treacă fără escortă. Tatăl și fiul porniră înapoi pe poteca pavată cu pietriș alb. La fel ca în timpul dimineții, mai mulți gradați stăteau în picioare, chiar și pe sub copaci, așteptând ordine.

— De mâine să vii îmbrăcat altfel, îi spuse, să nu se uite ăștia chiorăș la tine și să te creadă un vagabond.

— Dar noi muncim cu pământ aici, sunt în hainele de lucru.

— Și ce dacă?! Dacă tot treci mai întâi pe-acasă, să te schimbi și să-ți pui pantofii, ăia care au o gaură, dar nu se vede.

— ăia nu mă mai încap.

Kir-Iannis se opri brusc din mers, scărpinându-și capul asudat.

— Atunci să-ți pui pantofii mei vechi, ăia de sub dulap.

— ăia-mi sunt mari!

— Îndeasă-le ziare la vârf, să-ți țină degetele! Găsește unele mai vechi la agenție și adu-le! Iată că uneori și gazetele sunt bune la ceva.

— Vreau să vin desculț. Vine vara și-o să stau oricum cu picioarele în țărână.

— Să nu mai spui una ca asta! Dacă te trezești într-o zi cu sultanul în fața ta, ce te faci? Vrei să creadă că ești un cerșetor? Așa te-am crescut eu?

Ajunseră la Comandament, locul unde se eliberau permisele de intrare.

— Să ții totdeauna hârtia asta în sân. Și dacă, Doamne ferește, sentâmplă să intri-n belea pe altundeva, s-o arăți, fiindcă-i plină cu parafe și de-astea. Au valoare și-n afara vilei, peste tot. Ai grijă să n-o pierzi!

În orele următoare, știrea se răspândise pretutindeni: „Sultanul, ostatic în oraș?”

Se împrăștiase ca mirosul unui pârlol și îi făcuse pe oameni să-și ridice capetele de la lucru și să se întrebe - din Bulevardul Exohes și până în vestul orașului, în Bara⁹, Nahmias, Kilkis Mahalé, dar și pe drumurile de costişă ale satelor Kapoutzides, Arsakli, Kireçköy...

„Sultanul e ostatic în Vila Allatini!”

Fantezia populară se aprinse și se răspândi suflată de vântul rutinei de zi cu zi, ce-și găsea salvarea în zvonurile despre o viață ca-n povești. Firește că ziarele erau cele care turnau, de zile întregi, de săptămâni, gaz pe foc:

Joi la amiază, cu tot dejunul său îmbelșugat, Abdul-Hamid a

mâncat doar două ouă. Mai târziu a cerut și puțin iaurt. A fost trimis un agent de poliție să-i cumpere...

Unul dintre oamenii săi de serviciu ne-a informat că, în cea mai mare parte a zilei, monarhul detronat stă așezat într-un jilț mare, adâncit în gânduri, și-și răsuțește printre degete mărgelile groase de chihlimbar ale mătăniilor. Lângă el se află credinciosul său eunuc arab...¹⁰

Plimbările de primăvară de pe Bulevardul Exohes nu mai erau acum întâmplătoare sau în voia soarelui și a întâlnirilor ocazionale. Cu toate că bărbații continuau să salute cu o ușoară ridicare a pălăriei, iar femeile să-și rotească grațios umbreluțele de soare, promenada lor avea acum o țință, un scop. Grupuri de prieteni, dar și familii întregi se perindau pe trotuare cu aparentă indiferență, ca până la urmă să se îndrepte cu toții spre locul unde bătea inima mitologiei locale. Trăsuri descoperite și landouri mergeau pe urmele cailor nădușiți, hurducându-se când și când pe drumul pietruit. Vagoanele tramvaiului circulau înțesate de lume până la Depou, la capătul liniei.

După Depou, mulțimea devenea tot mai compactă, încercuind întreaga zonă din jurul Vilei Allatini. Chiar dacă marea întindere a terenului era împrejmuțată cu garduri înalte de fier, pâlcuri de străji fuseseră înșirate de-a lungul lui spre a-l păzi pe sultanul prizonier nu doar de privirile curioase, ci și de bombe sau gloanțe, căci, cine știe? Orașul era renumit atât pentru unele, cât și pentru celelalte.

În mulțimile de curioși se amestecară deopotrivă vânzători ambulănți, ziarști, doi fotografi, un caricaturist care se așeză la umbra deasă a unui copac, reporteri de la gazetele englezești, franțuzești, nemțești...

Curiozitatea continuă și va continua să conducă multă lume spre vila romantică în care sultanul decăzut din drepturi își petrece zilele...

Iar lumea se îndreaptă spre Vila Allatini cu dorința adâncă și speranța de a zări sau surprinde câte ceva din viața misterioasă a lui Abdul-Hamid și a familiei sale. Dar nu vede nimic, oricât ar încerca să străbată cu privirea distanța și zidurile vilei. Totul este învăluit într-un mister absolut.¹¹

În unele după-amiezi ale primei săptămâni, pe latura vilei dinspre mori și mare, dincolo de grilaj, se putea deosebi și un alt soi de adunare, mai ciudată. Puteau fi văzuți un ziarist luând notițe într-un carnet, un cerc de bărbați, dar mai cu seamă femei și copii de pe la casele bogate din cartier, strânși toți în jurul unui băiat bine îmbrăcat, care vorbea încet și clar, când în franceză, când în greacă. Mișcările îi erau atente și reținute, iar

sprâncenele i se încrețeau la răstimpuri, în acord cu inflexiunile vocii. Acest tânăr domn prezenta un program de zici că era un animator într-un spectacol de revistă sau la o cafenea-șantan aristocratică, asemenea celor din preajma Turnului Alb. Se pare că poveștile lui stârneau interesul mulțimii, aproape că o vrăjeau.

Un observator atent ar fi putut surprinde momentul în care ziaristul îi făcu un semn cu ochiul tânărului sau faptul că același ziarist îi puse primul obolul în farfurioara ce răsări ca prin farmec în fața adunării la sfârșitul reprezentației. Toate acestea se desfășurau la umbra deasă a unui dud alb, a cărui înălțime depășea cu mult zăbrelele gardului împrejmuitor, ajungând până în dreptul primului etaj al vilei.

— Să poftească înainte copiii și domnii care nu se sfiesc să-și șifoneze costumele! Pentru dumneavoastră, doamnelor, se înțelege că este nepotrivit, dar lăsați copiii să se cațare! Soarta a fost favorabilă și ramurile acestui copac coboară până în dreptul ochilor noștri. Să se suie copiii și să se cațare din creangă-n creangă! Nu vă temeți, doamnelor și domnilor, niciodată n-a fost mai ușor să te sui în vârful unui copac! De-acolo de sus se vede direct în apartamentele padișahului. Poate vreunul va fi norocos și va da peste o perdea uitată deschisă. Sau poate vor fi doi norocoși! Lăsați copiii să-ncerce! Eu însumi, fiind în grădinile astea cinci zile la rând, l-am zărit de trei ori, o dată chiar de-aproape. În seara aceea am fost atât de speriat, că m-am adăpostit în brațele maică-mii. Doamnelor și domnilor, monstrul din Yıldız se află în orașul nostru, ar putea apărea oricând și-n fața dumneavoastră!

— *Mesdames et messieurs...*

În a cincea zi de la sosirea sultanului în oraș, kir-Iannis deschise gura:

— Pe unde dispari după-amiezile? Gazetele le isprăvești încă de dimineață și din vilă ne dau afară devreme... Ia spune-mi, pe unde hoinărești?

Lefteris ocoli întrebarea.

Câteva zile mai târziu, tatăl său află veștile de la niște cunoștințe: „Fiul tău dă reprezentații în fiecare după-amiază. Adună grupuri de naivi și le îndrugă câte-n lună și-n stele despre vilă și despre sultan. Își vinde scornelile și jurnaliștilor. Au telefonat unii chiar și de la ziarele din Atena, ca să ceară informații.”

În aceeași seară, se urni spre casă când deja era întuneric beznă.

— Unde-ai fost?

— După cum ai prins de veste, la vilă am fost.

— Vinzi minciuni?

— Dacă se omoară toți să le cumpere, ce vină am eu?

— Astea nu-s lucruri serioase...

— Și ce, ogoarele sau gazetele sunt?

Kir-Iannis simți cum i se suie sângele la cap. În aceeași clipă însă, băgă

de seamă cât de mult se îngroșase vocea fiului său. Adevărul era că, în general, avea încredere în el: de trei ani supraviețuia singur pe străzi și aducea bani în casă. Totuși, trebuia să continue școala.

— Câștigi bani frumoși, din câte înțeleg.

— Cei de la vile nu-s ca noi. Se scaldă-n parale, și nevestele de bogătași sunt neieșite în lume, nepricepute.

Cred orice le îndrugi, nu-s ca mama.

— Și cu paralele câștigate ce faci?

— Tată, propun ca mâine, duminică, să sapi singur la grădină. Eu o să vin direct aici după ce termin cu gazetele, o să-mi pun hainele bune și o să-ncep de dimineață. Lumea iese la plimbare devreme și căpătâna mea născocesc întruna povești.

— Unde ții paralele?

Leteris se sculă de pe scăunașul pe care ședea și ridică mangalul neaprinș de săptămâni întregi. Îi arată ceva mărunțiș și niște bani europeni înveliți într-o bucată de piele.

— Ți-ai tot?

— O să iau și de la ziaristi...

— Vezi să nu-și bată joc de tine!

— Știu, tată, știu.

— Și ce-o să faci cu paralele?

Leteris împachetă cu grijă banii și îi puse la loc sub mangal.

— Îmi răspunzi?

— Acum că mama e plecată prin vecini, pot să-ți spun. O s-o ducem la sanatoriu, la munte, așa cum a zis doctorul ăla.

— Mama ta are deja un bărbat care-i poartă de grijă.

— E mai bine dacă-i purtăm de grijă amândoi, tată.

Din depărtare se auzi sirena vaporului de pasageri - era ultima cursă. *Ahmet*, cu luminile aprinse, se pregătea să ancoreze la cheiul lui Kerim-efendi. Kir-Iannis auzi semnalul și-și aminti că locuiau lângă mare. Simți cum îl cuprinde răul de mare de odinioară, cu vertijul acela cumplit și nădușeala rece. Nu le mai simțise de mult, dar nu marea era de vină de data asta, ci mai degrabă teama că Gisèle, mai devreme sau mai târziu, îl va părăsi.

La scurtă vreme după ziua de 1 Mai, sărbătorită cu flori la pălării și coronițe pe creștetele fetelor, veni ră primele călduri. Pe multe dintre străzile cartierului Exohes ieșise la plimbare ultima achiziție a Primăriei. La început, copiii alergau în urma ei, huiduind și aruncând cu pietre. Era un compresor cu aburi care bătătorea pământul zbârcit de ploile năvalnice. De cele mai multe ori, în urma lui venea și o stropitoare care întărâta de-a binelea toate lighioanele desculțe ce locuiau în casele scunde aflate departe de bulevardul luminat. Șoferii coborau atunci din vehicule

și fiecare înjura pe limba lui.

Mulțimea rămânea în continuare adunată în jurul Vilei Allatini. În interiorul curții, într-o parte, fuseseră ridicate corturi, ca să doarmă zecile de soldați care păzeau vila zi și noapte. Grădinarul mic și cel mare trudeau neconținut, deoarece, odată cu venirea sultanului, grădinile și copacii erau expuși privirilor a sute de oameni, care comentau și cel mai mic amănunt.

Pe Iannis îl căutase la un moment dat chiar și Necip Bey, directorul agriculturii pe județ. Fusesse mâna lui dreaptă anul trecut, atunci când se plantaseră sumedenie de copaci de-a lungul întregii străzi Sedes, ce trecea prin fața vilei, a fabricii de bere Flokas și se continua până la Școala Agricolă. Beiul venise personal, ca să vadă cu propriii ochi cum arătau grădinile vilei. După o scurtă raită, zâmbise mulțumit și-l bătuse prietenește pe umăr.

— Mai ai de lucru, Iannis, dar roadele se văd deja. O să mai trec, așa, ca să fie îndeplinite formalitățile.

În zilele următoare fură nevoiți să muncească până la asfințit - crini, zambile, busuioc, garoafe... Castraveții de lângă gard fuseseră sădiți, grămezile de bălegar se mistuiau, răspândind mirosuri grele, iar cenușa fusese amestecată cu pământ, ca prim îngrășământ.

Ofițerii și soldații se obișnuiseră cu ei, așa că-i lăsau să intre și să iasă fără să le mai ceară hârtii. Leteris făcea și o mulțime de comisioane; de altfel, taică-său nu voia să-i stea tot timpul printre picioare. Vorbea fără astâmpăr și-l întreba neîncetat lucruri de care Iannis Zevgos n-avea habar. De când îi interzisese să mai dea acele spectacole în fața gardurilor, pentru că străjile începuseră să se uite chiorâș la ei, îl puneă să facă muncile cele mai neplăcute. Făcea și comisioane pentru alții, mai ales pentru servitorii și ofițerii care mișunau prin vilă.

Leteris n-avea să uite niciodată ziua în care urcă pentru prima dată treptele albe de marmură și trecu de ușa înaltă din lemn sculptat. Nimeri într-un antreu care ducea spre o altă ușă, cu două canaturi și cu geamul incrustat. O împinse și se trezi într-un coridor lung, îmbrăcat în lemn lustruit. Simți cum îi tremură picioarele. Înțelese că intrase chiar în lumea poveștilor familiare lui, pe care le vindea pe câțiva gologani curioșilor din fața grilajelor. Călca pe locul pe unde, în urmă cu câteva ore, pășise însuși padișahul. Atingea același mâner de os al ușii pe care-l atinsese mâna aceluia când urcase pentru prima oară scările de marmură, gârbovit și ostentiv după călătoria cea lungă.

— Ce vrei? îl întrebă cu asprime un ofițer apărut în capătul coridorului.

Leteris îl privea năucit fără să-i răspundă, de parcă își înghițise limba. De altfel, se găsea în peștera balaurului, a sângerosului Abdul-Hamid, era firesc să rămână amuțit pentru câteva clipe.

— Ce cauți? îl întrebă din nou, de data asta în franceză, între timp,

Lfteris se apropiase destul cât să-i poată distinge detaliile uniformei călcate, cureaua lustruită și cizmele. Pielea îi mirosea a tutun și a parfum greu, de trandafiri.

Întinse mâna și îi arătă un pachet legat cu sfoară.

— Mi-au poruncit să-l duc la bucătărie, îi răspunse în franceză.

Ofițerul îl luă și-l așează pe măsuta ovală din hol. Cu un gest rapid, scoase o baionetă de undeva din centura uniformei. Lfteris se dădu înapoi îngrozit. Ofițerul zâmbi și tăie sfoara cu o mișcare îndemânată. Vârî baioneta la loc în teacă și dădu la o parte hârtia groasă cu care era învelit pachetul.

— Mirodenii, mi-au spus, adăugă Lfteris, care, de cum văzu baioneta la loc în teacă, își recăpătă graiul.

După ce pipăi atent conținutul și-l mirosi, pentru a se asigura, ofițerul înveli de mântuială pachetul și i-l înapoie. Cu mâna cealaltă îi arătă o scară ce ducea în jos, la capătul coridorului.

— Pe-acolo ajungi la bucătărie. Data viitoare să intri însă pe ușa din spate și să nu-ți mai fie frică de pumnale. Cândva o să mergeți cu toții, și creștini, și evrei, în armata otomană... Ce-o să te faci atunci?

Lfteris încuviință din cap fără să scoată o vorbă și strânse cu grijă pachetul la piept. Ajunse la capătul coridorului și, pe când cobora scările, simți un miros de ceapă și lapte fiert cu scorțișoară.

„Oare ce-o să mănânce padișahul astăzi la prânz?” se întrebă.

Pe măsură ce zilele treceau și începea vara, Lfteris începuse deja să cutreiere nestingherit înăuntrul și în afara vilei. Țigări pentru paznici, târguieli suplimentare pentru servitorii care uitaseră să pună totul pe listă, rachiu pe furiș pentru ofițeri - pe acesta îl aducea de obicei ascuns în semințe sau în îngrășământ. În plus, în fiecare dimineață vindea îndeajuns de multe ziare, căci era isteț și iute și se descurca în toate limbile vorbite în oraș. Discret și orb la abaterile din jur, Lfteris continua să scoată parale și din serviciile făcute altora. Tatăl său prefera asta, decât să se expună privirilor, ale jandarmilor mai ales, cu istorisirile alea mincinoase.

Până la sfârșitul lui mai, intrase de mai multe ori la parter și în subsolurile vilei. Începu să viseze, răsucindu-se în așternut, cărămizile roșii din care era construită și treptele de marmură strălucind săpunate, pe care încerca înspăimântat să le ocolească, întrucât, în vis, nu voia să le calce, având pe tălpi pământ brun din grădină.

Odată, pe când se afla în sala cea mare de la parter, apucase să se uite în sus la tavanele pictate. Alteori, băgase de seamă soba înaltă din porțelan, ramele lustruite care încadrau oglinzile imense făcute parcă pentru uriași, precum și covoarele cu desene multicolore care te amețeau privindu-le. Aerul mirosea a tutun rânced și a lână umedă. Acest din urmă miros deștepta în mintea lui o senzație primitivă, străveche, aproape ca

aceea de blană mițoasă.

Îl vedea adesea urcând scările - un bărbat înalt, întotdeauna elegant, îmbrăcat cu un costum închis la culoare, cu un fes așezat impecabil și guler alb apretat. Ținuta lui protocolară era fără cusur, chiar și în zilele în care până și cicadele asudau de căldură, iar conurile de pin plesneau cu zgomot și cădeau printre ace pe pământul uscat.

Îl mai văzuse prin cartier pe acest bărbat, care intra în unele zile de vineri în Moscheea Nouă, impunătorul templu al comunității dōnmeh¹². Îl întrebase pe tatăl său despre el în ziua în care-l văzuse târând-o grăbit de mână pe mica prințesă, ca să urce scările. Era îmbrăcată cu totul în alb, de la panglica din păr și până la pantofii de un alb ca al pietrișului de pe alea ce conducea la intrarea din față a vilei. O țara pentru că, în mod evident, se grăbea, iar ea, fiică-sa, era cu mintea aiurea - la păsările din înaltul cerului, la gogoșile albe ale omizilor din pini și la cine știe ce altceva.

— El cine e? îl întrebă pe taică-său în vreme ce acesta cresta cu briceagul un pepene galben din cei timpurii, a cărui zeamă i se scurgea pe șorțul de grădinar. L-am văzut intrând în Moscheea Nouă. Îl cunoști?

Kir-Iannis îi aruncă o privire nedumerită, asta tocmai când se apucase să despice pepenele și să-i arunce pe jos semințele.

— E un evreu dōnmeh de vază¹³, dintre cei din Smirna¹⁴. L-am văzut intrând falnic în Școala Comercială, la care merg numai musulmanii. Are și propriul birou bancar, cred că e și misit de imobile scumpe. Vorbește însă franceza la perfecție. Odată m-a întrebat despre îngrijirea trandafirilor. Mi-am dat seama că-l interesa pentru grădina lui. I-am spus câteva secrete, când să îndepărteze lăstarii orbi de pe trandafiri, ca să înflorească de mai multe ori, cum să-i ferească de îngheț, dintr-astea... Mi-a dat și bacșiș - mare boier! E bancher și agent de bursă, se pricepe la parale tot așa cum ne pricepem noi la flori. Î vizitează chiar pe sultan, asta o știu sigur. Gurile rele șoptesc că-l ajută să-și țină ascunse paralele împrăștiate prin toată lumea și pe care, spun gazetele, vor să pună mâna revoluționarii. Într-o după-amiază i-am văzut împreună la fereastra cea mare de la primul etaj. Vorbeau în franceză, vântul mi-a adus la ureche câteva cuvinte.

— Fata care vine cu el e fiică-sa?

Kir-Iannis ridică din umeri nepăsător și începu să curețe pepenele de coajă ca și cum ar fi ținut în mână un măr mare.

Din după-amiaza aceea, Lefteris observă că distinsul vizitator aducea întotdeauna fetița cu el și că o striga „Mirza”. Odată o întâlni singură pe coridorul cel lung de la parter - ținea în mână o minge. Avea părul pieptănat la fel ca fetițele din ilustratele englezești ce se vindeau la agenție împreună cu revistele. Trecu prin fața lui cu privirea plecată. Rochia îi

foșni precum frunzele din grădina vilei, atunci când adia briza dinspre Micul Karabournou. Rămase cu privirea ațintită în urma ei - un peisaj mic și alb ce se îndepărta. Fiul grădinarului ținea în mână niște trandafiri roșii și roz. Primise ordin să-i predea eunucului din fața biroului cel mare, a cărui ușă de stejar rămânea totdeauna închisă. Pe când o privea dispărând, simți pentru prima oară suferință din pricina ei, întrucât un spin mare i se înfipsea în deget și două picături de sânge i se scurseră pe pardoseala de lemn.

Într-una din zilele următoare, alergă într-un suflet la taică-său, care, aplecat, tencuia zidul magaziei cu o mistrie. Acesta întoarse capul și îi zări chipul scăldat de sudoare.

— Ce-ai pățit, mă?

— Am fost sus pentru prima dată!

— Sus, unde?

— La primul etaj.

Kir-Iannis zâmbi și luă o gură de apă din ploscă, după ce mai întâi o înălță ca și cum voia să tină un toast.

— Hai și-n haremlîc¹⁵ s-ajungi!

— Tată, nu râde, l-am văzut! L-am văzut de-aproape! Atât de-aproape încât, dac-aș fi întins mâna, l-aș fi atins!

— Pe cine, mă?

— Pe padișah, îți jur!

— Nu mai striga, împielițatule, că ne bagi în bucluc! Vorbește mai încet!

— L-am văzut, este foarte bătrân și cocoșat, zise Lfteris, de data asta în șoaptă. Stătea în picioare și se căznea să-și vâre picioarele în niște papuci. Era în fața ușii întredeschise a biroului dinspre grădină. Într-o mână ținea o țigară aprinsă. Are barbă și un nas mare, este...

— Șșș! Mai încet, ți-am spus! Pentru ei suntem ăia necredincioși, adică de jos, ai uitat?

— E urât, tată, tare urât! zise încet, cât să-l audă.

— Te-a privit? Ți-a vorbit?

— A întors capul numai o clipă - avea ochii roșii. Păianjen într-o căpiță de paie de-aș fi fost, tot mi-ar fi dat mai multă importanță. Stăteam în fața lui și parcă eram invizibil.

— Probabil se gândea la altceva, fiule. Cu cât ești mai mare și mai însemnat, cu atât pari mai în afara celor lumești.

— Nu mai e mare, e doar un ostatic.

— Oricât ar decădea un sultan, tot sultan e. Numai șiragul lui de mătânii valorează mai mult decât casa noastră. Sper c-ai făcut și tu o plecăciune...

Lfteris rămase tăcut.

— Ai plecat capul măcar?

— Eram atât de tulburat, încât am uitat. Dar ți-am spus, nici nu m-a luat în seamă...

— Vezi să nu ne bagi în bucluc și să mă trezesc pe drumuri, iar tu, cu dosul înroșit de vergi... ai grijă, îți zic! Și-ncă ceva! Adu-ți aminte de violetele pe care le-am sădit împreună, nu există floare mai umilă decât ele. Așa să fii și tu în viață! Să nu ridici capul mai sus decât ți-e rangul!

Dar când capul ți se înalță iute ca buruienile după ploaie, cum izbutești să te ascunzi? Cum se poate cineva feri de visele ce-l năpădesc? Nu sunt ca fulgerul, să te adăpostești de ele sub un acoperiș, nici ca arșița verii ce se anunță de dimineață, ca să uzi o pălărie de paie și s-o porți pe caniculă. Visele vin noaptea și te înăbușă cu fum. Ești o albină harnică amețită de ele. Sufletul tău este mierea pe care ți-o fură. În spatele măștii de apicultor, visele își ascund adevărata față. Afli adevărul despre ele abia după ce te-au prădat.

Pentru Leteris, sultanul în sine nu însemna nici vis încântător, nici coșmar. Vis era numai copila aceea înveșmântată în alb, cu bucle englezești, copila care vorbea franțuzește și avea obraji la fel de roșii precum păpușile rusești. Vis era vila lui Allatini, față de care celelalte case din lume păreau niște cocioabe. Vis însemnau tavanele înalte cu picturi, soba din porțelan, ceasul cu cuc din lemn sculptat, ce cânta la fiecă oră, covoarele scumpe, ce-ți acopereau degetele cu firele lor mătăsoase, ca niște valuri. Vis însemnau bogăția și Mirza. Vis era vara aceea a anului 1909.

Seara următoare fu cea care avea să-l prefacă în „stâlp de sare”, după cum scrie și în Scripturi. Se preschimbă într-un grădinar de sare cu ochii plini de cristale mărunte, care nu erau urdori, ci cristalele unei nopți de veghe.

Noaptea îi prinse reparând acoperișul magaziei din grădină. Se dădură jos și începură să se îmbrace.

— Cred că mamă-ta e îngrijorată, trebuie să ne-ntoarcem.

— Ce se-aude?

— Tramvaiul, împielitătule!

Simțiră zguduitul ușor al pământului. Priviră spre bulevard și-l văzură trecând prin dreptul stâlpilor de iluminat.

— Tată, mă tem c-a fost ultimul! Ne-am luat cu treaba! Kir-Iannis își trânti mânios șapca în iarbă.

— Acuma ce facem? Picioarele mă dor de azi-dimineață și treaba încă nu s-a terminat, mai sunt meremeturi de făcut. O să le termini tu, o să rămâi aici peste noapte. Eu plec, ca să nu rămână mamă-ta singură la noapte.

— Unde să-mi găsesc un loc?

— Copiii pot dormi oriunde, nu se supără nimeni. Îți las și niște parale,

ca să iei tramvaiul mâine-dimineată, să nu-ntârzii la agenție.

— O să dorm în iarbă.

— Să stai într-un colț mai ferit! Ia și preșul din magazia cu unelte. O să-i spun și paznicului de la poartă c-ai rămas aici, să nu te trezești cu vreo baionetă la gât. În traistă mai ai niște pâine și-o ceapă. Am văzut și niște vișine pe terenul din vale, dinspre țarm. Să te duci să culegi câteva înainte să te prindă noaptea!

— Mă duc, tată, n-avea grijă!

— Ești bărbat de-acum, o să te descurci.

Cu haina cârpită în mână, porni spre poarta principală, care dădea în bulevard. Lui Lfteris i se păru că șchiopăta puțin. Din fericire, se gândi, mama o să-i dea mâncare caldă. El se va hrăni doar cu pâine și vișine, dar îi era mai bine aici, cel puțin în noaptea asta n-avea s-o mai audă tușind și chinuindu-se.

Așezat pe un trunchi gros de copac, mesteca alene pâine uscată și vișine aproape crude. Stătea singur în întuneric și privea dincolo de poarta luminată. La un moment dat, o trăsură se opri în fața grilajelor. Vizitiul coborî din ea și-i spuse ceva ofițerului. Din gheretă apăru un soldat cu pușca pe umăr și deschise larg poarta, ca să intre trăsura.

Lfteris își șterse gura de zeama roșie și continuă să privească în jur. Încă nu-i era somn. Trăsura ocoli alea cu pietriș alb și alunecă fără zgomot prin iarbă, până la scări. Un servitor ieși în întâmpinare cu un felinar. Din trăsură coborî mai întâi Alperen Bey, urmat de Mirza. Vizitiul, în poziție de drepti lângă treapta trăsorii, întinse mâna plin de curtoazie și domnița, evident obișnuită cu asta, se lăsă ajutată să coboare și pași grațios pe pământ.

Era un martor invizibil al unui spectacol dintr-o altă lume, o lume cu prințese, valeți, bidivii țesălați... Simți cum inima începe să-i bată năvalnic pe sub cămașa murdară. Singur în noapte, putea să audă limpede răsunetul neliniștii ei.

Vizitatorii și servitorul intrară înăuntru, iar vizitiul făcu un mic ocol cu trăsura și dispăru în partea din spate a clădirii. Lfteris știa din alte dăți că vizitiii și gărzile de corp așteptau în spate, la bucătărie, și fumau până când erau chemați.

Se apucă să supravegheze din nou vila. Era pentru prima oară când rămânea seara în grădină și o vedea luminată. Observă cum luminile de la ferestre se aprindeau una după alta. De mulți ani, clădirea era alimentată cu gaz, astfel că un singur chibrit aprins în dreptul unei vane alunga departe tot întunericul. Neîndoios, acest Alperen Bey era o persoană foarte importantă din anturajul sultanului, câtă vreme, odată cu venirea lui, vila fusese scaldată în lumină.

Începu să dea ocol vilei și să caute în jur un loc în care să se aciuze. Vreo doi soldați întâlneau în cale îl salutară și unul dintre ei îi oferi chiar o

țigară, dar Lefteris nici măcar nu întinse mâna; auzise despre acela că avea niște apucături nefirești. Mai bine să se ascundă undeva și să doarmă.

Se instalează într-o despărțitură din grajdul cel mare al cailor, unde mirosea a tencuială proaspătă și a var. Era așteptată cât de curând sosirea unui armăsar scump, căruia îi pregătiseră acolo culcușul. Asta o știa de la ajutorul bucătarului, care era grec. Luă două brațe de fân, le așternu pe pietrele spălate și aruncă preșul deasupra. Cunoștea familii întregi din locurile mlăștinoase de la apus, dincolo de poarta Vardarului, care nici măcar nu îndrăzneau să viseze la o asemenea odaie.

Cu toată oboseala, nu izbutea să adoarmă. Era curat locul armăsarului înfocat, nimic de zis, dar nu se vedeau stelele. Ieși din nou afară și începu să se plimbe prin semiîntunericul din curte.

Puțin mai târziu, cum stătea așezat pe adăpătoarea unde-și astâmpărau setea animalele de povară și asculta greierii, începu să simtă cum pleoapele i se îngreunează. Deodată, un sunet ciudat îi ajunse la ureche - venea dinspre fereastra deschisă de la primul etaj. Semăna cu o melodie din Apus, ca un vals deformat. Își încordă auzul și încercă să înțeleagă. Mai auzise ceva asemănător iarna trecută, în sala cea mare a fabricii de bere „Kristal” de pe strada Sabri Pașa. Nu era un gramofon, ci una dintre cutiile acelea mari care cântau cu ajutorul unei manivele - mama-sa îi zicea „organist”.

Se ridică și se apropie de fereastră, având grijă să nu facă zgomot. Își lipi spatele de zid, la numai câțiva metri de fereastra deschisă, și-și ținu răsuflarea. Era, într-adevăr, o cutie muzicală... Din salon se distingeau voci bărbătești, cuvinte rostite în franceză, ovații și, la sfârșit, aplauze.

O umbră se apropie de el. Fiul grădinarului îl recunoscuse la lumina slabă pe soldatul turc care-i oferise o țigară. I se făcu pielea de găină.

— Ce cauți aici? îl întrebă pe un ton sălbatic.

O luă la fugă și se avântă printre pinii din curte. Înaintă fără teamă prin beznă, deoarece cunoștea locul ca-n palmă. Ajunse în fața celui mai înalt arțar din grădină și începu să se cațăre. Acolo nu putea fi văzut, iar luna, din fericire, nu se arătase în noaptea aceea...

Rămase în copac mai bine de un ceas, timp în care putu să audă cum urmăritorul lui scormonea locul, găfâind. De la înălțimea unde stătea cocoțat, putea să vadă și jumătate din fereastra prin care răzbătea muzica. Una dintre draperii era dată laoparte și se zăreau creștetele câtorva bărbați. Cutia muzicală continuă să cânte diverse melodii.

După ce se încredință că trecuse primejdia, coborî fără zgomot, precum o pisică obișnuită să umble pe acoperișuri. Trase adânc aer în piept și se îndreptă spre grajdul unde-și așternuse culcușul. În timp ce trecea prin fața spălătoriei, se auzi strigat pe nume. Era una dintre cameristele vilei, Panaiota.

— Lefterakis, te căutam!

— Ce se petrece?

— Îmi ziseră c-ai rămas aci-n seara asta. Fă-mi și mie un hatâr! Sus e serată, mașina cântă și micuța beiului dansează. Padișahul în persoană a cerut un buchet de roze proaspete din grădină, să i-l ofere. „De îndată”, așa a zis, și-a bătut din picior. Așa mi-a spus aghiotantul lui. Vezi, din când în când îl lasă să poruncească. Mergi și taie câțiva trandafiri, Lfterakis! Hai, te rog! Îți dau eu felinar. Ia și foarfecă, să nu stai să cauți! Dă fuga, rogu-te! Să nu mă duc eu și să-mi umplu mâinile de înțepături. Ce i-o fi venit în minte bătrânului, Maică Precistă, să vrea flori pe-ntuneric? Mă apasă și-o greutate în piept de azi-dimineață...

— Cu o condiție, Panaiota...

— Care?

— Să duc eu florile.

Câteva nopți

ÎL ÎNSPĂIMÂNTĂ ÎNTUNERICUL

La căderea nopții, sufletul lui Abdul-Hamid este copleșit de o melancolie fără margini și de o groază nedeslușită și, înspăimântat de întuneric ca de moarte, cere întotdeauna lumină din plin.¹⁶

Știrea o citise ieri, în fața agenției, pe când aștepta cu ceilalți copii să ajungă ziarele de dimineață. Dintr-un motiv necunoscut, o învățase pe de rost. Acum, când sudoarea îi șiroia pe spinare, simțea cum își amintește cuvintele unul câte unul și cum le savura atunci de parcă i se topeau în gură niște boabe de năut mestecate. Această imagine a monarhului înfricoșat din ziare îi însoțea încordarea mușchilor și respirația întretăiată.

Alerga în dimineața aceea fără să știe de ce, fără să aibă un motiv. O făcea poate fiindcă avea unsprezece ani, iar picioarele lui, dacă rămâneau nemișcate chiar și pentru scurtă vreme, și-ar fi pierdut din vigoare și ar fi arătat ca peștii din piața de pe chei, care, cu cât stăteau nevânduți mai multă vreme în lăzi, cu atât se fleșcăiau mai tare. Alerga de-a lungul Bulevardului Exohes, pe lângă liniile de tramvai, pe sub arbuștii de mastic și naramzii înmiresmați. Alerga cu pantofii vechi ai tatălui său, iar pietricelele cele mai mărunte îi pătrundeau prin găurile tălpilor și-i răneau picioarele.

Vânduse deja toate gazetele din ziua aceea și-și luă avânt spre Vila Allatini, cu cămașa-i albă desfăcută la piept, umflându-se ca o pânză de corabie. Soarele de vară îi pârjolea creștetul. Coapsele îi erau fierbinți și transpirau de parcă ar fi fost scufundat cu totul în jărat. Când și când, o albină sau o muscă pripășită pe naramzele zdrobite îi tăia drumul, zburându-i înspre ochi și nas, bâzâindu-i uneori și în urechi.

„Sultanul se teme!” monologa. „A scris-o gazeta. Dacă eram sultan, nu-mi era frică de nimic, nici de morminte noaptea, nici de oftică, nici de bolile din Bara sau din Kilkis Mahalé!”

De câteva zile își izgonea tatăl de la vilă devreme, ca să stea cu mamăsa, care era vlăguită. Rămas singur după-amiezile, pe sub pini, și-l închipuia pe Iannis Zevgos stând istovit lângă muslucul din curte, și, cât mai era încă lumină, aruncându-și cu apă pe brațele prăfuite și pe grumaz. Revedea în minte imaginea acestuia ținând în mână oglinjoara cea veche și căznindu-se să-și netezească părul tot mai rar cu pieptenele acela de os, un cadou primit de la Gisèle în Marsilia.

Pe când alerga prin soare și mintea îi era inundată de cele ce scriau

ziarele despre vilă, încerca să le compare cu ceea ce el însuși vedea pe furiș, zi și noapte.

În fiecare seară, Mirza îl asculta ceasuri în șir pe padișah depănându-și viața, iar apoi, drept mulțumire pentru ospitalitatea lui, îi dansa, după ce mai întâi Giafer Aga, eunucul, acorda uriașa cutie muzicală, cea care păstra ferecate toate melodiile Apusului.

În fiecare zi, înainte să se-nnopteze, Leteris tăia trandafiri - așa cum îi porunciseră - și-i înmâna eunucului. Apoi, fiul grădinarului se făcea că se întoarce din nou în grădină, însă rămânea la pândă, ascuns în debaraua cea mică mirosind a piele și a vopsea, acolo unde străjile vilei își țineau cartușierele și cizmele. Când cădea întunericul, se strecura afară călcând în vârful picioarelor, care i se afundau în covoarele groase, și se ghemuia în spatele ușilor cu urechile ciulite.

Odată cu trecerea timpului, slujnicele de la catul mijlociu începuseră să se deprindă cu prezența micului grădinar în casă. La ultimul etaj, unde era haremul, bineînțeles că nu pusese piciorul. Până și fiorosul motan alb al sultanului începuse să se obișnuiască cu el și, de vreo două ori, îl urmărise și se frecase de picioarele lui. Papagalului, care călătorise în același tren cu padișahul, îi culegea fructe din grădină și i le dădea sub privirea severă a lui Giafer Aga, cel despre care toată lumea știa că nu era nici bărbat, nici femeie, fiind singurul care putea să urce și la etajul de sus, în harem. Leteris auzise jos, în bucătărie, că acolo, deasupra, ședea tolănite femeile sultanului, flecărind și mestecând mastică ore în șir.

Alerga acum pe larga șosea bătută de soare a cartierului Exohes și pe dinaintea ochilor i se perindau nopțile din vilă. Îl scălda lumina și semăna cu un alt copil, cifrei de cel care privea pe furiș, în unghere întunecate, prin gaura cheii și prin crăpături. Trecu în goană prin fața conacelor lui Arrigoni, Ismail Pașa, M. Kapancı. Scăldat în sudoarea-i caldă, visa să trăiască și el într-o vilă ca a lui Hatzilazarou sau a familiei Abbott. Ar fi vrut și el să poarte uniformă de marinar, să meargă la școli scumpe și să stea cu taică-său lângă sultan, fără să se ascundă - să se desfete cu dansul ei.

Ce frumos dansa Mirza!

În fiecă după-amiază, padișahul cel slut o primește în salon și-i vorbește în franțuzește. Rareori îi răspunde, doar îl ascultă și mănâncă domol din dulciurile oferite de Giafer Aga. Tatăl ei, Alperen Bey, e undeva prin vilă și fie discută cu unii care au multe galoane, fie studiază maldăre de hârtii. Padișahul nu se mai satură să iscodească frumusețea Mirzei și mereu îi adresează o vorbă.

Când se lasă întunericul, monarhul detronat e cuprins de melancolie și fumează țigară după țigară, vorbindu-i întruna; îi spune despre viața sa... Fiul grădinarului, care ascultă pe furiș, are urechea fină și știe franceza mai bine decât greaca, așa că înțelege...

În timp ce trage cu urechea, se simte ca un parazit, aidoma afidei pe tufele de trandafiri. Simte umilința și fapta nelegiuită, știe că, dacă e descoperit, va fi pierdut... Lucrul ăsta nu-l supără atât de mult, nu se teme așa de tare, doar că numai la ea îi stă gândul...

Străbate în grabă Bulevardul Exohes. Trece de Sinagoga Bet Saul, de Vila Ida... În fața acestui conac, doi țărani cu fustanele descarcă brânză și carne. Soarele uscase laptele ce li se scursese pe mâini și pe picioare de la crăpatul zorilor. Au ochi albaștri, vorbesc o limbă neobișnuită și, de cum te apropii de ei, te izbește mirosul. Le miros cămășile, ghiumurile, samarul de pe măgar, care e și el îmbibat cu sudoarea lor, brânzeturile cu duhoare iute, care, învelite în pânză, atârnă de cârlige, îi depășește cu pași mari - nu obosește, căci are unsprezece ani. Se grăbește, fiindcă vila îl cheamă la ea. Zidurile ei roșii, treptele albe, grilajele de bronz, o copilă care dansează... toate acestea se prefac în vârtejuri. Drumul de piatră de sub picioarele lui îl știe, îi cunoaște mirosul mâinilor - cerneală și hârtie de la gazete - și parcă îl împinge să ajungă mai repede. Este vânzătorul de ziare Leteris Zevgos, un val al marelui bulevard care se sparge și revine, o maree care pornește de la ulițele strâmte din Cartierul apusenilor și ajunge până la vila lui Allatini, în fiecare zi tot la fel; un reflux zgomotos care strigă titluri de gazete în cinci limbi, un val al străzii care vuiește cu vocea lui.

Astăzi aleargă fără oprire. Probabil că, la ora asta, Kir-Iannis se întrerupsese din treburi pentru gustarea de prânz. El, fiul său, merge să-i ușureze truda, să-l trimită acasă devreme, întrucât conspiră cu propria soartă și vrea ca noaptea să-l prindă singur în vilă, căci vrea să tragă din nou cu urechea la padișah în timp ce-i povestește fetei viața sa. Sultanul detronat îl păstrează lângă el doar pe Giafer Aga. Îl îndepărtează cu tact pe tatăl fetei - să meargă, chipurile, să găsească pe cineva cu care să stea de vorbă. Alperen Bey este bancher. Se pricepe, se spune, la finanțe și la legile lor mai bine decât oricine. Averea padișahului în Europa este nemăsurată și noul guvern vrea să i-o confiște, o știe toată lumea, doar s-o descopere printre hârtiile încâlcite ale băncilor.

Când prinde să se înnopteze, padișahul îl lasă pe bancher să-i verifice depozitele de bani și obligațiunile, iar el, cu sufletul înnegrit de țigări și de omoruri, jinduiește să vorbească despre umbrele trecutului. Cei doi fii ai săi, care locuiesc împreună cu el în vilă, sunt prea mici ca să-l asculte. Alperen Bey se cufundă în lucru și se retrage în biroul de alături să studieze contracte și înscrisuri. Trandafirii din grădină își răspândesc mireasma din vaza de cristal. Mirza, cu ochi liniștiți, aproape neclintiți, mestecă zaharicale și ascultă o mie și una de vini și de păcate din cei treizeci și trei de ani ai tiraniei padișahului.

Cine știe ce or șușoti cei din jur în aceste zile! A îmbătrânit de tot padișahul, or zice, l-au îngenuncheat chinurile și-a dat în mintea copiilor

venerabilul. Să fie de vină amărăciunea exilului? Oare i se apropie sfârșitul, într-o casă cu cărămizi roșii lângă mare...?

Când privi pe furiș prin crăpătură pentru prima oară, Leteris zări doar spatele lui Abdul-Hamid și ceafa sa albă, ce aducea cu un os de sepie. Avea capul descoperit și ședea cu spatele la ușa deschisă, ținându-și capul ușor aplecat. Fiul grădinarului observă cele câteva fire de păr albe ce-i răsăriseră pe creștet - staminele bătrâneților. Vocea îi era răgușită, iar franceza sa otomană semăna cu metalele grele care se lasă pe fundul apei.

Îi povestea anii de demult, când îl urmăse pe sultanul și unchiul său Abdul-Aziz în Europa, împreună cu Murad, fratele său. Îi spunea că trăise opusul celor scrise de zeci de ani de romanele și gazetele Europei: sosit din furnalul Orientului, trăise în lumea de basm a Apusului. Pășise în tărâmul viselor de-a-ndoaselea, ca într-un periplu magic în jurul Pământului străbătut îndărăt. Trăise în Londra reginei Victoria și la Bruxelles pe vremea regelui Leopold. La Koblenz îl întâlnise pe Kaiser, iar la Viena, pe împăratul Franz Joseph.

— Povestea mea, copilă dragă, s-a petrecut acolo, în castelele, în trăsurile, în piețele lor spălate și în catedralele cu vitralii ale creștinilor. O lume pestriță, dar fără miresme. Săli de bal luminate, femei tinere și frumoase pline de diamante, cai de paradă cu panașuri - o lume altfel, grăbită. O lume care zâmbea și spunea mereu „mulțumesc”, o lume perfidă, o capcană, toate. De-atunci, monarhii creștini au devenit strigoii viselor mele. Când am ajuns sultan, Mirza, puțini ani mai târziu, nu mai aveam pic de încredere în ei. Aceștia, dar și alții, mi-au bântuit somnul. Pe unchiul meu l-au înjunghiat oameni de-ai noștri, uneltitori, dar au spus că s-a sinucis. L-au făcut sultan pe frate-meu Murad, care era bolnav, un neurastenic. În fiecare seară-i puneau lipitori pe cap, să-i sugă sângele și inflamația. În tot acest timp eu cugetam și făceam planuri. O voce lăuntrică îmi spunea că prefăcuților Europei numai eu puteam să le vin de hac. Așa a vrut-o și a hotărât-o Allah, pentru ca rânduiala și cumpănirea să dăinuie în lume. Am ajuns sultan la începutul acelei lungi toamne, când smochinii erau încărcăți cu roade ca sâni unei lăuze. Vei auzi de-acum înainte povești pline de pumnale și de sânge. Nu cunoști sângele, copila mea, fiindcă ești încă mică. Îți închipui că e ca boiaua aceea roșie pe care o folosești în picturile tale. Sângele, fiică frumoasă a lui Alperen Bey, este ca dansul: trebuie să-l studiezi. Dansul meu a urmat ani de zile aceeași muzică. Mă răsuceam atent la fiecare detaliu, dansam pe ritmul unui tron vechi, ce trosnea.

Leteris își sprijinise capul de tocul ușii și încerca să vadă lumea din salon printr-o fâșie îngustă de lumină. Mirza ședea în fața divanului padișahului, pe un scăunel împodobit cu fildeș. Vocea monarhului era târăgănată. Cuvintele îi ieșeau cu întârziere, de parcă își cântăreau fiecare mișcare, ca la șah.

Fără să se ridice, își aprinse încă o țigară. Acum privea printre picioarele sale scurte ce se sprijineau pe covorul cel mare. Purta papuci brodați cu fir de aur. Pe divan, alături de el, zăcea părăsită redingota de catifea, pe care, de la căldură, și-o dăduse jos. Părea stânjenit, încât până și băiețelul care-l privea pe furiș își putea da seama de asta. Scoase din buzunar un ceas Serkisoff și privi ora. Ciudat mai era sultanul ăsta! Aștepta ca secundele și acele ceasornicului să-i arate când era momentul să înceapă să-și mărturisească viața. Nu avea întâlnire cu ambasadorii Marilor Puteri, ci voia doar să fie precis cu timpul, cu ceasul la care avea să-și dezgolească adevărurile și temerile. Poate fiindcă sosise și clipa groazei supreme, căreia lumea îi zice „Moarte”?

Începu cu anii copilăriei sale în Palatul Dolmabahçe. Acel palat al amintirilor avea odăi răsunătoare, pereți încărcăți până la dezgust, podoabe oriunde vedeai cu ochii - adevărate poveri pentru somnul unui băiat bolnăvicios.

— Eram tăcut pe vremea aceea, îi mărturisi Mirzei încă din primele seri. După mulți ani, când am fost pentru prima oară la operă, în timpul acelei călătorii în Europa, și i-am văzut pe toți șezând tăcuți în fotoliile lor de catifea și urmărind ceasuri întregi spectacolul, mi-am amintit de mine la începuturi. Ani de zile fusesem spectator la opera din Palatul Dolmabahçe. Cu frații mei nu mă-nțelegeam, îi plictiseam, iar ei probabil că mă urau. Singura pe care-o suportam era Cemile, sora mea. Dascălii erau asemenea unora dintre vizirii mei de mai târziu: dezamăgitori.

Trase din țigară și scoase un fum albastru ce se împrăștie în drumul său spre tavanele pictate. Începuse acum să vorbească despre bunica sa Pertevniyal, vrăjitoarea. Lângă ea învățase acele secrete ce le sunt folositoare mai mult profeților decât regilor: solomonina, astrologia, chiromanția, cărțile de tarot, blestemele, acele, prietenii cu demoni și îngeri apostăți, spânzurați de picioare.

Mirza îl ascultă cu atenție o bună bucată de vreme. Cam din momentul în care padișahul se apucă să-i povestească despre porțile din lumea cealaltă, gândul îi zbură în altă parte. Așeză pe sofa farfuria cu dulciuri și, cu două mișcări ale gâtului, își aruncă la loc în matcă părul lung ce i se revărsa nestăvilit pe spate. Băiatul grădinarului putea să-i vadă chipul, însă ea nu, căci nu avea niciun motiv să-și îndrepte privirea spre deschizături întunecoase.

„Umbra lui Dumnezeu pe pământ” vorbea acum despre mobilier, despre lemn, mai ales despre mahonul pe care îl lucrase cu propriile mâini. Exista o tradiție în Casa Osman: toți membrii familiei regale să învețe o artă, pe lângă, desigur, selectarea iscoadelor și intrigile din spatele ușilor închise. El alesese meșteșugul tâmplăriei. Lfteris băgă de seamă că vocea padișahului, vorbind despre mângâierile lemnului, se însufleți, căpătă culoare și intensitate. Îl văzu ridicându-se cu țigara în mână și

târându-și papucii înainte, până la marginea salonului.

— Privește, Mirza, privește scrinul ăsta, l-am lucrat cu mâinile mele în primele nopți ale războiului cu rușii, când n-aveam somn și trebuia să mă gândesc la toate acele lucruri neînțelese de mintea generalilor și a sfetnicilor mei, care se umflau în pene în vreme ce debitau nerozii. Asta a fost dintotdeauna, copila mea, Parlamentul otoman: o adunătură de proști!

Fiul grădinarului își simți gâtul obosit. Se trase puțin înapoi în întuneric și începu să-și trece ceara, să și-o dezmoștească. Coridorul din spatele lui rămânea pustiu. Vila se anima doar dimineața; la astfel de ceasuri se liniștea ca un rumegător, mestecându-și amintirile precum Abdul-Hamid.

Nu întârzie să-și reia locul. Dacă deschizătura ușii ar fi fost mai largă, i-ar fi fost mai lesne, dar primejdia de a fi dibuit de privirea lui Giafer Aga ar fi fost încă și mai mare.

Între timp, „Alinarea Oicumenei”, așa cum era numit de decenii în protocolul palatului, se așează din nou pe divanul său.

— Yıldız, așa cum știi, copila mea, înseamnă „stea”. Așa am numit palatul pe care l-am clădit. Uram atât de tare Palatul Dolmabahçe, încât primul meu gând, de cum am devenit sultan, a fost să locuiesc în altă parte. Trei ani a durat până să fie gata Yıldız. Număram zilele și ceasurile până să plec, atât de tare îl uram! Era atât de urât împodobit, atât de întortocheat, atâtea cotituri peste tot, atâtea cotloane... Paradisul criminalilor, copila mea. La Yıldız, totul era neted și limpede. L-am construit simplu, ferit, am făcut un refugiu ca să mi se însenineze sufletul. Avea grădini nesfârșite, animale, un canal întreg cu bărcuțe de lemn, zeci de papagali, ți-ar fi plăcut... Era mai degrabă o ascunzătoare înconjurată de trei rânduri de ziduri. Ce sunt casele pentru oameni, te-ai întrebat vreodată? Sunt la fel ca vizuinile pentru vulpi - tunelurile acelea calde cu multe ieșiri, dacă le-ai văzut vreodată. Sunt ca movilele de pământ și galeriile pentru cârțiță, ca labirinturile subterane pentru șoarecii-de-câmp: un adăpost. La Yıldız m-am simțit din prima clipă mai bine, fiindcă aveam șaiszeci de dormitoare. Numai acesta de-aici, credinciosul meu Giafer, știa în care aveam să dorm în fiecare seară, și chiar și el o afla în ultima clipă, întinzându-se ca un câine de veghe în fața ușii, după miezul nopții, cu poruncă să spintece pe oricine ar fi îndrăznit să se apropie.

E Sfântul Ioan Botezătorul. Calendarul creștin arată 24 iunie. Lefteris aleargă pe Bulevardul Exohes și-și lasă anume fața descoperită în lumina soarelui, fiindcă, în realitate, nu-i sunt pe plac semiîntunericul și crăpăturile. Sunt zile întregi de când ascultă pe furiș un sultan detronat și iubește în taină o fată. Pândește cu privirea o fată dönme, una dintre acelea care se roagă în Moscheea Nouă din vecinătatea sa. O copilă din rândul celorlalți musulmani, care cu ani în urmă erau evrei, însă apoi au crezut în Profet și în Coran. Adoră o copilă ivită întâmplător într-o altă

lume decât a lui. Altă lume nu-i Coranul, ci bănetul și aristocrația, iar asta fiul grădinarului o știe bine. Mirza merită un întreg sultan care s-o răsfete și să-i spună seara povești din viața sa. Mirza n-a călcat niciodată desculț în țărână, nu s-a jucat cu praștia, nu și-a însângerat unghiile spărgând migdale și nuci, Mirza...

Trecu prin dreptul garnizoanei de artilerie de la Micul Karabournou. După un urcuș lin, îl întâmpină din față briza mării, ciufulindu-i părul. Deși se afla sub soarele sărbătoresc, el alerga acum către semiîntunericul vilei, către un moșneag-sultan care dăduse în mințile copiilor, însă focurile de ieri din cartierul său, în ajun de Sfântul Ioan, îi părură mai strălucitoare chiar și decât soarele ăsta, poate fiindcă fusese și Mirza acolo. Chiar el, fiul grădinarului, o trăsese către focurile peste care săreau micii derbedei ai străzii. Sfântul Ioan se făcea că nu vede.

În multe dintre aceste nopți de spovedanie, lângă Giafer Aga stătea o cameră fotografică pe un trepied. „Abdul cel Blestemat”, cum îl numeau mulți scriitori din Europa, era un împătimit al lentilei. Însă în acel amurg, aparatul fusese lăsat deoparte deocamdată, ca un animal împăiat. Mirza, plictisită să mai stea pe scăunelul de fildeș, se pornise să facă cercuri prin salonul cel mare. Ținea în mână o minge moale, aruncând-o când și când, iar aceasta se rostogolea pe parchetul lustruit. Giafer Aga stătea în picioare în spatele mașinării și-i curăța lentila. Abdul-Hamid își manifestase încă de la prânz dorința de a se fotografia cu Mirza. Voia, îi spusese, ca ea să-l păstreze în amintire până la adânci bătrâneți. Giafer Aga era pregătit să-i îndeplinească încă o dorință stăpânului său.

La un moment dat, mingea îi scăpă prin ușa deschisă și se rostogoli afară pe coridor. Era întunecat și doar în capăt licărea o fereastră, lăsând să treacă o geană de lumină venită de la lămpile grădinii. Luă mingea în mână și se îndreptă ca atrasă de un magnet către draperia ferestrei. Îi atrase atenția o umbră care-i trecea prin fată când și când.

Îl simți captiv în capătul coridorului. El, auzindu-i pașii, se temu că o să-l întrebe ce caută în semiîntuneric. Trebuia să găsească repede ceva; din fericire, văzuse cândva servitorii aprinzând gazul. Cu mișcări febrile, scoase cutia de chibrituri pe care o ținea mereu în buzunar și, când îi văzu silueta apropiindu-se ca o umbră, aprinse primul băț. Flacăra aflată la înălțimea pieptului îi preschimbă pentru o clipă chipul, făcându-l să pară din altă lume - un chip cu colțuri umbrite, aproape înfricoșător. Îndreptă repede chibritul aprins spre capătul conductei de gaz și deschise vana. O flăcăra galbenă cu margini roșiatice își aruncă lumina pe coridor.

Când se aprinse lumina, Mirza se opri în loc. Gazul de iluminat îi risipise orice nedumerire cu privire la făptura aceea pe care o zărise la fereastră. În fața ei se afla acum un copil de aceeași vârstă cu ea, un servitor obișnuit, al cărui chip îl cunoștea. La picioarele lui era așezat un buchet de

trandafiri.

— Ești grădinar?

— Da, îi răspunse.

Giafer Aga își făcu apariția în capătul coridorului lung și-i strigă că totul era pregătit pentru portret.

Lefteris o privi ținută în ochi, chiar în adâncul pupilelor.

— Aș vrea mult să vin și eu...

— Unde?

— Acolo, cu voi, la fotografie...

Nu-i răspunse, fiindcă, pe de-o parte, se simțea oarecum surprinsă, iar pe de-alta, arăta că nu-i pasă câtuși de puțin.

— Mă aduce tatăl meu aici în fiecare seară..., îi spuse indiferentă, ca și cum n-o deranja în mod deosebit să schimbe subiectul discuției.

— Ia asta, o să fie ca și cum aș fi și eu în cadru, îi spuse. Mirza păru din nou că nu pricepe mare lucru. El se aplecă, ridică buchetul și i-l oferă așa cum îi văzuse făcând pe mulți domni atunci când intrau în vilele de pe Bulevardul Exohes.

— Mulțumesc, îi răspunse, tot în franceză, apoi se întoarse și o porni spre Giafer Aga.

La scurt timp după executarea fotografiei, își recăpătară locurile, padișahul, pe divan, și ea, pe scăunelul ei. Noua artă a eternității îi capturase pentru totdeauna împreună. El, înveșmântat pentru acea ocazie într-o redingotă de catifea frumos călcată și cu un fes nou, dar, tot mai îmbătrânit pe zi ce trecea, tot mai gârbav, stătea cu palmele desfăcute, sprijinite fiecare pe câte un genunchi. Avea barba vopsită cu caraboia și ochii întunecați și melancolici. Orbitale sale, atât de des comentate de gazetele Europei, rămâneau adânci și păreau ca și cum s-ar fi cufundat în mângă sau în mîlul de pe fundul Bosforului. Ea stătea în picioare alături de el, înveșmântată în alb și cu pantofi de un alb geamăn, trimitându-și vag zâmbetul către eternitate. Între ei, pe un soclu, erau așezați câțiva trandafiri plini de viață, atât de expresivi, meat ai ti zis ca vor sa grăiască.

— Îndrăgesc telescoapele și nuvelele polițiste, declară el la un moment dat, pe un ton plin de solemnitate. Telescoapele, fiindcă vreau să văd totdeauna departe - asta s-o iei în ambele sensuri! - și nuvelele polițiste, întrucât șaradele cu criminali sunt mai interesante decât multe altele, să spunem, de pildă, decât șahul. Criminalul, copila mea, e un om inteligent rămas fără argumente.

Adusesese vorba de nuvele fiindcă voia să-i povestească despre poliția lui, căci era mândru de ea, și despre încrengătura sa de zeci de iscoade. Se fălea cu ele de parc-ar fi fost niște bibelouri dintr-o colecție privată. Îi spuse și despre bomba explodată în urmă cu câțiva ani pe una dintre străzile capitalei, care-l ținuse chiar pe el, pe când se întorcea la Yıldız după rugăciunea ținută în Marea Moschee Sfânta Sofia.

Mai târziu, padişahul schimbă subiectul şi-i vorbi despre primele seismografe, pe care le adusese în capitală din proprie iniţiativă. Se referi şi la telefoane, care nu-i plăceau, dar pe care, abia în ultimii ani, le îngăduise, ca pe ceva detestabil, dar necesar, ca pe încă o dependenţă faţă de Apusul creştin. Ii spuse şi despre cei doi fii mai mici ai săi, pe care-i adusese cu el aici, în surghiun.

La un moment dat, se simţi stingherit de redingotă şi o scoase.

— Misiunea ei s-a încheiat. Giafer Aga, poţi s-o iei şi s-o arzi. Azi-noapte am visat că n-o să mai fiu sultan. Atât mi-a fost ursit, pân-aici. Dacă te gândeşti bine, seamănă cu una dintre cutiile acelea magice, care ascund o paiaţă. O paiaţă împinsă de un arc în urmă cu treizeci şi trei de ani şi care-a îngrozit, fără veste, toate paşalele trândave din Dolmabahçe. Arcul ăsta a ruginit acum, Giafer Aga, şi capul paiaţei s-a ofilit ca o floare şi stă aplecat. Ia redingota asta şi arde-o! Mai degrabă nu, căci ochiul de veghe al lui Allah vede şi numără faptele noastre bune. Ia-o şi dă-o acelui copil de la grădină, care chipurile găseşte mereu câte ceva de făcut, ca să ne stea toată ziua printre picioare. Spune-i așa: „Padişahul îţi porunceşte s-o porţi când vei creşte, ca să-ţi aduci aminte de «Umbra lui Dumnezeu pe pământ».”

Ultima dintre acele câteva nopţi începu când „Abdul cel Blestemat” îngenunche pe covor şi, privind spre răsărit, ridică mâinile spre cer. Rosti în turcă:

ÎN NUMELE LUI ALLAH, MULT MILOSTIVUL, MULT IERTĂTORUL!

*Slavă lui Allah, împăratul făcător de bine şi creator al universului, domn peste Cele Trei Lumi, care înălţat-a firmamentul fără să-i pună vreun sprijin şi care întins-a pământul ca pe un aşternut...*¹⁷

Mirza se juca acum cu o panglică şi-l urmărea tăcută, la fel ca în noaptea dinainte. Giafer Aga stătea nemişcat lângă trepiedul camerei fotografice. Câţiva fluturi de noapte se luptau să intre în salon, fermecaţi de lumină, dar îi stăvilea geamul, şi atunci ei, încercând să pătrundă înăuntru, alergau pe el în linii perpendiculare, de parcă l-ar fi tivit. Lumea sultanului le era interzisă tuturor, chiar şi fluturilor. Tuturor? Nu chiar, fiindcă umbra micului grădinar pe pământ se ascundea în spatele unei uşi. În mână ţinea câţiva trandafiri din grădină - un cal troian, un şiretlic pentru a pătrunde în lumea lor închisă de jur împrejur.

— Mirza, ce-ţi pasă ție de politică? Tu eşti fiica Paradisului! De ce-ar trebui să afli cum au ajuns atunci ruşii la porţile capitalei? Vorbesc despre anii aceia, când şi-au aşezat tabăra la Sfântul Ştefan. Ce-ţi pasă de debarcarea de-atunci a flotei britanice în Insulele Prinţilor?

Ce-ți pasă ție de lucrările înfăptuite de mine în tot devletul în anii aceia? Trenurile, podul de metal din Galata... În orașul ăsta, în cuibul ăsta de viespi al revoluționarilor, uită-te la spitalul Hamidiye, la portul cel nou, uită-te la o sumedenie de lucrări! „întinde-i mâncare hienei și o să-ți mănânce mâna pe de-a-ntregul.”¹⁸ Numai despre crime au de zis, c-am omorât dușmani cu duiumul. Iscoadele mele-mi spuneau totul, ăsta-i adevărul! Știam totul despre toți, slabi sau puternici. Pe Midhat Pașa¹⁹ l-am înlăturat încet-încet, după un plan. Patriarhul armean m-a provocat, câinele, printr-o solie. Pe-ăștia i-a omorât poporul pe ulițele capitalei. Era o gloată, nu zic, dar era plină de indignare, și de-asta i-au vânat cu pumnale și ciomege, le-au rupt oasele, i-au jupuit, asta-i adevărat! Poliția mea a încercat să-i apere, chiar dacă nu meritau, necredincioșii. Armenii mi-au fost întotdeauna antipatici, evreii m-au lăsat indiferent, în greci am avut încredere. Doctorii, farmacistul, arhitectul, mulți dintre bancherii și dragomanii mei au fost greci. Sultanul, Mirza, este cumpănitorul lumii, grădinarul din grădina lui Allah, este cel care trebuie să smulgă buruienile fără milă.

În ajunul Sfântului Ioan Botezătorul, mahalalele din susul și din josul marelui bulevard clocoteau. Căldura amiezii încă nu se risipise de tot, iar pe drumurile neasfaltate se ridica ici-colo colbul iscat de crengile uscate pe care copiii le târau după ei, înainte să le stivuiască. Unele dintre ele erau ditamai copacii, tăiați cu toporul și lăsați câteva zile la soare pe maidane, să se usuce.

Fiecare mahala se îngrijise de un maldăr de crengi și butuci. Câțiva nori adunați pe cer în timpul după-amiezii îi speriară un pic pe cei mai înfocați, dar se împrăștiară odată cu venirea nopții. Romeii care locuiau în cocioabele văruite dincolo de strada pietruită și luminată, mărginită de copaci, se adunaseră din vreme în cete și umpluseră cu apă cisterne, ulcioare, chiupuri, ce avea fiecare în gospodărie. Apoi treceau unul câte unul și aruncau înăuntru inele, monede, cruci de lemn sau de argint și dinți de aur, ca să-i lumineze sfântul despre cele viitoare.

Sub bolțile de vită-de-vie fuseseră scoase bunătățile: rachiu cu semințe opărite în oțet, covrigi cu scorțișoară, cafele care fierbeau în ibrice mari și răspândeau un miros îmbietor în curțile mici, unde se coceau caise și migdale. Grecii din cartierul Exohes sărbătoreau cele mai lungi zile ale verii și, cum nu erau agricultori, ca să fie nevoie de ei la câmp toată ziua, aveau vreme să chefuiască și să petreacă toată noaptea.

Focurile se înălțară și luciră odată cu lăsarea întunericului. Îndeosebi copiii făcuseră un cerc în jurul făcliilor și cântau. Vecinii de alte religii stăteau deoparte și se holbau la focul care, odată cu venirea nopții, atrage fără deosebire toate făpturile.

Leteris își duse două degete la gură și fluieră cu toată puterea, apoi ieși

în fața droaiei de copii desculți de pe stradă. Erau cu toții copii ai vecinilor din casele amărâte din susul sau din josul izvorului tămăduitor al Sfintei Solomonie ori mici ucenici care dormeau chiar în ateliere, în potcovării, tâmplării sau fierării. La fluieratul lui Zevgos, banda se supuse și se traseră toți în spatele lui, căci pe cele mai multe străzi încă îl socoteau șeful lor, chiar dacă nu mai umbla cu ei, iar asta pentru că mergea când și când la școală, muncea neîncetat din zori și părea să se fi maturizat înainte de vreme.

Focul din mahala blocase circulația pe drumul neasfaltat, iar câteva vite întârziate, aduse de la o pășune îndepărtată, aproape că-și pârliră părul trecând prea aproape de flacăra.

Leteris făcu prima săritură peste foc, în mijlocul chiuiturilor entuziaste ce se auziră până la Moscheea Nouă și cheiul lui Kerim-efendi. Inspiră adânc și întoarse capul înapoi, fălindu-se cu isprava lui. Reușise să treacă pe deasupra văpăii înainte ca aceasta să înceapă să se mistuie și să piardă din înălțime. Chiar dacă nu se mai îndeletnicea cu raidurile bandei de pe stradă, voia totuși să-l socoată mai departe șeful lor.

Un vecin cără un paner cu cireșe și începu să le împartă copiilor.

— Să vii și la anu', nene! strigau cei mai mulți și-și agățau cireșele două câte două la urechi, ca pe cercei, râzând în hohote și căutând vreo oglinjoară să se privească.

Fumul văpăii își schimbă direcția de la vânticelul nopții și tot cercul de credincioși ai Sfântului Ioan începură să adune funingine pe chipuri și pe picioarele goale. Se năștea astfel, încet-încet, un trib sălbatic, cu cercei la urechi și funingine pe pielea bronzată, care, în răstimpuri, exaltat de vară, zbiera cu buzele înroșite de la cireșele sacrificate și sărea peste flăcări.

Deodată, în capătul drumului, printre strălucirile focului, se zări o șaretă.

— Pe-aici nu treci! Înapoi, mă! Începură să strige câțiva din trib.

În spatele vizitiului apăru o siluetă subțire, îmbrăcată în alb. Părea o zână care se rătăcise și care, în loc să ajungă la lacul ei plin de nuferi, se trezise pe un drum de pământ uscat, împiedicată de un foc.

La început, simți că-i amorțesc picioarele și trase adânc aer în piept. Fără să stea prea mult pe gânduri, își părăsi ortacii și se-ndreptă către șaretă. Vizitiul coborâse deja și venea spre el.

— Are loc să treacă? întrebă în turcește.

— Nu, nici pomeneală! răspunse Leteris.

Se puse lângă trăsură și o urmări discret, fără să facă mișcări pripite.

— De-abia te-am recunoscut, îi spuse ea în franceză și-i zâmbi.

— Hai să mergem! Îi răspunse și-i întinse mâna, ca s-o ajute să coboare. De îndată ce pași în țărână, vizitiul se apropie de ei.

— Aci o să fim, o să ne vezi, îi vorbi din nou într-o turcă stricată și-i arătă prin semne locul unde ardea văpaia.

Zilele verii durează mai mult și aliatele lor, focurile, înfruntă și ele fără milă întunericul. Cu cât trecea vremea, în jurul focurilor Sfântului Ioan se adunau copii din toate vecinătățile: odrasle de turci, mai ales, și de evrei, care săreau neobosite peste flăcările ce încercau să le lingă picioarele goale și să pârlească părul lung și ciufulit al fetelor.

— Fă-mă să-mi amintesc de seara asta, îi spuse Mirza, cu răsuflarea întretăiată și cu rochia ei albă ajunsă cenușie de la funingine.

— Mă-ntorc imediat, nu pleca! Îi ceru el și-i făcu semn vizitiului să aibă grijă de ea, apoi o rupse la fugă ca un calicanțar²⁰ care, în mod paradoxal, naufragiasse pe pământ în toiul verii.

Casa lui nu era departe, așa că se duse și se întoarse ca un porumbel în noapte. Când reveni, părea liniștit și ținea ceva împăturit în mână. Ai fi zis că lepădase pe drum, ca pe o cămașă de șarpe, tot răul diabolic al focului pe care-l răpise din noapte.

— Trebuie să hrănim focul, ca să nu se sfârșească petrecerea! Îi strigă din toți rărunchii, căci țipetele sălbatice și râsetele de lângă ei nu mai conteneau.

Ea încuviință din cap, iar el, diavolul verii, rupse hârtia și-i arătă ce adusesse de-acasă.

— Partea de sus, tu, cea de jos, eu, îi spuse, și-i dădu s-o țină în palmă.

Făcu doi pași, se apropie de foc și o azvârli cu sete în mijlocul flăcărilor.

— Fă și tu la fel! Îi strigă.

Costumul de catifea al lui Abdul-Hamid deveni hrană pentru limbile roșii ale focului, ce se războiau cu întunericul. Bătrânul padișah credea în vise și înțelesese că nu mai avea nevoie de redingota de catifea, și poate că un alt vis avea să-i arate că nici fiul grădinarului nu avea nevoie de ea. În focurile Sfântului Ioan se arată viitorul, iar vorbele mari ale regilor se dezgolesc și devin vreascuri ale destinului.

Lefteris o urmărea pe Mirza prin gaura mare a cheii. Cheile vilei erau mari ca niște cuțite, iar găurile prin care privea îi aminteau de lentila aparatului de fotografiat. Fata lui Alperen Bey era cam agitată, poate chiar plictisită. Se juca de zor cu panglicile ei, observând totul în jur, mai puțin orbitele adânci și îngrijorate ale padișahului. Deodată, întinse mâna spre sofaua cea mică și luă cutia cu chibrituri, pe care fumătorul pătimaș Abdul-Hamid le folosea ca să-și aprindă țigarele. Ca să scape de plictiseală, în timp ce se prefăcea că-l ascultă - așa erau toate fetele bine-crescute de pe Bulevardul Exohes -, aprinse un chibrit și-l duse în dreptul ochilor. Abdul-Hamid se ridică numaidecât de pe divan și, cu strigăte amenințătoare, îi smulse chibriturile din mână. Mirza se înroși de rușine și-și coborî capul. Giafer Aga făcu câțiva pași și se opri lângă ei. Sultanul Roșu se înroșise la fel ca fata și răsufla greu.

— Niciodată să nu mai faci asta, niciodată, auzi?! O să-i spun și lui

Alperen Bey când se va-ntoarce din biroul meu, ai priceput?

Giafer Aga îl luă de braț și-l ajută să se așeze la loc pe divan.

— Dac-ar fi smuls cineva chibriturile din mâinile lui Ulviye cu ani în urmă, acum ar fi în viață! Fiica mea, Ulviye, ar împlini acum patruzeci de ani. Aș avea acum și nepoți de la ea și ar fi cu mine aici, în vremea surghi-unului. Fata mea a ars de la niște chibrituri din astea când era mică, s-a aprins ca o torță, cărbune s-a făcut! O sărutam și plângeam... Auzi ce-ți spun?! O sărutam și plângeam... Trupușorul ei era cald și mirosea a carne arsă... Să nu le mai atingi niciodată! Niciodată, auzi?!

Giafer Aga îi așeză cu mișcări grijulii câteva perne la spate și-i dădu în mână batista albă cu monograma brodată. Afară noaptea era caldă, se auzeau greierii. Vântul, care bătea dinspre Marele Karabournou, ridică o draperie de la una dintre multele ferestre și un fluture de noapte pătrunse în salonul cel mare. Padișahul, care în tinerețea sa citise legende persane și povești arăbești, urmări cu privirea zborul fluturelui-suflet și, preț de-o clipă, lăcrimă.

Leteris se strecură fără zgomot și, ținând în mână trandafirii, pe care nu apucase să-i înmâneze, ieși în curte pe scara din spate. Afară, în grădină, mirosea a mare, a iarbă, a lună și, de foarte departe, a ars.

În dreptul stației de la Depou, se opri în loc să-și tragă sufletul. În spatele zidului înalt de care se sprijinise se aflau atelierele vagoanelor de tramvai. Se auzeau ciocane și strunguri mușcând din fier. Jos, la picioarele sale, se simțea mirosul de muștar sălbatic, cu florile lui galbene, crescând la rădăcina zidului. Vila lui Allatini era foarte aproape, să stea un pic să i se usuce sudoarea și să-și recapete suflul. Străjile erau mereu suspicioase, și dacă l-ar vedea așa, l-ar lua la întrebări. „Îl caut pe tata”, le-ar spune. „Ce atâta zor?”, l-ar întreba din nou. „1 s-a umplut capotul de sânge”, asta ar trebui să le spună, dar nu voia.

Nu voia să le spună străjilor despre izul morții ce dădea târcoale casei, nu voia să-i spună tatălui său un așa adevăr: că-n toată goana aceea, nu se gândea, inimă de piatră, la mamă-sa, ci la nopțile sultanului cu Mirza, la cum acel moșneag senil își tot amintea și vorbea, iar ea, inexpresivă, îi dansa mereu la sfârșit, fără să scoată un cuvânt. Pe mama lui o trecuse deja în rândul morților și nu voia s-o spună nimănui, căci se rușina chiar și s-o gândească. Mai mult însă se rușina fiindcă voia să fugă pentru totdeauna din coliba lor, să se furișeze ca un șobolan într-una dintre vilele de pe Exohes. Cine auzise vocea sultanului tremurând de emoție precum flacăra opaițului, cine ascultase foșnetul rochiei ei în timp ce dansa nu-și putea dori altceva decât să-și schimbe viața pentru totdeauna.

Apartamentul de la ultimul etaj

Primul stasimon

Bulevardul Vasilissis Olgas,

iunie 1979

Orestis așeză pe masa din salon teancul de pagini dactilografiate și se rezemă de spătarul fotoliului. Ușa deschisă a terasei aducea de jos, din șosea, ecoul mașinilor. Era un deranj discontinuu, întrerupt de răgazuri de liniște. Din când în când însă, zgomotul revenea, odată cu schimbarea culorii semaforului. Era momentul întrecerii, al năvălirii pe asfaltul fierbinte. Primele plecau motocicletele, urmate de automobile, în vreme ce noile autobuze roșii, îmbinate la mijloc și de două ori mai lungi, lunecau încet - precum viermii de pământ cărămizii - prin fața stațiilor: Evzonon, Analipsi, Depou...

Bătrânul așezat în fața lui Orestis avea capul întors spre ușa ce dădea în terasa imensă, unde se îngrămădeau plante și mobilier de grădină.

— Cum vi se pare cartea? Văd că nu spuneți nimic...

Bătrânul rămase tăcut, pesemne fiindcă-l împovăraseră anii.

— Scrii mai bine decât vorbești, îi răspunse la un moment dat, iar lucrul ăsta este, să spunem, consolator...

Tânărul din fața sa nu păru stânjenit de comentariu, poate că deja se obișnuise cu așa ceva.

— Domnule Orestis, sucul dumneavoastră de portocale! Îi spuse tânăra menajeră, aplecându-se să așeze o tavă lângă hârtiile sale. Cu gheață, așa cum vă place, adăugă ea și-i dăruî un zâmbet.

— În sănătatea ta, Korina, replică el și înălță paharul pe care începuseră deja să apară broboane de apă.

— Domnule Girdot, „Korina” e un pseudonim, am dreptate? îl întrebă pe bătrân, după ce tânăra se retrase înăuntru.

— În casa asta, nume precum „Tasia” și „Pagona” sunt interzise, îi răspunse.

Vocea îi era greoaie din cauza anilor și a fumatului. Cu toate că ușa terasei rămânea deschisă ceasuri întregi, mirosul de țigări stăruia peste tot; era limpede că pătrunsese în pernele canapelei, în cuverturi, în draperii.

Orestis zâmbi cu siguranța celui care știe că expresiile de pe chipul său trec neobservate.

— La fel ca „Girdot”, tot așa...

— Da, Orestis, pseudonim ca „Girdot”. Tu știi o mulțime de lucruri, fiindcă eu ți-am îngăduit asta, nu uita. Mai exact, ți le-am spus chiar eu, ți le-am mărturisit...

— Am fost încă de la început ținta mărturisirilor *de profundis*²¹.

— Greșit! Scopul a fost nașterea acestor pagini pe care mi le citești. Totul s-a îndreptat către ele. Să nu crezi că tu, în mod special, erai ținta. Oricine s-ar fi implicat ar fi făcut parte din scop.

— Mereu m-ați pus la încercare chiar dumneavoastră. Altfel am început acum trei ani, domnule Eugène, nu uitați: „Se caută absolvent de filologie pentru lucru după-amiaza”. Așa scria în anunțurile din *Macedonia* de duminică.

Băgă de seamă că Eugène Girdot își dusesese la buze un trabuc. Capul său continua să fie întors spre ușa terasei, prin care răzbătea adierea nopții.

— Înainte să vă cunosc, domnule Eugène, m-am întrebat întotdeauna cum reușesc nevăzătorii să-și aprindă țigările.

— Ei bine, te-ai lămurit acum?

— Cred că da...

Eugène Girdot luă în mână o brichetă electrică, dintre acelea silențioase, moderne, și, cu trabucul în gură, își înclină capul apropiindu-se de flacăra. Pufai de câteva ori și fu învăluit pe dată de un fum aromat.

— Înveți să te apropii cu țigara în gură luându-te după temperatură - nu vezi flacăra, dar o simți. Am auzit la televizor, la o emisiune a Forțelor Armate, c-au scos niște rachete care, atunci când sunt lansate, se țin după temperatura motorului avionului inamic. Din clipa-n care o rachetă începe să-i urmărească, pilotul și aeronava și-au semnat condamnarea la moarte.

— Se cheamă senzor de temperatură.

— Ai spus-o ca un profesor.

— Sper, totuși, că nu scriu ca un profesor, ci ca un scriitor. Cum vi s-a părut până acum cartea mea... sau, mai degrabă, cartea noastră? Nu mi-ați spus...

— Ca și cum l-ai fi cunoscut îndeaproape pe Lfteris Zevgos, când era copil.

— Să iau asta ca pe-un compliment?

— Ia-o cum vrei. Dacă n-ar fi melodramatic ca un orb să plângă, aș fi lăcrimat.

— Dumneavoastră m-ați îndrumat, n-am mers la nimereală...

— Orbii știu să conducă, trebuie doar să ai încredere în ei.

— Cartea asta e despre viața dumneavoastră, domnule Eugène.

— Pe care, totuși, tu o reconstitui.

— Nu într-un mod arbitrar, aș vrea să cred...

— Să sperăm, tinere, e abia începutul. Nu știu ce vei spune despre trăirile mele, vom vedea...

Pufăi din nou din trabucul subțire. Fumul înmiresmat cutreiera peste tot: pe masa ovală cu scaune, care avea aceeași vârstă cu Girdot, pe deasupra pianului, a vechiului radio, pe covoarele ce se încăpățâneau să acopere podeaua, deși era mijlocul verii.

— Totul a început între noi cu acel anunț. Era atât de general, dacă vă amintiți, și de vag...

— „Se caută absolvent de filologie pentru lucru după-amiaza.” N-ar fi putut să sune altfel. Ce-ai fi vrut să scrie, împielitătule? „Se caută cititor cu voce frumoasă, expresivă etc.?” Nu merge. Însă, așa cum l-am formulat, părea obișnuit, ca și cum aș fi căutat un profesor pentru meditații. Ai fi putut să-i predai greaca veche nepoatei mele după-amiezile, dac-aș fi avut o nepoată...

— Am fost al cincilea cititor pe care l-ați ascultat, dacă nu mă-nșel...

— Cam atâția au fost. I-am ascultat citindu-mi câte o pagină dintr-un roman - la alegerea fiecăruia. Îmi amintesc și de-o tânără care-mi repeta mereu că are nevoie să lucreze. Am respins-o. N-aș fi suportat să-l aud pe Heathcliff din *La răscruce de vânturi* vorbind cu glasul unei femei, de pildă. Și, desigur, nici prin gând nu mi-ar fi trecut să-i permit să-mi scrie viața. Imaginează-ți ridicolul: viața lui Lefteris Zevgos sau, altfel spus, a lui Eugène Girdot, scrisă de-o smiorcăită. Dezgustător!

Trase nervos din trabuc.

— Mi se pare că fumați la fel ca Abdul-Hamid.

— Una dintre abilitățile tale este să schimbi subiectul discuției în câteva secunde. Evident, sentimentalule, te-a deranjat caracterizarea pe care i-am făcut-o unei studente necunoscute. Pesemne te-ai gândit că-i arbitrară, nedreaptă și crudă. Nu suporti asemenea lucruri, Orestis, ești moale ca untul! Mă-ntreb cum de-ai putut să-mi scrii tu viața...

— Și eu mă-ntreb multe. Oare toate au fost așa cum le-am scris în carte? Îi seamănă bulevardul ăsta, pe care auzim acum mașinile trecând, celui de-atunci, măcar puțin? Mirosea într-adevăr așa cum am scris? Copilul acela care vindea ziare sunteți chiar dumneavoastră?

— Vom vedea toate astea la sfârșit. Noaptea-i lungă și-i încă devreme. Înainte să suni la interfon, am auzit cucul cântând de zece ori, încă nu s-a făcut unsprezece. Te-ai întins în pat la amiază? Ai dormit un pic?

— Am dormit aproape buștean. De altfel, n-avea cine să mă trezească...

— Mamă-ta unde-i?

— La casa de vacanță a mătușii mele, în Halkidiki.

— Carevasăzică, ai dormit, o să rezisti, deci...

— Eu fără-ndoială, dar dumneavoastră?

Eugène Girdot zâmbi și-și schimbă locul pe canapea, unde se lungi pe jumătate.

— Trei ani lângă mine și încă n-ai învățat că bătrânii și câinii dorm puțin! Îți amintești cum câinele meu rămânea treaz ascultând romanele

pe care mi le citeai? Bătrânii sunt asemenea câinilor, fiindcă deseori arată de parc-ar avea urechile ciulite, parc-ar aștepta ceva. Bătrânii știu sigur ce-așteaptă...

— Ce fel de comparații sunt astea? Sună bizar...

— Gândește-te mai bine! Dorm puțin și-și ciulesc urechile nu cumva să vină vreunul nepoftit. În plus...

— Câinele dumneavoastră, înainte să-l pierdeți, la cine credeți că ciulea urechile? Pe cine aștepta?

— Pe prietenii mei morți, de la cafenea - nu erau mulți. Dar ne-am luat cu flecăreli. Trebuie să apuc până-n zori să-ți ascult toată cartea. Nu-mi place să las lucrurile neterminate.

— Poate că flecăresc, dar înainte să continui lectura, o s-o repet: niciodată nu mi-am închipuit că, de la un simplu cititor pentru un bărbat orb, voi ajunge să-i scriu și viața.

— În primele luni mi-ai mărturisit că vrei să devii scriitor. Mi-ai spus-o fără sfială, îți amintești? A ajutat și sticla aceea de coniac franțuzesc...

— Îmi amintesc, desigur. Apoi au început și mărturisirile dumneavoastră - voiați să fim mereu singuri, aveți o anume îngrijorare în privința asta: Korina și cealaltă menajeră, cea dinainte, îmi scapă numele ei acum, trebuiau să stea retrase la bucătărie, după cum și doamna Jeni, firește, trebuia să fie și ea absentă. Chiar, v-ați gândit vreodată că doamna Jeni e ultima intendentă de pe Bulevardul Exohes? Dacă ne-ar auzi cineva, s-ar amuza copios! Intendentă, la bloc?! Oricât de mare ar fi apartamentul ăsta, nu-i un palat, ca să justifice prezența unui econom. Dacă-mi permiteți, aș spune că nu-i doar o chestiune de funcționalitate, ci și de stil...

— Dar eu aparțin altei epoci, e limpede asta, după mobilier, după draperii...

— Cât de tăcută e, totuși, doamna Jeni! La-nceput am crezut că nu mă prea înghite și că de-asta nu-mi vorbește. Cu timpul, mi-am dat seama că și cea mai mărunță vorbă din partea mea o lăsa indiferentă.

— Exagerări! Își știe pur și simplu locul și detestă tot ce-i de prisos. Să știi că ăsta-i și motivul pentru care-o păstrez.

— Aș paria că ceea ce vă reține e doar faptul că-i o fe— meie-n vârstă. Locuiește-n același bloc, ceea ce, la prima vedere, pare convenabil. Pe de altă parte, unde-ar putea merge după atâția ani petrecuți alături de dumneavoastră? Pe scurt, vă e milă de ea, de-asta o și păstrați. Îndrăznesc s-o spun fiindcă vreau să știți că masca de dur, pe care-o afișați atât de des, nu-i întotdeauna convingătoare. Îndrăznesc, așadar...

— „Te obrăznicești”, vrei să spui, dar accept. Ești moale ca untul, dar și obraznic - o combinație rară, mărturisesc, în tinerețile mele, eu eram doar obraznic.

— Ce alt copil ar cuteza să asculte pe furiș un sultan?

— *Cherchez la femme!* Crede-mă, n-a fost atât de greu pe cât pare.

— În cartea mea e prezentată un pic ca o faptă eroică, nu-i așa?

— Flecărești și ceasul trece. Rămâi concentrat asupra scopului tău. Supraviețuirea ca scriitor, adică impresiunea bătrânului ascultător. Nu uita că ai nevoie de bani, știu asta. Te-ai născut sărac ca și mine, Orestis. În anii aceia, eu eram plătit pentru fiecare foaie de gazetă și pentru fiecare buchet de trandafiri. Tu ești plătit pentru fiecare oră de citit. Vei fi plătit și pentru o carte la comandă. Vei fi plătit pentru fiecare pagină și pentru fiecare clipă dăruită mie. Pune clepsidra, tinere, să măsoare timpul pe care ți-l cumpăr. Noaptea va fi lungă și fierbinte. Ascultă jos, pe stradă, acolo, pe leșul vechiului bulevard, ascultă cum se grăbesc toți! Nu zăbovi, fii ca ei...

Grădinarii Salonicului

Portul, 27 iunie 1916

Unele zile de vară sunt diferite de celelalte. Ești obișnuit să trăiești cu căldura și cu lumina orbitoare a soarelui, să simți sudoarea scurgându-ți-se neîncetat, ca saliva, când, într-o zi, te trezești și totul e altfel: lumea poartă ochelari negri și soarele nu te mai orbește. Este una dintre acele zile puține cu nori și ploaie, doar jumătăți de zile uneori, căci, după-amiaza devreme, razele încep să ardă din nou, iar apa de ploaie se evaporă.

Soldații trupelor aliate ale Frontului Macedonean începuseră să se deprindă cu arșița portului din Salonic și cu igrasia sufocantă a ulițelor pline de urină. Ziua aceea însă începu altfel - soarele întârzie să apară din pricina norilor grei.

Un grup de infanteriști francezi stăteau la poarta Vămii și căscau gura la orizontul închis, până la Marele Karabournou, acolo unde se sfârșea cartierul Exohes. Păreau să tânjească după cerurile încruntate din țările lor, bulbucate, în cea mai mare parte a anului, de norii gata să picure stropi lăptoși de ploaie. Singura stavilă a acestei nostalgii era certitudinea că acolo, în nordul Franței și în Belgia, în acea Europă răcoroasă, pământul era sfâșiat de tranșee nesfârșite, iar ploaia cădea peste mii de cadavre pe jumătate mâncate de șobolani.

Soldații văzură pe cineva apropiindu-se de ei cu pas grăbit. Avea mâinile vârâte în buzunarele largi ale pantalonilor, iar șapca îi era trasă pe frunte, ca să-l apere de soarele orbitor și de privirile viclene ale pescărușilor ce se încrucișau în zare. Le dădu bună ziua pe limba lor, iar ei îi răspunseră mestecând cuvintele, fără vlagă.

— Mă trimite Marchizul. Aseară a fost scandal, pesemne c-ați aflat...

Vorbea franceza ca un compatriot de-al lor - abia simțea că are un accent străin.

— Cum putem fi siguri că vii cu adevărat din partea Marchizului și că nu-i vreo capcană? îl întrebă căpitanul grupului de soldați.

— Sunteți Patrick Martin?

Căpitanul dădu din cap, iar bărbatul, drept răspuns, scoase din sân un ceas de aur și i-l arătă.

— Mi-a spus că ăsta-i semnul de recunoaștere, pașaportul. Deschide, zice, toate ușile armatei franceze, ca un desfăcător de conserve!

Ostașii ghiciră reacția căpitanului și izbucniră în râs. Acesta își netezi mustața lungă și zâmbi, apoi îi arătă nou-venitului un adăpost în spatele Vămii.

— Să mergem acolo, tinere, căci aici până și peștii sunt spioni în serviciul generalului Sarraïl²²!

Stătură sub acoperișul adăpostului și căpitanul scoase niște hârtii pe care le așează pe un butoi gol. Lemnul era îmbibat cu ulei, dar nu conta, fiindcă paginile căpitanului erau doar niște hârtii vechi, mângălite cu socoteli.

— Să-i spui Marchizului că ni se termină tutunul. Bărbații de pe Frontul Macedonean, când nu luptă, fumează fără-nctare. Să-i mai spui și să aibă grijă ce femei ne-aduce. Doi dintr-ai noștri s-au ales, săptămâna trecută, cu boala aia franțuzească, cu sifilis, dragul meu.

— N-ați plătit șampaniile, domnule căpitan!

— Două lăzi au fost, tinere, mi-aduc aminte. Nu sunteți ieftini și nici fetele voastre nu-s dintre cele mai bune. Aș spune că singurul vostru avantaj, față de alți traficanți, e că vă țineți gura și nu ne șantajați.

— Nu-i puțin lucru, domnule căpitan!

— Tu ești nou? Că nu te-am mai văzut.

— Nu-s ciracul Marchizului, ucenic adică, sau învățăcel - turcii-i zic „cirac”. Pricepeți, nu-i așa? Colaborăm din an în Paște. Eu mă ocup cu grădinile și cu ziarele. Sunt asociat la o agenție și aflu veștile iute. Astăzi, de exemplu, România a declarat război Germaniei, asta ați auzit-o?

— Vai de noi dacă Armata Orientului ar aștepta să fie informată de voi! Da, de azi România e-n război cu Germania. Să vedem când s-o hotărî și regele vostru...

— Dacă vă interesează o discuție despre politica europeană, vă invit, domnule căpitan, la o cafea la „Splendid Palace”.

— Nu semeni cu ceilalți băieți ai lui, ăia cu bricege... Întâi de toate, vorbești excelent franceza! Ce dracu' a pățit Marchizul? Angajează acum și profesori de la Lycée²³?

Leteris zâmbi și-și duse mâna la cozorocul șepcii, în semn de salut.

— O să-i duc hârtiile astea, domnule căpitan, însă el așteaptă francii. Ce să-i spun?

— Să-i spui că voi trece personal pe la magazin în seara asta. Și transmite-i sănătate, acum e unul de-ai noștri. A-ncasat niște cuțite pe la spate, după cum am aflat...

— Da, de la un Tommy²⁴ beat.

— L-a văzut vreun doctor?

— Însuși colonelul englez i-a trimis unul din armată. Se tem de scandal mai rău decât de tunurile bulgărești.

— Să-i mai spui Marchizului și să nu-i mai bage-n magazin pe colorații noștri. Mi s-a spus alaltăieri c-au văzut acolo zuavi²⁵ și anamiți²⁶. Să nu se mai întâmple! Le zicem „frații noștri”, dar asta-i valabil doar în tranșee. Ne-am înțeles?

— Am priceput, o să-i zic.

— Așa să facă, dacă vrea ca ofițerii francezi să aleagă băuturile și fetele. Nu-mi bag eu măciuca acolo unde-a avut-o ieri un arap...

O ploaie caldă se porni pe neașteptate. Pe cheiul celălalt, hamalii începură să facă gălăgie și macaralele se porniră să încarce mai repede, fiindcă vagoane întregi cu cereale erau descoperite. Mirosea a mare, a unsoare de la mașinării, chiar și a boabe de orz ce mucegăiau, pierdute în rosturile pietrelor de pe caldarâm.

Îi salută și apucă drumul înapoi, căscând gura la încărcăturile de pe dig. În depărtare, pe mare, vapoarele cu aburi erau ancorate în radă, cu coșurile stinse. Cuirasate, contratorpiloare, submarine plutind la suprafață, toate sub pavilioanele aliaților din Antantă. Mai aproape, pe chei, erau legate caice, feluci și bărci pescărești. Se simțea un miros de ulei de motor, de petrol și de pânze sărate. Peste tot se găseau funii încolăcite sau întinse, iar toată zona duhnea de la măruntaiele peștilor de pe jos, care hrăneau muștele orașului.

Avea să treacă pe la Marchiz după-amiază, să vadă cum îi merge cu rana, dar până atunci voia să hoinărească un pic fără grijă și să se răcorească-n ploaie. Trecu prin fața Palatului Stein și-l zări afară, într-un colț, pe micul evreu de la agenție, mototolind la sân un braț de ziare.

— S-au udat, Moise?

Băiețelul înălță capul și-l privi cu ochii săi mari și negri.

— Nu, domnule Lfteris, am apucat să mă adăpostesc aici.

— Nu te mișca de-acolo! Dacă ține mult, întoarce-te și lasă-le la agenție. Cine-a mers azi în Exohes?

— Ferdinand, domnule Lfteris.

— Merg și eu într-acolo, poate-l întâlnesc pe drum.

Cum nu-i păsa de ploaie, lăasă în urmă palatele și se îndreptă spre stația de tramvai de la Turnul Alb. Se opri sub acoperiș și așteptă. Pe partea cealaltă a străzii observă doi senegalezi cu fesuri roșii uriașe, care cărau poșta militară. Doi bicicliști marocani pedalau de zor prin ploaie; trecură prin fața lui și dispărură pe străduțele din spatele teatrului „Noua Scenă”.

Își întoarse privirea de la drum și privi din nou spre mare. Băgase de seamă că în dimineața aceea era cam îngândurat. Se trezise prost dispus și își făcea toate treburile mecanic. Își ocupa o mică parte a minții cu piața neagră a Marchizului, deși aceste afaceri murdare îi aduceau de două ori mai mult decât procentul său de la agenție. Odată cu priveliștea orizontului posomorât și cu acompaniamentul muzical al ploii, își împărțea mintea ca pe niște pagini de ziar, când la grădina lui Alperen Bey, pe care o avea în grijă, când la războiul care dădea semne să izbucnească din nou. În acea zi, îl bântuia și amintirea maică-sii, care răposase de ani buni. De îndată ce sosi tramvaiul, se urcă, răzuindu-și mai întâi noroiul pantofilor pe bordura de piatră a stației. Din pricina ploii, călătorii erau puțini. Găsi un loc să se așeze și începu să privească în tăcere

pe fereastră. Vagonul porni încet, iar în scurtă vreme intră pe Bulevardul Exohes. În dreptul vilei Ida, văzu un grup de ofițeri italieni cu pană la pălărie și cu pelerine. La următoarea stație, doi australieni veniră să se așeze lângă el. Era neobișnuit să vezi aliații folosind tramvaiul localnicilor, întrucât aceștia se deplasau cu propriile mijloace. Ciuli urechile și încercă să înțeleagă ce spuneau. De zece luni, de când primii aliați ai Armatei Orientului debarcaseră în oraș, începuse să învețe engleza de pe stradă. Orașul era plin de scoțieni, englezi, irlandezi, australieni și neozeelandezi, iar engleza devenise esențială pentru supraviețuire și pentru un loc bun în piață. Cei doi ofițeri care stăteau în fața sa vorbeau despre intrarea României în război.

Coborî două stații mai departe de casa părintească. Picioarele îl conduceau de unele singure. Trecu pe lângă vila lui Mehmet Kapancı și continuă să meargă. Își urma pantofii alb-negru de parcă ar fi fost un cățel, de parcă pașii săi ar fi întins o lesă invizibilă și l-ar fi tras încotro doreau.

Se opri în dreptul vilei lui Alperen Bey. Se străduia să găsească o scuză credibilă, un motiv pentru care se afla la poarta ei. Conchise că pretextul vizitei sale nu putea fi altul decât îngrijorarea sa pentru grădină, din pricina ploii neașteptate.

Îl văzu pe supraveghetor venind dinăuntru și apropiindu-se de poarta de fier. Theodoros, paznicul grec, se holba la el, cu cheile-n mână.

— Foarte elegant astăzi, Lefteris! Îmi închipui că nu la muncă ai venit...

— De ce încui mereu, măi Theodoros?

— Poruncă de la stăpân. Mi-a zis și că „pe la poartă trec toate semințiile lui Israel, iar noaptea, soldații beți cântă și-și varsă mațele peste tot, așa că să-ncui mereu”. Are și-o fată la vârsta măritişului, Lefteris, nu uita!

— Deschide-mi poarta să intru!

— Ce se petrece? De ce-ai venit?

— Mi-am făcut griji din cauza ploii. Jos, în port, a fost furtună, vreau să văd cum stau bețele de la trandafiri.

— Chițibușar mai ești, Lefteris, iartă-mă că ți-o zic! Au căzut câteva picături, ce să pățească florile?!

— De mulți ani fac s-arate grădina asta ca un paradis. Beiul vrea să fie totul fără cusur. Are încredere-n mine, n-o să-i fac treabă de mântuială!

Trecu de poartă și pași în curte, pe cărarea cu pietrișul așternut chiar de el cu doi ani înainte. Din frunzișul copacilor se scurgeau pe el ultimele picături de ploaie. Se îndreptă spre locul unde sădise trandafirii și se aplecă peste fiecare în parte, ca să vadă dacă nu-i vătămase cumva furtuna de dimineață. Mângâie florile cele mai îndrăznețe, acelea care, cu gâtul ridicat și cu petalele desfăcute, îl priveau drept în ochi. Le apucă ușor cu mâna și îndepărtă duios câteva picături de ploaie - ai fi zis că plânseseră, iar acum el le ștergea lacrimile, consolându-le.

La un moment dat, i se păru că își aude numele. La început crezu că se

înșelase, dar îndată se auzi din nou strigat pe numele mic și poftit în franceză.

Se ridică și-l văzu pe bei salutându-l de pe veranda vilei. Stătea în picioare și purta un costum alb - așa cum obișnuia în lunile de vară - și un fes vișiniu.

— Vino să bem o cafea! Îi strigă, făcându-i semn cu mâna dreaptă.

Deși cumva surprins, Lfteris se simți măgulit. Alperen Bey era o personalitate importantă a orașului: consilier financiar în companii de asigurări, om de afaceri, agent de bursă, unul dintre cei mai pricepuți în chestiunile bancare, dar, mai presus de toate, era tatăl ei...

— Sunt bine florile, nu te mai îngrijora! Nici dacă ți-ar fi fost copii...! Îi strigă el, tot în franceză, făcându-i din nou semn să se apropie.

Își scoase șapca și o ținu în mâini, mai mult din instinct. Urmă cărarea pietruită ce-l purta spre treptele de marmură spălate de ploaie.

— Am cerut cafea cu lapte și fursecuri. La ceasul ăsta, e tot ce trebuie!

Alperen Bey se așezase deja la masa de sub acoperișul verandei și-i arăta grădinarului său un fotoliu gol. Lfteris se așeză, ținându-și mai departe șapca în mâini. Apucă doar să arunce o privire către pantofii săi de piele alb-negru, temându-se că un rest de noroi de pe marginea tălpii ar putea da impresia unei nespuse grosolănii. Din fericire, pășise cu grijă pe cărarea pavată cu pietriș și nu se murdărise.

Trase adânc aer în piept, ca și cum venise ceasul unei grele încercări. În curte, aerul mirosea frumos de la copaci și de la pământul umed. „Ce să vrea oare?”, apucă să mai gândească înainte să-și descheie nasturii de la haină. - Mă bucur că vorbesc cu tine, Lfteris. Nu-i vorba doar de ușurința ta de-a vorbi franțuzește, ci și de capacitatea ta de-a rămâne concentrat la subiect. Problema mare a comunicării noastre cu muncitorii e că deviază discuția și-ți spun tot ce le trece prin minte. Taică-meu avea o fabrică de țesături, așa că știu. Țștia își amestecă treaba cu cererile, priceperea cu ghinionul, plânsul cu protestul, și totul devine un talmeș-balmeș. Și, crede-mă, nu-i vorba de etnie sau de religie. Sunt toți la fel, turci, evrei, greci... Tu însă mă nedumerești.

— De ce, stimat domn?

— Vezi? Un alt grădinar m-ar fi numit simplu „stăpâne”. Tu ești altfel...

— Mă îndeletnicesc și cu negustoria, după cum v-am spus...

— Așadar, nu te simți muncitor, deci pot vorbi deschis, în ultimii ani, vezi tu, noi, toți cei care nu suntem greci și ortodocși, am început, pentru întâia oară, să ne-ntrebăm dacă putem să ne exprimăm liber. Cine și-ar fi închipuit, Lfteris, cine? Un oraș întreg s-a pierdut în câteva ore, de parcă ar fi fost jucat la zaruri! Într-o singură noapte am trecut la greci, iar în dimineața următoare, toate steagurile noastre erau coborâte. Taică-meu, de supărare, a murit în anul următor, iar fabrica noastră de țesături, despre care-ți vorbeam, a încetat să mai primească comenzi de la Statul

otoman și s-a închis. Voi n-ar trebui să vă plângeți, Dumnezeu v-a fost alături, iar de-atunci eu am început să cred că Atotputernicul vorbește cu adevărat grecește...

Pe fața lui Alperen Bey înflori un zâmbet șiret. Lfteris îl simpatiza, fiindcă era amabil și cultivat, la fel ca majoritatea evreilor dönmeih pe care-i cunoscuse. Chiar îi va părea foarte rău când va veni ziua în care beiful o să-l ocărască și o să-l blesteme din adâncul sufletului.

— Da, Dumnezeu vorbește până la urmă grecește, Excelență, și are chiar și nume de familie. Se cheamă „Venizelos”.

Alperen Bey izbucni în râs.

— *Oh, mon Dieu!* Țsta nu-i umor de grădinar, e ceva mai mult! Mă las dus de ispită, totuși, și continui: numele mic al Dumnezeului căruia i se zice „Venizelos” îmi amintește de cineva... Din bruma de greacă pe care o știu, *eleftheria* înseamnă „libertate”, corect?

— Corect, stimat domn.

— Cum te simți purtând povara unui nume atât de greu? Greu ca idee și ca semnificație, dar și identic cu al marelui vostru conducător, Venizelos²⁷. Cred că împielitatul ăsta ne va conduce din nou în scurtă vreme și că va continua s-o facă mulți ani de-aici înainte.

— Asta-i o discuție amplă, stimat bei...

— Ai dreptate, însă deja ne-am abătut. Aș vrea, întâi de toate, să-mi exprim mulțumirea pentru serviciile voastre, ale tale și ale tatălui tău. Într-adevăr, cum o duce?

— E tare greu. Tremuratul i se întetește pe măsură ce trec anii, merge cu bastonul cel mult până-n curte și-apoi se-ntoarce iar în pat, căci obosește ușor.

— Mârșavă boală! Se pare că l-a însemnat soarta. Spune-mi însă despre tine...

O slujnică îmbrăcată în alb așeză o tavă mare de argint pe masă. Aerul se umplu de mirosul de cafea și scorțișoară.

— Bucătăreasa noastră a trăit mulți ani în Alexandria și, după cum vezi, fursecurile ei au parfumul mirodeniilor din Orient.

Trecu o jumătate de minut până ce ea aranjă ceștile și lingurițele în fața lor.

— Ce vreți să știți? îl întrebă Lfteris, sorbind prima gură de cafea.

— Vorbești cu fiica mea încă de când erați copii... Simți o gheară strângându-i pieptul.

— Mai precis, din primele zile ale sultanului în Vila Allatini.

— Ce îndepărtată mi se pare acea epocă, Lfteris! Când a venit sultanul, când a stat în vilă trei ani, când l-au ajutat să fugă, înainte să intre armata greacă în oraș...? Acum viața-i diferită, avem războiul ăsta mare în Europa și nimeni nu se-aștepta să țină atât de mult.

— Chiar, care credeți c-o să fie deznodământul? îl întrebă, căci în

adâncul sufletului se temea că el și fiica beiului erau de fapt subiectul discuției lor.

— Întâi de toate, avem toată armata asta în coaste. Dacă numeri toate regimentele străine, e ca și cum un întreg nou Selanik ar fi venit și s-ar fi lipit lângă orașul care exista deja. Așa ceva nu s-a mai pomenit! Citeam zilele trecute într-un ziar britanic că acum suntem cel mai dens populat loc din lume! La cele mai multe ceasuri ale zilei nu poți să te plimbi prin oraș din cauza puzderiei de soldați, la fel și în port. Să nu mai vorbesc, desigur, despre atmosfera de desfrâu...

— Mi-a spus Theodoros că acum încuiați poarta zi și noapte.

— Firește! Și ce face, oare, toată armata asta? Nici măcar pe sârbi n-au izbutit să-i ajute, și uite că amărății ăia au căzut ca muștele-n Corfu, răpuși de boli și de frig. Armată-i zice! Sapă toată ziua în jurul orașului și nu fac decât să înfigă țărui, să ridice corturi și să deschidă șanțuri. Bine i-a numit Clemenceau²⁸...

Leteris îl întrerupse râzând:

— Citesc presa franceză în fiecare zi. Clemenceau e, într-adevăr, foarte inteligent.

— Cel mai inteligent! Când se referă la ăștia, le zice „grădinarii Salonicului”, fiindcă nu luptă, ci sapă toată ziua...

Îi văzu mai întâi umbra făcând înconjurul casei mari. Avea părul prins și ținea în mână o carte. Nimic din înfățișarea ei nu amintea că era musulmană. Alperen Bey și fiica sa se învesmântau și trăiau ca și cum s-ar fi aflat în inima Europei.

Se ridică de pe fotoliu cu mișcări lente. Amorteala din picioare trebuie să fi fost de la pantofi - avea șireturile legate prea strâns. Dar nu, era un alt fel de furnicături, unul care dura de șapte ani întregi. Șapte ani de răvașe, de vise, de scrisori și trandafiri, de foc și sudoare.

Făcu o mică plecăciune, iar ea îi întinse mâna să i-o sărute.

— Sper, domnule Leteris, că trandafirii mei nu s-au scuturat.

— Nu, domnișoară Mirza, vântul și ploaia doar i-au mângâiat. Cu prima căldură a soarelui, vor mirosi și mai frumos.

— Merg să tai câțiva pentru masa cea mare din salon. Tată, îmi permiteți?

Coborî grăbită scările de marmură și o luă pe cărarea din grădină.

— „Grădinarii Salonicului”, așadar, stimate domn, reluă Leteris, așezându-se din nou.

— Leteris, să nu fim naivi! Tigru²⁹ știe ce face. Măine-poimăine o să devină prim-ministrul Franței și-apoi, la un moment dat, o să-l lege de belciug pe regele grec și-o să-l târască-n război. Oricare-ar fi sfârșitul acestei confruntări, mai devreme sau mai târziu, să ții minte, orașul ăsta o să se schimbe. Uită-te câți eram noi, musulmanii, acum patru ani! Plecăm de cum ni se ivește ocazia. Vezi tu, secolul ăsta o să fie pentru toți

o mâncare greu de digerat.

— Unde vreți s-ajungeți cu asta?

Alperen Bey își aprinse o țigară și își încrucișă picioarele cuibărite în pantaloni albi de in.

— Diavolul ăsta de Venizelos o să ne târască pân' la urmă-n război, să ții minte! În mai, oamenii lui au organizat o adunare în fața moscheii - Sfânta Sofia, cum îi spuneți voi - și-au scandat lozinci în favoarea Antantei. Mulțimile n-au nevoie de prea mult ca să iasă pe străzi să celebreze măcelul ce-o să urmeze. Amintește-ți ce s-a întâmplat cu carcasa zepelinului german pe care l-au proțăpît pe faleză, în fața Turnului Alb. Nici cea mai bună operetă, nici cea mai scumpă trupă de artiști n-ar fi avut vreodată un asemenea succes. Imaginează-ți, încă se mai vând inele și cruciulițe făcute din metalul topit al scheletului! „Idolatrie”, cum ați spune și voi, creștinii, însă, dacă stai bine să te gândești, chiar asta e esența războiului din perspectiva gândirii filozofice: o sărbătoare sălbatică a rasei, care-l scoate dinlăuntrul nostru pe strămoșul din pădure. Din punctul de vedere al economiei, războiul înseamnă nesiguranță, înghețarea activității economice, falimente, piață neagră. Pentru câțiva, înseamnă câștiguri astronomice pe căi obscure - eu nu sunt dintre aceia... Voi fi pe deplin sincer cu tine, Leteris. Cândva, casa asta avea un personal de zece oameni, acum are o bucătăreasă, o cameristă și pe Theodoros, un om bun la toate - paznic, portar, vizitiu...

Leteris își aprinse țigara pe care-o răsucea între degete de ceva vreme. Beiul prefera să privească în sus, la pinii uzi, în timp ce-i vorbea pe un ton confidențial.

— Am ochi și văd, stimate domn, îi răspunse el pe un ton brusc.

Beiul se hotărî să-l privească drept în ochi. Schimbarea de ton a grădinarului nu-i trecuse neobservată.

— Ce nu poți, totuși, să vezi e viitorul acestui oraș. În curând, acești grădinari-soldați îl vor preschimba într-o fortăreață. Grecia, la un moment dat, va intra-n război de partea Antantei. Aici ar putea avea loc un nou Gallipoli³⁰: incendieri, cenușă, omoruri... Dacă vor câștiga forțele Antantei, atunci otomanii vor fi printre învinși, iar noi, musulmanii din orașul ăsta, vom fi învinșii învinșilor. Învingătorii lui Venizelos nu ne vor cruța...

— Cred că exagerați.

— Am o fiică și casa asta. Am construit-o după visurile soției mele, când era în viață, iar Mirza era doar un Țrunc. Dacă-o vrea Dumnezeu, așa cum plănuiesc, până a sfârșitul anului, Mirza va fi măritată, trebuie doar să nu ne-apuie războiul.

— S-a găsit mirele?

— Sunt doi care așteaptă, unul mai respectabil decât altul. Ambii locuiesc în Constantinopol. Când ea o să aleagă, cu voia lui Dumnezeu,

mă voi simți mai liniștit să meargă acolo cu soțul ei.

Leteris stinse țigara cu mișcări nervoase.

— Și dumneavoastră, stimată domn? Unde veți merge?

— Aici e casa mea, orașul meu, chiar dacă mă tem că într-o zi nimic din ceea ce e în jur nu va mai fi al meu. Deodată, îl arată pe grădinar cu degetul.

— În război, de oameni mă tem. Grecii nu fac excepție de la regula asta. Dacă veți ieși biruitori, a doua zi mă voi teme și mai mult...

Leteris tuși sec și, în timp ce-și ștergea gura cu șervetul apretat, se gândi că Alperen Bey semăna tot mai puțin cu bărbatul voinic care cu ani în urmă îl sfătuia pe Abdul-Hamid în privința depozitelor sale, acel aristocrat neclintit cu două ceasuri la jiletcă, unul pentru ora europeană și altul pentru cea otomană.

— Care e rolul meu în toate astea?

— Ești unul dintre grecii mei apropiați, aș vrea să știi asta. Ești aproape un copil încă și n-ai priceput că viața își ține cele mai multe cărți de joc ascunse. De asemenea, pentru că eu am devenit greoi, aș vrea ca tu să vii și să-mi spui noutățile din piață. Ține urechile ciulite și n-o să ieși în pierdere! Du-te pe la „Noul Club”³¹, unde-s numai romei, du-te la Camera de Comerț, la Banca Orientului... Chiar dacă sunt cine sunt, de cele mai multe ori, atunci când mă văd, își măsoară cuvintele, se tem pesemne c-o să mă amestec în treburile lor. Lumea s-a schimbat și, pe zi ce trece, simt că-s dat laoparte, că îmbătrânesc. Vreau să stau aici, în grădină, și tu să-mi aduci vești din lumea negustorilor romei. Ești deștept, ești grec, și-n scurtă vreme vom avea război. Stă-n mâinile tale să faci parale...

— Să știți că sunt mereu în mișcare.

— Știu, orașul nostru nu-i încă atât de mare. Cumpărai fructe și zarzavaturi de la țărani pe-o nimica toată, apoi le vindeai pe navele aliaților de cinci ori mai scump. Aveai doi-trei saltimbanci care se cățarau cu frânghia pe contratorpiloare, în timp ce tu, de jos, din barcă, te tocmeai în franceză și împingeai coșurile...

— Asta se petrecea în primele săptămâni de la venirea flotei.

— Mereu faci câte ceva. Speculă. Mi s-a spus că miroși de la o poștă iscoadele, lumea-i plină de ele. La asta să fii atent, totuși: cel mai ieftin lucru în Salonic sunt gloanțele.

— Simt că mă supravegheați, stimată domn.

— Să fii sigur de-asta! Nu mai sunt la vârsta la care să-ncep colaborări fără a mă informa înainte. Știu că vorbești și cu socialiștii, ăia care vor să întoarcă lumea cu susu-n jos.

— Numai din curiozitate, vă asigur!

— I-am cunoscut și eu cu ani în urmă pe Benaroya³² și pe Yona³³, chiar mai înainte să-i trimită guvernul în Naxos, în pustietăți, ca să nu vadă țipenie de om. Atunci mă interesau mult exporturile de tutun, dar și

breslele din port, care se amestecau în treburile noastre și creșteau leafa cu ziua. Hamali și șlepari, de la ei am auzit prima oară despre socialism. E o boală, fiul meu, acest socialism, să te speli bine pe mâini când îi întâlnești. Și-n veacurile dinainte oamenii aveau povești, cele o mie și una de nopți, dar ele erau inofensive. Ale socialiștilor însă spun și cred că toți oamenii sunt egali și că pot aduce raiul pe pământ.

— E noua religie a săracilor, stimată domn, iar eu, dacă-mi permiteți, m-am născut printre săraci...

— Dar nu vei muri sărac, o văd în ochii tăi, în aerul ce te-nconjoară. Ascultă la mine, există două feluri de-a face parale: unul e trotuarul, pe care-l știi bine, iar celălalt, să fii în spatele unui birou. Mi-am scos biroul în grădină și te invit la el. Ajută-mă și te voi învăța multe. O achiziție de acțiuni bine ținută sau cumpărarea unei proprietăți într-o singură noapte echivalează cu truda unei vieți întregi. Cu ajutorul meu, vei lua o casă aici aproape, în cartierul Exohes, locul căruia îi aparții, de fapt, numai că, dintr-un capriciu al sortii, te-ai născut într-o cocioabă lângă mare. Știi câte case bulgărești sunt în cartier? Bulgarii, dacă o să piardă războiul, o să uite de orașul ăsta pentru totdeauna. Atunci va trebui să ai niște agoniseli și să cumperi.

Lefteris se mai gândi o dată cât de mult îl simpatiza și cât de rău îi va părea când va veni ziua în care beiul o să-l ocărăscă și o să-l blesteme. Atunci când el și fiica lui, mai copti la minte și mai hotărâți, se vor afla foarte departe.

Plecă de la conacul lor în jurul amiezii. Norii se risipiseră și revenirea soarelui era deja certă. Sub razele lui calde, apa ploii de dimineață se evapora, sporindu-i pe piele umezeala pe care o simțea ca o neplăcere lipicioasă.

Nu luă drumul spre casă. Nea Iannis Zevgos avea să mănânce singur, ca de obicei. În ultimele luni, taică-său aducea tot mai mult cu ceea ce fusese întotdeauna: un om puțin vorbăreț. Acum era un bătrân care se încăpățâna să rămână tăcut, de parcă se sfădise cu viața și nu-i mai vorbea; posomorât și neînțeles, de parcă tăcerea și negarea erau ultimele sale gesturi de demnitate înainte să se audă lopețile pe capacul sicriului.

Se îndreptă spre răsărit, către Allatini, atârându-și haina pe umăr, cu cămașa descheiată și șapca trasă până la sprâncene. Pantofii lui de piele scumpi erau acoperiți de colb. Pășea grațios pe drumul pavat de lângă șinele de tramvai. Știa fiecare casă de pe bulevard, fiecare foișor din curți, fiecare copac dinăuntrul și din afara grădinilor, fiindcă pe cei mai mulți îi săpase împreună cu taică-său. Ceea ce se schimbase de la nopțile acelea ale lui Abdul-Hamid nu erau atât de mult steagurile otomane, pe care le coborâseră și le împăturiseră în cufere sau chiar înfășuraseră cu ele unelte ruginite în magazii, cât prezența neconținută a tuturor semințiilor de pe

pământ în Armata Orientului. Multe dintre conacele mari ale bulevardului fuseseră rechiziționate și transformate în comandamente, cartiere generale, servicii sanitare... În afara lor, din zece în zece metri, erau santinele cu fel și fel de uniforme, care se priveau chiorâș și nu știau să schimbe între ele nici măcar o vorbă.

În fiecare zi vedeai pe străzi și în port chipuri și uniforme nemaîntâlnite. Anamiții, care purtau pălării în formă de pâlnie, cutreierau prin tot orașul și adunau șobolani grași din miile de capcane, așezându-i mândri în cuștile cu roți pe care le trăgeau după ei. De ceva vreme, localnicii spuneau prin cafenele că-i strângeau zilnic cu meticulozitate fiindcă generalii se temeau de boli și că-i duceau undeva, pesemne la un cuptor încropit, ca să-i ardă pe toți laolaltă, ca pe niște noi martiri. Mai vedeai și ambulanțe americane, asistente canadiene cu pistrui, spahii călări din Algeria, iar pe deasupra mai vuia și zvonul că oricând puteau sosi în oraș mii de ruși, dar și sârbi din Corfu - câți dintre ei scăpaseră de tifos - conduși de moștenitorul tronului sârb, principele Alexandru.

Se opri puțin sub un prun și-i cercetă două dintre crengile ce se întindeau încărcate dincolo de gard. Culese două prune și le șterse de mânecă. Una dintre binefacerile pământului și ale pomilor era că miroseau mai frumos decât ziarele și bancnotele. Gândea mult în acea dimineață, dezordonat, cu o notă de reverie.

Începu din nou să calce pas cu pas în pantofii lui. Mergea și îi privea, la fel cum făcea când era copil, pe același drum, în puținele dăți când purta pantofi... Depoul nu era departe și gândurile i se suciră din nou, haotic, însă, în mod ciudat, nu începu să cugete la Mirza, ci la război. Dacă Venizelos ar câștiga la Atena, lucrurile s-ar schimba, iar Grecia întreagă s-ar înveșmânta în kaki. Ce-și dorea el, mai presus de toate, era ca toată armata aceea să rămână în oraș vreme îndelungată. Același lucru îl voiau și Marchizul, și bătaușii din Bara, și cântărețele armene, și dansatoarele din cafenelele-șantan. Afaceriștii din târg dibuiseră mii de feluri prin care să stoarcă parale de la armată și voiau ca lucrul ăsta să continue. Oamenii de rând firește că mureau de foame, fiindcă existau dificultăți cu transportul grânelor, dar se gândi că așa era mereu, de parcă foamea ar fi fost singurul bilet către rai.

Însă ce erau toate acele lucruri pe care i le spusese Alperen Bey? Cum putea să ajungă bogat din spatele unui birou? Nu era el făcut pentru birouri, căci străzile îl îmbiau în fiecare zi să le străbată și nu putea să le reziste. Nu cumva băgase de seamă ceva și acum îl trăgea de limbă? Însă acel zbucium lăuntric pe care-l simțea de atâția ani nu se vedea, nici măcar un turnător n-ar fi putut să-l știe! Nu poți trăda ceva ce încă nu s-a întâmplat! Poate că iubirea ei era doar o închipuire sau un vis scurt dintr-un somn de amiază, pe spătarul unui scaun. Își repetă asta în sinea lui, cu

amărăciune, apoi mușcă dintr-o prună.

Se opri peste drum de vilă în miez de zi, fără a se feri de soarele arzător. Grădina părea abandonată. Auzise că vila fusese cumpărată mai întâi de Statul otoman, apoi o preluaseră din nou niște evrei italieni - treburi încâlcite. Ferestrele erau pecetluite și toate ușile ferecate, părea că turnul minunilor își coborâse de mult obloanele. Privi cu atenție câmpurile de lângă vilă. Acolo unde odinioară erau bostănării și podgorii, acum vedeai rânduite zeci de corturi soldățești. Una dintre seminiile Armatei Orientului își ridicase acolo tabăra. Știa că după ea urma alta, și apoi încă una, până dincolo, la Sedes. La fel se petrecea la nord de oraș, dar și la vest, la Zeitenlik. Tot Salonicul era înconjurat de forțele generalului Sarraïl, de „grădinarii Salonicului”, care toată ziua sădeau și udao copacii desfrunziți ai războiului.

După ce se sătură să privească vila, merse la poarta de fier, unde era prins un lanț gros cu un lacăt mare. La un moment dat i se păru că, brusc, greierii amuțiseră; poate că era și confuzia creată de lumina puternică a soarelui. Acum auzea și altceva: de undeva venea un sunet de „organist”. Fără să stea prea mult pe gânduri, schiță câțiva pași de dans pe pământul bătătorit din fața porții. Părea că dansează ușor cu ceva nevăzut, un înger poate, ceva care, în orice caz, nu lăsa nicio umbră pe pământ. După ce execută câteva figuri de dans, își reaminti că în seara aceea, când îi va da pe ascuns scrisoarea în fața teatrului, îi va cere un hatâr: să-i aducă să vadă din nou acea fotografie a ei cu Abdul-Hamid și cu trandafirii lui între ei.

Grăbi pasul și se îndreptă spre Sedes. În scurtă vreme ajunse în afara orașului, la chioșcul fraților Flokas, unde se opri să bea ceva, să se răcorească. Putea alege cea mai umbrită masă, căci, din pricina prânzului și a căldurii, chioșcul era pustiu. Odată așezat, își încrucișă picioarele și-și scoase șapca ce-i lăsase pe creștet o cunună de sudoare. Cu coada ochiului, zări un spate mărunțel în partea din dos a cafenelei. Recunoscă imediat spatele plăpând al lui Ferdinand - de altfel, un teanc de ziare zăcea pe pardoseala curții. Dalele din jurul lui aveau dungi roșii, scrijelite cu un ciob de țiglă. Ferdinand se juca fără griji, sărind de unul singur șotronul.

Lfteris zâmbi și se așeză mai confortabil în scaun, ca să caște ochii la el. Când veni chelnerul, comandă cu voce tare două limonade. Auzindu-i vocea, Ferdinand se apropie și se opri în fața lui, alb ca varul și cu un tremur pe buze.

— Puturosule, îi zise, roagă-te la Dumnezeuul părinților tăi, în sinagogă... Mergi la sinagogă, nu-i așa?

Ferdinand dădu tăcut din cap. Paloarea și lumina soarelui îl făceau să semene de sus până jos cu un adevărat giulgiu.

— Roagă-te să mă iubească și ea și să nu fie război....

— Altceva, domnule Lfteris? întrebă și-l privi încă tulburat și năucit.

— Da, afurisitule! Să fie reci limonadele!

Salonique, 29 septembrie 1916

Ma chérie.

Au trecut două săptămâni de când te-am zărit ultima oară și mai mult de cinci de când am rămas singuri și ne-am vorbit. În diminețile din urmă, când vin la grădină, le dau binețe florilor, căci știu că peste câteva ceasuri, când te vei întoarce de la școală, înainte chiar să intri-n casă, te vei apleca deasupra lor. Dezmierd acele petale și tulpini pe care, la un moment dat, le vor atinge degetele tale. Nu știu care Dumnezeu mă ajută să-ți scriu cuvinte frumoase cu degetele astea groase, așa de umflate de târnăcop și de trebușoare, încât se simt stângace ținând condeiul. Nu-ți ascund că, de alaltăieri, am început să-mi frec palmele cu glicerină, poate pentru că mi-am simțit pielea aspră ca hamurile ieftine ale cailor sau poate pentru că am observat, preț de-o clipă, privirea plină de compătimire a tatălui tău - în timp cerni dicta scrisori, mi s-a părut că auzeam cum bătăturile mâinii mele zgârie hârtia voastră scumpă. După cum probabil ai auzit, petrec câteva ore în biroul lui dimineața, atunci când tu ești la Școala Terekki, la respectabila școală musulmană de fete. După ce termin munca în grădină, îmi schimb hainele și merg în biroul lui. Nu mi-a fost deloc ușor, crede-mă!

Luna care a trecut a fost, oricum, foarte diferită. La începutul ei, l-am îngropat pe taică-meu la cimitirul Evanghelistria, puțin mai sus de mahalaua în care s-a născut. În seara următoare, m-am apucat să pun ordine în lucrurile din casă. Pe unele le-am aruncat, pe altele le-am păstrat, am curățat toate colțurile și am scuturat cele câteva sertare. Au rămas doar vocile lor târându-se pe zidurile joase, clare precum gușterii pe pereții văruiți. Una dintre voci, cea groasă, era a lui, iar cea în franceză, a ei. Vocile morților sunt inocente și lipsite de răutate, ca șopârlițele, dar și ele dispar odată cu prima tencuială, iar altele noi vin să se închidă în dulap, în iconostasul de tablă sau în fanariul³⁴ atârnat de tavan, acolo unde păstram merindele grase și iaurtul.

Mă gândesc uneori, Mirza, cum casele noastre ajung să fie niște plăci de gramofon pentru răposaii noștri. Dacă nu le tulburăm, vocile lor rămân închise acolo, înăuntru.

De aceea m-am și mutat și le-am lăsat pentru totdeauna în urmă, acolo, în magazia de lângă mare transformată în casă, aproape de cheiul lui Kerim-efendi. Casa aceea, de altminteri, n-a fost niciodată a noastră, a fost o concesiune făcută de cineva care l-a prețuit mult pe Iannis Zevgos, pe vremea când era în viață. Am părăsit casa aceea pentru ca vocile să rămână veșnic acolo, captive, căci sunt ca niște triluri de canari.

În acele ultime seri petrecute în casa mea, pe când puneam deoparte, ca să le-arunc, rufele peticite și pantofii găuriți, tociți la călcâie ca papucii, mi-am amintit de tine...

Ma tendre aimée, știu, nu așa sunt scrisorile îndrăgostiților, sunt mai elegante, meșteșugite, căci propozițiile lor poartă costume, iar accentele cuvintelor miros a parfumuri florale. Dar eu sunt grădinarul tău, Mirza, iar florile ne unesc de când eram copii. În scrisorile mele nu-i nevoie de alte flori, ci doar de adevărul meu de zi cu zi și de acea curiozitate a mea pentru gândurile tale, pentru cele nerostite, pe care o fată nu se cade să i le spună

tatălui ei, ci doar acelui bărbat care o va duce departe. Scrisorile pe care ți le scriu sunt un strat întins de flori, unde trăiește un crin înalt, care este iubirea mea, în vreme ce timpul în care te văd e atât de puțin, cât un bob de linte. Ce să încapă într-un timp atât de scurt? O grimasă de-a ta? Un zâmbet? O aduimecare adâncă din batista ta parfumată?

Ți-am scris mai sus despre luna care s-a dus, cea în care s-au petrecut și multe alte lucruri, pe lângă moartea bătrânului grădinar, pe care-l iubeam. S-a schimbat și relația mea cu tatăl tău, altceva a început, și acum e altfel. El a făcut primul pas, știi deja, nu mă mai repet. Vrea să mă ajute și să-l ajut. Dacă din asta izbutesc să scot bani, voi fi mai aproape de tine. Nu-i mai sunt doar grădinar, sunt urechea sa pentru tot ce se întâmplă în piață. Alperen Bey își ia acum informațiile de la prietenii mei, care sunt zilieri, cafegii, lustragii, lăptari. Și totuși, de la ei află cum se trezește în fiecare dimineață generalul Sarraïl sau ce program are generalul Milne³⁵. Târgul ascunde multe ocazii, căci e mult bănet în preajma aliaților.

Venizelos, pesemne c-ai aflat, a venit în oraș și s-a întâlnit cu oamenii acelei organizații numite „Apărarea Națională”. Nu știu dacă ți-ai dat seama, dar țara s-a frânt în două. Tocmai când începusem s-o simt ca pe propria-mi patrie, au tăiat-o în două. Niște cunoscuți de-ai mei din Federație³⁶, care lucrează pe chei, spun că astea cu patria sunt povești. Dacă-i așa, avem jumătate de poveste la Salonic, și cealaltă jumătate la Atena. Poate că regele grec, dacă-l compari cu vechiul tău admirator, Abdul-Hamid, ți-ar părea sărac și neimportant, dar nu poți spune același lucru despre Venizelos.

Alaltăieri m-am dus și eu să mă înghesui în mulțimea care-l înconjură. În amestecătura aia de lume, să vezi ce lucru hazliu, am zărit și-un hoț de buzunare pe care-l știu de ani buni. Am dat mâna cu Venizelos, fiindcă voiam să iau o fărâmbă din puterea lui, să devină numele nostru comun un fir de telegraf, să iau ceva din cuvintele lui însuflețitoare. El strălucește, Mirza, crede-mă! Dacă ar trăi tatăl meu, mi-ar spune că acum păcătuiesc, așezând cununile de lumină ale sfinților pe capetele celor cu jobene și mânuși albe. Lumea, totuși, a priceput că are o lumină cretanul și că se va lăsa condusă acolo unde acesta dorește. Eu doar în voia ta mă voi lăsa, să mergem unde vrei tu, după ce mai întâi o să zornăie în chimirul meu gologanii. În castelul pe care ți-l voi ridica, își vor șterge temeinic picioarele, înainte să intre, și Abdul-Hamid, și Venizelos.

Nu te-am mai prins de mână de la ultimul 1 Mai.

Je t'embrasse,

Lefteris

De-a lungul iernii dintre '16 și '17, grădina fu lăsată în voia ploilor și a zăpezilor. Deși picioarele grădinarului treceau pe lângă straturile de flori, rareori se opreau - și atunci, numai pentru puțină vreme. Apoi urcau treptele de marmură și se frecau de peria de la ușă înainte de-a intra în birou, unde aerul mirosea a cerneală, a tutun aromat și a ceai cu scorțișoară.

Și părul, și barba lui Alperen Bey albiseră și contrastau cu veșmântul lui de iarnă, închis la culoare. De la ploi și norii groși, cerul avea și el culoarea

închisă a cernelii. Văzduhul era și mai întunecat în dreptul ferestrelor din pricina acelei îmbrățișări de un verde intens a bătrânilor pini ce cuprindeau vila de jur împrejur, ca un clește, ascunzând și mai mult lumina firavă a iernii.

Leteris îi făcea două vizite săptămânal, luna și joia. În primele minute ale întâlnirii, beiul asculta întotdeauna tăcut raportul ajutorului său despre cele adunate din viața orașului. Ce se vorbea deschis era stivuit pe biroul său cel mare în teancuri de ziare, însă, după cum e cunoscut, știrile cu cea mai mare greutate nu sunt scrise în gazete. Informațiile nevăzute erau despre cine a preluat aprovizionarea cu furaje a armatei grecești, cine continua să vândă kilometri de sârmă ghimpată Armatei Orientului, care erau primele împrumuturi pe care le va acorda noua sucursală a Băncii Naționale din oraș...

În ultimele săptămâni ale lui februarie, concluziile lui Alperen Bey, după multe ceasuri de discuții cu Leteris, erau cam aceleași:

— Parcă și războiul ăsta a fost făcut pentru evreii din oraș!

Era a treia țigară pe care și-o aprindea de când se întâlniseră. Calendarul arăta 27 februarie 1917.

— Mii de soldați englezi însetați beau butoaie nenumărate de bere, furnizată de fabrica de bere „Olympos”. Florentin vinde nutreț pentru animalele de povară grecești. În Comisia pentru Aprovizionarea cu Alimente, parcă toți vorbesc doar franceza. Unde sunt oare ceilalți aliați? Cine sunt cei din spatele lor? Pun rămășag că toți sunt absolvenți ai școlii Alliance³⁷, evrei din Salonic cu cetățenie franceză. Cine se află în spatele Camerei de Comerț italiene? Evrei cu cetățenie italiană! Nu-i greu să ghicești: Guglielmo Errera.

— E firesc, stimate domn, dacă-mi permiteți. În vreme ce dumneavoastră sunteți închis aici, în această casă, întregul oraș merge la serate dansante, cluburi și evenimente filantropice. În fiecare seară, negustori din Salonic, proveniți din cele mai mari familii evreiești, ciocnesc pahare pe undeva cu ofițerii de aprovizionare ai aliaților...

— Știu, Leteris, nu mi le mai spune înc-o dată, e plictisitor. Nu pot să mă schimb la șaizeci de ani și să devin altcineva. Să ne ocupăm de treburile noastre acum... Mai întâi, să te întreb dacă rechiziționările de alimente continuă.

— Da, continuă, însă de câteva zile aliații sunt mai atenți și-și plătesc toți furnizorii la timp și cu prețuri bune.

— Există surplusuri de alimente la trupe?

— Există. De obicei, le iau unii de-ai noștri și fac speculă cu ele pe nimica toată.

— Intermediari de resturi de mâncare, așadar..., comentă Alperen Bey, făcând o grimasă plină de dispreț.

— Cam așa, fructe și legume rămase după sortare, făină de calitate

inferioară, tutun umed, chestii de genul ăsta...

Beiul trase adânc aer în piept.

— Ce vremuri trăim! murmură. Bunurile imobile sunt blocate, transporturile, mai complicate ca niciodată, încât, ca să găsești un vagon de încărcat, trebuie să-l cunoști personal pe general! Pe mări navighează vapoare puține, și acelea cu teama submarinelor nemțești și numai sub controlul de fier al britanicilor.

Totuși, morile lui Allatini lucrează neîncetat. Poate că fabrica de cărămidă e inactivă fiindcă nu se construiește nimic, dar morile merg. Ieri am trecut pe-acolo cu landoul. Theodoros mi-a spus, printr-un văr care muncește acolo ca supraveghetor, că-n unele zile morile abia fac față comenzilor. Acum, pe lângă faină, scot și pâine.

— Francezii au comandat țesături ieftine pentru armată. A fost una dintre puținele afaceri câștigate de un musulman.

— Vremurile se schimbă. Iată, până și marele regalist grec Kleon Hatzilazarou, în ciuda tuturor aparițiilor sale publice și a demnităților deținute, va dispărea într-o zi din afaceri, să ții minte ce-ți spun!

— Totuși, beiul meu, grecii se simt mai confortabil sub conducerea greacă, fiindcă au răbdare și, mai presus de toate, au găsit căi de-a o scoate la capăt cu conțopiștii pedanți.

— Și noi, Lefteris? Noi ce facem?

— Nu fiți așa pesimist, stimate domn! Aveți planurile pentru mica fabrică de bere și, dacă presați cât e nevoie Banca Orientului, o să vă finanțeze.

— Și când noi vom fi gata să potolim setea trupelor aliate, războiul se va fi sfârșit.

— Nu stați degeaba, totuși. Să vă amintesc că încă urmăriți serviciile de pe piața valutară. Nimeni nu cunoaște lumea băncilor mai bine ca dumneavoastră...

— Nu mai aștept bucurii din lumea afacerilor. Bogăția mă găsește bătrân de-acum și nu se mai apropie de mine, se duce la alții. Singura mea speranță de bucurie e fiica mea, doar să nu întârzie...

— Am găsit mii de ocale de parafină ieftină, stimate bei. Ne interesează?

— E nedeclarată?

— Da, e marfa de contrabandă de la niște cunoscuți de-ai mei de la Consulatul italian. Vor să scape de ea, putem să ne tocmim pentru un preț bun.

— Mai bine să așteptăm întâi veștile de la Atena.

— Învingătorul se vede de pe-acum, stimate domn. În târg se șoptește că-i doar o chestiune de timp până când regele va ceda. Nu va trece mult și Venizelos nu va mai fi doar șeful Apărării Naționale, ci prim-ministrul întregii țări. E și vecin cu dumneavoastră acum. Vă amintesc, stimate domn, că locuiește aici, în cartierul Exohes, în vila lui Kapancı. Vă

spuneam mai devreme că, dacă regele pleacă, asta n-o să le fie pe plac grecilor de aici, fiindcă pe Constantin îl au la suflet ca eliberator. Venizelos trebuie să țină seama de asta.

— Pentru ca marea să se curețe, spunea tatăl meu, e nevoie mai întâi de un vânt puternic din larg, Lefteris. Vântul romeilor e pe sfârșite. Venizelos nu va ajunge prim-ministrul Salonicului și al Apărării Naționale, ci al Greciei întregi. Apoi o să-mpartă cărțile după bunul său plac. Va decreta o mobilizare generală în toată regula, nu ca cea de la Apărare, care abia se târâie de luni de zile, fiindcă guvernele Franței și Marii Britanii încă n-au vărsat sumele necesare. După asta, va lupta alături de Antantă împotriva bulgarilor. În ce an te-ai născut, Lefteris?

— În 1898, stimată bei.

— Dacă se face mobilizare, o să te cheme. Doar dacă... Statul otoman, pe care l-ați cucerit în urmă cu patru ani, era, după cum știi, extrem de dezorganizat. Știu că-n registrele militare există lacune imense, asta pentru că multe nașteri n-au fost declarate și, în plus, s-au făcut mii de greșeli atunci când au fost copiate dintr-un registru într-altul. Adaugă la toate astea strămutarea populațiilor și închipuie-ți ce haos! Mii de oameni de-ai noștri care erau înregistrați au plecat în Orient și tot atâția refugiați de-ai voștri au venit din Bulgaria și din Tracia. Oare pe tine te-a declarat cum trebuie răposatul kir-Iannis?

Lefteris ridică din umeri.

— Lasă, când va fi momentul, mă voi ocupa eu însumi și-i vom da de capăt. Nu vreau să te îmbrace-n kaki tocmai când o să ni se închege treburile. Lucrul cel mai important în vremurile astea, ți-am mai spus, sunt paralele. Alaltăieri am concediat camerista. Mi-e rușine s-o spun, dar casa mea mai are acum doar o slujnică pentru toate - ea se ocupă cu gătitul, cu dereticatul și-o însoțește pe fiica mea în oraș. De-asta îți spun, trebuie să găsim soluții profitabile înainte de venirea verii.

— Dar facem lucruri, nu stăm cu mâinile-n sân. Am depus acte în regulă la Camera de Comerț, sunt înregistrat, mă salută altfel acum, nu mai îndrăznesc să ies afară îmbrăcat oricum. Dintre grădini, doar pe-a dumneavoastră o mai îngrijesc, știți asta, nu mai sunt grădinar.

— O meriți, tinere grec, și ăsta-i doar începutul! Datorită ție și cunoscuților tăi am vândut o grămadă de bijuterii, fără ca cineva din cercul nostru să ne bănuiască nevoile, închipuie-ți ce-ar crede viitorul soț al Mirzei dac-ar afla că socrul său vinde bijuterii vechi de două secole!

Bulevardul Exohes, nr. 73

Vineri, 7 martie 1917

Mon Grec,

M-am obișnuit să-ți primesc scrisorile lungi și, destul de răsfățată fiind, să-

ți răspund doar cu bilețele scurte. Nu-i deloc o purtare frumoasă din partea unei fete de familie bună, absolventă în câteva luni a Școlii de fete Terekki, care în limba noastră înseamnă „progres”, „înnoire”. Dar ce-i cu mine astăzi, de vreau să-ți vorbesc altminteri?

M-am așezat la cel mai vechi *secrétaire* al familiei, pe care, de acum doi ani, l-am luat în camera mea. L-am pus lângă fereastra mare ce dă spre spatele grădinii, acolo unde, primăvara, mâinile tale fac minuni. Într-o zi, îți voi scrie și-ți voi trimite o scrisoare dedicată doar frumoaselor tale mâini.

Plouă de dimineață și, fiind zi de sărbătoare pentru musulmani, n-am avut azi școală, astfel că ziua pare interminabilă. Deși am fost și la moschee pentru rugăciune, timpul parcă s-a oprit în loc. Am cântat la pian, mi-am făcut tema la engleză și exercițiile de contabilitate, am citit cincizeci de pagini din *Le Comte de Monte-Cristo* și, pe deasupra, am aranjat un teanc de cărți poștale de familie ce trebuiau orânduite. Este una dintre multele sarcini pe care mi le încredințează tatăl meu, fiindcă mă consideră responsabilă și, după cum le spune rudelor noastre, „extraordinar de matură pentru vârsta mea”. Îmi imaginez ce față ar face dacă ar afla vreodată de corespondența pe care o port în secret cu grădinarul lui grec!

Tata lipsește de la prânz, ceva trebuie să se fi petrecut de i-a stricat tabietul de după-amiază. L-a strigat pe Theodoros și l-a luat pe sus din căsuța grădinii, ca să pregătească trăsura, apoi a plecat prin ploaie, cu coviltirul negru coborât. Din câte am auzit, a fost o inundație la unul dintre magazinele noastre de jos, din centru, pe strada Midhat Pașa, aproape de Konaki. Le închiriem creștinilor, iar pentru că este vineri³⁸, sunt deschise astăzi. Așadar, scriu liber, pentru că slujnica noastră, singura pe care o avem, este jos, în bucătărie, iar cheia ușii mele este răsucită. Eventualul nostru trădător ar trebui să se prefacă într-un djinn al Halimei și să intre ca un fum pe sub ușa dormitorului meu, să se apropie fără zgomot pe la spate și să recunoască, uitându-se pe coala de hârtie, că ție îți scriu. Apoi să trădeze totul tatălui meu, cu ajutorul unui vis. Ce ușor e totul în povești, însă djinnul ar trebui să știe și franțuzește, or, asta nu se întâmplă nici măcar în *O mie și una de nopți*!

Râd, *mon amour*, căci am nevoie de asta. Ce altceva face cineva când simte o povară în piept? Încearcă să râdă, poate se roagă, scrie poezii lirice într-un caiet frumos sau răsfoiește vechiul ierbar de la școală, ca să-și uite gândurile.

Lfteris, să lăsăm însă cuvintele multe, fiindcă e necesar să vorbim despre problemele noastre, la început prin corespondență și, când se va ivi ocazia, față în față. Școala mea se încheie peste câteva luni și deja discutăm cu unele profesoare despre excursia tradițională de vară. Anul trecut, clasa terminală a mers cu un vaporeș închiriat până vizavi, la Litohoro; poate anul acesta vom vizita altă coastă de pe partea opusă. Oricum ar fi, vara trece repede. Dacă aș fi bărbat, aș ști ce-aș face din septembrie. Aș merge la Paris, la studii. Acolo, femeile sunt altfel. Aici, singurele lucruri pe care vor să le studiez sunt un soț și purtatul de veșminte negre, la fel ca mama și mătușile mele, pentru tot restul vieții. Nu refuz să mă căsătoresc într-o bună zi, dar este încă prea devreme; nu pot înțelege de ce atâta grabă din partea tatei. Sunt sigură că vara asta vizitele lui Zeki și ale lui Volkan în grădina noastră - niciodată împreună, ci mereu separat - se vor îndesi. Dulcele meu grec, după cum vezi, sunt fiică, iar timpul mi se scurge încet-încet. Cine-a mai auzit ca o fată, în

lumea credinței noastre, să-și nesocotească tatăl? Și totuși...

Scrisorile tale sunt pline de neliniște și de iubire. Oricât de mică m-ai considera, îți pot ghici, din ele, buzele strânse și ochii gata să lăcrimeze, mai ales în acele pasaje în care-mi scrii în stilul poezilor. N-am citit prea mulți, dar cred că așa se exprimă. Mama mea, după cum mi s-a spus, căci eu n-am nicio amintire despre ea, obișnuia să citească poezie franceză înainte de culcare: Victor Hugo, Alphonse de Lamartine, Alfred de Musset, François-René de Chateaubriand... Puține femei din generația ei știau să citească. Cărțile noastre sfinte și canoanele lor interpretează lumea în numele nostru, chiar și astăzi, fără să ne întrebe.

Îți spuneam că mă simt amorțită, pentru că vara asta mă îngrijorează mult. Cred că tata, fără s-o spună, desigur, se teme că va muri și împinge timpul înainte, spetindu-se de dimineață până seara. Maritișul meu, hârtiile de valoare, războiul sunt grijile sale cele mai mari. Dacă m-ai întreba ce vreau de la viața mea, ți-aș răspunde pe loc, la fel ca la examene, când sunt bine pregătită: vreau să fim împreună. Și cum se va întâmpla asta? Ți-aș răspunde: nu știu. Iar dacă m-ai întreba ce mă macină în ultima vreme, ți-aș spune: frica. Din vara aceea cu poveștile padișahului, când m-ai împins să sărim peste focuri, am adesea același vis: suntem în aer, ținându-ne de mână, mișcând picioarele și mâinile precum țestoasele în apă, doar că acum, dedesubtul nostru, se cască Gheena - focuri ce ne amenință unduindu-și limbile ca niște cobre.

Dragostea mea, dacă m-ai întreba din nou ce-aș vrea, chiar și pentru un scurt răgaz, ca să mi se ridice povara de pe piept, ți-aș spune: timp. Dați-mi timp, tu, tatăl meu, cei doi miri pretendenți din Cetate³⁹. Măcar să-mi ofere timp și vara asta, să dureze mai mult.

Am vise, la fel ca și tine, dar mă tem să le spun și, mai ales, să ți le scriu. Amintește-ți numai de povestea vecinei mele, Aline Fernandez⁴⁰. Adu-ți aminte de scandalul iubirii dintre ea și ofițerul Spiros Alibertis - o copilă evreică și un creștin, închipuie-ți! Și totuși, au fugit împreună la Atena. Cu siguranță îți amintești ce scriau pe atunci gazetele, de vreme ce bucățile astea de hârtie care miros dezgustător sunt obiectul muncii tale. Ea și-a schimbat credința și s-au căsătorit.

De multe ori vorbesc cu voce tare dinaintea portretului mamei mele și mă rog să am îndrăzneala de-a face și eu ce-a făcut Aline. Apoi izbucnesc în plâns, fiindcă mă gândesc la tata, care ar rămâne singur.

Dă-mi timp!

Je t'aime,

Mirza

Gheena

Duminică, 6 august 1917

Theodoros, vizitiul lui Alperen Bey, nu-și amintea să-l fi văzut vreodată pe Lfteris într-un asemenea hal. Era aproape șase după-amiaza când acesta trecu de poarta de fier și păși în grădină. Nu purta haină, iar cămașa îi era plină de funingine și țărână. De la un pantof îi căzuse tocul, iar asta îl făcea să calce strâmb. Vizitiul nu îndrăzni să-l descoasă, nu-i dădu nici măcar bună seara. Era limpede că-și petrecuse toată noaptea veghind. De altminteri, cine putuse să doarmă într-o astfel de noapte?

— E înăuntru beiul? îl întreabă, frecându-și ochii înroșiți de fum și nesomn.

— E înăuntru, Lfteris. Ce năpastă mai e și asta?!

Clătină doar din cap și merse mai departe. Fără îndoială că pinii și trandafirii lui i-ar fi spus bună seara; cu siguranță așteptau o mângâiere din partea lui pe când trecea pe lângă ei. Nu le vorbi, aruncă doar o privire fugară ca să se încredințeze că acolo, la vilă, lumea rămăsese la fel și nu o înnegrise iadul focului, care de ieri de la prânz înghițea una câte una străzile orașului, cocioabele de lemn, curțile, copacii, palatele cu coloane și metope... Din fericire, în împrejmuirea vilei încă triumfa verdele. Acolo, negre erau doar landoul, pregătit de Theodoros pentru orice eventualitate, și bucata aceea de cer dinspre apus și port, acolo unde încă se dezlănțuia turbat marele incendiu.

Urcă în grabă treptele, fără să-și șteargă pantofii, și bătu cu ciocănelul în ușa albă de la intrare. În locul slujnicei, îi deschise Mirza, fiindcă în asemenea clipe eticheta era lăsată deoparte.

— E-n birou și cred că te așteaptă, îi spuse fără măcar să-l salute.

— Mulțumesc, murmură el printre dinți și înaintă pe coridor.

— Lfteris!

Îi auzi din nou vocea și se opri.

— Orice ai de gând să-i spui, fă-o cu grijă, te rog! N-a închis un ochi de ieri.

Îi auzi pașii în spatele său.

— Vreau să fiu și eu de față. Ce dacă sunt femeie?! Cred că am dreptul... Adierea purtată de vocea ei îi răcori grumazul.

— Și eu te vreau înăuntru, îi spuse. Să sperăm că n-are nimic împotriva.

Mirza trecu pe lângă el în liniște și se opri la ușa biroului. Bătu și-i făcu semn să aștepte. O văzu intrând și lăsând ușa întredeschisă în urma ei. Înaintă spre deschizătură, și de-acolo putu să vadă jumătate din birou și-

o parte din bibliotecă. Vocea ei se auzea limpede, dar nu înțelegea prea bine, fiindcă vorbeau în turcă amestecată cu ladino. Ce știa însă cu siguranță era că îl supăra să mai stea în spatele ușilor întredeschise și să asculte pe furiș. Se înfurie la gândul că nu făcuse niciun pas înainte de când era copil, de-atunci de când padișahul îi povestea unei prințese viața sa ca într-un basm, iar el asculta în taină, cu mâinile străpunse de propriii trandafiri. Se înfurie la vederea unei deschizături care-l oprea, a unei uși care încă se gândea dacă avea să i se deschidă, a unei uși care încă nu se hotărâse dacă avea să fie și el părtaș la lumea ei sau era doar o iritație neplăcută, ce trebuia stăvilită printr-o închidere bruscă. Cu cât se gândea mai mult, cu atât mai tare îl ațâța furia, poate la fel ca incendiul ce mistuise un oraș întreg în câteva ore.

Împinse ușa, deschizând-o larg, și păși în biroul spațios.

— Spuneți-mi unde să mă așez ca să nu murdăresc, port pe mine toată funinginea orașului, spuse, neputând să-și ascundă nuanța de ironie din glas.

Alperen Bey îi arată în tăcere fotoliul din față, unde Lefteris se așeza de obicei. Mirza luă un scăunel din colțul cu pedestalul pentru flori și-l puse lângă biroul tatălui ei.

— Vrei ceai? îl întreabă îndată ce își luă evantaiul în mână. El ridică fruntea și refuză, descoperindu-și o parte a gâtului plină de praf de cărbune și de sudoare uscată. Alperen Bey, așezat în fața lui, nu arăta cu mult mai bine. Nu purta cravată sau haină, iar cămașa îi era descheiată până la începutul burții. Din piept îi ieșeau fire dese de păr alb, iar țesătura albă de mătase a cămășii era pătată cu stropi de cafea și ceai. Mirza continua să-și miște evantaiul cu febrilitate. Ea fu cea care rupse tăcerea dintre ei:

— În viața mea nu-mi amintesc să fi trăit asemenea căldură! Focul de jos, din oraș, a transformat tot cartierul Exohes într-un cuptor!

— Adevăratul cuptor e acolo jos, domnișoară Mirza, în Konaki, pe Venizelou, în Piața Eleftherias, în Cartierul apusenilor, în cartierele evreiești...

Mirza își aranjă părul cu o mișcare nervoasă și slăbi gulerul ce-i prelungea rochia neagră.

— De ieri auzim mii de oameni pe bulevard, sirenele aliaților, camioane, căruțe..., îi spuse.

— Sunt gata să ascult bilanțul propriului dezastru, o întrerupse beiul.

— Vă rog să-mi permiteți, stimabile, să-ncep cu al meu! De ieri-seară nu mai am casă, fiindcă odaia pe care o închiriasem pe strada Halkeon a ars, împreună cu toate hainele mele, cu banii și cu singura fotografie a mamei. Nu mai am agenție de distribuție, căci tot cvartalul acela s-a făcut scrum, nu mai am nici bani, pentru că și Banca Națională a ars, și puțin a lipsit ca tata să rămână fără mormânt! Din fericire, flăcările n-au ajuns

până la cimitirul Evanghelistria, ca să-i prefacă toți chiparoșii în lemne de foc și cărbuni!

Se așternu liniștea. Se auzea doar sticletele îngăimând ceva în colivia atârnată afară, la fereastra umbrită a biroului.

— Îmi pare rău, Lfteris, îi spuse Alperen Bey, suntem cu adevărat devastați, crede-mă...

— Din câte am putut vedea în mijlocul iadului, ramura familiei Ipekçi, adică dumneavoastră, a pierdut cele trei magazine de pe Midhat Pașa, depozitele din spatele Băncii Otomane și tot etajul cu birouri din spatele Hotelului „Splendidă Dacă luați acum o barcă și vâsliți spre port, puteți vedea tot grandiosul „Splendid Palace” arzând ca o torță, precum și cinematograful “Pathé” de lângă el.

— Sunt victime? întrebă Mirza.

— Deocamdată, din câte se aude, niște soldați francezi pe care i-a trimis acolo Sarrail, de parcă flăcările ar fi fost o colină ocupată de nemți și trebuia s-o cucerească.

— Cum ai ajuns aici?

— Pe jos, cum altfel?! Cele mai multe vagoane sunt arse, iar trăsurile și caii nu se pot apropia, fiindcă i-ar îneca fumul. Camioanele aliaților cară încontinuu oameni de azi-dimineață, familii întregi sunt doar în cămăși de noapte și cu o pătură-n mâini. Îi lasă la Pedion Areos și se întorc să mai încarce. Pe drumuri însă e greu de condus, din cauza mulțimii și a dărâmăturilor. Cei care aveau bărci sau caice au ieșit în larg, ca să se salveze și să respire...

— Dumnezeu, de ce ne-ai blestemat? șopti Mirza, respirând anevoie, de parcă focul ajunsese în casa lor și aerul se împutinase.

— Se-aud și vorbe de-astea, într-adevăr.

— Ce anume? îl întrebă Mirza.

— Că focul e pedeapsa divină pentru cei care făceau speculă și se îmbogățeau pe spinarea oamenilor. Vă spun sincer, printre ruine vezi case de bani topite de dogoarea incendiului și căpătând forme ciudate. S-au strâmbat și nu mai pot fi deschise cu niciun chip.

— Am nevoie de odihnă, spuse beiul frecându-se la ochi. Mirza, spune-i lui Theodoros să pregătească, te rog, căsuța de jos. Îl vom găzdui pe Lfteris cât va fi nevoie. Spune-i și slujnicei să scoată așternuturi, prosoape, două cămăși de-ale mele, în sfârșit, tot ce-i trebuie...

— O ultimă întrebare, zise iarăși Mirza. S-a sfârșit răul?

— Nu de tot, dar pare să fie sub control. Hipodromul, Sindrivani, Bulevardul Hamidiye nu par a fi în primejdie. Pe de-altă parte, nu-ți închipui c-au mai rămas multe de ars. Au scăpat mai ales clădirile din piatră, Loutra, Bezesteni, Sfânta Sofia...

— Odihnește-te! Măine-dimineață vom coborî acolo cu Theodoros.

— E cu puțință, stimabile, ca jandarmii să nu ne lase să trecem.

— Măine, Lefteris, să ne dea Dumnezeu lumina zilei și vom vedea...

Simți nevoia să închidă ochii și să doarmă. Avea să meargă jos, la căsuța portarului, să se spele mai întâi și să îmbrace câte ceva, căci era lihnit. Avea să arunce o privire și la trandafirii ei, înainte să se întunece. Știa că e, din nou, un sărac grădinar.

Se deșteptă odată cu primele raze de lumină, din pricina unui sunet amestecat - gurluitul porumbeilor și sforăitul ușor al vizitiului. Se ridică în șezut pe așternuturile întinse pe podea și își frecă fața cu palmele. Era în primul minut al exilului său din somn, încercând să-și amintească unde se afla și ce se întâmplase cu o zi înainte.

„Focul”, se gândi la început. „Și sărăcia care mă paște”, adăugă apoi.

Auzi arcurile de la divanul de alături scârțâind.

Theodoros se întoarse pe partea cealaltă și o muscă veni să i se așeze pe degetul mare de la picior. Afară, prin fereastra deschisă, se auzeau sus în pini păsările vilei sărbătorind ziua cea nouă.

Se duse lângă masă și umplu o năstrapă cu apă din ghium. Era răcoroasă, dar mirosea a lapte. Pesemne că Theodoros ducea în ghiumul de apă și laptele pentru bucătăria vilei.

Ieși în grădină. Pinii stăteau neclintiți, era acalmia ceasului de dimineață. În porumbarul de lemn cu acoperiș roșu, porumbeii vilei își umflau pieptul și uguiau. Aerul mirosea a rășină și a fum venind de departe. O albină îi bâzâi supărător la ureche pentru o clipă și apoi se îndepărtă.

După ce se spală și se pieptănă, se apucă să bată la loc tocul desprins, pe care-l purta de ieri în buzunar. Bătu două cuie sprijinind pantoful de lavoarul privatei de lângă căsuță. Laolaltă cu loviturile de ciocan, se auzea zgomotul circulației matinale de pe drum.

Străbătu curtea, ieși pe bulevard și se opri o clipă în poartă, ca să se obișnuiască cu buimăceala străzii. Deși era încă foarte devreme, aglomerația depășea orice imaginație. Camioanele aliaților se îndreptau în convoi către centru. Din partea opusă veneau care, catări și cai încărcăți, roabe, biciclete... Vedeai femei și copii cocoțați pe boccele de haine și cergi. Într-o căruță, în vârful unui morman, o tânără își strângea la piept mașina de cusut. Altul dezmembrase o ușă de la dulap, cea cu oglindă; o ținea la subsuoară și o proteja ca pe un tablou de valoare. O lăuză așezată pe un cărucior tras de un bărbat de vârstă mijlocie își alăpta pruncul privind tăcută în jur la vilele și balcoanele înstăritului cartier.

Toți cei afectați de incendiu care aveau rude la răsărit, în Exohes, Kalamaria, Kapoutzides, Sedes, părăsiseră Pedion Areos și o luaseră pe marele bulevard. Cei mai mulți erau evrei, căci focul le preferase cartierele.

— Beiul a spus că putem porni, se auzi o voce în spatele lui.

Era Theodoros, care, proaspăt trezit din somn, îi făcea semn. Lfteris hotărî să stea acolo și să-i aștepte, însă mai întâi trebuia să deschidă larg poarta, ca să treacă trăsura. În scurtă vreme, landoul ieși pe poarta deschisă și se opri în stradă. În răstimpuri, calul înhămat fornăia neliniștit. Pesemne că mirosul care venea dinspre orașul ars îi deșteptase în minte un instinct primordial, acela pe care toate făpturile vii îl au în fața groazei focului.

— Poate va trebui să lăsăm trăsura mult mai devreme, stimabile, observă Lfteris.

— Cât ne-o duce, apoi vom continua pe jos. Theodoros va rămâne s-o păzească și să ne aștepte.

— Să luăm la noi cârpe ude. Dacă mai e foc și ne apropiem, o să ne fie de folos.

Beiul îi porunci din ochi lui Theodoros și acesta plecă spre casă să le aducă.

— Stimabile, iertați-mi îndrăzneala, poate că sunteți îmbrăcat prea elegant pentru locul în care mergem.

Alperen Bey stătea așezat, rezemându-și spatele drept de spătarul banchetei. Palmele sale, puse una peste alta, acopereau mânerul de os al bastonului pe care-l ținea drept, între picioare. Purta un costum bej, o cămașă albă și o cravată roșie. Capul îi era acoperit cu o pălărie nouă, o panama⁴¹ originală, care-i umbrea sprâncenele dese și cărunte. Pantofii săi în două culori, cafeniu și alb, erau lucrați manual de un meșter armean recunoscut pentru meșteșugul său.

— Și astăzi tot nobil sunt, Lfteris, îi răspunse fără să-l privească. Când și dacă voi înceta să fiu, înseamnă că am murit...

Prin fața lor trecu un bătrân zdrențăros, cu un fes găurit. Căra în spinare un scaun vienez elegant. Era evident că în oraș începuseră jafurile.

— Urcă, fiule, îi spuse beiul, continuând să privească altundeva.

Privea înainte, pe marele bulevard forfotind de mulțimea care, istovită, se îndrepta spre vila Allatini și mai încolo, spre taberele aliate. De ieri, era un secret bine cunoscut că toți înfometații din oraș puteau să-și astâmpere foamea doar din mâinile aliaților.

Theodoros, după ce lăsă la picioarele lor o traistă groasă plină cu cârpe curate, toate înmuiate în apă cu ulei de trandafir de mâinile Mirzei, se așeză pe locul vizitiului și landoul începu să lunece încet pe pavaj, cu grijă, căci mulțimea care venea din partea opusă îi oprea în repetate rânduri.

— Drace! strigă la un moment dat Theodoros, trăgând de frâie. Am încurcat-o!

— Ce se petrece? îl întrebă beiul.

— Trebuie să mergem ca melcul, stăpâne, uite ce vine de jos!

Cum tramvaiul nu circula, mulțimea ocupa tot bulevardul. Nu erau doar oamenii disperați, nedormiții sau mamele înlăcrimate, ci și tot felul

de rămășițe ale vieții lor de odinioară venind în urma lor: un măgar cu blana arsă, câini, pisici, găini, rațe, dar și copii desculți alergând de colo-colo.

— Mergi încet și nu înjura! Respectă-le suferința!

Leteris îi aruncă o privire piezișă și încercă din nou să-l descifreze. Era tatăl ei, provenea dintr-o familie înstărită, era educat, mai degrabă francez decât otoman, un om de afaceri dōnmeh, uman și distant, cinic și filantrop. Cel mai important însă, era tatăl ei, hărăzit să fie bătrâna Soartă masculină care avea să-i hotărască ei viața.

Aproape de Corpul III al Armatei, jandarmii blocau drumul și accesul spre centru. Theodoros trase trăsura pe margine și coborî să discute cu ei. Alperen Bey privea tăcut în depărtare, unde se vedeau primele contururi întunecate ale orașului. Din mai multe părți se zăreau dăre subțiri de fum ridicându-se spre cer, de parcă ursitoarele ar fi gătit în bucătăriile ruinelor viitorul miilor de oameni înfometați și fără adăpost.

— Stăpâne, trebuie să coborâți. Doar pe jos, mi-au spus, fără trăsură. Nu stau la povești... nu-i momentul acum! Mai bine să nu-i întărâtăm.

— N-are rost să intrăm printre ruine cu trăsura. Stai aici și așteaptă-ne cât va fi nevoie.

Aici locul fierbea. Jumătate din oraș era o vatră fără sfârșit, cu mulți cărbuni încă aprinși în ea.

— Luați asta, stimabile, îi spuse, îndesându-i în mână o cârpă udă. Să vă ștergeți fața când simțiți că vă arde!

Își puseră pălăriile pe cap - panamaua și șapca - și porniră pe jos către cafeneaua de lângă Turnul Alb.

— Uite ce noroc îl aștepta pe noul guvern al liberalilor! Îi spuse beiful după scurtă vreme. Nici n-au apucat bine să depună jurământul ministrii lui Venizelos, că s-a întâmplat nenorocirea. Oare cine-i ministrul responsabil pentru coordonarea aparatului de stat?

— Ministrul Comunicațiilor, Alexandros Papanastasiou, stimabile. Chipurile, e pe drum, vine cu trenul din Atena.

— Ce să facă un om de unul singur, mai aparține și unui guvern nou, unei țări sărace și rănite?

— Mai sunt și aliații aici.

— Știi ce simt eu față de ăștia... De doi ani se poartă cu lumea de parc-am fi o colonie a Antantei. Sarrail ăsta, care umblă înfoiat ca un păun, crede că domnește peste niște coolies din Indochina sau niște hamali din Maroc!

Sărmane Abdul-Hamid, dacă erai tu pe tron, ăștia nu mai erau aici!

La auzul numelui padișahului, ceva îi vibră pe dinăuntru. Nu era bucurie, nici teamă sau nostalgie, ci mai degrabă semăna cu o invocare a morților în lumina mediteraneeană, cu o fotografie din copilăria sa, pierdută undeva și regăsită.

— Zilele astea veți constata și dumneavoastră că prezența aliaților în oraș va fi de bun augur. Singurul lucru ce li se reproșează în clipa de față, legat de incendiu, e c-au isprăvit aproape toată apa din centru și că, de alaltăieri, de când focul a început să se întetească, apa n-a fost îndeajuns, și de-asta a apucat să se întindă. După părerea mea, asta nu stă-n picioare, fiindcă Vardarul era așa de puternic, încât nicio tulumbă de pompieri și niciun furtun n-ar fi putut opri catastrofa.

— Doamne, e posibil așa ceva?!

Trecuseră de Turnul Alb și intrau pe drumul de la malul mării. Vocea lui Alperen Bey răsună răgușită, plină de îngrijorare. În ciuda vârstei, grăbi pasul, fără să atingă pământul cu bastonul, căci priveștea dezastrului îl atrăgea și-l țâra spre ea ca un magnet uriaș.

Mergeau acum pe faleza pavată, în direcția portului, înșiruite una după alta, clădirile splendide ale capitalei Junilor Turci încă fumegau, sfărâmate. Pereți orfani stând de unii singuri, înnegriți de iadul focului, cupole înjumătățite, ca niște cranii fără dinți, bucăți de marmură afumate, ornamente de ipsos dezlipite, balcoane atârând ca niște ciorchini. În fața cinematografului „Pathé”, grămezi de moloz, căci o mare parte din pereții lui se prăbușiseră. Printre grămezile de pământ, un pian abandonat. Un soldat britanic, cu casca crem pe cap, încerca să cânte ceva, apăsând clapele din picioare. Totul era o nebunie, cufundată în fumul celor două zile, în izul cărbunelui ce începuse deja să se învechească și al grăsimii arse din niște magazii de pe primul chei.

— S-au mistuit în flăcări până și caicele, comentă Alperen Bey, arătându-i niște carcase pe jumătate scufundate la câțiva metri de mal.

— Vardarul s-a năpustit cu asemenea furie, încât flăcările s-au răspândit și pe apă. Au scăpat doar acele ambarcațiuni care și-au desfăcut legăturile la timp și s-au îndreptat spre contratorpiloarele aliaților.

— Ce fac toți aceia de la margine, cei din bărci și de la babale?

Leteris văzu două-trei grupuri de hamali și marinari de barje. Zdrențăroși cei mai mulți dintre ei, cu basmale legate la cap, aruncau în apă, de pe mal și din bărci, funii și cârlige.

— Pescuiesc mobilă, stimabile. La un moment dat, o s-o vândă prin piețe, și-atunci hai dovedește, dacă poți, că era din casa ta, când caicul pe care l-ai închiriat s-a scufundat înainte să părăsească cheiul.

Parterul unei clădiri cu birouri maritime arăta ca un șantier. Arseseră arhivele, mobilierul, ușile. În mijlocul acelor dărâmături, un frizer își așezase scaunul și bărbieria soldați și civili - pe oricine dorea să facă primul pas spre un nou început și să uite de catastrofa.

De pe țârm cotiră pe strada Venizelou - scene de Apocalipsă. Cafeneaua lui Flokas distrusă, „Noul Club”, de asemenea; prăvăliile scumpe, câte mai stăteau în picioare, aveau obloanele coborâte și topite, deformate de trecerea focului. Pe toată strada, părea că doar Palatul Stein avusese

noroc, de parcă flăcările l-ar fi nesocotit și-ar fi trecut mai departe.

Ajunseră în Cartierul apusenilor; acolo, altă Gheenă: bănci distruse, Spitalul Francez evacuat, Școala de Călugărițe arsă, Catedrala Catolică murdărită de fumul diavolului.

— Acela de sus e sfântul vostru? întrebă beiul, arătându-i deasupra străzii Egnatia un schelet mare, devorat de foc în multe locuri.

— Da, stimabile, acolo era Sân-Dimitrie.

— Încă o dată, de-a lungul secolelor, n-a izbutit să vă salveze, doar că acum n-a putut să se salveze nici măcar pe sine. Trăim niște vremuri, Leteris, în care legea universală e focul. Privește minaretele noastre! Poate că încă stau în picioare, albe ca niște lumânări, dar acoperișurile lor de plumb s-au topit. Dacă vei căuta jos, la bază, vei vedea arse berzele care-și aveau cuiburile acolo. Unde sunt sfinții noștri și ai voștri? Mă tem că iau prânzul cu generalul Sarraïl.

În zilele următoare, toate cartierele din afara centrului pârjolit se umplură cu victimele incendiului. Până și cartierul Exohes își uită pentru puțină vreme liniștea aristocratică, întrucât casele, grădinile și curțile se umplură de rubedenii care, într-o singură noapte, pierduseră totul și găsiseră găzduire pe la veri, unchi, cumetri...

Cei mai săraci însă dintre sinistrați nu puteau nici măcar să viseze la un pat într-o vilă din Exohes, care să le amintească de nordul Europei, și nici măcar la doi metri de pământ fără înghesuială, într-o curte cu pini, într-un foișor sau o casă de grădinar. Cei mai mulți dintre cei rămași fără adăpost găsiseră refugiu în taberele improvizate ridicate de soldații Antantei, cu aceleași corturi identice, aliniate în șir, cu cazane pline cu lapte fiert și rații de pâine. Desigur, mai erau și aceia, cei mai nefericiți dintre săraci, care nu găsiseră loc nici măcar în tabere, ci dormeau pe trotuare, în curtea Sfintei Sofia și a Mitropoliei sau la umbra zidului medieval din vechea Cetate de Sus.

În inima centrului comercial, negustori descumpăniți continuau să răscolească printre ruinele fierbinți, căutând orice ar fi putut fi salvat și avea vreo valoare. Mai sus de Egnatia, focul se oprise înainte de biserica Fecioarei Maria Acheiropoietos, în vreme ce mai jos de bulevardul larg apucase să ardă o mică parte din Hipodrom, vecinătatea dinaintea bulevardului Hamidiye.

Autoritățile încurajau în toate chipurile plecarea de orice fel, fie permanentă, fie temporară. Trenurile, pline ochi, porneau în fiecare dimineață către Thessalia și Atena, cu familii întregi care plecau lăsând în plata Domnului dărâmurile întunecate. Cei mai mulți nu se vor mai întoarce niciodată în Salonic. Dintre aceștia, majoritatea erau evrei care aveau să ajungă în Palestina. Alții, mai îndrăzneți, închiriau veliere și bărci și plecau pe mare, ca să simtă doar mireasma aricilor-de-mare, departe de

grinzile carbonizate și țiglele sparte, peste care acum se ușurau cei fără adăpost. Copiii lor își sprijineau capul să adoarmă pe colaci de frânghii sărate, visând la Constantinopol, Smirna, Pireu, Voios, Halkida... Salonicul rămase zile și nopți învăluit în aburi, încleștând ca un guler strâmt gâtul lui Alexandros Papanastasiou, care, în puținele ore de somn ce-i reveneau, visa la un oraș nou, cu cvartale de blocuri, cu drumuri trasate, trotuare, parcuri...

Se pare că, în pofida împotririlor, visele se adevereau până la urmă în acel august al incendiului. Leteris, bunăoară, dormea la numai douăzeci de metri de ea și, din când în când, putea să-i admire nestingherit rufele albe întinse la soare. Câteodată, bea ceai pregătit de mâna ei, aplecându-se amândoi asupra hârtiilor și pecetilor și schimbând priviri furișe pe la spatele încovoiat al tatălui ei.

Restanțele contractelor de asigurare însemnă al doilea foc ce îi urmă incendiului din 5 august. Mulți vorbeau despre un Armaghedon în istoria mondială a asigurărilor. Numai compania britanică „North British & Mercantile Co.” trebuia, de pildă, să despăgubească trei mii de contracte. Așa se face că orașul se umpluse cu agenți de asigurări trimiși de companii pentru a întocmi rapoarte amănunțite. Semănau adesea cu niște jurnaliști începători, căci, lipsiți de expresie, își vârău nasul peste tot, făceau fotografii și luau notițe. În războiul juridic ce izbucnise în jurul despăgubirilor se aflau în joc nici mai mult, nici mai puțin de trei milioane de lire. Dacă firmele de asigurări izbuteau să pună incendiul pe seama unei acțiuni ostile, nu s-ar fi plătit nicio despăgubire. Problema se târșâi între guvernul grec, Foreign Office, consulate și ziare până în decembrie al aceluiași an.

Leteris continua să colinde prin oraș de dimineață până seara. Focul îl lipsise de agenție, de casă, de haine și de economiile pe care și le păstra în cameră, dar îi dăduse în schimbul tuturor acestora un bilet spre Paradis - îl adusesese aproape de dormitorul ei. După ce trecură primele zile ale catastrofei și ale tristeții ce o însoțea, pricepu că era încă foarte tânăr și că putea să prindă orașul aceasta în pumn și să-l stoarcă, chiar dacă mâna i se umplea de zeama neagră a ruinelor arse.

În primele săptămâni trecu și pe la Marchiz, care se întrema în pridvorul casei sale, înfășurat în bandaje. Se vârâse iar într-o încăierare și fusese înjunghiat, la fel ca vara trecută. Prăvălia Marchizului însă, precum și casa din Cetatea de Sus rămăseseră neatinse de foc. Ba chiar situația din piață se arăta roz, fără să fi fost pârjolită de flăcări, căci carnea femeilor devenise și mai ieftină, iar distileriile ilegale abundau, dat fiind că, în mijlocul dezastrului, ultimul lucru de care și-ar fi amintit jandarmeria și poliția militară a aliaților era alcoolul ilegal. Când te apropiai de Marchiz, simțeai cum duhnește - dintotdeauna și-l amintea așa -, însă acum situația era de-a dreptul insuportabilă. Sub pretext că era rănit, stătuse săptămâni întregi

fără să facă nimic și, bineînțeles, fără să se spele. Fuma hașiș toată ziua și puneă o slujnică armeană din casă să-i cânte cântece de jale orientale, bătând în tamburină. Lfteris, după luni întregi de bombăneli și ciorovăieli, îi luă cu de-a sila banii pe care i-i datora, scoțând la iveală ultima sa carte: briceagul, care se îndoia și încăpea mereu în buzunarul de la pieptul hainei.

Cu un pumn de lire englezești în buzunar, cobora dinspre casele turcești din Cetatea de Sus spre zona arsă⁴², îi promisese Marchizului că va dispărea o dată pentru totdeauna din magazinul lui și din întreaga lume a Barei. Cuvintele lui Alperen Bey îi răsunau încă în urechi, la fel ca lirele de aur din buzunar. „Mi-am scos un birou în grădina”, îi spusese, „și te aștept să vii, ca să-ți arăt alte căi de-a te îmbogăți”.

În timp ce pantalonii i se înnegreau de țărâna arsă, fluiera în surdină, fiindcă presimțea că iarna asta va fi diferită. Trecu prin fața acelor dărâmături despre care știa că miroseau altfel, căci înăuntrul lor arseseră saci întregi cu anason. Și ce dacă-l înconjura o lume cu tencuială vineție, și ce dacă se temea că următoarea mobilizare a guvernului Venizelos îl va îmbrăca în uniformă kaki, acum că Grecia intrase deja în război? Speranța lui să scape de armată stătea acum în arhivele arse și, bineînțeles, în relațiile lui Alperen Bey, după cum i-o făgăduise chiar el. Viața părea frumoasă. Era aproape de ea, lângă ea, simțea aroma uleiului de dafin pe care și-l puneă în păr și devenea pe zi ce trece tot mai necesar stăpânului, tatăl ei. Măine chiar, urma să plece prin părțile Goumenissei, ca să încheie o tranzacție cu grâu din următoarea recoltă și să plătească avansul în numele beiului. Făceau predicții amândoi și anticipau, crezând că în lunile următoare prețul pâinii avea să se dubleze.

În zilele din urmă își cumpăraseră haine și pantofi noi. „Noul Club” din Salonic nu avea să întârzie să-l primească printre membrii săi, deși câțiva dintre cei mai vechi, negustori din Naousa și Siatista, îl priveau chiorâș. Era grec, era un prăvăliaș ruinat de incendiu, din cale-afară de tânăr, desigur, dar, din cauza dezastrului, asemenea detalii aveau să fie trecute cu vederea în lunile viitoare.

În cele din urmă, ajunse să îndrăgească incendiul. Îi amintea de propria lui flacăra, de propriul cuptor lăuntric arzând neostoit din vremea când vindea ziare pe străzi.

Visuri de august! Învățase să conducă și landoul. Măinile lui Theodoros îi arătaseră mângâierile care linișteau iapa neagră, amănuntele de care trebuia să țină seama când lustruia lemnul și roțile și cum să ungă osiile de metal și arcurile. Poate într-o zi avea să-i ceară lui Theodoros să se prefacă bolnav și s-o ia el la plimbare cu trăsura până departe, acolo unde nu existau soldați și tabere cu oameni fără adăpost. Era frumos acolo, dincolo de Sedes, la bostănăriile și podgoriile pe care încă le exploatau vechii moșieri, boierii aceia de odinioară pe care oamenii Federației⁴³ îi

pomeneau în fiecare seară în blestemele lor.

Bulevardul Exohes, nr. 73,
Marți, 27 ianuarie 1918

Ma chérie.

Uite c-am scris și adresa sus, în dreapta! De parcă scrisoarea asta urma să treacă dincolo de grilajele acestei grădini! E doar o scrisoare dinăuntru lumii noastre, la fel ca aceea pe care ți-am trimis-o săptămâna trecută, ca și cealaltă, de la începutul lunii, ca și aceea...

Plouă, scumpa mea, așa cum bine vezi și tu, căci norii nu se deosebesc la douăzeci de metri - doar atât ne desparte. De multe ori îți văd umbra în spatele draperiei. La amurg, aștept să aprinzi lumina în odaie, ca să se lumineze întreaga fereastră, să devină scena unui teatru de umbre, iar eu, de partea cealaltă, să mă minunez cu orele.

Plouă, iar Theodoros lipsește, întrucât, după cum știi, de două zile e în sat; s-a dus să închidă ochii mamei sale. Așadar, de data asta, o să-ți dau chiar eu cartea, cea în care va fi plicul cu scrisoarea și pe care, chipurile, am împrumutat-o s-o citesc, iar acum ți-o înapoiez. L-am trimis și pe Theodoros de multe ori să-ți înapoieze cărți, vorba vine, ca să nu-i trezim bănuieli tatălui tău. De altfel, am avut grijă să-l trimit și după alte comisioane, ca să nu se prindă de șiretlic. Îl socot greu de cap, dar mai bine să ne ferim, fie ce-o fi.

Sunt zile lipsite de ocupație, plictisitoare. După sărbători, mișcările din piața orașului au scăzut; până și aliații cumpără și beau mai puțin acum. Cu trei zile în urmă am încheiat o altă afacere în numele tatălui tău, iar răsplata mea nu a fost deloc de disprețuit. Cu musulmanul ăla care face fesuri, amicul unchiului tău, cel cu atelierul meșteșugăresc de lângă spitalul rusesc. Și ei își strâng lucrurile și pleacă în Turcia. Se teme, după cum mi-a spus, de o victorie a Antantei, care ar îngreuna condițiile șederii lor aici. După trei săptămâni, i-am găsit cumpărător, un croitor cunoscut din Atena, care a primit o zestre frumoasă și vine s-o investească aici, în „Țările Noi⁴⁴ fac și pe misitul, după cum vezi, *ma chérie*.

Cu actele și contractele mă simt mai în largul meu decât înainte. Pe lângă îndrumarea tatălui tău, m-a ajutat și faptul că, pe vremuri, am petrecut niște luni la Școala Comercială - apoi am renunțat. Mi-l amintesc pe răposatul Iannis Zevgos, care mă implora să rămân... Pupase poala murdară a multora ca să mă înscrie, fiindcă hârtiile pe care le aveam de la Școala Orășenească nu erau în regulă. Așa eram eu, Mirza, din câte mi-aduc aminte: plecam pe la mijlocul drumului, mereu.

Am adus masa din bucătărioară lângă fereastră și-ți scriu zgâindu-mă la casa voastră. După cum ți-am mai spus, ne despart doar câțiva metri, iar asta grație marelui incendiu. Îi datorăm și altceva, să nu uiți asta, iubirea mea: dacă n-ar fi fost focul, toată vara grădina voastră ar fi fost plină de vizitele celor doi pretendenți din Constantinopol.

Ai cerut timp de la viața ta, iar ea ți l-a oferit cu dărnicie, arzând un oraș întreg. Nimic n-ar fi fost la fel dacă viața noastră n-ar fi luat foc în acea după-amiază de vară. Eu încă aș fi locuit în camera de pe Halkeon, unde auzeam, prin peretele alăturat, strigătele copilului întârziat la minte, care țipa

dimineata și noaptea ca un pescăruș. Doamne, cum puteau să îndure bieții oameni! Aș fi avut agenția și în fiecare dimineată i-aș fi aprovizionat pe țânci cu ziare să iasă pe stradă, în vreme ce eu as fi notat retururile și noile livrări de reviste.

Chiar, am uitat să-ți spun că l-am văzut pe Ferdinand, unul dintre micuții noștri de la agenție, în tabăra engleză a sinistraților de la Pedion Areos. Se joacă ore în șir cu țărâna, fără griji, lângă cortul lor. Mare foc, binecuvântat să fii de Dumnezeuul copiilor! Tu ai fi stat de vorbă în unele după-amiezi cu un pretendent, să zicem cu Volkan, iar în altele, cu Zeki. Ar fi fost politicoși, poate ar fi existat și momente de stânjeneală, iar atunci unul dintre ei s-ar fi jucat cu fesul nou și costisitor din mână. Evrei dönmeș din Constantinopol! Nu era rău gândul lui Alperen Bey. Privirea lui e mereu îndreptată spre răsărit, fiindcă el crede că aici n-aveți un viitor. Într-o după-amiază, i-am spus că-n Turcia, la fel ca și aici, nu veți fi considerați musulmani în toată puterea cuvântului și vă vor privi cu neîncredere. „Satul rău are case puține”, mi-a răspuns. „În orașele mari, să mă privească așa cum vor ei!

Plouă, scumpa mea! Casc ochii la casa voastră, la culoarea ei albă, la țiglele roșii de la fabrica Allatini, la ferestrele mari, la turnulețul drăgălaș de unde se vede marea - cel cu camera rotundă, unde mamei tale îi plăcea să stea și să brodeze, iar ție îți amintea de poveștile franțuzești pe care le citeai când erai mică. Oare cum se vede căscioara mea din odaia ta?

Am deschis fereastra și inspir mirosul de pământ ud. Am făcut asta mai mult ca să prind câteva note de la pianul tău, căci acum te văd, da, te văd așezată! Ce păcat că fereastra ta e închisă și aud numai ploaia! Ce păcat că nu pot veni la fereastra ta, ca o vrabie de iarnă, și să-ți bat în geam! Într-o zi însă, voi veni cu puterea unui șoim, iar atunci Alperen Bey nu va putea să mă refuze. Tată-meu și-a schimbat credința de dragul iubirii pentru mama mea, care era franțuzoaică și catolică. E tradiția familiei noastre, *demoiselle de mon cœur*, să trecem râurile pe malul celălalt fără a ne teme să ne udăm picioarele. Doar să mă iubești și să-mi dai timp. Am nevoie de timp, Mirza, ca să devin cineva.

Când cânti la pian, nu mă uita! Deschide fereastra, fiindcă aici, jos, în casa din grădină, nu pot trăi doar cu murmurul ploii.

Lefteris

Luni, 2 februarie 1918

Micul meu șoim duios,

Când te-am văzut cu capul ud, întinzând mâna să-mi înapoiezi cartea, mi-a venit să izbucnesc în râs. Cât de amuzant erai, iubirea mea, cu părul ascunzându-ți ochii și cu *Contele de Monte-Cristo* ascuns sub manta!

Astăzi, dragul meu, nu voi fi zgârcită cu vorbele. Aveai dreptate, totuși, în privința incendiului: ne-a schimbat viața, întrucât a întârziat peșitul și te-a adus lângă mine, să joci cărți în fiecare seară cu vizitiul și să te gândești la mine. *Mon amour*, cu siguranță că scena asta nu-i foarte romantică, dar eu nu sunt una dintre copilele acelea care, cu un buchet de anemone și două versuri scrise la întâmplare, își fac visuri dulcege. Tata o știe bine, să nu crezi că nu... și se teme. Poate, vara trecută, nu s-a temut atât de foc, cât chiar de mine, de privirea mea disprețuitoare atunci când i-am întâlnit pentru prima

oară pe Zeki și pe Volkan. În general, evreii dönmech din familiile bune ale Salonicului se cunosc între ei, iar noi, se știe, suntem cei mai moderni dintre ei, poate chiar eretici pentru unii. Ar fi primejdios să grăbească lucrurile, căci un cuvânt îndrăzneț din partea mea, un refuz de moment ar da naștere la tot felul de comentarii în cercul nostru. Nu-i prost tata, a preferat să lase mireașa să se coacă un an de zile decât să fie însoțită de bârfe și comentarii care i-ar scădea valoarea pe piață.

Dacă ți separe că sunt cinică, *mon amour*, te asigur de contrariu. Îmi scrii în scrisorile tale despre armată și mă necăjesc, mă simt ca și cum mi-aș fi cumpărat rochia cu un număr mai mic, iar gulerul ei mă strânge ca un lanț în jurul gâtului. Știi dacă au recrutat anul tău de naștere sau ți-e frică chiar și să întrebi? Poate te gândești că te caută să-ți lase hârtia și nu te gădesc. Dacă-i așa, atunci ești doar *insoumis*. Nu-ți face griji, tatei îi pasă de tine, căci are nevoie să-l ajuti la treburi. În ultimii ani a consiliat mulți ofițeri superiori greci cu privire la investiții, așa că, după părerea mea, te necăjești degeaba și mă împovărezi și pe mine.

Mai vreau să fii atent la un lucru: nu te deschide prea mult în fața vizitiului nostru, omul ăsta are ceva care mă sperie. Când îmi trimiți vreo scrisoare cu cărțile mele, mai bine să le împachetezi mai întâi în hârtie legată cu sfoară. Să ne ferim, iubirea mea, și, desigur, să încercăm neîncetat să câștigăm timp. Dacă ai de gând să devii unul de-ai noștri, un dönmech, și să vii la Moscheea Nouă, spune-mi, ca să pot începe să sper. Nu știu ce-i mai greu, până la urmă, pentru un bărbat: să facă bani sau să se lepede de credința strămoșilor săi?

Poți să zici că sunt naivă, dar de ce am impresia că-n Franța au găsit o soluție pentru toate astea? Dacă mă vei răpi vreodată, să nu rămânem în orașul ăsta carbonizat, cu muștele și țânțarii din fiecare vară. Să mergem undeva departe, pe insula contelui de Monte-Cristo, să... Închei aici, fiindcă am auzit un zgomot la ușa din față.

Je t'aime

Se făcea că e într-un oraș așternut cu ruine; dărâmături și drumuri săpate ce semănau cu niște albi de râu. La răstimpuri, pe străzile strâmte vedea leșuri umflate de cai. Mirosea a hoit și a ulei ars de motor. Muștele bâzâiau deasupra cadavrelor, roiuri întregi de muște... Își flutura palma prin fața ochilor închiși, ca și cum ar fi vrut să le alunge. Dar cel mai mult voia să alunge orașul ăsta ars de război, orașul în care orizontul, în loc să fie luminat de fulgerele ploilor de primăvară, era brăzdat de scânteile tunurilor, iar pământul îi era sfâșiat de plasele de sârmă ghimpată.

— Lfteris, trezește-te! Te cheamă beiul! Trezește-te, mă! Deschise ochii și văzu peretele zgrunțuros de la capătul nasului. O arie de treierat albă, văruiată, luase locul orașului vinețiu plin de ruine.

— Trezește-te, împielitătule! Ce-ai pățit azi de dormi așa? Se întoarce pe-o parte și-l văzu pe Theodoros aplecat deasupra capului.

— Te cheamă beiul, e musai să mergi!

Se ridică în șezut pe patul de fier, încă luptându-se să se desprindă cu totul din visul cu schije de obuze, *abri-uri*, plase de sârmă ghimpată...

— Mă duc să pregătesc trăsura. Mi-a zis să fie iapa țesălată și sătulă. Vezi de te spală, ți-e boțit obrazul!

Auzi ușa închizându-se în urma vizitiului. Primul lucru pe care și-l dorea în acea dimineață era să se întâmple ceva care să-i permită să stea singur. Aproape că se făcea anul de când împărțea cu Theodoros o odaie mititică. A doua dorință era mai simplă: să-și vâre capul sub apă.

La scurtă vreme, merse la vilă și ciocăni la ușă, cu gura încă uscată de somn. Îl găsi așezat la birou, cu ziarele întinse dinainte.

— Spune să-ți facă un ceai, o cafea... Cere și niște pesmeți, nu vom prânzi aici la amiază.

Îi convenea că beiul era cufundat în ziare, căci avea nevoie de puțin timp să-și revină. Era de vină pesemne absintul din ajun. Câteodată, când simțea o strânsoare în jurul gâtului, lua străzile la pas, de unul singur. Ieri, asfințitul îl găsisese în față la Lebet⁴⁵. Îl întâlnise acolo pe sârb, un vechi cunoscut din port, care ținea pentru refugiați o cafenea înjghebată în întregime din tablă și scânduri de la cuferele Armatei Orientului. Pentru o oca de fasole, sârbul îți aranja întâlniri cu fete din zona arsă și din taberele de refugiați de la Zeitenlik. Absintul ajuta să nu-ți mai amintești nimic a doua zi.

În acea dimineață, beiul avea, totuși, chef să-i citească titlurile ziarelor cu o voce teatrală:

ÎNSEMNĂTATEA VICTORIEI GRECEȘTI

Nemuritoarea lance grecească a fulgerat și sub străfulgerările ei au căzut pozițiile cele mai fortificate și punctele cele mai strategice. Skra, teribila cotă 1076⁴⁶, a fost cucerită.⁴⁷

VICTORIE GRECEASCĂ PE FRONTUL GEVGELI CAPTURAREA A NUMEROȘI PRIZONIERI

COMUNICAT OFICIAL

Comandamentul General al Armatei Orientului a expediat următoarea telegramă:

SALONIC: 17/30 mai. Ora 7:15. Diviziile Creta și Arhipelagul au atacat în această dimineață...⁴⁸

Beiul își aprinse una dintre țigările sale scurte, ridică sus de tot altă foaie și dispăru în cerneală și fum.

Când lupta aliaților trece prin cea mai critică perioadă, este o onoare pentru Grecia să acționeze de partea popoarelor civilizate.⁴⁹

Leteris își sorbea cafeaua cu nesaț. Se lupta să-și domolească durerea de cap, în vreme ce urechile îi vâjâiau de nesomn și-l ardea stomacul.

— Nu te simți rău că nu ești de fată la asemenea momente de eroism și de glorie?

— Nu înțeleg, stimabile.

— Despre armată vorbeam, despre faptul că nu ești de față, pe când ceilalți greci țin piept tunurilor bulgărești.

— Nu i-am refuzat patriei mele serviciul militar, stimabile, doar că ea încă nu m-a chemat...

Alperen Bey zâmbi și-și scoase ochelarii. Cu cât îmbătrânea și-i încărunțea barba, cu cât i se dezgolea fruntea și rama de sârmă a ochelarilor îi devenea tot mai necesară, cu atât îi amintea lui Lfteris de celălalt Lfteris, de Venizelos. Înrolarea sa în armată, ba chiar viața sa depindeau de acești doi bărbați, care-l jucau la zaruri mângâindu-și când și când, gânditori, barba.

— Dac-ai dori să te oferi voluntar, asta se poate aranja... Se întrebă ce joc juca beiul cu el în dimineața aceea.

— Dar să lăsăm deoparte, băiete, chestiunile militare, treburile noastre sunt aici și ne-așteaptă.

Preferă să nu-i răspundă și își sorbi doar restul cafelei.

— Afacerea pe care am încheiat-o în urmă cu câteva zile a fost avantajoasă din toate punctele de vedere. Atenienii plătesc cu bani gheață, cuprinși de entuziasmul investițiilor într-o colonie originală. Prim-ministrul grec pare să le fi umplut capul cu visul Greciei Mari. Se iau la întrecere unii cu alții pentru investițiile din „Țările Noi”. Eu, personal, dac-aș fi în locul lor, mi-aș vârî paralele în Portul Pireu, căci al nostru de-aici e tot mai marginalizat pe zi ce trece. Să-ți spun doar că guvernul grec a înaintat o măsură ce permite importul liber al produselor de bază doar prin Pireu. Știi ce înseamnă asta? Că toți importatorii noștri, în majoritate evrei, sunt împovărați de costuri de transport și multe altele. Apreciez că, din cauza asta, dar nu numai, portul nostru se va ofili mai devreme sau mai târziu. Cu ani în urmă, și-a pierdut șansa de-a fi declarat „port liber”, lucru pe care grecii de la ministerul din Atena nici măcar n-au acceptat să-l discute. În fine, părerea mea nu contează prea mult în discuția noastră. Nouă, această tendință recentă a unor gospodari din capitală plini de aere ne convine, vom scoate bani frumoși din asta. Vin sudicii - în special membri de vază ai Partidului Liberal - cu toată înfumurarea învingătorului. Toate câte se-aud și se scriu despre noul oraș care se construiește după incendiu au inflammat mințile multora...

— Nu fără temei, stimabile...

— Pe de-altă parte, ai noștri pleacă. Musulmanii și evreii dönmeș își lichidează încet-încet averile și-și strâng gospodăriile. Nimeni nu se poate simți în siguranță după o posibilă victorie a Antantei. Unii pleacă, așadar, iar alții vor să vină.

— Noi, din câte-mi dau seama, vom fi puntea, intermediarii și...

— Și consilierii pentru economii și schimburi valutare, iar pentru cei care-și lichidează averile și pleacă, consilieri de investiții pentru locurile unde se duc - Smirna, Beirut, Constantinopol...

— Ultima tranzacție ne-a arătat că există mult spațiu. Posibilitățile...

— E vorba, în esență, de două lumi diferite. Poți să-ți imaginezi un musulman care face iminei scoțând-o la capăt cu un consilier al băncii englezești din Atena? Lumile astea două, eu le pot face să comunice între ele și să încheie tranzacții într-un mod extrem de profitabil pentru mine...

— Nu-i niciun mister în toate astea, stimabile. Noi continuăm să extindem ceea ce am început deja.

— Am aici în față o listă cu musulmani din Salonic care doresc să emigreze, fie imediat, fie în timp. Înregistrarea completă a tuturor proprietăților lor, înainte de-a căuta cumpărători, e esențială. Începem de azi. Theodoros e gata?

— Așa mi-a spus.

— Vom prânzi mai târzior, în oraș. Mă-ntreb însă dacă, după incendiu, a mai rămas vreun loc respectabil unde să ne așezăm... O văzu stând în deschizătura ușii de la birou. Purta o rochie neagră, care-i adăuga ani și o făcea să pară uscățivă, una dintr-acelea pe care obișnuiau să le poarte femeile musulmane din Exohes. Căută să-i prindă privirea, dar ea dispăru în camerele din spate.

— Vom începe cu o mică fabrică de țigle și cărămizi din Sedes. Mi s-a părut că cel de-acolo se grăbește să plece mai repede decât toți ceilalți, așa că sigur o să cedeze la prețul cerut. Am un olar din Marousi care-i interesat pentru ginerele său, hai să mergem, și mai vedem...

Era o zi de primăvară târzie, în pragul verii. Coborâra acoperișul trăsurii, să nu-i bată soarele, căci, pe măsură ce se scurgea timpul, acesta devenea din ce în ce mai stânjenitor. Între vizite, comentau ce auziseră, iar Lfteris nota date și cifre. De la fabrica de țigle din Sedes până la o fabrică de săpunuri din Kalamaria, și-apoi îndărăt, spre Vest. La pâraul Toumbei vizitară un atelier de fierărie deținut de un dönme, o rudă îndepărtată a beiului. Vindea tot: magazii, atelier dotat cu toate uneltele, casă. Voia să meargă la Smirna, iar beiul se angajase să-i găsească acolo casă, magazin și moșii. După ce plecară de la fierărie, se îndreptară spre zona arsă. Îl lăsară pe Theodoros la o cișmea umbrită, în afara zidurilor. Avea să-i aștepte acolo, unde staționau și alți vizitii.

Trecură pe lângă Turnul Alb în jurul amiezii. Aglomerația obișnuită se mai potolise; de altfel, era sâmbătă, iar firmele evreiești erau închise. Merseră cu pași lenți de-a lungul falezei, pe lângă liniile de tren instalate de aliați pentru a uni partea de est cu portul. Pe partea stângă, deasupra valurilor, se aliniau ghișeele îngrijit vopsite, cu frumoasele lor cupole, ca niște pălărioare, situate pe debarcaderul vaselor de pasageri - *escalier de marbre* -, unde se verificau pașapoartele călătorilor de pe vapoarele care acostau în oraș.

— Avem de vânzare birouri și o casă în centru, îi spuse beiul, mergând încet și legănându-și bastonul scump, din lemn lustruit, în ritmul pașilor.

Ne aflăm, firește, într-o fază de tranziție, întrucât orașul se reconstruiește. Deocamdată, desigur, cele mai multe vile sunt în restaurare. Privește!

Ridică bastonul și-i arată câteva clădiri cu fața spre mare. Aveau schele și paravane de pânză groasă, iar din ele răzbătea gălăgie de la muncitorii care lucrau. Din loc în loc, vedeai terenuri goale ce fuseseră curățate de dărâmături și așteptau acum în anticamera istoriei orașului, ca să renască sub forma unor edificii moderne, străzi sau piețe, orice ar fi dictat planurile, legile sau încălcarea lor.

— Un mare interes prezintă Cetatea de Sus, unde avem multe case musulmane. Desigur, acolo sus sunt bairuri și stânci. Ce orășean ar fi serios interesat? Dar s-așteptăm, căci vederea spre mare atrage, niciodată nu știi...

De când se porniseră la drum de dimineată, Lefteris îl asculta și-i răspundea laconic. Își petrecea majoritatea timpului luând notițe cu un creion moale într-un carnet. Era deranjat, fiindcă în acea sâmbătă beiul era puțin ciudat și, uneori, ușor nepoliticos.

— Încă ne interesează aprovizionarea cu alimente a aliaților. Furnizorii se schimbă constant, iar înghesuiala lor în fața birourilor ofițerilor de aprovizionare pare fără sfârșit. Să nu uiți și de armata grecilor, care-n clipa asta luptă. Și ea are furnizori - ai partidului, firește...

Lui Lefteris i se păru că, la pomenirea armatei grecești, tonul vocii i se schimbase.

— Cred, stimabile, că peștele cel mare urmează să vină sub chipul reconstrucției. E important ca cineva să studieze noile artere rutiere... Strada Tsimiski, de exemplu. În câțiva ani, vom avea acolo cu totul alte valori ale imobilelor.

— Am ajuns, i-o tăie Alperen Bey, scoțându-și pălăria în fața unei intrări luxoase. Îmi vei permite, Lefteris, să te invit la masă.

În acea zi ar fi preferat să se întoarcă în odăița sa și să se întindă pe patul de fier, fără a vorbi cu nimeni, dar...

— Mă simt onorat, stimabile, vă mulțumesc.

Ospătarii aveau ceva din moliciunea cunoscută a Orientului, amestecată cu nepăsare. Nu putea să-i pună în mișcare nici măcar perspectiva unui bacșiș generos din partea a doi domni bine îmbrăcați - în mod limpede, patron și angajat, totuși, domni -, mai ales dată fiind extrema eleganță a celui mai în vârstă. Comandară miel cu orez și băură ayran și un strop de rachiu rece. De la masa lor se zărea pieziș marea, dar jumătate din fereastră era acoperită de perdele scurte. Ciocniră paharele și dădură pe gât rachiul înghețat.

— Cine știe ce-o să ne aducă vara asta? se întrebă cu voce tare Alperen Bey.

— Vara trecută a adus incendiul, anul ăsta vom vedea. Cea mai bună veste ar fi încheierea războiului.

— Nu spera prea mult, Lfteris, căci ambii adversari au forțe la păstrare. Retragerea Rusiei i-a oferit Germaniei o gură de aer, căci a economisit forțe de pe Frontul de Est chiar atunci când Antanta credea c-o să termine cu ea o dată pentru totdeauna. În august se împlinesc patru ani de la începerea războiului, cine s-ar fi așteptat să dureze atâta?!

Lfteris trase puțin perdeluța și aruncă o privire în stradă.

— Stimabile, spuse trăgând adânc aer în piept, cred c-a venit vremea să vă las.

Alperen Bey ridică ochii din farfurie.

— Adică să plec din căsuța lui Theodoros. Câștig ceva bani de la dumneavoastră, așa că mă voi îngriji să-nchiriez o cameră undeva. Am auzit că, în Exohes, e o familie de negustori de tutun care, după incendiul de anul trecut, de-abia se descurcă, așa că închiriază toate camerele de la parter. Ziceam să iau una, nu-i departe de dumneavoastră...

— Fă cum crezi, îi răspunse sec beiul, vârând în gură o bucată de miel. Să punem capăt și bârfelor din cartier, adăugă de îndată ce înghiți îmbucătura și luă o gură din ayranul rece.

— Ce bârfe, stimabile?

— Vorbe-n vânt, care se aud încoace și-ncolo. Așa cum intri și ieși zilnic din casă, mulți se-ntreabă dacă ești ginerele meu sau un asociat.

Lfteris încrucișă cuțitul și furculița deasupra farfuriei pe jumătate pline.

— Ați putea, cred, să spuneți că sunt ajutorul dumneavoastră prețios, un colaborator de neînlocuit...

— Toată viața mea am umblat fără minciuni, de ce-aș începe acum? Te-am instruit așa cum aș face-o cu oricare altul și, de-ar fi vreodată nevoie, aș face același lucru cu altcineva.

Lfteris se înroșise. Aprinse o țigară și trase perdeluța de tot laoparte, ca să poată privi în stradă.

— Lfteris, vreau să vezi noile trasări din planul urbanistic al lui Hébrard⁵⁰. Vreau să te uiți cu atenție, când o să avem acces la el. Am primit promisiunea c-o să fim printre primii care vor vedea noile planuri. Prețul terenurilor va fi determinat exclusiv de ele.

— Niciodată n-am izbutit să înțeleg ce am fost cu adevărat pentru dumneavoastră, în planul vieții și-al afacerilor - unde m-am aflat cu adevărat în toate aceste luni.

— Hai acum, nu-s vorbe bărbătești astea! Cele sufletești doar femeile din popor și le zic, la cișmea sau afară-n prag, îi răspunse și bătu din palme să-i fie adusă socoteala.

Mergeau agale de-a lungul Bulevardului Hamidiye, pe ale cărui tăblițe scria acum „Apărarea Națională”. Se îndreptau spre cișmeaua unde poposise Theodoros. Găsiră trăsura priponită cu pietre, în vreme ce el dormea iepurește pe pământ, cu spatele sprijinit de-o roată.

Porniră la drum cu iapa asudând sub soare. Bulevardul Exohes părea liniștit și frumos în amiaza târzie. Trecură pe lângă vila doctorului K. Aslanian, a avocatului Em. Salem, a Hersiliei Mizrahi, pe lângă Guvern. După discuția de la restaurant, plină de tășuri, nu mai scosese o vorbă. Theodoros, care de obicei sporovăia, tăcea și el. Chipurile lor arătau de parcă ceva clocotea în adâncuri, gata să țâșnească afară cu pocnet.

Lfteris se sprijinise de spătarul banchetei și privea lung casele și grădinile, chibzuind că n-ar fi de mirare ca de mâine să-și reia vechea viață - grădinar, ca tată-său, fără costum și cravată, fără visuri.

— Avem musafiri! exclamă Theodoros, trăgând brusc de hățuri când ajunseră la poarta de fier a vilei lui Alperen Bey.

Doi bărbați stăteau în fața casei, în dreptul grilajelor, părând să-i aștepte.

— Coboară! Îi porunci beiul lui Lfteris cu o voce surprinzătoare, care parcă venea dintr-o altă gură, o gură străină, cu dinți ascuțiți.

Se apropiară de ei. Erau soldați greci, dintre care unul purta pe braț însemnele de caporal.

— Tu ești Lfteris Zevgos? îl întreabă.

Nu fu în stare să simtă tristețe sau neliniște, nici să gândească, nici să facă doi pași ca să ajungă până la ei.

— Eu sunt, răspunse calm.

— Lfteris Zevgos, patria te cheamă! Îi spuse și, întinzând mâna, îi dădu ordinul de recrutare.

— Doar o clipă, să-mi iau câteva lucruri.

— Nu-i necesar să ne urmezi chiar acum. Te poți prezenta și mâine unde scrie acolo.

— Prefer să vin acum cu voi, le răspunse și aruncă o privire disprețuitoare către Alperen Bey.

Între timp, Theodoros deschisese larg poarta, ca să bage trăsura înăuntru. Lfteris veni după el, îndreptându-se către căsuță. Intră în odaie și luă câteva haine - doar pe cele pe care și le cumpărase singur, nu și pe acelea dăruite de bei în zilele incendiului.

Ieși în grădină cu valijoara închisă neglijent - curelele erau strânse în găurile greșite. Caporalul își aprinsese o țigară afară, pe drum, și-l aștepta. Alperen Bey intrase în curte și pășea pe aleea cu pietriș alb.

— Mulțumesc, stimabile! Îi strigă Lfteris de departe, plin de ironie.

Alperen Bey se întoarse și-l privi. Ținea ceva în mână și începu să-l fluture de la distanță. Lfteris recunoscu una dintre scrisorile sale către Mirza.

Înainte să-l urmeze pe caporal la camionul militar, auzi pianul din camera ei. Era primăvară târzie și, prin ferestrele deschise, vântul unduia perdelele. Era sâmbătă, 19 mai 1918.

Apartamentul de la ultimul etaj

Al doilea stasimon

Orestis întinse mâna și luă paharul cu apă.

— Mi s-a uscat gura de atâta citit, îi spuse lui Girdot și începu să bea.

În vreme ce lua ultimele înghițituri și ținea ridicat paharul de sticlă, îi aruncă prin acesta o privire furișă, căutându-i pe chip o expresie, ceva în limbajul trupului care să arate că acceptase cartea pe care o scrisese despre viața lui.

— Ei bine? îl întrebă așezând paharul gol pe masa dintre ei. E important să am o primă părere, un sentiment despre cum vi s-a părut până acum viața dumneavoastră zugrăvită în carte.

— Important pentru tine poate, dar nu și necesar!

— N-am văzut nici măcar o tresărire pe chipul dumneavoastră, nicio manifestare de mulțumire sau de nemulțumire...

— Am învățat de mic să-mi ascund sentimentele. O scrii și-n carte: Leteris Zevgos, cel care voia să spună atât de multe, dar care, tăcut, privea pe furiș din spatele ușilor. Cel care visa, dar care-și păstra visurile pentru sine. Doar în scrisorile lui către ea sufletul îi prindea aripi, însă ele l-au distrus. Tu însuși ai scris asta.

— Trebuie să fi fost un moment foarte dureros atunci când ați plecat în armată.

— Nu a fost atât armata, cât izul trădării, care se revărsa asupra mea precum duhoarea din dormitorul recruților.

— Trădare din partea unui moșneag cu bani...

— Atunci nu eram sigur că trădarea venea doar din partea beifului. Mă speria și totodată mă înfuria posibilitatea ca Mirzei să-i fi fost pe plac această situație - plecarea mea, vreau să spun.

— Erați atât de bănuitor, așadar?

— Le-am chibzuit pe toate. Oare cum ajunsese o scrisoare de-a mea în mâinile lui Alperen, de vreme ce ultimele scrisori i le dădusem eu însumi? Sunt sigur că, îndată ce bătrânul a priceput ce se-ntâmpla în casa lui, a trecut la fapte. Nu-mi pot închipui că Alperen, așa cum mi-l aduc aminte chiar și-acum, a fost capabil, fie și pentru câteva zile, să se prefacă neștiutor. Nu-i stătea-n caracter.

— Așadar, credeți c-ar fi aflat totul abia cu o zi înainte, pe 18 mai.

— Cred că da. Nu uita că, pentru a întoarce mecanismul recrutării către persoana mea, în haosul acela al arhivelor, era de-ajuns un singur telefon.

Mirza credea întotdeauna că, de-ar fi vrut, tată-său m-ar fi putut ascunde de armată ani de zile. Se-ntâmplau multe de felul ăsta în anii aceia...

— Dacă-n cele din urmă Mirza a fost nevinovată, credeți că el i-a spus mai devreme, înainte să vină soldații, de descoperirea acelei scrisori?

— În ziua aceea a fost tăcută de dimineață, poate c-o amenințase de cu seară. Trebuia să fi auzit, Orestis, acel cântec de pian din clipa plecării mele - un bocet, cum ai spune și tu, scriitorule! Nu știu ce naiba era piesa aia, doar muzicienii cunosc astfel de lucruri, dar era cu siguranță un rămas-bun, asta era limpede.

Îl văzu aprinzându-și încă o țigară în felul acela al orbilor, pe care Orestis îl observase de multă vreme.

— Vă simțiți tulburat?

— Ce te face să spui asta?

— Până la urmă, a fost un complot? Poate că beiul știa lucrul ăsta fiindcă i-l mărturisise chiar ea?

— Bănuiala asta m-a otrăvit în tranșee luni de zile.

— Să vorbim despre ce-a urmat? Unde-ați fost în sâmbăta aceea și mai apoi, până să vină vremea campaniei?

— Despre campanie scrii mai departe?

— Firește.

— Îți voi spune. Centrul de instruire a recruților era undeva în afara Salonicului, nu-mi amintesc precis unde. Am stat acolo aproape toată vara. Mi-a rămas întipărit în minte faptul că rămâneam tăcut zile întregi - pușcașul tăcut. Mai erau și alții ca mine, inadaptați. Am întârziat, totuși, să plec pe front, asta o țin minte. Pe la mijlocul lui august m-au luat să îngrijesc grădina Cartierului General. Munceam acolo ceasuri în șir, doar eu și florile...

— Ar fi o imagine tare frumoasă în carte, însă, din păcate, omit toate astea, după cum veți vedea, și trec direct la campanie. Totuși, florile le iubeați cu adevărat, nu era vorba doar de lupta pentru supraviețuire.

— Da, dar mai era ceva pe deasupra. Le simțeam așa cum un om singuratic simte, din răsufarea câinelui său, ce ascunde sufletul animalului. Privește afară, pe terasa mea - e plină de plante. Vei spune poate că-i un lux de prisos pentru un bătrân orb. Nu le văd, Orestis, dar le adulesc, le simt. Mi-e de-ajuns să-mi împing cadrul în fiecare dimineață prin fața glastrelor și, cu ajutorul Korinei sau al Olimpiei, să m-aplec câteodată să le-ating.

— Olimpia e asistenta de dimineață?

— Da, e asistenta medicală. Tu vii după-amiezile, de-asta n-ai întâlnit-o.

— La ce vă gândeați acolo, în grădina Cartierului General? Nu prea mai are însemnătate acum, desigur, căci cartea e scrisă.

— Priveam când și când înspre răsărit, către Bulevardul Exohes, către

casa ei. Exohes n-a fost niciodată doar un cartier pentru mine, ci o altă planetă, un loc unde voiam să trăiesc ca ei, chiar dacă eu nu eram unul de-al lor. Nu voiam să mă-ntorc în Halkeon, nici altundeva în zona arsă, printre săraci. Uneori, la Comandament, pe când săpam marginile grădinii, aproape de drum, aruncam priviri furișe către fiece landou ce trecea prin fața porții. Deși mi se întâmplaseră atâtea în vila lor, tânjeam s-o revăd așezată în trăsură împreună cu tatăl ei, îmbrăcată în alb și ținându-și umbreluța de soare deasupra capului.

— Nu era prea obișnuit să vezi o musulmană îmbrăcată în alb.

— Așa mi-o închipuiam eu.

— Până când ați rămas la grădina Comandamentului?

— În septembrie '18 m-au trimis la Corpul 1 de Armată. Nevoia de materie însuflețită era imensă. Războiu-i ca marile camioane ce-nghit benzină cu vadra. Oamenii sunt combustibil pentru război.

— Ce frumos ați spus!

— S-o pui în carte! La urma urmei, e și cartea mea...

— Este cu adevărat? încă nu mi-ați confirmat-o.

Eugène Girdot zâmbi și-și aruncă chiștocul în scrumiera de lângă el, care era plină cu apă.

— Orbul trebuie s-audă sfârâitul țigării stinse în apă pentru a fi sigur că nu dă foc la ceva. Acum, în legătură cu confirmarea de care spuneai, o ibovnică pe care-o aveam odată la Paris îmi zicea: „Cu toții, *mon amour*, avem nevoie de acceptare. Eu vreau să știu că atunci când ești în mine, te pierzi cu totul, iar tu vrei să știi că ești cel mai bun amant pe care l-am avut vreodată.” Tinere, și tu ești la fel acum. Vrei s-auzi că ești bun la pat!

Orestis izbucni în râs.

— Cu alte cuvinte, că scrii bine, asta aștepti s-auzi! Ca să-ți satisfac curiozitatea, de două ore de când te-ascult citind, mă străduiesc să aflu dacă Lfteris Zevgos ăsta despre care scrii sunt eu. Nu-s încă sigur. În vreme ce sfârșeau capitolul de mai devreme, în care beiful îmi flutura scrisoarea de departe, am simțit o înțepătură-n piept. Lucrurile nu s-au petrecut tocmai așa atunci, însă acum am simțit din nou acea supărare, ceva ce-mi Stârnește furie și-mi crește bătăile inimii.

— Ceea ce-mi spuneți e încurajator pentru mine, arată că romanul are efect asupra cititorului, emoționându-l, arată că...

— Nu știu însă care dintre cei doi a fost mai nefericit atunci, acel Lfteris al tău sau eu, Eugène Girdot?

— Când cartea va fi publicată, cititorii vor afla despre acel Lfteris - doar pe el îl vor cunoaște. Îmi pare rău, așa se-ntâmplă întotdeauna...

— Dacă-n următoarele pagini nu-mi seamănă pe cât mă aștept, cartea n-o s-apară niciodată! Cât voi trăi eu... mai târziu, faci cum crezi!

— Să trecem acum, domnule Eugène, la Corpul 1 de Armată.

— Am plecat pe Frontul Strumei. Cei mai mulți de lângă mine erau

ostași căliți, la explozia obuzelor îndepărtate nici măcar nu-și plecau capul. Să-ți spun drept, nu prea-nțelegeam războiul pe-atunci. Obuzele erau rare și cădeau parcă la-ntâmplare, de nicăieri, ca niște fulgere născute aiurea de furtună. Bulgari să lupte în fața noastră n-am văzut, doar mai târziu câțiva nerași, prizonieri, care ne cereau țigări. Mai degrabă îmi amintesc bătăturile de la bocanci și duhoarea țărânei din tranșee.

Dar acolo, pe cinstea mea, mirosea mereu a mormânt, iar asta ți-o spune un grădinar care săpa pământul de mic copil!

— Cu toate astea, v-ați adaptat.

— Depinde cum privești lucrurile. În lunile acelea eram ca hipnotizat. Uneori credeam că soldatul acela de infanterie, care mergea împovărat cu pușcă, mască de gaze, clește pentru sârma ghimpată, gamelă și ploscă, toate lovindu-se între ele, era altcineva, nu eu. Într-o zi, bunăoară, la un apel, mi-am auzit strigat numele, dar așteptam să răspundă altcineva. Câteodată, mi se părea că-s fratele geamăn al pușcașului Lfteris Zevgos care lupta pe Struma.

— La Kavala când ați fost?

— Când a fost eliberată Macedonia de Est și s-a mutat acolo Comandamentul Corpului I de Armată.

— În noiembrie, de altfel, războiul s-a încheiat oficial. Germania s-a predat.

— Da, asta mi-o amintesc, căci am făcut o petrecere mare la Comandament. Mă puseseră acolo din nou să îngrijesc grădina, fiindcă unul din Salonic le șoptise că făcusem treabă bună la Cartierul General. Alții, în baracă, șopteau între ei că aveam relații sus-puse, căci, în vreme ce eu îmi îngrijeam florile, ei descărcau cufere-n ploaie. Ce relații să fi avut eu?! Eram doar ăla pe care-l gonise Alperen Bey cu un șut în dos într-o sâmbătă după-amiază! Nu aveam pe-atunci, Orestis, cunoștință de micimea omenească, deși trăiam pe străzi de mic copil. M-am schimbat în câteva luni, am devenit alt om în campanie. Îmi plăcea să fiu din nou printre flori, dar gândul meu era mereu acolo, îndărăt. Mă mistuia dorința să aflu dacă mă trădase, dacă se supusese sau dacă primise să se mărite cu acel Volkan. Ori cu celălalt, cu Zeki. Nu-i groaznic că, după șaizeci de ani, încă-mi amintesc numele lor?!

— Vă înșelați, domnule Eugène. Acele nume le-am născocit eu numai și numai pentru carte.

— Poți să-mi spui „stimabile”, te rog? Ți-aș fi îndatorat... Orestis simți un fior, deși pricepu ce se petrecuse, fiindcă această priveliște a confuziei era stânjenitoare și cruntă. I se mai întâmplase într-o după-amiază să-l vadă pe Girdot pierzându-se pe când îi citea. Vârsta înaintată și orbirea îl împingeau tot mai adânc în galerii necercetate.

O chemă pe Korina să-l ajute să se ridice. De obicei, câțiva pași cu cadrul îl ajutau.

— Vreți să mergeți la toaletă? îl întrebă Korina.

— Da, te rog, răspunse el.

Orestis ieși puțin pe terasă, ca să ia aer. Cerul era spuzit de stele - o noapte senină de vară. Doar puține dintre balcoanele de peste drum erau luminate, cei mai mulți fiind plecați pe la casele lor de vacanță. Orestis zâmbi la gândul că, odinioară, aici erau casele de vacanță ale oamenilor acestui oraș; acum, pentru un pic de verdeță și răcoare, trebuia să dai fuga în Halkidiki sau Asprovalta, pe drumuri mai proaste decât cele din vremea Antantei. Se uită la ceas; era aproape miezul nopții. Se întrebă cât timp va mai rezista Girdot să-l asculte citind.

— Pune de cafea! i se auzi vocea din salon poruncindu-i Korinei.

— Sunteți gata, stimabile? îl întrebă Orestis cu un surâs, vârând capul prin perdea.

— Nu sunt Alperen Bey, tinere, nici stimabil, și-s alergic la astfel de soții!

— V-ați întors, domnule Eugène?

— N-am plecat niciodată, dacă nu cumva consideri evadare faptul că m-am dus să mă ușurez din pricina prostatei îmbătrânite. Așază-te la loc, să continuăm!

— Dar sunteți cu adevărat pregătit?

— Nicicând nu m-am simțit mai bine! Ce-mi vei citi acum?

— Campania din Ucraina. Vă amintiți de ce s-a făcut?

— Fiindcă al doilea Lefteris al vieții mele, Venizelos, n-a vrut să le strice hatârul anglo-francezilor și ne-a trimis pe noi, la începutul lui '19, să luptăm împotriva bolșevicilor - pe noi, Corpul I de Armată, diviziile 1, 2 și 13! Soldați greci murind în războiul civil al altei țări! Rușinos!

— Aveți totul în minte foarte limpede. Cred că nu mai e nevoie de altă introducere, pot începe.

— La propria mea viață, introducere?! Știi că-ndrugi prostii, da?

Călcâiul de fier

*Stavros, în Golful Strumei,
24 decembrie 1918*

Norii scoborâseră și un vălmășag cenușiu, ceva ca o pâclă sau negură joasă, acoperea vârful coastei împădurite. Aceasta cobora destul de abrupt până la țărm, printre platanii udați de sus de pâraiele de munte și scâldați de jos de valuri. Plaja de la Stavros avea doar o singură clădire cu două etaje, ce semăna cu o vamă veche sau cu un avanpost al otomanilor. Restul erau barăci, adăposturi pentru bărci și magazii joase, pline cu năvoade și tot soiul de ruginituri din corăbii - buloane, ancore...

Porniseră încolonați din satul Vrasna și mășăluiau de-a lungul țărmului, către portul din Stavros. O lume întreagă în mișcare, Regimentul 34 de Infanterie, cu bateria sa de artilerie, catării, încărcăturile și bărbații tăcuți în bătaia ploii. Ajunul Crăciunului lui 1918, în lumina săracăcioasă a iernii. Burnița încă de dimineată și frigul muntelui, amestecat cu aerul sărat al țărmului, înroșea obrajii rași ai bărbaților.

Pe măsură ce se apropiau de Stavros, coasta împădurită venea și ea mai aproape, la fel ca altele asemenea, care se înșirau dinapoia ei, foi de munte împădurit una după alta. Pe la mijlocul celei dintâi se zăreau câteva case și turla de piatră a unei biserici, iar alături, clopotnița, din aceeași piatră, ca un far străjuind muntele. Un singur drum pornea în urcuș dinspre mare, străbătea satul și ajungea până la ultimele case de pe culme.

Cu cât se apropiau dinspre Vrasna de portul natural de la Stavros, ploaia se întetea și, dintr-odată, imaginea cătunului cățarat pe coastă deveni tot mai palidă, încetșându-se, ca și cum mica așezare năzuia să se înalțe și să se piardă-n nori, într-un singur trup și suflet cu clopotnița, cisternele de piatră, țăranii înveșmântați în negru și vitele.

— Țineți pasul, măi! se auzi vocea unui sergent din afara formației. Haideți, flăcăii mei, să le-arătăm englezilor că și noi suntem armată, cu toate lirele lor! Înainte, măi, capul sus! E bună și ploicică, o să vă dea luciu la căști! Mășăluiau pe drumul noroios de lângă țărm, care lega cele două sate. La un moment dat, coloana de bărbați trecu printre platanii dezgoliți. Bocancii li se afundau în frunzele putrezite, iar răsuflările le ieșeau ca niște corole de lalea, sau cel puțin așa păreau în ochii lui Lefteris Zevgos, care era soldat și grădinar și știa numai de lalele, florile ce fuseseră dintotdeauna un simbol al iubirii absolute. Florile răsuflării lor se pierdeau la iuțeală în umezeala dimineții, ca și iubirile acelea, de altfel, cărora li se zicea „absolute”.

— Unde sunt englezii, sergent? se auzi o voce dintre rânduri.

— Ne privesc cu binoclul. Dați-i înainte!

Intendența engleză avea tabăra așezată în acea regiune de luni de zile, iar sute de soldați își petrecuseră vara între cele două sate, purtând doar pantaloni scurți, cu pieptul și brațele rumenite lăsate la vedere sub soarele carnivor al verii grecești. Înotau în pâraiele muntelui și în mare. Făceau fotografii suiți pe bivoli pașnici din inima Macedoniei. La umbra copacilor uriași, mulți scriseseră zeci de scrisori unei Mary sau Evelyn care trăia într-o odaie dintr-o casă de cărămidă roșie și muncea douăsprezece ore într-o fabrică, făcând proiectile de tun. Alți Johnny pictau pe șevalete instalate sus în sat sau în pădurea de platani cu vechiul han, ce-și întindea tot trupul de sute de copaci până dincolo de vama veche. În această pădure, vegetația exuberantă și simfonia insectelor le aminteau unora dintre ofițerii Majestății Sale de meleagurile Indiei pe care le civilizaseră odinioară...

Când primii ostași ai Regimentului 34 ajunseră la clădirea Vămii, un căpitan înalt și uscățiv al misiunii britanice ieși afară în ploaie, încheindu-și în grabă mantaua. Se opri în fața comandantului grec și salută cu toate formalitățile.

Era un lucru bine cunoscut de toți grecii - ofițeri și infanteriști - că Intendența engleză, înainte de a se imbarca pentru Ucraina, avea să-i aprovizioneze grijuliu cu îmbrăcăminte, încălțăminte, muniție și, după cum șușoteau unii, cu înțelegere și simpatie. Deși nemții semnaseră capitularea și armistițiul în urmă cu o lună, Marele Război, din pricina unui capriciu al sorții, încă nu se încheiase pentru toți.

În două ore, întregul regiment înaintase cu ridicarea unui adăpost improvizat din corturi și prelate mari, care aveau să-i apere pe soldați de ploaie. Mai exista și precizarea clară a comandantului lor că puteau folosi orice loc de refugiu oferit de localnici sau de aliații englezi.

Plutonul lui Lefteris reuși să dibuie înainte de prânz o magazie joasă de cărbuni, sufocată de măracini și ierburi cățărătoare, care, sporite de umezeală, acaparaseră aproape jumătate din acoperiș. Magazia părea părăsită încă de la începutul războiului, căci îi lipseau ușa și ferestrele. În ultimii patru ani, vânturile o curățaseră de praful de cărbune pe dinăuntru și pe dinafară; rămăseseră doar niște saci vechi, înnegriți și găuriți. Pe podeaua de pământ răsăriseră și se uscaseră multe rânduri de buruieni.

— Camarazi, asta-i tot ce-am găsit! Să ziceți și mulțam! mormăi Triandafyllou, descărcându-și în mijlocul magaziei ranița pe care-o cărase în spate de la Vrasna.

— Mi se lovește țeasta de tavan, dom' caporal! se auzi o altă voce.

— Cu-asemenea căpățână, așa-ți trebuie! răspunse caporalul și nici măcar nu se întoarse să-l privească, căci în clipa aceea cerceta ungherele împăienjenite ale magaziei. La comentariul caporalului izbucniră râsete,

apoi bărbații se porniră să-și descarce samarele - „echipamentul de lupta¹, cum îl numeau ofițerii -, care se udaseră și atârnav grele de la marșul matinal prin ploaie.

— Zevgos!

Leteris făcu doi pași și se opri în fața caporalului.

— Du-te la căpitan și raportează-i unde-o să ne petrecem noaptea! Paișpe oameni o să fim aici. Să știe și el!

Leteris se afundă din nou în îmbulzeala portului, printre tunuri, căruțe, camioane englezești și catări, și-l găsi pe căpitan, ca să-i dea raportul. Acesta doar clătină din cap, fără să-i dea prea multă importanță, căci era copleșit de daravele.

Scăpat de povara pe care-o lăsase în magazie, se apucă să hoinărească prin împrejurimi. Dincolo de vamă se aflau un han părăsit și încă o pădure de platani care continua până la capătul golfului. Pâraiele ce coborau de pe coastele cu vegetație deasă erau umflate de ape. Din fericire, britanicii se îngrijiseră să așeze lespezi de piatră una lângă alta, ca să poată trece fără a-și uda ghetetele. Peste un pârâu, mai adânc și mai involburat, clădiseră un podeț de lemn.

Simțea nevoia să fie singur. În ultimele săptămâni, se săturase de tovărășia lor, de glumele din dormitor, de râsuflarea celui alt atingându-i, nepoftită, fața. Înaintă prin pădurea de platani, fără a se îndepărta de stâncile țărmului. Din când în când, întâlnea soldați cu obraji rumeni. Erau britanici de serviciu, care patrulau sau transportau în mână plicuri, telegrame...

Se opri la o margine a pădurii, călcând pe stânci și pe nisip. Își aținti privirea la Golful Strumei; în depărtare zări ancorate cele două vapoare franțuzești, cu coșurile lor de fum îndreptate către privirile soldaților din port. Nu le putea citi numele de departe, însă le auzise pomenite alaltăieri într-o discuție dintre colonelul lor și un francez de la Statul-Major. Erau vapoarele *Normandie* și *Tigre*, pregătite să îmbarce regimentul lor și să pornească pe ruta către Strâmtori, iar de acolo, înspre Marea Neagră. Leteris auzise că ei vor coborî primii scara vaporului și vor păși în portul Odesa.

Scoase o țigară din tabacheră și și-o aprinse, în vreme ce căska gura la cele două nave. Apele golfului păreau întunecate, oglindind orizontul mohorât. Măine în zori avea să fie Crăciunul, însă cerul păgân, strângând la sân norii împăduriți și copacii cu frunze înnegrite de ploaie, nu avea să-și schimbe prea curând paleta de culori întunecate. Lumea întreagă părea cufundată adânc în puțul iernii, sugând din lumina-i firavă.

Apăsă cu furie bocancul și sfărâmă în bucăți niște cochilii de midii aduse la țărm de valuri. Simțea că nu știe cu adevărat cine e, unde merge, de ce merge, dacă se va întoarce acasă și dacă cineva încă-l mai iubea, ca să-l aștepte. Cu o doză de autoironie amară, chibzui că, dacă ar lua în

mână un creion și o bucată de hârtie, ca să scrie o scrisoare, așa cum făceau toți camarazii lui, singura persoană căreia ar fi putut să i-o adreseze era Marchizul. Auzi pași în spatele lui și se întoarse.

— La ce te gândești, măi salonicanule?

Era Mihalis Triandafyllou de la el din pluton, un brutar din Grecia eliberată, un bărbat serios și călit în foc.

— La ce să mă gândesc, măi Mihalis? Încotro suntem târâți, la asta mă gândesc!

Mihalis își întoarse nervos capul în stânga și-n dreapta, să se încredințeze că nu-i auzea nimeni.

— Fă-mi cinste cu o țigară și spune-mi ce te frământă!

— Războiul din Europa s-a încheiat. Noi unde dracului mergem?!

Triandafyllou trase adânc din țigară și se apucă și el să caște gura la vapoarele franțuzești din depărtare.

— O să-ți vorbesc pe șleau, salonicanule, căci te văd cinstit și știi să-ți ții gura, îi spuse la un moment dat, trăgând și mai nervos din țigară. Mergem acolo unde ne dictează politica franceză, fiindcă întâi de toate trebuie apărute interesele capitaliștilor francezi din Rusia. E-atât de simplu și de dezgustător totodată! Acolo, în Ucraina, unde-o să mergi, poate o să fii sfâșiat de vreun obuz, numai și numai ca să nu se iste la Paris debandadă în marele import de caviar și blănuri! Poate o să ți se-mprăstie creierii-n țărână, camarade, ca nu cumva să rămână șampania scumpă fără caviar, s-o bea vreun burghez pe burta goală, pricepi?!

Lefteris îl știa pe Triandafyllou, ba chiar ieșiseră împreună într-o după-amiază, la Kavala, și se plimbaseră mestecând semințe. La început își spusese povești despre femei, însă, pe când treceau pe lângă prăvăliile de tutun, discuția luase iute o altă întorsătură, îl citise atunci, din spusele lui, că era socialist, c-avea „boala” asta, cum îi spunea Alperen Bey. Fie și numai repulsia pe care socialismul i-o stârnea beiului era o pricină serioasă pentru Lefteris să-și asculte cu atenție tovarășul.

Nu-i împărtăși prea multe, căci trebuia să se întoarcă devreme în tabără. Cel mai mult îi vorbi despre o carte despre care discuta adesea cu un ortac de-al lui care știa slovele și era un brutar priceput. Acolo, în Lamia, muncea și Mihalis Triandafyllou, asta înainte să-l îmbrace-n kaki. Acest tovarăș al lui petrecuse ani buni în America, iar în vremea marilor greve făcuse chiar pușcărie. Acolo, în fierbințeala cuptorului, Triandafyllou discuta cu patimă până-n toiul nopții despre romanul acela, *Călcâiul de fier*, al lui Jack London. Îi făcuse o mare impresie, mai întâi titlul și apoi tot ce spunea despre viitorul omenirii. În vreme ce mâinile lor frământau neîncetat aluatul, iar sprâncenele li se albiseră de la faină, vorbeau despre societatea aceea din roman, în care capitaliștii ar fi fost dați deoparte, iar niciun muncitor nu mai lucra fără asigurare. Până când visul avea să devină însă realitate, era nevoie de greve și trebuia să se iște revoluții, iar

în timpul ăsta, călcâiul de fier al marelui capital îi vâna pe toți cei care îndrăzneau să ridice capul, spre a-i strivi ca pe niște gândaci pe podeaua rece a bucătăriei. *Călcâiul de fier* nu era un roman pentru doamne și domnițe înveșmântate-n alb, care-și beau ceaiul servit de mâinile negre ale vreunei slujnice. Era o evanghelie care călătorea din gură-n gură și care le deschisese ochii câtorva mii de muncitori americani. Era o carte pentru aceia care voiau să răstoarne masa așternută a lumii și să-i spargă toate serviciile vechi și crăpate.

— Totuși, camarade, îmi stă pe limbă și nu pot să nu te-ntreb: dacă toate-s așa cum zici și dacă pentru mai-marii și buzunarul lor ne cară până la capătul lumii, de ce-ai acceptat să vii? Ne-au pus pe toți să semnăm înainte. Dacă nu voiai, puteai să nu vii în Rusia.

— Din aceeași pricină pentru care-au venit cei mai mulți: pentru „solda zilnica⁴, pentru gologani. Și-au lăsat în urmă ogoare nelucrate, prunci, bătrâni, datorii... și cea mai mică drahmă e trebuincioasă.

— De-astea o mie de drahme, camarade, aveai tu așa o mare trebuință?

— I le-am trimis pe toate maică-mii. Muierea mea e lăuză și ea ține casa acum. În ultimele zile ale luptei noastre pe Struma, a venit pe lume fecioru-meu. Catării ni i-au rechiziționat când am intrat în război. Acolo-n sat, oamenii se hrănesc cu ghinde și roșcove. Pentru mine am păstrat doar cincizeci de drahme, să am de țigări și de niște rachiu. Dar tu?

— Eu, ce?

— De ce-ai semnat?

— Să spunem că n-aveam unde altundeva să mă duc.

— Încâlcit mai vorbești! Ai trimis toți francii alor tăi?

— Să zicem că da, ce importanță are? Lucrul de care mă tem acum e că acolo sus, în Rusia, o să dăm de bucluc.

— Păi, ce-așteptai, daruri de pomană? Un stat cu-așa dare de mână n-a existat niciodată la romei. Salonicanule, acum ce-a fost a fost! Ai grijă doar să-ți păzești bine pielea pe-acolo!

— Bolșevicii ăștia nu-s și ei socialiști? Cum o să mergi să-i omori pe-ai tăi? Pe unii care poate-au auzit câte ceva despre *Călcâiul de fier*!

Mihalis își așază din nou casca pe cap.

— Nu-i treaba patriei noastre unde mergem. Ce vrei să fac, camarade, să trag în nori?

Îi întoarse spatele și se-ndreptă către magazia de cărbuni. Lfteris îl urmări cu privirea pe când se îndepărta. Se gândi că Triandafyllou nu vorbea chiar rău și că îi arăta încredere; totuși, firile lor nu se potriveau. Uneori îl înfuria tonul vocii lui sau felul în care mesteca. La glumele lui nu râsese niciodată.

Părăsi marea și cele două drapele franțuzești ce fluturau în larg și își aținti privirea înspre crâmpeiul de sat de pe coasta împădurită. Cerul îndoliat își coborâse acum norii și mai jos, iar primele case erau acoperite

cu și mai mult alb. Începuse din nou să burnițeze și, odată cu primele picături, casele se albiră de parcă ar fi fost cufundate în uzo.

Ar fi putut căsca gura ceasuri în șir la coasta aceea de munte, la cea din față și la celelalte, cele sfioase din spatele ei, la fel de împădurite și de împresurate de nori. Stăteau înșirate una după alta, îndărătul și de-a lungul coastei pe care se afla satul, iar uneori se curbau, rotunjind spinarea întregului munte. I se păreau ca niște petale de flori așezate în spirală, oferind o carne fragedă tuturor bobocilor. Își făgădui că a doua zi dimineață va încerca să urce în vârful satului, căci voia să privească de sus golful campaniei de peste mări...

Zilele care urmară aduseră ghinion. Se dovedi cu neputință ca artileria să fie încărcată pe vapoare în acel port, și nici animalele de povară, nici restul armamentului greu. Bărcile care făceau curse între vapoare și debarcaderul de lemn se vădiră nepotrivite. Îmbarcarea tunurilor și a armamentului greu trebuia să se facă într-un port adânc și bine echipat. Exista o singură soluție: artileria să fie trimisă la Salonic, unde s-o aștepte cele două vapoare pentru a o încărca. Apoi să vină vapoarele din nou aici, la Stavros, ca să îmbarce pedestrașii cu tot cu ranițele lor.

Leteris auzea vociferări și nemulțumiri venind dinspre sediul improvizat al Comandamentului. Ceea ce unii numeau „ghinion”, alții numeau „lipsă de organizare”. Englezii zâmbeau ironic și tăceau. Comandamentul central, care era francez, grăbea transferarea, pentru a nu irosi și mai mult timp. Trei zile întregi fură necesare să mute artileria, prin noroi și ploaie, în portul din Salonic și să înceapă îmbarcarea. Se apropia Anul Nou.

În magazia de cărbuni timpul părea să stea în loc. Soldații primiseră de la englezi uniforme groase de lână, iar acum se priveau unii pe alții și făceau haz de „hainele de botez”, cum le numeau. Când nu ploua, erau adunați în fața portului, complet echipați, iar niște ofițeri elocvenți țineau discursuri. Orice discurs despre campania din Rusia Meridională cuprindea nesmintit referiri la mitul lânii de aur și la expediția Argonauților, la eterna virtute războinică a neamului și la datoria sacră a grecilor de a-l ajuta pe țarul de aceeași religie cu ei să se așeze din nou, falnic, pe tronul său.

Leteris era mai tăcut ca niciodată în zilele acelea. Îi ceruse caporalului permisiunea să cutreiere împrejurimile, de vreme ce nu avea cui să scrie, iar jocul de cărți pe pătură îl moleșea.

— Doar să nu te rătăcești! Îi ordonă acesta și nu-i mai dădu atenție, fiindcă știa că putea avea încredere în el și, totodată, pentru că i se părea că grădinarul era un om ursuz și câteodată ciudat. Dacă l-ar fi văzut citind sau scriind într-un caiet, caporalul ar fi jurat că-i poet.

La un moment dat, în peregrinările sale, Leteris dădu peste un doctor

englez care vorbea desăvârșit franceza și-l întrebă dacă-i picase vreodată în mână o carte numită *Călcâiul de fier*. Doctorul îi răspunse că era pentru prima oară când auzea de ea. Îl părăsi lăsându-l mut de uimire în pragul cabinetului și porni pe drumul care urca prin sat și ducea în vârful costișei. Drumul pietruit mirosea de la un capăt la altul a bălegar de la cotețele de porci, a stejar de cârmâz ud și a fum de la hornuri. Mai sus de curtea bisericii găsi un luminiș între copaci și se cățăără ca să cuprindă cu privirea tot golful de dedesubt. Avea să plece în câteva zile - nu era tocmai trist, ci mai degrabă îngrijorat. Lăsa în urmă un oraș ars, o iubire neelucidată și un Iuda bătrân și musulman. Trăia într-o țară pe care n-avusese vreme să o digere prea bine și care, în răstimpuri, își schimba granițele așa cum actorii își schimbă costumele. Totuși, iubea această patrie, înțelegând-o mai degrabă prin fiii ei - camarazii săi din vale, din magazia de cărbuni. Îi era milă de ei, dar mai ales de el însuși, căci erau trimiși acolo, în Nord, ca să aducă „lâna fermecată”, cum o numeau. Când totul se va fi încheiat, după ce-și vor fi îngropat morții, aveau să i-o ducă peșcheș lui Venizelos, nu cu fire de aur însă, ci cu stropi de sânge.

„Oare să aibă dreptate Triandafyllou că proletarii n-au patrie?”, se întrebă.

Își ridică gulerul de la manta și își aprinse o țigară.

„Eu însă am o patrie”, își spuse, cuprinzând cu privirea, de acolo de sus, întreaga lume - munții violet, valurile sculptate ale mării și șnurul auriu de nisip ce încununa golful de jur împrejur.

„Totuși, pentru mama, patria a devenit taică-meu, după ce l-a cunoscut”, cugetă el din nou.

Își aminti de amândoi și-l podidi plânsul.

După scurtă vreme, ștergându-și lacrimile, coborî până la drumul pietruit al satului și o porni la vale. Dinspre o casă îi veni o mireasmă după care tânjise. Cineva gătea varză cu oasele și cu sufletul porcului înjunghiat de Crăciun.

Vaporul *Normandie*, 1 ianuarie 1919

Ma chérie,

Astăzi, pentru greci, este Anul Nou. Pentru marinarii francezi de pe *Normandie* este o zi obișnuită - pentru anglo-francezi azi e 14 ianuarie -, cu un prânz obișnuit, conserve, vițel și iepure, întotdeauna prea sărate, lucru pe care-l simți doar după-amiaza, când cauți apă la tot pasul. Nici pentru voi, musulmanii, ziua asta n-are ceva special. Totuși, eu îmi încep această ultimă scrisoare cu urarea sărbătorească: să ai un An Nou fericit!

Scriu cu un creion moale, împrumutat de la un camarad - hârtia o primim de la armată. Îți dai seama că scrisoarea asta va fi foarte diferită de celelalte pe care ți le-am scris. Acum, între noi fie vorba, mai e și cenzura militară. În vreme ce-ți scriu, îmi închipui privirea plictisită a ofițerului de siguranță periindu-mi

scrisoarea de sus până jos. Sunt sigur că scrisoarea mea va fi citită de-a fir a păr, căci e neobișnuit ca un soldat grec să scrie franțuzește. De-aceea, scumpa mea, îți spun că, dacă-n trecut indiscretul care ședea între noi era tatăl tău, acum acesta va fi un ofițer oarecare. Și, crede-mă, mă simt mult mai în largul meu cu acest camarad francofon de la cenzură decât cu moș Alperen!

Am lăsat în urmă insulele Thasos și Lemnos și navigăm către Constantinopol. Departe, la orizont, de-abia se zărește Samothraki, căci e o vreme mohorâtă, de iarnă, iar valurile ne clatină serios în răstimpuri. Dinaintea mea se află un geam acoperit de sare, astfel că lumea de-afară pare încă și mai tulbure și mai întunecată. Așa cum ți-am scris mai sus, aceasta-i ultima scrisoare pe care o primești de la mine. Părăsesc patria, iar ultima mea imagine e cea a portului din Stavros, la gurile de vărsare ale Strumei. Ne-au adunat pe chei și, înainte să înceapă imbarcarea, am cântat cu toții imnul național. În încheiere, am strigat de multe ori „Ura!”, cu armele înălțate, căci plecam, în sfârșit, în campanie. Satul lăsat în urmă, cu casele lui de piatră pe costișa împădurită, semăna cu Mycene sau cu alt loc antic. Vezi că-mi mai amintesc câte ceva din lunile petrecute pe băncile Școlii Orășenești! Toate puștile noastre, cu baionetele fixate, se înălțau ca o pădure de sulite. Îmi stăruia în minte această imagine și dintr-o carte franțuzească pe care-o luasem odată din biblioteca ta și-o răsfoisem. Era o carte a unui grec antic, care povestea despre o fată jertfită pentru ca vântul să sufle și să se poată porni o campanie. Așadar, mi s-a părut că portul din Stavros seamănă cu Aulida - dacă-mi amintesc bine numele acelui loc antic -, fiindcă așteptasem zile întregi fără să facem nimic.

Îndată ce bocancii mei au lăsat în urmă pământul și m-am urcat în barca ce avea să ne conducă la vapor, am avut un simțământ ciudat, ca și cum mi-aș fi luat rămas-bun pentru totdeauna de la pământul natal. Poate că în Rusia, unde mergem, voi fi ucis. Poate de aceea m-am simțit așa și am vrut să-ți trimit o ultimă scrisoare.

Desigur, nu știu dacă o vei primi vreodată, căci sunt atât de multe lucruri care ne despart - marea, armata, tatăl tău... M-am întrebat dacă nu cumva, plecând, am simțit doar din întâmplare același nod în gât pe care-l simt țăranii atunci când ridică pânzele către America, lăsând în urmă, cu inima sfâșiată, pământul satului lor. E posibil, așadar, să nu mă mai întorc prea curând în patrie, poate nicicând, poate o să fiu ucis, poate o să mă alătur bolșevicilor... (iertare, domnule ofițer, glumesc!).

Presimt, deci, că nu mă voi întoarce și încă nu am un răspuns limpede la marea întrebare: știai sau nu că vor veni în acea după-amiază să-mi lase ordinul de recrutare? Dacă știai, ai încercat să-l împiedici pe taică-tău sau ai văzut în furia lui o ușurare pentru impasul în care te aflai? I-ai spus că te iubesc de ani de zile, de când erai doar o copilă, că te-am respectat, c-am devenit ciracul lui doar pentru luxul de-a te vedea în fiecare zi?

Însă atitudinea ta din acea după-amiază, dar și după aceea, lasă loc de îndoială. Am rămas atâtea luni în Salonic, încât, dacă voiai, puteai să mă vezi sau, la nevoie, să-mi trimiți un mesaj prin Theodoros ori prin slujnica ta. Ô, *enivrante amie!*⁵¹ Pesemne că n-ai avut curajul lui Aline, care-a lăsat deoparte un nume de familie respectat, o obârșie nobilă, o religie, căsătorindu-se cu Spyros Alibertis. Tu însăși mi-ai spus povestea lor, cea mai romantică din cartierul Exohes. Pesemne că n-ai avut nici măcar jumătate din voința tatălui

meu, care a devenit catolic de dragul nevestei lui, Gisèle. N-ai semănat nici un pic cu mica franțuzoică needucată, care a părăsit totul de dragul lui și s-a dus într-un oraș necunoscut, ca să sfârșească bolnavă de oftică într-o colibă de lângă mare. Pentru că n-ai fost nici Aline, nici Gisèle, nici toate acele lucruri pe care le-am visat, te-am jertfit ca pe Ifigenia. Cuțitul pe care-l țin în mână se cheamă „uitare”. Scumpa mea, poate că într-o bună zi, după mulți ani, îmi voi aminti de tine și voi veni pe neașteptate să-ți cer lămuriri. Dacă asta se va întâmpla vreodată, să știi că nu voi mai fi grădinarul, nici mâna dreaptă a vreunui misit dönme. Voi veni doar dacă taica Alperen își va pleca umil capul și va curăța cu un ștergar fotoliul în care mă voi așeza.

Până atunci, să fii fericită!

Armata s-a imbarcat în cele din urmă, corăbiile au plecat, iar campania a pornit.

Te îmbrățișez,

soldat Lefteris Zevgos,

Divizia 2, Regimentul 34 de Infanterie, Batalionul 2

În ziua de Bobotează, dimineața devreme, aruncară ancora în portul Odesa. Primele imagini zărite de soldații regimentului fură cerul apăsător al Rusiei și mulțimile de oameni care veniseră să-i întâmpine pe chei. Țineau în mâini steaguri rusești și grecești, pe care le tot fluturau în frigul dimineții. Pe punte, se pregătiră pentru o inspecție grabnică, înainte de a se alinia și a începe să coboare pe scara laterală. Printre ei, la fel ca pe mal, domnea o atmosferă de sărbătoare, după atâtea zile de captivitate gălăgioasă petrecute între plăcile de tablă. După un bărbierit bun și câteva felii de pâine prăjită mâncate, unii dintre ei, care avuseseră rău de mare și se chinaseră, făceau acum haz pe seama înfățișării lor.

Defilară pe străzile orașului. După ce urcară treptele impresionante din port, pășiră într-un oraș european, cu o primărie maiestuoasă, o operă și parcuri. Drumurile, adevărate bulevarde, erau străjuite de șiruri de castani sălbatici și de salcâmi. Greceskaia, strada cea mai de seamă a comunității grecești, era plină de conace impunătoare. La balcoane și ferestre stăteau aplecați oameni cu drapele, aclamând Regimentul 34, care defila în șiruri de câte patru, purtând izmene călduroase și tunici de lână noi primite de la Intendența engleză.

Era unul dintre cei mulți, un grădinar tăcut printre țărani, muncitori, meșteșugari și flăcăi simpli care pășeau pentru întâia oară pe asemenea bulevarde. Erau bărbați pe care, pentru întâia oară, îi aclamau de la balcoane femei cu podoabe grele și mâneci încărcate cu dantelă, băieți în uniforme de marinar, care mergeau la școli alese, unde învățau trei limbi străine și scrimă. Era pentru întâia oară când bărbații de pe Frontul Macedonean, după ce se înfundaseră luni de zile în noroiul și roiurile de țânțari de pe Struma, treceau prin mijlocul aplauzelor negustorilor cu gulere albe scrobite, care de ani buni câștigau mii de ruble din încărcăturile de cereale transportate de la Răsărit spre Apus pe vasele

fluviale de pe Dunăre și prin reprezentanțele lor de la Brăila și de la Galați.

Era unul dintre cei mulți, unul dintre aceia care nu aveau să cunoască niciodată de-aproape persoanele de vază ale comunității grecești, care nu aveau să fie invitați niciodată la un *après-souper*, ca s-o asculte pe fiica cea mare a familiei cântând Chopin în salonul măreț. Era unul dintre aceia care nu aveau să mănânce niciodată borș dintr-o farfurie de porțelan, care nu aveau să stea de vorbă, ținând în mână un pahar de coniac, cu agenți de asigurări și consuli în cluburi private, nici nu aveau să mângâie, într-o dulce moleșeală, scaunul de catifea din loja operei.

Doar cei care aveau să supraviețuiască luptelor cu bolșevicii vor putea să povestească, peste ani, lângă soba din cafeneaua satului lor, cum trăiau grecii din Odesa, cât de înalți erau caii lor, cu blana țesălată și strălucitoare, câte ceasuri elvețiene aveau în casele lor impunătoare și cât de mult îl iubeau pe Venizelos atunci, la început, când le adusesese armata greacă sub balcoane. Era unul printre cei mulți - auzea, vedea și tăcea. Își săpa zilnic propriul ogor și-l afâna, spre a sădi, când va veni vremea, visuri noi, fiindcă cele vechi prinseseră afide și zăceau bolnăvicioase în cartierul unui oraș ce nu-l mai atrăgea. Împreună cu Mirza, jertfise atât cartierul Exohes, cât și Salonicul însuși, pironindu-le cu același cuțit acolo, în golful din Stavros, în mijlocul uralelor camarazilor săi care urcau în bărci să meargă la vapoare. Iubire, cartier și oraș - își fluturase pentru totdeauna batista dinaintea lor, trimițând o ultimă scrisoare de pe *Normandie*, ce fusese preluată, la Constantinopol, de către poșta militară a cuirasatului *Averoff*. Intrând în Marea Neagră, se golise și se curățase cu totul pe dinlăuntru. Se simțea acum imaculat, mai alb chiar și decât zăpezile pe care avea să le întâlnească.

La nord de Odesa, martie 1919

Toată întinderea dintre satul Kremidovka și Bol Bougialik, dar și mai sus, la Serbka, Berezovka și Vasilinovo, era numită „Frontul de Nord-Vest”. În realitate, era o imensă arie de treierat biciuită de furtuni de zăpadă, cu temperaturi variind de obicei între minus 20 și minus 30 de grade.

Transportarea aliaților, greci și francezi, se făcea îndeosebi cu trenul, iar fiecare deplasare de felul acesta era o adevărată odisee. Cel mai adesea, se întârzia ceasuri întregi, ba chiar și zile. Din când în când, locomotivele se defectau în mod misterios, iar mecanicii, fără grabă, se puneau să le repare. Era un secret bine cunoscut că toți cei de la Căile Ferate colaborau cu Roșii. După numeroase tergiversări, cele mai multe curse se desfășurau cu ofițerii înșiși postați în locomotive, îndreptându-și asupra mecanicilor revolverele încărcate. Unii dintre mecanici erau lăsați spânzurați cu capul în jos de copaci câte-o zi întreagă, ca să fie drept pildă. Pe unii dintre ei, care recunoscuseră sabotajele, îi executau fără a-i mai dezlega. Bărbații

din Regimentul 34 întâlneam de câteva ori astfel de leșuri spânzurate, legănate înapoi și încolo de vântul înghețat ce mătura câmpia.

Toți soldații Diviziei 156, greci și francezi, dormeau iepurește, de teama că nu se vor mai trezi dimineața din pricina frigului. Dacă supraviețuiau nopții înghețate, dimineața nu izbuteau nici să se spele, căci ploștile lor rămăneau sloi de gheață. Mâncau zăpadă ca să-și astâmpere setea, iar uneori, dacă bombele nu-i sileau să se vâre iute-n pământ ca șobolanii, abia apucau să bea o cană de ceai. În jurul obrazilor și al capului își înfășuraseră cârpe ca să se apere de frig, semănând toți cu niște răniți. Aveau sprâncenele acoperite de cristale și bărbi pline de păduchi, care li se plimbau pe gât, frunte și părțile tainice de sub izmenele englezești, care, în gerul stepei ucrainene, li se păreau acum a nu fi chiar de lână.

Lumea întreagă era o arie de treierat albă, iar ei, niște boabe stinghere, risipite. În răstimpuri, războiul, un bou greoi priponit de-un țăruș, se învârtea de jur împrejur, trecând peste ei și strivindu-i sub copite. Lumea întreagă era o arie de treierat, unde vântul înghețat cernea sufletele celor uciși, împrăștiindu-le-n văzduh.

Bolșevicii continuau să vină cu miile. De câteva ori îi văzură de-aproape, ba călare, ba artileriști cocoțați pe vreo taceankă - o căruță dintr-acelea cu mitraliere grele. Adeseori, întârzierile trenurilor li se păreau o binecuvântare, după cum șușoteau între ei, departe de urechile ofițerilor. Era de preferat să privești din spatele ferestrei cum se dezlănțuie vântul pe câmpia albă și împrăstie zăpada ca pe niște fulgi de rațe împușcate decât să te afli afară, neștiind încotro s-o apuci și tot ciulind urechea la galopul amenințător al cavaleriei atamanului Grigoriev⁵². Lasă să întârzie cât o vrea misiunea, să-i schimbe alții pe nenorociții care luptau în prima linie a frontului, să moară alții, nu ei! La urma urmei, războiul e o loterie, o ruletă ce are ca bilă alicele puștilor. Dacă te găsește, te rogi de treizeci și șase de ori să mori, ca să nu suferi.

Toți camarazii care înfruntau zăpada împreună cu Leteris îl rugau pe acesta să stea de vorbă cu francezii întâlniți în cale. Voiau s-audă și de la ei cuvinte de nemulțumire și de revoltă. Zvonurile circulau printre toate trupele aliate: soldații nu mai voiau să lupte. Veștile se răspândeau de două luni, de la primele bătălii, cele de la Herson și de la Nikolaev. Unele fapte nu puteau fi tănuite de către Comandament. Se șoptea că mulți dintre cei care fuseseră declarați morți erau pur și simplu dispăruți. La batalioanele franceze ajungeau știri cum că în închisorile din Odesa, rechiziționate de Comandamentul francez, nu mai încăpeau soldații indisciplinați și dezertorii.

În zilele acelea dispăru și Mihalis Triandafyllou, zici că-l răpise un demon viclean al stepei. Nu se găsiră urme de sânge, nici vreun leș îngropat pe jumătate în nămeți. Căpitanul, în discuțiile dintre ei, preferă să nu dea amploare faptului; îl declară dispărut și nu mai comentă. Leteris

își ținu și el gura închisă în legătură cu cele petrecute cu o seară înainte. Erau amândoi de planton la un post de strajă și-și împărțeau un strop de vin dintr-o butelcuță, să se încălzească. La un moment dat, Mihalis își lărgi fularul pe care-l avea înfășurat ca un giulgiu în jurul gâtului, vârî două degete înăuntru și scoase un lănțișor cu o cruciuliță de aur.

— Te știi om de cuvânt, îi spuse și, dintr-o singură mișcare, își scoase lănțișorul de la gât.

— Ce faci? îl întreabă Lefteris.

— Când s-o sfârși nenorocirea asta, să cobori în sat și să-ntrebi de Hrysanna, văduva mea, și să-i dai cruciulița asta, s-o pună-n leagănul feciorului meu, să-și amintească de mine. Eu îs sătul de cruci în războiul ăsta, în fiecare seară, înainte să-nchid ochii, simt că târăsc după mine o droaie de morți. Măine să nu mă jelești, să știi c-am scăpat de călcâiul de fier și c-am să fiu viu, am să fiu cu Roșii. Da' mai bine să mă declare mort, ca să aibă Hrysanna o pensie, o despăgubire, ceva... Ne-am înțeles?

Îl privi iscoditor.

— Ești sigur? îl întreabă și întinse mâna să-i scuture gheața de pe sprâncene - un gest de afecțiune obișnuit între camarazii de război.

— Sunt, salonicanule! Tu vrei să vii?

— Încă rezist și, oricum, aici învăț...

— Ești singurul care o să știe unde-o să fiu mâine. Ia-l! Lefteris deschise palma și apucă lănțișorul care încă păstra căldura gâtului.

— Feciorului tău îi voi spune cele mai bune lucruri, îți făgăduiesc!

— Dumnezeu să te aibă-n pază! Îi spuse Triandafyllou, strângându-și din nou fularul în jurul gâtului. Să știi, Dumnezeu e cu dreptatea! Țăsta nu-i un război al patriei noastre.

În zilele următoare lipsi de la apelul de dimineață. Fu consemnat mai întâi ca absent nemotivat, apoi ca dispărut.

În acea săptămână, la mijlocul lui martie, ninsoarea paralizase toate drumurile și căile ferate. Neizbutind să tină piept valului năprasnic de vreme rea, grecii și francezii se oploșeau pe unde nimereau. Bolșevicii însă, fii ai iernii, continuau să înainteze. Între timp, veștile despre noi dezertări se înmulțeau. Un anume subofițer Papadopoulos din Compania a IX-a trecuse la Roșii, împreună cu mai mulți dintre oamenii săi. Despre Kondylis, colonelul, se spunea că-l huiduiseră la un raport al batalionului. Cel mai grav incident însă se petrecu în rândul celor din Nord-Vest, când francezii abandonară frontul și se porniră înapoi către Odesa.

Atunci veni un ordin de la Comandament, către Compania a II-a din Regimentul 34, să meargă și să tragă în francezii care se retrăgeau. Refuzară. În ceasurile următoare, începură și ei să se retragă ordonat.

Nu pricepu nici el cum se întâmplase în cele din urmă. Parcă cineva aruncase o monedă în înaltul cerului plumburiu, iar aceasta, căzând pe

gheață, îi arătase fuga. Era o monedă-busolă, care indica mereu Nordul, satul Vasilinovo, fuga. Fusese trimis de batalion să găsească un grup de francezi care băteau în retragere, pentru a le comunica hotărârea căpitanului lor de a neglija ordinele și de a nu le face rău.

Mergea înfofolit, când, pe neașteptate, asupra lui se abătu din nou furtuna. Începu să înainteze orbește, biciuit de crivăț cu fulgi de zăpadă care-i loveau strașnic fața și pieptul. Pricepu că se apropia de-o groapă mare. Căzu în genunchi și se porni într-acolo de-a bușilea, ca să se ferească, pe cât putea, de furia vântului. Ajunse lângă un crater adânc de vreo trei metri. Se târî până la buza lui și-și lăsă corpul să alunece. Era limpede că acel crater fusese căscat de un obuz mare. Datorită lui își recăpătă răsuflarea, fiind protejat de furia vântului. Pe când stătea ghemuit și tot ce auzea era doar urletul furtunii, începu să iscodească în jur cu coada ochiului. Ascunzătoarea care-l salvase părea o groapă comună: din loc în loc erau împrăștiate picioare și mâini, atât de înghețate, încât nici măcar zăpada nu izbutise să le păteze - cărnuri învinețite, cu câteva bucăți de pânză zdrențuită ce fuseseră cândva o mânecă sau un crac de pantalon.

Trase adânc aer în piept, vrând parcă să se asigure că se mai află în viață.

— Oare până când voi îndura asta? se întreabă, luptându-se să-și liniștească răsuflarea ce-i făcea pieptul să tresalte.

Nu era teamă, ci lehamite și silă. Erau revărsarea vâscoasă a smintirii, lehamitea de groaza lipicioasă, nebunia fiecărei zile, țipătul, pornirea turbată de a se ridica în picioare cu mâna pe care-o găsisese în groapă, retezată de braț, și de-a răcni, de-a urla în vânt, ca să înspăimânte ursitoarele și moartea, să salveze demnitatea omenească.

Chircit în partea cea mai adâncă a craterului și absorbit de propriul urlet în mijlocul viscolului, i se păru că aude râsul lui Alperen Bey. Pentru prima oară i se făcu teamă - nu de război sau de moarte, ci de nebunie. Îi era teamă de aceste voci nevăzute, înșelătoare, care chinuiau suflete biciuite. După ce furtuna avea să se sfârșească, va pleca. Măcar de l-ar fi urmat pe Mihalis, nu neapărat la bolșevici, ci doar departe de aici, departe de măcel, pe-o insulă, pe-o stea, oriunde altundeva! Poate că Triandafyllou ascultase în copilărie aceeași poveste ca și el, povestea lui Tom Degețel, care găsea pietricelele și continua pe drumul cel bun, ca să nu se piardă în pădure. Poate că Triandafyllou lăsase în urma lui dinții celor uciși - semne pentru ca prietenul său Lfteris să-l poată găsi în stepă.

Se chirci și mai mult, înfășurându-se strâns cu brațele. La un moment dat, fără a-și da seama cât timp trecuse, vuietul viscolului amuți. Plămânii demonului stepei se goliseră, iar acum domnea calmul - calmul și liniștea. Cei câțiva fulgi de zăpadă care mai cădeau pe ici-colo arătau doar că, și în mijlocul unei asemenea tăceri, timpul continua să curgă.

Se cățăără până la marginea craterului și privi în jur. Orientându-se pe

cât putea, porni la drum. Socoti că, dacă ar mai trăi o zi, două, ar ajunge la Vasilinovo. Știa că acolo se aflau un batalion de zuavi și o unitate de blindate. Dacă nu dezertaseră deja, avea să-i întâlnească. Nu știa ce le-ar fi spus odată ajuns acolo; de altfel, nici nu avea ce să le spună.

Se aplecă, luă un pumn de zăpadă curată și-o băgă în gură, căci îi era sete și foame. În buzunarul dinăuntru al mantalei îi rămăseseră câteva stafide. Își vâră când și când degetele acolo și le culegea una câte una. Când o apucă între degete pe ultima, observă că, odată cu ea, apucase și un păduche.

Înainta încet, târșâind picioarele prin zăpadă. Dacă voia să supraviețuiască, trebuia să găsească un loc de refugiu. Din fericire, înainte să-l prindă noaptea, descoperi un camion al aliaților spintecat în două. Un obuz, fără îndoială, spulberase cabina șoferului, șasiul și trei roți. Acum stătea într-o rână, cu singura roată rămasă afundată în zăpadă. Prelata remorcii părea totuși trainică. Făcu mai întâi o inspecție amănunțită de jur împrejur, ca nu cumva să fie cadavre sfârtecate înăuntru sau dedesubt. Rămășițele camionului erau curate, fără niciun stârv; se pare că fusese părăsit la începutul raidului, înainte ca tabla să devină una cu stârvurile.

Sus în remorcă, în câteva colțuri unde crivățul nu pătrunsese, zări niște resturi de grâu. Era un camion de aprovizionare; acum, ajunsese pe jumătate schelet, pe jumătate cort din pânză groasă scuturată de vânt. Se strecură sub prelată și strânse în urma sa, cu niște corzi, două bucăți care fluturau. Întreaga remorcă avea podeaua înclinată. În colțurile de jos găsi și alte boabe de grâu vărsate și începu să le înfulece cu lăcomie, precum porumbeii. Își amăgi foamea, apoi luă o pătură mică, pe care-o cărase în ranița din spate. O așternu în remorcă și se întinse cu capul în partea ridicată și cu picioarele în jos. Lemnul remorcii era rece, firește, dar era mai bine decât dacă ar fi fost de metal; prelata stăvilea vântul și-l proteja.

Zâmbi ușor și-și strânse mantaua pe trup.

„E mai bine fugar. Mai bine singur”, se gândi.

Singurul sunet pe care-l auzi pe parcursul nopții fu cel al prelatei întinse, izbită de vânt ca membranele tobelor.

Nu mai auzea vocea lui Alperen Bey, nici alte voci, ci doar pânza groasă fluturând în furtuna ce se pornise din nou în timpul nopții. Cam atunci, spre dimineață, îl visă pe Abdul-Hamid fumând. Padișahul nu vorbea, părea gânditor și nu-l luă deloc în seamă.

În următoarele două zile, se încredință că se îndepărtase de linia de tren ce lega Berezovka de Vasilinovo. Trecuse, de asemenea, pe timp de noapte, peste curba liniei care cotea către sud-est, înspre Nikolaev. Lăsând în urmă șinele de tren și drumul principal, acoperit și el de gheață, urma din instinct și fără prea multă judecată orice drum de țară îi apărea în cale, în care nu se înfunda și pe care izbutea să pășească.

Se ținea departe de ferme, de magazine, de clădiri părăsite și de unele așezări în care nu se zărea nicio dâră de fum înălțându-se-n văzduh. Mulți țărani plecaseră de teama luptelor, alții se alăturaseră armatei lui Mahno⁵³ sau bolșevicilor atamanului Grigoriev. De cele mai multe ori îl simțeau doar câinii, lătrând de departe, dar și aceștia încetau iute, căci erau flămânzi de săptămâni întregi. Iarnă și război, mierle înghețate, schelete de sălbăticiuni, dar și de dobitoace, spulberate din țarcuri de loviturile de tun. Pe măsură ce se îndepărta de câmpurile de luptă, nu mai vedea cadavre omenești, nici tranșee cu sârmă ghimpată și saci de nisip. În fața lui se întindea stepa, imaculată în singurătatea și letargia iernii.

A doua zi întâlnește niște săteni care jupuiau un porc atârnat de un copac dezgolit. Dedesubt, în dreptul capului, așezaseră o găleată în care i se strângea sângele scurs. Despicătura din burtă, prin care i se revărsau măruntaiele, scotea aburi în ger.

Se așază pe o cisternă alăturată, unde vara țăranii își adăpau animalele la umbra copacilor. Acum însă era uscată, iar din țeavă îi atârna o bucată de gheață amorfă, care lui Lfteris i se păru că seamănă cu intestinele porcului sacrificat.

Sătenii care jupuiau animalul înjunghiat erau un bărbat și o femeie, îmbrăcați în piei de oaie, în bucăți murdare de blană și în niște haine vechi moștenite pesemne dintr-un cufăr de iarnă. Li se zăreau doar chipurile - bărbatul avea o barbă lungă și neagră, iar femeia, un chip rotund, deschis la culoare și cu pistrui. Aveau pulpele înfășurate în cârpe legate cu sfori, iar în picioare, opinci lucrate de mână.

La început, aleseră să nu-l bage-n seamă. Îi întoarseră spatele și roboteau la animalul sacrificat, cu două cuțite lungi; poate că prezența lui îi și înfricoșa. Lfteris stătea rezemat de cișmeaua înghețată, găsind că era odihnitor să caște gura la ei; se săturase să fie singur, doar cu gândurile lui, de trei zile-ncoace și avea nevoie de ceva care să-i liniștească mintea. Hainele lui nu aveau niciun însemn care să arate că era grec. Era doar un soldat, francez, polonez, rus de partea Albilor sau a Roșiilor, un simplu soldat, greu încercat de război și de sălbăticia stepei.

La vreo două sute de metri de copac se zărea o izbă, obișnuita casă țărănească din câmpia ucraineană. Dintr-o anume pricină, perechea jupuia porcul departe de casă; poate ca să fie departe de câinii lor, pe care-i țineau, pesemne, închiși pe undeva, căci simțiseră mirosul de sânge și lătrau ca turbați.

Bărbatul, după ce termină de jupuit, încercă să-i spună ceva, amestecând și câteva cuvinte franțuzești. Lfteris, prinzând curaj, îi adresă întrebarea direct în franceză. Acesta încercă să-i răspundă, mai ales prin semne făcute cu mâinile, dar fără a pune jos cuțitul. Lfteris îl întreabă dacă se aflau bolșevici în apropiere, iar acesta-i răspunse cu două vorbe și cu mâna dreaptă, pe care o flutura vag către orizont, încercând să-i arate

că bolșevicii sunt pretutindeni. Îl întrebă apoi dacă trecuseră pe-acolo și alți soldați, iar atunci bărbatul ridică o mână și-i arată înspre drum. Când Lfteris îi ceru pâine, îi arată doar porcul sacrificat și ridică din umeri - un semn al neputinței de a-i oferi ce-i cerea. Oare dacă nu și-ar fi aruncat arma și ar fi avut-o acum la el, se întrebă Lfteris, săteanul ar fi fost mai ospitalier și mai binevoitor? îi ceru din nou pâine, și singurul gest al bărbatului fu să-i arate găleata în care se scursese sângele. Îi veni să-și verse rărunchii.

— Mai bine-mi mănânc păduchii de pe mine! Îi azvârli vorbele ca pe niște pietricele și plecă fără a-și lua rămas-bun de la ei.

„Bună ziua” și „bună seara” se potrivesc doar în orașe și sate, acolo unde oamenii mănâncă și se spală. În câmp, la răsărit de Vasilinovo, trăiești ca un animal sălbatic, iar seara trebuie să-ți exersezi strigătul, ca nu cumva să-l uiți și pe acela într-o zi.

Mărșăluia încontinuu, zărind cum, în unele locuri, zăpada începuse să se prefacă în noroi, în vreme ce în altele era o gheață tare ca piatra, care-i tocea bocancii. Continuă să meargă tăcut pe ceea ce semăna a drum, având la stânga și la dreapta șiruri de copaci uscați, printre ale căror ramuri dezgolite se zăreau cuiburi părăsite de păsări.

La un moment dat, întâlni un car tras de boi, mânat de un bătrân cu mustăți uriașe și cu o căciulă de blană de două ori cât capul lui. Lfteris își duse mâna la gură, făcându-i semn că-i e foame. Bătrânul nu se opri, vârî doar mâna într-un coș și-i aruncă două castane pe drum. Le ridică din zăpada murdară și le șterse de haine; erau două castane mari, crude, semănând cu ochii lui Hristos din icoane. Le înghiți pe nerăsuflăte.

Continuă să meargă, iar după mai multe ceasuri, îi fu limpede ca lumina zilei că e pe cale să-și piardă mințile. N-avea niciun plan de supraviețuire, n-avea o destinație, simțea doar o dorință arzătoare să fugă departe, să nu stea în loc, ci să meargă fără încetare, cu toate puterile trupului său, fără a se gândi la nimic. Știa niște nebuni de felul ăsta la Salonic, care umblau fără țință de la Lebet până la Kalamaria, hrănindu-se doar cu pașii și cu delirul lor.

Îi atrase atenția mai întâi un stol de păsări negre adunate pe marginea drumului. Se gândi că, dacă ar prinde una cu mâinile, ar mânca-o indiferent ce gust ar avea, căci monstrul foamei îi sfâșia măruntaiele și începuse să regrete că, în urmă cu câteva ceasuri, refuzase cu îngâmfare și trufie neghioabă sângele proaspăt de porc. Se apropie, însă păsările rămaseră pe loc, neclintite; era limpede că în stepă nici măcar dezertorii nu mai speriau zburătoarele. Își dădu seama că cele mai multe stăteau îngrămădite pe ceva. Pe măsură ce se apropia, imaginea devenea tot mai clară. Un om era legat de un copac cu mâinile la spate, iar păsările îi ciuguleau carnea. Trunchiul nu-i mai stătea drept, ci era aplecat înainte, iar capul îi atârna peste picioarele răschirate în zăpadă. Multe dintre

păsările negre se cocoțaseră pe creștetul omului și, cu mișcări iscusite, îi ciuguleau chipul. Altele două trăgeau de rana căscată în piept.

Scoase un țipăt, iar ele, înfricoșate, se ridicară în aer. Începu să agite toiagul pe care-l avea pentru drum, învărtindu-l apoi în cercuri mari în văzduh. Era urletul agoniei mamiferului care-și vede semenii cum sunt mâncați. Păsările negre zburară și mai sus, așezându-se pe ramurile dezgolite ale copacului de care era legat leșul.

Era limpede ca lumina zilei că fusese executat cu mâinile legate de copac, la spate. Alături de el, pe zăpadă, zăcea o bonetă militară. Lfteris o ridică și, ținând-o în mână, se înfiora. Stema grecească nu fusese devorată de corbi. Prinse capul de păr și-l ridică. Pe ochii mortului din fața lui se afla o rămășiță de pânză ce-i astupa orbitele goale. Obrajii erau și ei mâncați pe jumătate, la fel și o bucată moale a gâtului.

Din acea gură pecetluită, pe care-o recunoscuse, ascultase luni de zile nenumărate povești despre drepturile săracilor lumii, despre lupta muncitorilor și despre egalitate. Auzise și despre călcâiul de fier al tiranilor, care urmărește să-i zdrobească pe toți răzvrătiții. Gura lui Mihalis era acum pecetluită de moarte. Gâtul lui, uscat și mâncat pe jumătate, nu mai purta crucea, fiindcă acum o avea Lfteris.

Îi veni să plângă, însă în loc de lacrimi îi veneau doar nedumeriri și întrebări. Un mare „de ce”. De ce l-au ucis?!

— Nu le-ai spus povestea călcâiului de fier? îl întrebă, își scoase boneta de pe cap și o ținu în mână cu respect. Și, totuși, își aminti că Mihalis era meșter la vorbe. Cu siguranță le povestise aventura lui, nu doar prin gesturi, ci și prin cuvinte izvorâte din inimile muncitorilor; le spusese probabil și despre călcâiul de fier care-l urmărise o viață întreagă și că venise la ei ca să fie de partea lor și să-l ajute să scape.

Nu-l crezuseră.

Foametea albă

*Rusia Meridională, ținuturi necunoscute,
martie 1919*

Mai sus de Vasilinovo nu existau nume, nici culori. Nimic din ce întâlnea nu se vedea pe hartă - sau poate era acolo, dar nu și-l amintea el - și totul era alb cât vedeai cu ochii. Își țâra picioarele, iar în răstimpuri își ridica mâinile să-și apere fața de viscol, așa cum fac condamnații la moarte puși la zid - fulgi de zăpadă căzându-i în voie pe creștet, pe frunte, pe trup. Mergea încet, ținându-și mâinile ridicate în dreptul feței, ca să se ascundă de furia albului și de șuieratul sadic al vântului ce călărea, ca o fiară desfrânată, câmpia.

Ani mai târziu, Lefteris Zevgos avea să se întrebe adeseori cum izbutise să supraviețuiască acelor zile, ce înger își întinsese ocrotitor aripile negre și-l scăpase de crimele albului, ale zăpezii grele ca pietrișul, ale orizontului alb de zăpadă și chiar de cele ale soarelui din spatele norilor, ce-și pierduse culoarea, părăsindu-și galbenul mândru - o tipsie de un alb spălăcit, inocentă ca un miel, care acum putea fi privită ținută în ochi, fără teamă.

Ani mai târziu, Lefteris Zevgos va încerca să-și amintească cum i se păruse, prima oară când o zărise, silueta aceea micuță care mergea la vreo sută de metri în fața lui, în vreme ce el, mai puternic și cu un prisos de avânt, avea s-o ajungă încet-încet din urmă și s-o depășească, mânat de dorința de a supraviețui.

Necunoscutul purta o uniformă ce amintea de infanteria franceză și care, firește, se albise de la zăpadă, la fel ca pânza pe care-o avea înfășurată în jurul capului. Chipiul, arma și ranița, toate fuseseră abandonate pe undeva. Era un soldat mic de statură, mergând prin zăpada ce-i ajungea uneori până la piept, iar atunci, cuprins de panică, sărea ca să câștige-n înălțime, să se dezgroape din ea. Amintea de caii de la Intendență, care, când se spărgea gheața vreunui lac și se afundau în apele înghețate, se scuturau să scape de teama sfârșitului umed, în vreme ce moartea le ajungea până la gât, gata să le potopească nările fremătând de groază.

Primul lucru care-i trecu prin minte când îl zări fu să strige. Încă nu știa cu certitudine dacă uniforma lui nu era furată, dacă nu cumva era un bolșevic ucrainean, un rus roșu sau alb, sau doar un pribeag al zăpezii, rătăcind singur prin urgie. După ce se apropie îndeajuns de el, timp în care vântul apucase să împrăștie toată zăpada de pe mantaua aceluia, Lefteris se încredință că purta uniforma infanteriei franceze. În vreme ce acoperea distanța dintre ei, scoase din buzunarul de la piept briceagul pe

care-l ținea ascuns acolo și-l ținu în palmă. Deodată, îl văzu oprindu-se în loc; poate că trăgea cu urechea, simțindu-i prezența.

Alese să scoată un strigăt dintr-acelea lipsite de cetățenie, un țipăt care ar fi putut ieși din gura oricui. De îndată ce se dovedea necesar, era pregătit să-i spună și primele cuvinte, dar, pentru început, ajungea un strigăt - pașaportul stepei, ce nu expiră niciodată. Îl văzu întorcându-se și privindu-l cu atenție. Nu făcu nicio mișcare bruscă, cum ar fi, bunăoară, să scoată vreo lamă din buzunar, așa că preferă să ascundă și el briceagul.

Veni vremea să asculte și răspunsul la strigătul său. Intensitatea și culoarea acestuia îi dădură senzația că animalul acela înfășurat în cârpe, care stătea dinaintea lui, era pesemne lovit sau înspăimântat, de bună seamă mai slab ca el. Drept răspuns, fiul grădinarului scoase un strigăt și mai puternic, ca să fie sigur că se impune încă de la început.

Infanteristul francez nu-i răspunse la fel, ci doar ridică mâna - un semn de salut, o propunere de prietenie, de supunere, așadar, căci în lumea aceea sălbatică acestea două erau unul și același lucru.

Ajunseră la câțiva metri unul de celălalt, iar Lfteris se opri în loc. Francezul recunoscuse uniforma armatei grecești și încerca să-i spună ceva prin gesturi. Lfteris i se adresă în franțuzește, iar el își coborî mâinile, lăsând pantomima deoparte. Părea stânjenit.

— De ce mă privești ca pe-o stafie, nu-nțelegi franceza? Dacă nu ești zuav, ce dracu nu-nțelegi?

— Ești francez? Îi auzi vocea pentru prima oară.

— Nu, sunt grec.

— Sunt pe urinele tale?

— Nu știu, pur și simplu am fugit, dar nu-s singurul... Tu?

— Și eu am fugit.

— Unde mergi acum?

— Din câte-mi pot da seama, la dracu'! Abatele din parohia mea, când ne vorbea despre iad, pomenea mereu de focuri și smoală. De zăpadă n-a adus vorba niciodată, nenorocitul!

— Nu vorbi mult, păstrează-ți puterile! O să vorbești cât vrei când vom găsi un adăpost, ai înțeles?

— Pari foarte sigur c-așa o să fie...

— Dacă nu crezi, mai bine întinde-te acum și crapă!

Nu-i răspunse, doar îi făcu loc mașinal să treacă înainte. Părea să aibă nevoie de cineva care să stea în frunte. Să meargă, așadar, grecul ăsta primul prin viscol, iar el să-l urmeze, călcând în șanțul de zăpadă săpat de picioarele lui.

În următoarele ceasuri, soarta lor comună le servi o surpriză în mijlocul pustietății: se treziră pe neașteptate într-un sat părăsit. Avea oricum puține case, iar acum cele mai multe dintre ele aveau bătute în cuie ferestruicile și ușile joase. Se ițeau doar foarte puțin deasupra solului, iar

zăpada era pe cale să le acopere, fiindcă nimeni n-o dădea în lături. În multe locuri, nămeții întrecuseră în înălțime acoperișurile scunde și astupaseră cu totul cărările înguste. Croindu-și un culoar prin zăpadă, trecură pe lângă niște grajduri pustii și hambare pe jumătate dărâmate. Deodată, zăriră fum din două părți; vasăzică, nu plecaseră toți sătenii, unii rămăseseră. Cei doi soldați puteau încă de pe-acum să-și închipuie cine rămăsese: cei neputincioși, care nu puteau pleca departe, bătrânii și bolnavii.

Ciudate mai erau casele acelea din Rusia Meridională! Lfteris avea să și le amintească mulți ani după aceea, întâi de toate, erau îngropate de-a dreptul în pământ. Intrași și, după câțiva metri, dădeai peste vreo zece trepte care te conduceau într-o hrubă. Acolo întâlneai o căldură neașteptată, venind de la un cuptor mare ce ardea neîntrerupt într-o odaie separată. Pământul păstra căldura și-și râdea de iarna de la suprafață, care își țâra hora morții. Așa era și casa babei Iordanka: o gaură caldă în pământ. Spunea adesea, cântând, că bordeiul era o gaură caldă, ca cea dintre picioarele ei, o gaură din care adusesese în lumea ei încălzită cinci feciori, însă pământul de deasupra, stepa cu mendrele vântului și cu războiul, i-i luase pe toți. Doi dintre ei se aflau alături de călăreții atamanului Grigoriev, iar ceilalți trei erau cu anarhiștii lui Mahno, cei cu drapelele roș-negre. Așa rămăsese Iordanka, văduva, singură în gaura ei, să hrănească șoarecii cu mâna, de parcă i-ar fi fost nepoți. Prima oară o zăriră stând înfășurată în negru dinaintea bisericuței, căreia îi lipsea ușa, fiindcă fusese preschimbată în lemne de foc. Ferestrele n-aveau geamuri, iar crucea de bronz a acoperișului fusese topită de mult în cuptoarele Revoluției. Bătrâna trăgea cu o mână o legătură de lemne, iar cu cealaltă își făcea semnul crucii dinaintea unei fresce în culori pe jumătate șterse, aflată acolo unde cândva fusese buiandrugul. Se așezară puțin să caște gura la ea. În zăpadă, semăna cu o pasăre neagră care nu izbutea să zboare, ci făcea doar mișcări bruște, târându-și o aripă rănită în jurul bisericii jefuite. După scurtă vreme, o văzură cum trece prin fața lor târând legătura groasă. Deodată, se opri la câțiva metri de ei, în fața unei uși joase, cum erau cele care duceau în casele ciudate de sub pământ. Le spuse ceva și le făcu semn. Se apropiară de ea, amortiți de îngheț și de istoveală. Deschise ușa și le arătă niște trepte. Acolo, jos, se zărea o lumină. O luă înainte, făcându-le mai întâi semn să închidă ușa în urma lor. Simțiră îndată un miros de lemn ars și de pământ. Lfteris recunoscuse iute încă un iz ascuns: cel de tămâie mucedă.

— Lumea de jos, murmură francezul și-i făcu semn lui Lfteris să meargă înainte.

O soartă excentrică îi adusesese împreună - doi dezertori și o bătrână cu mintea în ceruri. Naton și Lfteris vorbeau între ei în franceză, dar cu

Iordanka nu vorbeau deloc. Iordanka avea alte coduri de comunicare. Cuvintele le folosea mai mult ca să cânte, să intoneze psalmi sau să monologheze în fața lucrurilor lăsate de fiii săi când plecaseră la război. Leteris nu întârzie să priceapă că, și dacă i-ar fi vorbit limba, nu s-ar fi schimbat multe în găzduirea ei. Mintea ei părea să evadeze în răstimpuri deasupra stepei, iar mișcările și expresiile sale aveau o logică înțeleasă doar de ierarhia înaripată a cerului.

— Femeia asta-i nebună! Îi spuse Naton pe șleau încă din prima seară.

Erau înveliți în păături de lână și discutau între ei cu voce joasă.

— Zi-i „nebuna sfântă”, dacă vrei, dar tot nu-i întreagă la minte, adaugă francezul.

În acea primă seară, Leteris nu prea avea chef să vorbească despre Iordanka. Era din pricina oboselii, a foamei de nepotolit, dar mai ales a nevoii de a-l cunoaște pe francezul micuț care îndrăznise să facă exact același lucru ca el: să-și părăsească unitatea, dând cu banul pentru propria soartă și dispărând în zăpadă. Oare cine era acel sergent mărunțel, cu barba roșcată, cu chipul acela care, deși acoperit de păr, părea al unui copil? Cine era acel Naton care citea cu o pereche de ochelari cu rame de sârmă și părea să se teamă până și de umbra sa?

— De ce crezi că ne-a luat în casa ei? îl întreabă Leteris.

Naton ridică din umeri.

— Poate ne-a luat drept fiii ei, dac-o avea fii..., îi răspunse după un timp.

— Are. N-ai observat fotografia de pe iconostas?

Naton ridică iarăși din umeri, în același chip.

— Dacă ne-ar fi luat drept fiii ei, nu ne-ar fi îmbrățișat? îl întreabă din nou Leteris.

— Păduchii de pe noi ar fi putut să despartă până și niște tineri proaspăt căsătoriți, comentă francezul, scărpinându-se iar în cap.

Leteris izbucni în râs pentru prima oară după zile întregi, poate chiar săptămâni... Își dăduse seama că francezul era un om plăcut, cald în înghețul zăpezii și luminos în întâia noapte întunecată petrecută acolo, în gaura Iordankăi.

— Totuși, ne-am spălat! Atâta apă fiartă și petrol...

— Să fie sănătoasă baba nebună...

— Nu-i spune așa, nu-mi place.

— O spun cu drag. De altfel, îmi aduce aminte de bunica mea, doar că ea...

— Ea... ce?

— Ea ne și hrănea pe-atunci, în vreme ce aici...

— Rusia moare de foame, dragul meu marchiz, n-ai priceput?

Naton își ridică vârful bărbii lungi și-l miroși; îi plăcea că mirosea a săpun.

— Din fericire, Rusia Meridională are apă și săpun.

— Și mai presus de toate, foc. Casa ei e caldă.
— Nu m-am mai încălzit așa din iarna lui '14.
— Lupti de aproape cinci ani?
— Patru și jumătate, mai exact. Am dormit în adăposturi mai mult decât în căminul universității...

Apăru brusc în fața lor, fără basma, cu părul alb căzându-i pe umeri. Bătea ritmic într-o piuă de lemn, iscodindu-i ca pe ceva demn de mirare. Naton se apucă s-o cerceteze și el, înfruntându-i privirea. Bătrâna îngăimă ceva, dar nu pricepură dacă li se adresa lor sau fiilor ei plecați, lunii, lui Mahno sau lui Lenin. Le întoarse spatele și dispăru în odaia de-alături.

— Ai văzut soba aia mare? Cea care-i și cuptor, ai văzut-o?

— Am văzut-o.

— Ai văzut ce ardea acolo nițel mai devreme?

Naton ridică iarăși din umeri, în chipul știut. Începuse o să-i amintească lui Leteris de țâncii pe care-i avea la lucru la el în agenție, cei care vindeau ziare pe străzi.

— Ne-a ars uniformele și, cu ele, miile de păduchi.

— Sărmana Antantă, s-a pierdut în flăcări!

— Nu-i de răs, mă, am rămas în curu' gol...

— Și păturile astea?

— Îs pături, nu haine!

— O să-ți lipsească uniforma, greceule?

Hotărî să nu-i răspundă. Până în acel moment, un singur lucru îi era clar: că înnoptase într-un loc necunoscut și că urma să petreacă cine știe cât timp împreună cu un adolescent și cu o bătrână care vorbea, poate, și cu duhurile.

În casa Iordankăi îți dădeai seama dacă e zi sau noapte numai dacă urcai câteva trepte și priveai afară din locul aflat în fața ușii de la intrare. Privind mobila dărăpănată care se găsea acolo, ai fi zis că fusese odată o sală de primire. Ferestrele mici ale acestei săli erau necurățate de luni întregi, poate chiar de ani.

Casa ei era, oricum ai fi privit-o, un loc aparte. Mirosea a lemn, a lână și a un soi de pact între brânză și iaurt. Era caldă, plină de așternuturi pe podea și de scoarțe vineții pe pereți. Lămpile aveau petrol, iar candela de la iconostas era întotdeauna aprinsă. În acest cămin de țară se mai zăreau câteva ornamente și piese mici de mobilier, care păreau să nu aibă legătură cu restul micului univers al casei. Poate unul dintre feciorii ei era negustor sau poate bărbatul ei, care murise, adusese suveniruri de la Odesa sau de la Kiev, din lumea saloanelor Albilor, a generalului Denikin⁵⁴: un ceas de perete, un scaun vienez stingher, o coloană de onix pentru flori, un prespapier părăsit pe tejgheaua din bucătărie, cu totul nefolositor, întrucât din casă lipsea hârtia, în afară de o Biblie veche, pe

care o vizitau de multă vreme niscaiva rozătoare evlavioase.

— Țsta-i un adăpost, omule, da, un adăpost! Așa mi-a fost norocul, din tranșeele de la Gallipoli în cele de la Salonic, și de acolo la Bitola și în șanțurile zuavilor de la Vasilinovo. Și uite-mă și-aici! Sunt un dezertor, la dracu', dar tot în adăpost stau!

Încă din a treia zi de odihnă, Lefteris ajunsese să-l placă. Naton purta acum cămăși groase, în dungi, și niște șalvari primiți de la Iordanka dintr-un cufăr vechi cu iz de bumbac stătut și de parfum de damă vărsat. Înăuntru avea o boccea cu petice colorate, care se potriveau mai degrabă într-un teatru decât într-o casă țărănească. În următoarele săptămâni, Iordanka avea să înnădească resturile pestrițe, ca să-și îmbrace noii feciori, iar ei, un amestec între țărani și acrobați, aveau să le poarte făcând haz că încă mai sunt în viață.

— Adăpost, dragul meu grădinar! Sunt din nou sub pământ! Când oi muri și-o să mă vâre-n groapă, o să mă simt ca acasă, așa să știi!

— Poate preferi să stai afară? îl întreabă, arătând cu degetul către tavan, către lumea de sus, unde stăpânea albul.

— Păi, dacă nu mă plâng ție, cui să mă plâng?! Bunicii Iordanka? Pe cinstea mea, camarade dezertor, mă tem că într-o seară o să ne pună niște otravă în felia de pâine pe care ne-o dă, o cred în stare...

Lefteris închise din nou ochii. După socotelile lui, în lumea de sus pesemne că se înnoptase. De dimineață, începuse să facă primele planuri de fugă, odată cu venirea primăverii, când, departe de-aici, îi va aștepta un ocean nesfârșit de noroi, fie că mergeau spre Kiev, fie spre Sevastopol. Haine, nu uniforme, păr lung, bărbi - refugiați și ei, pasămite, între miile de oameni.

— De mâine ieșim la vânătoare, ai înțeles, Naton? Grâul bătrânei se termină și mă tem că, dacă nu facem ceva, în cele din urmă ne vom ruga chiar noi pentru otravă, căci moartea prin înfometare-i cumplită!

Își deschise larg ochii albaștri.

— Crezi că vom muri, Lefteris?

— Cred că vom trăi mai degrabă...

— Am studiat arheologia. Voi trăi la Lyon, nu-i așa? Să nu mă contrazici, acolo voi trăi!

— Dacă nu te-mpușcă la graniță...

Își frecă ochii cu îngrijorare, de parcă ar fi vrut să-și stăvilească o lacrimă pe cale să-i scape și să-l facă de rușine.

Era Naton Lefèvre, avea douăzeci și cinci de ani, se născuse într-un orașel din sudul Franței, cu numeroase vestigii romane, Vaison la Romaine. Studiase arheologia la Universitatea Catolică din Lyon. Fusesse mobilizat în batalionul de la Marsilia și apoi în Divizia 156, pe care soarta o legase de Orient și de Frontul Macedonean.

— Știi ce-nseamnă, camarade dezertor, să fi scăpat de obuzele turcești

la Gallipoli? Să stai luni întregi cu țeasta la pământ, purtând cască zi și noapte, iar când te întorci în patrie, să te-mpuște?

— Ești dezertor, dragul meu, ce te-aștepți să-ți faci?

— Și la Bitola, să vezi acolo, cu bulgarii și cu nemții, și mai încolo, la Ohrid, la Leskovac...

Leteris ar fi plătit oricât pentru o țigară, pentru o gură de uitare. În adâncul sufletului, la fel și Naton, cu toate că în acea zi îl apucase mania de a vorbi neîntrerupt despre cele trăite în război.

— Adăpost, șoareci, țărână, mizerie, mâini retezate, creieri împrăștiați...

— Ce naiba te-a apucat azi?

— Tinerii se căcau pe ei, tranșeele puteau, iar ei plângeau și nu-i puteau privi în ochi pe veterani, fiindcă rușinea lor era mai rea decât uniforma murdară.

— Ai rezistat, totuși, patru ani.

— Am rezistat, grecule, până...

— Pân-am ajuns aici!

— La farsa asta, la ticăloșia asta! Războiul - le spuneam tuturor, oriunde mă aflam - s-a sfârșit în noiembrie. „Noi ce căutăm aici?”, strigam. Ești bolșevic, mă învinuiau.

— Până când ai stat?

— Până ce-am ieșit în zăpadă, în afara Odesei, și-am luat-o pe calea ferată, către Vasilinovo. Totul alb de jur împrejur, nu mai aveam putere, simțeam că nu mai pot respira. Am început să mășăluim prin zăpadă, fiindcă pe linia de tren aveau loc sabotaje. Liniște și alb, cât vedeai cu ochii. Seara respiram greu și nu puteam s-adorm. Vinul pe care ni-l împărțeau nu-mi era de-ajuns să mă liniștesc. Până ce...

Nu părea sigur că vrea să continue.

— Până ce, într-o seară, când eram de patrulă, am văzut niște câini sălbatici mestecând măruntaiele unui tânăr caporal care era la companie doar de-o săptămână. Fusesse mitraliat de bolșevici. Se desprinsese, pesemne, de pluton, și de-asta i-au făcut felul, cine știe... Zăpada-i supsese tot sângele, în timp ce fulgii continuau să cadă pe el. „Nu vreau să mor în zăpadă!”, le-am spus, și i-am lăsat. Eram patru, iar ei mă priveau înmărmuriți. „Mă duc în patria mea”, am strigat. „La Vaison la Romaine, să sap pământul, să gădesc antichități romane!” „Întoarce-te, ți-ai pierdut mințile!”, îmi spuneau.

Leteris îl urmărea pe Naton, care se ridicase între timp în picioare, recitând toate astea cu gesturi teatrale și cu privirea sticloasă pironită în tavanul adăpostului Iordankăi.

— Câinii îi sfâșiaseră pantalonii și-l mâncau de-aici, din față...

Bătrâna Iordanka venise din bucătărie și acum stătea în mijlocul camerei, privindu-l.

— Îi mâncau alea, grecale, pricepi?

Își întinsese mâinile către Lfteris, implorându-l parcă să nu piardă niciun cuvânt.

— Pricepi?!

Bătrâna azvârli cârpa pe care-o ținea în mână și se apropie de el. Naton stătea acum în genunchi și-și ținea capul plecat.

— De nu era zăpada, poate aș fi suportat și asta. Dumnezeu turna fulgi, tot mai mulți... Voia s-ascundă rușinea, voia ca nimeni să nu vadă cei doi câini smulgându-i bărbăția...

Iordanka îl îmbrățișă fără să-i ceară voie cu privirea măcar, iar el, ca și cum asta aștepta de mult, își desfăcu brațele.

— Doamnă, vă jur, îi spuse el, de nu era zăpada care voia s-ascundă toate astea, aș fi suportat!

Îi luă capul la pieptul ei și începu să-l dezmierde. Naton plângea acum în hohote, zguduind-o cu totul. Ea închise ochii și începu un cântec de leagăn. Trecu așa un minut. Bătrâna își deschise din nou ochii, mângâindu-i mai departe capul și barba. Deodată, își așează palma dreaptă pe piept și începu să-și descheie încet-încet nasturii capotului. Naton ținea ochii închiși, lăsându-se legănat. Bătrâna Iordanka își vârî palma pe sub capot, căutându-și sânul. Îl scoase afară, alb și sfrijit, în vreme ce barba lungă a lui Naton îi atingeia pânțele.

Lfteris se ridică și, cu o mișcare ageră, opri mâna bătrânei, care, împinsă de cel mai orb instinct, își ținea sânul pentru a-l oferi ca hrană unui băiat în suferință.

— Nu, doamnă, acum e bine! Îi spuse Lfteris și-l trase ușor pe Naton din îmbrățișarea ei.

Aceasta, după ce-l privi cu ochi goi, se apucă să-și încheie nasturii. Era pentru întâia oară când Lfteris o numea „doamnă”, iar asta i-o datora lui Naton, care acum stătea ghemuit pe rogojina de pe podea, micuț și liniștit ca un prunc.

Diferența dintre foame și zăpadă e că aceasta din urmă, la un moment dat, se topește și dispare, pe când foamea nu. De obicei, ea crește când încep înghețurile și se întetește odată cu noroiul primăverii.

Ieșeau afară, printre copacii ce prindeau a se înverzi și pe câmpurile mlăștinoase, în căutare de rădăcini moi și de șobolani. Țineau în mână o pușcă străveche a bătrânei și își aținteau privirea către vârfurile copacilor înalți și către cer, ochind orice soi de zburătoare. Se străduiau să împuște vreo găscă sălbatică sau câte o lebădă, în vreme ce visau să devină canibalii frumuseții ei, s-o țină cu mâinile de gâtul ei lung, lăsând-o să atârne ca un animal jertfit și să-i picure sânge.

Nu mai purtau încălțări, ci se târau desculți printr-o imensă mare de noroi. Era primăvară, iar unii copaci deja o aflaseră. În satul minuscul al

Lordankăi, trăiau și doi bătrâni, care, obișnuindu-se cu ei, nu le mai dădeau nicio atenție. Dacă însă vreunul ar fi avut legături cu bolșevicii, le-ar fi putut spune aceluia că doi străini, doi soldați din rândurile invadatorilor, veniseră odată cu ninsorile și rămăseseră să locuiască în casa acelei bătrâne, care avea feciori în război și o parcelă cumpărată undeva sus, acolo unde își au sălașul sfinții și îngerii.

Încercau să afle vești din război, dar asta era mai greu chiar și decât găsirea hranei. Pe lângă sat treceau uneori cete înarmate. Lfteris și Naton bănuiau că mergeau să se unească cu armata atamanului Grigoriev. Nu se apropiau de ele, căci se temeau. Poate că acum semănau cu niște țărani la înfățișare, dar dacă cei înarmați ar fi priceput că nu vorbesc nici ucraineana, nici rusa, pesemne i-ar fi executat. Uneori treceau și corpuri de polonezi, cu alte drapele, dar și unele trupe răzlețe, pe care mintea lor nu le putea încadra nicăieri. În orice caz, războiul civil rus li se părea cu neputință de înțeles.

Pe la mijlocul lui aprilie, sub tirania zilnică a foamei, hotărâră că trebuiau să ia în curând calea de întoarcere. Auziseră de la un negustor între două vârste, care trecuse prin sat pentru câteva ceasuri, că soldații Antantei se retrăgeau. În porturile de la Odesa, Herson și Sevastopol, vapoare mari veneau și plecau, încărcate cu ofițeri de-ai lui Denikin, dar și cu o mulțime de oameni din vechea Rusie; printre ei, mulți greci, care-i lăsau în urma lor pe muncitorii sovietelor sărbătorind. Armata greacă, după cum îi spusese cu puțină lui franceză, alesese să plece îndărăt prin România. Cel puțin asta se auzea în popasurile caravanelor și în stațiile de tren.

Zilele treceau, iar ei nu se hotărâau asupra clipei potrivite pentru plecare. Aveau să plece împreună, asta era primul lucru pe care-l stabiliseră; al doilea era că trebuiau să-și uite, o dată pentru totdeauna, vechile nume. Conveniseră deja să se îndrepte către Sud și nu s-o ia în sus, către Kiev - toate astea, desigur, trebuia să se petreacă înainte să-i apuce toamna. În porturile de la Marea Neagră se adunau mii de refugiați; acolo ar fi putut mânca din gunoaiele lor și, în plus, nutreau speranța că pe chei nu s-ar ține seama prea mult de documente și pașapoarte.

Când zilele începură să se îndulcească, Lordanka scotea tot mai des un scăunaș în fața ușii și se așeza în drum, împletind sau însăilând resturile de țesături colorate pe care le ținea pitite în cufărul ei. Glodul se uscăse de-acum, iar satul era înconjurat de ierburi și de drumeaguri de pământ care stârneau praful. Bătrâna le vorbea când și când, fără să aștepte vreun răspuns. Lfteris simțea că acum e mai veselă decât peste iarnă - poate că ședea în prag așteptând să apară vreunul dintre feciori. Uneori schimba câteva vorbe și cu cei doi bătrâni care locuiau în sat - aceste trei suflete mai rămăseseră. Se vedea de la o poștă că moșnegii o țin pe Lordanka la o oarecare distanță, din respect ori chiar dintr-un pic de teamă. Nu era din

pricina îngerilor Iordankăi, pe care-i simțeai înconjurându-i creștetul ca o aureolă. Misterul respectului față de ea fu dezlegat în ultimele zile ale acelui aprilie.

Era o după-amiază târzie, iar ei trei stăteau jos în casă și alegeau fructele și rădăcinile pe care le adunaseră de dimineață, după ce cutreieraseră ceasuri în șir. Cele câteva alice pe care le trăsese într-un pâlc de cocori fuseseră zadarnice. Dintr-odată, simțiră pământul de deasupra capetelor lor - ce le ținea și loc de acoperiș - cutremurându-se.

— Cai, spuse Naton, lăsând totul din mână.

— Sunt mulți, poate un escadron întreg de cavalerie. Ce se petrece?

O văzură pe Iordanka ciulindu-și urechile și privind în sus, către tavan.

— Vin încoace. La dracu, ce caută aici? se smiorcăi Naton.

Bătrâna își scoase șorțul și începu să urce grăbită scările. Ei o urmară, fără alte vorbe. În fața casei, în drum, se iscase un adevărat vârtej de praf. Înainte să-i poată desluși bine prin colb, îi izbi în nări mirosul cailor. Trebuie să fi fost mai mult de douăzeci de călăreți, iar caii pe care-i trăgeau după ei, încă și mai numeroși - pesemne că-i luaseră ca pradă. O văzură pe Iordanka strecurându-se printre picioarele lungi ale cailor.

— Măicuță, ai grijă! strigă Naton și-o apucă din spate, de teamă să nu fie strivită de copite.

Leteris îl opri, strângându-l de braț.

— Nu face mișcări bruște! Îi porunci.

Erau acum înconjurați de călăreți fioroși, cu căciuli înalte de blană, jileci din piei de oaie, paltoane din postav și pălării. Pe piept aveau petrecute cartușiere încrucișate, iar puștile lungi de pe spate le ieșeau în afară ca niște paloșe. Printre hamuri și colb, fluturau două steaguri roș-negre.

Naton cunoștea mai bine decât Leteris situația din Ucraina în ultimele luni. În armata franceză exista o mai bună informare despre războiul de gherilă care brăzda țara în lung și-n lat. Cele mai multe lucruri i le explicase în nopțile lungi din gaura Iordankăi. Știau amândoi despre naționaliștii lui Petliura⁵⁵, despre atamanul Grigoriev, despre anarhiștii lui Mahno, cu steagurile lor roș-negre, care se aliaseră de curând cu bolșevicii împotriva lacheilor moșierilor, aflați în luptă de partea generalului Denikin.

Nu le trebui mult să priceapă că erau înconjurați de țărani anarhiști, care se ridicaseră la luptă pentru reîmpărțirea pământurilor, cerând comunități independente și nimicirea moșierilor care le sugeau sângele de veacuri.

— Suntem înconjurați de armata lui Mahno! Îi spuse Naton, tremurând.

— Nu face mișcări bruște și totul va fi bine! Adică ce, preferai să fie curtenii țariști ai lui Denikin sau tribunalele noastre militare?

Naton nu-i răspunse. Era cu adevărat îngrijorat pentru doamna lor, care

dispăruse în mijlocul unei păduri de cozi stufoase și de picioare de cai, înveșmântată în negru și cu o basma roșie legată la gât, de parcă purta direct pe piele steagurile bărbaților lui Nestor Mahno.

Dintr-odată, printre nechezături și sforăituri, auziră voci și râsete. O văzură ridicându-se de la pământ, ca și cum venise clipa în care se adeverea că doamna aceasta zboară către ceruri oricând dorește, iar seara, drept căpătâi, are o aureolă. Iordanka tocmai ce fusese ridicată, precum o păpușă, de niște mâini puternice, care o așezaseră pe o iapă albă. Era ca o matrioșcă zâmbitoare în brațele unui războinic cu căciulă înaltă de lână și cu mustăți lungi. Naton îl recunoscuse de îndată pe unul dintre cei cinci feciori din fotografie. Ceilalți bărbați își scosese răciulile în semn de cinstire și respect pentru mama conducătorului lor.

Misterul respectului pios și al temerii celor doi moșnegi față de ea se dezlegase: Iordanka își dăruise fiii Revoluției cu aceeași mărinimie cu care își oferea așternuturile fugarilor.

În acea noapte dormiră afară, lângă focul cel mare aprins de tovarășii fiului ei. El și maica lui meraseră jos, în casa lor, iar cei doi dezertori, fără să le-o spună nimeni, se retraseră discret; de altfel, la bărbații lui Mahno găsiră, în afară de pâine și carne sărată, și o căpetenie cultivată care vorbea franceza. Îi spuseră povestea lor lui Petru, care purta ochelari rotunzi asemănători cu ai lui Naton. Îi relatară aventurile lor, sperând că, fiind dezertori ai armatei imperialiste, să le trezească măcar simpatie. Un moment de stânjeneală apărură atunci când Petru îi întrebă fără înconjur dacă voiau să participe mai activ la lupta împotriva imperialismului internațional. Nu era prea ușor să-i mărturisească unui mistic al anarhismului, unui revoluționar, că tot ce-și doreau în adâncul sufletului lor era o viață liniștită, departe de armate și de război.

Leteris ieși primul din impas, amintindu-i cu diplomație cât de necesar era ca Mișcarea Muncitorească să se dezvolte și în țările lor. Da, asta era, ar vrea să se întoarcă în țările lor! Să-și schimbe numele și să continue lupta acolo. Petru le vorbi și despre Komintern⁵⁶, care fusese fondat de curând de Lenin, subliniind divergențele lor cu privire la tactica bolșevicilor. După refuzul lor de a lupta alături de Mahno, Petru îi informă pe larg despre cum puteau, din țările lor, să rămână în legătură cu Mișcarea Anarhistă internațională.

Își dădură seama că aveau să scape în cele din urmă, sperând că-i vor lua cu ei în marșul lor spre Sud și că-i vor lăsa în cel mai apropiat dintre marile porturi. Erau încredințați că nu fuseseră luați drept reacționari, drept dușmani de clasă. Însă, mai presus de toate, erau încrezători, căci se bizuiau pe dragostea bătrânei, care, în ceasul acela, în casă, își spăla cu tandrețe feciorul și sigur îi cerea să-i protejeze și pe acești doi orfani ai săi, acești doi copii ai iernii - vrăbiuțele sale.

Apartamentul de la ultimul etaj

Al treilea stasimon

Ventilatorul din tavan se învârtea fără zgomot la prima treaptă. Orestis lăsa foile pe masă, așeză deasupra lor un prespapier înfățișând Republica Franceză sub forma unei fete tinere și își aprinse o țigară. Aruncă o privire să vadă cum se simte bătrânul, fiindcă îl încerca o teamă lăuntrică, încă de la începutul serii, că pe Girdot, într-un punct al cărții, avea să-l fure somnul.

— Domnule Eugène, aceste două capitole despre război și despre Ucraina mi-a fost foarte greu să le scriu.

Luă o înghițitură din sucul de portocale care se încălzise.

— Pentru cineva care n-a luptat niciodată, continuă, e greu să scrie despre război. Iar zăpada nu e nici ea un subiect ușor, căci abundă în simboluri...

— Dar ai făcut armata, nu-i așa?

Vocea bătrânului suna greoaie, fiindcă nu vorbise de multă vreme.

— Da, domnule Eugène, am făcut-o. Din fericire, au fost doar douăsprezece luni, fiindcă aveam familie de întreținut.

— Adică pe cine întrețineai?

— Pe maică-mea. Sunt singur la părinți, iar ea e văduvă, ați uitat?

— Vocea mamei tale e imposibil de uitat, căci e atât de diferită de celelalte! Orbii văd sunetele așa cum nu-ți poți închipui. Vocea mamei tale are puterea de a-l face pe un bărbat orb să se îndrăgostească. Mi-aș dori ca, într-o zi, să te scutească de îndatoririle tale de cititor și să-mi citească ea o carte, *Contele de Monte-Cristo*, de pildă. Mi-ar plăcea mult s-o aud citită de vocea ei! De altfel, eu am citit-o doar în franceză, în vremea când sentimentul răzbunării se afla pe locul al doilea în ierarhie, la mică distanță de primul.

— Și care era primul, dacă-mi permiteți?

— Am considerat că nu era nevoie să ți-l spun, căci erai dator să ți-l imaginezi.

— Nu cred că-i greu de ghicit: banii!

— *Exactement*. Dacă-mi juca unul dintre jocurile prostești pe care le aud la televizor, aș întreba: ce lucru a unit atâția oameni de rase și credințe diferite pe Bulevardul Exohes? Banii. Ce lucru făcea să fie atât de frumos acest cartier, atât de diferit? Banii. Ce-mi lipsea mie pe atunci, de eram nevoit să trăiesc ca un șoarece prin pivnițele lui? Pentru că asta era viața

mea în Exohes pe vremea aceea. Bani îmi lipseau, Orestis! Bani sunt singurul răspuns la aceste întrebări și la atâtea altele. Dar ce dracu' au pățit poeții de nu-i preamăresc așa cum ar trebui? Lipsa de sinceritate: boala endemică a celor educați, a „intelectualilor”, cum le spun azi comuniștii. Ție nu-ți plac banii?

Orestis se ridică în picioare ca să se dezmoștească și se îndreptă cu pași lenți spre masa cea mare din salon, întinse mâna și luă un *fruit glacé* din bomboniera încăpătoare. Începu să-l mestece încet, fără grabă. Când o văzu pe Korina, menajera de seară a lui Girdot, că intră din partea cealaltă a salonului, îi ceru apă și cafea. Dădu un ocol canapelei pe care stătea întins pe jumătate bătrânul, apoi se așează din nou în fața lui.

— Simt că această întrebare a fost pusă ca să mă prindă-n capcană, precum și trimiterea dumneavoastră de mai devreme la comuniști! Văd că v-ar interesa să aflați poziția mea clară cu privire la ambele chestiuni. Totuși, dacă neg importanța banilor în același mod în care dumneavoastră o subliniați, atunci mă apropii considerabil de acceptarea unei ideologii care contestă acumularea lor - altfel spus, capitalul. Ce să ne mai învârtim în jurul cozii, domnule Girdot: ori vânător de avere, ori comunist. Încercați să mă forțați să iau o poziție în această dilemă.

— *Exactement*, dragul meu Orestis.

— Și ce importanță are ce cred eu?

— Doar ai făcut din viața mea un roman...

— Dacă era necesar să cercetați în această direcție, trebuia s-o fi făcut încă de la început, acum e prea târziu. Niciun scriitor n-ar accepta, desigur, să se supună ordinelor și să schimbe ceva în propria carte.

— E adevărat că mi-ar fi plăcut să-i descânți nițel mai mult pe bolșevici și pe ceilalți revoluționari din Ucraina! Era cât pe ce să ne lăsăm oasele acolo.

— Mă bucur că ne-am întors la carte. Așadar?

— Așadar, ce? Lucrurile nu s-au petrecut așa cum le descrii.

— Nu ăsta-i scopul suprem, domnule Eugène, ne-am înțeles de la început!

— Nu te acuz de încălcarea termenilor înțelegerii noastre, purtăm doar o discuție. Ceea ce am auzit sună foarte romanțat, în viață e altfel...

— Nu există, totuși, în viață, momente ce se petrec întocmai ca-n romane?

Girdot își aprinse o țigară în felul tuturor orbilor de pe pământ, dar și al acelor care încearcă să câștige timp înaintea unei întrebări dificile.

— Lasă asta pentru final, răspunse el după o scurtă vreme. Oricum, bătrânei care ne-a salvat atunci - nu-mi amintesc cum o chema - i-ai dat un nume care mie-mi sună mai degrabă bulgăresc. Pe bătrâna aceea, spuneam, o prezinți cu o sensibilitate și o tehnică demne de un mare prozator. Bravo!

— Vă mulțumesc...

— Nu te grăbi să-mi mulțumești! Cât despre așteptarea din satul acela, de la Stavros, pe care-o evoci ca să amintească de Aulida și de așteptarea aheilor, foarte frumoasă și ea. Pe Triandafyllou însă, care-n realitate se numea Panaiotidis, îl tratezi prea la repezeală..

— Din motive de economie narativă.

— Îmi închipui că la orice comentariu negativ îmi vei răspunde cam la fel - ca să te dezvinovățești „cu dezvinovățiri în păcate”⁵⁷, cum spun psalmii. Cât despre Panaiotidis, era un comunist care se asemana mult cu alții pe care i-am cunoscut în anii ce-au urmat. Mi-a plăcut foarte mult ce-ai scris, că Zevgos nu râsese niciodată la glumele lui. Într-adevăr, așa era Panaiotidis: nu numai comunist, ci și un tip plictisitor.

— De prisos să vă repet că, în calitate de scriitor, nu socot izbândă doar ceea ce se potrivește cu amintirile dumneavoastră. Cartea mea pune o sumedenie de pariuri...

— Cum ar fi?

— Vă poartă cu gândul altundeva? Limba în care-i scrisă zguduie sau doarme de-a-n picioarele? Natura răspândește miresme în paginile ei? Amoururile ei asudă sau sunt sterile?

— Până acum n-am văzut în roman amor în adevăratul sens al cuvântului, cu trupuri și cu suspine, ci doar aluzii. Viața mea a fost plină de femei și de iubiri de alcov, dar nu știu dacă într-adevăr ai de gând să spui ceva din toate astea. Și, ca să spun drept, nici nu-s sigur c-aș vrea. Eu sunt de modă veche, Orestis, nu totul trebuie scos la lumină. Interesele și amoururile trebuie să rămână în umbră, nu să le despoaie romanele.

— Pe măsură ce trece timpul, îmi dau seama că aveți o părere, o opinie despre roman. Ce credeți despre golurile narrative inserate intenționat chiar de autor? De pildă, n-am scris nimic despre îmbarcarea dumneavoastră și a lui Naton pe vapor. Poate s-a petrecut la Odesa, alături de mii de conaționali greci, ori poate la Sevastopol, printre numeroase aristocrate încărcate de bijuterii și de înscrisuri care nu mai valorau nici măcar o rublă. Nu scriu nimic despre asta. Vi se pare dezamăgitor?

Eugène Girdot ridică din umeri cu indiferență.

— Și da, și nu. Oricum, viața mea a fost altfel decât cea descrisă de tine. Nu mă plâng, căci, în adâncul sufletului, mă așteptam la asta.

Fură întrerupți de sunetul telefonului, care era așezat pe bufetul cu oglinda cea mare. Tresăriră amândoi, căci era o oră târzie. Se auzi răspunzând vocea proaspătă a Korinei; o ascultară în vreme ce dădea lămuriri.

— Cine e, Korina? întrebă Girdot.

— Doamna Jeni. A văzut lumină din stradă și s-a îngrijorat, de-asta a sunat.

— Spune-i că, dacă nu-i e somn, poate să urce, întrucât seara asta-i

deosebită. Viața mea, fie într-o carte, fie în afara ei, vom vedea...Korina le întoarce spatele și continuă să vorbească la telefon cu intendentă.

— Azi are un soi de zi de odihnă. După cum știi, locuiește în aceeași clădire, la doi. Azi e ziua-n care merge să-și vadă nepotul. Fiu-său stă pe Vasilissis Olgas, la două stații mai jos.

Se auzi receptorul pus la loc în furcă. Korina se întoarce cu pași vioi a bucătărie.

— Să nu uiți cafeaua! Îi strigă Orestis.

— Așa uitucă mă credeți? se auzi vocea ei zglobie, chipurile ofensată.

— Ce drac de femeie-i asta, domnule Eugène? îl întreabă-n șoaptă.

— Ai sânge-n tine, vasăzică! Nu-ți ascund că, de multe ori, mi s-a părut că n-ai nicio picătură!

Orestis luă din nou în mână paginile dactilografiate și zâmbi. Știa că bătrânul nu-l vedea, iar asta-i făcea zâmbetul și mai savuros. Își dăduse seama de mult că Girdot era unul dintre acei patroni de modă veche care voiau să fie familiari cu an gaj ații lor, dar nu din cale-afară. Când angajatul prindea curaj dincolo de limitele pe care doar el le stabilise, atunci devenea o bestie. Orestis îl voia pe Girdot îmblânzit, ca să-l placă și să-l cheme să-i citească și să-i scrie cărți, căci avea nevoie de banii lui ca să trăiască - și, pe deasupra, își făcuse visuri.

Palatul de pe Bulevardul Hoche

Paris, decembrie 1919

Un Citroën roșu trecu în viteză peste o baltă, împrăștiind trotuarul cu apă. Naton dădu să-l tragă pe Lfteris deoparte, însă nu apucă, așa că pantalonii grădinarului se udară.

— Hai sictir! strigă grecul din Salonic și, de n-ar fi avut umbrela, ar fi ridicat mâna cu degetele răsfirate să-i arate o ditamai munță⁵⁸, aidoma gestului de ocară pe care-l făceau cărăușii din Piața Baruthane.

— Las-o baltă! spuse Naton și continuă să meargă și el cu umbrela în mână.

— Mai avem mult? îl întrebă Lfteris, venind în urma lui.

— Aproape-am ajuns.

La Paris, iarna plouă adesea și, ca peste tot în lume, se întunecă devreme. Acolo întâlnești străzi pavate și hârtoape care, în zilele ploioase, se umplu cu bălți, întâlnești și șoferi care, ca peste tot în lume, nu se sinchiesc deloc, udându-te din cap până-n picioare. Un tânăr voinic de statură, fost supus al Imperiului Otoman, fugar urmărit de justiția militară, merge în urma unui francez scund, înjurând șoferul mașinii care trecuse fără să-i pese dacă cineva se află în apropiere.

— Mi-e dor de zilele când purtam zi și noapte o baionetă la mine! Naton, cu tine vorbesc, mă auzi?

Ploaia cădea cu zgomot și Naton mergea cât putea de iute. Voia să ajungă la timp, fiind convins că prima impresie contează cel mai mult la o întâlnire.

— Mă auzi când îți vorbesc?!

— Am ajuns, îi spuse și își sprijini umbrela pe umăr.

Lfteris arătă cu mâna stângă înspre plăcuța clădirii de la colț.

— Asta-i strada de care ți-au spus?

— Da.

Nu trecuse nici măcar o săptămână de când se aflau la Paris. Era destinația finală a unei călătorii lungi - de la Vasilinovo la Nikolaev și de acolo la Sevastopol, în marele port prin care Uniunea Sovietică vomita toate bucatele stricate ale țării, microbii vechiului regim. De acolo plecau majoritatea celor îngroziți de războiul civil care făcea ravagii prin câmpii: moșieri, curteni, politicieni ai Dumei, trântori aristocrați, culaci, episcopi, negustori greci și armeni, cei osândiți la moarte, polițiști ai țarului și ofițeri de armată care, într-o singură noapte, îl părăsiseră pe generalul Denikin.

Leteris și Naton fură nevoiți să aștepte aproape o săptămână până să găsească un vapor. Dormeau în adăposturile din port, în parcurile din oraș și, în unele nopți ploioase, pe sub poduri. Bani pe care îi aveau la ei erau drămuți, cât să le ajungă pentru câteva zile petrecute în cala vreunei corăbii.

La Sevastopol, în așteptarea vaporului, făceau munci de rând și comisioane pentru familii de nobili speriați, care se ascundeau. Adesea, capul familiei era dispărut, iar băieții purtau încă uniforme de marinar, în vreme ce nevestele erau doldora de podoabe și de batiste cu parfumuri șterse, pe care le scăldau în lacrimi. Cei doi dezertori pretindeau că erau angajații francezi ai unei case de comerț, atunci când izbucnise revoluția și-i blocase în țară. Izbuteau să-i convingă pe fugarii care stăteau să-i asculte că bolșevicii puseseră mâna pe economiile și pe documentele lor de călătorie și că puțin lipsise să nu-și piardă chiar viața.

Portul din Sevastopol fu noua maternitate unde, ca prin minune, se născură a doua oară. Primul, grecul voinic de statură, deveni Eugène Girdot. Al doilea, mai scund și veșnic zâmbitor, cu un accent din sudul Franței, deveni Sébastien Buvet. Cutreierând orașul de colo-colo încă de dimineață, îmbrăcați cum erau, arătau ca vai de lume. Purtau aceleași cămăși țărănești asudate și niște zdrențe în culori țipătoare de-ale bătrânei Iordanka, pe care le luaseră cu ei de la Vasilinovo, atunci când fiul morocănos al bătrânei îi însoțise, pentru mai multă siguranță, din Nord până spre porturile Marii Negre. Aveau, totuși, o ascunzătoare improvizată în care păstrau un rând de schimburi curate. Când avea să fie ceasul potrivit, se vor spăla în râu și le vor îmbrăca, înainte să se imbarce pe vapor.

În acea după-amiază întunecată din decembrie, Naton, acum Sébastien Buvet, înainta prin ploaie pe strada pariziană. Felinarele izbuteau anevoie să străpungă ploaia și întunericul. Se opriă în fața intrării unei vile somptuoase cu două etaje, care avea toate ferestrele luminate. Se privi cu o oarecare îngrijorare sub lampa de la intrare. Umbrelele șiroiau pe toate părțile, amintind de perdeaua de apă a unei mici cascade. Își șterseră picioarele și sunară la sonerie.

La sfârșitul primăverii lui 1919, la Sevastopol, drama Rusiei Mari se apropia de sfârșit. Trecuse mai bine de un an de când imperiul sângera prin portul din Sevastopol, în câteva luni, zeci de vapoare sub felurite pavilioane, ticsite de oameni, străbătură dus-întors Marea Neagră, potopind Europa cu emigranți. În portul acela tumultuos, Leteris întâlni și numeroși greci. Cei mai mulți dintre ei erau burghezi înstăriți care luau drumul către Constantinopol, iar de acolo, către Pireu sau Salonic. De fiecare dată când auzea numele orașului său, ceva îl înțepa în piept ca un ac de siguranță deschis, căci îi veneau în minte două morminte acoperite cu buruieni și o grădină de trandafiri dezmiardați acum de mâini străine.

Petrecându-și vremea cu refugiații greci și discutând ceasuri în șir în vreme ce așteptau vapoarele, spunea de fiecare dată altă minciună despre cum ajunsese pe pământul Rusiei. Își arunca ochii și pe ziarele grecești, uitate de ceilalți, ascultând totodată știrile și zvonurile spuse de aceștia cu privire la soarta națiunii elene. În tovărășia lor, citi despre Regimentul 34 de Infanterie, care, în cursul primăverii, luă drumul întoarcerii prin România, iar de la Galați, fără întrerupere, se îmbarcă pe vaporul către Asia Mică. Erau aceiași bărbați care, după parada stânjenitoare de pe străzile Odesei, defilară în luna mai pe cheiul de la Smirna, înecați în drapele alb-albastre și în ovații.

Ar fi putut să fie și el acolo, plimbându-se pe chei și bând rachiu înghețat cu pepene galben în cafenelele marelui oraș. Ar fi putut, când ar fi venit vremea, să se întoarcă acasă fără să se mai ascundă. Ar fi putut să se plimbe în orașul său, pe străzile noi trasate pe locul ruinelor arse și să se perinde prin clădirile moderne care așezau Salonicul în vitrina unei noi epoci.

Dar ar fi putut să fie și în altă parte, printre cadavrele îngropate la repezeală în Ucraina, printre numele rostite sub un drapel alb-albastru fluturat de vânt sau într-unul dintre sicriele pecetluite și fotografiate înainte de-a fi vârate în pământ.

Ar fi putut foarte bine să fie încă la Salonic, ajutor al lui Alperen Bey, asta dacă n-ar fi pus ochii pe fata lui. Ar fi putut să fie unul dintre mușteriii cafenelei de la Turnul Alb, scăpat de armată, bine îmbrăcat, cu câteva chile în plus și multe bancnote în portofel.

Ar fi putut să fie toate astea și multe altele. Acum supraviețuia, lipsit de adăpost, în Sevastopol - cu alt nume, cu alt sânge și visuri, cu dor după alte femei. Pe vaporul fugii avea s-o cunoască pe Kalina Alekseevna, o văduvă de colonel, căreia îi va dăruia întregul elan vital care-i mai rămăsese după armată și lupte. Sâniile femeii mature aveau parfumul esenței de trandafir. Termina întotdeauna înăuntrul ei, căci mireasma aceea, împreună cu amintirile, îl paralizau.

Marchiza de la intrare îi ferea acum de ploaia torențială, astfel că izbutiră să-și închidă umbrelele și să-și ia pălăriile în mâini. Ultimii bani ai lui Naton fuseseră cheltuiți într-un magazin cu haine de mână a doua. Acolo își cumpăraseră paltoanele și pălăriile; de cămăși și de pantaloni făcuseră rost în sudul Franței, de la o episcopie care împărțea bunuri pentru refugiați. O slujnică negricioasă deschise ușa de la intrare. Leteris se prezentă cu voce îndrăzneată - o mică reamintire sonoră a faptului că acum se numea Eugène Girdot și că era un francez al diasporei, cu rădăcini grecești din Marea Neagră. Își șterseră cu grijă pantofii și intrară în casă.

Aerul din salonul cel mare mirosea a cărbune de sobă amestecat cu un iz de vanilie ce venea dintr-o bucătărie ascunsă privirilor. Toți pereții erau acoperiți cu un tapet de culoarea zahărului, decorat cu flori mici. Se

zăreau un pian, o masă cu scaune, coloane pentru flori, o oglindă mare încadrată de o ramă aurită voluminoasă, bogat împodobită cu frunze sculptate. Lângă canapeaua de două locuri cu picioare subțiri se afla o măsuță joasă, cu o veioză și niște reviste pentru femei.

Apăru în salon din partea opusă a casei, purtând un costum închis la culoare, cu gulerul cămășii scrobit. Avea părul alb, barbă și un *pince-nez* la ochi; părea trecut de șaptezeci de ani.

— Doctorul Kuznețov? întrebă Lefteris.

— În persoană, răspunse bărbatul bine îmbrăcat.

Îi simțiră accentul rusesc încă de la primul cuvânt.

— Domnule, venim din partea Kalinei Alekseevna...

— Am fost deja anunțat de către nepoata mea. Vă rog, luați loc!

În ciuda vârstei înaintate, Dorofei Andreevici Kuznețov le strânse mâna și se așeză în fața lor cu mișcări tinerești; un bătrân mai degrabă nevricos, dar în mod vădit capabil să rezolve chestiuni mai mici sau mai mari într-un timp scurt.

— Cine este cel cu origini grecești?

— Eu, domnule, îi răspunse Lefteris, care ar fi preferat să nu-și fi scos paltonul, întrucât cămașa îi era găurită și prea strâmtă - episcopia care împărțea hainele nu se sinchisea de detalii.

— E o întrebare importantă, iar în scurt timp veți înțelege de ce o pun. După cum văd, sunteți doi tineri care ați scăpat din ghearele morții. A fost voința lui Dumnezeu, nu zic, dar adevărul e că trebuia să fi plecat mai devreme. Vedeți casa asta? Am ridicat-o împreună cu fetele mele acum cincisprezece luni. E important să prevezi marile furtuni ce se apropie și să iei măsuri din vreme. Și eu sunt emigrant, dragii mei, însă am izbutit să plec înainte să simt cuțitul în spate. Am venit aici, la Paris, cu toate documentele și banii, după ce mi-am lichidat în grabă averea. Dacă azi trăim omenește, e datorită acestui simț de prevedere. Nepoata mea nu m-a ascultat, a crezut până-n ultima clipă că dinastia Romanov o să domnească pentru totdeauna peste pământurile Rusiei. Greșit! Însă ea a scăpat. Să-i fie de bine, alții nici măcar atâta n-au reușit!

— La un moment dat, domnule doctor, deschise Naton gura pentru prima oară, am priceput că nu mai era nicio speranță. Prea târziu însă, fiindcă eram deja prinși în capcană, așa că ne-am pierdut banii, documentele...

Bătrânul nevricos îl întrerupse, aruncându-i o privire scrutătoare și netezindu-și, totodată, vesta ambițios de strâmtă și de elegantă pentru vârsta lui.

— Chestiunea documentelor se aranjează, nu sunteți nici primii, nici ultimii care-au venit la Paris fără să aibă măcar un act oficial care să le dovedească identitatea. În războaie se petrec astfel de lucruri. În cazul vostru, mărturisesc că n-am înțeles prea bine cum ați ajuns mai întâi la

Odesa și apoi la Sevastopol, după cum mi-a povestit Kalina. Recunosc însă că nu-i treaba mea. I-am făgăduit nepoatei mele c-o să vă ajut cum pot și, pe sfinte e pământuri pe care le-am lăsat în urmă, voi face tot ce-mi stă-n putință! Mi-a spus că vă pricepeți la grădinărit, domnule Girdot.

— E pasiunea mea, domnule doctor. Deși la Moscova lucram la o societate de asigurări, vă jur c-aș fi putut să-mi câștig pâinea îngrijind grădini, dac-aș fi vrut. Însă în Rusia statutul social al grădinarului este foarte modest. Totuși, în exil, supraviețuirea e tot ce contează. Da, sunt grădinar.

— Cu origini grecești?

— Da, de două generații.

— Vorbiți grecește?

— Mă descurc.

— Vă-ntreb asta fiindcă am de gând să vă trimit la cel mai bogat om al Franței. Întâmplarea face ca el să fie, după cum se spune, de origine greacă. Dacă află că sunteți grec, cred că vă va fi mai ușor să găsiți de lucru la el.

— V-aș fi recunoscător, domnule doctor!

— Am început tratându-l pe majordomul lui și am ajuns să fiu medicul personal al Mariei Pilar, o poziție demnă de invidiat din toate punctele de vedere.

— Cine este Maria Pilar, dacă-mi permiteți?

— O aristocrată spaniolă foarte apropiată de familia regală, dar nici eu nu știu prea multe. Pare să fie o iubire de lungă durată - aproape o soție - pentru domnul Basil. Cert este că Maria Pilar reprezintă tot ce are mai scump pe lume Basil Zaharoff, cel mai puternic bărbat al Franței. Ați auzit, poate, de el?

Negară amândoi din cap.

— Cred că, dacă v-ar vedea în clipa asta, ar fi foarte mulțumit, întrucât se străduiește mai mult decât orice să rămână în umbră, cu toate că-i extraordinar de puternic. Așadar, dragul meu Girdot, ce-ai spune despre o probă de lucru la palatul grandios de pe Bulevardul Hoche? E o clădire impunătoare cu cinci etaje, plină de jardiniere agățate la ferestre și balcoane, iar în interior are plante în toate ungherele. Palatul îi aparține în întregime lui Zaharoff, însă mai are și un castel cu grădini imense la Balincourt, precum și vila sa albastră de la Nisa. Undeva tot vei găsi să mănânci o bucată de pâine. Tu, tinere, ce știi să faci?

Naton înghiți în sec.

— Eu am studiat arheologia, dar pot fi orice, secretar, vizitiu, paznic... La ultimul cuvânt, Dorofei Andreevici Kuznețov zâmbi. Silueta lui Naton cu siguranță nu inspira încredere pentru a fi angajat paznic, nici măcar portar.

— Sunt de părere, îl întrerupse doctorul, că puteți merge amândoi la

palatul de pe Bulevardul Hoche. O să vă pregătesc un bilet pe care să-l arătați majordomului, care verifică atent cine intră și cine iese. E scoțian și îmi e dator, căci l-am vindecat de o durere abdominală ce-l chinuia de ani de zile. Cred, așadar, c-o să aibă grijă să găsiți ceva de lucru. Nu-i o idee rea, dragul meu Sébastien, să-nveți grădinăritul alături de Eugène. Meseria asta o să-ți asigure totdeauna o pâine cinstită. Slujnica negricioasă stătea lângă ei ținând în mâini o tavă cu ciocolată fierbinte.

— Până beți băutura asta revigorantă, merg în biroul meu să pregătesc scrisoarea.

Doctorul Kuznețov ieși din salon. Îl auziră urcând scara, ce ducea la etajul de sus. Rămaseră singuri privind tăcuți cele două cești aburinde.

— Crezi că și-a dat seama? șopti la un moment dat Naton.

— Ce anume?

— Că suntem dezertori.

— Probabil, dar nu-i pasă. Kalina mi-a spus că are o slăbiciune pentru ea. E fratele maică-sii, care-a murit.

Mai schimbă câteva vorbe în șoaptă, până se răci ciocolata și putură s-o apropie de buze.

— I-ai spus c-o iubești? îl întreabă Naton, privindu-l cu ochii lui mari și inocenți.

— Ești prost? Firește că i-am spus, altfel cum am fi ajuns aici?

Naton se apucă să cerceteze salonul în tăcere. Deși era cu vreo patru ani mai mare decât Lfteris, grecul îi fusese încă de la început ca un frate mai mare - din gaura Iordankăi până la Sevastopol și de la Constantinopol până la Marsilia... La fel și acum - Lfteris mergea în față, iar el îl urma. Își dorea să treacă doar câțiva ani, ca să se poată întoarce în Vaison la Romaine, orașelul său. Acolo, avea să găsească el niște minciuni noi despre cum se întorsese ca un alt Lazăr, deși îl credeau mort de multă vreme.

Unchiul Dorofei își făcu din nou apariția, ținând în mână un plic pecetluit. Văzându-l că se apropie, se ridicară în picioare cu respect.

— Tot ce vă urez e să aveți mult noroc și nu uitați că am nevoie să-mi păstrez stima de care mă bucur în acel palat! Și eu sunt emigrant, flăcăii mei. Sper ca laudele pe care le scriu în scrisoarea mea să fie adeverate de purtarea voastră și-n practică. Avem o nouă patrie și e important să prindem rădăcini aici. Să nu vă faceți iluzii despre vreo posibilă întoarcere! Noaptea lungă a bolșevismului nu se va sfârși curând.

În timp ce se îndreptau spre ușă, Lfteris simți mâna doctorului prinzându-l de braț și oprindu-l în loc. Era limpede că voia să rămână puțin în urmă.

— Speram, dragă Girdot, să fiți cu vreo zece ani mai mare, îi șopti. Atunci aș fi putut nutri speranțe pentru măritișul Kalinei. Mărturisesc că astăzi m-am convins că lucrul ăsta n-are cum să se petreacă. În fine, măcar

să aibă un protector! Nu neapărat un soț, ci un protector. Dumnezeu să fie cu voi!

Ieșiră pe pavajul de piatră și apucară drumul înapoi. Cum ploaia se oprise, țineau umbrelele închise. Aveau de mers pe jos mai bine de-o oră până la cartierele sărace, acolo unde hanuri pline de tifos ofereau, pentru câțiva franci, un pat și o farfurie cu supă.

— De ce nu te duci să dormi la pensiunea unde stă Kalina? îl întreabă.

— Ca să se obișnuiască încet-încet.

— Cu ce să se obișnuiască, Eugène?

— Nu mă striga așa când suntem doar noi doi! Spune-mi Lefteris! „Să se obișnuiască” înseamnă să se pregătească. N-o să rămân cu ea toată viața.

— Și când ai de gând s-o părăsești?

— Îți plac melodramele, mi se pare! O să plec când o să-mi cumpăr primele haine bune. În stepă, ca să supraviețuim, aveam nevoie de-o baionetă ascunsă sub manta, aici avem nevoie de costume scumpe. Te-ai prins cum stă treaba?

Palatul de pe Bulevardul Hoche, situat în inima Parisului, ar fi putut găzdui o companie, o bancă sau mai multe familii înstărite și numeroase. Fusesse însă cumpărat cu ani în urmă de burlacul Basil Zaharoff, care-l folosea exclusiv ca locuință personală. Înainte de a-l vizita, cei doi sărăntoci avură grijă să se intereseze pe cât le stătuse în putință despre misteriosul și enigmaticul lui proprietar. Zaharoff era un vestit negustor de arme, care se întâlnea după bunul-plac cu prim-miniștrii marilor state europene; un om de afaceri cu prelungiri labirintice ale afacerilor pe întreg pământul - arme, nave, submarine, petrol, averi imobile, ziare... Deși nu urmărirea acest lucru, numele său apărea deseori pe prima pagină a ziarelor europene. De câteva ori fu chiar fotografiat cu decorațiile primite de la marile puteri coloniale. Sfârșitul războiului îl găsisese din nou câștigător, căci se situase încă de la început de partea Antantei.

Paznicul de la poartă îi însoți până la biroul de la parter, unde se afla o sală mică de așteptare, precum și, așezată la loc de cinste, cartea vizitatorilor. Plicul doctorului Kuznețov îi era adresat lui Thomas Hall, majordomul scoțian. Cei doi se așezară să-l aștepte cu pălăriile în mâini. Avuseseră grijă să vină îmbăiați și bărbierii, întrucât îi stăpânea teama că i-ar putea arunca afară înainte de-a apuca măcar să arate scrisoarea doctorului, în scurtă vreme, apăru un bărbat înalt și uscățiv, cu mânuși albe, care deschise plicul ce-i era destinat ajutându-se de un cuțit pentru hârtie. Citi scrisoarea fără să-și schimbe câtuși de puțin expresia înghețată de pe chip.

— În acest palat, doctorul Kuznețov e respectat și binevenit, rosti el cu un pronunțat accent străin. Am împuternicire de la însuși *monsieur* Basil

să angajez chiar eu personalul de probă. După o perioadă, aprobarea finală o dă chiar dumnealui, pe baza recomandării mele, pe care o adoptă întotdeauna. Clădirea asta e plină de jardinierie la balcoane și ferestre. E de la sine înțeles că florile ce vor fi sădite și combinația lor de culori trebuie să fie aprobate de mine personal. Dar să nu mă grăbesc, toate astea le vom discuta mai încolo. Întrucât munca de grădinar la palat este în fapt limitată, va trebui să petreceți multe zile, poate chiar săptămâni, la castelul lui *monsieur* Basil de la Balincourt, aflat la 50 de kilometri de Paris. Acolo grădinile sunt imense, iar munca nu se termină niciodată. La castel e nevoie de brațe puternice, pe când aici, la palat, de discreție, umblet ușor, ochi închiși și urechi astupate. Se-nțelege că sunteți angajați doar de probă și că hărnicia și purtarea voastră vor fi cântărite zilnic.

Era un servitor aspru, dintre aceia care, după ce-i întâlnești, iar mai apoi le cunoști stăpânul, par, prin comparație cu acesta, mult mai prejos în amabilitate și mărinimie. În timp ce le vorbea, privirea lui Thomas Hall îi iscodea fără pic de discreție.

— Faptul că, pe lângă scrisoarea doctorului, ați fost victime ale bolșevicilor, continuă el, vă face plăcuți pentru început. Eugène Girdot, în scrisoarea de recomandare a doctorului se menționează că ai origini grecești. Sunt dator să te previn că, din pricina acestui lucru, sau mai degrabă datorită lui, *monsieur* Basil va dori să-ți vorbească puțin la un moment dat. Nu există nimic legat de Grecia care să-l lase indiferent.

Leteris înghiți în sec. Își dădea seama că ultimul om pe care l-ar fi putut păcăli cu minciunile pe care le îndruga de luni întregi era Zaharoff.

— Ar fi o mare onoare pentru mine să mă primească, îi răspunse, plecându-și umil capul.

— Slugărnicia asta orientală nu e necesară în acest palat, așa că nu-i cazul s-o repeți. Detaliile le veți afla curând, prin asistentul meu. O zi bună!

Din clipa aceea, vreme de multe luni, Leteris avea să nutrească un singur vis atunci când, agățat în gol, îngrijea jardinierile: visul de a-l azvârli cândva pe Thomas Hall de la unul dintre geamurile mari aflate la etajul al cincilea.

Următoarele zile fură zile de adaptare și instruire. Între timp, închiriaseră împreună o odaie mică la mansarda unei pensiuni modeste aflate la o oră de mers pe jos de la palatul de pe Bulevardul Hoche. Urcând și coborând în liniște prin clădirea fastuoasă, puteau auzi frânturi din discuțiile personalului. *Monsieur* Basil era plecat în străinătate, iar comentariile și bârfele curgeau în voie.

— Ai priceput pentru cine lucrăm? îl întreabă la un moment dat Naton, pe când puneau îngrășământ într-unul dintre vasele mari de lut de pe palierul impresionant ale scării. Pe zi ce trece înțeleg din ce în ce mai

multe. Tu ai auzit de treaba cealaltă?

— Care?

— Dac-o să ajungem vreodată să-l vedem de-aproape, să nu fii sigur de nimic.

— Ce vrei să spui?

— Am auzit că folosește sosii. S-ar putea ca cel din fața ta să nu fie adevăratul Zaharoff. Are sosii fiindcă se teme c-o să fie ucis. Se spune că și el le-a făcut felul multora. Gurile rele pomenesc și de favoritul ăla al tău, știi tu, socialistul, Jaurès⁵⁹, care-a fost omorât înainte să-nceapă războiul. Se spune că *monsieur* Basil a plănuit totul, dând ordin să fie ucis, căci predicile lui pacifiste îi stricau socotelile - războiul adică.

Întrerupseră vorba, căci auziră pași pe scară. Niște bărbați eleganți, cu serviete în mâini, urcau treptele. Cei doi grădinari îi mai văzuseră, în ultimele zile, pe câțiva dintre angajații Societății „Vickers Sons & Maxim Ltd” urcând la etajul al doilea, în căutarea lui Basil. Lăsau dosare în grija secretarilor și coborau bocănind cu tocurile pe marmura lustruită.

— Nu mai căsca gura! Îi spuse Naton. Isprăvește treaba aici, că ne-au pus în cârcă și împodobitul de Crăciun! Lfteris nu-și putea lua privirea de la angajații care coborau treptele de marmură în spirală ale scării monumentale din palat.

— Ce te holbezi așa? îl întrebă Naton.

— Ce-au ei în plus față de noi, poți să-mi spui?

Naton ridică din umeri nepăsător.

— Ce-mi ziceai de împodobit?

— Ni l-a pus scoțianul în cârcă, Lfteris! A zis să ornăm toate glastrele și jardinierile cu ghirlande și flori de hârtie. De Crăciun și de Anul Nou o să fie aici însuși Zaharoff, hai odată! Lfteris mai amestecă o dată pământul din vasul cel mare, având grijă să nu murdărească podeaua strălucitoare, apoi începu să-și strângă uneltele și resturile de îngrășământ.

— Crezi c-o să ceară să mă vadă? îl întrebă pe Naton în timp ce coborau treptele, îndreptându-se spre magazie.

— Mi se pare că asta-ți dorești, până la urmă...

— Ce-am de pierdut, poți să-mi zici?

— Și dac-o să-și dea seama că suntem dezertori?

— Nu se-ncurcă ăștia cu niște păduchi, Naton!

— Dac-o să ne prindă și-o să ne dea afară, ce ne facem? Muncitorii cerșesc pe străzi alături de invalizii de pe front. Acum că războiul s-a sfârșit, au ieșit la iveală sărăcia și mizeria care nu mai au nicio justificare.

— Să te rogi pentru un singur lucru, Naton: să nu fim trimiși la castelul Balincourt de sărbători! Vreau să fiu aici când o să vină, să văd din ce stofă sunt făcuți oamenii ăștia.

— Pe mine mă dezgustă gândul că muncesc pentru un negustor de

arme. Mitraliera Maxim, pe care-o vinde de ani de zile, a ciuruit mii de oameni ca noi doi. Ce legătură poate avea o asemenea brută cu florile și cu frumusețea?

— Naton, frățioare, o dai periculos în socialism. Jaurès e mort de cinci ani, nu mai poți lucra pentru el.

— Mă-ntreb ce fel de curiozitate e asta, de fapt, să vrei să-l vezi de aproape pe Zaharoff? Eu nu vreau decât să-mi iau leafa, în monede dacă se poate, ca mai întâi să le pot spăla bine la cișmea!

Întrerupseră discuția întrucât întâlneau două cameriste încărcate cu cearceafuri apretate.

— Așteptăm musafiri, fetelor? o întreabă Naton pe cea blondă, tăindu-i jucăuș calea.

— Grădinarii să se-ntoarcă la țărâna lor! răspunse ea roșie ca focul, împingându-l laoparte spre a trece.

Naton îi răspunse cu o mimică tandră. Pusese ochii pe camerista blondă și nu pierdea ocazia s-o tachineze sau să-i ofere flori, în vreme ce fratele său mai mare rămânea gânditor, visând la o strângere de mână din partea celui care semnase atâtea contracte ale morții.

Până la Crăciun, zilele trecură numaidecât, alunecând parcă printre zăpezi și ghețuri. Kalina Alekseevna îi invită la cină de îndată ce închirie un apartament mobilat în centrul Parisului, nu foarte departe de palatul de pe Bulevardul Hoche. Merse doar Naton, dăscălit de fratele lui mai mare să spună că Lfteris devenise, chipurile, indispensabil la palat și că-i dădeau mult de lucru, chiar și seara.

Auzind minciuna spusă de Naton, Kalina Alekseevna strâmbă din gura ei frumoasă.

— Să-i spui că n-o să-l mai deranjez, nu-mi datorează nimic, așa să-i spui!

Naton nu izbutea să-și ascundă tulburarea de pe chip; era limpede că actoria nu era punctul lui forte.

— N-o să mai fie nevoie să-mi trimită scuze copilărești prin corespondență, așa să-i spui! La urma urmei...

Naton se opri din mestecatul fripturii pe jumătate făcute pe care-o avea în gură și așteaptă ca ea să-și termine fraza.

— La urma urmei, a fost doar un armăsar bun. Nu unul dintre cei mai buni, dar în exil ești nevoit să scazi nivelul pretențiilor.

Naton dădu pe gât bucata cu ajutorul unei înghițituri zdravene de vin.

— Tu continui să-mi fii simpatic, poți veni când dorești...

În aceeași seară, Naton îl găsi treaz, în timp ce umplea cu fum de țigară mica lor odaie de la mansardă.

— N-ai somn? îl întreabă.

— Cum a fost?

— Cum să fie? Nu vrea să te mai vadă niciodată. Nu te-așteptai la asta?
— Nu atât de repede, recunosc. Da’-i mai bine așa, căci nu vreau să am obligații, nici să-și vâre nasul pe la palat cu orice ocazie.

— Unchiu-său ne-a băgat acolo, nu uita asta!

— Naton, aprinde-ți o țigară și ascultă! Azi l-am văzut... Falsul Sébastien se apropie de soba cea mică și își întinse deasupra ei mâinile înroșite de frig.

— Ei bine?!

— E foarte înalt, cu ochi reci, albaștri. Are un cioc cărunt la bărbie și un mers mai degrabă greoi. Lângă el era Maria Pilar - o adevărată frumusețe. În urma lor, doi servitori cărau valize și cufere.

— A venit stăpânul, carevasăzică!

— Tot personalul ne-am aliniat ca să-l primim, așa cum făceam la regiment când aveam inspecție. Părea binedispus. Închipuie-ți, pe portar l-a ciupit de obraz! Foarte ciudat, Naton, e un om atât de luminos, atât de senin, parc-ar fi vândut toată viața numai jucării și zaharicale!

— Kalina Alekseevna mi-a spus în seara asta că-i un om enigmatic. Femeia asta e la Paris doar de trei săptămâni și-a cunoscut deja atâta lume! După ce-a aflat despre inițiativa unchiului ei de-a ne trimite la Zaharoff, s-a interesat și ea în dreapta și-n stânga și-a aflat câte ceva. Îi pasă de noi, Lfteris, cu toată amărăciunea pe care-a arătat-o în seara asta.

— A trecut prin fața mea și s-a oprit să mă privească. Thomas Hall l-a ajuns din urmă și i-a șoptit ceva la ureche. Ochii îi sunt ca o carte închisă, nu poți citi nimic în ei. M-a salutat în greacă și m-a întrebat de unde sunt. Cuvântul „Salonic” n-a părut să-l impresioneze, a clătinat doar din cap și a trecut mai departe, urcând treptele. Maria Pilar nici nu m-a observat. Părea ocupată cu guvernanta copiilor, pe care-o trăgea după ea.

— Ce crezi, o să ne păstreze *monsieur* Basil?

— Nu asta-i problema, îi răspunse, suflând fumul spre tavanul înclinat. Vreau să aflu ce fel de oameni sunt cei care izbutesc în viață. Vreau să aflu asta de la Zaharoff, dacă tot m-a aruncat soarta la picioarele lui.

— Ai început să visezi cam departe, mi se pare. Ești doar un grădinar, Lfteris, coboară cu picioarele pe pământ, te rog!

Eugène Girdot îl privi cu furie.

— Încă o dată să-mi mai spui asta, și s-a terminat între noi!

Naton îl privi cuprins de panică.

— Dacă era să sap flori toată viața, puteam sta și la Salonic, ai înțeles?

— Dar tu înțelegi că-mi fac griji pentru tine?

— Nu te-a învățat nimic Ucraina până la urmă? Lumea-ntreagă e o stepă. Ca să-ți scapi pielea, trebuie să te faci lup. Ai părăsit armata și te-ai certat cu legea ca să pui răsaduri de flori sub un alt nume și în alt loc pentru tot restul vieții? Nu arzi pe dinăuntru? Fă-te lup dacă vrei să trăiești, de câte ori trebuie să-ți spun?

Naton păli și mai mult.

— Am plecat din armată ca să scap de sânge, iar tu-mi ceri acum să fiu lup?

— Îți cer să trăiești, mă, fiindcă te iubesc! Asta nu-i viață, să sapi toată ziua!

— Sunt arheolog, Lfteris, nu...

— Căcat, ești doar un muncitor! Și dacă te-ai întoarce-n sat ca arheolog, ai săpa și-acolo, dar nu ca să pui flori, ci ca să scoți bucăți de marmură. Ce-au în plus ăștia ca Zaharoff, ca Alperen...

În acea clipă se opri brusc și ochii îi licăriră precum flacăra candeliei la o adiere neașteptată de vânt. Părea că— și pierduse pentru moment busola amintirilor, ca și cum fusese magnetizată de ceva, indicându-i acum alte puncte cardinale. Stinse cu mișcări lente țigara în scrumiera aflată pe podea, lângă pat.

— Cine-i Alperen ăsta?

— Lasă asta și culcă-te, s-a făcut târziu!

Naton își întinse cu grijă hainele pe scaunul de lângă sobă și, rămânând doar în lenjeria de corp, se vârî sub pături. Lfteris îi vedea acum doar ceafa și o porțiune din spatele îngust.

Partea aceea din el care nu devenise încă Eugène Girdot se simțea rău fiindcă ridicase vocea la Naton. Nu voia, totuși, să-l vadă că încă se teme până și să aibă dorințe. Partea din el care era Lfteris îl iubea. Dacă ar fi stat pe— un munte de bani, ca Zaharoff, i-ar fi dăruit o casă într-o pădure, plină cu cărți și monede antice, ca să stea acolo și să studieze până la adânci bătrâneți. Partea din el care era Lfteris, care nu devenise încă Eugène Girdot, îl iubea, chiar dacă țipase la el, chiar dacă-l trimisese să curețe mizeria făcută la ibovnicele lui, ca-n seara asta, la cina Kalinei Alekseevna. Totuși, partea din el care era Lfteris Zevgos îi juca și niște feste ciudate, întrucât se pare că nu-l uitase încă pe Alperen Bey.

— Naton, frate, să știi că n-am vrut să ridic vocea la tine.

— Nu-i ceva rău, Lfteris, să-ți dorești să trăiești o viață liniștită, îi răspunse, cu spatele încă la el.

În acea seară nu mai scoase o vorbă.

Într-una din ultimele zile de martie ale noului an, fură anunțați să se pregătească, întrucât aveau să plece pentru mai multe zile, poate chiar săptămâni, la castelul de la Balincourt. Trenul avea să-i lase într-o stație apropiată, iar de acolo urma să-i preia camionul castelului, cel care făcea aprovizionările din împrejurimi. Venise primăvara, iar munca în grădinile castelului trebuia să înceapă.

Cele trei luni de iarnă trecuseră liniștit. În scurtă vreme, deprinseseră toate amănuntele vieții din palatul de pe Bulevardul Hoche. După Anul Nou, Zaharoff își reîncepu călătoriile, lăsând-o pe Maria Pilar singură cu

copiii, pradă nervozității și întunecimii pe care aceștia o ascund înlăuntrul lor.

Eugène și Sébastien nu se ocupară doar de grădinărit în aceste luni, ci avură tot felul de atribuții: îngrijitori, hamali, meșteri pentru reparații simple, însoțitori ai Mariei Pilar - de la o anumită distanță, desigur. După ce trecură primele săptămâni, Thomas Hall începu să le încredințeze comisioane, mai întâi pe străzile învecinate, apoi în tot Parisul: cumpărături, colete mici și scrisori, însoțirea musafirilor la gară. Oferiră chiar și un ajutor neașteptat celor doi șoferi de la palat, care se îmbătaseră într-o seară și o făcuseră lată într-o speluncă. Lfteris și Naton îi aranjară cu pumnii pe niște cuțitari. Despre încăierarea asta, Thomas Hall nu trebuia să afle nici în ruptul capului. Din clipa aceea, fiindcă își ținuseră gura, lumea închisă de la palat prinse drag de ei. Portarul bea apă în cinstea lor, șoferii, inclusiv cel al stăpânului, îi socoteau tovarășii lor, bucătăreasa începu să-i întrebe dacă tânjeau după vreo mâncare anume, iar camerista blondă își deschise lacomă buzele să-l sărute pe Naton în magazia slab luminată de jos, printre făinuri și brânzeturi.

De două ori se nimeri ca Lfteris să-l însoțească pe Zaharoff la niște întâlniri, alături de garda personală a acestuia. Instrucțiunile erau clare: să fie bine îmbrăcați și să-l urmărească discret de la depărtare. În clipa în care Lfteris simți greutatea dulce a pistolului pe pânțe, sub gabardină, i se păru că viața i se schimbase, iar caliciile a fel de fel de flori aveau să se prefacă, la un moment dat, în țevi de pistol răspândind o mireasmă de metal bărbătesc.

În ultima săptămână din martie renunțară la mansarda închiriată și își mutară puținele lucruri pe care le aveau într-o odaie de la parterul palatului. Plecau în Picardia, la castel, unde aveau să stea mai multe săptămâni - poate chiar luni -, până la mijlocul verii. La palat se zvonea că în timpul verii Zaharoff avea de gând să organizeze o recepție în grădinile de-acolo și că avea programate multe întâlniri. Parcelele de pământ, greu încercate de iarnă, trebuiau să fie însămânțate, iar peisajul imens dimprejur, să fie schimbat până la mijlocul primăverii.

Era una dintre serile de dinaintea plecării la castel. Naton ieșise în oraș, însoțind-o pe camerista blondă la cinematograf. Lfteris folosea o odaie a servitorilor rămasă goală după ce asistentul scoțianului, mâna lui dreaptă, murise pe neașteptate, fără ca doctorul Kuznețov să apuce să-i ofere vreun ajutor. Întins acum pe patul de fier al celui decedat, răsfoia o revistă mondenă, uitată de vreo doamnă în sala de așteptare de la intrare.

Se auzi o bătaie nerăbdătoare în ușă. Se miră, fiindcă ora era târzie și-și îndeplinise toate treburile primite de dimineață. Se ridică plictisit, fără să dea semne că se grăbește nici măcar atunci când bătaia se auzi din nou, mai insistentă. În deschizătura ușii îl văzu pe Thomas Hall, care tocmai

își scotea mânușile albe - părea obosit.

— Nu v-ați culcat încă?

— Adineauri am primit poruncă să mă retrag și să-ți transmit dorința lui *monsieur* Basil. Te așteaptă în biroul său, la etajul al doilea.

Inima lui Lefteris începu să bată puternic.

— Pot folosi baia de la parter? îl întrebă.

— Firește, este pentru tot personalul.

— Cât timp am?

— De acum, douăzeci și cinci de minute, spuse scoțianul, punând la loc în buzunarul vestei ceasul cu lanț.

— Mulțumesc.

— Te-am prevenit, îți amintești?

— E-n toane bune?

— *Monsieur* Basil este mereu același și față de personal. Noapte bună! începu să urce scările. Pașii lui trădau oboseala. De altfel, Thomas Hall era de cel puțin două ori mai în vârstă decât Lefteris.

Se bărbieri cu mișcări încete la lumina slabă a lămpii din baie. Lama briciului urcă și coborî ferm de câteva ori, netezindu-i gâtul și obrajii. La sfârșit, în vreme ce-și dădea cu colonie, își privi puțin chipul în oglindă. Bărbieritul era doar un pretext pentru a-l vedea pentru ultima oară pe Lefteris Zevgos în oglindă.

Scoase o cămașă curată și o pereche de pantaloni dintre lucrurile împachetate în valiza pregătită s-o ia cu el la castel. Își inspectă unghiile și își lustrui perechea cealaltă de pantofi, cea pe care o folosea pentru treburile din oraș.

Pe când urca încet treptele - servitorilor nu le era permis să folosească ascensorul -, îi veni în minte, pe nepusă masă, o imagine a lui Alperen Bey. Acum i se părea pierdut departe, în adâncurile mahalalelor din copilărie. Și-l închipui pe Alperen ca pe unul dintre copiii puternici de la el din cartier, care-l bătuse în colbul de pe drum și-l umilise. Părea că totul se întâmplase demult, pe vremea când dimensiunile și ierarhia lumii erau altfel, înainte ca el însuși să înțeleagă că, în marea machetă a lumii, Bulevardul Exohes era doar o stradă lăturalnică a Bulevardului Hoche.

Bătu hotărât în ușa înaltă din nuc. Totul fusese regizat încă de la început. Fiecare mișcare trebuia să fie călăuzită de un suflu îndrăzneț, privirea să nu coboare, vocea să fie fermă, să nu se bâlbâie și, mai ales, să-i reamintească permanent lui Eugène Girdot, sieși, că n-avea nimic de pierdut la urma urmei - poate doar lanțurile, dar într-alt chip decât cel hotărât de acel vechi călcâi de fier.

Biroul era mare cât un salon și mirosea a hârtie scrisă cu cerneală și a tutun aromat. *Monsieur* Basil ședea într-un fotoliu, lângă o lampă mare, și-și fuma trabucul. Alături, pe o măsuță joasă, se aflau pahare, cești și o scrumieră. Picioarele îi erau sprijinite pe un scăunaș de catifea, fără

pantofi, doar cu șosete negre.

Se îndreptă cu pas încet spre el. Socotea că acel „Intră!” pe care-l auzise după bătaia în ușă era de-ajuns, că-i dădea dreptul să se apropie atât de mult. Se opri la doi metri de scăunașul pe care își odihnea picioarele.

Basil Zaharoff își ridică privirea din ziar și-l privi cu atenție. Domnea tăcerea. Se măsurară o vreme din priviri, fără ca vreunul dintre ei să scoată o vorbă.

— N-ai de gând să-ți pleci privirea, Eugène Girdot? i se auzi vocea.

— Doar când e necesar, domnule, numai atunci.

— Închide bine ușa, te rog, e un frig ucigător pe culoar! Trimițându-l înapoi ca să închidă ușa, Zaharoff întărise într-un mod magistral rolul fiecăruia, dacă acesta nu le-ar fi fost cumva îndeajuns de clar.

— Poți să te-așezi, Eugène, îi spuse arătându-i un fotoliu aflat dinaintea lui. Pentru un om de vârsta mea, nu-i greu de înțeles ce mare neajuns poate fi o pereche de picioare obosite. Ești în picioare de azi-dimineață, îmi închipui...

Leteris se așază în tăcere, având acum conștiința limpede a rolurilor. Zaharoff avea să-i spună orice-i trecea prin mine, iar el va consimți. *Monsieur* Basil avea să întindă mâna spre ieșire oricând avea chef, iar el va merge să închidă ușa indicată de degetul stăpânului.

— Dacă ar fi fost o oră matinală, Eugène, ai fi stat, desigur, în picioare atâta timp cât ar fi fost nevoie.

— Poate că prefer așa, domnule, fiindcă nu mă simt deloc în largul meu să stau așezat în fața dumneavoastră.

Zaharoff zâmbi.

— Și eu, într-un fel, dar hai să ne adaptăm. Povestește-mi despre tine!

— Ce vreți să știți, domnule?

— Aș zice totul, dar e târziu. Ești din Salonic?

— Da, m-am născut și am crescut acolo. Mama mea era franțuzoaică, iar eu vorbesc franceza de copil, la fel și greaca.

— Am observat că accentul tău nu diferă prea mult de cel al parizienilor. Desigur, vom continua să vorbim în franceză, prefer așa. Ești grădinar, deci?

— Da, grădinar.

— Și cum ai ajuns iarna în Rusia? Să nu-mi spui că te-ai dus să sădești flori pe front!

Leteris îl cerceta acum fără pic de ezitare. Părul cărunt, cât mai avea, era nepieptănat, iar barba îi era zbârlită și încâlcită de palma care nu-i dădea pace. Își dădu seama că avea ochii la fel ca atunci când îl întâlnise prima oară: nu spuneau nimic, două lacuri înghețate care ascundeau totul sub un strat de gheață; doar pleoapele păreau să aibă o umbră de viață, deschizându-se și închizându-se ca niște draperii grele de catifea.

— Aș prefera, domnule, să vă spun totul, fără să ascund nimic. Dacă-aș

încerca să vă păcălesc ca pe ceilalți, v-aș subestima. O să vă spun, deci, adevărul gol-goluț, chiar dacă-mi va aduce necazuri.

— Pe el îl aștept târziu în noapte, după ora zece. Cine intră-n această clădire trebuie să învețe să lase minciunile și basmele la poartă. Aici, albul e alb și negrul e negru. Te ascult, așadar, căci povestea îndrugată de voi e cusută cu ață albă. Ce căutați în Rusia tu și celălalt, Sébastien francezul?

— E foarte simplu, *monsieur* Basil. Acolo ne-a dus armata. La un moment dat, în nebunia zăpezii și-a luptei, am hotărât că vrem să trăim. Am aruncat armele și ne-am pierdut în stepă. Acolo ne-am întâlnit prima oară, întâmplător. Suntem dezertori, *monsieur* Basil, el, al Republicii Franceze, iar eu, al lui Venizelos.

— N-aș vrea ca numele prietenilor mei să fie amestecate în discuția noastră. Spune-mi acum, meseria de grădinar e reală?

— Doar pe jumătate, căci am făcut mai multe-n viață, încă de copil: am vândut ziare, am muncit în locuri deocheate, m-am ocupat cu specula, am făcut pe misitul...

Ce altceva mai doriți să aflați? După cum vedeți, nu vă ascund nimic.

— Îi povesteam într-o zi lui Clemenceau cu ce treburi mă îndeletniceam în Cetate pe când eram tânăr. Îmi amintesc c-a făcut ochii cât cepele de surpriză.

— Pot îndrăzni să vă-ntreb ce treburi, domnule?

— La fel ca tine, mai mult sau mai puțin, doar că eu am găsit devreme protectori.

— Eu sunt singur, domnule.

— Îmi închipui, nu-s toți la fel de norocoși în privința asta.

Mai spune-mi ceva: și numele voastre-s tot false, nu-i așa?

— Cum v-ați dat seama, domnule?

— În primul rând, e o concluzie logică, iar apoi, insistând să-ți spun pe nume de vreo două-trei ori, am remarcat în ochii tăi acea ușoară îngrijorare dată de strădania de a-l asimila, ca și cum ai purta o haină nouă cu care încă nu te-ai obișnuit și care te stânjenește la fiecă mișcare. Cum să-ți explic mai bine altfel? Dacă-ți rupi piciorul și începi din nou să mergi, mult timp vei păși diferit. Așa și cu tine. La auzul numelui "Eugène", te întorci diferit, nu te simți în largul tău nici măcar cu propria respirație.

— Îmi provocați uimire și admirație, domnule!

— Îți spun de la început, nu-mi pasă cu ce nume ați fost botezați. „Eugène Girdot” mi-ai spus, așa vei rămâne. La fel și celălalt, Sébastien. La autorități te-ai declarat cu numele nou?

— Am făcut cerere unde trebuie și acum aștept, domnule.

— Vorbeam ieri cu garda mea de corp, cel cu care ai fost la întâlnirea aceea pe care-am avut-o la Hotelul Ritz.

— Cu Kirkan?

— Da, cu Kirkan. A venit la Paris în '15, odată cu masacrele armenilor,

iar de-atunci îl am alături. L-am întrebat ce părere i-ai făcut în tot timpul acela, când ați stat unul lângă altul. Mi-a spus că păreai să savurezi momentul. E adevărat?

— Îmi plac locurile în care lumea-i bine îmbrăcată, domnule. Dacă lucrurile stăteau altfel, acum aș fi la Salonic, membru al „Noului Club”, aș lua parte la evenimentele de la Lycée, aș...

— Îmi place când oamenii nu-și ascund dorințele, spre deosebire de smeriții prefăcuți și de mironosițe. Ți place viața bună, Eugène, luxul?

Leteris îl privi din nou țintă în ochi. Ar fi vrut să aibă puterea de a sparge gheața groasă din ochii bătrânului. Unde voia să ajungă? Ce voia de la el în miez de noapte? Ce fel de familiaritate era aceea, încât îl primea în ciorapi, însă-l biciuia totodată cu vorbele, ca să rămână supus pe cărarea hărăzită catărului?

— Da, domnule, îmi place viața de felul ăsta. Dacă ar trebui să trăiesc simplu, doar ca un muncitor, aș muri cu sentimentul eșecului. De timpuriu, firește, din cauza tristeții.

— Și dacă toți muncitorii, uniți, ar revendica o viață mai bună? îl întreabă, incapabil să-și ascundă un surâs ironic.

— Sunteți originar din Orient, *monsieur* Basil, așa mi s-a spus...

— Adevărat.

— Atunci probabil cunoașteți acele povești pe care le spun arabii și turcii. O mie și una de nopți, povești prinse una de alta ca mărgelile în mătânii sau, dacă preferați așa, ca nodurile în rozariu. Aceste visuri ale muncitorilor și țăranilor sunt povești pe care le-au scornit niște evrei cu imaginație bogată și le-au servit mulțimii. *Monsieur* Basil, m-am născut sărac și încă sunt, dar niciodată om de rând.

— Îmi placi, tinere.

— În lupta mea cu viața sunt singur, iar asta am învățat-o în stepa înzăpezită.

— Tot ce-mi spui mă îndeamnă să-ți destăinui gândurile mele. Mai întâi însă, toarnă niște coniac în două pahare, căci e prea târziu să-l trezim pe Thomas. Îmbătrânește și el. O să găsești acolo tot ce trebuie.

Îi arată un dulap mare cu multe uși, plin de oglinzi, sticle și rafturi de sticlă. Pe când umplea paharele, sir Basil Zaharoff îl urmărea cu atenție. Avea mișcări masculine, sigure, arătând o dexteritate rafinată în timp ce desfăcea și închidea la loc sticla cu eleganță și umplea paharele cu iuțeala potrivită. Nu mai văzuse de mult un bărbat plin de vigoare și, totodată, cu mișcări armonioase ale degetelor; nu mai văzuse de mult un pianist cu mâini puternice. Ar fi putut să jure că și cu un revolver ar fi afișat același stil satisfăcător.

Monsieur Basil cuprinse paharul cu palma și dădu pe gât o înghițitură zdravănă. Leteris avu grijă să-i imite fiecare gest, fără să ia vreo inițiativă - din respect și cu speranța unei înțelegeri. Zaharoff nu trebuia să-l uite

după seara asta, ba chiar mai mult: trebuia să-l accepte. Dar pentru ce treburi? *Monsieur* Basil știe întotdeauna; el, ca servitor, era dator doar să aștepte.

— De câteva zile mă gândesc să te trimit în Grecia. Cuvintele bătrânului îl găsiră cu paharul de coniac în aer.

— Ce vreți să spuneți, mai exact? îl întrebă și așeză paharul la nimereală.

— Nu-i o chestiune simplă, și adevărul e că nici eu nu sunt pe deplin lămurit. Eugène Girdot, să spunem că ești o acțiune pe care-o cumpără cineva în mod nechibzuit, aproape impulsiv. Îi acordă timp și capital, apoi așteaptă să vadă cum evoluează. Mă gândesc, așadar, să investesc în tine, cerându-ți să investighezi la fața locului o situație serioasă. Am nevoie de un tânăr îndrăzneț, grec și francez în același timp, un cosmopolit discret, care să fie omul meu de încredere. Problema e că tu nu ești cu totul al meu, cel puțin deocamdată...

— Dumneavoastră ați spus mai devreme că-n tinerețe ați avut protectori.

— Așa este, și nu ezit să-l numesc pe cel mai important dintre ei, un politician din vechea generație, Stefanos Skouloudis⁶⁰.

— Iar eu v-am răspuns că sunt singur. Așadar, dacă dumneavoastră aveți intenția să-mi oferiți protecție și anumite perspective, de ce n-aș deveni cu totul al dumneavoastră? Dar, *monsieur* Basil, doar n-am de ales între două oferte! Dumneavoastră îmi oferiți o șansă, sugerându-mi deslușit acel bine-cunoscut *take it or leave it* al englezilor. Dacă refuz, luna viitoare voi sădi cu Sébastien, una lângă alta, tufele dumneavoastră de trandafiri!

— Îmi place că-mi respecti momeala. Ăsta-i încă un tip de etică pe care n-o înțelege oricine. Așadar, să continui? Lefteris încuviință din cap în tăcere și continuă să-l privească drept în față, fără șovăială. Noaptea asta avea ceva din nopțile de odinioară petrecute în Vila Allatini cu Abdul-Hamid, doar că acum nu privea prin gaura unei chei, stând în picioare, ci era așezat într-un salon.

— De prim-ministrul Greciei mă leagă o profundă stimă și prietenie. Consider că e o mare șansă să țină el cârma țării. Discutăm adesea despre viitorul Europei, al Greciei - care se extinde - și despre prăbușirea otomanilor. Negustorii de arme, înainte de orice altceva, trebuie să fie permanent informați despre chestiuni politice și diplomatice, chiar mai mult decât politicienii înșiși, întrucât aceștia vorbesc uneori și cu taberele opuse, studiind situația curentă din toate unghiurile, inclusiv din spatele oglinzii. Întreabă-l și pe Gustav Krupp⁶¹, dacă-l vei întâlni vreodată - familia lui vinde arme în toată lumea de zeci de ani. Spuneam, așadar, că Venizelos se află acum în cel mai bun moment al său, triumfător alături de Antantă, o legitimare personală în fața unui rege pasiv. Totuși...

— Totuși?

— Cât de departe poate să ajungă succesul lui? Se va dovedi până la urmă cretanul suficient de ambițios față de cerințele contextului istoric?

— Cred, domnule, că-i foarte dificil de răspuns acum la asta.

— Adevărat. Sufletul omenesc e un mister; până și acel doctor Freud de la Viena și-ar ridica mâinile în semn de neputință. Dar să ne-ntoarcem la tine, ca să nu batem câmpii! În Grecia, situația politică dospește schimbări. Venizelos nu-i singur. Pe lângă aliați, mai sunt Partidul Liberalilor, turcii, dar și regaliștii, care încă n-au înghițit înfrângerea. În aceste împrejurări, mă preocupă Asia Mică și Marea Egee, însă nu pot urmări toate astea șezând într-un fotoliu pe Bulevardul Hoche și citind ziare! Cineva trebuie să devină ochii și urechile mele acolo, la Atena, la Smirna, în Partidul Liberalilor, în ministere, la Bursă, oriunde se poate vedea și auzi ceva. Oare ești în stare?

— Singurul lucru sigur e că-mi doresc s-o fac, *monsieur* Basil!

— Așadar, poți. Dacă-ți dorești cu adevărat, atunci poți. Este, totuși, o muncă de lux, crede-mă! Vei fi un necunoscut printre necunoscuți, nestânjenit, în esență. Auzi, observi și mă informezi. Nu te pot urmări pas cu pas, ți-o mărturisesc încă de la început, însă investesc, prin mijlocirea ta, într-un singur cuvânt - încredere.

— Mă interesează mult povestea asta, *monsieur* Basil. Are alternative, varietate, mai multe culori chiar și decât grădinile.

— Nu vei pleca încă, fiindcă sunt multe lucruri pe care trebuie să le înveți lângă mine. Poate la vară, dar depinde cum o să meargă. Ai vrea să-l iei cu tine și pe prietenul tău?

— Sébastien a fost doar o întâlnire întâmplătoare în stepă, *monsieur* Basil. Nu-l atrag pericolele, nici luxul. Preferă o viață liniștită, mi-a spus-o limpede. De altfel... - De altfel?

Falsul Girdot păru să ezite o clipă.

— De altfel, crede în basmele socialiste. Crede că pământul poate să devină o grădină înflorită, cu toți oamenii uniți. Lăsați-l la castel, *monsieur* Basil, nu există om care să vă îngrijească florile mai bine decât el!

— Bine, Girdot, am înțeles. Lasă-l să plece singur mâine. Va găsi la Balincourt un grădinar cu experiență, care o să-l învețe multe. Tu o să rămâi aici, la palat. O să vorbim zilnic, o să vii cu mine și la unele întâlniri, fiindcă trebuie să-ți deschizi ochii. De asemenea, e obligatoriu să citești zilnic toate ziarele filă cu filă.

— Dac-am priceput bine, viața mea se schimbă din seara asta.

— S-a schimbat deja, sunt însă dator să-ți spun că-n seara asta ai mai trecut o probă.

Leteris îl privi nedumerit.

— Ce vreți să spuneți?

— Abia dacă te atingi de băutură. Nu m-aș încrede niciodată într-un

om care nu se poate abține atunci când simte parfumul unui coniac scump. Eu îmi permit să mă destind, tu însă nu. De-aici înainte, toți cei din jur vor fi ca niște demoni care încearcă să-ți smulgă ceva, iar tu vei fi, în mod necesar, cerber. Un câine cu trei capete inspiră teamă doar atunci când e treaz. Viața-i o stepă, așa cum ai spus, și supraviețuiește doar acela care nu sângerează, căci mirosul de sânge atrage lupii.

Hrysanna

Pireu, toamna anului 1920

În urmă cu douăzeci și cinci de ani, un alt Zevgos, Iannis, făcuse prima sa călătorie pe mare, pe ruta Salonic-Pireu-Marsilia. Era un tânăr ambițios și plin de zel, dar care n-avea să ajungă niciodată marinar. Iannis Zevgos își părăsise vaporul la Marsilia, după ce, într-o prăvălie de tutun, îi întâlnise pentru întâia oară ochii de culoarea mierii. A treia oară când cumpărase tutun din mâinile ei, îi reținuse palma, hotărât să nu-i mai dea drumul. Câteva zile mai târziu plecaseră împreună către Salonic, cu trenul, fluturând batista înspre vaporul care îi pricinuisese grețuri.

Un povestitor cu imaginația bogată ar putea să susțină că, printr-o coincidență diabolică, fiul lui Iannis Zevgos întregi acea călătorie ciuntită, suindu-se pe același vapor și parcurgând ruta Marsilia-Pireu. Povești! Nu putea fi același vapor, căci marea îmbătrânește corăbiile la fel de repede precum războiul pe oameni. Cu un alt vas, așadar, ajunse Lefteris Zevgos - sau mai bine zis Eugène Girdot - din Marsilia la Pireu. Avea douăzeci și trei de ani, însă arăta de treizeci. Războiul îi îmbătrânește chiar și pe cei care l-au respins, pe dezertori. Fiul aceuia care fusese cât pe ce să devină marinar păși în primul port al țării cu un pașaport francez, trei costume, o mustață groasă și un cont de depuneri deschis pe numele său, din care putea să-și acopere nevoile și destule dorințe.

Se instalează într-un hotel respectabil din Pireu - nici măcar el nu știa de ce acolo, și nu în Atena. Poate pentru că, fiind un port, îi amintea de Salonic; poate pentru că, de mai multe ori pe zi, ochii lui căutau marea. Poate și pentru că aici avea siguranța anonimatului - în mijlocul mulțimii gălăgioase cu mii de călători, muncitori, agenți navali, negustori, hamali, al acelei mulțimi pestrițe pe care, de la balconul îngust al hotelului său, o vedea în fiecare dimineață cum se târăște prin soare ca o reptilă uriașă.

În primele zile, învăță să se orienteze luându-se după indicatoarele principale: Teatrul Municipal, Kastela, docurile mici și mari. Umbla în fiecare zi pe jos ore întregi. Când vremea era frumoasă, purta un costum crem cu cravată roșie și o pălărie panama originală. În zilele înnorate, îmbrăca ceva mai închis la culoare - costum gri cu cravată bleumarin, pălărie de fetru cu boruri largi și pantofi negri. În camera lui avea multe haine, un pardesiu impermeabil până la genunchi, șepci, cămăși albe apretate. Personalul hotelului fusese însărcinat încă de la început să-i ridice rufe murdare și să i le ducă la spălătorii de încredere, de unde se întorceau călcate și parfumate, cu o crenguță de lavandă uscată.

Se prezenta drept Eugène Girdot, om de afaceri greco-francez de la Paris, interesat de investiții în zona capitalei și până departe, pe țărmul celălalt al Marii Egee, la Smirna, acolo unde se făurea noua Grecia. Mustața groasă, părul cănit și chilele în plus îl fereau pe afaceristul francez de neplăcerea de a fi recunoscut. Pentru orice eventualitate, ocolea cu grijă cafenelele din capitală și din port despre care auzise că erau frecventate de macedoneni. Însă chiar de s-ar fi întâmplat nenorocirea ca cineva să-l recunoască pe fiul grădinarului din Exohes sau pe soldatul din Regimentul 34 de Infanterie, documentele oficiale emise de Republica Franceză ar fi închis toate gurile.

Se înțelese cu Zaharoff să corespundeze la postrestant, dat fiind că era posibil să tot schimbe hotelurile, dar orașul avea să rămână același. Dacă, dintr-un motiv oarecare, ar fi schimbat și orașul, prima persoană pe care trebuia s-o informeze era *monsieur* Basil. Scrisorile lui aveau să fie trimise direct la adresa de pe Bulevardul Hoche, având numele lui Eugène Girdot la expeditor și pe cel al lui Thomas Hall la destinatar. Numele „Zaharoff” era mai bine să nu fie scris pe un plic ce avea să treacă prin atâtea mâini, întrucât acesta apărea din ce în ce mai des pe prima pagină a ziarelor, mai cu seamă după o interpelare în Parlamentul englez.

Petrecu săptămânile acelei toamne trăgând cu urechea și intrând în vorbă cu orișicine. Vârstnicii înstăriți erau sursele lui cele mai bune, fiindcă spuneau multe ca să-și umple timpul ce abia se țâra. Asculta, compara, dădea laoparte exagerările și fanteziile și înregistra esențialul.

Intuiția lui Zaharoff din urmă cu câteva luni se dovedi corectă. Venizelos făcu greșeala să convoace alegeri în octombrie, în ciuda părerilor consilierilor și colaboratorilor săi. Triumfătorul, omul care adusese armata greacă în Smirna, pierdu lupta electorală. El însuși nu ieși nici măcar deputat, declară că se retrage din politică și plecă la Paris.

În săptămânile dinaintea alegerilor, Lefteris colindă sediile centrale ale liberalilor. Se înscrișese în partid și se infiltra în cercurile de prin cafenelele din jur, frecventate mai ales de membri de rang mediu. E adevărat că unii îl priveau strâmb, căci nutreau antipatie față de acei susținători întârziați ai partidului, care urmăreau să obțină câștiguri pe seama relațiilor cu oamenii guvernului.

Nu fu nevoie să aștepte rezultatul. Învârtindu-se toată ziua încoace și-ncolo și discutând cu atâta lume, avu sentimentul de nezdruccinat că Venizelos va fi marele perdant. Îi trimise în timp util o scrisoare lui Zaharoff, în care îi aducea la cunoștință propria estimare a felului în care avea să evolueze situația.

Banii - expresia materială a generozității lui *monsieur* Basil - și-i ținea la Banca Comercială, a cărei sucursală era foarte aproape de hotelul unde ședea. Retrăgea de fiecare dată sume mici și cheltuia cu măsură, fiindcă prefera să meargă des la bancă - un prilej să se învârtă pe-acolo. După ce-

i cunosc pe funcționarii de la ghișee, urcă și la etaje, sub pretextul că îl interesa să investească bani în ceva, într-o reprezentanță, în afaceri maritime, pe piața din Smirna, poate... Directorul se arată foarte prietenos cu el; de altfel, se simțea măgulit că un domn bine îmbrăcat, care cunoștea Parisul mai bine decât cunoștea el maghernițele muncitorilor din port, îi cerea sfatul.

Deseori stătea de vorbă și cu un alt funcționar de la același etaj, un emigrant din Rusia, la fel ca el, care luase drumul străinătății din portul Odesei. Fusese ofițer în armata Albilor și prinsese rădăcini în Grecia de câteva luni. Se numea Vasili și vorbeau în franceză. De altfel, cunoașterea limbilor străine fusese și motivul pentru care îl angajaseră la bancă, și anume să traducă documente. Lefteris nu lungea discuțiile despre Rusia, căci nu voia ca ochii mici și isteți ai lui Vasili să-și dea seama că sub hainele elegante ale domnului Girdot se ascundeau semne de întrebare mari ca niște seceri.

În multe seri, lăsa deoparte costumele frumos călcate și, îmbrăcat mai simplu, ieșea să se amestece printre marinari în casele de plăceri din jurul portului. Ajunse să cunoască Troumba⁶² și cabaretul „International”, pe care începu să le frecventeze regulat. Găsea că roabele păcatului erau foarte darnice și, ca urmare, provocatoare. Într-o seară îl văzu și pe Vasili în brațele uneia dintre ele; se salutară cu un zâmbet discret.

Îl ajuta și băutura să simtă că, în unele seri, nu reprezenta nimic, că era un nimeni, liber, departe de Zaharoff, de armată, de Naton și moralitatea lui plângăcioasă, departe și de fiica aceea a cartierului Exohes, pe care de multă vreme nici măcar nu și-o mai amintea; izbăvit de ea, o uitase deja. Se simțea liber să rătăcească pe oriunde dorea, să urle deasupra oricărui trup pe care-l plătea, eliberat și de povara de-a îngriji mormântul părinților, adică liber de morala tristeții. Era un apatrid, izbăvit de vechiul nume, de trecut, de nevoia de prieteni și rude.

Existau însă și seri în care se întorcea la hotel, iar somnul întârzia să vină. Deschidea atunci cutia cea mică, îmbrăcată în catifea, în care păstra inelul tatălui său și o broșă a mamei sale, pe care le avusese cu el și pe front. Acolo, pe catifeaua dinăuntru, o așeza și pe ea. Își amintea limpede momentul când o ținuse în mână pentru prima oară. Era în noaptea aceea înghețată din Ucraina, pe când patrula împreună cu Triandafyllou. Era cu două zile înainte ca Mihalis s-o șteargă din unitate și să plece să-i întâlnească pe bolșevici.

Ținea crucea pe care i-o pusese în mână camaradul său de război, iar acum o așeza sub lampa de birou s-o mai privească o dată. Își amintea numele satului de munte al Hrysannei, nevastă-sa, și ultimele cuvinte ale lui Mihalis: „Să i-o duci fiului meu!”

La începutul noului an îi trimisese deja trei rapoarte scrise lui Zaharoff. Își dădea seama foarte bine că Asia Mică era pentru *monsieur* Basil o

investiție foarte importantă. Știa câți bani donase Partidului Liberal și cât de mult sprijinise debarcarea armatei la Smirna. Prin urmare, își putea închipui ce urmărea să câștige vulpoiul bătrân la sfârșitul acestei călătorii. Zăcămintele de petrol din Mosul nu erau departe de-acolo. După marele război ucigaș, nu multe erau guvernele dispuse să cheltuiască bani pentru achiziționarea de arme noi. Europa trecea printr-un șoc posttraumatic și nu voia să audă de nicio ofertă sau reducere pentru mașinile distrugerii. Zaharoff știa de multă vreme că secolul acesta avea să fie secolul petrolului.

„*Monsieur Basil*”, îi scria din Pireu, „noul guvern demontează întregul mecanism de stat al lui Venizelos. Referendumul pripit pentru întoarcerea regelui este doar vârful aisbergului. Pe front sunt înlocuiți toți ofițerii superiori, fără ca cineva să cerceteze dacă au fost capabili sau nu. Ceea ce contează acum, mai presus de orice, este aderarea la noul regim. Niște ofițeri neîncercați în luptă cum pot oare învinge? Alaltăieri am îmbătat un diplomat între două vârste ca să-l trag de limbă, și știți ce mi-a spus? Dacă Kemal era informat despre cât de fărâmițați suntem, ar fi început deja contraatacul. *Monsieur Basil*, apreciez că este necesar, îndată ce vremea se mai îndreaptă puțin, să merg la Smirna pentru a evalua situația cu ochii mei. Aștept din partea dumneavoastră confirmarea scrisă a permisiunii pentru plecarea mea”.

Sosise deja martie când se hotărî, în sfârșit, să meargă în satul lui Mihalis, iar asta se întâmplă după un coșmar. Visă din nou blestematul acela de copac dezgolit din stepă, de care-l legaseră cu mâinile la spate și-l împușcaseră. Mihalis îi apăru în vis așezat în zăpadă, cu mâinile legate de trunchi și cu capul plecat. Lfteris avu senzația că stă în picioare în fața lui de ceva vreme, auzind doar vântul, când, deodată, Mihalis își înalță capul și păru să-l privească. Însă nu-l vedea cu adevărat, căci păsările îi mâncaseră ochii.

— De ce amâni? îl întrebă mortul.

Se trezi în mijlocul nopții și își scoase maioul learcă de sudoare. Se ridică încet și deschise ușa balconului, care era luminat de stâlpul din stradă. Afară ploua mărunț și molcom. Își aprinse o țigară, gol de la brâu în sus cum era, ca să-și revină. Nu se crăpase încă de ziuă; cele mai multe lumini veneau de la vapoarele care așteptau în radă permisiunea de a ancora în port. Se gândi că va dura zile întregi până să sosească răspunsul lui *monsieur Basil*. Trebuia să-și țină vechea promisiune, fiindcă nu voia să care mortul în vis și la Smirna. Aprinse lumina și se apucă să-și pregătească valiza.

Luă trenul de dimineață spre Lamia. Prefera să meargă acolo și să rămână o noapte sau două, ca să-și poată pregăti urcușul pe munte. Din câte văzuse pe hartă, satul lui Mihalis și al Hrysannei era cocoțat sus de tot, unde își aveau vulturii cuiburile. Nu exista un drum în adevăratul sens

al cuvântului; cine voia să ajungă până acolo trebuia să îmbuneze catării.

Pe când trenul se clătina pe versanții Parnasului, privirea i se pierdu prin trecătorile înzăpezite ale munților. Muntoasa Rumelia avea încă zăpadă, și trebuia să urce pregătit. Dacă ar fi fost văzut cu haine de salon și înțepenit de frig, ar fi fost întâmpinat cu hohote de râs. Legănat de tren, Lfteris mângâia crucea lui Mihalis, pe care o purta la gât. Îi venea mereu în minte imaginea acestuia pe când era în viață și îi vorbea despre marea revoluție și călcâiul de fier.

— Dacă înmânez crucea, o să mă lași în pace? O să te-ntorci în lumea umbrelor?

Își dădu seama că, dintr-un motiv anume, i se părea firesc acum să le pună întrebări morților.

Ajunse în Lamia la prânz, odată cu lapovița. Luă o cameră la primul han pe care-l găsi în centru. Camerele erau mici, cu o sobă pentru lemne și un lavoar. La fiecare etaj exista un closet comun, iar paturile de fier miroseau a petrol, căci le ungeau mereu ca să alunge puricii. Cât despre apă caldă, nici pomeneală.

Oaspeții, în mare parte, erau negustori de vite din Atena sau din Larisa. Mulți purtau șepci, erau nerași și posaci, iar alții tușeau în răstimpuri, cerându-i unui hangiu greoi să le pregătească ceai de tei sau de mușetel. Sala de mese a hotelului era mică și avea pereții coșcoviți din pricina umezelii, iar în aer plutea un miros înecăcios de lemn ars și fum de țigară. Apropiindu-se de obișnuiții casei, Lfteris simți numaidecât izul de lână umedă al straielor de pe ei, care erau niște împletituri de munte lucrate de mână. Numai el era îmbrăcat ca un filfizon.

Ieși în piață. Voia să facă târguieli ca să semene cu ei, să mănânce o supă care să-l întremeze și să întrebe unde ar putea găsi mai întâi un taxi, iar apoi călăuze și catări pentru munte.

Există întotdeauna o primă oară, chiar și pentru munte. Când, în anii copilăriei pe Bulevardul Exohes, spuneau „munte”, înțelegeau cel mult unul ca Hortiatis, la care se zgâiau în toate anotimpurile cum își schimbă culorile jucându-se cu răsăritul soarelui. Mersese acolo de câteva ori cu părinții și cu un măgar împrumutat, ca să strângă lemne și castane. Hortiatis fusese dintotdeauna un munte domesticit, învecinat cu țărmurile orașului. Nu era foarte înalt, nici n-avea păduri sălbatice; era un munte ca un animal de casă, care, dacă întindeai mâna să-l mângâi, îți oferea botul.

Viața îl ferise apoi de munți - fusese soldat în câmpia de la Serres și în stepa ucraineană, iar mai târziu, cetățean al Parisului.

Acum mergea la capătul lumii, acolo unde ceața dă culoarea fiecărei zile, unde te întrebi dacă acea potecă de pe buza prăpastiei va fi acolo și mâine sau va fi smulsă de vreun torent din temelii și împrăștiată-n genuni. Călărea prin Munții Rumeliei, dincolo de Bralos, îndreptându-se către

Gkiona, acolo unde hărțile se închideau singure, ridicând nepăsător din umeri.

Călăuza era un bărbat tăcut, la vreo treizeci de ani. Ducea celălalt catâr, pe care legase valiza mușterului cu funii din păr de animale, și mergea întotdeauna în față. Uneori, lângă hăul prăpastiei, striga niște cuvinte neînțelese de Lfteris. Când, la un moment dat, își dădu seama că le erau adresate catârilor, și nu lui, râse cu poftă.

Primul popas după Lamia fu la hanul lui Karanasios. După mai multe ceasuri, noaptea îi găsi la un alt han, unul foarte mic, ce semăna cu o casă. Avea cu totul doar două odăi, una pentru bărbați și una pentru femei. Bătrânul care-l îngrija se lăuda că în vremurile de demult dormiseră în ele chiar și mirese împodobite cu galbeni. Lfteris și călăuza lui se culcară în două paturi alăturate. Celălalt, răsucindu-și o țigară lângă sobă, îi povesti în linii mari propria viață. Avea șapte copii și, datorită lor, scăpase de frontul din Asia Mică. Vota cu regele, pentru că odată, cu mulți ani în urmă, îl văzuse în piața din Lamia, pășind semeț cu cizmele lui negre ce-i ajungeau până la genunchi.

Dacă totul mergea bine, a doua zi aveau să ajungă în satul lui Triandafyllou, o fărâmbă de loc aproape de culme, la un ceas de mers de la Koukouvista - așezarea de vază a regiunii. Odată ajunși în sat, călăuza avea să-i ceară părintelui să descuie biserica și să doarmă acolo până a doua zi, când avea să ia calea-ntoarsă. Cât despre străinul din Atena, întrucât mergea la cineva, avea să fie primit ca musafir în acea casă. Lui Lfteris îi plăcea tăcerea călăuzei, fiindcă nu trebuia să-i spună prea multe despre motivul vizitei sale în sat și, de altfel, nici nu voia să-i spună.

Satul lui Mihalīs se ivi la capătul ultimului urcuș. Era ridicat la poalele unui versant, fiind ferit de vânturi. Purta încă pe umeri zăpezile iernii; cât despre cețuri, ele coborau și se ridicau după ceasul zilei. La stâne fură întâmpinați cu lătrături de câinii ciobanilor. Prezența lor, străină pentru mirosul câinilor, iscase deja tulburare în sat.

— Crezi c-o să ne-atace? îl întreabă.

— Nu te teme, dom' Eugène, sunt câini de casă, o să mârâie nițel și-o să ne lase să trecem.

Porțiunea coborâșului de pământ înzăpezit se sfârși, iar acum auzeau potcoavele animalelor de povară lovind drumul pavat ce se ascundea sub stratul de zăpadă. Mânate de curiozitate, câteva uși se întredeschiseră, lăsând să se vadă chipuri acoperite cu broboade.

Nu dură mult și ajunseră într-un loc mai larg, unde se aflau biserica și, alături de ea, școala - două clădiri mititele. Erau închise, căci se însera, fiind mult prea târziu pentru vecernie sau învățatul de după-amiază. O ușă se deschise în piață și doi-trei săteni ieșiră afară, holbându-se la ei.

Cel mai în vârstă se apropie.

— Bine-ai venit, Doukounas! Pe cine ne-aduci? îi strigă el călăuzei.

— Un domn din Atena. O caută, zice, pe Hrysanna Triandafyllou, dar eu n-o știu.

Leteris coborî de pe catâr și își netezi mantaua țărănească ce-l ferise de îngheț tot drumul.

— Există primar, polițist, în fine, vreo autoritate aici? Bărbatul în vârstă veni mai aproape.

— Bine-ați venit la noi în sat! Ce vânt bun v-aduce, domnule?

— Vin de la Atena s-o întâlnesc pe Hrysanna Triandafyllou. Trei zile de drum, dragul meu!

— Sper că nu-i aduceți belele, e o femeie greu încercată! Se ține scai moartea de ea și pare că nu vrea să renunțe.

— Ce vrei să spui? îl întreabă Leteris și se apropie de el. Clădirea de vizavi era în același timp cafenea, băcănie, poștă, câteodată dispensar, de toate. Pe soba care duduia fierbea apă într-un vas metalic. Se așezară alături, ca să se încălzească, iar bătrânul, care era primarul satului, ceru să fie adus niște rachiu pentru străinul care părea întru totul neînvățat cu greutățile muntelui.

— Mai întâi, domnule Eugène, au sosit veștile despre bărbatul ei, spuse după o scurtă vreme. Dispărut pe front, fără știre. Îl îndrăgeam, știi, căci Mihalis era un copil cu sufletul curat, doar că se-ncurcase cu socialiștii și n-avea o viață ușoară, fiindcă-l luaseră la ochi. Hrysanna e singură la părinți, tată-său e de-ai noștri și mamă-sa e cretană, de-asta i-au dat numele ăsta, căci noi nu avem Hrysanne prin părțile noastre.

Leteris dădu rachiul pe gât dintr-o înghițitură, însă, deși soba ardea, frigul adunat în oase în cele două zile petrecute pe catâr părea să nu-l lase.

— Și doar pentru că mamă-sa era cretană, aici socoteau ca-i cu Venizelos. Mihalis cu Roșii, ea venizelistă, greu li se deschideau ușile prin sat! Toată regiunea asta, *anadan babadan*⁶³, a iubit regalitatea, pe Constantin mai ales și, bineînțeles, guvernul de-acum...

— Și cum de-a lovit-o iar moartea?

— I-a luat copilul, domnule Eugène.

Leteris se înfioră.

— A murit băiatul?

— A murit, domnule Eugène... Dacă aveam doctor aici, poate-l salvam. Se zvârcolea la înmormântare, sărmana, a fost nevoie de trei femei s-o ridice din groapă. Din fericire, era botezat, se face un an de-atunci... Și chiar alaltăieri am făcut parastasul de patruzeci de zile pentru muma lui Mihalis. S-a stins și biata Spithourena. Și-a pierdut feciorul și nepotul într-un singur an. Măcar a avut Dumnezeu milă de ea și i-a dat noră bună, de i-a închis ochii, ce poți să mai zici... Ce mai, a rămas singură Hrysanna, „copila de suflet a lui Venizelos”, cum îi zic niște bătrâne rele de gură de-aici din sat. Dar să n-ai grijă, de vreme ce-ai fost prieten și camarad de armată cu Mihalis, mai pot să-ți împărtășesc câte ceva. Au început deja să

vină pețitori de prin satele dimprejur, căci văduva-i frumoasă ca o icoană. Nici nu zici că-i aievea, e ca păpușile alea din vitrinele de la Londra și de la Paris, că eu citesc ziare și le văd acolo. Păcat însă că n-are noroc, a luat-o Moartea la ochi!

În tot acest timp, Lfteris ținea în mână cutiuța de catifea. Ajunsese la concluzia că trebuia să-i arate primarului crucea lui Mihalīs și să-i lămurească pricina venirii lui acolo, ca nu cumva să păteze onoarea Hrysannei; în satul acela, după cum își dăduse seama, căutau bârfe cu orice prilej.

Dar nu se mai puteau întinde cu vorba, căci se înnopta. Din fericire, primarul se îngrijise să trimită din vreme un copil de prin vecini la văduvă, s-o anunțe că avea un musafir din Atena.

— Nu se cuvine să te bage-n casa ei, bărbat străin. În casa mea, să mă ierți, suntem zece suflete. Când așternem seara să dormim, nu găsești nici măcar o scândură pe care să pui piciorul. Nu te-ai simți comod. O să deschid oricum biserica pentru Doukounas. E cald acolo, căci e așternută cu scoarțe și chilimuri. O să v-aduc și un mangel.

În scurtă vreme, copilul veni și se așeză lângă sobă. Avea obrații roșii ca focul, din pricina gerului. Îi spuse primarului că văduva era tulburată, fiindcă nu-i venea să creadă că un prieten de-al bărbatului ei venise de pe front și îi aducea crucea mortului. Îi trimitea vorbă primarului că avea să-i aștearnă străinului să doarmă jos, în grajdul cel vechi.

— Așa-i, îl întrerupse primarul, grajdul catârilor e gol de ani buni. Ne-au rechiziționat pentru război, domnule Eugène, toate animalele de povară.

În piață, Doukounas aștepta să ia cheia bisericii.

— Vii cu mine mâine? îl întrebă pe Lfteris.

— Nu știu încă, dar nu pleca până nu vorbim! Când te mai întorci?

— Într-o săptămână, căci eu aduc și poșta. L-au îmbrăcat pe poștaș în kaki și-acum e în Asia Mică, așa că-i fac eu munca.

— Să nu pleci până nu vorbim! Îți plătesc mâine, nu cumva să mă uiți. Călăuza clătină din cap și îi ură noapte bună.

Se lăsa întunericul. La marginea pieței îl aștepta copilul, să-l ducă la casa văduvei. Era firav și avea capul tuns scurt, ca să nu se prindă păduchii de el.

— Cum te cheamă? îl întrebă în timp ce mergeau pe ulița întunecată.

— Apostolis, domnule.

— Ești rudă cu văduva?

— Nu, domnule, suntem vecini.

— E femeie cumsecade văduva, Apostolis?

— Mama mea zice că-i leită Fecioara Maria, dar nu toți spun asta.

— Ce spun ceilalți?

— Că-i destrăbălată și roaba Anticristului.

— Cine-i Anticristul, Apostolis?

— Venizelos.

Toată noaptea se auzi vântul, căci o lucarnă de sus avea geamul spart. Nu dormi bine, dar așa fusese în ultimele săptămâni, somnul îl prindea greu. Grajdul era totuși curat, semăna mai degrabă cu o magazie, căci era gol de patru ani; rămăsese fără cei doi catări în vara lui '17, când Grecia intrase oficial în război și serviciile de rechiziționare ale armatei adunaseră animalele de povară din fiecare sat.

I-ar fi vrut cu el în seara aceea, să fie aici, în casa lor, să le simtă mirosul pielii, să-i audă râsuflând și scoțând pe nări firicele de fân! Se gândea că poate acum, în vreme ce el stătea întins lângă ieslea goală, fuseseră deja omorâți și aveau burțile spintecate de vreun obuz sau își rupseseră vreun picior într-o groapă, cărând în spate una dintre mitralierele Maxim pe care le vindea Zaharoff. Poate chiar îi întâlnise cândva, fără s-o știe, pe frontul Strumei; poate-l târâse de căpăstru pe vreunul dintre ei, să treacă prin malurile pline de noroi. Poate că-i mângâiasse pe front într-o clipă nebănuită, cuprins de un val de tandrețe lăuntrică pe care nu știa încotro s-o îndrepte.

Petrecu cea mai mare parte a nopții jucându-se de-a v-ați ascunselea cu somnul - când treaz, când adormit, iar uneori, pe la mijloc -, ceva asemănător cu un vis lucid, încerca să adoarmă legănat de chipul ei: o Maică a Domnului văduvă, subțirică, cu pielea aurie și mijlocul tras prin inel. Fața ei semăna într-adevăr cu păpușile din vitrine, iar numele ei părea desprins din altă lume; Hrysa și Anna, două femei într-una singură, sfântă și ibovnică, sobră și nepăsătoare, a lui Mihalis și-a nimănui.

Se răsuci de multe ori pe-o parte și pe cealaltă, cu vântul mereu în urechi. Era un altfel de vânt, nu ca acela al mării, din casa în care se născuse. Când Golful Thermaic gâfâia și-l trezea, mamă-sa îl lua în brațe și-i îngâna cântece de leagăn duioase din Marsilia, tot despre mare și ele. Aici însă, erau doar stâncile abrupte ale munților, iar el era singur. Măcar mai devreme auzea pașii ei de deasupra, făcând să scârțâie podeaua de lemn dintre caturi. De la o vreme însă, de când Hrysanna se culcase, se auzea doar vântul. Dacă acesta ar fi fost un cuvânt feminin, și l-ar fi putut închipui ca pe o ghicitoare ce încerca să-i șoptească viitorul printr-un geam spart. Dar vântul era întotdeauna bărbătesc, la fel ca viforul, fratele său; îi invidia, căci în fiecare noapte se împreunau, pe rând, cu Hrysanna.

Când deschise ochii odată cu primele raze de lumină, vântoasele încetaseră. Se așeză pe velință, buimac, trezit într-un așternut străin și neputând să găsească începutul și sfârșitul, susul și josul. Se chinui să-și amintească unde se afla și de ce - o nedumerire a dimineții ce-l cuprindea uneori. Îi auzi pașii deasupra capului, pe podeaua de lemn dintre caturi. Sub tălpile goale ale femeii, scândurile proaspăt spălate de sus păreau să

spună ceva, scârțâind sub povara dulce. Auzi apoi cum ritmul armonios al scârțâiturilor se schimbă, iar sunetul lemnului se îngroașă precum vocea băieților la pubertate. Pricepu că văduva ieșise afară și cobora pe scara ce dădea în curte.

Aruncă păturile, se ridică și își puse cizmele. După ce aranjă puțin locul unde dormise, merse lângă portița grajdului și privi afară pe furiș. Scândurile perpendiculare ale porțiței erau așezate strâmb, lăsând goluri între ele. O zări stând lângă sârma cotețului și aruncând grâu găinilor. Purta un palton negru ce fusese, fără îndoială, modificat - o fostă tunică militară, a lui Mihalîs, poate. Ieși în curte și își duse palma la ochi. Ziua se anunța senină și luminoasă. Hrysanna se întoarse și-l privi.

— V-am trezit? Bună dimineața! Iertați-mă, podeaua face mult zgomot, cred că asta v-a trezit. Când mi-am dat seama, am coborât în curte, dar mă tem că a fost deja prea târziu...

Îi zâmbea, iar el nu se așteptase la asta. Femeile frumoase pe care le cunoscuse până atunci își împărțeau scump zâmbetul și-l drămuiau de parcă ar fi fost scorțișoară sau chinină.

— Nu-ți face griji, e ora la care mă trezesc!

— Mă duc să vă pregătesc o cană cu lapte, spuse ea și urcă iute scara exterioară.

Sus în casă ardea focul. Lefteris se așază la masa din odaia de zi și așteaptă răbdător.

— Doriți și cafea? Îi auzi vocea din mica bucătărie.

— Da, dacă nu deranjez.

Se apucă să privească în jur, de data asta la lumina zilei. Ieri, singura dără de lumină venea de la o lampă cu petrol agățată într-un cui pe perete. De altfel, atunci îi privise mai mult degetele, pe când ținea în mâini crucea ui Mihalîs, și lacrimile, pe care și le ștergea când și când cu dosul palmei, dezvăluindu-și vinișoara de deasupra încheieturii.

Toată casa mirosea a curățenie: chilimurile de pe podeaua de scânduri, scoarțele de pe pereții văruiți, lemnul bine lustruit al mobilierului, fructiera de pe masă. Până și aerul părea că fusese spălat.

Aduse o tavă cu o cană de lapte fiert, câteva felii de pâine așezate pe o farfurie smălțuită și niște brânză proaspătă ca pumnișorii pruncilor.

— Mâncați dumneavoastră, eu mă duc să pregătesc cafeaua!

Sorbi din laptele cald și începu să mănânce pâinea cu brânza abia prinsă. Trăia unul dintre acele momente rare când ți se pare că Pământul se învârte mai repede, când timpul începe să curgă mai iute, când ziua și noaptea se succedă într-un ritm amețitor. E ceasul în care trebuie să iei o hotărâre pe loc, căci soarta fornăie neliniștită, ca un cal gata să pornească în galop. În clipa aceea, trebuie să-l încaleci și să-l îmblânzești, altminteri te va arunca la pământ și, poate, încurcându-ți cizma în căpăstru, te va târî, umilit, la sute de metri depărtare.

„La dracu', ce se petrece?”, murmură el după ce termină în grabă de mâncat. „Ce să fac acum, mamă, îmi spui? Spune-mi în franceză, nu-mi pasă cum, dar spune-mi ceva...”

Mirosul cafelei fierbinți din bucătărie ajunse până la masa din odaia de zi, unde era așezat. Auzi zgomot de cești și pahare lovindu-se între ele și o zări venind cu aceeași tavă. De data asta șezu și ea, de partea cealaltă a mesei. La ceasul acela, lumina zilei îi dezvăluia fiecare amănunt. Hrysanna avea ochii de culoarea mierii, ca mama lui, era cam înaltă pentru o femeie, iar părul ei, des și viguros, se revărsa bogat de pe capul bine proporționat, cu urechi mici.

— Sper că nu plecați azi!

O privi plin de curiozitate și de stânjeneală.

— Dar motivul vizitei mele s-a încheiat...

— Ar fi o insultă adusă memoriei lui, domnule Girdot. Când un străin venea în casa asta, însuși Mihalis se îngrijea de el cât mai bine. Voia ca ușa noastră să fie întotdeauna deschisă, la fel și soacră-mea, Dumnezeu să-i ierte!

— Dar m-ai omenit, Hrysanna, aseară am mâncat, am dormit...

— Am atâtea lucruri să vă întreb... Vă rog, dacă nu vă e cu supărare, rămâneți! Sunteți singurul om care-mi poate povesti despre Mihalis, despre ultimele sale luni, despre ultimele ore... Numai dumneavoastră știți toate astea.

Sorbi prima gură de cafea și își aprinse o țigară. Trebuia să meargă să-l găsească pe Doukounas la biserică, să-i plătească și să-i spună că-l așteaptă să vină negreșit cu catării lui săptămâna viitoare.

Pentru Eugène Girdot, dimineața aceea cu brânză proaspătă și cafea fu începutul săptămânii. Pentru creștini, începutul săptămânii e duminica, pentru negustorii din piață, e luna, pentru Girdot, fu o zi de miercuri dintr-un sat de munte, ce-l găsi vorbind cu o văduvă despre bărbatul ei ucis, care, pentru patria lui, era o dispariție acoperită de rușine națională, iar pentru Mișcarea Muncitorească Internațională, o pierdere lipsită de glorie, un accident între tovarăși. Fiecare zi de miercuri avea să fie de acum încolo începutul noii săptămâni, slăvirea noii sale vieți, amintirea înrobirii sale de privirea ei.

În acea dimineață îi povesti totul despre moartea lui Triandafyllou. Nu-i ascunse nimic, săpă adânc în amintirile sale și scoase la lumină până și cel mai mic grăunte, așezându-l pe masă, lângă fructieră. Îi dezvălui tot ce trăise împreună cu soțul ei răposat, în afară de un singur lucru, poate lipsit de importanță la prima vedere: că destinul, și numai el, îi adusese împreună pe el și pe Mihalis, că în adâncul sufletului îl găsea plicticos, că numai dintr-o bagatelă a sorții patrulaseră amândoi în noaptea aceea geroasă în care îi încredințase crucea, ca să i-o ducă într-o zi înapoi fiului

său.

— Adevărul e că-n scrisori n-a pomenit niciodată numele dumneavoastră, domnule Eugène. Aș fi ținut minte.

Se ridica și merse să deschidă o ladă din camera alăturată. Se întoarse cu un teanc de plicuri legate cu sfoară.

— Le am pe toate aici, îi spuse și dădu să taie sfoara cu foarfecă.

— Nu, te rog! zise el și-o apucă de mână. Nu vreau! Să faci asta când ești singură, nu vreau să-mi aduc aminte de front...

Îl privi uluită. Bărbatul acela care venea de departe, din lumea orașelor, o puneă în încurcătură. Îi venea întruna să-i ceară iertare, ca și cum ar fi spus ceva nepotrivit sau care-l supăraseră. Se simțea stângace în cele sociale, o femeie simplă de la țară.

El îi țină mâna în palmă; era caldă ca pânțelele unui porumbel.

— Aveți dreptate, îi spuse ea după scurtă vreme. Iertați-mă, fac numai gafe, adăugă ea, trăgându-și mâna.

Rămaseră așezați la masa aceea aproape toată ziua. Avusese grijă să-i trimită plata lui Doukounas încă de dimineață, prin Apostolis. Abia spre după-amiază se duse el însuși la băcănie să facă ceva târguieli, pentru că, așa cum le spuse sătenilor adunați acolo, nu se cădea că mersese cu mâna goală la o casă ce fusese lovită de Moarte și de fiica ei, Sărăcia. Lucrul ăsta-i merse la inimă primarului, care-l privi cu ochi plini de admirație.

— Adevărat, domnule Eugène, sunteți un adevărat domn și-un filantrop!

După ce târgui tot felul de merinde, îl luă cu el pe Apostolis să-l ajute să le care și să aibă un pretext pentru a-i da un taler la sfârșit, căci îl plăcea mult. Era convins că, dacă ar fi trăit la Salonic, acest copil ar fi vândut cele mai multe gazete. Eugène Girdot mergea înainte; în locul șepcii țărănești din timpul călătoriei pe catâr, acum purta o pălărie elegantă, cu boruri largi, pe care o ținea ascunsă între lucrurile sale. Înaintau amândoi, iar perdelele tuturor caselor se mișcau, ba deschizându-se din curiozitate, ba închizându-se cu mânie. Un străin în casa văduvei! Muncile și zilele⁶⁴ copilei de suflet a lui Venizelos se răspândeau prin sat din gură-n gură.

Înainte să se despartă de Apostolis, îi ceru să-l aștepte lângă grajdul Hrysannei, unde intră aplecat, cu toate târguielile, și începu să scotocească în valiză.

După puțină vreme, apăru cu un pachet mare și se apropie de copil în lumina palidă a amurgului.

— Astea erau pentru fiul Hrysannei - jucării și cărți pentru când avea să crească. Sunt ale tale. E mai bine să nu le vadă ea. A plâns destul de azidimineață și nu-i nevoie s-o întristăm și mai mult.

Apostolis îl îmbrățișă strâns pe după mijloc; cu o palmă, deschisă, îi mângâia paltonul, iar cu cealaltă, făcută pumn, strângea talerul.

Girdot găsi sus în odaia de zi două lămpi aprinse, de data asta așezate

una în fața celeilalte. Mirosea a supă și a scorțișoară cu zahăr. O zări zâmbindu-i din mica bucătărie, învăluită în aburii unei oale.

„La dracu’!”, murmură din nou în sinea lui și coborî în fostul grajd să se schimbe.

În seara aceea de miercuri, fu singura casă din sat cu ferestrele luminate până la miezul nopții. În această a doua seară, fu rândul ei să-i povestească viața. O împinse să bea și un pahar din vinul pus chiar de ea pe masă. Plânse de două ori, o dată când își aminti de fiul ei, pe care-l înrolase moartea devreme, devenind recrut ca și tatăl lui, iar a doua oară, fără motiv, căci un cuvânt nevinovat la prima vedere păru să fie scânteia pentru noi lacrimi. Nu fu numele lui Mihalis, ci cuvântul „marea”, ca un bilanț al vieții ei de până atunci și un vis zadarnic. După câteva nopți, Leteris avea să înțeleagă.

Îi povesti despre viața ei, despre maică-sa, mireasa de șaisprezece ani care venise de la Rethymnon până aici, la capătul lumii. Murise la naștere, iar taică-său nu se recăsătorise. Se stinsese și el de timpuriu, după ce fusese udat până la piele de o furtună pe munte, iar vântul înghețat îl doborâse la pat, cu febră. Își dăduse sufletul după câteva zile; pneumonie, spusese învățătorul, care se pricepea puțin mai bine.

Mihalis o iubise de mică, deși el se perinda mereu între sat și Lamia - unde muncea la o brutărie - sau alerga la plantațiile de măslini din Amfissa, toamna, când se culegeau roadele și erau căutați lucrători. Muncea și studia Mihalis cât putea. Serile mergea adesea și la sindicat, iar în toți anii aceia o așteptase, așa cum așteptase și revoluția, să răsară, să înmugurească și să trăiască alături de ea pentru totdeauna.

Hrysanna adora școala, astfel încât mersese doi ani la rând în ultima clasă - măcar să fie acolo, de vreme ce nu putea ajunge la liceu - ca să-și potolească setea de carte și să-l ajute pe dascăl să-i învețe să scrie și să citească pe copiii ciobanilor. Erau pe-atunci ani în care școala gemea de copii. Hrysanna citise aproape toate cărțile școlii, cumpărate de la Atena cu ajutorul unei donații primite mai demult din America. Pe măsură ce creștea și mintea i se cocea, vorbea de ziceai că era și ea învățătoare, iar Mihalis era foarte mândru de asta, căci, deși era muncitor, își dăduse seama, după cum el însuși spunea, că lumea va fi salvată de socialism și de cărți.

Vorbea fără întrerupere, fără să-și tragă răsuflarea - oare unde ținuse ascunse toate astea atâta timp? Îi povesti despre soacră-sa, care-i fusese ca o a doua mamă; își aminti clipa în care sosiseră banii trimiși de Mihalis, salvându-i de foamete - nouă sute cincizeci de drahme, arginții Ucrainei, după cum îi scrisese el într-o scrisoare, fără a se teme, sărmanul, de cenzură.

O asculta năucit. Nu atât din pricina vorbelor, care treceau în planul al doilea, sau a culorii glasului și a degetelor pe care și le mișca spre a da o

formă sensului fiecărui cuvânt. Era năucit de gestul nestingherit cu care își netezea un zuluț de păr ce-i scăpase de sub basmaua de pe cap, de ochii ei de culoarea mierii, de lanul gâtului ei gol mirosind a grâu, de sânii ei ca două mere. Apoi mai era și mersul ei legănat, când pleca și venea de la bucătărie - lin, feminin, distant, ca al unei preotese virgine. Hrysanna nu era fecioară, căci între coapsele ei se născuse odinioară însăși viața, iar asta o făcea mai pură chiar și decât fetele neprihănite.

„La dracu’!”, își spuse din nou, când ea plecă să aducă desertul din bucătărie. „Cum o s-ajungi bogat trăgând o zână după tine?”

Își făcea planuri în minte, dar dacă ea, totuși, nu-l voia? Acest din urmă gând îi retează somnul și în a doua noapte petrecută în grajd. Dacă-l respingea? De data asta, nu vântul era de vină că nu-l prindea somnul, ci teama ca trupul lui să nu fi fost dorit doar de prostituate sau de niște văduve de militari desfrânate, precum Kalina Alekseevna.

Începu să numere pe degete zilele săptămânii sale, care începuse astăzi. Marțea următoare, cel mai târziu, trebuia ca totul să fie ori încheiat, ori început.

Până să i se scurgă săptămâna, se topi toată zăpada din sat și de pe costișele din jur. În seara zilei de sâmbătă, se porni o furtună de primăvară, cu asemenea tunete și fulgere, încât îi amintiră de front. Turna cu găleata, iar ploaia cădea cu picături mari, lovind cu zgomot țiglele și fâșiile de tablă.

Stătea întins cu ochii deschiși, cu o mână la căpătâi, și fuma privind lung către lucarna cu geamul ciobit, luminată de fulgere în răstimpuri. Zări un firicel de apă scurgându-se de la geamul spart și prelingându-se pe zid până jos, la ieslea ce-i găzduia acum lucrurile. Din când în când, auzea podeaua de deasupra scârțâind sub picioarele ei care străbăteau toată casa - era limpede că nici ea n-avea somn. Se gândi că în momentul acela, dacă s-ar afla la fereastra cea mare a odăii de zi, ar avea în față o priveliște feerică, lăsându-l înmărmurit în fața fulgerelor.

Aruncă țigara afară în ploaie și urcă scara exterioară. Deschise ușa fără să bată. Când și când, fulgerele luminau toată casa. Înaintă spre odaia ei, dar ceva îl opri în fața ușii deschise; o umbră de ezitare, o umbră a bărbatului civilizat care se ascundea în el. O văzu stând în picioare în fața ferestrei înguste a odăii, privind afară.

— Nu ți-e frică? o întrebă.

— De ce să-mi fie frică? îi răspunse, fără să se întoarcă. Așa tună aici, în munți.

Se apropie și se opri în spatele ei.

— Vreau să spun, nu ți-e frică de mine? îi spuse.

Se întoarse brusc și-l privi.

— Și azi tot jos o să dormi! Îi sublinie cu asprime.

— Aprinde lampa, vreau să te văd!

— Coboară, mi-e somn!

— E prea târziu, Hrysanna, acum te cunosc, e prea târziu...

Un fulger nou luminează dintr-odată camera. În clipa-n care se auzi tunetul ce-i urmă, o cuprinse în brațe.

— Lasă-mă! Îi spuse ea de îndată ce sunetul tunetului se stinse.

Mirosea a femeie, nu se mai putea înfrâna. Așa își închipuise mirosul ei de-atâtea zile. Își simți tâmpilele zvâcnindu-i de jind. Îi prinse buzele într-ale lui.

— Lasă-mă! spuse ea din nou și se trase înapoi, împingându-l cu putere.

— Te vreau!

— Pleacă! Îi strigă.

Era ceva dincolo de puterile lui. Dacă nu pătrundea înlăuntrul ei în noaptea aceea, avea să rămână toată viața un bărbat mutilat, neputincios în fața oricărei femei.

— E prea târziu, nu-nțelegi? Îi strigă.

O azvârli pe pat și-și descheie pantalonii.

— Ești o bestie! Îi strigă, dar țipătul i se înecă în noile tunete.

Se aruncă deasupra ei și începu să-i sărute cu patimă gâtul. Dintr-o singură mișcare, îi rupse cu mâinile cămașa albă de noapte.

— Ești a mea acum! Îi șopti la ureche, simțindu-i, în aceeași clipă, unghiile pe față.

— Sunt a lui, auzi? A lui pentru totdeauna!

— Minciuni, Hrysanna! Trăiești în minciuni!

— Așa-mi place!

Se lăsă pe ea cu toată greutatea, având grijă să nu-i provoace durere. Cu mâna tremurând de dorință, o atinse între coapse și simți, cu surprindere, cum degetele îi lunecă în umezeala ce izvora din despicătura pe care încă nu i-o văzuse. Odaia mirosea a mosc de femeie, nestăvilit - îl dorea și ea, în cele din urmă. Când își dădu seama de asta, gemu satisfăcut și o pătrunse ca un armăsar, ca un mascul al dorinței, bărbatul-animal gata să-i pună lumea întreagă la picioare.

— Ești a mea! Auzi?

Intră și ieși din ea cu forță și pricepere.

— E mort, auzi? Mort!

— Spui minciuni, îi zise ea sfârșită, iar el îi simți lacrimile pe chipul lui.

— E mort, mort! Îi repetă blasfemator, în timp ce o cucerea fără milă.

Îi simți degetele, minunatele ei degete, înconjurându-i spatele și strângându-l cu furie.

— Ești a mea, a mea!

— Da, sunt! Îi răspunse și își încolăci picioarele în jurul lui.

— Te iubesc! Îi strigă, revărsându-și șiroaiele vieții într-ale ei.

— Dacă mă iubești, adu-mi marea!

— Acolo o să te duc, la mare, îi răspunse gemând și golindu-și până la capăt sămânța sărată.

Rămaseră acolo întinși, două corpuri înlănțuite. În răstimpuri, fulgerele luminau odaia, urmate de tunetele lor ca niște cozi, uneori depărtate, alteori atât de apropiate, încât păreau slujitoarele mortului, bătând cu furie în ușa ca să intre și să-i târască și pe ei în regatele întunecate.

După o săptămână, se aflau singuri în cupeul trenului ce plecase din Leianokladi și gonia spre Atena, scuipând fum din abundență. Când și când îi arăta pe fereastră acel punct al orizontului unde se aștepta ca, din clipă-n clipă, să apară minunea. De altfel, îi făgăduise asta încă din prima seară pe care o petrecuse cu ea: „Cu mine o să vezi și-o să atingi marea. Am jurat că, prima oară când o s-o privești, vei fi alături de mine!” Urcându-se în tren, îi împuiase capul despre clipa în care o vor zări de departe și despre momentul în care liniile de tren se vor apropia atât de mult de ea, încât îi vor simți sarea pe piele.

Hrysanna privea inocentă ba spre chipul lui, ba afară pe fereastră. De când se știa pe lume, dorea s-o vadă, s-o atingă, să soarbă o înghițitură din ea, să facă astfel un parastas pentru sufletul mamei sale cretane, care, de dragul unei iubiri, renegase marea și plecase pentru totdeauna pe povârnișurile munților.

— Spune-mi că nu mă minți, spune-mi că nu-i încă una dintre glumele tale! O să vedem marea? Spune-mi!

Îi cuprinse chipul cu palmele și, după un sărut prelung, i-l întoarse ușor către fereastră. Soarele de aprilie făcea ca valurile Golfului Maliac să strălucească aurite.

— Dă-mi voie să-ți prezint marea, îi spuse. Lângă ea m-am născut.

În după-amiaza aceleiași zile luară trenul electric și coborâră în Pireu. Opriră un taxi, încărcară valizele și flecară spre hotel. Tot drumul, Hrysanna privi pierdută a stânga și la dreapta. Capitala, Pireul, lume, mașini... Toate astea le știa doar din cărți și din puținele lor fotografii.

Seara meraseră la Tourkolimano, într-o tavernă mică și liniștită, aproape de valuri. Aerul mirosea a smochine uscate și a nisip sărat. Mâncară smarizi prăjiți, salată și băură rețină⁶⁵. Ea nu prea vorbea, doar privea nemărginirea întunecată a apei și-i strângea când și când mâna.

— Maică-mea, căreia-i semăn, după cum se spune, căci eu n-am cunoscut-o, avea acasă o cutiuță păstrată cu grijă. În ea ținea câteva scoici aduse din Creta. Îți vine să crezi?

— Unde sunt scoicile acum? o întrebă.

— În valiza mea, Eugène, la hotel. N-am altceva de la ea, nici măcar o fotografie. Puținele ei haine le-am dat pentru o mână de făină în timpul războiului.

— Într-o zi o să te duc în Creta, când o să-mi dea răgaz treburile!
— Povestește-mi despre treburile tale, dragostea mea, chiar dacă n-o să înțeleg prea multe. Sunt doar o femeie de la țară.
— Toate la timpul lor, Hrysanna...
— Dragul meu, un domn de la masa aceea a ridicat mâna și-ți face semn.

Eugène se întoarce și privi înspre ultima masă a tavernei, care abia de era luminată de o lampă cu acetilenă atârnată de o vită sărăcăcioasă.

— Dar e Vasili, rusul! zise el și-i făcu semn să vină la masa lor.

Din ziua aceea, Eugène avea să facă asta de multe ori în capitală - să-și cheme cunoscuții aproape și să le-o prezinte pe Hrysanna, fălindu-se cu frumusețea ei.

Ea îl zări pe bărbatul elegant apropiindu-se, însoțit de o femeie cu părul foarte scurt și acoperită de bijuterii.

— N-am vrut să vă deranjăm!

— Ce deranj, Vasili? E plăcerea noastră.

Hrysanna simți cum bărbatul o dezbracă cu privirea.

— Iubirea mea, dă-mi voie să-ți prezint un prieten foarte bun și un membru valoros al Băncii Comerciale. Acesta este Vasili Karlovic Junkermann⁶⁶.

Apartamentul de la ultimul etaj

Al patrulea stasimon

Îl auzi râzând. Își ridică ochii de pe hârtie și-l văzu ținându-și capul sprijinit pe spătarul canapelei, cu ochii ațintiți în gol spre tavan. Putea să numere pe degete de câte ori îl văzuse pe bătrânul Girdot râzând. Era un bătrân cu toane, agresiv, care nu iertase firea și legile ei pentru faptul că orbise și îmbătrânise.

— Vă amuzați, văd, domnule Eugène...

— Pe cinstea mea, nu-mi amintesc să mă fi întâlnit cu fantome în viață! Acest Junkermann nu-i cel care a apărut de curând la televizor⁶⁷? Îmi amintesc vocea lui Alexandrakis, da, el era Junkermann! Slujnicele pe care le aveam atunci în casă, două surori din Voios, nu pierdeau niciun episod. Cartea despre Junkermann nu mi-ai citit-o niciodată. A cui ziceai că e?

— A lui Karagatsis, domnule Eugène.

— Cum ți-a venit, diavole, ideea să mă pui alături de acest Junkermann? Ce trucuri mai sunt și astea?

— E ceva mult mai modern decât Alexandre Dumas, dacă-mi permiteți...

— Și mai stupid, dacă-mi permiți și tu. Pune-mă, dacă vrei, să-l întâlnesc pe Venizelos, pe Metaxas, dar nu fantasme! Auzi, Junkermann! Cum de te-ai gândit la asta?!

— Ați trăit și dumneavoastră în Pireu în perioada interbelică.

— Și ce dacă?

— Nu-mi pot închipui Pireul acelei epoci fără Junkermann.

— Și viața mea, tinere, ce-ți datorează viața mea? Am suportat deja multe acrobații ale fanteziei tale, dar asta...

Orestis se așează mai comod în fotoliu. Știa ce să facă atunci când Girdot se încăpățâna; n-avea să fie prima oară când avea să-l ducă acolo unde voia.

— Era chiar atât de frumoasă Hrysanna în realitate?

— Nu vorbeam despre Junkermann?

— Capitolul se numește „Hrysanna”.

— Să scoți asta cu Junkermann!

— Ați iubit-o nebunește, așa am scris, ați auzit doar...

— Ești prea tânăr ca să vorbești despre iubire, nici măcar nu poți bănuie că-nseamnă...

— N-am scris altceva despre această iubire, doar ceea ce ați auzit. Am

considerat că e de-ajuns.

— În realitate, nu-i niciodată de-ajuns. În iubire, percepția timpului se umflă și se dezumflă ca un colac de salvare. Nu găsesc o comparație mai bună... Gândește-te tu și scrie ceva mai potrivit. Tu ești scriitorul, la urma urmei.

— Cu toate astea, n-ați trăit cu ea. Sfârșitul acelui deceniu vă găsește din nou în Franța, nu-i așa?

— Așa-i.

— Singur, nu-i așa?

— Singur-singurel. Până și Zaharoff a observat asta atunci și a făcut un comentariu.

— Ați continuat să lucrați pentru el?

— Nu la arme, ci la niște vapoare de marfa. Eram responsabil cu încărcatul și descărcatul și, de asemenea, eu eram cel care negocia cu syndicatele muncitorilor portuari. Zaharoff credea că aveam înfățișarea potrivită pentru a vorbi cu muncitorii, căci le semănăm destul de mult, însă, după cum spunea, emanam totodată o superioritate inaccesibilă pentru ei. Firește, Zaharoff îmbătrânise și el. S-a căsătorit cu Maria Pilar într-un cadru restrâns - eu n-am fost. Nu-mi amintesc, desigur, dac-am fost invitat, dar eram la Marsilia, căci aveam niște probleme cu macaralele și cu operatorii acestora, îmi amintesc că ne îngrijorau mai ales muncitorii italieni, fiindcă microbul mafiei, adus din Sicilia și de la syndicatele din New York, se infiltrasă bine de tot. Pe docuri comanda atunci, din umbră, Luciano⁶⁸.

— De ce n-ați rămas cu Hrysanna? Nu mi-ați spus niciodată motivul.

— În orice caz, nu fiindcă a cucerit-o Junkermann, râse el, continuând să stea cu fața îndreptată spre tavan.

— În acest punct, cartea are un gol. Am scris ceva, dar mă tem că-i prea tragic. E pe-aici pe undeva, în notițe. Domnule Eugène, un roman bun trebuie să fie foarte atent la dozaj. Sentimentele, de pildă, trebuie să fie...

— Precum condimentele, cu măsură! Asta vrei să spui, nu?

— Exact! Felicitări! Dacă nu v-ar fi interesat atât de mult banii în viață, ați fi putut deveni scriitor. De altfel, nu v-au lipsit călătoriile, nici experiențele.

— Ce-ai scris despre Hrysanna, de spui că-i prea tragic?

— M-am gândit să pun trupul ei frumos să plutească pe valuri, cu fața întoarsă către adâncuri și părul legănându-se la suprafața apei, ca niște tentacule de caracatiță. În depărtare, cerul să fie roșu și negru, iar în timpul ăsta dumneavoastră să vă îndreptați cu o barcă înspre un vapor francez ancorat în largul Smirnei.

— Dar n-am fost la Smirna...

— De ce?

— Am așteptat luni întregi să primesc învoire de la Zaharoff, dar nu mi-

a trimis-o niciodată. În toate scrisorile pe care le primeam de la poșta din Pireu, îmi sublinia: privești, ascuți, aștepti. Cred că bătrânul vulpoi mirosise eșecul afacerii și nu voia să fie implicat în ce urma să vină. Avusese alte planuri, și anume Smirna să fie sub controlul statului condus de Venizelos, iar oamenii lui să cutreiere lumea cu privirea îndreptată mereu spre Răsărit, spre petrol. Asta e ce cred eu din puținul pe care-l știu despre el. Nu era ușor, să știi, fiindcă afacerile lui erau oricum învăluite-n întuneric.

— Mi-am închipuit-o pe Hrysanna moartă, plutind în apele portului din Smirna, iar pe dumneavoastră fugind cu ajutorul pașaportului francez.

— Nu mă măgulești prea mult în cartea asta de doi bani!

— Nu despre dumneavoastră scriu, am mai discutat asta. Dar spuneți-mi acum, de ce n-a rămas Hrysanna în viața dumneavoastră?

— De ce întrebi dacă deja ți-ai imaginat o mulțime de lucruri, chiar tragice, după cum ai spus?

— Încă nu le-am scris, sunt doar niște idei însemnate pe o ciornă. Acum însă vă cer să-mi spuneți adevărul.

— Ce să faci cu el, de vreme ce ești scriitor și ticluiești singur câte adevăruri dorești?

— Sunt totuși un om care face parte zilnic din viața dumneavoastră. Cred că am dreptul să știu, chiar dacă n-o să scriu nimic despre asta.

— „Dreptul” e un cuvânt care-l justifică pe „fă cum te taie capul”, eu așa știu!

— Eu o s-aștept, domnule Eugène. Am răbdare...

Fu zguduit de bine cunoscuta tuse tabagică; toți erau de acord că, la vârsta lui, ar fi trebuit să se lase de mult de fumat. Își scoase batista din mâneca pijamalei, o desfăcu și scuipă în ea. După ce-și curăță gâtul, continuă:

— La un moment dat, ai scris ceva adevărat despre viața mea, ceva care se potrivește și cu povestea ta. Scrii că Girdot din carte a spus cândva: „La dracu, cum o s-ajungi bogat trăgând o zână după tine?”

— Vă era o povară, așadar?

— Dacă spun da, va trebui să mă simt rușinat, nu-i așa?

— Și totuși, i-ați făcut cunoștință cu marea, ați scos-o din închisoarea muntelui și ați adus-o la oraș.

— E adevărat, însă...

— Însă?

— După câteva luni devenise o povară. Punea multe întrebări, nu mai puteam s-o păcălesc. Începuse să suspecteze că afacerile mele erau obscure. Avea și ea aceeași concepție despre puritatea morală ca Triandafyllou, credea și-n basmele pe care le spuneau Roșiii...

— Prin urmare?

— Nu există o urmare. Într-o seară - era luna mai, țin minte, mai 1922,

chiar înainte ca valul de refugiați să sufocă Pireul -, mi-am strâns lucrurile în tăcere și-am dispărut. Îi scrisesem dinainte lui Zaharoff despre corespondența noastră de la post-restant, cerându-i să-mi trimită scrisorile nu în Pireu, ci la Poșta Centrală din Atena. Am stat o vreme în centrul Atenei, la Hotelul „Grande Bretagne”, nu fiindcă voiam lux, ci pentru că așa eram mai în siguranță. Bogăția o speria și o ținea la distanță. N-ar fi îndrăznit niciodată să mă caute acolo.

— I-ați lăsat bani?

— Firește!

— Vreun bilet?

— Unul scurt, dacă-mi amintesc bine...

— Cât timp ați stat la Atena?

— Doar câteva săptămâni, fiindcă următoarea scrisoare a lui Zaharoff mă chema înapoi la Paris. Avea multe treburi de rezolvat la Marsilia, căci interesul afacerilor sale se îndreptase deja către vapoare.

— De ce v-ar fi deranjat să fie și Hrysanna cu dumneavoastră?

Bătrânul Girdot își mușca buzele de câțeva vreme și continua să-și împletească degetele.

— Era o povară, nu-nțelegi? Și cu cătușe poți s-alergi, dar nu-i același lucru.

— Presupun că n-ați mai văzut-o niciodată.

— Niciodată.

— Spre deosebire de Mirza...

Își căută din nou țigările.

— Vă sfătuiesc să nu mai fumați!

— Te sfătuiesc să-ți vezi de treaba ta!

— N-o să vă-ntreb despre Mirza, pe ea poate o vom regăsi în carte.

— Nu-mi spune nimic despre ea!

— Încă ceva: odată cu trecerea anilor, Zaharoff și dumneavoastră v-ați îndepărtat unul de altul, din câte-am înțeles.

— Da, e adevărat, un divorț de comun acord. Visam cândva să devin mâna lui dreaptă, însă nu eram potrivit pentru jocul dur pe care-l făcea. Acum, la bătrânețe, pot să-mi recunosc crudul adevăr. De altfel, *monsieur* Basil îmbătrânise și el în vremea aceea. Ultimii ani din viață și

i-a petrecut într-un scaun cu rotile, însă, cel mai important, n-avea moștenitor - un imperiu lăsat în voia sorții, cum ați spune voi, scriitorii.

— Așadar, cu anii, v-ați îndepărtat.

— Am mai spus-o, nu eram bun nici de gardă de corp, nici de consilier financiar. Eram prea moale pentru primul rol și prea neinstruit pentru al doilea.

— Așa că v-ați făcut propria afacere.

— Da, cu ulei, după cum știi. În portul Marsilia cunoscusem niște negustori mari, care transportau mărfuri cu vapoarele lui Zaharoff. Ce

altceva putea să facă un grec la Marsilia, decât să aducă ulei din insule și să aibă legături cu fabricile de săpun din regiune? Nu mă plâng, am făcut bani. Nu atâția câți aș fi făcut dacă rămâneam lângă Zaharoff, însă, totuși, am avut propriul meu Packard⁶⁹, șofer și o vilă mică. Am avut și multe ibovnice...

— Dacă v-ați întoarce în timp, ați face aceleași lucruri?

— Ce vrei să spui?

— Ați părăsi-o iarăși într-un hotel din Pireu, cu un teanc de franci francezi și un bilet? A fost un lucru drept?

— Nici greșit pe de-a-ntregul n-a fost!

— Ce-a fost, domnule Eugène?

— A fost un păcat...

Orestis nu-l mai întrebă nimic o bună bucată de vreme. Doar îl privea, în vreme ce acesta fuma și trimitea fumul spre tavan. În curând avea să reia lectura romanului. Celălalt Girdot, cel livresc, îi aștepta între pagini - poate că și el fuma. Bulevardul Vasilissis Olgas, aflat cu șapte etaje mai jos de picioarele lor, se liniștise acum, iar ceasul se apropia de ora două dimineața.

Ia spune-mi, Girdot, de ce te temi?

Marsilia, suburbii, 10 martie 1933

Așeză telefonul în furcă răsuflând ușurat, însă pe chipul femeii din fața lui se citea nerăbdarea.

— Iartă-mă că te-am făcut să aștepți, dar vama-i ca familia nevestei: nu scapi ușor!

— Păi tu n-ai nevastă!

— Dar am vamă în fiecare zi! În greacă, limbă pe care n-o cunoști, avem o expresie foarte frumoasă: „Mi-a scos sufletul”. Chiar asta se petrece! Ca s-aduc uleiuri în portul ăsta, trebuie să-mi iasă sufletul.

Râse de propria vorbă de spirit, fără să aștepte vreo încuviințare sau un zâmbet din partea ei. Uneori, în seri ca aceasta, Catherine era mai dificilă și mai pretențioasă chiar și decât vama.

Își strânse cordonul halatului și se ridică de la birou. Cu cleștele în mână, încercă să întoarcă un buștean aprins în șemineu, ca să ardă mai bine.

— Eugène, trebuie să vorbim, se auzi vocea ei.

— Te-am refuzat eu vreodată, *ma chérie*? Am impresia că-n seara asta revendici premiul pentru lipsa de chef. Ascultă-mă, trăim într-o lume instabilă, plină de frământări și sărăcie. Zilele trecute, în țara mea a avut loc încă o tentativă eșuată de lovitură de stat. Un ofițer⁷⁰ care se bucura de stimă în politica de centru a încercat să pună mâna pe putere. Un eșec total - al lui, dar și al întregului sistem! La Berlin, e doar o chestiune de timp până când Adolf Hitler va scoate în afara legii sindicatele muncitorești. În India, un avocat pe care l-au numit „Marele Suflet” a decis să se confrunte serios cu generalii Majestății Sale, iar tu, micuță Catherine, pur și simplu nu ai chef.

Îi aruncă din nou o privire sălbatică. Dintr-un motiv anume, nu-l întrerupsese încă, ca și când se amuza ascultându-i gureșul monolog. După atâtea luni, îl cunoștea bine - după ce scăpa de vamă, era cel mai binedispus om din lume. În seara aceea însă, stătea în puterea ei să-l facă și mai fericit, de aceea se grăbea.

— Micuța mea Catherine, uită-te la lumea în care trăiești și spune un mare „mulțumesc” Celui Preamilostiv duminica viitoare, la Nôtre-Dame de la Garde. Ești singura fiică a unui bărbat puternic, care, în pofida vârstei, continuă să fie unul dintre cei mai de seamă avocați din Marsilia. Grație serviciilor lui am scăpat de impasurile legilor franceze cu privire la porturi. Mai mult, grație lui te-am cunoscut. De multe luni petreci ceasuri

întregi în casa mea, în „căsuță de păpuși, cum îi spui tu, în această micuță vilă clădită pe marginea prăpastiei și înconjurată de pini deși. Interiorul ei a fost decorat de adevărați artiști Art Déco, cum le spun prietenii tăi din saloane. Dulcea mea Catherine, căsuța asta de păpuși a fost desenată și construită de un tânăr arhitect pe care l-a plătit un grec, un negustor de uleiuri de sorginte țărănească, care și-a cheltuit toate economiile pentru asta. Lumea tatălui tău și a amantului tău, dulcea mea Catherine, are bun gust și siguranță.

Își aprinse o țigară și continuă să-l urmărească bosumflată.

— În septembrie trecut a trebuit să merg până la Pireu ca să descâlcesc o încurcătură birocratică la vama de-acolo. Am trăit în Pireu, știi asta. Întregul oraș e inundat de refugiați. Deși au trecut aproape zece ani de la Catastrofă⁷¹, mii de oameni locuiesc încă în barăci de carton gudronat și-n cocioabe. Ia aminte și la detaliul ăsta, micuța mea Catherine: unii dintre aceștia erau mai bogați în Asia Mică decât mine astăzi. Suntem, draga mea, cufundați în marea clepsidră a timpului. Cineva ar putea s-o întoarcă pe neașteptate la un moment dat, iar noi să ne trezim cu susul în jos, dând cu disperare din mâini în nisip.

— Cărțile pe care le citești cu atâta patimă în ultima vreme te-au făcut mai cizelat, iubitele! Vorbești ca un intelectual, ca un poet...

— Mă ironizezi, micuța mea Catherine, dar n-am de gând să-mi stric buna dispoziție. De obicei, te arăți incisivă față de „sociabilitatea mea atrofiată”, cum o numești tu. N-ai acceptat încă faptul că mă plictisesc întâlnirile astea anoste din saloanele în care vrei să mergem și că prefer cărțile mele, șemineul și un coniac Martel.

— Toate astea se pot îndrepta, cât mă privește, adică, dacă...

— Dacă?

— Dacă viața mea s-ar schimba din temelii. Atunci ar veni să ancoreze la mal lângă a ta, întocmai ca vapoarele pe care le închiriezi din Grecia și din Algeria ca să-ți care uleiurile.

— Ești misterioasă în seara asta.

— În seara asta, Eugène, sunt însărcinată!

Se opri brusc din scormonitul jarului în șemineu.

— Ce-ai spus?

— Am spus că sunt însărcinată.

— Cum e posibil? Suntem atât de atenți!

— S-a dovedit că nu destul.

Se apropie de ea și o apucă de umeri.

— Ești sigură?

— Absolut! Dar să nu-mi pui întrebarea de care mă tem, căci o să-ți ard căsuța asta de păpuși de la un capăt la altul! Sunt însărcinată și copilul e al tău, doar al tău!

— Liniștește-te, te rog! Nu m-am îndoit nicio clipă de cinstea ta.

— Eugène, ai treizeci și cinci de ani. Alții, în locul tău, ar deschide în seara asta cea mai scumpă șampanie, fiindcă ar avea confirmarea că sămânța lor e încă vie, în vreme ce tu...

— Eu... ce?

— Tu mă privești de parcă te-a lovit trăsnetul și pari extrem de nefericit!

— Nu-i așa de simplu, pentru numele lui Dumnezeu! Dă-mi puțin timp să mă obișnuiesc cu gândul!

Catherine pufni și își petrecu invers picioarele. Girdot făcu înconjurul salonului cu mâinile vârâte în buzunarele de la halat și se așeză din nou la birou.

— Dumnezeule! șopti el și scoase una dintre țigările egiptene aflate în caseta de porțelan de lângă stilouri și călimară.

Se auzi ceasul de perete bătând de nouă ori. Din colțul celălalt al salonului se auzea, abia perceptibil, zgomotul paraziților scoși de radioul deschis. Furtuna de afară, care se întetise, întrerupsese difuzarea unui cvartet de coarde transmis în direct de postul de radio de la Paris.

— Nu-i fiindcă nu mă vrei, o simt, însă ești gata să te plângi că un bebeluș te dă peste cap, te scoate din singurătatea în care trăiești de bunăvoie. Recunoaște!

— Te deranjează că n-am nicio ambiție să perpetuez numele Girdot?

— Dar „Zevgos”?

Era ultimul lucru pe care se aștepta să-l audă din gura ei în acea seară.

— Ți-am mărturisit totul într-o noapte, într-o clipă de slăbiciune, iar noaptea următoare ți-am cerut să uiți.

— N-a fost o clipă de slăbiciune, te înșală memoria, Eugène. A fost un moment de iubire intensă. Uneori cred că ți-e frică de amintirile tale.

— În fine, ce dorești?

— Cum adică ce doresc? Întâi de toate, mă așteptam să te bucuri! Restul vine de la sine. Ți-am spus și mai devreme: vin să aliniez cei douăzeci și patru de ani ai mei ritmului vieții tale. Dacă nu vrei să frecventez *après-midi*-utile acelea anoste, cum le numești tu, atunci fă-mi copii. De dragul lor o să rămân cu tine aici, în căsuța de păpuși.

— Copilul a devenit deja „copii”?

— Până la urmă, ia spune-mi, Girdot, de ce te temi?

— Oricine are copii se teme de riscurile financiare. Profitul e proporțional cu riscul. Nu ești om de afaceri și nu poți pricepe.

— Câte nume de oameni putred de bogați care au o duzină de copii vrei să-ți înșir?

Încerca să-i ocolească privirea. Dacă ar fi sunat telefonul să-l înștiințeze despre controlul vamal de seară, poate că asta l-ar fi ajutat să încheie un armistițiu provizoriu.

Ajunse într-un port din satul numit L'Estaque, un mic univers aflat la o

aruncătură de băț de Marsilia. Îi ordonă șoferului să nu lase Packardul prea aproape de chei. Merse puțin pe jos, deși ploua încă de dimineață fără nicio speranță de soare. Întreaga Provence trăia începutul unei primăveri timpurii, crude și timide, pe care o simțea mai mult ca o așteptare, deși calendarele stăruiau că astăzi, 12 martie, iarna era de domeniul trecutului.

Se așază în spatele geamurilor celei mai mari cafenele, care avea vedere la tot portul din L'Estaque. Fereastra cea mare era împărțită în multe pătrate mai mici. Stătea cu un pastis în mână și căsca gura la priveliștea fărâmițată a cheiului. Câteva dintre pătratele geamului adunaseră mai multă sare adusă de vânt, arătând o lume mai tulbure chiar și decât cea a ploii care nu dădea semne să se oprească.

În răstimpuri, își desprindea privirea de la tabla de șah a ferestrei și și-o plimba prin cafenea. În aer se simțea un miros de fum, de cafea și de tărie, căci nu erau puțini marinarii care beau încă de dimineață. Întâlnirea lui întârzia, iar în pachet îi rămăseseră doar două țigări.

„Ia spune-mi, Girdot, de ce te temi?”

Își dădu seama că, pe măsură ce persoana pe care o aștepta întârzia, fraza de ieri a lui Catherine nu avea să-i mai dea pace.

„De ce te temi, Lefteris?” se întrebă.

Comandă încă un pastis și privi fără chef cheiul mohorât. Aici descărcau, în ultimii ani, vapoarele pe care le închiria; cele mai multe dintre ele erau niște epave ruginite pe care nu le asigura nicio companie. Jumătate dintre cei din echipajul lor erau fugari certați cu legea, dar asta nu era treaba lui. Treaba lui era să se roage, de fiecare dată când avea un asemenea transport din porturile Greciei sau ale Africii, să nu se întâmple ceva pe mare, căci pagubele ar fi fost atât de mari, încât n-ar fi putut să le recupereze ani de zile. Totuși, oamenii pe care îi avea în vămile portuare și mai ales aici, în Marsilia, se făceau că nu văd. Preferau să mângâie teancurile de bani ce le erau strecurate discret în buzunare, în loc să arunce o privire la încărcăturile lui. Stabilea transporturile cu un napolitan, despre care toți cei din port știau că-i omul lui Carbone⁷² și al lui Spirito⁷³, cei care-și întindeau aripile protectoare asupra fiecărei călătorii.

În acești ani din urmă fusese oarecum liniștit. Pe mare, corăbiile nu se scufundau, de obicei, din pricina furtunilor, ci a rivalităților. În urmă cu trei ani, oamenii lui Carbone îi făcuseră oferta de a-și pune mărfurile lângă încărcătura lui. În câteva mii de bidoane de ulei se puteau ascunde atâtea: praf de făină, pistoale de jucărie, oregano cu iz diferit... Propuseseră, de asemenea, să aducă cea mai mare parte a uleiului clandestin. Aveau oameni care să-l împingă în nordul Franței, dintre aceia care nu se încurcau cu hârtii, ștampile și altele asemenea. Se învoise, întrucât câștigul era gras pentru toți; trebuia doar ca marea să fie de partea lui, căci, dacă vremea se înfură și-i scufunda vreuna dintre corăbiile acelea

putrezite, totul s-ar fi dus de râpă fără asigurarea navală. Atunci, ar fi trebuit să-și plătească furnizorii din zece porturi în câteva luni, iar apoi el, la rândul lui, s-ar fi înecat în datorii.

Îl văzu pe napolitan intrând agale în cafenea, cu o șapcă pe cap și cu gulerul de la gabardină ridicat - înfățișarea tipică a lui Salvatore. Napolitanul îl zări numaidecât și se îndreptă spre masa lui.

— Mai plouă? îl întreabă Girdot.

— Vreme de rahat! Stropește mărunț-mărunț, cât să trebuiască să-i tot scoți ca să-i ștergi, îi răspunse, ținându-și în mână ochelarii ce se murdăriseră iar din cauza ploii.

— Ce vești ai, Salvatore?

— E bun pastisul aici? întreabă el.

Drept răspuns, Girdot ridică mâna și-i făcu semn chelnerului.

— Atunci, hai să-l încercăm! continuă Salvatore punându-și ochelarii la loc, după ce-i șterse.

— Ce mai face Carbone?

— E sufocat de treburi.

— Marsilia, Salvatore, e o gură căscată ce strigă cu mâinile făcute pâlnie. Știi încotro?

— Înspre New York, Girdot, asta o știi și curcile! Ceea ce se schimbă însă, iar curcile n-au prea înțeles-o, e că banii mulți sunt mai jos - la Rio, Buenos Aires, Santiago, acolo unde majoritatea vorbesc spaniolește și toate rasele pământului se corcesc între ele. Acolo o să merg și eu într-o bună zi, ține minte ce-ți zic! Marsilia, și direct la Buenos Aires! Ai priceput, Girdot? Că-s om și eu și câteodată tremur pentru pielea mea!

— Te zorește Carbone?

— Unii îl zoresc pe el și pe Spirito, iar ei, pe noi toți. În oraș e o mâncătorie care n-o să ducă la nimic bun. Dar de ce-ți spun toate astea? Tu nu prea ești băgat în ele, tu doar aduci uleiuri și, din câte se pare, de azi o să le-aduci singur și-o să plătești un sac de bani pe asigurări și taxe. Asta am venit să-ți spun. Colaborarea cu tine nu ne mai convine. Carbone îți mulțumește și-ți transmite c-o să rămâi mereu o amintire plăcută.

— Mă așteptam să ajungem aici la un moment dat. Mai bine să se închidă cercul acum, înainte să se impută piața.

— Avem și alte căi în perioada asta, dar n-am voie să-ți spun prea multe. O să-ți spun doar atât: Marsilia s-a umplut de italieni, fiindcă Ducele e dur și-ntruna pleacă mulți de-acolo. Toți ăștia își amintesc de patrie și de bucățele ei - mozzarella și paste. Se-aude că Ducele se pregătește să intre în Etiopia, îți dai seama?

Girdot zâmbi cu înțeles.

— Îți poți închipui reacția Franței? Nu-l pot lăsa să treacă așa.

— Embargou, poate... Ce spui, Salvatore?

— Girdot, ai o minte ascuțită ca briciul! Când o să se-ntâmplesse asta, noi o s-aducem toată brânza clandestin. Eu i-am spus lui Carbone să nu te lăsăm deoparte, dar, din câte-am înțeles, afacerea asta vrea s-o facă singur. A acceptat un singur lucru, dacă vrei, să luăm ulei numai de la tine - la jumătate de preț, firește! Dacă-l aduci legal, n-o să-ți convină. Noi cumpărăm mereu fără acte și vindem la prețuri normale. Dacă vrei s-aduci ulei de unul singur, fă-o! Dacă nu vrei, Carbone îți trimite drept cadou de despărțire un pont - așa mi-a zis să-ți spun.

— Ia zi-l! Că doar n-aduc marfa de contrabandă dacă n-ai ținut el spatele.

— Caută la Anvers, în Belgia. Acolo, afrikanderii și evreii au pus pe picioare cea mai mare piață de diamante. Diamantele n-au greutate și nu murdăresc buzunarele, asta mi-a zis să-ți spun. Între noi fie vorba, Girdot, dacă ai reușit să treci caicele cu ulei pe sub nasul vămii, n-ai cum să dai greș cu diamantele. Bagă-ți-le în fund, dacă trebuie!

Girdot izbucni în râs și dădu pe gât, dintr-o singură înghițitură, paharul cu pastis.

— Totul e bine când se termină cu bine, Salvatore! Spune-i lui Carbone că poate o să merg la Anvers să-mi caut norocul. Poate o vrea să-mi ștergă și de-aici urmele - e vorba de-o femeie, așa să-i spui! Mai spune-i și să stea cu ochii pe unii deputați. Se aud multe, să fie atent! Băuturile sunt din partea mea, Salvatore!

Napolitanul se ridică și-și luă șapca în mână.

— Să fii sănătos, Girdot, și păstrează pentru tine ce ți-am spus despre Argentina, nu-i nevoie s-o știe oricine. Cu tine, vezi tu, e altceva. În trei ani de zile, între noi n-a fost nicio gâlceavă. Se spune că ai sânge de grec. Acolo jos, în Argentina, e plin de compatrioți de-ai tăi. Să fii sănătos, Girdot!

După ce-l văzu dispărând afară în ploaie, mai comandă un pastis și-și făgădui că acela avea să fie ultimul, cel puțin până la prânz.

Seara și-o petrecu acasă, singur. Era a doua noapte de când Catherine își strânsese puținele lucruri și plecase. Într-un bilet tăfnos pe care i-l lăsase dimineața lângă ceașca de cafea, îi dăduse termen o săptămână. Se trezise cu noaptea în cap, și dusă a fost.

Ploaia se opri în jurul orei șapte, odată cu lăsarea amurgului. În salon, Girdot stătea la fereastră, având privirea ațintită departe în zare, spre ultima geană de lumină ce se cufunda și se stinge în apele plumburii ale Mediteranei. Nu prea avea chef de companie sau de conversație, însă în seara aceea aștepta o persoană pe care o sunase la prânz și-o invitase la el acasă, să bea un pahar împreună. Era bijutierul de la care cumpăra în exclusivitate de câțiva ani. Obişnuia să dăruiască fiecărei iubite cu pretenții și câtorva prostituate care-l satisfăcuseră în mod deosebit câte o bijuterie

- niciodată flori, era o chestiune de principiu și, mai ales, de amintire, o ipotecă pentru viitor. Telefonându-i domnului Leroux să treacă pe la el, încheia astfel o relație de simpatie veche de mulți ani. Bijutierul acceptă invitația pe loc, nevoind să-l jignească pe unul dintre cei mai fideli clienți ai săi. De altfel, „Girdot era, dincolo de achizițiile sale, un om interesant”, după cum sublinia în dreapta și-n stânga cu fiecare prilej.

Femeia care îi îngrijea casa termina treaba înainte să se întunece și pleca împreună cu șoferul. Girdot găsea întotdeauna mâncare caldă acasă și își lua înapoi cheile Packardului. Femeile care intrau seara în casa lui n-aveau nimic de făcut în bucătărie, mergeau direct în dormitor.

Domnul Leroux veni împreună cu fiul său, un tânăr înalt și uscățiv, cu pistrii.

— Seara nu mă încumet să conduc eu. Fiul meu, pe lângă îndemânarea la volan, are și vederea mai bună. În plus, fiind încă foarte tânăr, nu a dobândit ușurință în relațiile sociale. Mai mult ca sigur că discuția cu dumneavoastră îi va fi de folos.

Vorbea în numele fiului său, fără a-i da ocazia să spună ceva. Girdot preferă să-l privească pe tânăr câtă vreme domnul Leroux trăncănea. Trecu peste amabilitățile de prisos cu un zâmbet reținut și-i conduse în salon, lângă căminul de marmură în care buștenii ardeau, absorbind binefăcător umezeala din aer. Așezați în fotolii confortabile, cu un coniac scump în mână, își petrecură primele minute cu generalități. Tânărul se instalase deja în magazinul tatălui, îngrijindu-se să prindă cât mai repede secretele meseriei. Cum plictiseala îl sleia pe Girdot mai mult decât orice oboseală, intra direct în subiect.

— Am nevoie de niște informații pe care îmi închipui că dumneavoastră mi le puteți oferi. De câți ani sunteți bijutier, domnule Leroux?

— Eu sunt a doua generație, iar fiul meu aici de față, a treia. De la noi au cumpărat personalități... să vă spun doar că una dintre cele mai valoroase piese ale noastre a împodobit gâtul lui Sarah Bernhardt...

— Vreau să-mi povestiți despre Anvers.

Domnul Leroux îl privi nedumerit.

— Ce anume doriți să aflați despre Anvers?

— Despre piața aurului și, mai ales, despre cea a diamantelor.

— Anvers și diamantele lui constituie o lume aparte, domnule Girdot, cu propriile reguli, burse, protecție. Nu uitați că-i cea mai veche piață de acest fel din Europa. Portul aceluia oraș a văzut atâtea încărcături de diamante, încât ar putea să îmbrace cu ele un chei întreg!

Girdot zâmbi silit. Învățase de-a lungul anilor că unul dintre cele mai eficiente complimente era admirația prefăcută față de umorul interlocutorului.

— Știam că o conversație cu dumneavoastră e întotdeauna înfrumusețată de digresiuni plăcute. Un chei de diamante, vasăzică? Mă

întreb dacă toate diamantele care l-ar acoperi ar fi declarate, legale.

— Nu vă înțeleg, domnule Girdot.

— La negru, nedecarate, clandestine... Sunt cumva indiscret? Poate vă stânjenesc, domnule Leroux?

Expresia bijutierului se schimbase complet, lăsând laoparte orice mască a bunei-cuviințe.

— Sunteți interesat de asemenea afaceri?

— Vreau să știu câți dintre colegii dumneavoastră au curajul să se implice în comerțul angro ilegal.

— Dar chiar credeți că, dacă aș ști ceva, v-aș spune?

— Desigur că nu. Nu cer mărturisirea dumneavoastră și nici să turnați pe cineva. Întrebarea mea este generală și ar putea fi adresată oricui: există o legătură între piața cu amănuntul din orașele Franței și contrabandă?

— Sunteți sigur că pentru uleiul pe care-l puneți în mâncare toată lumea a plătit taxele prevăzute de lege?

— Îmi place, domnule Leroux, că nu vorbiți pe ocolite. O să vă răspund ca un negustor de ulei: evident că nu sunt sigur!

— La fel ca pentru toate lucrurile din lumea asta! Chiar, ați auzit vreodată, domnule Girdot, de bauxită, fier sau minereu de cărbune fără taxe?

— Nu, nu s-a întâmplat.

— Nu s-a întâmplat, pentru că asemenea volume sunt uriașe. Produsul e ieftin și nu poate fi ascuns, câtă vreme trec trenuri întregi încărcate cu ele. Însă cât de mici sunt diamantele? Aduceți-vă aminte, domnule Girdot...

— Atât de mici, domnule Leroux, încât nu-i chiar imposibil să devină invizibile.

— E o plăcere să stai de vorbă cu un om inteligent!

— S-ar putea ca, la un moment dat, să fie nevoie să fac cunoștință cu câțiva dintre colaboratorii dumneavoastră. Mă interesează în mod deosebit aceia care nu lasă aceste pietre minunate expuse privirilor oricui.

— Dacă o să mă simt în siguranță, domnule Girdot, poate v-aș putea oferi câteva nume din Anvers, după ce, bineînțeles, voi fi asigurat în toate privințele.

— Nu veți ieși în pagubă, domnule Leroux. Colaborarea noastră de până acum v-a demonstrat-o deja.

— Sunt sigur de asta. Dar acum, serios vorbind, v-am văzut la magazinul meu însoțit de cele mai frumoase prostituate din Marsilia. Cineva vi le alegea...

— Spirito, domnule Leroux, asta nu-i un secret.

— Totuși, dragul meu, diamantele nu țin doar o noapte. Nu-s ca parfumurile, care dispar dimineața chiar și de pe cel mai frumos gât. Aș spune că diamantele dau o iluzie de nemurire. Pe bună dreptate, de altfel,

căci nu există nimic care să dureze mai mult decât ele.

— Dragă domnule Leroux, vorbiți ca un filozof.

— Dacă aveți de gând să vă îndeletniciți cu ele, sunteți dator mai întâi să reflectați asupra existenței lor misterioase și apoi, ca regulă de neîncălcăt, să vă îndrăgostiți de ele. Ceea ce menține comerțul lor clandestin și îl face invincibil în fața legii este, în principal, tocmai această dragoste nemărturisită a negustorilor contrabandiști pentru diamante. În codurile de legi nu există iubire, domnule Girdot, dar în lăcomia umană, uneori, ea prosperă.

— Credeți că Anvers e locul potrivit pentru o astfel de iubire?

— Măcar e cel mai apropiat de noi. N-aș exclude nici India, dacă n-ar fi atât de departe.

— Când pot trece pe la magazinul dumneavoastră să iau lista aceea cu nume, nu doar pentru Anvers, ci și pentru oricare alt loc în care se află persoanele potrivite? Știți, călătoriile nu mă sperie.

— Mai sunt de rezolvat chestiuni legate de stocuri, procente... Dacă o să vă implicați până la urmă, să nu ne uitați, pentru că de multă vreme ne gândim să deschidem un al doilea magazin la Toulon, iar un furnizor de încredere e întotdeauna necesar.

— Putem discuta și asta mâine la prânz.

În seara aceea nu prea avea răbdare, iar pentru astfel de treburi voia să fie calm și odihnit. Își conduse oaspeții la ieșire și rămase în prag până ce mașina lor dispăru după cotitură, luminând pinii de pe marginea drumului. Era o noapte întunecoasă, fără lună, și începuse din nou să plouă mărunț.

Închise ușa în urma lui, micșoră aproape toate luminile, deschise o sticlă de pinot noir și se așeză la fereastra cea mare. În marea Marsiliei, corăbii luminate așteptau în radă semnalul pentru a ancora la vreun chei sau pentru a se pierde în întuneric.

Îi era frig. Umplu un al doilea pahar cu vin și se cufundă în gânduri. Își aduse aminte că avea treizeci și cinci de ani, că era aproape grec, aproape bogat și singur. Începu să evoce chipuri, voci și râsete pe care le auzise cu ani în urmă.

„Ia spune-mi, Girdot, de ce te temi?”

Se temea de un făt diform; acesta era dalta care sculpta și modela statuia groazei sale. Catherine, pruncul și el, uniți pentru totdeauna!

N-o iubea, nu voia să-și petreacă tot restul vieții alături de ea. Râsul lui Catherine îi amintea de niște lanțuri de inspirație Art Déco - elegante, firește -, dar care, atunci când se târăsc, scot același sunet ca pe podeaua unei închisori.

Începu să se gândească la alte trupuri, ca să scape de prigoana acelui viitor dureros. Își aminti de nopți e petrecute cu minunate statui ale desfrâului, învățate să suspine și să spună în pat ceea ce alte femei n-ar fi

îndrăznit să rostească. Spirito avea gust și-l stima, așa că-i trimitea doar spuma mării.

Nu doar pe Catherine și pe prostituate, pe care nu le iubise niciodată, nu și le mai amintea, dar nici pe celelalte, pe Hrysanna sau pe Mirza, iubiri adevărate. O uitase chiar și pe maică-sa. Virtuoz al uitării, simțea că-n fiecare zi dispare câte un chip din trecut - o cunoștință, o întâlnire veche -, alunecând toate precum apa de ploaie într-un canal.

Își așază la picioare suportul greu al telefonului. Formă numărul bărbatului care lucra la ordinele sale, rezolvându-i majoritatea treburilor - transferuri, contracte, acțiuni...

— Ai înnebunit, Eugène, mă suni în toiul nopții? se auzi o voce tunătoare.

— Lichidezi totul - casă, mașină, acțiuni...

— Te urmărește cineva?

— Sunt curat ca lacrima, dar o să plec.

— Unde?

— N-are importanță.

— Ești cumva beat?

— O să te sun și mâine la prânz, ca să te convingi că vorbesc serios. Între timp, începi de dimineață! Până la vară cel târziu vreau să fie totul vândut, iar banii să fie în mai multe conturi, în franci și lire sterline.

— Îți vinzi și costumele, Eugène?

— Pe astea le dăruiesc. Dacă dai jos câteva kilograme, poate ți se potrivesc...

La celălalt capăt se auzi un râs răgușit.

— Aștept confirmare mâine la prânz, căci dimineață o să cred c-am visat telefonul ăsta! Îi spuse vocea după o scurtă pauză.

— O s-o ai. Noapte bună!

Își umplu pentru a treia oară paharul de cristal cu vinul de culoare rubinie. Se ridică, porni radioul și răscoli puțin jăratul în cămin. De la Paris ajungea, pe undele scurte, o voce masculină care comenta situația politică a Germaniei din ultima săptămână.

Se gândi că, dacă Zaharoff n-ar fi fost bătrân și neputincios, s-ar fi dus să-l întâlnească, pentru a-i sublinia că se apropie vremuri mai bune pentru comerțul de război, însă *monsieur* Basil era prea bătrân pentru orice, iar pe Lfteris Zevgos începuseră să-l atragă acele pietre microscopice ale destinului, acele cristale desăvârșite de carbon de culoare albicioasă sau gălbuie. *Monsieur* Leroux avea dreptate când zicea că, dacă vrei să te îmbogățești din diamante, mai întâi trebuie să te îndrăgostești de ele. Asemenea iubiri nu-l speriau, fiindcă putea, oricând dorea, să le pună într-un săculeț de catifea și să le uite în sertar.

Te văd singur

Portul Anvers, aprilie 1933

Se simțea ușor și binedispus, însă avea o amorțeală în picioare. Știa că acesta era ecoul îndepărtat al grețurilor ce-l chinuiseră în timp ce străbăteau Marea Nordului. Din clipa în care intraseră în labirintul gurilor de vărsare ale râului Schelde, legănatul se oprise. Se simțea ușor, cu toate că fularul de lână îi apăsa gâtul, iar cureaua trenциului îl cam strângea peste mijloc.

După ce trecură de ultimul dig, vântul se domoli. Lațurile parâmelor fură aruncate în jurul babalelor, iar vaporul de linie coti într-o parte și atinse cheiul spre a coborî pasarela. Bărbatul cu trenци așeză cele două valize într-un colț de pe ultima punte și, evitând să se sprijine de balustrada udă, își aprinse o țigară. Nu se grăbea, putea să plece printre ultimii. Sunt nerăbdători doar cei care au pe cineva să-i aștepte.

Căasca gura în stânga portului, acolo unde macaralele își întindeau gâturile cenușii, ca niște lebede gigantice. Contempla bulevardul de pe țărm, cu impunătoarele sale centre comerciale și cu străzile care porneau, perpendiculare, spre mare, dezvăluind tainic din sânul urbei câteva piețe, statui și fântâni. Având o vedere panoramică de pe punte, se încredință că era un oraș bogat, cu un port ce părea nesfârșit. Își aminti de clipele acelea, din război, când citea - în ziarele tipărite de aliați la Salonic - ce se scria despre Anvers și despre bombardamentele nemiloase ale asediului din 1914, despre cucerirea și ocuparea orașului de către nemți până la sfârșitul războiului. Acum, orașul pulsa de viață, grație portului și a diamantelor, ce alcătuiau, de mai bine de un veac, destinul său comercial.

Își mângâie trenциul la piept să se asigure că portofelul lui era acolo, în buzunarul ferit dinăuntru, și că lista cu nume a domnului Leroux se afla la locul ei, împăturită între bancnotele de cinci sute de franci. O listă de nume cu care aspira să-și clădească o nouă afacere și o altă viață, care să compenseze vila mobilată, Packardul, acțiunile, hainele, operele de artă... Tot ce agonisise vreme de zece ani în Franța fusese vândut în două săptămâni, transformându-se în fonduri la o bancă din Geneva.

Se simțea ușor. Marsilia era acum o parte din trecut, la fel ca Parisul și Pireul - niște stupi din care recoltase toată mierea și apoi îi părăsise. Lăsa în urmă mătcile pustii ale amintirilor, fiecare cu câte o cămăruță aparte în care abandonase singurătății câte o regină - Kalina Alekseevna, la Paris, Hrysanna, la Pireu, Catherine, la Marsilia...

De Catherine se despărțise la telefon. Trei zile încheiate frământase în

sinea sa cuvintele de despărțire, ca să le poată potrivi cât mai bine:

— Mai gândește-te, dar ești prea tânără, simt că mă sufoc, nu sunt încă pregătit, firește că nu sunt femeie, totuși, înțeleg, există doctori...

Catherine îi închisese telefonul în nas și nu-i mai răspunsese, chiar dacă o sunase de mai multe ori. După câteva zile plecase la Lisabona, simțind că se înăbușă, și se urcase pe acest vapor ca să-l legene valurile Atlanticului. Se simțea liber, ceea ce, în practică, înseamnă ușor.

Azvârli chiștocul în apele portului, lângă o pată de petrol ce descompunea lumina și o făcea să scânteieze ca un curcubeu prăbușit în mare. Scoase documentele de călătorie pentru control, continuând să privească apatic scara vaporului. Cei mai mulți pasageri coborâseră deja, amestecându-se în mulțimea vuitoare, plină de fluierături, claxoane și strigăte.

— *Monsieur!* auzi o voce în spate.

Se întoarse și văzu un tânăr îmbrăcat în uniformă de însoțitor de cabină.

— *Monsieur* Girdot, dumneavoastră sunteți? îl privi cu un aer bănuitor.

— Ce vrei?

— Am primit această scrisoare pentru dumneavoastră.

— Cine ți-a dat-o? îl întreabă.

— O doamnă care m-a rugat să v-o dau după ce coboară de pe vapor.

Își încruntă sprâncenele îngrijorat, fiindcă nu-i plăceau toate astea. Cine l-a recunoscut? De ce nu-l abordase personal și ce naiba era cu scrisoarea aia? Se simți urmărit de umbra lui Catherine și a fătului ei. Mereu se temuse că nu va putea scăpa de ea atât de ușor.

Luă scrisoarea și observă că tânărul nu pleca.

— Șterge-o! Îi spuse răstit. Să-ți dea bacșiș ăia care te-au trimis!

Se înfuriase. Un plic fără expeditor era gata să-i umple buzunarele cu bolovani. Amestecul acela de libertate și de stare de bine abia descoperit, pe care-l simțise de-a lungul întregii călătorii, era acum amenințat.

Rupse plicul cu mișcări nervoase și despături trei pagini scrise îngrijit de o mână de femeie. Începu să le citească, iar chipul i se îngălbeni din nou, ca și cum greața din Marea Nordului se preschimbase brusc în rău de uscat și-l sugruma.

După ce termină de citit, împături neglijent scrisoarea și o îndesă în buzunarul lateral al trendului. În acea clipă se auzi fluierând sirena vaporului. Sunetul acela viguros îi aminti de epilogul călătoriei sau de începutul primului act al unei drame ce începea pe bulevardul de pe țărmul acestui oraș numit Antwerpen de locuitorii săi flamanzi.

Scrisoarea pe care o citise părea un program de teatru distribuit înainte de spectacol. Semăna cu introducerea unei drame tocmai începute, în care se distingea totul, actorii, costumele...

La început nu eram sigură, mon chéri, am crezut că te-am confundat din

cauza oboselii resimțite după călătoria cu trenul de la Madrid la Porto. Ne-am urcat pe vapor în ultimul moment; în aceeași seară te-am văzut la cină la clasa I și m-am încredințat. Umerii lați, mișcarea aceea a capului când mestecai, chiar și felul în care te aplecai deasupra farfuriei... Ochii tăi neschimbați, așa cum mi-i aminteam, cercetând întregul salon, curioși să afle, să recunoască la timp orice eventual pericol. Încă te mai temi de ceva, Lefteris Zevgos! De mine nu te poți ascunde. Eram așezată destul de departe și am trecut pe lângă masa ta doar o clipă. Bărbatul meu nu și-a dat seama de nimic, și nici tu nu m-ai observat, sunt sigură de asta. După ce m-am convins că nu m-ai recunoscut, nu te-am mai scăpat din ochi. Am aflat numărul cabinei tale, te-am văzut la bar, comandând un coniac scump, și în sala de biliard, dându-ți jos haina de tweed, rămânând în vestă și aplecându-te deasupra mesei cu postav verde.

Călătorești singur. De ce? Oare ești la fel de singur și în viață? Dar să nu-ți scriu, totuși, pe un ton atât de tragic. Ești viu, asta contează, însă și mai important e că armata nu știe că trăiești. Acum ești altcineva, am aflat asta a doua zi, dând bacșișuri generoase personalului de pe vapor. Ești Eugène Girdot, un om de afaceri care s-a imbarcat la Lisabona, venind de la Marsilia. Călătorești singur la clasa I, oferi bacșișuri consistente și cauți conversație. E limpede, după cum mi s-a spus, că nu ești ceea ce se numește un „tip închis”. În a doua zi a călătoriei ai căutat o prostituată cu care să-ți petreci seara. Ai avut ghinion, mon Grec, compania e foarte atentă! De altfel, lângă tine călătoresc atâtea familii. Nu ți-a fost rușine, mon chéri?

În seara aceea, în care s-a făcut proiecție de film în salonul de la clasa I, mi-am adus bărbatul și ne-am așezat în spatele tău. Nu-ți poți închipui ce aproape mă aflam de tine! Câteodată pericolul are ceva afrodisiac... Nu fi surprins că vorbesc așa, nu mai sunt fecioara de pe Bulevardul Exohes, pot, în sfârșit, să vorbesc altfel, acum știu. Către sfârșitul filmului, am invocat o durere de cap și ne-am retras înainte să se aprindă luminile; nu voiam cu niciun chip să mă recunoști!

Cât a durat proiecția, am urmărit acel creștet pe care-l ținusem de-atâtea ori în mâini. Îți observam dintr-o parte expresiile de pe chip la scenele care se perindau pe ecran, una după alta. Ne-au pus să vedem Tarzan, îți amintești? Un pic naiv, dragostea mea, dar ce altceva să proiecteze noaptea târziu în mijlocul Atlanticului? O aventură plină de pericole în junglă te ajută să uiți de valurile întunecate. Ți-am urmărit chipul multă vreme. Cât de expresiv mi s-a părut, aproape copilăros, de parcă anii ar fi stat în loc! Mi l-am amintit pe Lefteris Zevgos, cel cu brațele pline de trandafiri, care asculta, la mijlocul unui coridor pustiu, un sultan povestindu-și viața ca pe un basm. Chipul tău nu s-a schimbat de atunci, pare mereu dornic să asculte, arată inocent în fața poveștilor pe care șuvoaiele vieții ți le aștern la picioare. Încrezător în basme, în aventuri și visuri. Dragostea mea, ai fost întotdeauna opusul florilor tale. Ele înfloreau prinse în rădăcini, pe când tu, încă de copil, alergai ba cu gazetele în mână, ba să îndeplinești ordinele tatălui meu.

Oare ești bogat? Puțin trebuie să fii, întrucât călătorești la clasa I și ești extraordinar de elegant. Am numărat zilele acestea peste cinci costume - cu două rânduri de nasturi, într-o culoare, tweed și model în spic și, bineînțeles, întotdeauna cu batistă la buzunar. Întotdeauna ți-ai dorit asta, nu-i așa? Tatăl meu credea în tine, voia să te învețe cum să câștigi bani așezat la un

birou cu telefon. Probabil că ai reușit, căci nimic din tine nu sugerează că vinzi ziare sau că sapi prin grădini pentru a trăi. Oare îți mai amintești grădinile de pe Bulevardul Exohes? Dar focurile Sfântului Ioan, ți le mai amintești?

Dar să nu devin melodramatică. Te-am urmărit mai ales atunci când Tarzan s-a aruncat în râu, cu pumnalul în gură, să omoare crocodilul. Arătai, Lefteris Zevgos, febrilitate, pasiune. Ți-ai întors capul în stânga și în dreapta, căutând parcă pe cineva căruia să-i vorbești, însă n-aveai pe nimeni alături, n-aveai cui să-i spui cât de mult îți place Johnny Weissmüller⁷⁴ și că așa trebuie să fie în filme, crocodilul acela trebuia înjunghiat pe loc, fiindcă așa o cere ordinea morală a lumii. N-aveai însă, dragostea mea, pe cineva alături ca să i-o împărtășești.

Toată noaptea am avut acea imagine în fața ochilor: tu, căutând pe cineva lângă tine pentru o vorbă, un comentariu, un zâmbet... Sunt multe întrebările, știi? De ce călătorești singur? De ce-ai venit la Anvers? De ce te-ai prefăcut mort în armată? De ce m-ai privit sălbatic în fața casei mele, în ziua în care au venit soldații și ți-au înmănat hârtia de înrolare?

Te-ai gândit vreodată că, la urma urmei, poate n-a fost vina mea? Te-ai întrebat de ce-am venit și eu la Anvers? Te-ai întrebat, în ultimă instanță, dacă toate astea sunt coincidențe sau pur și simplu soarta?

Cine poate ști, iubirea mea dintâi?

Mirza

P.S. Nu-i nevoie să afli numele de familie pe care îl port după căsătorie.

Rezervase o cameră la „Grand Hôtel”, cunoscut înainte cu numele de „Weber Hotel”; era situat în centrul orașului, la doi pași de gară și de Opera Flamandă. Admirând hotelul de la o oarecare distanță, turnul lui, care domnea deasupra celor două bulevarde, le amintea celor umblați prin lume de Berlin. Pe sub ferestrele hotelului se întindeau șiruri de copaci printre care treceau liniile de tramvai.

În prima seară izbuti să adoarmă abia în zori, cu cele trei pagini împrăștiate pe perna de alături. Îi treceau prin minte întruna aceleași gânduri, ca apa din fântânile arteziene care nu se scurge, nu dispare, ci se ridică din nou spre lumină, străbătând țevile cu același murmur și țâșnind în jeturi identice de fiecare dată. Care dintre zecile de femei la care căscase gura vreme de trei zile pe vapor era Mirza? își bătea capul să-și amintească, însă fără rezultat. Cum fusese posibil ca ea să fi devenit umbra lui, iar el, prostul, să nu-și fi dat seama de nimic?! Cât de naiv era să-și dorească să facă afaceri cu diamante, de vreme ce nu fusese în stare să perceapă nici măcar o scânteie din strălucirea ei? Poate îmbătrânise, poate era obosit?

Își petrecu următoarele zile prin oraș, simțindu-i scrisoarea lipită de el, alături, dinainte și dindărăt, de parcă ar fi făcut picioare și-l urmărea, de parcă ar fi avut o voce de stentor și-i recita, în răstimpuri, fiecare cuvânt. Îi căuta umbra. Adesea, mergând pe bulevardele largi, întorcea brusc capul, doar-doar va distinge o femeie urmărindu-l sau poate-un servitor,

pe oricine cu un mers vinovat care-i călca pe urme. Simțea neîncetat că e expus privirilor ei și că, la un moment dat, va trebui să-i dea socoteală. De ce a mâncat și a băut asta? De ce cealaltă? Ce căuta în acel cartier? Începu să se teamă că făcuse o obsesie.

În zilele următoare, își dădu seama că numai munca îl putea face să-și revină. Avea deja întipărită în minte topografia orașului și se putea deplasa cu ușurință, fără a părea un nou-venit. Porni din Diamantkwartier, cartierul diamantelor, însă nu căută de la bun început persoanele pe care i le însemnase domnul Leroux, începu prin a se familiariza cu mărfurile, ca un potențial cumpărător, ca un vizitator aflat în trecere prin oraș, care își aștepta vaporul sau trenul pentru a pleca.

O mare parte a negoțului cu diamante se afla în mâinile evreilor. Mulți dintre negustori erau evrei hasidici, cu paltoane negre, pălării cu boruri largi, barbă și cărlionți. Existau însă și numeroși evrei laici, cu cămăși de mătase și cravate moderne, având aerul unei tradiții familiale care se întindea pe mai multe generații. El însă simțea că avea încă mirosul țărânei ce-i intrase sub unghii în anii când săpase alături de tatăl său. Se înciudă. Îi vedea pe toți acei tineri bine bărbieriți, absolvenți ai celor mai bune școli, având de obicei un nas mare, păr roșcat și pistrui, și îl apucă necazul. Începuse să se simtă mai apropiat de aceia care, în Franța ultimilor ani, întorceau capul atunci când vedeau evrei pe stradă.

Negocierile cu negustorii se purtau în franceză, iar când trebuia, intrau în scenă flamanda, engleza sau amândouă, în funcție de câte carate avea marfa. Observă, de asemenea, că se făceau tranzacții și cu negustori din India; atunci, engleza dădea laoparte celelalte limbi, la fel cum lirele sterline înlocuiau deseori francii și mărcile germane.

Într-una din seri, pe când se întorcea din piața diamantelor, îl așteptă o surpriză plăcută. Fiind singur de mai multe zile în Anvers, obișnuia să stea de vorbă cu personalul - făcuse cunoștință chiar și cu directorul. Pe măsură ce zilele treceau, devenea parte din viața de zi cu zi a hotelului. Avea deja propria masă în cafenea, unde, în fiecare dimineață, îl așteptau ziarele împăturite. De multe ori urmărea cine intra și cine ieșea. Mulți erau persoane cunoscute, al căror nume apărea scris cu litere mari în ziare - actori, politicieni, artiști și oameni de afaceri. Uneori, ca să-și alunge plictiseala și singurătatea, trăgea chiar și cu urechea. Așa aflase că un grup care se cazase aici de câteva zile era format din naționaliști belgieni ce-și dăduseră întâlnire acolo - șeful lor era unul, Léon Degrelle⁷⁵, pe care se părea că-l știau cei mai mulți dintre ei. Surpriza care-l aștepta în seara aceea avea legătură cu o cerere șoptită la urechea celui mai serviabil funcționar de la recepție - să-i găsească o companie feminină discretă. Se pricepeau ei să-și mulțumească clienții cu persoane care nu erau stridente, trecând aproape neobservate printre doamnele și guvernantele din marile saloane.

În jur de șase după-amiaza, o găsi așteptându-l în salonul hotelului. Era frumoasă și bine îmbrăcată, cu o vulgaritate promițătoare - tocmai ce-i trebuia sufletului său târât zile întregi prin praf și pietriș.

Înainte să urce în cameră, o plimbă multe ceasuri prin toate piețele și magazinele. Îi cumpără haine și par— fumuri, o trată cu înghețată, cinară la cel mai scump restaurant, după care urmară cocteiluri până spre dimineață. Sanne îl privise la început cu stânjeneală, chiar cu puțină teamă. Experiența îi arătase că tratațiile multe cereau la final lucruri extreme în pat. Reuși s-o liniștească puțin cu băutură, vorbindu-i rar ca să-l înțeleagă, fiindcă franceza nu era limba ei maternă. O întrebă ce înseamnă numele ei în flamandă, iar ea îi răspunse: „crin”. Începu atunci să-i spună despre toate felurile de crini pe care le știa, despre unele dintre capriciile lor și câteva secrete de îngrijire, pentru ca aceștia să-și poată etala întreaga frumusețe într-o grădină. Sanne fusese plăcut surprinsă de faptul că, în timpul plimbărilor lor, nu părea deloc să se rușineze mergând alături de ea - era un adevărat gentleman. Ai fi zis că aproape voia s-o afișeze, fără să-i pese de privirile și de zâmbetele ironice ale celor din lumea bună.

— M-ai sleit de puteri, îi spuse ea la un moment dat, mult după miezul nopții, așezându-se istovită pe marginea unei fântâni ce încetase să arunce apă din adâncuri.

O privi aproape cu tandrețe.

— E timpul să mergem să ne întindem.

Pe drumul spre hotel, „crinul” șchiopătase ușor, căci o bătuseră pantofii. Privirea aceea a lui, când stătea pe fântână, îi dădu curajul să-l țină de braț cu familiaritate. Pe când se dezbrăcau în camera spațioasă, începu să cadă o ploaie puternică - se auzea prin geamul întredeschis. Așteptă în pat, pe jumătate dezbrăcat și cu un ziar în mână, până ce ea se aranjă.

— Ce citești? îl întrebă din baie, căci Sanne știa de mult că momentele de tăcere nu sunt pe placul clienților.

— Despre cinematografe. Vrei să mergem mâine?

— Mâine? Mă rezervi și pentru mâine?

— Te rezerv, *ma chérie*.

— Și ce-o să vedem? îl întrebă, scoțându-și capul din baie.

— *Tarzan the Ape Man*⁷⁶.

— Ce mai e și asta?

— E bun, o să vezi...

O pătrunse cu toată puterea. Învăluit de aburii alcoolului, se gândea că el, fiul grădinarului, era încă viu, un bărbat pe care nu-l uitau, dar pe care-l deranjau cu răvașe după cincisprezece ani. Se gândea și că, începând de mâine, va începe să folosească lista domnului Leroux, iar ea, poate și soțul ei, n-aveau decât să stea cu ochii țintă asupra lui.

Când se prăbuși pe spate în pat, sleit, ajunse la concluzia că o plăcea pe

Sanne. Se hotărî s-o păstreze o săptămână.

— Socot că nu trebuie să vă pierdeți timpul cu evreii ortodocși, îi spuse interlocutorul din fața sa. Nu sunteți de-al lor, nici măcar n-o să vă asculte.

— N-aveam de gând să mă amestec cu fanatici, domnule Morel.

— Să știți că-n acest cartier, în genere, nu ne pierdem vremea cu discuții inutile. Cu domnul Leroux am o colaborare de mulți ani, iar acesta este motivul pentru care stau acum cu dumneavoastră în biroul meu, și nu în față, la teighea.

— Mi-am dat seama de asta.

— Până la urmă, ce sunteți dispus să faceți? Tranzacții pe stradă, poate? N-aș îndrăzni să vă propun asta. Poate importuri legale din Africa? Atunci vorbiți-mi despre capitalul dumneavoastră. Realitatea pieței este foarte diferită de cea pe care-o aveți în minte. Ar trebui să luați în considerare și posibilitatea ca domnul Leroux să fie bine intenționat față de dumneavoastră, desigur, însă nu neapărat eficient.

Majoritatea discuțiilor avute în următoarele două zile cu unii dintre colaboratorii domnului Leroux fură, mai mult sau mai puțin, aceleași. Piața diamantelor era saturată, închisă, bine păzită și putea continua să existe fără el. După a cincea întâlnire de pe Pelikaanstraat, lucrurile se limpeziseră: era un drum fără ieșire. Domnul Garnier, ultimul de pe listă, avu amabilitatea să-l conducă până la ușă.

— Nu puteți trece înaintea celor care se joacă cu diamantele de când erau copii, credeți-mă!

Ieși afară pe Pelikaanstraat și își aprinse o țigară. Se făcuse după-amiază. Muncitorii de la atelierele de tăiere și prelucrare ieșeau de la lucru, iar giuvaiergeriile din centru își salutau ultimii clienți și închideau casa. Își zicea în sine sa: „Girdot, trebuie să recunoști: fiasco! Ce-ai crezut? Că aveai să-ntâlnești vreun Zaharoff al diamantelor care să te facă imediat mâna lui dreaptă? Prostule !”

Mergea fără țintă. Voia doar să-și limpezească mintea, care, de trei zile, îi era istovită de ateliere slab luminate, de birouri prin care se perindau o mulțime de oameni, de persoane inexpresive care aveau grijă să scape de el cât mai repede. „Prostule!”, repetă el, îndreptându-se către piața largă din față, Grote Markt, ca să-l răcorească adierea.

Într-o seară, la Marsilia, ieșise cu niște prieteni ai lui Catherine, pasionați de artă, și-i ascultase povestind despre tripticul *Coborârea de pe cruce* al lui Rubens, o adevărată capodoperă, aflată în Catedrala din Anvers.

Trecuse mult de când nu mai fusese la biserică. Când se ducea, o făcea pentru sufletul maică-sii, care fusese o catolică fidelă până la sfârșitul vieții. Taică-său, tot până la sfârșitul vieții, fusese credincios cuvânt cu cuvânt sfaturilor primite de la nevastă-sa, arătând, în același timp, o mare

indiferență față de disputele dogmatice. Fiu-său, care acum se numea „Girdot”, căuta de obicei bisericile atunci când se simțea umilit. În acel amurg, cum era hărțuit fără milă de propriul sine, Catedrala Fecioarei Maria din Grote Markt îi apărea ca un refugiu.

Trecu pe sub intrarea impunătoare și pași în penumbră. Catedrala era extrem de înaltă; mai precis, avea propriul cer, mai semeț chiar și decât cel de-afară, care se pregătea de ploaie. Întrebă un om al bisericii care se îngrijea de lumânări unde anume se afla tripticul *Coborârea de pe cruce* al lui Rubens, apoi merse mai departe. Era târziu și biserica avea să se închidă curând. Își asculta pașii răsunând într-un ecou înmiresmat, întotdeauna fusese curios să afle ce șiretlicuri foloseau popii tuturor dogmelor de făceau să miroasă atât de plăcut prăvăliile lor.

— Mamă, sunt incorigibil, iartă-mă, abia de mai pot să-mi număr gândurile bune pe degete, rosti el în greacă, oprindu-se în fața tripticului.

Câțiva credincioși de alături, deranjați, îi aruncară priviri piezișe. Evident, nu era necesar să vorbească tare. „Rubens!”, spuse el - din fericire, în gând. „Unde ești, Catherine, să mă vezi? Poate atunci ai fi mândră de mine. Privește, Catherine, *Coborârea de pe cruce*, aceeași stare ca a mea, însă mă tem că eu nu am speranța învierii...

Deodată, auzi un foșnet de haine în stânga altarului, acolo, în penumbră, sub un vitraliu prin care lumina nu mai pătrundea, fiindcă afară se întuneca. Îl părăsi pe Rubens și încercă să distingă chipul femeii în tior deschis la culoare care stătea sub fereastră. Își simți inima bătând cu putere. O văzu ridicându-se și îndepărtându-se cu pași repezi - tocurile ei se auzeau acum nervoase, poate chiar speriate, îndreptându-se spre ieșire. Tulburarea nu părea să-l slăbească. Fără a sta prea mult pe gânduri și mărind pasul, se luă după ea. Două bătrâne îl priviră sever, fiindcă era din cale-afară de necuviincios să străbată biserica aproape alergând. Încetini puțin și se opri să asculte, căci o pierduse din ochi. Ieși în culoarul principal și-i zări spatele chiar când ea ieșea. Se grăbi și mai tare, indiferent la privirile celor din jur. Afară, o văzu pregătindu-se să urce într-un Ford vișiniu. Alergă înspre ea și, fără nicio ezitare, îi apucă brațul. Speriată, femeia țipă și se întoarse să vadă cine o atacase.

— *Désolé, madame, je me suis trompé*!!

Din mașină ieși un bărbat care îl privi fioros. Continuă să-și ceară iertare cu capul plecat, până ce-i văzu urcând în mașina care demară scrâșnind.

Se opri în mijlocul marii piețe. Se simțea jenat, era nervos și flămând. „Prostule! Mirza e musulmană, ce să caute ea într-o catedrală!”

Porni către hotel fumând nervos. Pălăria îi stătea strâmb, iar trenciul, desfăcut, îi flutura în aer. La recepție, funcționarul îi făcu semn.

— *Monsieur Girdot*, vă caută cineva.

— M-așteaptă în salon?

— Nu, *monsieur*, omul acela nu putea să aștepte aici. Dacă-l vedea

directorul, mâine-dimineață aş fi rămas fără slujbă.

— Prost îmbrăcat?

— Miroase a mahala, dacă înțelegeți...

— În fine, unde-i acum?

— Pe strada din spate, la ușa bucătăriilor. O să-l recunoașteți, e înalt, poartă o haină cafenie și o șapcă. Dacă vreți, pentru orice eventualitate, pot aranja să vă însoțească cineva de la hotel.

— N-am de ce să mă tem, dragul meu... Mulțumesc!

Ieși pe ușa principală a hotelului și dădu roată întregii clădiri. Îl văzu fumând în picioare în spatele bucătăriei, lângă cazanele cu resturi de mâncare.

— Tu m-ai căutat?

Înainte să-i răspundă, bărbatul își scoase șapca și o țină în mână.

— Îmi cer scuze, în camera dumneavoastră doarme Sanne?

Își încruntă sprâncenele. Ar fi vrut să aibă la el briceagul de care nu se despărțea niciodată la Salonic în vremea când lucra pentru Marchiz.

— Cine ești?

— Ați cerut-o pentru o săptămână?

— Și ce dacă?

— Am venit să ne înțelegem cu banii.

Îi mai aruncă o privire. Dacă ar fi avut vreodată curiozitatea să vadă cum arătau proxeneții în Anvers, acum se putea declara satisfăcut.

— Pot să aranjez asta cu ea.

— Nu îngreunați situația, *monsieur*, există reguli.

— Dacă te plătesc acum, poți să dispari din viața ei pentru totdeauna?

— Cam greu, *monsieur*, fiindcă...

— Fiindcă?

— Fiindcă sunt fratele ei.

De-a lungul anilor petrecuți la bordelul Marchizului, învățase să-și păstreze calmul. Se obișnuise să nu scoată briceagul pentru orice fleac, să înghită batjocurile ofițerilor beți ai Antantei și să-și păstreze chipul neclintit, ca de ceară, pentru a nu-i observa celălalt furia clocotind pe dinăuntru.

— Unde-ați învățat franceza tu și soră-ta? îl întrebă, oferindu-i o țigară din pachetul său.

— În Sud, *monsieur*, unde altundeva? Ea, la măicuțe, iar eu, la o fierărie. Vezi dumneata, pe băieții orfani n-au vrut să-i facă mesageri ai Domnului. Turnătorie, *monsieur*, de mic copil, dacă mă-nțelegi...

— Sora ta-i frumoasă și ascultătoare. Ar fi fost o bună măicuță. De ce n-a rămas?

— Întrebi multe, *monsieur*, și mergi cam departe. Dacă vrei să scrii vreo carte lacrimogenă, am multe să-ți povestesc, dar te costă-n plus.

Îl urmări în timp ce sufla fumul tras din țigara pe care i-o oferise. Ba-l

privea în ochi, ba se rușina și-și cobora privirea. Ajunse la concluzia că nu se afla de prea mulți ani pe stradă; fierul dinlăuntrul lui, cel de la vechea turnătorie, nu se întărise încă de tot.

— Să mi-o rezervi pe soră-ta pentru o lună, doar pentru mine, însă cu o condiție: să dispari! M-ar enerva să tot apari.

— O sută de sterline, *monsieur*.

— Ieși în față și așteaptă-mă în piață, la taxiuri.

— Ți-o las fiindcă-i veselă cu tine, se simte bine. Altfel n-o iroseam fără rost, să știi!

Clătină din cap și-i arată partea din față a hotelului.

— Și-mi pasă de ea, *monsieur*, dacă mă crezi!

Îi întoarse spatele și se îndreptă către intrarea principală, în noptiera de lângă pat își păstra, separat unii de alții, lirele și francii. Puse banii într-un plic și coborî scările decorate cu ficuși și covor roșu. În salon o văzu pe Sanne șezând la o masă și bând o ciocolată caldă. Răsfoia o revistă. Îi făcu semn că se întoarce repede.

Stația de taxiuri se afla la vreo sută de metri de hotel. Îl zări așteptând încovoiat, cu haina încheiată la un singur nasture. Dacă n-ar fi existat conversația de mai devreme, l-ar fi luat drept un țăran simplu care se rătăcise prin marele oraș.

Întinse mâna și-i dădu plicul.

— Sigur sunteți frați?

— Nu semănăm, *monsieur*?

— Nici cât negru sub unghie!

Îi întoarse spatele și se înapoie la hotel.

Erau zile imposibil de definit. Pe de o parte, sentimentul eșecului pe drumul comercial al diamantelor, iar pe de alta, lipsa unui cămin, cu viața sa închisă în câteva valize și conturi la bancă; o prostituată care-l însenina și bănuiala din mintea lui că-l urmărește prima iubire, ascunsă poate în spatele vagoanelor de tren sau al scripeților de macara.

Erau zile imposibil de definit. Dacă întreaga sa viață ar fi fost un film, la Anvers ar fi trăit pauza din mijloc. Avea treizeci și cinci de ani și nu știa dacă jumătatea cealaltă a filmului avea să fie la fel de interesantă ca prima.

În fiecare seară făcea dragoste cu Sanne, uneori cu patimă, ca și cum ar fi vrut să-și recupereze cele o sută de sterline, alteori tăcut și tandru, de parcă ar fi fost căsătoriți de ani buni și ar fi crescut împreună copii, care acum își deschiseseră aripile și zburaseră departe. O adulmeca în fiecare seară - pielea ei avea ceva ademenitor, făcându-l să se piardă într-o dorință de purificare, încercă de câteva ori să-i explice, dar era dificil. Ea îl lăsa s-o adulmece și râdea fără griji. Râdea nesilit, ca și cum ar fi alergat pe un câmp cu pământ moale, fără pietre. Nu se gândea la ziua de mâine și nu-i păsa dacă o să-i apară în față niște uluci și o să-și piardă liniștea. Râdea și

el - de accentul ei flamand sau de entorsele și fracturile cu care se poticnea în limba franceză, căci, pe de o parte, aceasta nu era limba ei maternă, iar pe de alta, nu mersese niciodată la o școală adevărată.

În unele seri, când îl vizitau insomniile de odinioară, o privea dormind. Dacă s-ar fi bucurat de succes pe cât își dorea, dacă ar fi fost bogat și puternic pe cât visase, dacă ar fi fost în stare să înfăptuiască minuni doar prin propria putere, ea ar fi fost Magdalena lui. Chiar dacă nu avea cuvinte de mântuire de spus mulțimilor, ci numai darul de a fi un bărbat drept în fața tuturor prostituatelor lumii.

Singura femeie pe care nu avusese niciodată bucuria s-o aibă lângă el, pe care n-o privise în timp ce dormea istovită de dragoste, era cea care-l acaparase ca nimeni alta din viața lui. Oare se afla încă la Anvers? Avea copii? Bătrânul Alperen trăia? Mai locuiau în Salonic? Cam greu de crezut, căci, după anii aceia din Asia Mică - ai schimbului de populații⁷⁸ -, toți musulmanii plecaseră în Turcia.

La un moment dat, se sătură de acea durere a absenței ei și începu să găsească amuzant faptul că ea era undeva, nevăzută, și că, probabil, îl urmărea. Era singură în Anvers? Oare pusese pe cineva pe urmele lui? Un om care să-i dea un raport amănunțit despre o femeie de moravuri ușoare cu care grecul își împărțea zilele și nopțile? Poate că totul pornise, în sufletul lui, de la acel pustiu de netrecut ce începuse odată cu slăbiciunea sultanului pentru ea și ajungea până la Bulevardul Exohes, la numărul 73 - la conacul ei, acolo unde el săpase pământul, ca servitor, atâta vreme.

El și Sanne ieșeau la cină în jur de șapte, mereu îmbrăcați elegant. El, cu redingotă, iar ea, cu garderoba înnoită grație generozității lui; avea părul tuns *à la garçon*, pălării cloche, rochii cu talia joasă, iar din geantă nu-i lipsea niciodată parfumul No 5 al lui Coco Chanel. Aveau masă rezervată la un restaurant aristocratic, cu chelneri care stăteau dreți, atenți la fiecare gest al lor. Lefteris se amuza din cale-afară când Sanne, după primul pahar de vin, râdea cristalin, atrăgând privirile celor din jur. Atunci îi vorbea în greacă, tot cu voce tare, iar ea râdea din nou, dându-și seama că universul luminos dintre ei nu dădea socoteală nimănui. Bacșișurile lui Girdot de la sfârșitul serii nu lăsau loc pentru nemulțumiri sau aluzii din partea conducerii sau a personalului. Clienții care îi priveau chiorâș erau neînchipuit de rigizi și de plicticoși.

Era una dintre acele seri în care râdeau ca niște copii - ce frumoasă era Sanne în clipa aceea! -, când un chelner se opri discret lângă el și-i lăsă pe masă o carte de vizită. Apoi se aplecă să-i șoptească ceva la ureche. Sanne profită de ocazie și-și șterse lacrimile pricinuite de răs, însă nu fu îndeajuns de atentă și își întinse machiajul în jurul ochilor.

— *Ma chérie*, cred că trebuie să mergi la o oglindă, observă el politico. Frumusețea ta a devenit dintr-odată grotescă.

Ea clătină din cap, se ridică în tăcere - așa cum obișnuia - și se strecură

înspre toalete. Girdot se întoarse către chelner.

— Dacă am înțeles bine, ne invită la masa lui.

— Așa este, *monsieur*, iar aceasta este cartea lui de vizită. Luă în mână eleganta carte de vizită. Era scrisă mai întâi în greacă, iar dedesubt, în franceză.

— Asta parcă-i un miracol! exclamă el.

Chelnerul aștepta răbdător după un răspuns.

— Unde-i masa, dragul meu?

Chelnerul îi arată din priviri un ungher al marelui salon.

— Adu tacâmurile mele și ale domnișoarei. Ne mutăm!

Și, te rog, când se întoarce, s-o conduceți la cealaltă masă.

Lăsa grăbit șervetul împăturit pe masă, lângă cartea de vizită. Sanne, care avea să vină în curând, va încerca să pătrundă misterul.

Vasili Karlovic Junkermann, director general al Fabricii de textile „Gortys S.A.”

Relația lui cu bancherul finlandez nu ascundea vreun lung șir de întâlniri. Se născuse dintr-o simpatie reciprocă și din preferința lor comună pentru viața de noapte din Pireu. Girdot locuise în Pireu aproape nouă luni, apoi fusese chemat de Zaharoff să se întoarcă la Paris. Plecase fără să-și ia rămas-bun; de altfel, fugise ca un hoț, lăsând-o pe Hrysanna năucită.

Cei doi bărbați se îmbrățișară strâns din instinct, după cum avea să interpreteze Girdot ani mai târziu. Îl găsi pe Junkermann cam îmbătrânit, cu tâmplele albite și mustața încărunțită. Vasia trecuse de patruzeci de ani.

— Cred, dragă Girdot, că restaurantul ăsta rămâne deschis până dimineața. Cât să apucăm să ne povestim totul într-o noapte.

Se mai priviră puțin, schimbând primele cuvinte, se mai strânseseră o dată de umeri, până când Sanne veni și se așeză cuviincios lângă ei. Ochii lui Vasili Karlovic avură grijă să facă o primă evaluare a trupului ei - în treacăt și discret, din fericire.

— Ce faci la Anvers, Vasia?

— După cum ai văzut și pe cartea de vizită, nu mai sunt traducător la bancă, ci directorul unei fabrici de textile, în fiecare an are loc un congres al branșei noastre. Anul trecut am fost la Budapesta, anul ăsta sunt aici. E un prilej să schimbăm aerul. Tu?

N-avea rost să o supună pe Sanne la martiriul ascultătorului pasiv și inert. Se ridicară iute de la masă și stabiliră să meargă să bea ceva în barul hotelului, lăsând-o pe Sanne în cameră - era cea mai bună soluție. Hotelul putea să-i servească până dimineață.

Când intrară, sala extrem de înaltă, mobilată în stil Ludovic al XV-lea, era pe jumătate plină, iar un tip înalt, cu părul dat cu briantină și îmbrăcat în redingotă, cânta melodii cunoscute la pian. Două perechi făceau câteva

piruete pe micul ring de dans. Se așezară la o masă din margine, lângă imensele draperii de catifea, și începură să bea și să povestească.

Viața lui Vasia se schimbase în bine. Printr-un aranjament bancar bizar, devenise directorul companiei falimentare „Gortys S.A.” a fraților Sklavoianis. Era reprezentantul băncii în trei fabrici: Pireu, Salonic și Kalamata. Părăsise casa din Kastella, iar acum avea automobil și propria vilă. Frecventa saloanele doar atunci când era necesar pentru relațiile publice ale fabricii. Rămăsese burlac, fără a fi dispus să explice orîșicui motivul. De câte ori putea, călătorea ca să se destindă. Ascultându-l, Girdot abia dacă putea distinge, după accentul lui, că nu era grec. Junkermann, trăind neîntrerupt atîția ani în Grecia, părea mai grec chiar și decât el, care rareori avea ocazia să vorbească în greacă. Povestea lui ocupă cea mai mare parte a nopții. Deși băuse mult, avu grijă să nu alunece în zone interzise - cele două nume, dezertările sau un Zaharoff al cărui nume, chiar și la simpla auzire, încă provoca spaimă.

— Ascultă, Eugène, îi spuse la un moment dat Vasia, la cei patruzeci de ani ai mei, nu pot pierde noaptea ascultând povești spuse pe jumătate.

Privirea inteligentă a finlandezului parcă îl îmbrânci să se rezeme de spătarul scaunului.

— Vreau să spun că te plac prea mult ca să joc teatru. Povestea vieții tale are goluri. Dacă ți-e teamă să mi-o spui întreagă, mai bine ne salutăm ca doi buni cunoscuți. Altminteri, hai să ne deschidem inimile acum! Ia spune-mi, Girdot, de ce te temi de fapt?

Această ultimă întrebare o auzise de multe ori în vremea din urmă. Ridică mâna și comandă încă un rând de cocteiluri. Finlandezul din fața lui oferea garanții că putea să bea toată noaptea fără a pierde un cuvânt.

— Ce făceai în Pireu? Erai spion? N-aveai cum să fi învățat Ucraina din cărți! De vreo două ori te-am tras de limbă și mi-am dat seama c-ai călcat pe pământurile ei.

— Sunt dezertor, Vasia.

— Și tu? răspunse Junkermann, izbucnind în rîs. Când ne-au pus pe fugă Roșiii, am lăsat baltă galoanele și soldații și-am fugit la Odesa, să-mi salvez pielea. Dar tu?

— Eu la Sevastopol, îi răspunse Girdot, rîzând la rîndul său.

A fost începutul. Limba i se dezlegă, de parcă-l așteptase pe acest bărbat nemaipomenit pentru a-și asculta propria voce povestindu-i viața.

— M-ai întrebat mai devreme, Vasia, de ce mă tem. De sărăcie mi-a fost frică întotdeauna. De-acolo au început toate, de la grădina unui conac pe care-o îngrijeam și de la un sultan. Știi, trăgeam cu urechea în unele nopți. Nu-i ceva cu care să mă mândresc... Însă voiam s-ajung ca ei.

Diminețile de primăvară din Anvers au ceva din negura provincială a Belgiei, ceva din lumina densă, pîcloasă, care plutește deasupra orașelor

și a satelor, întrucât, mai jos, norii plini de apă conspiră, împiedicând-o să pătrundă.

În tot salonul răsună zgomotul farfuriilor și al ceștilor pregătite pentru micul-dejun. Cei doi fumau ultima țigară, după cum conveniseră, înainte să meargă la culcare. Draperia din fața lor era trasă laoparte, iar ei căscau gura la intersecția de pe bulevard și la muncitorii primăriei care măturau pavajul în piața vecină.

— Și totuși, păsările de noapte - femeile ușoare, vreau să zic - continuă să te atragă, îi spuse la un moment dat, zâmbind pe sub mustață.

Se întoarse și-l privi. Se simțea recunoscător, desigur, fiindcă își deschisese sufletul dinaintea lui, însă, văzând că discuția se îndrepta către Sanne, simți că-l deranjează ceva; nu știa nici el ce.

— Altceva voiam să te întreb, Vasia, schimbă de îndată subiectul. Ai mai văzut-o, poate, pe femeia aceea frumoasă pe care o însoțeam atunci la Tourkolimano?

— Pe Hrysanna, vrei să spui.

— Îți amintești numele ei de atunci?

— Nu fi naiv, Eugène! Nimeni nu-și amintește după atâția ani. Explicația e alta.

— Vrei să spui c-ai mai văzut-o?

— O văd des.

Cu toată epuizarea din timpul nopții, mai găsi un strop de putere să se tulbure.

— Ce vrei să spui?

— Nu te-ai purtat bărbătește, Girdot, hai să spunem lucrurilor pe nume.

— E bine?

— Lucrează la „Gortys” de ani de zile, am angajat-o muncitoare. S-a căsătorit cu un contabil de la compania de gaz lampant. Are și doi copii.

— Te-ai culcat cu ea?

— De ce întrebi? Tu ai fugit noaptea ca un hoț!

— Te-ntreb că așa vreau! Și țin să-mi răspunzi.

— Da, m-am culcat cu ea. Nu atunci când am angajat-o, ci mult mai târziu. Doar nu-ți închipui că sunt atât de ieftin să-i zic: „Ia o bucată de pâine și treci prin patul meu!”

Junkermann observă că Girdot își mușca nervos buzele.

— După ce-ai părăsit-o și ai plecat, curând s-au abătut o mare sărăcie și nenorocire. Vapoarele veneau din Asia Mică încărcate cu mii de nefericiți. Poporul dormea pe străzi, în biserici, în clădiri publice. Închipuie-ți că până și Teatrul Municipal avea catifelele acoperite de păături și rufe murdare. Femeile, mame cele mai multe dintre ele, se prostituau pentru o tingire cu lapte și o bucată de pâine. La început ne salutăm pe stradă. Îmi dădeam seama că voia să-mi vorbească, dar îi era rușine. Am observat că era mereu singură. Într-o după-amiază, m-am oprit și-am început să

vorbim. M-a întrebat dacă te văzusem, dacă știam unde ești. A doua oară când ne-am întâlnit, am stat mai mult de vorbă. Nu-și putea ascunde nevoia de a munci cu ziua. Am luat-o la bancă, la curățenie. Banii pe care i-ai lăsat i-au ajuns doar câteva luni.

— Nu s-a gândit să se întoarcă în sat?

— Cu niciun preț, îmi repeta asta mereu. Ceea ce ne-a apropiat, dacă-ți vine să crezi, a fost faptul că eram singurul om care te cunoștea. Ai intrat în viața ei ca un duh, ai smuls-o din casa ei, ai adus-o în marele oraș, i-ai dăruit dragoste, apoi ai dispărut. Uneori, Hrysanna se gândea că poate doar își imaginase toate astea. Ca să-ți risipesc orice nedumerire, m-am culcat cu ea în seara-n care a venit acasă la mine să-mi vorbească despre niște probleme de la fabrică. N-o lăsasem să fie femeie de serviciu multă vreme, căci mi-a părut rău de mâinile ei frumoase și-am angajat-o la țesătoria „Gortys” din Pireu. E foarte frumoasă, după cum știi, dar rece în pat - cel puțin cu mine. I-am dezmiardat trupul frumos pentru o noapte, mi-a fost de-ajuns. După două luni i-a găsit pețitoarea bărbat și s-a căsătorit.

— Nu-mi puteam imagina viața alături de ea, Vasia.

— Ea putea. A venit cu mine fiindcă mă vedea ca pe o undiță la capătul căreia, undeva în lume, exista un cârlig, în care te găseai tu. Cu alte cuvinte, credea că, agățată de mine, te putea întâlni cândva.

— Schimbă subiectul!

— Ascultă, Girdot, sunt ultimul om de pe lumea asta care să-ți țină predici. Am fost cel mai ticălos dintre ticăloși, crede-mă. Om fără greșeli nu există, viața însăși e o greșală. Vrem să pășim fără să ne înțepe spinii ei, dar încălțările pe care ni le dă au, întotdeauna, mărimea greșită. Aseară ne-am deschis sufletele, însă toate astea își pierd însemnătatea la lumina zilei. Privește afară, ne-au tras draperiile și ne aflăm la răscrucea dintre două mari bulevarde. În curând vor începe agitația, viața fiecărei zile, lupta pentru supraviețuire, treburile, goana după bani... Am multe să-ți spun, discuții de zi, nu întrebări de suflet și altele de felul ăsta. Poți să mă asculți?

— Nu mi-e somn, Vasia. De altfel, e ora pentru cafea, îi spuse, ridicând mâna către tânărul care pregătea salonul pentru micul-dejun.

— O să-ți vorbesc direct și fără înflorituri, detaliile pe urmă. Am nevoie de un director, un om de încredere pentru fabrica din Salonic. Fostul director era un prieten de-al meu, Mihalis Karamanos. Și-a dat demisia pentru că, aparent, s-a îmbolnăvit. Nu mai zic că mereu se plângea de clima orașului. Salonicul nu i-a priit niciodată. Pentru mine, Eugène... sau mai degrabă Lefteris, contează ca cel de-acolo să fie omul meu, căci n-am încredere în alde Sklavoianis. Ești din Salonic, cunoști orașul, iar eu îți știu viața și felul de-a gândi. Ești descurcăreț, ai experiență în negustorie și în relațiile cu oamenii și, pe deasupra, ai trecut chiar și prin foc. Ai pielea

tăbăcită. Vrei să vii? Din ce mi-ai spus, mi-am dat seama că, profesional, ești în aer.

— N-am nimic înaintea mea. Cu diamantele, cum ți-am spus, eșec total! Cât despre Zaharoff, așteaptă arhanghelul să vină după el.

— Ăștia-s strugurii de sus, Girdot, nu toți ajungem la ei, n-avem ce face... Diamantele și armele sunt pentru alții, însă bogăție există și-n altă parte. Fii director la „Gortys” și fă orice alte investiții vrei!

O zăriră îndreptându-se spre chelner ca să-i ceară să-i pregătească micul-dejun. Se trezise devreme. O fată din Flandra, cu rochie albă și pantofi de dans cu barete, un pic simplă în gândire, cu piele aurie, o franceză stâlcită și-un frate proxenet - o floare într-un canal. O priveau cum așteaptă răbdătoare o ceașcă de cafea. Îi văzuse și ea, dar nu voia să-i întrerupă.

Junkermann începu să caște gura la ea, cu ochii cârpiți de somn.

— Te-am mai întrebat, cred: încă-ți plac păsărelele de noapte?

Simți din nou aceeași neplăcere ca la începutul serii, când o mai adusese în discuție.

— Aici greșești, Vasia, și mi se pare bizar. Ești om de lume și ai privirea ageră. Sanne e viitoarea mea logodnică și va veni cu mine la Salonic.

Apartamentul de la ultimul etaj

Al cincilea stasimon

Orestis se aștepta ca bătrânul să înceapă iar cu bombănitul, pentru că, în paginile cărții, Junkermann era din nou amestecat în viața lui. Totuși, bătrânul părea să fi uitat toate lucrurile de care se plânsese cu o oră înainte. Era și acesta unul dintre simptomele previzibile ale bolii sale: să uite întâmplările cele mai recente și să pună aceleași întrebări, iar și iar.

— De ce te-ai oprit?

— S-a terminat și acest capitol, domnule Eugène.

— Ah, s-a terminat?

— Încă nu vă e somn?

— Deloc. Nu continui?

— Imediat. Să beau ceva și reiau.

— Bine. Poate vrei un coniac? Cred că am Martel.

— E prea cald în noaptea asta pentru coniac, domnule Eugène, nu suntem în Franța. Afară asfaltul e încă fierbinte de la soarele de ieri. Vreau să vă spun că aceste ultime lucruri pe care le scriu s-au întâmplat aievea. Chiar așa, nu în '33 ați venit la Salonic?

— Ba da, în '33.

— Nu sunteți curios să aflați ce-ați făcut atunci, potrivit cu ce scrie în carte?

— Ba da. Recunosc că, într-adevăr, nu-mi amintesc prea bine ce afaceri am făcut prima oară.

— Vedeți, adevărul din roman e cel care rămâne, cel care-și păstrează valoarea!

— Dar ce se întâmplă când îmi înghite propria viață, cea reală?

— Nu există viață reală, domnule Eugène, există doar viața dumneavoastră, felul în care vă amintiți întâmplările pe care le-ați trăit atunci.

— Asta-i bună! Ce vrei să spui cu „nu există viață reală”?

— Altcineva, care v-a cunoscut, la lucru, să zicem, și care a locuit în același oraș cu dumneavoastră, are propria „poveste adevărată”.

— Nu-i prea clar ce-mi spui, iar ceasurile sunt înaintate. Am trăit o viață reală, una singură, însă acum o uit încet-încet... asta-i îngrozitor! Nu există Dumnezeu, e...

— E uitarea, domnule Eugène.

— Da, blestemata asta, care-i mai puternică chiar și decât chestia aia pe

care o au în America, radioactivitatea!

— Să trecem la altceva?

Bătrânul Girdot își schimbă poziția pe canapea.

— Spune-i să pornească ventilatoarele din tavan! Ție nu ți-e cald? Korina! Korina!

Vocea îi era răgușită și vlăguită. Nu izbuti să strige și a treia oară, fiindcă-l întrerupse tușea.

Foarte curând simțiră amândoi un curent de aer răcoros. Orestis își adună foile, să nu se împrăștie.

— Din vremea când a venit Metaxas la putere, ce vă amintiți?

— Ce să-mi amintesc de piticul ăla?! Când venea la Salonic, niște lingăi pe care-i cunoșteam se înghesuiau pe lângă el, ca să apară împreună în fotografii. Defilări și vorbe umflate! Războiul a fost cel care i-a albit memoria, de și-l amintesc tinerii altfel acum... Din fericire însă, a fost mereu o stavilă în calea comuniștilor.

— Vă amintiți unde locuiați în vremea aceea?

— Pe Bulevardul Exohes, unde altundeva?! Închiriasem o casă vizavi de-a lor, nimic ieșit din comun.

— Vila lor era închisă?

— Ferecată de ani de zile. Era înconjurată din toate părțile de copaci tineri și bătrâni și de ierburi sălbatice. Era ca jungla lui Tarzan despre care scrii. Așa am găsit-o eu în '33.

— Cum v-ați simțit văzând-o din nou?

— Lasă-mă acum cu astea! Spune-i să ne-aducă niște suc de portocale. Korina! Korina, drace!

De jos, din stradă, se auzea zgomotul unei motociclete. Cineva se străduia, în pustietatea nopții târzii, să traverseze pe două roți și în mai puțin de un minut Vasilissis Olgas, fiica Bulevardului Exohes.

— Să crăpi, derbedeule, în toiul nopții! murmură Girdot. Orestis zâmbi. Bătrânul era tare ca piatra. Dacă ar mai fi avut ochii de odinioară, ar fi stat într-o seară la pândă, să pună mâna pe vreunul dintre cei care-i stricau somnul. Îl auzise spunând că, dacă ar vedea, s-ar duce să toarne ulei pe stradă, ca să alunece și să moară vreunul dintre golanii ăia cu motocicletele.

— Când au venit nemții, unde erați? Vă amintiți?

— Nu-mi amintesc, dar ce mi-a rămas în minte s-a întâmplat cu câteva luni înainte, când s-a spus la radio că nemții au intrat în Paris. Îmi amintesc că mi s-a strâns inima. Atunci îmi spuneam că, de vreme ce Franța n-a izbutit să le țină piept, învingătorul era hotărât dinainte. Să știi însă că nu toți erau împotriva naziștilor. Se spunea prin saloane că Hitler era filoelen și altele asemenea. Nu mă ocupam de politică nici atunci, doar cumpăram terenuri de la naivi și le vindeam după puțin timp ca loturi pentru construcții. Eram însă în doliu...

— Da, Sanne...

— A murit înainte de războiul din Albania, la treizeci și unu de ani. Cumplită suferință, Orestis. Am avut însă și o consolare, aceea de a fi fost corect față de ea. Puteam să mi-o amintesc fără a năduși de vinovăție. Ai remarcat fotografiile cu ea de pe bufet? Cea în care stăm amândoi, iarna, în fața Guvernului sau cealaltă, la o petrecere dată la restaurantul „Remvi”?

— Avea cancer?

— Da, de sânge.

— Erați căsătoriți?

— Ai o obsesie să întrebi lucruri neesențiale! Ce importanță are?

— Scriu undeva că la Anvers ați început să-i antipatizați pe evrei.

— Ascultă, era la modă atunci, întreabă și-o să vezi că am dreptate. Trebuia să se întâmple nenorocirea de la Auschwitz pentru ca lumea să se trezească. Pe vremea aia habar n-aveam că ce simțeam eu se numește „anti-semitism”. Spuneau atunci ai noștri - naționaliștii, vreau să zic - că-n spatele Roșiilor erau evreii. Prostii, dar periculoase... Când am venit la Salonic după Anvers, trecuseră deja doi ani de la Kampel⁷⁹. Ziarele de aici turnau atunci gaz pe foc. Eu, îți spun cu mâna pe inimă, aveam propriul meu necaz. Acum, după atâția ani, pot să recunosc. Dönmeții erau evrei, iar Mirza, evreică și ea, în ciuda feregelei. Începusem să urăsc tot ce avea legătură cu ea.

— Nu vă pot crede.

— Să mă crezi!

— De-asta nu v-ați căsătorit cu Sanne? Fiindcă sperați c-o veți reîntâlni cândva pe Mirza și că încă nu va fi prea târziu?

— Ești prost-crescut!

— Sunt scriitor, iar mintea mea e liberă să gândească orice!

— Să nu îndrăznești să scrii asta! N-am atârnat niciodată de fustele vreunei Mirza sau ale altei femei!

— Bine, vă cred. Spuneți-mi acum despre 3E⁸⁰.

Pufni cu indignare. Iși aminti din nou de Korina și începu să strige.

— Încet, domnule Eugène, o să treziți lumea! Îi spuse Korina intrând în salon.

Avea părul răvășit. Se lungise cum putuse pe canapeaua din bucătărie, iar acum îl certa.

— Toată clădirea e a mea și-o să strig cât vreau, ați înțeles cu toții? Cui nu-i place, să-și ia catrafusele și să dispară! Orestis îi făcu semn să se întoarcă în bucătărie. Apoi luă una dintre țigările bătrânului, o aprinse și i-o așază între degete. Îl văzu trăgând din țigară cu lăcomie. Poate că patima asta o deprinsese de la celălalt bătrân cu toane, cel care fumase șaiszeci de țigări pe zi până la sfârșitul vieții - Abdul-Hamid.

Capcana

*Bulevardul Exohes, nr 72
29 septembrie 1938*

Dragul meu Vasia,

Îmi pot închipui surprinderea de pe mutra ta isteată: „Ce treabă are directorul sucursalei «Gortys S.A.» din Salonic să-mi trimită o scrisoare personală acasă, de parcă nu ajungeau documentele, telegramele, telefoanele...?”

Însă, dragul meu Vasia, pe lângă funcții, mai există și oamenii. Sunt unele momente în care, fără să stăm pe gânduri - ca atunci când aprindem o țigară -, luăm un condei și, într-o noapte de insomnie, îi scriem unei persoane dragi. O astfel de persoană ești și tu, prea scumpul meu director.

Ne-am întâlnit ultima oară acum două luni, atunci când ai avut mărinimia să iei avionul de la Atena ca să te aducă la Mikra, să fii aici cu câteva ceasuri înainte de a-i coborî trupul sleit de boală în pământ. Sanne a plecat în liniște, după trei luni de suferință din cauza unei boli neașteptate, nedrepte. Nu și-a provocat soarta, nu s-a stins din nepăsare față de sănătatea ei, din cauza unor excese sau din vreun alt motiv. A plecat fără pricină, repede și liniștit. Cum a intrat în viața mea, așa a și plecat. Cinci ani de viață petrecuți alături de mine; o ființă discretă, fără pretenții, într-un loc străin pe care nu ea și l-a ales, unde se vorbește o limbă grea, pe care a încercat aproape zadarnic să o învețe. Era ca și cum ai fi privit o femeie de vârstă mijlocie încercând să deprindă mersul pe bicicletă. Nu pentru că trecuseră anii peste ea, căci era încă foarte tânără, ci pentru că limba greacă avea pentru ea o greutate de nesuportat. Vezi tu, nu toți seamănă cu tine, care, în câțiva ani, ai izbutit să nu te deosebești de localnici atunci când vorbești.

După moartea ei, mi-ai spus de mai multe ori la telefon că par bine, că mă țin pe picioare, și cred că așa e. Sanne nu era soția mea, ci o femeie întreținută, cu trecut. Acum pot să spun și să scriu asta fără șovăială; de altfel, tu ți-ai dat seama de acest lucru de la bun început, în Anvers, dar nu mi-ai făcut nicio aluzie aici, în Grecia. Am evitat să fac un copil cu ea, chiar dacă și-o dorea, însă aveam grijă să n-o târăsc după mine la plicticoasele întruniri mondene la care poziția mă obliga adesea să particip - de altminteri, ea nici nu mi-o cerea. Prefera o plimbare cu vaporeșul prin golf duminica dimineața, iar apoi un pește proaspăt la Micul Karabournou. Fără îndoială, cea mai mare iubire a ei era grădina casei mele, care dă spre mare. Sanne iubea mult grădina asta, să știi; era copilul ei. I-am arătat multe din ceea ce am învățat de la kir-Iannis Zevgos, însă ea își dorea o cunoaștere științifică, metode europene. Încă din primele luni i-am comandat cărți de la Molho⁸¹, în olandeză, în care scria despre soiuri noi și metode de cultivare a lalelelor, a trandafirilor și a garoafelor.

Până la urmă, cerea atât de puțin, Vasia! Șovăia chiar să simtă că era

importantă în viața mea. Ori de câte ori îmi dădea seama că, poate, o iubeam, lacrima și-mi șoptea ceva de neînțeles în flamandă. Apoi se retrăgea din nou, fiindcă nu voia să cred c-ar fi fost în stare să profite de-un moment de slăbiciune sentimentală din partea mea ca să-mi pună pirostriile. Voia să fiu sigur că, dacă ar fi fost necesar, dacă i-aș fi cerut-o, era pregătită în orice clipă să-și facă valizele.

Casa pe care am închiriat-o atunci când am pus din nou piciorul în acest oraș se află în partea de jos a bulevardului, cea cu vedere spre mare, unde sunt numerele pare. Să fie cam la un kilometru distanță de casa în care m-am născut - și aceea tot lângă mare era. Acum ea nu mai există, au cumpărat-o niște vecini, niște refugiați cu parale din Bursa, și au unit-o cu a lor, ca să clădească una modernă, cu două etaje. Știi, după-amiaza, când vremea o permite, îmi beau cafeaua nu în partea cu grădina, ci în față, spre Bulevardul Exohes, unde casc gura la șirurile de copaci îmbătrâniți. Pe măsură ce au trecut anii, bulevardul a devenit gălăgios, cu vagoane de tramvaie care trec din ce în ce mai des și cu o sumedenie de mașini, de parcă ar exista ascunsă undeva o iepuroaică de fier care le fată încontinuu.

Așezat, așadar, în fiecare după-amiază pe veranda din curtea din față, am devenit pe deplin conștient de faptul că am împlinit patruzeci de ani, că am intrat într-un deceniu nou. În partea din spate a casei, florile și Sanne, care le-a îngrijit cât a fost în viață, aplecându-se zilnic deasupra lor; în partea din față, eu, cu cei patruzeci de ani ai mei, iar peste drum, așezată de-a curmezișul, vila lor, pustie și năpădită de buruieni. Tu-mi cunoști povestea. Nu există altcineva pe lume care s-o știe, în afară de tine și de un vechi prieten, Naton, grădinar de mulți ani la un castel al lui Zaharoff. Tu știi cum am ajuns în război sau în Franța... Vezi tu, s-a întâmplat să flecărăm de multe ori la telefon, mai ales seara, când eram singur la birou, doar eu și zgomotul mașinilor care lucrau în schimbul de noapte.

Într-una dintre acele convorbiri ți-am povestit și despre temerile pe care le-am avut în primele luni ale venirii mele aici; mai ales când mă duceam la Camera de Comerț și Industrie sau la restaurantul „Olympos Naousa”, să iau masa cu diverși clienți. Aveam grijă să nu mă recunoască cineva chiar și atunci când mergeam la un pahar în salonul de la „Méditerranée”, acolo unde veneam să te întâlnesc când vizitai Salonicul. Mă temeam, Vasia, căci nu trecuseră mulți ani de când părăsisem acest oraș. Am plecat odată cu mobilizarea din '17 și m-am întors în '33, la șaisprezece ani după ce Lefteris Zevgos a dispărut, neîngropat, în zăpezile din Ucraina. M-am îngrășat, e adevărat, mi-am lăsat o mustață stufoasă, am făcut puțină chelie, iar accentul meu, crede-mă, a rămas, fără să vreau, ușor franțuzesc.

Mă tem că unii m-au recunoscut, însă în cele din urmă și-au văzut de treabă și n-au scos o vorbă. Port cașmiruri prea scumpe pentru a primi întrebările indiscrete care, sunt convins, erau pregătite în mintea multora. Aceasta era pricina pentru care evitam întâlnirile profesionale cu cei care beau mult, fiindcă știam că, printre aburii de coniac, vreunul s-ar fi putut simți ispitit să mă întrebe: „Nu tu erai cel cu gazetele și cu agenția din zona incendiată?”

Îți mărturisesc că, într-o seară, s-a și întâmplat. Îmi amintesc că la o petrecere dată la restaurantul „Remvi”, unde dansam cu Sanne, un avocat,

care abia se mai ținea pe picioare de la cât vermut băuse, mi-a aruncat-o în față. Cea mai interesantă parte a poveștii este, desigur, cât de pregătit eram să-mi apăr identitatea franceză, ca Girdot, și cât de revoltat m-am simțit pentru că cineva mă confundase, fără să-și ceară scuze. Sufletul omului e un mister, Vasia. E un magnet care face ca metalele să se lipească de el, iar pe celelalte le lasă să cadă și să se piardă. M-am întrebat de multe ori ce rău făcuse Lfteris Zevgos de l-am aruncat la coșul de gunoi. Poți să-mi spui?! Dar iată că Lfteris e încă în viață și-și bea cafeaua în fiecare după-amiază privind de la depărtare castelul lor înecat în buruieni. Cel care își amintește e Lfteris, nu Girdot.

Încă din primele zile am întrebat, să știi, despre ei și despre vila lor. Am aflat că au plecat în noiembrie '22, probabil înspre Smirna. Nu mă miră, fiindcă cei mai mulți dönme, de mai mulți ani, mergeau într-acolo. Toată averea lor a devenit disponibilă pentru schimb, mai puțin vila. Cu multe luni înainte să plece, chestiunea era deja rezolvată, întrucât casa fusese transferată unui grec, omul lor, și astfel a fost exclusă din procesul birocratic. Probabil că Mirza și bătrânul avuseseră intenția de a se întoarce, de-asta au găsit un cumpărător care știa că le-ar fi vândut-o înapoi dacă i-ar fi cerut-o. Sună neobișnuit, dar nu găsesc altă explicație. În general însă, nu există proprietăți care să nu fi fost ocupate după schimbul de populație.

Dacă la un moment dat, totuși, se gândește să se stabilească aici cu soțul și cu copiii, o să fim vecini. Nu-ți ascund că am închiriat pe termen nelimitat casa în care locuiesc, cu gândul să fiu aproape și să văd, să urmăresc dacă nu cumva apare cineva. Am întins o capcană, Vasia, la început, când am încercat să cumpăr vila lui Alperen Bey, însă am dat greș. Azi mai trăiesc doar câțiva moștenitori ai acelui vechi cunoscut al lor căruia i s-a făcut transferul, însă aceștia au respins din prima clipă orice discuție cu privire la vânzare. Problema a fost urmărită foarte atent și cu discreție de către consilierul nostru juridic de la fabrică. Astfel, printr-un capriciu al sortii, vila rămâne pustie și, pe zi ce trece, se pierde tot mai mult, afundându-se în îmbrățișarea unei vegetații dezlănțuite și căzând tot mai adânc în uitare.

În căsuța de lângă stradă, unde locuiam împreună cu Theodoros, vizitiul, trăiesc acum șerpi - i-am văzut de câteva ori strecurându-se prin geamurile sparte. De ani de zile, copiii din cartier îi iau ca țintă, exersându-și îndemânarea la aruncatul cu pietre. Pe dinăuntru, vila ?are de nepătruns, așa cum e cu scânduri bătute în cuie a toate ferestrele. Plantele agățătoare, bineînțeles, sunt pe cale să acopere toți pereții, iar crengile dezordonate ale copacilor îi împing și le zgârie tencuiala. Nu-ți ascund că, de multe ori, simt nevoia să mă ridic, să iau o sapă și niște foarfeci și să sar peste grilaje. Îmi vine să mă întorc acolo și să fiu iar grădinar, ca și când anii n-ar fi trecut, ca și când totul ar fi ca atunci când prin fața porții se plimbau jandarmii otomani cu fesurile lor, iar a un kilometru depărtare, la catul al doilea al Vilei Allatini, Abdul-Hamid fuma țigări tari. Mă rețin doar simțul rațiunii și rolul pe care mi l-ai dat - o poziție responsabilă, aceea de a proteja mari capitaluri și plata zilnică a zecilor de nenorociți. Ar trebui, poate, să spun „muncitori”, căci și eu am fost un astfel de nenorocit, de vreme ce, pentru a scăpa de sărăcie și a evada din lanțurile ei, mi-am vândut de-atâtea ori sufletul diavolului.

Dacă tot am vorbit despre rolul meu la fabrică, să știi că am plasat un informator, un om de-al meu, la țesătoria lui Tourpalis, care, dacă-ți amintești, se află la Karagatsia, nu departe de aici. Știi foarte bine că e cel mai mare concurent al nostru și vreau să aflu cu exactitate ce se petrece acolo. Mă preocupă și situația muncitorilor lui. M-ar interesa să aflu dacă, eventual, s-a răspândit printre ei vreo nemulțumire, pentru că, după cum știi, lucrurile s-or fi liniștit la suprafață în ultimul an, dar încă există pericolul unei greve cu încăierări. Desigur, acum guvernează pumnul de fier al lui Metaxas, care oferă cu cealaltă mână ajutoare sociale și diverse alte înlesniri. Totuși, jarul evenimentelor din '36 e încă fierbinte și trebuie să fim mereu cu ochii în patru. Atunci au fost muncitorii de la fabrica de tutun, mâine ar putea fi ai noștri, de la țesătorie, sau cei de dincolo, de la morile lui Allatini.

Muncitorii noștri - și cred că aici suntem de acord - n-ar trebui să fie scutiți de taxe, nici aduși la sapă de lemn. E adevărat că afacerilor le-a priit sosirea refugiaților. Unde am fi găsit atâția bărbați și femei care să știe meserie și să fie plătiți cu ziua atât de puțin? Noroc cu emigrația și cu barăcile! Același avantaj, ba chiar mai mare, l-au avut și fabricile de covoare. Vezi tu, grecii din Orient stăpâneau meșteșugul mult mai bine decât cei de-aici.

Există însă un factor imprevizibil, o umbră la orizont: Germania. Cu cât trece timpul, temerile că ne îndreptăm spre un nou conflict se înmulțesc. Care e soarta unei fabrici de textile într-un război? O să-mi spui că soldații și uniforme lor sunt cu miile, însă o să-ți răspund că aprovizionarea armatei e oricum o chestiune complicată și că ține de voi, căci noi nu putem ajunge la ministerele care gestionează contractele și licitațiile. Cu ani în urmă, țesătorii din Naousa primeau de lucru de la otomani, la fel și evreii. Comenzile primite de la stat de fabrica „Gortys” nu sunt suficiente, știi bine. Dacă războiul se apropie, perspectiva unei mobilizări va umple magaziile armatei cu mantale, tunici, lenjerie de corp, de toate. Dar dacă o să vină războiul și avioanele o să înceapă să ne bombardeze, adu-ți aminte că fabrica noastră e foarte aproape de port, iar docurile lui o să fie printre primele ținte. Nu cumva a sosit ceasul, Vasia, să ne gândim la transformarea unor capitaluri în ceva mai solid decât niște obligațiuni pe piața Londrei sau a Parisului?

Un alt lucru despre care vreau să-ți scriu e că acum câteva zile s-a încheiat aici Târgul Internațional, al treisprezecelea la rând. Și în acest an a avut o mulțime de atracții; o mare vâlvă a făcut și omul-obuz, care a intrat în tun. Puzderie de lume: Nemții, să știi, au fost prezenți și atotputernici, cu drapelele lor roșii cu cârlige. Au fost anunțate și concursuri de arhitectură. Am avut și pavilionul regimului, care sărbătorește doi ani de când se află la putere. Chiar lângă el avea pavilion un alt producător de textile, Lanaras. Nici noi, cei de la „Gortys”, nu eram departe. Însă, la naiba, expoziția asta m-a stors de puteri, căci nu mai am douăzeci de ani să stau în picioare toată ziua. Trebuia să fim acolo, nu zic nu, însă industria textilă are altă greutate și stabilitate față de săpunurile parfumate și țigaretile de lux. E ca apa și pâinea, care n-au nevoie de prea multă reclamă; e de-ajuns să ții cârma cu o mână fermă și să fii în spatele muncitorilor zi și noapte.

Acum c-am pomenit de muncitori, ce mai face Hrysanna, Vasia? De când

am rămas singur, îmi dezlipesc seara amintirile una câte una, ca pe timbre, și le așez în ordine.

Mai vreau să-ți pun o ultimă întrebare. Ce mai face omul pe care l-am înlocuit, Mihalis Karamanos, prietenul tău, scriitorul cu probleme psihice? Te duci să-l vezi? Sufletului omenesc nu-i trebuie mult ca să se cocoșeze și să se frângă. Închipuie-ți că, odată, aveam obsesia să mă întorc aici, în cartierul Exohes, răzbunător ca un nou conte de Monte-Cristo, și să-i pedepsesc pe toți cei care mi-au împins viața să iasă de pe făgaș. Mai târziu mi-am dat seama că astea sunt doar pentru romane și cinema. Acum, îmi beau cafeaua în fiecare după-amiază privind spre vila lor pustie și năpădită de buruieni, de parc-ar fi ars-o cu pucioasă vechile mele blesteme.

Te îmbrățișez,
prietenul tău, Eugène Girdot

Iarna îl găsi singur în casă. Umbla din odaie-n odaie, în șosete de lână și cu un halat cadrilat, în buzunarele căruia își vâra mâinile când și când. Într-unul dintre buzunare își mângâia pachetul de țigări, Matsangos fără filtru, iar în celălalt își ascundea degetele care i se frământau pline de neastâmpăr, de plictiseală și de o așteptare neînțeleasă. În răstimpuri, liniștea casei era spartă de piatra brichetei grele de onix pe care o plimba din birou pe masa din salon și de pe noptiera din dormitor pe veranda din față, care dădea în strada principală. Fuma mult, mânca foarte puțin și adormea cu gustul de coniac scump pe limbă, în gâtlej și în visele care miroseau a frică. Era limpede că-i lipsea izbăvirea pe care Sanne i-o oferea zilnic, faptul că zi de zi îl ierta pentru ceea ce era.

Cu vremea, ceasurele petrecute în casă se preschimbau din neplăcute în chinuitoare, mai ales duminicile. În timpul săptămânii avea grijă să rămână la fabrică până târziu, iar când se întâmpla să plece devreme, se întorcea noaptea pentru a face verificări, a da ordine și a țipa. Majoritatea muncitorilor erau femei, însă noaptea lucrau mai ales bărbații. Aceștia, prizonieri cei mai mulți de un crud exil, nu-i dădeau prea multă atenție; de altfel, nici nu-l auzeau clar, căci mașinile erau ca niște adevărați dinozauri: mugeau neîncetat într-o junglă de fire, scame și lumină slabă, o junglă care, în loc să miroasă a ferigi ude și a scoarță de copac, emana un miros de ulei de motor și petrol.

Era prima iarnă fără Sanne, primele duminici fără plimbări cu barca, fără soare și pește. Florile ei le abandonase ca pe niște copii nelegitimi; nu doar că nu adusesse pe cineva să le îngrijească din vreme în vreme, însă chiar și în zilele toride ale verii rareori își aducea aminte să le pună puțină apă. Odată cu primele ploi, trecu peste ele de câteva ori, strivind tot ce mai rămăsese, în clipele când căuta cu disperare să ajungă iute la țărm, fiindcă în casă simțea că aerul nu-i mai ajunge. Ar fi trebuit, de fapt, ca în ziua înmormântării să se fi îngrijit să pună oameni să le scoată pe toate

din rădăcini și să acopere cu ele sicriul și pământul proaspăt săpat; chiar și așa, tot ar mai fi rămas câteva, ca să decoreze sala pentru parastas. La mijlocul lui decembrie, grădina de altădată devenise un teren sterp, plin de noroi și de gunoaie aduse de briză odată cu valurile mării.

Viața i se restrânsese în partea din față a casei. Nucleul acțiunilor sale zilnice erau o masă și un scaun așezate pe veranda cu vedere la stradă. De-acolo intra în bucătărie, în birou, în dormitor, și-atât. Restul casei, neumblat, aduna umbre și praf. Fuseseră uitate până și capcanele pentru muște, ce rămăseseră din vară, unse cu clei și cu zahăr, să atârne de tavane, cu urme ca niște vânătași de la cadavrele insectelor neatente prefăcute în colb. Casa și grădina o jeleau pe Sanne în toate felurile. Dar el?

Odată îi scrisese lui Junkermann că femeile ușoare din viața lui fuseseră multe, dar că era încă devreme să le evalueze. „La bătrânețe, fiecare va ocupa locul ce i se cuvine”, îi zisese în scrisoare, însă rămăsese neclar dacă, în cele din urmă, o includea și pe Sanne în această „colecție”.

În multe după-amiezi și chiar seri, stătea afară bine învelit, ca să nu-l prindă frigul și umezeala, și contempla mausoleul năpădit de ierburi al cartierului, umbra vilei impunătoare a lui Alperen Bey. Își punea ordine în gânduri și încerca să găsească o explicație. Vila fusese vândută înainte de schimbul de populații. Știa că asta se întâmplase și în alte cazuri, când oameni bogați și cu informații primite la timp sau cu viziune își lichidaseră din vreme averile, preschimbându-și imobilele în lire de aur, pe care le luaseră cu ei acolo unde-i conducea soarta pribegiei. Ceilalți pur și simplu plecaseră pierzând totul, fie că erau greci venind din Orient, fie că erau musulmani din Salonic care se îndreptau către împrejurimile Ankarei. Aflase, de asemenea, că în '22 dönmeții din oraș ceruseră comunității israelite să-i recunoască drept evrei, pentru a nu fi nevoiți să emigreze, însă nu izbândiseră. Așa că luaseră și ei calea pribegiei, alături de ceilalți musulmani.

Era însă limpede că Alperen Bey prevăzuse situația, vânzând vila înainte ca ea să devină subiect al schimbului și să fie lichidată. Cel care o cumpărase, la fel ca moștenitorii săi mai târziu, nu voise să discute despre vânzarea sau închirierea ei. Plecați de ani buni în America, nu le păsa dacă locuința se degrada. Atunci, imaginația lui Girdot începea să zboare, iar întrebările țâșneau una după alta. Poate că primul cumpărător, care decedase între timp, făcuse un legământ să păstreze casa închisă? Din ce pricină? Poate că foștii proprietari, doamna Mirza și soțul ei, cumpăneau să se întoarcă cu altă cetățenie și să locuiască din nou în ea? Ar fi fost, desigur, o familie europeană, cu un soț belgian, francez sau flamand și cu o ceată de copii cu educație și înfățișare impecabile. Dacă lucrurile s-ar fi petrecut astfel, fostul lor grădinar le-ar fi dat binețe în fiecare dimineață de vizavi, arătându-le, pe lângă cașmirurile perfect călcate, și dinții săi albi

- o amintire zilnică a acelor păcate vechi, de neiertat.

Într-o dimineață de decembrie, pe când era la fabrică, secretara îl anunță că trebuie să aprobe câteva angajări de care se ocupase șeful personalului. Girdot bombăni puțin, căci pe birou îl aștepta un munte întreg de hârtii pe care trebuia să le verifice și să le semneze - lucru care se întâmpla frecvent, fiindcă nici în ruptul capului nu voia să le cedeze din atribuții subordonaților. În cele două săptămâni cât fusese plecat, pe birou se adunase un volum incredibil de muncă. Călătorise în Anglia pentru reînnoirea echipamentelor din fabrică. De îndată ce vremea avea să se mai îndrepte puțin, trebuia să plece în Egipt pentru a achiziționa bumbac, iar de acolo, la Ankara, unde-l aștepta, de multă vreme, o listă lungă de clienți.

„Gortys” era nevoită să lupte din răputeri pentru a supraviețui. În nordul Greciei, multe fabrici concureau între ele - „IFANET”, „Lanaras”, filatura lui Tsitsis, a lui Tourpalis -, în vreme ce altele noi își făceau apariția, precum „SIZAL”, filatura cu prelucrări inovatoare ale agavei⁸², având drept scop producerea de fire competitive care să înlocuiască frânghiile și sforile importate. Tehnologia avansa, la fel și noile sale aplicații. De câteva săptămâni, la „SIZAL” începuse să funcționeze, pentru prima oară în Salonic, un generator de curent electric alternativ. Comerțul era în plin avânt, iar el trebuia să călătorească mai des, să se informeze și să reînnoiască încontinuu organigrama. Trecuse însă de patruzeci de ani și începuse să trăiască în propria casă ca un bătrân, având nevoie de tot mai puțin spațiu și chemând femeia care-i făcea curățenie nu săptămânal, ci când și când.

— Spune-i domnului Logarakis să aștepte! Să adune noii angajați și să noteze pe-o bucată de hârtie numele, vârsta și experiența. Ați înțeles?

— Da, domnule Girdot, îi voi transmite.

— Într-o jumătate de oră, așa să-i spui!

Înclină capul și ieși fără să facă zgomot. Girdot ținu în mână receptorul telefonului negru și greu, părând să-l cântărească. Voia să-i spună un „bună dimineață” lui Vasia, care era în Pireu, și să-l informeze despre întoarcerea sa. Privi din nou dosarele care-l așteptau pe birou și puse receptorul înapoi în furcă. „Diseară, ca să vorbim în liniște”, cugetă el.

Deschise primele dosare și începu să răsfoiască hârtiile. Unele comenzi erau standard și repetitive, așa că se apucă să le semneze fără întârziere. Pe cele care necesitau să fie revăzute sau confruntate cumva le așeza într-un teanc separat. Radioul de lângă el transmitea melodii de dans europene, ca acelea care le înnebuneau pe doamnele din lumea bună pe ringurile de dans. În răstimpuri, muzica se oprea, căci se transmiteau reclame. Toate erau pentru fabrici locale: „ABEZ”, „ZANAE”, fabrica de

cărămizi „Filippou”, încălțăminte de cauciuc „Alysida”, dantelele lui Dambasinas. Pe măsură ce semna și asculta, îi veni din nou în minte ideea să facă și ei un contraatac viguros cu reclame la radio și în reviste - un gând care-l măcina de câțeva vreme și pe care trebuia să-l discute cu Vasia în acea seară. Fuma și semna, apăsând cu stiloul de parcă ar fi vrut să-și lase numele imprimat pentru totdeauna pe fiecare comandă și document de transport.

Gândurile îi fură întrerupte de radioul ce anunța că se făcuse douăsprezece. Era deja amiază, iar șeful personalului și muncitorii noi îl așteptau jos, lângă mașini. Se ridică, își aranjă costumul și cravata ogindindu-se în geamul cel mare și se îndreptă către biroul șefului de personal, aflat la parter.

Spațiul unde era instalat domnul Logarakis avea un geam larg prin care supraveghea întreaga zonă de producție. Înainte de-a intra, Girdot îl văzu stând în picioare și discutând cu un grup de muncitoare și cu un bărbat cu părul alb. Secretara stătea lângă ușa biroului domnului Logarakis, ținând la piept un dosar voluminos.

— Bărbatul acela de ce se află printre ele? o întrebă.

— Am cerut un șofer cu experiență, domnule director. Noul nostru camion stă în garaj de câteva zile.

— Bine, îi răspunse el, după care intră în biroul șefului de personal.

Își dădu seama că venirea lui impusese tăcerea. Femeile, toate tinere, își plecaseră capetele, din respect și teamă.

— Văd tinerețe, domnule Logarakis. Dar unde-o să găsim experiența personalului de care avem nevoie?

Domnul Logarakis se aplecă înspre el și îi spuse în șoaptă:

— Toate muncesc de mici, domnule director. În loc de școală, au intrat în filaturi. Nu duc lipsă de experiență.

Le privi pe rând cu atenție - toate aveau încă privirile plecate.

— Sunteți fiice de refugiați? întrebă.

Se auziră câteva „da”-uri de ici-colo, semănând mai mult cu niște șoapte.

— Cele mai multe dintre ele, domnule director, au venit în Grecia când erau în fașă. Alt loc n-au cunoscut.

— Le-ai trimis numele la secția de poliție pentru verificare, domnule Logarakis?

— Desigur! Toate sunt curate, nu s-a semnalat la niciuna vreo boală sindicalistă sau alte boli contagioase - politice, vreau să spun.

— Cel de-aici câți ani are?

— Aproape cincizeci, dar, știți, nu vrem copilandri la volan. Camioanele sunt un serviciu cu responsabilități.

Simți cum ochii bărbatului de vârstă mijlocie îl cercetează atent. Fu rândul lui să-și plece privirea, chiar dacă nu era muncitor sau refugiat; și-

o plecă doar din instinct, dintr-o „pișcătură de păianjen” - așa își numea el al șaselea simț. Ceva se petrecea, simțea asta, dar nu putea defini ce anume.

— Au fost informați despre sarcinile și salariile lor, domnule Logarakis?

— În cel mai clar mod, vă asigur.

— Bine! Să fie trimise datele lor la contabilitate și să fie repartizați în schimburi.

Își îndreptă privirea din nou către șofer. Bărbatul avea o mustață stufoasă, părul rar, iar fața îi era brăzdată de soare și vânt. Poate fusese cândva birjar sau muncitor la încărcările macaralelor din port, acolo unde soarele îi îmbătrânește pe toți înainte de vreme.

— Ne cunoaștem, domnule director. Nu vă amintiți de mine? îi spuse șoferul la un moment dat.

Vocea îi era cunoscută. Simți nevoia imperioasă de a se așeza undeva, de teamă că o să i se înmoaie genunchii.

— Să rămână doar domnul, îi spuse el secretarei. Conduceți muncitoarele la contabilitate. Pe șofer trebuie să-l informez personal. Duceți-vă!

După ce ușa se închise în urma lor, zgomotul țesătoriei se domoli. Girdot și șoferul se priviră bănuitor unul pe altul. Bărbatul cu părul înspicat părea să se apropie de cincizeci de ani, însă arăta istovit de goana după câștigul zilnic.

— Ia loc, Theodoros, îi spuse pe un ton aprig, arătându-i un scaun în fața biroului șefului de personal.

— Mulțumesc, Lfteris, răspunse celălalt.

Purta un palton scurt de postav, aidoma celor pe care obișnuiau să le poarte marinarii sau hamalii din port. În mână ținea un chipiu de marinar, iar bocancii din picioare erau jerpeliți, plini de zgârieturi și crăpături.

— De la vizitiu la șofer, vasăzică!

— Da, domnule Girdot, șofer!

Vocea lui nu izbutea să ascundă un ton ușor de ironie.

— Ai spus cuiva că mă cunoști?

— Am învățat să-mi țin gura, mai ales atunci când nu-i treaba mea.

— Totuși, mai devreme ai spus în fața tuturor că ne cunoaștem.

Zâmbi - îi lipseau câțiva dinți. Lfteris Zevgos, care muncise în port de copil, învățase să deosebească gurile care își pierduseră dinții din cauza bătrâneții de cele a căror dantură fusese spartă într-o bătaie violentă. Theodoros își pierduse dinții într-o răfuială. Același lucru îl dovedea și creștătura adâncă din obraz, pe care nu putea s-o ascundă.

— Să zicem că am vrut să te sperii un pic, să te necăjesc, măi frate! Să nu crezi cumva că nu te-am recunoscut! Cum se putea?! Am stat atâtea luni cu tine în aceeași odaie.

— Ai vrut să te asiguri că vei fi angajat?

— Am nevoie să muncesc, Lefteris, iar experiența nu-mi lipsește. Sunt pe drumuri de când eram copil. La început cu hățurile-n mâini, apoi cu volanul.

— Mă-ntreb cum ai trecut de selecția domnului Logarakis... De ce-ai venit atât de prost îmbrăcat?

— Sunt sărac, domnule Girdot. M-am însurat cu o văduvă care are doi plozi...

— Bine, Theodoros, bine, n-am nimic cu tine. Ești angajat, iar de mâine-dimineață iei camionul cel nou. Azi însă, pe înserat, vreau să fii la abator pe la opt. Să nu spui nimănui c-o să ne întâlnim. Știi, nu le dau nas muncitorilor. Și vezi să ai timp destul!

— Unde-o să mergem, domnule director?

— La o tavernă retrasă, ca să-ți fac cinste c-o masă și să vorbim despre vremurile de demult...

— Îmi faceți o mare onoare!

— Acum pleacă, am treabă!

— Să trec pe la contabilitate să iau un avans?

Îl privi încruntat, dar celălalt rămase impasibil.

— Te grăbești, Theodoros!

— Și dumneavoastră vă grăbiți, domnule director! Masă din prima zi?

— La naiba, bine, du-te la contabilitate! O fac pentru nevastă-ta și pentru plozii tăi.

Theodoros se ridică.

— La șapte o să fiu la abator, șefule!

Își puse pe cap chipiul de marinar și se strecură printre războaiele de țesut care lucrau zgomotos.

Era o zi înnorată, așa că se făcuse deja întuneric înainte de cinci. Îi telefonă lui Vasia, îl informă despre întoarcerea sa și discutară două-trei chestiuni ce nu suportau amânare până când aveau să se audă din nou la telefon în seara următoare. Ieși din curtea fabricii conducând Chevroletul, trecu prin Beș Çınar și parcă undeva în Piața Eleftherias. Piața era pustie în toiul iernii, doar niște păsări negre stăteau de veghe pe crengile golașe, cu penele zburlite de vânt. Bătea vardarul, coborând dinspre strada Ion Dragoumis și șfichiindu-i chipul. Contemplă o clipă marile clădiri ale băncilor - Banca Națională și cea Ioniană -, apoi se îndreptă către faleză. Nu era nici țipenie de om; era frig, începând din primăvară, piața se umplea de lume serile, când pe pavajul ei erau așezate măsuțe de metal la care se serveau granite și înghețată.

Coti înspre mare, lăsând vântul să-l împingă ușor de la spate ca un vechi cunoscut, ca un prieten care-l îndemna să se plimbe împreună. În largul mării se distingeau doar luminile vapoarelor ce așteptau să fie descărcate în port; în depărtare, orizontul era întunecat ca smoala.

Tulburarea pe care o simțise în acea dimineață încă nu se potolise, deși băuse două pahare de uzo la prânz și făcuse o plimbare până la gară și la Fabrica Elenă de Hârtie. Muncitorii din zonă, care-l cunoșteau, fură surprinși să-l vadă pe directorul fabricii „Gortys” mergând pe jos prin noroi până la glezne, îmbrăcat în paltonul lui scump din păr de cămilă și cu pantofii cu șiret lucrați manual. Doi vagabonzi se ținură scai de el și îi cerură țigări; le dădu o mână plină, fără să spună o vorbă.

Acum, stând în picioare la marginea primului chei, scruta luminile noilor clădiri construite după incendiu. Desluși hotelul „Méditerranée”, grandiosul palat al Mediteranei, care-i trezea cele mai multe temeri. În restaurantul de-acolo, în holurile luxoase și în balconul închis de la primul etaj avea mereu senzația că era privit și că cineva avea să-l recunoască și să vină să-l întrebe despre vremurile de demult.

Surpriza venise însă din partea unui muncitor prost îmbrăcat. Acum, după douăzeci și unu de ani, stând în picioare pe marginea cheiului, cu vântul înroșindu-i fața, avu dinainte portretul întreg al vechii sale antipatii. Era pictura în ulei a persoanei cu care împărțise o singură odaie de la marele incendiu din august '17 și până în ziua când îi venise hârtia de înrolare în armată. Își dădea seama, cu limpezimea gândirii mature pe care o oferă timpul, că Theodoros era un om periculos, născut să fie slugă, sau mai degrabă turnător, un posibil bătauș sau criminal. Ceea ce odinioară era o vagă senzație de antipatie acum se preschimbă în repulsie. Era, totuși, singura verigă din trecutul său, singurul care putea să-l lumineze despre anii aceia, dar, din păcate, exista și în prezent și era pregătit să-l șantajeze.

Se întoarse în Piața Eleftherias și urcă în mașină. Viră înspre Vest, îndreptându-se către fabrică. Pe drum îl lătrară câinii din curți și de la depozite, iar șobolanii se speriară de farurile mașinii; la început se opreau în loc năuciți, iar apoi îi absorbea din nou întunericul, cu ochii strălucindu-le fosforescent.

Theodoros îl aștepta, fumând, sub un acoperiș din fața abatorului.

— Urcă! Îi spuse Girdot, aplecându-se peste scaunul de lângă el și deschizându-i ușa.

Când îl simți lângă el, fu izbit de mirosul hainelor - fum de sobă cu lemne și naftalină.

— Unde mergem? îl întreabă vizitiul.

— Undeva liniștit, o să vezi!

Conduse pe drumurile de pământ ale depozitelor și fabricilor, până ce ajunse pe străzile lăturalnice ale portului. Intrară într-o tavernă de pește populară, cu podea din scânduri care scârțâiau și cu plase întinse pe pereți. De jur împrejur, cu excepția șirului de butoaie cafenii, culoarea pereților era de un albastru spălăcit, cu bășici de umezeală din loc în loc. Aerul era înecăcios și mirosea a pește prăjit și a rețină vărsată.

Trupurile lor aveau nevoie să se obișnuiască unul cu celălalt, să învețe să stea alături fără să se tulbure, să recunoască din nou, fiecare, magnetismul animalic al celuilalt. Mâncară stavrizi cu salată de varză, păstrând tăcerea atât cât le era necesar. Băură retină din butoaiele prinse de pereți. Theodoros părea să țină la băutură - cel puțin cât Girdot.

„Bea, asta-i bine...”, apucă să gândească directorul fabricii „Gortys”, desfăcându-și nodul cravatei. „Măcar o să-și dea drumul la gură la un moment dat.”

— M-am ghiftuit, Lfteris. Acum doar să bem pe îndelete, îi spuse celălalt, umplând din nou paharele.

În acea seară ar fi putut să-i ierte orice fostului vizitiu, în afară de un singur lucru: că vorbea cu gura plină.

— În armată chiar te-au crezut mort sau ziceau așa ca să nu afle oamenii de rând câți dintre voi au fugit ca iepurii acolo, în Ucraina.

— Tu de ce n-ai mers în armată?

— Aveam cinci frați mai mici în sat. Taică-meu a murit în carieră înainte să-nceapă războiul, l-au adus bucățele într-un sac. Eram cap de familie, cu acte, mă, nu baliverne!

Ochii lui Girdot scânteiară.

— Nu te-am adus aici ca să-mi vinzi gogoși! Doar o mamă ai avut, îmi amintesc când te-ai dus în sat s-o îngropi. Taică-tău te-a făcut la șaizeci și cinci de ani, era deja bătrân și a murit după trei ani. De unde-ai scos frații mai mici? Ascultă, Theodoros, dacă-ți închipui că poți să-mi îndrugi verzi și uscate, te-nșeli! De armată te-a scăpat Alperen Bey, fiindcă nu voia să-și piardă măscăriciul, trădătorul. Nu erai doar vizitiu, ci îi turnai pe toți, bucătăreasa, camerista, vecinii...

Theodoros își aprinsese o țigară și zâmbea ușor, căscând gura la năvoadele întinse pe peretele albastru.

— Am venit aici să spunem adevărul, Theodoros, ai înțeles?

În timp ce-i vorbea vizitiului, strângea furculița unsuroasă, încercând să-și domolească furia.

— Vorbești așa, băiețaș, fiindcă te-ai căpătuit, ai ajuns domn!

Ai șters-o din armată, ți-ai schimbat numele și te-ai întors înțolit la patru ace - costum, mașină Chevrolet și de-astea. Pe mine viața m-a trântit la pământ! Bătrânul Alperen a plecat în Turcia în '22, după ce și-a vândut mai întâi casa, calul, trăsura... Am rămas pe drumuri, împreună cu miile de refugiați din tot orașul, cerșind pâine și trăind cu toții ca oile, în biserici. Știi cât a scăzut simbria în '22? Știi ce se petrecea pe străzile alea? Călăreai fetețe proaspete pe o bucată de halva! N-ai trăit, băiețaș, toate astea! Nu știi unde-ai fost și ce-ai pățit, dar aici, în locul ăsta, eu și mulți alții am scuipat până și laptele supt de la maica noastră!

Îl asculta în tăcere, în timp ce furia începea încet-încet să-l părăsească. Își dădea seama că trebuia să-și păstreze cumpătul. Theodoros avea să-i

spună multe, ajungea doar să-i cânte puțin în strună, să-l hrănească din când în când, la fel ca pe maimuțele din grădina zoologică de la Anvers, când ieșea la plimbare cu Sanne. La urma urmei, și vizitiul pătimise, chiar dacă era un impostor. Știa de mulți ani că mizeria îi mușcă pe oamenii buni, dar nu-i lasă în pace nici pe cei netrebnici.

— M-am dus și am muncit doi ani în Serbia, acolo am învățat să șofez, acolo am învățat și despre motoare. Îți jur pe mormântul mamei mele că pot să fac și să desfac singur tot camionul pe care mi l-ai dat azi-dimineață!

— Spune-mi ce s-a petrecut în ziua aia.

— Care zi, șefule?

— Nu-mi spune „șefule” când suntem doar noi doi! Despre ziua aia, când a venit armata și mi-a dat hârtia. Despre ziua aia vreau să știu.

— De ce mai scormonești trecutul?

— Vreau să știu, m-auzi? Totul s-a schimbat din ziua aia! Vreau să aflu cine-a făcut să-mi derapeze viața, ai înțeles?

— Bătrânul i-a anunțat. M-a trimis pe mine cu un bilet, un plic sigilat, să-l duc la garnizoană. Nu l-am deschis, bănuiesc că te dădea de gol, spunea ce vârstă ai și unde stai. Și le cerea să vină să te ia.

— De ce-a făcut asta?

— Mai întrebi? Doar îi făceai ochi dulci fiică-sii, la ce te-așteptai, să ți-o dea plocon?

— Ea când a aflat?

— Ce anume?

— C-o să vină să mă ia, că bătrânul știa totul.

— În după-amiaza dinainte. Tu erai plecat cu treburi, făceai tranzacțiile alea cu casele arse.

— Și?

— De-ndată ce s-a întunecat, m-au trezit țipetele ei, care ajungeau până la căsuță. O bătea, Lefteris.

— Ce-ai auzit?

— Hohote de plâns și țipete. Ce spuneau, eu nu-nțelegeam, că vorbeau în limba lor. Însă ți-am auzit numele de multe ori. După o jumătate de oră a sunat clopoțelul de la căsuță - mă căuta. M-am îmbrăcat și m-am dus. Stătea la biroul lui, fără cravată și cu părul răvășit. Părea tulburat. De cum am intrat, mi-a cerut să închid ușa.

— Ce voia?

— Să mă duc în oraș și să găsesc o șleahță de derbedei, niște bățăuși din Bara. Plătea bine ca să te scoată din joc fără să lase urme, dacă nu cumva...

— Dacă nu cumva?

— Dacă nu cumva puteam eu să fac treaba, ca să nu amestecăm pe alții.

— Tu?

— Da, eu. Zicea că era mai bine cu mine, că noi eram împreună toată ziua, eram prieteni, nimeni n-avea să bănuiască. Atunci...

— Atunci? De ce te-ai oprit?

— Atunci a intrat domnișoara. Auzise totul. Avea cearcăne negre la ochi, da ăsta era răul cel mai mic. Era prima oară când o vedeam așa! Mi-a spus cu sânge-rece că taică-său o bătuse cu cureaua, ba chiar și-a desfăcut rochia în fața mea și mi-a arătat spatele. Pe față însă n-avea semne, știa bătrânul ce face, dar nu-și putea închipui că fiică-sa o să se dezbrace în fața vizitiului ca să-i arate urmele.

— Ce s-a-ntâmplat apoi?

— A zis că, dacă se-atinge careva de tine, o să spună totul la poliție - aflate tot, că trăsese cu urechea - și amenința c-o să depună mărturie. Așa că Alperen Bey a schimbat placa și s-a așezat să scrie acolo, în fața mea, hârtia pentru garnizoană. Am dus-o chiar eu puțin mai târziu. Mi-aduc aminte că n-am înhămat caii, ca să nu atrag atenția cu trăsura, ci am mers pe jos până la garnizoană. Ploua, îmi amintesc de parc-a fost ieri.

Leteris trăgea încontinuu din țigară. Se simțea ca aceia care află în mijlocul vieții că nu sunt copiii adevărați ai tatălui lor, ci se trag dintr-o altă sămânță, iar atunci întreg pământul li se schimbă dintr-odată, ca și cum ar vedea lumea din spatele oglinzii.

— Îmi spui adevărul?

— Ce motiv am să-ți spun minciuni?

— De-asta era rece a doua zi și nu se apropia de mine!

— Îmi amintesc că rănile de sub haine trebuie s-o fi durut tare. Camerista, care-o îmbrăcase dimineața, mi-a spus că-i pusese rochia cu multă grijă, fără lenjerie, și că-i închisese doar jumătate din nasturii de la spate - până și aerul o făcea să sufere, așa mi-a spus. Ce-ai pățit, Leteris?

Observă că-și ținea capul plecat, cu ochii umezi privind în jos, către oasele de pește din farfurie, către petele de rețină de pe fața de masă, către scrumiera plină de chiștoace și urât mirositoare.

— Și-a luat rămas-bun de la mine cântându-mi la pian. Unde-o fi găsit puterea să mai cânte, cu asemenea dureri?

— Din partea mea nu-i bai, poți să plângi, nu mă supăr... Își șterse ochii cu mâneca cămășii.

— Sunt bine, Theodoros! Bine!

Fostul vizitiu îl urmărea cu coada ochiului. Directorul fabricii „Gortys” își alungase lacrimile, iar privirea i se împietrise la fel ca la începutul serii. Theodoros nu putea suporta acea privire; părea să-i spună că de-aici înainte viața lui avea să fie doar un du-te-vino slugarnic la fabrică, iar acest om care îi stătea dinainte, stăpânul său. Își umplu din nou paharul și îl dădu pe gât dintr-o suflare.

— Mai am ceva să te întreb, Theodoros, îi spuse, umplându-i pe loc paharul, odată cu al lui.

Știa deja că în duelul de băut rețină va ieși învingător.

— Te-ascult, îi răspunse el, zâmbind cam tâmp.

— Dacă Mirza n-ar fi intrat atunci în biroul bătrânului, te-ai fi dus la bătaușii ăia, cum ți se ceruse?

Ridică din umeri cu indiferență.

— Sau te-ai fi ocupat tu singur de chestiune? Începu să râdă în hohote.

— Ai spus că vrei adevărul în seara asta, Lfterakis. Așa ai spus, nu?

— Așa am spus.

— Aș fi luat lirele și-am fi isprăvit. N-ai mai fi fost acum șeful meu!

— Nu te deranjează să mi-o spui așa?

Celălalt continuă să râdă zgomotos.

— Nu ești vreun ageamiu, ai trăit pe străzi, știi cum stau lucrurile astea. Puține sunt ocaziile în viață...

— De vreme ce spunem adevăruri, lasă-mă să-ți spun și eu ce-mi amintesc din acele zile. Te-am ascultat cu atenție, acum o să mă ascuți tu. În toate lunile alea i-am trimis Mirzei o mulțime de scrisori - pe toate i le-am înmănat personal. Pe una singură nu i-am dat-o, te-am rugat pe tine să i-o duci, a fost ultima. Dar tu i-ai dus-o lui Alperen, jigodie! Nu-i așa, jigodie? Tu i-ai turnat totul bătrânului!

— Domnule Girdot, trebuie să fiți mai atent. Un nume ca al dumneavoastră e vulnerabil la zvonuri și bârfe. Trebuie să vă protejați poziția.

— Știu, nu-ți face griji, mi-am dat seama de-asta din prima clipă în care te-am văzut! Ți-am cerut adevărul și o să ți-l plătesc, să n-ai nicio îndoială! Eu am bani, iar tu știi să păstrezi secrete. Azi-dimineață, Theodoros, a dat norocul peste tine în biroul șefului de personal. Puține sunt ocaziile în viața asta, după cum ai spus!

Ridică paharul și îl ciocni cu cel al șoferului. În aceeași clipă, căci se făcuse târziu, proprietarul tavernei începu să presare rumeguș pe scânduri, să absoarbă vinul vărsat și uleiurile.

— Ce târziu e!

— Îți dau liber mâine. Sunt sau nu director la „Gortys”?

— Ești!

— Atunci, hai să mergem!

Mergeau pe drumul de la țărm, la un metru de marginea cheiului; dedesubt, marea sforăia. Era trecut de miezul nopții, iar vântul se oprise de mult. Din pricina asta, pâcla începuse să învăluie stâlpii Bulevardului Nikis, iar lumina lor devenea tot mai slabă, aproape ascunsă la subsuorile cetii.

Vorbeau tare, ca toți bărbații care dăduseră pe gât câteva pahare și trăseseră cortina, lăsând lumea afară, departe, fermecați fiind de propriile cuvinte. Un spectator aflat la o oarecare distanță ar fi remarcat diferența dintre ei - Theodoros se împleticea, în vreme ce Lfteris își păstrase încă mersul drept, paralel cu șinele de tramvai ce se distingeau pe lângă

trotuar.

— Să mergem la „Méditerranée”!

Șoferul se opri, scărpinându-se în cap.

— Nu se poate, șefule, nu mă primesc acolo!

— Ești cu mine, o să te primească.

Directorul fabricii „Gortys” mări pasul și trecu înaintea celuiilalt, lăsându-l în urmă să-și controleze mersul și să nu se împiedice. Se opri în ușa hotelului cât să strecoare un bacșiș în mâna portarului și să-i facă semn lui Theodoros să-l urmeze.

O apucară pe unul dintre holurile cu tapiserii pe pereți și covoare groase. Se cufundară în două fotolii de piele. Theodoros privea neliniștit în stânga și-n dreapta. Mai fusese în locul acela atunci când trebuise să-i ducă un mesaj fostului său stăpân, un negustor de tutun evreu care obișnuia să meargă acolo și care mai târziu îl concediase. Acum putea să stea jos și chiar să comande ce-i poftea inima - i se părea de necrezut! Deși capul i se învârtea, bâlbâi numele unui coniac scump, întocmai celui cerut și de fostul său coleg de cameră, cel care avea două nume, devenise mare și important și acum se mișca pe-acolo de parcă s-ar fi aflat în a doua lui casă.

După scurtă vreme, Girdot îl invită pe Theodoros să iasă în balconul închis de la primul etaj, ca să se bucure de priveliște și marea să le limpezească puțin capul. Șoferul îl urmă cu pași prevăzători, de zici că podeaua avea trepte sau că încerca să traverseze un câmp minat și îi era frică. Grijă lui era să nu se lungească pe podea la un moment dat, din cauza amețelii provocate de rețină, fiindcă era prima oară când intra într-un asemenea loc și nu știa dacă avea să i se mai întâmple vreodată. „Ce dracu’! Cât poate să țină la băutură Girdot ăsta, care-i treaz de parc-ar fi petrecut noaptea bând ceai?”, se gândi.

Pe balcon, coloanele scurte porneau de la un metru înălțime și se terminau cu niște arcade mici care creștau aerul, făcând niște deschideri către orizont, ca niște arabescuri. Coloanele și arcadele fragmentau priveliștea Golfului Thermaic. Balconul semideschis, care amintea de o biserică sau de un palat regal din Granada, cum se gândise odată Girdot, era acum pustiu, căci era iarnă și orele înaintate.

Stătură tăcuți, fiecare sub câte o arcadă, de parcă ar fi pozat pentru portrete separate, ținând în mână paharul de coniac ce semăna cu o ventuză. Părea că așteaptă ca sirenele vapoarelor, mai curajoase, să spargă tăcerea. Ceața înghițea încet-încet bulevardul de la țărm, reflectoarele macaralelor din depărtare și spuzeala de luminițe de la răsărit, din cartierul Exohes, care în ultimii ani se dublase ca mărime și aproape se unea cu mlaștinile și cu casele refugiaților din Kalamaria.

— Ai găsit casă peste drum de vilă, așa mi-ai spus, vorbi primul șoferul, căci liniștea și reveria îl făceau să nu se simtă în largul său. Mai era și

amețeala aceea care-i amintea că, spre a rămâne treaz, trebuia să vorbească.

— De-a curmezișul vilei locuia atunci un belgian, dacă-ți mai amintești. Era inginer-șef la iluminatul electric și avea o nevastă grasă care-și tot schimba evantaiele.

— Îmi amintesc.

— Acolo stau. O închiriez din '33 și depun chiria la bancă. N-am văzut pe niciunul dintre ei, probabil nu mai trăiesc, iar banii îi iau moștenitorii.

— Ai vrut să fii aproape, nu-i așa?

— Bea-ți coniacul și nu mai scormoni, vorba ta!

— Ba nu, încă te arde, nu-mi spune că nu...

Leteris nu se întoarce să-l privească - făcea și asta parte din joc. În seara aceea juca cu soarta lui un joc de cărți, juca 31⁸³ și era hotărât, pentru a câștiga, să mai tragă o carte și la 29 sau la 30.

— Dacă tot te arde, am și altele să-ți spun...

Directorul fabricii „Gortys “ simțea cum transpiră sub costum - ceața și amintirile îi provocau fierbințeală.

— Fără bani? îl întrebă cu vădită ironie.

— Fără bani, mă, ce crezi?! În seara asta o să-ți spun totul, o să mă dezbrac în pielea goală! Tot ce vrei să afli de la mine, o să afli fără parale. Ce dracu', suntem evrei?

Leteris se apropie de ușa deschisă a balconului și făcu semn de-acolo spre bar să le aducă din nou băuturi.

— Hai spune, că mă arde! Toate lucrurile alea vechi mă ard.

— Nu-ți voi spune chestii vechi, ci noi.

— Cât de noi?

— Din vara asta, de-acum cinci luni.

— Spune odată!

— Am văzut-o cu bărbatul ei.

— Pe cine, mă?

— Pe domnișoara. Aici, în Salonic.

Leteris își sprijini paharul gol pe pervazul de marmură dintre două coloane.

— Ești beat, Theodoros?

— Am văzut-o, îți spun, am vorbit cu ea în fața hotelului „Viena”, pe Egnatia!

— Cum arăta?

— Cum s-arate? Cam la fel, doar puțin obosită. Poate avea și niște fire albe, însă n-am văzut, că purta pălărie. Soțul ei, mult mai în vârstă, e probabil turc. Dar semăna și c-un european.

— Cum de-ai avut curaj să-i vorbești?

— Înainte cu câteva luni, negustorul de tutun, evreul, mă dăduse afară. Careva sigur îi șoptise că am fost amestecat, cu ani în urmă, în scandalurile

de la Kampel, însă pare-se c-avea și altele adunate împotriva mea. „S-a umplut paharul”, a zis și mi-a dat o mică compensație. Aveam nevoie de ea, așa că am luat-o, dar înainte să plec, am scuipat pe jos în fața lui, pe podea. De luni întregi mâncam, cu nevastă-mea și cu orfanii, doar grâu cu lapte. Așa că, de cum am văzut-o, am zis să-i cer ajutor. Pun pariu și-acum că au parale, se vedea și după hainele lor.

— Și ți-a dat?

— Mi-a dat, mereu a fost milostivă. Am întrebat-o și de tine, dacă mai trăiești și pe unde ești.

— Ce ți-a răspuns? îl întrebă, încercând să-și ascundă fierbințeala.

— A spus că ești bine și că trăiești cu o străină în Europa. „O duce bine, fii pe pace!”, a ținut să-mi zică. De la ea am aflat pentru prima oară că acum te numești Girdot.

— Știi unde locuiește?

Theodoros ridică din umeri nepăsător.

— Bătrânul mai trăiește?

— A murit în Turcia cu ani în urmă. Mi-a spus-o rece, cu indiferență, fără să clipească măcar.

— Chiar, ce-ar gândi domnișoara dac-ar afla, după atâția ani, că tu i-ai dat tatălui ei scrisoarea și că de-aia a zvântat-o în bătaie?

— N-o să afle niciodată.

— Și dacă-i spun eu?

— Unde-o s-o găsești? Nu-i pasă, băiețas, nu pricepi? Mai multe m-a întrebat despre bastarzii femeii cu care m-am însurat decât despre tine. Trezește-te, domnule director, și trăiește-ți viața fără grijile astea! Te-ai dus și ai pus capcană peste drum de casa ei. Alergi după năluci, să știi! Ai grijă să rămâi Girdot, că dacă află lumea că ești Lfterakis ăla cu ziarele, o să sară pe tine, să te mănânce! Știi câți lei în costume are orașul ăsta?

— Hai să te văd! spuse Girdot schimbând subiectul, apoi zâmbi și înălță paharul. Hai, șoferule, să te văd cât ești de bărbat!

Ia paharul, mă, ca pe-un camion, bea-l până la fund!

De îndată ce-l văzu și pe vizitiu că ridică paharul, Girdot îl întoarse pe-al său către mare. Lfterakis, băiatul cu gazetele de odinioară, închină în cinstea destinului, dar și a ceții care învăluisese totul.

— Măine, Lfteris Zevgos, mă vei ajuta cu franci, nu cu vorbe, tună vizitiul, ștergându-și gura de picăturile ce-i evadaseră din gură și acum i se scurgeau pe bărbie.

Era trecut de două când Chevroletul directorului fabricii „Gortys” porni din Piața Eleftherias și, gonind pe lângă mare, lăsă în urmă Turnul Alb pentru a se îndrepta spre Bulevardul Exohes. După zece minute de condus nervos, mașina încetini și se opri fără zgomot în spatele casei lui Girdot, la numărul 72. Coborî doar el și aruncă mai întâi o privire prin cartier;

lumini și obloane închise, o liniște absolută. Intră în casă în liniște și, după scurtă vreme, ieși cu ceva ascuns sub paltonul din păr de cămilă. Se apropie de mașină și deschise cealaltă portieră cât putu de încet, apoi își întinse mâinile ca să-l tragă afară.

— Să mă ridic, că apoi mă descurc și singur! Îi spuse. Parcurseră primii metri aproape îmbrățișați. La început, crezu că șoferul n-avea să izbutească și că se va prăbuși în mijlocul bulevardului, peste liniile de tramvai. După câțiva metri însă, păru că-și revine oarecum și începu să meargă fără ajutor.

— Merg singur, băiețaș, nu mă ține! Îi spuse.

Traversaseră strada, iar acum făceau ocolul vilei lui Alperen Bey.

— De ce mergem pe-aici? îl întrebă, stâlcind câteva cuvinte.

— Mai încolo e o gaură în grilaj. Barele au ruginit de-a lungul anilor și se pot îndoi cu mâinile.

Dincolo de grilajul ruginit pândeau o junglă întunecată. Dacă reușeau să intre fără să fie văzuți, de partea cealaltă nu putea să-i mai vadă nici Dumnezeu.

— Dacă ne prinde poliția, tu o să ieși în față, Girdot! Pe mine mă au la ochi.

— Ce-ai făcut de te-au luat la ochi? îl întrebă, îndoind cu mâinile grilajul ruginit, ca să lărgască deschizătura.

— Niște portofele, băta, o babă cu parale, din astea... Lfteris își croise deja drum printre ierburile sălbatice și crengile încovoiate ale copacilor, care nu mai fuseseră tăiate de peste douăzeci și cinci de ani. Întinse mâna și-l trase înăuntru prin grilaj; Theodoros însă, de îndată ce păși pe primele crengi uscate, se întinse pe jos cât era de mare.

— Ridică-te, mă! Hai să te duc să vezi casa noastră! Un pic de curaj, și-o să vezi unde ți-ai mâncat anii tinereții! Începură să înainteze aproape orbește. Întunericul acoperea curtea cea mare, vila pustie, precum și căsuța vizitiului, aflată în partea din față a terenului. Grădinarul mergea înainte, iar vizitiul îl urma. Trecuseră doar șaisprezece ani, dar între timp tufele de trandafiri se uscaseră, iar iapa ascultătoare murise.

— Băiețaș, nu văd nimic, îi spuse la un moment dat.

— Dă-mi mâna și vorbește mai încet!

Simți palma aspră a vizitiului într-a lui. Lfteris era transpirat, însă Theodoros înainta nepăsător. Simțea că pășește printr-o groapă adâncă, în care se scurseseră apele murdare ale celor mai luminoși ani ai săi. Vizitiul mergea orb și tăcut, ca un animal care nu bănuiește frumusețea lumii, un porc beat care, de cum se vor ivi zorii zilei de mâine, avea să fie pregătit să-l șantajeze cât se poate de crunt pe directorul fabricii „Gortys”.

— Lfteris, să ne oprim puțin..., îi spuse cu vocea abia auzită.

Acesta se opri să-l aștepte, împresurat de crengile care-i intrau în ochi. Auzi cum în spate urina vizitiului curgea fierbinte, udând ferigile uscate

și rădăcinile de la suprafață. Un cântec pe care bețivul încerca să și-l amintească fu întrerupt de un râgâit, urmat de ceva și mai grosolan. Omul care cu ani în urmă fusese la un pas să-l omoare slobozea acum vânturi, lipsit de grijă, la doi metri mai în spate. În scurt timp, îl auzi apropiindu-se; răsuflarea lui era grea.

— Vizitiule, iată căsuța noastră!

Stăteau dinaintea ușii bătute în cuie și a ferestrei din spate. Theodoros arăta stânjenit și amorțit. În ochii lui, coniacul se lupta cu acele imagini de demult, în care el trecea pe poarta de alături conducând victoria⁸⁴ neagră, al cărei acoperiș de pânză se ridica și cobora, bine uns și tăcut. Lemnul lustruit, spițele albe ale roților, anvelopele negre din cauciuc indian autentic, umbrela de soare a domnișoarei, colonia de pe gulerul alb al lui Alperen Bey, un costum de culoarea nisipului, toate astea erau acum frânturi ale unei alte planete, ce călătorea departe, la mulți ani-lumină.

Leteris băgă mâna sub palton și scoase o daltă mică, începu să desfacă scândurile prinse în cruce care blocau ușa. După o scurtă vreme, își propti pantoful scump sub încuietoare și apăsă cu toată puterea. Ușa se deschise fără mare efort, scoțând un sunet sec.

— Haide, moș Theodoros, mai fă un ultim efort, îi spuse zâmbind, în vreme ce două picături de sudoare i se prelingeau pe frunte.

Era un zâmbet inutil, căci era întuneric și era oricum ultimul din acea seară; de altfel, din cauza coniacului, în capul vizitiului bâzâia un roi de albine.

Girdot intră primul și aprinse de îndată un chibrit, apoi încă unul, pe care îl lipi de fitilul lumânării pe care o adusesse de acasă. Ridică lumânarea aprinsă, ca să lumineze mai bine. Vizitiul stătea uluit în prag.

— Intră și trage ușa în urma ta, să nu vadă vecinii lumina!

Vizitiul intră și făcu precum îi spusese, însă ușa nu stătea închisă.

— Avea un cârlig acolo, îți amintești?

Theodoros se aplecă înspre toc și observă o bucată subțire de fier ruginit; la asta se referea Leteris.

— L-am găsit, mă, aici e!

— Pune-l, să nu se deschidă! Poți?

Vizitiul se chinui puțin până izbuti să vâre cârligul în inelul fixat pe ușă. În timpul ăsta, Leteris cerceta încăperea cu lumânarea în mână. În lumina portocalie apăru împletitura de trestie de sub acoperișul de țiglă. Tavanul ciuruit găzduia pe la colțuri un cuib de păsări gata să cadă, pânze de păianjen atât de dense, încât păreau să aibă trup și un cocon gol, ca de omidă. Jos, pe podea, pantofii li se auzeau târșâindu-se prin țărâna adunată de-a lungul anilor pe scândurile strâmbe. Scânduri-coșciug, acoperite de carcase uscate de gândaci, de viermi de pământ care pieriseră încolăciți și de melci care, după o moarte lipsită de umezeală, își părăsiseră sicriul, amintind de călătoriile lente pe care nu apucaseră să le

încheie.

În mijlocul casei stăteau două divane ruginite, încălecate, care împiedicau trecerea. Pe ele fuseseră lăsate o tingire, un ghium găurit, farfurii de lut crăpate, furculițe, foarfeci de grădină, un ungător, toate acoperite cu acea varicelă a cuprului care îmbolnăvește toate metalele.

— Theodoros, te-am adus în împărăția ruginii!

— Acolo dormeam eu, băiețuș, îi spuse, arătând înspre colțul de sub fereastră. De pe divanul meu vedeam drumul din față, al tău era orientat spre curte. Ah, măi băiete, câte ceasuri ai așteptat s-o vezi trecând...

Vorbele îi fură întrerupte de un sughiț neașteptat. Păru să-și piardă din nou echilibrul.

— O să m-așez, Lefteris. Nu mă mai țin picioarele.

Nu-i răspunse, ci continuă să plimbe lumânarea prin fiecare colț. Scoase din întunericul uitării o ramă veche cu geamul spart, o rogojină putrezită făcută sul și o căldare cu resturi de piatră vânăta și mranită.

— Aici m-am îmbrăcat, vizitiule, ridică vocea la un moment dat, arătându-i un loc. Aici, cu ordinul de înrolare în mână. Am stat aici, în mijlocul camerei, fierbând de furie, și m-am îmbrăcat. Prin fereastra asta am auzit pianul ei pentru ultima oară. Mi-a trimis un rămas-bun demn de un roman. Chiar dacă avea dureri, așa cum mi-ai spus, a cântat în semn de adio. Eu nu știam adevărul pe-atunci, eram furios pe ea și voiam să plec cu soldații chiar în acea clipă, fiindcă nu suportam să vă mai văd în fața ochilor. Preferam să plec învins decât să mai rămân în coliba asta. A fost mai bine așa, căci, datorită trădării tale, am cunoscut lumea. M-auzi, vizitiule? Grație sufletului tău mizerabil, am cunoscut lumea! Dacă nu era ea, poate m-ai fi ucis, mi-ai fi tăiat gâtul în seara aia și m-ai fi aruncat în mare, să mă mănânce peștii. Încep cu ochii, știi? Aș fi avut două găuri uite aici. M-auzi!

Se apropie cu lumânarea de podeaua plină de colb și cadavre, unde ședea Theodoros.

— De ce m-ai adus aici? Hai să plecăm!

— Poate mi-ai fi pus în mâncare otrava pe care-o aveam pentru buruienile din curte, ca să cad pe jos în dureri cumplite de pânțece și să mor cu spume la gură! M-ai fi ucis, vizitiule, dacă ea n-ar fi tras cu urechea și nu m-ar fi iubit atât. Și, hai, pentru asta pot să te iert, căci au trecut ani. Însă celălalt lucru pe care mi l-ai spus la „Méditerranée” nu pot să-l înghit. Mi-ai spus că alerg după năluci. Asta, vizitiule, nu pot accepta! Da, am întins o capcană - pentru ea și pentru oricine altcineva din povestea aceea de demult care ar putea să treacă pe-aici. Am pus capcane și tu ai căzut în ele! Crengile așezate deasupra capcanei s-au rupt și te-ai prăbușit în groapă!

Theodoros își înalță capul și îl privi cu ochii pe jumătate închiși. Era pe punctul de-a se prăbuși.

— Hai să plecăm, mă!

— Capcană, vizitiule! Azi te-a prins pe tine, mâine, cine știe...?

Se aplecă deasupra lui, cu paltonul din păr de cămilă desfăcut.

În mâna stângă ținea lumânarea aprinsă, iar în dreapta, dalta, cea cu care desprinsese scândurile de pe ușă.

— Nu alerg după năluci, vizitiule, o să plătești pentru ce-ai spus!

Ridică dalta și lovi cu toată puterea capul bărbatului. Se auzi un zgomot ca al unui ou ce cade pe marmură și se sparge. Ridică dalta și lovi iar și iar...

În jurul unei fântâni

Duminică, 12 iulie 1942

Dragul meu Vasia,

Îmi doresc foarte mult să te întreb, deși știu că răspunsurile la astfel de întrebări se lasă așteptate: cum e ca cineva să nu fie, cum e neființa, cum e să nu exiști?

Veștile mi-au ajuns aseară, în jur de zece. A sunat telefonul; era Sawas Sklavoianis. Părea devastat. Mi-a spus, îl citez, că Vasili Karlovic Junkermann a fost găsit decedat în vila din Finlanda, după ce petrecuse acolo toată iarna trecută, în singurătate absolută. Chiar dacă ai ieșit de mult din afacere, faptul că nu mai ești printre cei vii sună înfricoșător.

Așadar, cum e neființa, Vasia? Am discutat despre asta și față în față, în vara lui '39, pe balconul de la „Méditerranée”. Îți amintești? Ardeam tot de dorința de a vorbi despre moarte și despre fiecele ei, pe care ni le propune-n pețit cu prima ocazie. Ai spus că te-ai căsătorit cu Singurătatea sau cu Deznădejdea, în vreme ce eu aș cocheta cu învierea și cu Speranța. Ce frumos discutam în acea seară - poetic, simbolic! Doi bărbați trecuți de prima tinerețe, care n-au fost la colegii sau universități, dar care-au învățat să studieze singuri, sub binecuvântarea împrejurărilor. Tu îi datorai asta lui Mihalīs Karamanos, pe care-l admirai fără limite, iar eu, la început, insomniilor mele, care mă chinuie din tinerețe, dar și Mirzei, căci ani la rând m-am pregătit să devin vrednic de ea și prin studiu, când va fi venit ceasul...

A fost ultima oară, Vasia, când te-am văzut viu, însă nimeni nu-și putea închipui asta. Deși arătai puțin îmbătrânit, nimănui nu i-ar fi trecut prin minte că te îndreptai către sfârșit. Atunci, la „Méditerranée”, voiam să vorbim despre moarte și despre neființă pentru că aveam acea apăsare pe care, în linii mari, ți-o mărturisisem. „Existența mea e umbrită de o crimă”, așa îți spuseseam. Răspunsul tău a fost memorabil: „A mea, Eugène, de trei, dacă-mi aduc bine aminte.” „Nu mă refer la război”, am adăugat eu. „Nici eu”, ai completat tu, netulburat.

A fost și acesta unul dintre multele lucruri care ne uneau: experiența de-a fi curmat o viață, privilegiul de-a fi aruncat pe altcineva în neființă înainte să dispari tu însuși. Ai spus atunci, privind către Golful Thermaic, că uciderea e de fapt cunoaștere, chiar necesară, dacă vrei să te separi de turmă. Greșit, Vasia! Crima e logodna memoriei noastre cu acea fiică a Morții numită Deznădejde.

Să ne întoarcem însă la absenta ta de-acum. Încă din mai '39, începuse să se discute despre tine în cercurile de la „Gortys” și ale băncii care se află dinapoia bilanțurilor ei. Prima discuție am avut-o cu Sawas, aici, în Salonic. Atunci a considerat util să-mi ceară părerea despre parcursul tău în firmă, însă era neliniștit, iar asta din prietenie sinceră. Niciunul dintre frații Sklavoianis nu va uita că existența de până azi a companiei „Gortys” se

datorează Băncii Comerciale și, mai ales, unei recomandări bine documentate purtând semnătura ta. Credeai că timpul o să-ți dea dreptate și că gigantul numit „Gortys”, cu cele trei fabrici ale sale și întreaga sa rețea de distribuție, putea fi salvat de la faliment atâta vreme cât banca avea să dețină controlul de atunci înainte. Ai scris la vremea respectivă că aceasta era singura speranță pentru acționarii băncii de a-și recupera banii, după o serie de împrumuturi nesăbuite acordate de către fosta conducere familiei Sklavoianis.

Sawas mi-a spus atunci fără ocolișuri: Vasia fie a îmbătrânit dezolant de repede, fie înnebunește încet-încet. Dispăreai zile întregi pretinzând că ești obosit, în vreme ce gurile rele spuneau că te epuizai în diverse chipuri alături de o femeie tânără de care te apropiaseși în ultima vreme. Cu alte cuvinte, ai început să ne arăți că lași din mână frâiele companiei „Gortys”. De fapt, asta ar fi trebuit să se întâmple peste cinci ani, conform planului de lichidare a societății. Totul arăta însă că n-aveai să rezisti până atunci sau, altfel spus, că erai deja plictisit și aveai să renunți. În general, comportamentul tău se schimbase. Nu răspundeai la majoritatea telefoanelor, responsabilii cu personalul și contabilii noștri se plângeau că păreai să nu-i mai asculți, iar pe biroul tău începuseră să se adune teancuri de documente ne semnate. Deodată, am aflat că ți-ai vândut o mare parte din proprietățile imobiliare, că ai păstrat asupra ta mulți bani lichizi și că ți-ai cumpărat un iaht mare, răspândind în stânga și-n dreapta vestea că, în sfârșit, venise timpul să faci înconjurul lumii.

Într-o zi însă, ai dispărut. Așa, pur și simplu.

După o lună, am primit la birou, la fabrică, o telegramă din nordul Africii. Scriai că ești în viață, dar că din clipa aceea n-o să te mai simți obligat să fii prezent. Așa ai și făcut până la urmă! La sfârșitul telegramei notai ceva personal pentru mine: „Nu aștepta să mori ca să călătorești.” Soarta oamenilor e moartea, așa spunea mereu Karamanos, iar tu ai îmbrățișat pe deplin acest adevăr. Se pare însă că în călătorie ai găsit un antidot de moment la toxicitatea bătrâneții și a degradării.

Am învățat să trăim fără tine. Apoi a venit războiul, iar afacerea s-a pus la adăpost, ca să supraviețuiască, în vreme ce planurile mari și îndrăznețe au fost închise în sertare. Au trecut treisprezece luni întregi până când războiul a ajuns și în cartierul nostru. În acest timp, multe afaceri și-au ferecat porțile, altele își încheiau bilanțurile cu pierderi, acumulând stocuri, iar altele își lichidau produsele, raportând profit. Nimic din toate astea nu-i sănătos din punct de vedere financiar, iar tu știi asta.

Când a intrat și Grecia în război, avioanele vuiau toată ziua deasupra capetelor noastre. Tu dispăraseși și probabil erai fericit în vreun colț al lumii, în vreme ce, în nordul Greciei, „Gortys S.A.” era bombardată împreună cu portul, zona liberă și atâtea alte afaceri din vestul orașului.

Viața oamenilor a devenit un și mai mare chin. Cu puțin înainte de începutul lui '41 - îți vorbesc despre luna lui decembrie, când războiul din Pind era în plină desfășurare -, cumpărai o oca de pâine cu douăsprezece drahme și jumătate, iar fasolea era douăzeci. O muncitoare necalificată din țesătoria noastră - știi că doar jumătate de clădire funcționează, căci restul a fost distrus de bombardamente - primea douăzeci și două de drahme, în

timp ce croitoresele calificate, cel mult treizeci. Cu alte cuvinte, oamenii munceau pentru două sau trei ocale de pâine pe zi. Bărbații erau plecați la război, mijloacele noastre de transport fuseseră rechiziționate pentru nevoile armatei, iar apoi, în aprilie, au intrat și nemții.

După cum îți dai seama, de atunci situația nu doar s-a înrăutățit, ci a devenit tragică. Astăzi, când îți scriu, cuvântul cel mai salvator din oraș nu e „Hristos”, „Iahve” sau mai știu eu ce, ci „cantina”. Mi-a spus alaltăieri unul de la Mitropolie, când i-am dus o comandă, că cincizeci de mii de oameni sunt hrăniți zilnic cu nici două sute de grame de pâine. Din fericire, Vasia, tu ai murit.

Aș fi vrut tare mult să-mi fi spus și mie să vin cu tine în această mare călătorie, în loc să stau aici trist și singur, într-un oraș care moare de foame, care seara e cufundat în întuneric, care-și lasă cetățenii evrei să fie umiliți în mijlocul pieței.

Ieri-dimineață, într-o zi de sâmbătă, am fost la Palatul Stein, poate-poate găsesc o ocazie să punem câteva dintre mașinile noastre la treabă. Îți amintești Palatul Stein, clădirea aceea care te impresionase, cu sfera de sticlă de pe terasă? Biroul de avocatură cu care colaborează „Gortys” a aranjat o întâlnire cu directorii a două instituții pentru niște comenzi pe care ni le doream cu ardoare - așternuturi și lenjerie de corp. Era o zi foarte caldă și umedă, vara din Salonic pe care ai detestat-o întotdeauna. Așteptând să vină administratorul azilului de bătrâni, căscam gura de la etajul al doilea jos, în piață. Nemții îi adunaseră pe toți bărbații evrei care aveau până în cincizeci de ani și îi așezaseră în rânduri, să aștepte. Plănuiau să-i ducă să lucreze la drumuri în Katerini, așa am auzit. Însă ceasurile treceau și nimeni nu apărea să le spună ce și cum. Între timp, soarele ardea, iar cei mai slabi dintre ei au început să se prăbușească. Să fi fost acolo, Vasia, să-i vezi pe porcii blonzi cum îi băteau!

La un moment dat, în jur de douăsprezece, după ce terminasem prima întâlnire și așteptam a doua întâlnire, am privit din nou pe fereastră. Nimic nu se schimbase după atâtea ore. Le interziseseră plăriile și apa. Era deja evident că scopul pentru care-i adunaseră acolo era să-i umilească. Îi puneau să facă gimnastică și râdeau. Unii îi fotografiau, batjocorindu-i. Râsetele nemților ajungeau până la noi, fiindcă aveam ferestrele deschise. Trebuia să fi văzut toată mulțimea aceea de sus - a fost pentru prima oară, recunosc, când i-am compătimit. Știi, concurența din piață ne-a făcut de multe ori să fim rivali; mai demult ne temeam de ei și din cauza grevelor, căci mulți erau comuniști și lideri sindicali. Nu-ți ascund că, întrucât Alperen Bey avea sânge evreiesc din rude îndepărtate, indiferența mea inițială față de ei s-a transformat ulterior în antipatie.

Dar să nu lungesc vorba. Când ziua s-a încheiat, toți, atât cei de jos, din Piața Eleftherias, cât și noi, care priveam de la ferestre, aveam mai mult sau mai puțin același gust amar. Crucea nazistă începuse să zgârie cu marginile ei tot ce atinge; de altfel, culoarea roșie a întregului steag prefigura deja sângele. Era atât de simplu. De ce ne-a luat atât de mult să înțelegem?

În privința vieții mele, ai și tu o vină, Vasia, acum pot să ți-o spun. M-ai adus în acest oraș după ce ți-am mărturisit toate trădările din viața mea. Dacă nu te-as fi întâlnit în seara aceea la Anvers, chiar nu știu unde m-aș fi

aflat acum. Însă oriunde aş fi fost, războiul s-a extins acum peste tot sau aproape... Sper ca ea să fie în Turcia, în siguranță și fericită.

Mă întorc la primele cuvinte ale acestei scrisori: cum e să nu fii? „Simplu”, mi-ai răspunde. „La fel ca înainte să te naști.” Da, Vasia, dar ai băut, ai dezmierdat trupuri, ai râs, ai trăit, ai adunat amintiri; nu se poate ca toate astea să fie totuna cu întunericul din pânțele. Dumnezeu, poate? Dacă-l vezi, de ce nu vă lasă să ne spuneți un cuvânt de mângâiere? Evreul acela, despre care-am auzit că a murit ieri la prânz în Piața Eleftherias din cauza insolației, a ajuns oare prin părțile voastre? Dar celălalt, un bărbat cu părul alb, care era șofer și odinioară vizitiu...?

Lăcrimez, Vasia, fiindcă această scrisoare nu va ajunge niciodată la poștă; doar o voi încuia adânc în sertar. Oare unde se află mormântul tău? Exiști undeva în ceasul acesta sau plâng doar pentru slava oglinzii mele, care mă privește lung de deasupra bufetului din salon?

Al tău pentru totdeauna,
Lefteris

În sâmbăta aceea de octombrie, întârzie ca de obicei să adoarmă. Șezu înfășurat în halat și într-o pătură, mai întâi la birou, apoi pe canapea, până în zori. Încălzea casa cu o singură sobă - cea din birou, de obicei. Avea una mai mică în bucătărie și alta în salon, din porțelan alb, rămasă stinsă de la moartea lui Sanne. Războiul îi schimbase rutina zilnică. Trăia mai mult în încăperea cea mare, unde se afla biroul, întinzându-se adesea pe canapeaua de piele, acolo unde altădată primea prieteni și colaboratori. Coniacul se găsea rar, la fel zahărul și cafeaua. Desigur, nu se număra printre cei care sufereau de foame, dar viața i se schimbase - mai întâi moartea ei, apoi războiul.

Întorcându-se acasă în acea seară de sâmbătă, ascultă puțină muzică și - și petrecu cea mai mare parte a timpului citind ziarele locale, dar mai ales o carte pe care o găsisese în urmă cu câteva zile la librăria „Molhos”. O descoperise întâmplător, în lumina slabă a subsolului, în spatele unui teanc de reviste.

În seara aceea începu s-o citească cu un zâmbet ușor, fiindcă i se părea că trăiește o farsă literară. El și cartea se întâlniseră mai târziu cu douăzeci și trei de ani. Citea acel roman despre care, cândva, i se vorbise fără încetare; mai exact, ținea în mâini cartea îndrăgită de răposatul acela, pe care atâta vreme îl dăduse uitării. Era *Călcâiul de fier* al lui Jack London, într-o traducere franțuzească, o ediție veche de douăzeci de ani. Se întinse pe canapea și se pierdu în lumea viitorului descris de London, rămânând acolo nemișcat ceasuri în șir, fiindcă lumea prezentului său era iremediabil insuportabilă.

Când închise cartea, văzu că se făcuse aproape patru. Își aminti multe, portul din Stavros, unde vorbise prima oară cu Mihalis, Ucraina, apoi Hrysanna. Cât despre *Călcâiul de fier*, își spuse întâi de toate că era prea bătrân ca să-și mai schimbe modul de gândire. Era prea bătrân ca să

iubească socialismul și suficient de singuratic ca să nu se răzgândească de la un capitol la altul. De fapt, i se păru excesiv de didactică și dezgustător de sigură în legătură cu adevărurile pe care le proclama.

Lăsă cartea pe podea și, surprinzător, adormi repede. Visă că ninge; se făcea că era copil și că alerga de colo-colo cu gura deschisă, înghițind fulgi de zăpadă ca să-și astâmpere setea.

Dimineața fu trezit de voci și de zgomote de motor. Cum avea obloanele închise pe jumătate, lumina dimineții pătrundea slab. Zgomotul venea dinspre bulevard. Ciulind urechile, distinse niște fraze în germană, niște ordine, iar apoi, din nou sunetul motoarelor unor vehicule mari.

„Camioane”, se gândi, ridicându-se în capul oaselor pe canapea.

Îi era frig. Soba se stinsese în toiul nopții și acum se simțea mirosul cenușii mistuite, care se adunase în compartimentul de jos. Zarva de-afară se întetea; ceva neobișnuit se petrecea în stradă.

Deschise obloanele de la fereastra care dădea în bulevard. Văzu un buldozer și trei camioane blocând tot drumul. Poarta cea mare a vilei lui Alperen Bey era larg deschisă, iar buldozerul intra și ieșea, scuipând un fum negru. Un ofițer stătea cu mâinile în șolduri în mijlocul drumului, inspectând camioanele care intrau înșirate unul după altul, așteptând să fie încărcate cu ceea ce le arunca buldozerul în benă. Trei soldați germani stăteau mai într-o parte, pregătiți să primească ordine de la ofițer.

Simți că-l cuprinde tulburarea. Era ceva ce nu-i trecuse niciodată prin minte - mașinării de fier năvălind ca niște tancuri în mausoleul său, și toate astea într-o dimineață inocentă de duminică, înainte ca până și clopotele bisericii să tacă. Stând acolo, la fereastră, nespălat, nebărbierit și cu părul zburlit, încerca să priceapă toată această violare care avea loc în fața ochilor săi. Și totuși, nimic din toate astea nu era ciudat, de fapt. Nu era decât o evoluție previzibilă, căci vila ei nu era nici prima, nici ultima casă din Exohes rechiziționată de forțele de ocupație. Însăși vechea școală Konstantinidis găzduia Gestapoul de luni bune.

Între timp, buldozerul intrase în curtea cea mare și smulgea măracini, moloz lăsat acolo cu anii, care se pietrificase, și copacii aceia care țâșniseră haotic, crescând strâmb în mijlocul gunoaielor. Le încărcau pe toate în benele camioanelor care așteptau aliniate. Totodată, dintr-un alt camion coborâra niște bieți nefericiți; erau nebărbieriți și prost îmbrăcați, ținând în mâini lopeți și târnăcoape. Tot ce lăsau în urmă dinții buldozerului avea să fie adunat de prizonierii care executau munca forțată impusă de Reich încă din primele zile ale venirii sale. Poate că unii dintre ei se aflaseră în Piața Eleftherias în acea sâmbătă, așteptând sub soarele arzător să fie înscrisi pe liste.

Se îmbracă și se bărbierii în grabă. Purtând un costum de duminică tomnatică, unul cu model în spic, ieși în stradă, unde se întâlnește cu ceilalți vecini care se holbau de ceva vreme la întreaga operațiune.

— Slavă Domnului, era și timpul! se auzi o voce de femeie de alături. Atâția ani ne-au mâncat șerpii și șoarecii!

Ofițerul-șef îl zărise ieșind din casa de peste drum și se apropie pentru a-l întreba dacă nu cumva vorbește germană sau franceză. Era o întrebare obișnuită pe care ofițerii forțelor de ocupație o adresau oricărui orășean bine îmbrăcat cu care voiau să stea de vorbă. Îi răspunse în franceză, lucru care păru să-l mulțumească pe locotenent. Fără a sta pe gânduri, îl întreabă politicos dacă oamenii săi pot împrumuta curent electric de la casa lui pentru câteva ore. Girdot făcu semn din cap că da și le arătă ușa de la subsol.

După aceea, se întoarse în casă și îi așteptă, gândindu-se că era o ocazie excelentă de a discuta cu ofițerul despre soarta vilei; poate că la un moment dat ar fi putut chiar să intre în ea. Simți cum inima îi bătea cu putere. Acea duminică nu semăna cu celelalte.

Puțin mai târziu, norii dimineții se risipiră și un soare de toamnă binevenit aduse căldură și confort pe veranda lui Girdot, care dădea înspre bulevard. Neamțul stătea la poartă, supraveghindu-și unul dintre oameni în timp ce acesta aranja cablurile pentru conectare.

— Ați bea un ceai cu mine? îl întreabă pe locotenent, arătându-i masa și scaunele care se aflau mereu sub streășină. De altfel, de aici puteți supraveghea întregul bulevard.

— Sunteți foarte amabil, *monsieur*...

— Girdot, Eugène Girdot, cetățean francez. Vă rog, luați loc! Știți, înainte de război exista întotdeauna o femeie care se ocupa de această casă. Acum, vă rog să-mi permiteți să lipsesc două minute ca să pregătesc singur ceaiul.

Neamțul păru că nu dorea să deranjeze; oamenii lui conectaseră deja cablurile, așa că ar fi putut să se retragă. Amabilitatea domnului Girdot însă îl obligă să ia loc sub streășină, să-și aprindă o țigară și să urmărească de acolo cum lucrau utilajele. Subofițerul său plasase deja doi soldați cu steaguri roșii pe stradă, ca să dirijeze traficul și să evite accidente. Era însă duminică dimineața, iar bulevardul părea pustiu.

— Cine va fi noul nostru vecin, domnule locotenent? îl întreabă, așezând serviciul de ceai pe masă.

Îl scolese grabnic din bufet, iar acum umplea ceainicul cu ceai aromat de Ceylon, pe care-l păstra din vremurile bune de odinioară.

— Sper să nu fie un secret militar și să vă pun într-o situație dificilă.

— În câteva zile, domnule Girdot, un panou mare va fi amplasat lângă poartă: Transport Kommandantur⁸⁵. Comandantul va fi colonelul Meisner, sub ale cărui ordine mă aflu întâmplător și eu.

Girdot zâmbi politicos.

— Ne vom vedea des, așadar!

— Sper ca în săptămânile următoare să vă întorc invitația la acest ceai

aromat pe care mi-l oferiți. Știți, voi petrece multe ore la serviciu - îndatoririle mele îmi impun să rămân uneori chiar și seara. Nu mă plâng. De altfel, această vilă nu se compară cu cazarma. Departamentul de întreținere și construcții al Wehrmachtului va avea grijă s-o amenajeze. Spuneți-mi, domnule Girdot, locuiți de mulți ani în cartier?

— De ceva vreme.

— Dărăpănătura aceea mică de lângă poartă - ridicase deja mâna, arătând înspre căsuța din grădină - ce era? Un grajd?

Girdot așază ceașca cu zgomot pe farfurie.

— De ce întrebați?

— Dacă era grajd, poate ascunde o fundație de piatră și vom avea de furcă. Oricum, o vom demola.

— O veți demola? De ce?

— Deranjează. Dacă vrem să aducem camioane mari, nu pot vira. Poate va fi nevoie să dărâmăm chiar și vechea poartă. Totuși, nu mi-ați spus, era un grajd?

— Nu știu, domnule locotenent. Când am închiriat această casă, vila era deja părăsită.

— Chiar lângă ea se află o fântână, acum e secată. Nu știu ce să facem cu ea, va trebui să cer ordin scris.

— O fântână, ați spus? Nu știu. De aici nu se vede nimic, probabil e ascunsă de căsuță.

— Și la ce fabrică sunteți director, domnule Girdot?

— La fabrica de textile „Gortys”, situată în cealaltă parte orașului, spre apus.

— Câți muncitori aveți acum?

— Poate ar trebui să încep cu câți muncitori aveam înainte de război. Acum, mai bine de jumătate din fabrică e pustie. Acoperișul i-a fost distrus de bombardamentele italiene. Portul, vedeți dumneavoastră, e un vecin periculos.

— Războiul e un lucru trist, *monsieur*. Eu și prietenii mei ne-am înscris la Tineret⁸⁶ în adolescență și am pornit cu steaguri și cu tobe ca și cum totul era o sărbătoare. Recrutarea m-a prins la câteva luni după ce mi-am luat diploma - sunt arhitect. Vă spuneam, așadar, că am început cu entuziasm. Patria, sângele german, Reichul... Dar să nu vă plictisesc. Au trecut deja trei ani de când luptăm și recunosc că realitatea războiului e diferită. O să-mi spuneți însă că am învins, dar într-un război care continuă, ce înseamnă această victorie, mai precis?

Zăriră un sergent apropiindu-se dinspre drum. Acesta se opri în fața verandei și îl salută pe locotenent.

— Ce se petrece?

— A sosit ordinul scris pentru demolarea colibei, domnule locotenent.

— Despre fântână ce spune?

— Scrie s-o curățăm și s-o întreținem. Chiar s-au arătat surprinși că i-am întrebat, fiindcă, după cum spun, există un ordin permanent pentru rezervele de apă.

— Dar e secată, nu asta le-am scris?

— Se pare că n-au ținut cont, domnule.

— Spune șoferului de pe buldozer să ia o pauză. Când începe demolarea casei, vreau să fiu de față.

Eugène Girdot stătea pe celălalt scaun, fumând și încercând să înțeleagă ce spuneau.

— Scuzați-mă, domnule locotenent, am trăit mulți ani în Europa și urechea mea e obișnuită cu multe limbi. Am înțeles că a sosit, în cele din urmă, ordinul pentru fântână.

— Da, domnule Girdot, căsuța va fi demolată, după cum v-am spus, iar fântâna va fi curățată și întreținută.

Locotenentul se ridicase deja, întinzându-i mâna să-l salute.

— Ceaiul dumneavoastră a fost perfect. Cred că în două săptămâni voi putea să vă întorc invitația. Îmi închipui că oamenii mei mai pot fura puțin din curentul dumneavoastră astăzi.

Girdot zâmbi curtenitor.

— Însă mâine va fi restabilită alimentarea vilei cu energie electrică. Dacă-mi permiteți, păreți puțin cam palid. Poate ar trebui să vă odihniți puțin cu obloanele închise, fiindcă toate aceste lucrări de terasament vă vor deranja considerabil.

— Sunt puțin nedormit, domnule locotenent, dar nu vă faceți griji! Asta cel puțin nu-i din vina războiului, așa am fost mereu.

Locotenentul salută lovindu-și cizmele în felul acela aparte și se porni cu pași grăbiți către cealaltă parte a drumului.

Căsuța își dădu ultima suflare în colbul amiezii, sub loviturile dihaniei de fier - un suflet mic de praf se risipi ca un nor. Dinții buldozerului se înfingeau în dărâmături, apoi cupa se răsucea în sus, luând o încărcătură strașnică, iar vehiculul greu, cu brațele și cupa ridicate, se îndrepta spre cel mai apropiat camion, golindu-și conținutul în benă. În scurtă vreme, un teren gol, fără moloz și ierburi, înlocuise ceea ce Girdot vedea de mulți ani din casa lui.

Stând așezat în hainele de duminică, urmărea minut cu minut ceremonialul dispariției. „împărăția ruginii”, cum o numise în fața lui Theodoros cu patru ani în urmă, fusese împrăștiată, ca o dună de nisip, în benele a trei camioane.

Însă, fără ca el să-i audă, vecinii îi comentau obsesia de a sta ceasuri în șir să urmărească ambițiile de excavare ale Wehrmachtului. Cei mai mulți credeau că burlacii bătrâni, mai ales când se întâmplă să fie și directori, au o percepție diferită a timpului față de cei cu nevastă, copii, obligații

familiale, obligații bisericești și escapade la țară, cu mingi și leagăne improvizate în copaci.

În cele din urmă, Girdot își irosi duminica fumând și privind în gol, palid și ușor neliniștit. Era oare fiindcă începuse să îmbătrânească sau era altceva?

La prânz, liniștea se așternu înăuntrul și în afara vilei. Buldozerul rămăsese fără motorină și fusese tras pe margine, cu motorul oprit. Camioanele dispăruseră, iar muncitorii, răzlețiți printre copacii bătrâni din curte, smulgeau buruienile și nivelau pământul cu târnăcoape și sape. Din când în când, trecea tramvaiul - mai rar ca de obicei, e drept, căci era duminică. Destul de des, camioane mici cu bene de lemn treceau înspre grădinile din Sedes sau din Arsakli, pentru a încărca orice se putea mânca și putea fi transportat, odată cu lăsarea întunericului, în subsolurile pieței negre.

Dar ce aștepta oare Girdot în miezul zilei?

La început, se auzi vocea unui muncitor care vorbea în greacă cu accent stâlcit. Apoi, vocile deveniră două, ladino amestecat cu greacă; se auzeau cuvinte impregnate cu repulsie, poate chiar cu teamă.

Subofițerul fu primul care se apropie de locul indicat de muncitori. Era un punct dincolo de căsuța din grădină - ruina demolată unde, cu ani în urmă, dormeau unul lângă altul vizitiul și grădinarul vilei. Sergentul german, împreună cu cei doi muncitori, se aplecaseră deasupra unei gropi mari, discutând ceva. De multă vreme, munca lor era să arunce găleți legate cu funii în groapă, pentru ca altul de jos, de pe fundul fântânii, să le umple cu pietre și cu pământ, iar ei să le tragă, pline ochi, la suprafață. Inginerul-șef dăduse instrucțiuni să fie scoasă o cantitate mare de pământ din fântână, pentru ca aceasta să-și recapete astfel adâncimea de altădată, chiar dacă secase. Pereții de piatră aveau să le indice pe unde se afla vechiul nivel.

Urmărea totul de vizavi, când, la un moment dat, văzu un muncitor golind o căldare de pământ și arătând apoi ceva. Subofițerul se îndepărtă cu pas grăbit și intră în vilă, unde se afla, de ceva vreme, locotenentul.

Girdot zâmbi, căci, pe măsură ce treceau anii, se încredința și mai mult de cât de amuzantă și imprevizibilă era viața. Poate că stătea scris undeva, într-un registru al vieții, că oasele lui Theodoros, vizitiul, vor fi scoase din mormântul lor secret, fântâna vilei, și vor vedea din nou lumina soarelui, într-o duminică însorită.

Din clipa în care ofițerul german îi anunțase că fântâna va fi curățată și păstrată în stare bună, își dăduse seama că sosise ceasul deshumării. Așezat pe scaun încă de dimineață, rememora de mai multe ori amănuntele acelei nopți, dar și pe cele din zilele următoare. În cele din urmă, vizitiul, oricât îi dăduse de furcă în timpul vieții, se dovedise cooperant în moarte, căci își dăduse sufletul iute, fără țipete sau gemete.

Leteris își aminti cum stătuse aplecat deasupra lui, lăsând jos dalta și apucând batista ca să-i astupe gura în cazul în care ar fi început să geamă - nu fusese nevoie. Murise repede și liniștit, fără dureri sau clipe de agonie. Părea că păcatele îi fuseseră deja iertate, asemenea unui călugăr care se stinge în tăcere, ca flacăra lămpii, în chilia sa de rugăciune.

Îl târâse, după ce stinsese lumânarea pe care o ținea în mână. Girdot avea și acum în palmă acea senzație a gambei acoperite de păr și de ciorap. Devenise, pentru câțiva metri, animalul de povară al decedatului, căci se întorsese cu spatele și-și plasase propriul trup între picioarele lui. Ținându-l de picioare cu mâinile, începuse să-l târască prin întuneric. Când și când, își dădea seama unde se lovea cadavrul - de patul de fier, de tocul ușii, de o treaptă, de prag. Afară, pe iarbă, era mai ușor să-l târască, ajungea doar să-și poată aminti unde se află fântâna.

Îl lăsase la câțiva metri de căsuță și începuse s-o caute prin întuneric. Pierzându-și orientarea, fusese nevoit să aprindă din nou lumânarea pentru o clipă, ca apoi să o stingă iar. În cele din urmă, găsisse gura fântânii acoperită de o tablă groasă, ascunsă sub măracini și buruieni. Își strecurase mâna printre ele, le dăduse laoparte și trăsese capacul fără să-i pese de zgârieturi. Se întorsese și începuse să caute cadavrul prin tufișuri, ca un animal sălbatic. Îl găsisse zăcând în același loc unde îl lăsase, mai rece acum, dar la fel de tăcut.

Când luase hotărârea definitivă - asta se întâmplase pe balconul acoperit de la „Méditerranée” -, nu apucase să plănuiască totul în amănunt. Niciodată în viața lui nu plănuise detalii, nici când plecase singur în stepa înghețată a Ucrainei, nici când o părăsise pe Hrysanna la Pireu, nici când vânduse tot ce avea în Marsilia, lăsând-o pe Catherine cu un copil în pânțe.

Când își dăduse seama că trupul neînsufletit eliberat din mâinile lui cădea de la o mare înălțime, se simțise ușurat. Apoi, se apucase să arunce în gol atâta pământ cât putea să care. La un moment dat, în vreme ce-și ștergea sudoarea de pe frunte, își dăduse seama că trebuia să revină acolo cât mai curând. Dar mai bine chinul ăsta, șoptise pentru sine, decât șantajul pe care i-l pregătea vechiul său prieten. Se întorsese acasă, fiind atent la fiecare mișcare.

În acea dimineață de duminică îi veni în minte și evenimentele de după crimă. Își aminti cum făcuse pe furiosul a doua zi dimineață la fabrică, fiindcă noul șofer îi lăsase baltă și cum intrase din nou în grădina vilei seara târziu, ascunzând o lopată cu coada scurtă sub trenci. Atunci găsisse fântâna mai ușor, conducându-se după miros. Începuse să adune pământ de peste tot și să-l arunce, o bună bucată de vreme, pe fundul uscat. Dimineața se întorsese iar, pentru scurt timp, întrucât la lumina zilei exista pericolul să fie văzut, dar trebuia să se asigure. Intrase și ieșise din nou, cu mii de precauții. Fântâna devenise acum mormântul invizibil

al lui Theodoros vizitiul, cel care, în toamna lui 1917, aproape izbutise să-i sape groapa lui Lefteris Zevgos pentru câteva lire de aur. Acest ultim gând îi dăduse putere pentru zilele ce au urmat, căci cazul încă nu se încheiase.

Poliția îl chemase la interogatoriu - unul formal, e adevărat -, fiindcă în acea seară apăruseră împreună la „Méditerranée”. Un individ de la marginea societății dispăruse, dar nu se găsisese niciun cadavru, prin urmare nu exista nicio crimă. Ca să nu mai spunem că poate spălase putina, dacă era cumva amestecat în vreo treabă murdară. La un moment dat, Girdot îi zărise nevasta, care avea ochii înlăcrimați. Nicio autoritate nu putea să-i confirme dacă soțul ei pățise ceva sau pur și simplu îi părăsise. Dând ordin contabilului de la „Gortys” să o sprijine pe femeie cu o sumă de bani, închisese problema spinoasă a noului șofer în cel mai bun chip posibil. Poate că problema urma să revină mai târziu, dar avea să fie la fel de neînsemnată, căci războiul așterne în lume morminte noi și nimeni nu și le mai amintește pe cele vechi.

Se pregătea să se ridice și să încălzească mâncarea din ajun, când îl zări pe locotenentul german apropiindu-se din nou de casă. Când îl văzu că se oprește la poartă, îi făcu semn să intre. Locotenentul parcă tocmai asta aștepta; deschise poarta care scârțâia și se apropie de verandă.

— Vă pregătiți să vă odihniți, domnule Girdot?

— Ca să spun drept, mă pregăteam să-mi încălzesc mâncarea. Doriți să-mi țineți companie? Deși mă tem că n-am nimic deosebit să vă ofer.

— Nu, dragă domnule, mulțumesc. Trebuie să mă întorc la treburile noastre, fiindcă avem și mici surprize.

— Cum ar fi?

— A fost găsit un schelet uman în fântână.

— Un schelet? Ce spuneți? Sună puțin înfricoșător! Locotenentul zâmbi.

— N-ați făcut războiul, domnule Girdot, nu-i așa?

— Nu. Mărturisesc că-i sunt recunoscător unui raport medical despre starea mea de sănătate în timpul primului război. Vă puteți închipui, fiind cetățean francez, din ce am scăpat - Frontul de Vest, înțelegeți... Cât despre războiul actual, sunt deja prea în vârstă.

— Dacă erați cu mine atunci când înaintam în Polonia, și nu doar acolo, un astfel de incident vi s-ar fi părut un detaliu lipsit de importanță. Presupun că și în Grecia aristocrații, precum proprietarii acestei vile, aveau grijă să-și elimine dușmanii în același chip ca vechii feudali din Europa. Diferența e că aceia îi îngropau în ziduri, în vreme ce aceștia din zilele noastre se folosesc de fântâni.

— Vremurile s-au schimbat, domnule locotenent, iar toate astea sună foarte învechit. Le-as numi un decor de operă...

— Aveți dreptate. Lumea pe care o visăm și pentru care luptăm, domnule Girdot, vrea să șteargă o dată pentru totdeauna aceste rămășițe ale lumii feudale. Îmi sună puțin socialist..., mai adăugă cu o ușoară ironie, mângâindu-și cu două degete mustața. Dar național-socialismul este socialism și urmează să instituie pretutindeni aceste condiții pentru nașterea omului nou.

— Aș vrea să-mi explicați asta pe larg, la un moment dat. Fluența dumneavoastră în franceză ne oferă luxul acesta.

— Firește! Să-mi iertați însă vorbăria, am venit pentru altceva...

— De ce nu luați loc?

— Nu-i nevoie. N-am la dispoziție mai mult de un minut. Ascultați, Girdot, mai întâi vreau să vă spun că-mi sunteți destul de simpatic, de aceea am să vă fac o propunere. Trebuie să știți că valul rechizițiilor făcute de Wehrmacht se va extinde, în perioada următoare, nu doar la reședințe mari, precum vila de peste drum, ci și la o scară mai mică.

— Ce vreți să spuneți, mai exact?

— Rechiziționarea camerelor în case locuite, care au posibilitatea găzduirii. Având ochi de arhitect, pot să vă asigur că la următoarea selecție va trebui să oferiți unui ofițer german cel puțin o cameră din casa dumneavoastră. Vă anticipez reacția și vă declar de la început că vă înțeleg disconfortul, dar, credeți-mă, măcar de-ar fi astea problemele oamenilor într-un război!

— Unde vreți să ajungeți?

— Mă aflu pe listele următoare ale celor care vor primi găzduire după rechiziționarea unor spații în case din Salonic. Mi-ar conveni de minune să fiu plasat în casa dumneavoastră. E vizavi de serviciul meu și cred c-ar fi o împrejurare fericită să locuiesc împreună cu un domn ca dumneavoastră, cu care pot comunica. Vă puteți închipui o conviețuire mută între greci și germani, fără o punte lingvistică? *Je pense que ce serait odieux*. Dacă sunteți și dumneavoastră de acord, am posibilitatea să aranjez acest lucru.

Ascultându-l, directorul de la „Gortys” încerca să cântărească posibilele beneficii ale unei prietenii cu arhitectul german. Dacă nu putea evita să-și împartă casa, ar fi fost de preferat să fie acesta în locul oricărui altuia. Auzise și el jos, în piață, că venea un al doilea val de rechiziții, întrucât forțele de ocupație se extinseseră și exista o problemă serioasă de cazare a ofițerilor.

— Cred că vă pot spune „Bine ați venit!” chiar de pe-acum.

Locotenentul zâmbi satisfăcut.

— Cred că pot aranja și problema menajerei. La început, ocazional, apoi mai vedem...

— Și acest lucru e binevenit, domnule locotenent!

— Mă numesc Rainer Krause. Vă mulțumesc mult, însă trebuie să plec.

Detaliile le veți afla de la sergentul pe care l-ați văzut mai devreme. Este, să spunem, un fel de aghiotant al meu. El se va îngriji de toate aspectele procedurale în zilele următoare.

De data asta îl salută cu o strângere de mână, ca pe o bună cunoștință, apoi coborî cu pas grăbit scările și traversă strada.

Pe măsură ce se apropia iarna, îngrijorarea începea să se vadă pe chipurile oamenilor, în riduri și sprâncene încruntate. Aceasta avea să fie a doua iarnă a conviețuirii cu nemții. Cea dinainte lăsase în urma ei mii de oseminte, precum cele descoperite de către locotenentul Krause în grădina vilei. Un ger nemaîntâlnit, foame și o teamă ca un vânt ce zguduia ferestrele în fiecare seară.

La fabrică lucrau doar câteva războaie de țesut, și acelea, doar până la prânz. Muncitorii șomeri trăiau din mâncarea de la cantinele sociale și din ce izbuteau să găsească în gunoaie sau pe piața neagră. Cei care nu erau refugiați și se trăgeau de la sat se întorseseră la casele lor, ca să poată, cel puțin, să macine ghinde și să prepare ceva asemănător cu făina.

Din când în când, Girdot schimba lire de aur ca să-și cumpere strictul necesar, ducându-și astfel traiul mai departe. Salariul de la „Gortys” nu mai exista, iar familia Sklavoiannis se risipise și nu mai primise de mult vești despre ei. La fabrică mai păstrau o singură linie telefonică și un camion, pentru a economisi puțină benzină luată pe cartelă, în caz că era nevoie să transporte vreo comandă.

Chevroletul directorului era parcat în spatele casei sale, fără a mai fi folosit. Girdot mergea pe jos în fiecare dimineață până în centru, iar de acolo, la fabrică. Când ploua, lua tramvaiul. Retrăia zile de nostalgie și glorie, din vremea când străbătea Bulevardul Exohes cu gazetele încărcate pe umăr. Călca pe aceleași lespezi - mai încet, e drept - și trecea pe lângă aceleași case, căscând gura la aceleași porți de fier. Nu mai striga primele titluri în mai multe limbi, nici nu mai trâmbița ciudățeniile lui Abdul-Hamid din noua lui locuință. Limba ziarelor era una singură, la fel și știrile - monotone și neschimbate, vorbind pe fiecare pagină despre ordinea noii epoci și despre dorința arzătoare de a zdrobi bolșevismul și sionismul mondial. Jurnalele informau, totuși, și despre distracțiile din oraș - teatre, cinematografe, serate dansante, cluburi de jocuri de cărți... Sultan însă nu exista, nici multe țigări, ca să fumeze, nici iaurt, pe care îl iubea, și, din păcate, nici povești. Existau doar minciunile din *Noua Europă* și *Ziarul de după-amiază*⁸⁷.

Pașii nu-l mai duceau până la capătul cartierului, la Depou și la Vila Allatini, ci se opreau în dreptul vilei cu panoul Transport Kommandantur - nici un pas mai mult. Atunci arunca o privire înspre curte și înspre grădină, unde soldați și ofițeri intrau și ieșeau, grăbiți cu toții și cu serviete în mâini. Scotea cheia, o ținea în mână, iar apoi el, Lefteris, fostul grădinar,

se îndrepta încet spre casă. După ce saluta fiecare vecin întâlnit în cale, închidea ușa în urma lui.

La începutul lui decembrie, locotenentul Krause veni să-l viziteze. Ceru și primi cele două camere din spate, care dădeau înspre terenul unde odinioară fusese grădina lui Sanne. Lefteris își petrecea cea mai mare parte a timpului în biroul din față; alături se aflau micul său dormitor și bucătăria. Îi despărțea un salon spațios, întotdeauna rece și nelocuit; soba albă de porțelan rămânea stinsă de ani de zile. În ultima vreme, fotoliile și canapelele erau acoperite provizoriu cu cearceafuri vechi. Până sus la tavanul cu stucaturi, aerul mirosea a igrasie și a lemn lăcuit vechi. Deasupra bufetului de stejar se afla o oglindă mare, cu o ramă aurie impunătoare. Pe el stăteau aliniate câteva bibelouri, iar pe peretele alăturat atârnau două litografii vechi ale orașului Anvers. Astea erau puținele frânturi care încăpuseră în cele două valize ale ei, înainte ca propriul sânge să o trădeze și să o trimită, ca pe un palid bibelou, în lumea de dincolo.

În prima seară a sosirii sale, locotenentul Krause bătu șovăitor la ușa biroului. Intră purtând tot un halat de casă, la fel de scump ca al lui Girdot, dar nou. În mână ținea cu evlavie o sticlă de coniac.

— Aș dori, dacă nu sunteți ocupat, să începem sub cele mai bune auspicii. Cred că această sticlă ar putea să ajute. Nu se găsește în fiecare zi un astfel de coniac, domnule Girdot. E greu de obținut chiar și pentru ofițerii Wehrmachtului.

Lefteris se ridică de la birou, strângându-și cordonul halatului.

— Da, desigur, azi e prima dumneavoastră seară în această casă, domnule locotenent. Sunteți atât de liniștit și de discret, încât aproape am uitat de prezența dumneavoastră.

Deschise un dulap și scoase paharele potrivite. Așezați în fotolii față în față, sporovăiră despre tradiția franceză a băuturilor alcoolice - vinuri, coniac, butoaie de stejar, orice putea apropia doi bărbați într-o noapte ploioasă.

— Sper că nu vă așteptați, domnule locotenent, ca această tratație să vă asigure încuviințarea oricărei judecăți sau opinii pe care o veți exprima.

— M-ați înțeles greșit, domnule Girdot. Opinia unui om respectabil mă interesează, cu condiția să fie sinceră și să țintească esența discuției.

— Vă tachinez, dragă Rainer. Diferența de vârstă dintre noi îmi oferă acest curaj. Aveți aproape treizeci de ani, nu-i așa?

— Douăzeci și opt, mai precis.

— Așadar, vedeți?! Vorbeam despre opinia mea, care pare să vă intereseze de la sine. Prin urmare, presupun că există și alte păreri, pe care le respingeți de la bun început.

— Așa este, întrucât consider că e inutil și o pierdere de vreme să ascult păreri previzibile, provenite din anumite spații de gândire. De altfel...

— De altfel...?

— Misiunea noastră în Europa nu are legătură cu acordul sau dezacordul față de anumite păreri, ci cu instinctul.

— Instinctul?

— Instinctul supraviețuirii și al impunerii. Ceea ce revendicăm e un spațiu vital pentru toți cei de rasă superioară. Asta pretindem.

— Vorbiți mai degrabă ca un antropolog decât ca un arhitect.

— Vorbesc în primul rând ca un ofițer al Wehrmachtului.

— Să vă spun drept, domnule locotenent, mie toate aceste discuții îmi dau dureri de cap. Prefer subiectele cotidiene - producție, economie, venituri, coniac... În plus, am patruzeci de ani, iar instinctul meu, dragă Rainer, a început să slăbească. Dar haideți să vorbim despre altceva, ceva legat de arhitectură, dacă doriți. Îmi place să ascult despre astfel de lucruri. Cum vi se pare vila de peste drum? Din exterior pare să aibă interes arhitectural.

— Dar n-ați fost niciodată înăuntru?

— V-am spus, când m-am mutat în această casă, vila de vizavi era deja nelocuită de ani de zile. Tot ce știu despre ea e din discuții auzite pe ici, pe colo. Imaginați-vă, nici măcar cartierul nu mai e același. Când casa era deschisă, aici împrejur locuiau alți oameni. Probabil ați auzit că acest oraș a schimbat mereu rasele umane, ca pe cămăși.

— Atunci, într-o seară liniștită, vom bea următorul coniac în biroul meu. Pot să vă fiu chiar ghid, dacă doriți. Interioarele vilei sunt excepționale, deși e necesară o sumă considerabilă pentru întreținerea lor. Serviciul nostru tehnic a făcut doar cârpeli. Nu mă plâng, totuși, suntem în război...

— Accept invitația dumneavoastră cu mare bucurie. E curiozitatea omenească, știți, când vezi ani de zile doar partea exterioară a unei clădiri, la un moment dat începi să te întrebi ce s-ar putea ascunde dinapoia zidurilor.

Sunt curios, într-adevăr, și nu vă ascund că abia aștept! Oricum, iarna asta se anunță plictisitoare pentru mine. Locotenentul Krause umplu din nou paharele și îl ridică pe-al său în dreptul feței.

— N-am pretenția să beți cu mine în sănătatea Reichului - ar fi, cred, lipsit de eleganță. Să bem pentru altceva... Poate pentru femeie, pentru frumusețea ei...

— N-am nimic împotrivă. Pentru femeie, așadar!

Locotenentul începuse să-l cerceteze mai insistent. Ajuta și coniacul, desigur, încât întrebările lui nu mai aveau atâtea ocolișuri, ci mergeau drept.

— Femeia pe care am văzut-o în fotografia de pe bufet a fost soția dumneavoastră?

Girdot încuviință tăcut din cap.

— Unde se află acum? De ce sunteți singur?

— A murit, locotenente!

— Atât de tânără!...

— Nu doar războiul mănâncă tinerețea. Uneori însăși viața devine canibală și-și devorează copiii. De altfel, chiar dumneavoastră spuneți că la Berlin, de ani de zile, viața e oricum un război. Sanne a murit doborâtă de un cancer al sângelui.

— Îmi pare rău, credeți-mă...

Își aprinse o țigară, una dintre cele pe care le găseai doar la speculanții din port; majoritatea celor de la muncă fumau tutun adunat de pe câmpuri și mărunțit cu cuțitul.

— Cred că acum pot explica această tristețe demnă care vă învăluie.

Girdot nu-l privea, doar zâmbi ușor, scuturând scrumul țigării.

— Speram că pot s-o ascund, îi răspunse.

— Nu sunteți un om complicat, domnule Girdot, căci nu vă puteți ascunde. Pe chipul dumneavoastră se citește totul, fie că vreți, fie că nu.

Când își termină țigara, era sigur că locotenentul era doar un copil înalt cu cizme lustruite. Era bine că locuia în casa lui, fiindcă, pe lângă proviziile pe care părea că le va aduce, avea să-i amintească din nou de inocența tinereții și de ochii ei plini de viață, care văd lumea cu claritatea pe care o oferă iluziile. Propria lui claritate însă îi confirma că putea să-l aibă pe Rainer la degetul mic. În plus, se asigurase că, de mâine, vila lui Alperen Bey va avea ușa deschisă doar pentru el. Poate că, dacă-i mai vedea o dată pianul într-un colț, s-ar elibera. Dar de ce anume? De teama confruntării cu certitudinea pierderii eterne, căci pianul ar fi dovada palpabilă că ceea ce rămâne în urmă nu sunt oamenii. Aceștia se consumă devreme, ca un coniac bun într-o noapte ploioasă.

În zilele următoare izbuti, după multă vreme, să-l prindă pe unul dintre frații Sklavoianis la telefon, în Kalamata. Aceeași poveste, ba chiar mai rău - sărăcie și frică. Foamea nu era, desigur, atât de cruntă ca în orașe, însă trupele de ocupație erau ca muștele de măsline care le devastau livezile. Își împărtășiră noutățile, toate dezamăgitoare; și ei trăiau din ce mai aveau. Unul dintre frați se amestecase în specula din Atena, dar fusese înlăturat de niște oameni din lumea interlopă, așa că se speriasse și renunțase.

— Numai tu o duci bine, îi spuse la un moment dat.

— Ce vrei să spui? îl întreabă Girdot. Nu ți-am zis că funcționează doar două mașini, și nici acelea în fiecare zi?

— Nu mă refer la fabrică, ci la Salonic. Acolo aveți posibilități...

— Nu te înțeleg, sincer...

— Nu face pe prostul! Se aud multe despre evreii voștri. Se spune că-i

adună pentru Polonia, așa că vor rămâne case, prăvălii... Am impresia că dormi, Girdot!

— Ce vrei să fac?! Totuși, nu te încrede prea mult în asta. Există documente de stat, garanții.

— Aiureli, Girdot! E treaba ta, bineînțeles, dar uită-te puțin în jur, cunoști piața și n-ai nicio scuză, iar mai târziu o să-ți dai cu pumnii în cap!

Lefteris schimbă subiectul, spunându-i și alte vești despre fabrică. Avea răbdare, căci n-avea niciun chef să-l asculte pe Sklavoianis la telefon. Dacă ar fi trăit Junkermann, totul ar fi fost altfel; ar fi găsit modul s-o scoată la capăt, iar fabricile ar fi funcționat. Dacă nu, le-ar fi vândut de mult, iar acum ar fi fost fiecare la casa lui.

După ce închise telefonul, își turnă un pahar de uzo și se apucă să privească de la fereastră în depărtare, spre macaralele din port. De câteva zile, nemții împrejmuiseră o suprafață mare în jurul gării. Se auzeau, într-adevăr, multe despre evrei, că li s-ar da pământuri să meargă și să trăiască în Polonia. Suferințele lor, începute în sâmbăta aceea din Piața Eleftherias, când îi privise de la fereastră înaltă a Palatului Stein, nu se opriseră. Începuse să-i simpatizeze oarecum; la urma urmei, nu găsea niciun motiv serios și niciun folos pentru toate astea. Una era, după cum îi spunea șefului său de personal, concurența în afaceri, care exista de decenii, iar alta să pui bătrânii și copiii să umble cu stele la rever. Știa că Sklavoianis aduna informații, așa că nu vorbea fără rost, căci se auzeau multe în piață despre averi; într-adevăr, se deschiseseră afaceri nemaivăzute, cu contracte semnate într-o singură noapte și cu garanții pecetluite. Evreii aveau să plece și voiau să-și asigure averile prin orice mijloace.

„Nu te vârî în treburile astea, băiete”, își spuse în gând, sorbind restul de uzo din pahar. „La un moment dat războiul se va sfârși, iar tu te vei îmbogăți din nou, în alt chip, fără să-ți fie rușine de asta.”

Îl ardea gâtul, fiindcă-l băuse nediluat, dar simțea deja amorțeala râvnită în picioare și în brațe. Avea nevoie de liniștea aceea pe care i-o procura uzo, căci Rainer îi spusese dimineață, la plecare, că era de serviciu până seara și că era posibil să rămână acolo până în zori. Când se va ivi prilejul, avea să-l trimită pe sergentul lui să-l aducă la vilă și să-l treacă de poartă fără probleme.

Se simțea agitat încă de la prânz. Era luna decembrie și se înnopta devreme, așa că plecă pe jos de la fabrică pe la trei, luând drumul spre casă. Tramvaiul circula, dar prefera să meargă pe jos. Plimbările lungi erau precum paharul de uzo, îi amorțeau picioarele și îl calmau.

Era răcoare și nu se vedea niciun nor, așa că se simțea liniștit că ploaia n-o să-i strice drumul către casă. Trecu pe lângă Turnul Alb, care, de teama bombardamentelor, fusese pictat drept camuflaj, apoi intră pe Bulevardul Exohes. Afară era încă lumină. În răstimpuri, camioane militare treceau pe lângă el, îndreptându-se spre centru, iar de acolo, către

fabrica de gheață sau către „Fix”, unde erau cazate mai multe unități. Dar poate că porniseră de la vechea școală Konstantinidis, vila ocupată acum de Gestapo; puteau, totuși, să vină de oriunde, căci Wehrmachtul se afla întotdeauna peste tot.

Încă mergea când începu să se întunece. Înainta pe trotuar încet, fără grabă și cu paltonul descheiat, căci paharele de uzo de la fabrică îl încălziseră. Se opri în dreptul turnurilor roșii de lângă Biserica înălțarea Domnului. Aruncă o privire înspre cele două clădiri de cărămidă ce aminteau de niște metereze medievale sau de un castel venețian. Își aminti că, pe vremea când era copil și împărțea gazetele, obișnuia să stea mai mult aici, căscând gura la castelul din povești și citind inscripția de la poartă: *Château mon Bonheur*, „Turnul Fericirii mele”. Acum, acele vechi certitudini puteau doar să-i stârnească zâmbete.

Își continuă drumul, dorind să-și prelungească plimbarea; depăși cartierul unde locuia, îndreptându-se către Depou. Trecu prin fața Casei Bianca, unde locuiau de mulți ani Aline Fernandez și Spyros Alibertis. Se întrebă de ce, în tot acest răstimp, nu găsisese curajul să le bată la ușă și să-i întrebe cum izbutiseră să trăiască împreună atâția ani, în vreme ce el încă rătăcea de unul singur, cu răsuflarea mirosind a uzo și așteptând ca un străin să vină pentru a-l conduce să vadă camere goale și pereți proaspăt văruiți.

Cum încă era devreme, nu exista riscul ca patrulele să-i ceară actele și să-l ia la întrebări. Ajuns în dreptul Vilei Allatini, se opri s-o contemple sub ultimele raze de lumină. Copacii erau acolo, înconjurând-o; cărămizile roșii, treptele de marmură, ferestrele înalte, un adevărat palat ce trăia acum în obscuritate. În urmă cu ceva vreme, îi fuseseră adăugate două aripi în lateral, două corpuri voluminoase acoperite cu aceeași cărămidă; părea că palatul se îngrășase odată cu trecerea anilor, își mărisese volumul, așa cum se întâmplă cu oamenii bogați atunci când îmbătrânesc. Își întoarse capul și privi dincolo de grilaj, căutând dudul în care se cățara pe-atunci ca să-l spioneze pe sultan la etajul al doilea. Oare mai trăia acel dud? Câți ani trăiesc duzii? Uitase tot ce știa despre grădini.

Văzuse cu propriii ochi cum se preschimbase vila în spital în timpul războiului greco-italian. Își amintea limpede bărbați în floarea vârstei plimbându-se printre pinii bătrâni și mesteceni, sprijiniți în cârje. Acolo unde odinioară el sădea trandafiri, acum se stingeau mucuri de țigară, strivite sub picioare învelite în ghips. Zilele războiului cu italienii trecuseră și ele, iar acum clădirea părea închisă și pustie. Auzise că iarna asta găzduia niște servicii militare obscure. Zări un paznic german plimbându-se prin fața porții mari de fier, care era încuiată cu un lacăt și un lanț.

La întoarcere, simți când și când faruri de camioane în spate - lumina lor îi provoca mâncărimi. Erau mai ales vehicule ce veneau dinspre Sedes

și cărau rutina zilnică a Wehrmachtului, uneori în saci, alteori în lăzi, iar câteodată în trupuri împachetate. Un camion cu soldați îl depăși dezolant de încet, încât, pentru o clipă, se temu că aveau să-l oprească mai în față pentru control. Prin deschizătura prelatei, zări soldați cu căști lucioase și uniforme verde-cenușii, de culoarea măslinelor. Îl priveau cu indiferență, de parcă ar fi fost un iepure pe câmp, orbit de farurile camionului și rămas nemișcat din cauza năucelii.

Descuie ușa și intră grăbit în casa rece - avea nevoie să urineze. Pe când stătea deasupra găurii, privind lichidul auriu revărsându-se din el și scoțând aburi în ger, se gândi că nu mai era atât de tânăr și că vezica avea să-l deranjeze tot mai des. Probabil nu era departe vremea când avea să meargă și el, cu o expresie vinovată pe chip, în colțuri retrase sau în parcuri, pentru a face ce fac de obicei bătrânii.

„Nu spune prostii, mai e mult până atunci!”, rosti cu voce tare, fiindcă avea nevoie să-și audă vigoarea din glas.

Își mai turnă un pahar de uzo, se așează la birou și încercă să-și alunge gândurile neplăcute. Puțin mai târziu, își aminti că nu aprinsese focul. Se ridică așa cum era, îmbrăcat încă în hainele de dimineață, și merse în spatele casei, unde avea stivuite lemnele. Se simțea mireasma mării, iar dincolo, în port, reflectoare mari scrutau cerul, de teama unui raid aerian al aliaților. Luă un braț de bușteni și intră în casă. Cum Rainer era la serviciu, se afla acasă absolut singur, iar asta era o adevărată alinare.

De mic copil îi plăcea să contemple flăcările, mai ales în clipa în care se înălțau, devenind atotputernice. Se întindea pe jos dinaintea sobei din casa părintească și își ținea chipul aproape de ușiță. Aplecată spre el, mama îi spunea în răstimpuri să deschidă ușița, ca să hrănească flăcările cu oxigen. Îndrăgea foarte mult focul. În șemineul mare al vilei, în mangalul din tranșeele de pe Struma, în grota Sfintei Bătrâne din Ucraina, îl venerase ca un mergător pe jar pătruns de divinitate, care prindea viață din arșița lui, iar sângele-i clocotea plin de vigoare. Se apucă să citească, luând când un volum, când altul dintr-un teanc de cărți cumpărate cu două zile înainte dintr-un bazar. Cineva vindea stive de cărți, implorând, în acea zi, se nimerise să economisească puțină benzină, astfel încât coborâse cu Chevroletul în centru. I le cumpărase pe toate pe o oca de făină. Acum răsfoia paginile la întâmplare, așteptând ca sergentul german să-l cheme. La un moment dat, luă o carte cu coperti moi, care fuseseră cândva albe. O ținu în mâini, apropiindu-se de lampa biroului, ca să vadă mai bine: Iosif Eliyia, *Poezii*, Salonic, 1938. Deschise la prima pagină și citi în partea de sus: „Biblioteca «Bene Berith», nr. 2. Adunate de I.K. Zografakis”.

Se apropie de sobă și aranjă puțin lemnele. Aduse din bucătărie un vas de tablă cu câteva boabe de năut și-l așează pe fierul încins. Făcea des asta când nu putea să doarmă, ca să aibă ce ronțai în miez de noapte.

Turnă restul de uzo în pahar și se așează la birou cu poeziile lui Eliyia. Citi mai întâi introducerea. Poetul murise cu unsprezece ani în urmă; pierise tânăr, foarte tânăr, răpus de tifos. Începu să răsfoiască paginile, citind la întâmplare:

Muză, soră

*Cu pasărea pustiului ce noaptea veghează și plânge
Semeni, suflet al meu. Trecu, se duse râsul de aprilie;
Aud un cântec trist și lacrima-ți ce pe obraz se scurge,
Iar soarta-ti, într-un ungher, îngână aceeași melodie.*

[...]

*Blestem asupra celui ce va spune, Viață, că nu te-am iubit,
Apă de roze-a Plăcerii, al desfătărilor izvor!
Blestemat fie cel ce va spune că înfocat n-am tânjit
Dulceața să-ți privesc și mana sânului să-mi fie dor!*

În răstimpuri, auzea camioane trecând pe drum. În unele seri, nemții păreau agitați, poate pentru că armata avea exerciții nocturne sau poate că pregăteau ceva grandios, despre care locuitorii Salonicului aveau să afle din ziarul *Noua Europă*, plătind doar o sută de drahme.

Era trecut de miezul nopții când, copleșit de tristețea pătrunzătoare a lui Eliyia, Girdot auzi pași în dreptul ușii. Se ridică fără să aștepte sunetul soneriei și privi pe fereastră către intrarea din față. Sergentul locotenentului Krause era afară și se pregătea să sune. Deschise fereastra și-l întrebă în franceză dacă era gata să-l primească. Sergentul, drept răspuns, îi arătă vila. Girdot înțelese că putea să se ducă.

În trei minute fu afară. Îi era puțin frig, ca și cum urma să se îmbolnăvească. Casa ei se afla la o sută de metri de-a lui; unele odăi erau luminate, altele nu, la fel ca atunci. Pământul dintre copaci era tare, bătătorit, iar acolo unde cădea lumina încă se mai distingeau creștăturile lăsate de dinții buldozerului. În urma lor rămăsese un loc gol, acolo unde se aflau odinioară căsuța și fântâna secată, acum împrejmuită cu pietre, ca să iasă în evidență. Venea o adiere dinspre golf, mișcând frunzele copacilor de parcă ar fi spus ceva în acordurile brizei, voind cu tot dinadinsul să risipească negurile nopții. Era, într-adevăr, ceasul acela când vântul sufla de obicei dinspre țărm și făcea frunzele să se clatine - la fel ca atunci.

La intrare, acum era arborat steagul roșu cu svastică. Se opri în loc, așteptând instrucțiuni de la sergentul care mergea înaintea lui. Acesta îi făcu semn să aștepte în prag. Cât stătu în picioare, începu să cerceteze cu privirea relieful ușii de lemn. Rama avea aceeași culoare; meșterii germani, se pare, schimbaseră doar geamurile sparte.

Își întinse puțin gâtul, încercând să descopere mirosul din casă, din

măruntaiele ei - era curios dacă avea să fie la fel. Într-o după-amiază din anii aceia, în timpul uneia dintre plimbările lor lungi la Marele Karabournou, îi spusese că fiecare casă are propriul miros, iar acesta era întotdeauna diferit. Nu-i ușor să descrii în cuvinte cum anume miroase în fiecare casă. Îi recunoști mirosul între altele; dacă-ți este familiar, desigur, dacă-l ai înmagazinat în memorie. „Casa ta, îi spusese atunci, „miroase a piersici japoneze ce așteaptă să se coacă în fructieră și a dantelă proaspăt netezită, care încă păstrează căldura fierului de călcat”. Mirza izbucnise în râs și, strângându-i brațul, se aplecase deasupra lui.

Sergentul apărură în ușă și îi făcu semn să-l urmeze. Lfteris intră cu speranța de a regăsi acel miros, însă întâlni doar un iz de terebentină și de parchet. Casa ei avea mirosurile obișnuite de după orice jaf sau viol: vopsea, tencuială și lac. Nu mai era casa ei, era un serviciu al armatei. În fiecă birou în care intrai, puteai simți mirosul păturilor de lână și al detergentilor folosiți pentru uniforme spălate și călcate ale ofițerilor.

Simțea toate aceste mirosuri fiindcă, după cum avea să afle puțin mai târziu, colonelul Meisner era un opozant fanatic al fumatului și-l interzicea în orice spațiu al vilei. Dacă nemții și-ar fi aprins țigările înăuntru, casa ei ar fi mirosit altfel, ca biroul lui Alperen Bey de atunci sau ca răsuflarea vizitiului care sforăia lângă el în fiecare seară.

— Dragă domnule Girdot, cât mă bucur să vă văd!

Locotenentul Krause stătea la capătul coridorului de la parter, în fața ferestrei care acum era închisă cu obloane bine ferecate. Era în picioare acolo unde, pe vremuri, în zilele însorite, camerista scotea mâna afară ca să scuture venele pământului de praful care dansa nebunește în lumină.

— Domnule locotenent Krause, iată-mă, așadar! Părea voios, binedispus și, mai ales, lipsit de griji.

— Vă rog să-mi permiteți, domnule Girdot, să-ncep de îndată turul!

— Mă întreb de ce nu l-am început deja, îi răspunse el zâmbind.

În același timp, îl cuprindeau gânduri negre și se tânguia pe dinăuntru, căci, împins de o soartă întunecată, își lăsase deoparte nu doar adevăratul nume, originile și țara, ci și un noian de amintiri. Era obligat să se arate surprins și entuziasmat chiar în clipa în care un străin încerca să-i prezinte propriul trecut.

— Să începem mai bine de sus, îi spuse, îndreptându-se către scara de lemn în spirală, care scârțâi îndată sub cizmele lui.

Urcă și el la etaj, unde trăise mult mai puțin, e adevărat, căci majoritatea întâlnirilor aveau loc jos, în biroul beifului și în bucătărie. Etajul de sus era înconjurat de o rețea dificilă, de care nu era ușor să treci. Era situat în ecoul religiei lor, în murmurul tradiției musulmane care se întorcea aidoma valului ce-l născuse. Sus era gineceul - un loc inaccesibil. Era etajul cu odaia în care murise mama ei, micul apartament cu terasă din turnulețul care făcea vila să fie deosebită. Era compus din odaia

cameristei, o altă odaie de serviciu și, cu vedere la căsuță, odaia ei mare, în care se afla pianul, un obiect original pe care-l avea doar conacul lui Alperen Bey.

— Cele mai multe uși sunt încuiate. După cum vă puteți da seama, nu putem intra, fiindcă sunt pline cu dosare și documente. Nu uitați că de aici coordonăm o mare parte a rutelor feroviare din Balcani. Uitați-vă, totuși, prin acele două uși deschise și, mai ales, ridicați privirea să vedeți tavanele pictate.

Își înalță capul și-și compuse pe chip întreaga expresie a unei uimiri prefăcute și a unei admirații spontane față de ceea ce vedea. În realitate, era copleșit de emoție, căci reîntâlnea acea frumusețe pierdută în urmă cu douăzeci și cinci de ani.

— Vă mărturisesc că nu mi-aș fi putut închipui așa ceva, domnule locotenent. Imaginația mea se dovedește a fi cu mult mai prejos față de realitate.

Înaintă spre locul unde era sigur că se afla odaia ei; ușa era întredeschisă, iar înăuntru lumina era aprinsă. Intră cu privirea plină de dorința de a-i vedea din nou pianul; înapoia lui simțea răsuflarea locotenentului Krause.

— Dați-mi voie, îi spuse locotenentul, împingându-l ușor într-o parte. Aici trebuie să aprind toate luminile. E cea mai bună cameră de la acest etaj, atât ca orientare, cât și în ce privește picturile de deasupra capetelor noastre. Vă rog doar să nu atingeți nimic. Este biroul comandantului nostru, colonelul Meisner.

Îl văzu așezat în același colț unde și-l amintea, între cele două ferestre mari. Avea lemnul în culoarea mierii, ca atunci, iar scăunelul lui era acoperit cu aceeași piele; doar că acum pe el, pe un șervet alb, trona un vultur de bronz, de prost gust, al Reichului.

— Comandantul dumneavoastră cântă la pian, domnule locotenent?

Krause se apropie și, aplecându-se conspirativ la urechea lui, șopti:

— E un necioplit. Știe doar să se impună, iar singura lui calitate e relația directă cu Cancelaria. E austriac, originar din regiunea unde s-a născut Führerul, și, spre norocul lui, a crezut devreme în el, fiindu-i alături încă din primii ani, când mergeau și țineau discursuri prin berăriile din München. De multe ori s-a umflat în pene că Führerul l-a lăudat public pentru că e unul dintre puținii ofițeri care detestă țigările. Din acest motiv, după cum ați observat, nu se simte niciun iz de tutun în toată clădirea, iar eu v-aș ruga să nu uitați asta câtă vreme vom savura coniacul pe care vi l-am promis.

Începu să coboare primul pe scara în spirală, iar Girdot îl urmă, putând să-i vadă doar ceafa tunsă scurt, înroșită de soarele toamnei în timpul lucrărilor în aer liber.

Din întâmplare, Krause lucra în încăperea unde fusese biroul lui

Alperen Bey, acolo unde discutase cu Lfteris ani buni, unde plănuiseră afaceri și tranzacții.

— Am găsit și niște piese de mobilier, pe care le-am păstrat: biroul, acele două fotolii și dulapul cu vitrină pe care-l vedeți vizavi. N-am găsit deloc corpuri de iluminat, piese mici de mobilier sau articole de birou - nimic de genul acesta. E limpede c-au luat cât au putut duce și încărca pe vapoare. Însă, din câte am citit în niște documente mai vechi, Turcia impusese o limită de greutate pentru repatriați. Apropo, unde s-au dus cei mai mulți dintre ei, domnule Girdot?

— De unde să știu eu, locotenente? Poate la Smirna, după incendierea cartierelor grecești și armenesti, poate la Constantinopol sau la Ankara... mulți musulmani au mers în împrejurimile ei. De ce răscoliți trecutul, locotenente? Sunt povești triste.

Lfteris se așază într-un fotoliu, iar Krause, la birou, în fața lui. Locotenentul n-avea barbă, era tânăr și, spre deosebire de bătrânul Alperen, vorbea fără ocolișuri, iar ochii săi albaștri aveau o limpezime teutonică. Celălalt, fostul locatar, avea o minte complicată, plină de galerii și ascunzișuri. Trăise în lumea bună, cunoștea descendenți ai caselor regale, însă purta în el și o violență tainică, subterană, care știa să-și schimbe culorile precum spinarea unei șopârle, ascunzându-se.

Turnând coniacul în paharele de cristal, Krause îi povesti despre cât de multă treabă aveau la serviciul lor, despre marea importanță a sectorului transporturilor într-un război, dar și despre faptul că, din păcate, la Berlin nu înțelegeau pe deplin problema. Făcu o referire și la Frontul de Est, unde, în opinia lui, aveau să se vadă clar deficiențele în organizarea transportului pe câmpiile vaste. Deodată se opri, dându-și seama probabil că vorbise destul despre chestiuni militare, preferând, de aceea, să audă de la Girdot impresiile despre vilă.

— Ați scos-o la capăt cu acel schelet, locotenente?

— Vă informez că nu, dar să nu credeți c-am avut timp să ne ocupăm serios. Niciunul dintre vecini nu părea să știe ceva, așa că dosarul a fost clasat. Când aștepți misiuni importante în următoarele săptămâni, venite direct din inima Reichului, nu mai ai timp să te ocupi de-un sac de oase. Nu știu ce religie avea decedatul - sau, mai degrabă, victima, căci semnele de pe craniu dovedesc crima fără îndoială. Noi am avut grijă să chemăm preotul ortodox de la Biserica înălțarea Domnului, ca să citească două rugăciuni înainte de a preda osemintele.

— Sunteți exemplari, dragul meu Rainer! Chiar cred asta! În vreme ce-i vorbea, își aminti că Alperen Bey stătea pe scaunul acela când el, Lfteris Zevgos, intrase în odaie istovit, purtând pe el semnele marelui incendiu. Beiul îl îngrijise, cerând slujnicei să-i aducă haine și mâncare. Oare ce mersese prost, încât beiul nu devenise niciodată socrul lui afectuos, așa cum își dorise să se fi întâmplat?

— Vă spuneam că, deși suntem copleșiți de muncă și, de multe ori, e necesar să rămânem peste noapte, ca astăzi, avem și alte belele pe cap.

— Cum ar fi?

— Colonelul, pentru a le face pe plac superiorilor, uită adesea de nevoile serviciului. Acum câteva zile m-a însărcinat cu un caz despre care nu știu nimic, cu toate că a fost programată o întâlnire. Unii de la Comandament, evident cu funcții importante, i-au telefonat, cerându-i să acordăm atenția cuvenită solicitărilor unei doamne, care vrea să ne ocupăm de chestiuni care cer o abordare delicată. Vă obolesc cumva cu problemele mele?

— Dar vă rog, continuați!

— O doamnă, care, se spune, are legături cu niște diplomați, revendică vila în care ne aflăm, iar noi trebuie să o ascultăm cu atenție, fiindcă nu vrem să dăm impresia autorităților din țările neutre că luăm averi cu japca. Sunetul unei mașini de scris era singurul sunet care răzbătea din biroul alăturat. Îl vedea pe locotenent deschizând și închizând gura, dar nu-l mai auzea. Simțea cum îl cuprinde amețeala; izbuti, totuși, să articuleze câteva cuvinte:

— Spuneți-mi despre această doamnă!

— Nu vreau să vă obolesc cu problemele mele. În fine, respectiva doamnă susține că s-a născut și a crescut în această casă. Rămasă orfană de mamă, trăia aici doar cu tatăl ei, care nu era un om oarecare, ci consilier al sultanului. A sosit acum câteva zile de la Constantinopol, împreună cu doi avocați, și are convorbiri telefonice directe cu ambasada lor de la Atena. Cere autorităților să i se cedeze casa; spune că am rechiziționat-o ilegal și arbitrar.

— Aveți o întâlnire programată cu ea?

— Da, poimâine, în acest birou. Știți, domnule Girdot, chestiunile juridice sunt un coșmar pentru mine. Va trebui să aranjez cu doi-trei colegi mai bine informați să stea lângă mine, ca să putem ajunge undeva cu discuția.

— La ce oră aveți întâlnirea?

— La șapte seara. De ce întrebați?

Zâmbi și ridică paharul, sorbind restul de coniac.

— Ca să fiu acasă, peste drum, dragul meu, și să vă trimit gânduri de încurajare. Ce-i Wehrmachtul în fața unei femei? Asta-i doar o bagatelă, adăugă și râse din nou cu dezinvoltură.

— De-aș avea și eu puțin din prospețimea dumneavoastră, dragă Girdot! spuse locotenentul Krause, scoțând un oftat.

Puțin mai târziu, acasă, învelit cu două păături pe canapeaua din birou, vorbea singur, încercând să-și interogheze destinul.

Apartamentul de la ultimul etaj

Al șaselea stasimon

Se opri din nou ca să-și recapete ritmul respirației, când, pentru o clipă, în liniștea nopții, i se păru că aude liftul. Bău o gură de apă și își ciuli urechile. Ceasul de la mână, cu brățara udă de sudoare, arăta patru și zece. Girdot, dinaintea lui, se afla undeva între somn și veghe. Din bucătărie se auzea un robinet picurând; stropii cădeau pe o tavă sau pe niște farfurii stivuite.

Avea să le spele pe toate dimineată Korina, care între timp se dusesese la culcare. Orestis o privise o clipă pe furiș, când se ridicase să meargă la baie. Cearceaful ei, împânzit cu flori colorate, îi alunecase de pe trup, dezvăluindu-i formele ispititoare în penumbra dormitorului. Aerul mirosea a săpun, dar și a fum de la spirala împotriva țânțarilor, care ardea afară, în dreptul ușii de la terasă. Se opri puțin și o cercetă cu jind - un fruct al verii ce se cocea zi după zi în fructiera acestei case mari, așteptându-l. La una dintre următoarele lui vizite avea s— O invite să iasă împreună. Poate vor merge chiar să înoate, într-o zi când Korina avea liber.

Liftul se opri la etajul lor, făcându-l pe Girdot să-și schimbe expresia de pe chip. Auziră cheia în broască, iar apoi plasticul izolator al ușii de la intrare târându-se pe mozaic.

— Îl țineți treaz la ora asta! Ați înnebunit?

Girdot se ridică în capul oaselor pe canapea.

— Înainte să vă aud vocea, v-am recunoscut parfumul, doamna Jeni, îi spuse el cu emfază.

— Nu-i vreme de glume! Ce oră mai e și asta?!

Îi aruncă o privire aprigă lui Orestis, de parcă el era vinovatul.

— Bună seara, doamna Jeni, îi răspunse el, înclinând ușor capul.

— Ce mă tot iei cu bună seara, Orestis? De ce nu doarme? Crede că mai are douăzeci de ani?

Adevărul e că nimeni nu înțelesese până atunci de ce Girdot angajase o franțuzoaică pe post de intendentă - întâi de toate, nimeni nu dăduse, desigur, o justificare satisfăcătoare pentru necesitatea unei intendente. Doamna Jeni trăia de ani buni în Grecia, însă accentul ei o trăda.

— Sunteți nervoasă, draga mea Jeni, comentă Girdot.

— De ceva vreme am văzut lumină de peste drum și am tot așteptat să se stingă...

— Ce mai face nepotul dumneavoastră?

Nu-i răspunse, ci doar se apropie să-i îndrepte pernele de la spate.

— Unde-i Korina?

— A adormit, răspunse Orestis, care nu voia să pară o statuie mută.

— Cum să n-adoarmă biata fată?! Stă-n picioare de azi-dimineață! Voi de ce nu mergeți la culcare?

— Dragă Jeni, Grecia s-a eliberat de dictatură acum mulți ani. De ce insistați să ne-o amintiți?

— La inteligență stați bine, Eugène, în rest nimic! Câte țigări ați fumat? Miroase îngrozitor aici!

— Fumez din 1914, mi-e imposibil să mă las.

— Orestis, ce-i citești?

— De data asta, cartea mea, cea pe care chiar el mi-a comandat s-o scriu în urmă cu multe luni. Știți la ce mă refer, căci ne-ați mai auzit vorbind despre asta.

— Ai scris-o, în cele din urmă? Viața lui preschimbată în roman... Nu știu cum să-i spun în greacă, un *roman d'aventures*, așa ceva... Așadar, a sosit vremea? Dar de ce n-ai venit dimineață, pe lumină?

— A insistat mult să fie după-amiază încolo, îi răspunse, făcându-i în același timp semne de scuze pentru că nu izbutise să evite situația.

— De ce-ai insistat, Eugène, să vină băiatul seara?

Girdot scoase tabachera pe care o ținea ascunsă între cele două perne ale canapelei. Extrase pe pipăite o țigară și o aprinse iute-iute, înainte ca cineva să apuce să-l dojenească.

— Pentru că..., răspunse el sudând fumul afară, pentru că mă temeam că-n seara asta o să mor, de-aia!... Acum două zile mi-a spus la telefon c-a terminat cartea, iar apoi a plecat în Halkidiki, de parcă plajele nu puteau să existe fără mutra lui! Azi la prânz s-a întors, fiul risipitor...

— Cum ți-a venit ideea c-o să mori? îl întreabă în timp ce-i puneă încă o pernă la spate.

Girdot, după ce se lăsă din nou pe spate, ridică din umeri și sorbi din nou fumul atât de râvnit.

— Pur și simplu așa am simțit, scumpa mea!

— Încetează, e și Orestis de față!

— Parc-aș fi auzit o voce care-mi spunea: „Lfteris, în seara asta, gata, îi predai arhanghelului cartea de identitate și apoi zbori!”

— Prostii! Îi răspunse, ridicându-i picioarele cu mișcări hotărâte și așezându-i-le pe un scăunel.

— Jeni, scumpa mea, eram nerăbdător s-aud ce fel de carte ieșea din curva mea de viață.

— Mi-ai spus că vrei să ascult și eu.

— Îmi amintesc asta, dar nu mai rezistam, nu mai puteam să te-aștept. Trebuia să se întâmple în seara asta, iar tu aveai de mers la fiul și la nepotul

tău. Eu doar la arhanghel am de mers...

— Nu-ncepe iar, Eugène, te rog!

Orestis o privea, adâncit în fotoliul său. Doamna Jeni era un fenomen în orice avea legătură cu corpul și cu mișcările ei. Din niște discuții mai vechi, calculase că avea cam aceeași vârstă cu Girdot, însă, dacă o vedeai mergând pe jos către casă sau trebăluind, cu greu îi dădeai mai mult de șaizeci și cinci de ani. Era limpede că avea în spate o viață sănătoasă; de altfel, asta se vedea clar: o siluetă subțire, un pas măsurat și o forță musculară remarcabilă. Era ultima intendentă de pe Bulevardul Exohes și prima și singura de pe Vasilissis Olgas, într-un apartament de la ultimul etaj, de pe a cărei terasă se vedea în fiecare dimineață marea.

Doamna Jeni avea un apartament în aceeași clădire și petrecea multe nopți acasă la Girdot, atunci când era nevoie să ajute personalul. În această casă imensă, cu zeci de glastre și butoaie cu copaci pitici, își petrecea cele mai multe ceasuri ale zilei, pe restul dedicându-le nepotului de peste drum. Nora ei era asistentă medicală și avea gărzi de noapte de mai multe ori pe lună. Doamna Jeni era o bunică exemplară, intendentă și gospodină, însă cel mai mult semăna cu o replică a doamnei Girdot, cu efigia unei femei imaginare, cu năluca unei soții care nu existase niciodată. Era mai mult decât sigur că, atunci când arhanghelul tot mai des așteptat de Girdot avea să ia în mână cartea de identitate a acestuia, pe ea avea să scrie „necăsătorită

— Aveți de gând să stați până-n zori, Eugène? îl întreabă sever.

— De ce nu, dragă Jeni? De altfel, de mulți ani nu mai fac diferența între zi și noapte.

— Nu deveni melodramatic, *mon chéri*, nu ți se potrivește!

— Femeie neînduplecată, de ce nu te așezi și tu să asculți? Asta-i noaptea pe care-o așteptam! O s-o poți simți vreodată? Nu vrei să afli ce vorbește Girdot cu nemții și cum îi bate inima pe măsură ce se apropie sfârșitul aceluia an? Intrăm în 1943. Orice-ar fi, *ma chérie*, așază-te! Asta-i noaptea, crede-mă! Îi cer eu lui Orestis să te lase să stai. Unde erai în anul acela, Jeni? Trebuie să-mi reamintești la un moment dat, căci am început să uit.

Nopti la „Gortys”

„Măinile ei... oare cum arată acum mâinile ei?”, se întreba Lfteris. Auzise că pe măsură ce oamenii îmbătrânesc, li se mărește nasul. Să se întâmple oare la fel și cu degetele? Însă ale ei erau deja lungi și subțiri! Le priveai și te întrebai oare ce făceau, cum trăiau, unde-și aveau cuibul în ceasurile când nu cântau la pian? Cum arătau degetele Mirzei după douăzeci și cinci de ani? Mai coseau, mai brodau? Făcuseră oare pui, niște degetele pe care să le țină strâns pe străzile vuitoare sau să le încleșteze cu neliniște înainte de a le da drumul pentru întâia oară la școală, acolo, în celălalt loc numit Turcia?

Oare cum îi erau chipul, capul? Picioarele ei de bună seamă că scăpaseră de botinele din vremea aceea; purta, probabil, pantofi cu toc sau balerini cu barete pe sub fuste lungi. Ochii îi erau, fără îndoială, aceiași, căci ochii nu se schimbă niciodată. Rămăseseră pesemne aidoma măslinelor, ochi ai lui Hristos, cochilii întunecate, obsidian modelat ca niște picături, lacrimi negre, abanos umezit - ochii ei, mereu aceiași. Gâtul poate avea riduri acum, era acoperit până sus ca și altădată și de necucerit, cu un nasture drept strajă. Urechile îi erau, probabil, ascunse sub păr sau poate chiar sub iașmac. Vocea ei...

După-amiază avea să pășească din nou pe treptele vilei. Răsăreau zorii zilei ei. Deja de două zile Lfteris nu se gândea la nimic altceva și poate că de aceea și izbucni în lacrimi la un moment dat, profitând de luxul pe care-l oferă singurătatea și odăile cu ușile închise.

În ziua dinainte nu merse la fabrică, ci doar se plimbă prin locuri pustii, ca să nu-l vadă cineva. Umblă ceasuri în șir pe drumurile de pământ, dincolo de Allatini, și prin cartierele de refugiați. Pantofii i se umplură de noroi, ajungând să semene cu niște purceluși fătați de curând - așa i se părea -, încât mârâi furios împotriva războiului care-l chinuia și a propriei ursite, ghicitoarea în cărți.

Spre după-amiază, cum începu să picure, merse acasă și își schimbă hainele. În Chevrolet mai păstrase niște benzină, avea să-l pornească după multe zile de ne folosință. Preferă s-o ia pe strada Nosokomeion, ca să evite privirile germanilor din parcurile de lângă Turnul Alb. Apropiindu-se de Piața Sindrivaniou, observă că-n dreapta drumului se făceau lucrări. Văzu niște camioane și niște excavatoare săpând locul și ridicând ici-colo munți de pământ. Dincolo, până unde-i ajungea privirea, tot locul era presărat cu plăci groase de marmură. Își dădu repede seama că începuse demolarea Cimitirului Evreiesc. Își făcu semnul crucii fără să stea prea

mult pe gânduri.

Ani mai târziu, avea să-și amintească acel amurg profan și să se cutremure sub povara amintirii. Îi apăreau în fața ochilor mii de oseminte mici și mari ieșind din nou la lumină, prinse în dinții unui excavator. Vedeau și oasele crimei sale, readuse la suprafață din pânțelele fântânii. Ce-i apucase pe morți în acea iarnă, de urcau cu toții pe scara Lumii de jos? Ce anume tulburase sufletele, făcându-le să urce?

Parcă mașina aproape de Sfânta Sofia și se strecură pe străduțele din centru și de la malul mării. Căuta hotelurile scumpe, „Excelsior”, „Majestic”, „Luxembourg”... Stătea pe sub streșini, căci afară burnița, fumând și urmărind oamenii care intrau și ieșeau.

La „Méditerranée” avu curajul să meargă la recepție și să întrebe. Împinse bacșișuri cerând să vadă lista clienților din acele zile. Numele ei nu apărea nicăieri, iar descrierea făcută de el nu le amintea de nicio femeie cu acele semnalmente. Rugă doi angajați pe care-i cunoștea de mulți ani să-l anunțe dacă au vreo veste.

Era târziu, iar interdicția de circulație îl găsi departe de casă. Avea asupra lui toate documentele oficiale, așa că nu-și făcea griji. Înfațișarea lui era de-așa natură încât patrulele aveau să-l bănuiască cu greu de activități subversive. La nevoie, putea să-i telefoneze lui Krause.

Conduse pe Bulevardul Exohes până acasă, fără ca cineva să-l oprească. Nici de data asta n-o găsisese; nu știa unde locuiește. Singurul lucru de care-și dădea seama, în vreme ce străbătea bulevardul, era că acum avea răsufierea diferită, sacadată, încât, în unele clipe, părea că avea să se prefacă într-un norișor și o să-l părăsească, o să se înalțe, lăsându-l „țărâni povara”⁸⁸, un om nefolositor, un leș cu capul aplecat pe volanul unei mașini și privind strâmb către beznele din Hades.

Așa își petrecu ziua dinainte, cutreierând singur, urmat de gânduri ca de un roi negru de albine. Astăzi Krause avea s-o întâlnească pentru chestiunea vilei. Își dădu seama că locotenentul se trezise cu noaptea în cap. Mai întâi, auzi sunetele scoase de pânțelele lui, apoi apa curgând vreme îndelungată - casa fu inundată de un miros îmbătător de săpun parfumat. De când Krause se instalase în casa lui, etajera băii, cea din fața oglinzii, se umpluse cu preparate cosmetice și cu săpunuri.

Girdot lăsa impresia că dormea încă și nu ieși în salon ca să-l salute. Deschise ușa biroului abia după ce, din spatele draperiei, îl văzu traversând strada și intrând în vilă. Părea foarte grăbit; ziua se anunța pentru el plină de semnături și de hârțogărie: itinerare de tren, întreținerea liniilor și a vagoanelor, camioane, aprovizionare, întreținerea stațiilor - o lume întreagă, iar deasupra cupolei acestui univers, colonelul Meisner, cel care folosea vechiul ei pian drept suport pentru farfurii cu resturi de mâncare.

Luă Chevroletul și merse în centru, ca să-și petreacă cumva timpul și să

nu se mai gândească. Unele vitrine, în vederea Crăciunului, încercau să ascundă lipsa de bunuri recurgând la stocuri anoste și la ornamente de sărbătoare vechi, din vremurile fără război. În încercarea disperată de a crea o atmosferă festivă, aprinseseră câteva lumini în plus și atârnaseră îngeri decupați din carton colorat, iar alături de ei agățaseră crengi împodobite cu ghirlande și funde. Lfteris se plimba leneș, căscând gura la ele; nu se grăbea să ajungă a fabrică. De altfel, nici acolo nu era de lucru; mașinile stăteau mute de săptămâni întregi.

Era a doua iarnă în care se vedea svastica fluturând pe Turnul Alb. Măcar vremea părea că n-avea de gând să aducă atâta ger ca anul trecut, când orașul fusese blocat în ghețuri până în martie. Chiar și foamea parcă se mai potolise puțin, căci în zori nu se mai vedeau cadavre pe străzi.

Se opri în fața unui magazin de pe Ermou și zări un ceas mare cu cuc, așezat la loc vizibil în vitrină. N-avea preț pe el, semn că totul era negociabil. Căsuța aceea cu țigla roșie și cu acoperișul înclinat îi aminti de zilele petrecute în Europa, la Paris și la Anvers. Într-un colț al vitrinei zări lipită steaua galbenă a lui David. Împinse ușa, auzind clopoțelul care-i anunța sosirea. În fața lui apăru un negustor palid, cu barbă albă și cu cămașă de aceeași culoare. Avea mijlocul prins într-o vestă neagră și groasă. În magazin nu exista încălzire; îți dădeai seama de asta imediat, după umezeala groasă care-ți pătrundea în nări - aceeași care înverzise pereții.

Intră în vorbă ca să-și omoare vremea. La început, bătrânul părea cam lipsit de chef, însă, având în sânge tradiția mai multor secole de comerț, îi făcu în cele din urmă hatârul. Vorbiră despre multe, dar și despre ceasul cu cuc din vitrină, care fusese adus în urmă cu cinci ani din Bavaria și stătuse agățat într-un conac de pe chei. Fusese vândut iarna trecută pentru o căldare de porumb. Ajunsese în mâinile lui chiar de la speculant, căruia îi plătise pe loc cinci lire de aur.

— O mișcare greșită, domnule, dar așa-i în negustorie, iar acum îl am aici și se umple de praf. Cine mai vrea s-audă ora bătând mereu? Aici încercăm cu toții să fim uitați. Pe noi ne alungă-n Polonia și numai unul Dumnezeu știe dacă o să ne mai întoarcem. Vi-l dau pentru o liră, altfel o să-l macine subsolul și umezeala. Gândacii nu știu cât e ceasul, domnule, iar ceasornicul va amuți în cele din urmă.

Girdot zâmbi trist. Moșul evreu era resemnat, copleșit de dezamăgire. Îl întrebă și despre mormintele evreiești.

— Aș vrea să știu, pe noi, cei care mai suntem în viață, unde o să ne-ngroape? Mă tem, nobile domn! Când ne va sosi timpul, vântul care-o să împrăstie frunzele de pe mormântul nostru o să fie cel al Poloniei? S-a dus pe apa sâmbetei Salonicul! Acum dărâmă cimitirul de parc-ar fi grajduri, și-l răscolesc. Secole de rugăciuni și de învățătură, sculpturi și inscripții, întregul Talmud scris verset cu verset pe marmură! Astăzi, nobile domn,

excavatoarele și camioanele sunt cele care sărbătoresc.

— Împachetează-l, îi spuse vârându-și mâna în sân și scoțând o liră din punguța atârnată de gât.

Ieși cu ceasul împachetat în hârtie groasă și legat cu sfoară. Dacă ar fi fost alte vremuri, ar fi râs, căci înainte de război în astfel de hârtie se înfășurau alimentele care lăsau urme de grăsime. Aruncă ceasul pe bancheta din spate a mașinii și porni către fabrică.

Poarta era încuiată și, deși avea propria cheie, bătu de două ori cu putere în lemnul noduros, ca să vadă dacă paznicul era la locul său. Trecu un minut până să-i deschidă, după ce mai întâi întrebă de două ori cine e. Paznicul era un refugiat bătrân din Cappadocia, care, atunci când pusese pentru prima oară piciorul în Salonic, știa foarte puțină greacă. Fără copii și rămas văduv de mulți ani, trăia la fabrică, în căsuța din curte, având grijă de țesătorie zi și noapte pentru o bucată de pâine cu brânză și o sticlă de rachiu. „Gortys” și el deveniseră una. Muncitorii îl luau peste picior, spunându-i că era timpul să înceteze să vorbească pe limba lui osmanlâie și să înceapă să latre.

— Ce mai e nou, Iordanis?

— Nimic, șefule.

— Ne-am ruinat de tot.

— *Yazık*, șefule.

— Ce vrea să-nsemne asta, măi?

— De păcat, sau cum se zice...

— *Yazık*, ce păcat, că bine zici! Îi răspunse. Ai grijă de mașină, mă duc în birou.

Toată curtea mare a fabricii „Gortys”, care fremăta de viață odinioară, acum era un ogor pustiu, acoperit cu buruieni arse de chiciura iernii. Asfaltul care ducea spre șopronul larg, rămas nefolosit multe luni, începuse puțin câte puțin să se subțieze, preschimbându-se, din cauza ploilor, într-un drum de pământ. Alese o cheie din mănunchiul pe care-l purta în buzunar și descuie lacătul cel mare.

Când intră, auzi un fâlfâit de aripi. Pașii îi răsunară pe ciment și speriară câteva păsări, făcându-le să zboare până la lucarne. Trecu pe lângă mașinile mute; unele dintre ele încă mai emanau mirosul greu al ultimei ungeri. Peste tot mirosea a fire de ață umede și a fier. Merse mai departe. Răsuflarea i se distinge în lumina ce venea dinspre lucarnele mari ale acoperișului înalt. Urcă scările cu pas lent, ascultându-și ecoul pantofilor.

În acea după-amiază, își dădea seama mai bine ca oricând că, dacă nu se hotăra, dacă nu făcea o mișcare, chiar și riscantă, era rândul lui, după Junkermann, să devină strigoii fabricii „Gortys”. În ambianța fabricii și-l amintea mai des; acolo îl vedea și mai clar pe Vasia cum se oprește în dreptul fiecărei mașini și le vorbește muncitoarelor cu acea privire diabolică plină de dorința amorului.

Intră în biroul său cu un simțământ ciudat, cu un vuiet în urechi și cu o ușoară amețeală, în vreme ce în nări îi pătrundea mirosul acela greu de colonie și de țigări egiptene. Se opri lângă geamul mare ce dădea înspre câmpuri, când i se păru că îi aude vocea. Vorbele lui miroseau a coniac... Vasia venise din Lumea de jos ca să-i spună ceva.

— Tu nu ești evreu, Vasia! strigă. Ei urcă aici zilele astea fiindcă le sunt distruse mormintele. Auzi, Vasia? Evreii! Și mortul meu, fiindcă i-au răscolit mormântul, i-au tulburat fântâna. Tu ce motiv ai?

Atunci parcă mai auzi un murmur; un târșăit de sunete prinse ca într-o horă dintr-un capăt în celălalt al biroului înghețat. Vocea mortului era acum mai clară și-i spunea că și el ucisese cândva un evreu, în Herson - pentru bani...

— Ce cauți aici, Vasia? Nu-i locul tău aici! Totul se destramă. De ce-ai venit?

Vorbea singur, tare, cercetând totodată cu privirea neliniștită fiecare scobitură și ungher al biroului. Nu voia să-i vadă pe undeva craniul vorbindu-i, deschizând și închizând gura fără gingii, fără buze. Voia să și-l amintească cu pielea roșie de la băutură, fierbinte de la flăcările amorului cu Hrysanna...

— Fugi, Girdot!

Se opri în loc, nefiind sigur că auzise bine.

— Fugi, Girdot! Fugi! Fugi!

Se înfioră, însă fără teamă, căci ținea la Junkermann. Tremură ca de la un frig banal și inofensiv - un simplu fior în fața necunoscutului, a vieții de apoi.

Își luă pălăria în mână și, livid, închise ușa biroului în urma lui. Coborî scările grăbit, îndreptându-se spre ieșire. Acum i se păru că aude mașinile în funcțiune. Răsuflarea îi deveni greoaie, ca și cum nasul și gura i se umpluseră cu scame de bumbac. Păsările continuau să bată din aripi sus, lângă lucarne.

— Fugi, Girdot!

Ieși în curte răsuflând greu și se îndreptă către poarta de la intrare. Iordanis îl privea cum vine spre el încruntat. Brusc, directorul fabricii „Gortys” îi aruncă toate cheile fabricii, pe care până atunci le ținuse strânse în pumn. Portarul le prinse în aer și se luă după el, îngrijorat. Girdot deschise portiera Chevroletului și intră.

— Unde să las astea, șefule? îl întreabă, aplecându-se spre geam.

— Dă-le liliecilor! Îi răspunse și accelerează mașina prin noroi.

Conducea prin oraș simțindu-și sudoarea pe piele. Un capitol al vieții sale se încheia, iar altul avea să înceapă odată cu apariția cucului ce vestea ceasul acela al serii: șapte!

Intră în casă cu pachetul de la magazinul evreului. Se gândi că ar putea fi un cadou pentru ea și, totodată, un simbol, o amintire a timpului lor

pierdut. Cucul e o pasăre solitară și nu obosește să-și trimită trilurile în pustietate. El însuși era un cuc, un singuratic al exilului, căruia vechiul său vis îi dicta să iasă în răstimpuri și să strige - că întotdeauna plănuise să se îmbogățească, să devină proprietar în cartierul Exohes și să îmbătrânească alături de ea, printre flori uscate, dantele și romane franțuzești.

Intră în baie și se spală cu apă rece ca să-și revină. Apoi deschise ușa micului dormitor, unde mai dormea uneori, când își părăsea canapeaua din birou. Scoase așternuturile și întinse unele curate din dulap. După care despachetă ceasul cu cuc și-l sprijini pe două perne înfățate într-o pânză albă, călcată. Știa că era absurd, însă voia ca acea odaie să fie pregătită să primească musafir, dacă va fi nevoie, dacă ea îl va accepta vreodată. Făcu focul în soba din birou și lăsă ușa deschisă pentru ca, sub efectul căldurii, dormitorul alăturat, marele salon și chiar crăpătura aceea neagră de sub ușa închisă a locotenentului să se dezmorească.

La șase și jumătate își aprinse o țigară și se postă la fereastra bucătăriei ce dădea înspre vila de peste drum. O lumină galbenă scâlda ghereta de pază, făcând casca soldatului să strălucească. Se lăsa ceața, galbenă și ea din pricina lămpii atârnată în primul pin din curte. Stinse luminile, ca să nu se vadă de afară, și își trase un scaun lângă fereastră. Afară era lumea lămpii și a încremenirii santinelei de la poarta înaltă de fier, iar înăuntru era el, așezat, un străjer solitar al propriului destin. Din când în când, câte o mașină spărgea în trecere liniștea străzii, în jurul orei șapte, un taxi opri în fața grilajului de fier, iar șoferul coborî ținând o hârtie în mână. Paznicul o luă, apoi ridică receptorul și începu să învârtă manivela mică. Așezat cum era, Girdot putea să vadă pe bancheta din spate a taxiului un singur pasager - era femeie, purta batic. Așteptând ca paznicul să-și termine convorbirea telefonică, taximetristul îi făcu acesteia un semn ca s-o liniștească. Apoi luă hârtia înapoi și se întoarse la locul său, la volan. Bariera se ridică, iar taxiul dispăru printre pini.

Își stinse țigara în chiuvetă și se ridică. Simțea doar o urmă de neliniște străbătându-i trupul - restul se măcinase odată cu anii.

Ieși pe poarta din față și se îndreptă spre paznic. Avu grijă să-i facă semn cu mâna de departe, ca să-i arate de unde venea și să-i amintească din nou că era el, cel pe care-l vedea în răstimpuri, vecinul, tovarășul de cameră al lui Krause, unul de-al lor. Când ajunse aproape de el, îi zâmbi și ceru să-l vadă pe locotenent. Paznicul, un băiat înalt de la țară, clătină din cap în semn de refuz. Atunci rosti numele sergentului și-i arătă santinelei telefonul, ca să-l sune. Paznicul oftă plictisit și ridică receptorul. Girdot îl auzi vorbind jumătate de minut, timp în care menționează o dată sau de două ori numele lui Krause. Era convins că sergentul, mâna dreaptă a locotenentului, avea să regleze chestiunea. După ce lăsă jos telefonul, santinela îi făcu semn să treacă prin lateral, ca să nu mai ridice bariera.

Lăsând poarta în urmă, se trezi în întunericul străveziu al curții celei

mari. Mergea acum pe sub copacii pe care odinioară îi cunoscuse unul câte unul, amintindu-și care dintre ei avea trunchiul ușor strâmb, care scosese rădăcini deasupra pământului, care oferea umbra cea mai deasă vara și care era cel mai îndrăgit de păsări, întinse mâna și mângâie unul la întâmplare; era un pin, iar acele lui îi înțepară palma - o ciudă, o cochetărie ca o răzbunare tandră, fiindcă nu-i mai îngrijea. Prietenele sale, acele de pin, umezite de iarnă, îi dădură o strângere grăbită de mână și-l lăsară să treacă.

Când se apropie de intrare, văzu taxiul oprit și, înăuntru, pe șoferul care aștepta. Trecu pe lângă el fără să-l privească și se apropie de ușa ascunsă pe jumătate de steagul nazist. Urcă scările în tăcere și ajunse în coridorul de la parter. Lumina era slabă; majoritatea birourilor erau închise la ceasul acela, încuiate cu cheia. Pe culoar era aprins un singur bec, vlăguit și el - austeritate de război. Din capăt se auzeau voci, cineva discuta. Prin crăpătura biroului de unde veneau glasurile răzbătea lumină.

Merse pe covorul lung și îngust ce fusese întins pe întregul coridor. Pășea fără să se audă nici cel mai mic sunet, așa cum se întâmplă adesea în vise. Sunetul pașilor era absorbit de firele dese ale covorului, pe când el se afunda cu totul în nodurile acestuia și în propria neliniște.

Se opri în dreptul ușii și trase cu urechea. Vocile, care se opriseră pentru o clipă, începură din nou. Cei care vorbeau erau bărbați, întrerupți în răstimpuri de un glas feminin. Conversația avea loc în franceză - așa-i spunea urechea, pe care o lipise de lemnul ușii ca să audă mai bine. Acea voce, vocea feminină, era vocea ei...

Îl auzi pe Krause spunând ceva pe un ton autoritar, mai întâi în germană, apoi în franceză. După aceea, îi ajunse la urechi un scârțâit de lemn - cineva mergea pe podea -, urmat de un răsfoit nervos de hârtii - apoi, liniște. Dacă n-ar fi plâns singur în dimineața dinainte, acum poate că ar fi lăcrimat. Era vocea ei! Ar fi recunoscut-o dintre mii de alte voci, dincolo de toate ușile închise.

Nu plănuise asta, însă o făcu de parcă ar fi fost în 1909, de parcă s-ar fi cocoșat din nou dinapoia acelor uși enorme ale Vilei Allatini. În decembrie 1942, Lefteris Zevgos se aplecă din nou și o căută cu înfrigurare, privind pe furiș prin gaura cheii. Avea patruzeci și cinci de ani, genunchii îl dureau uneori iarna, iar trupul îi devenise rigid. Aplecându-se, îi zări spatele și ceafa acoperită de batic. Încercă să-i găsească mâinile, măcar una... În cele din urmă, izbuti să zărească ceva. Era palma ei strângând brațul fotoliului, era Mirza, care simțea neliniște, care se lupta pentru acea casă, pentru vechea ei viață și pentru amintiri. Își propusese să-și salveze arca, luptând împotriva valurilor naziste.

Se ridică fiindcă-l dureau genunchii și se trase într-o parte, lipindu-și spatele de zid. Vocea locotenentului se auzea acum plină de furie; îl auzea limpede cum o amenință. Vorbea despre îndrăzneala ei de a deranja

Wehrmachtul pentru o chestiune ce fusese clasată și despre tulburarea pe care o provocase prin intermediul ambasadei Turciei. Ea nu părea speriată, ci îi răspundea pe același ton. Când locotenentul făcu referire la originea ei evreiască, se auziră scaune trase pe podea. Inima începu să-i bată puternic la gândul că poate unii dintre germani, enervați, aveau să iasă pe coridor sau în curte ca să fumeze.

Hotărî să nu riște mai mult de atât și părăsi vila tiptil, așa cum intrase. Se opri la poartă și-i spuse paznicului, pe jumătate în franceză, pe jumătate în germană, că locotenentul era prins cu treabă și că avea să treacă altă dată. Paznicul clătină din cap făcându-i semn să plece. Traversă fără să se arate grăbit sau tulburat, știind că germanul îl privea din ghereta lui. Jucându-se leneș cu cheile din mână, descuie ușa din față. Din bucătărie trecu în salon, iar de acolo merse la ușa din spate, unde odată se aflase grădina lui Sanne, iar acum se hârjoneau pisicile din cartier.

Urcă în Chevrolet și porni motorul. Conduse încet, fără lumini, pe drumul de pământ din spatele casei și merse să stea la pândă la ceva distanță de vilă. Socotea că, dacă nu apărea vreo încurcătură, taxiul avea să se îndrepte către centru. Opri motorul și se puse să iscodească din strada laterală. În răstimpuri, treceau camioane sau Mercedesuri negre cu stegulețe roșii, care, fiind proaspăt spălate, străluceau sub luminile bulevardului. Aprinse o țigară și își aduse aminte de vocea pe care o auzise la prânz în fabrică: „Fugi, Girdot!” Oare venea dinlăuntrul său sau era cu adevărat ecoul unui suflet care-l ocrotea și îl sfătuia de acolo, din lăcașurile Lumii de jos? Și ce erau acele păsări captive din fabrică, care, cuprinse de panică, se izbeau de ferestre și de lucarne?

Gândurile i se curmară brusc când văzu taxiul coborând dinspre vilă. Porni motorul și așteptă. Nu exista vreun motiv de grabă, căci taxiul mergea încet, iar șoferul stătea de vorbă cu clienta așezată pe bancheta din spate, îi lăsa să treacă și se luă după ei, în vreme ce Bulevardul Exohes era tot mai prins în îmbrățișarea ceții odată cu trecerea orelor.

Centrul, ca de obicei, era mai populat; magazinele care deschiseseră dimineața începuseră acum să-și coboare grilajele. Taxiul se opri la Palatul Stein. Girdot trase pe marginea drumului și opri motorul. Ieși fără s-o scape din ochi. Purta un palton cafeniu și un batic crem. În mână ținea o poșetă în aceleași nuanțe, în strânsă armonie cu pantofii care acum stăteau nemișcați pe trotuar, aliniați unul lângă celălalt ca o pereche de ochi. Avea un aer pierdut și arăta de parcă n-ar fi știut precis unde voia să meargă. O urmărea cum își ține strâns geanta, neliniștită. O doamnă din lumea bună, singură într-un oraș necunoscut, într-o piață cu pete roșii pe acoperișuri și la balcoane, steagurile naziste.

Își strânse trendul și își coborî pălăria. Voia s-o observe puțin în tihnă, s-o urmărească așa cum făcuse și ea, cu ani în urmă, pe vaporul ce se îndrepta spre Anvers. Voia să devină măcar pentru o clipă umbra ei în

ceață, să-i urmărească pașii sau capul când privea la jalnicele vitrine, poșeta pe care o deschidea și o închidea împărțind bani zdrențăroșilor care se apropiau. Cândva, aici fusese orașul ei, iar bărbatul cu trenzi care o urmărea acum îi fusese tovarăș în vise.

Ieși pe faleză, înaintând pe trotuar. Trecu prin fața restaurantului „Olympos Naousa” și coti pe străduța din stânga, iar în scurtă vreme se opri la intrarea hotelului „Luxembourg”, gata să intre. Atunci mări pasul și, ajungând în spatele ei, o apucă de braț.

— Vreți să ne plimbăm puțin împreună? o întrebă politicoș, scoțându-și pălăria.

La început, femeia își trase mâna brusc, căci se temuse că probabil cineva încerca să-i smulgă poșeta.

— Mirza, sunt eu, Lefteris...

Îl privi cu ochi speriați. Fardul gros din obraji nu izbutea să-i ascundă paloarea ce i se răspândise dintr-odată pe chip. Acum nu mai făcea nicio încercare să-și tragă brațul, ci doar îl privea. Buzele ei, încă vopsite cu rujul de după-amiază, începură să tremure încet, iar ochii ei îl cercetau încontinuu - ochii ei...

— Hai să nu stăm în mijlocul drumului!

O prinse de braț și o împinse ușor. În acea clipă, drumul le fu tăiat de o familie încărcată cu valize și boccele, cu steaua galbenă vizibilă pe haine. Se dădură deoparte cu ochii plecați și așteptară puțin. Apoi, începură să meargă împreună, pășind foarte încet. Se vedea că pe ea n-o mai țineau picioarele.

— Îmi permiți să-ți ofer un ceai?

Încuviință din cap în tăcere. Acum putea s-o ducă oriunde voia, s-o răsucescă, s-o pună să alerge, s-o pună să se așeze pe jos sau să se întindă pe pat. O împinse delicat pe pantă în jos, către intrarea laterală a hotelului „Méditerranée” știind că în el restricțiile de oră nu se aplicau. Însă trebuia să găsească cât mai iute sala cea mai liniștită, ca să nu-i compromită onoarea, fiindcă pe mâna ei tremurândă se vedea clar verigheta.

Urcară la primul etaj și se așezară într-un salon retras de lângă fereastră. O ajută să-și scoată paltonul și să-și aranjeze poșeta, mănușile și baticul. Era mai mult decât vizibil că-i tremurau picioarele; la fel și mâinile, pe care i le simți reci când i le prinse ca s-o ajute să se așeze.

Un alt lucru pe care-l remarcă de la bun început la ea fură cele câteva fire albe deasupra frunții. Calendarul trupului, care nu greșeste niciodată, mărturisea că Mirza avea acum patruzeci și unu de ani.

— Ești bine? o întrebă tandru.

Tonul vocii lui, privirea, atenția cu care o ajutase să se așeze, toate arătau la el o grijă studiată, o liniște echilibrată. Adevărul însă era că un cântec de jale îl sfâșia vers cu vers pe dinăuntru.

— Mai am nevoie de un răgaz, înțelegeți...

— Da, înțeleg... Ceai?

Dădu din cap că da și se așează mai confortabil.

— Cum ai ajuns aici, Lfteris? îl întrebă după o scurtă vreme.

— Aici locuiesc, dar întrebarea asta-i mai degrabă potrivită pentru tine. Tu cum ai ajuns aici? Sau cred că știu, casa... Vezi, încă mai ascult pe furiș...

Își ridică privirea spre ea, zâmbind cu tristețe.

— Încă ascuți pe furiș? Dar sultanul a murit, dragostea mea.

O spuse prematur, fără ca el să se aștepte la asta. Un cuvânt cutremurător, cuvântul adorat, se grăbise să iasă de pe buzele ei. Voi să-i apuce mâna, să înceapă să i-o sărute, s-o muște tandru, să și-o strecoare pe sub cămașă, pe pieptul lui.

— Mi-ai spus „dragostea mea”?

— Din nostalgie, scumpul meu, am vrut să-mi aud din nou vocea rostind-o. Însă...

— Însă...?

— Au trecut atâția ani, dar încă-mi amintesc cum era să te iubesc fără motiv - din instinct. Îmi era foame de tine... acum, toți anii aceia de demult se întorc...

— Greșit, dragostea mea!

Îl privi, căznindu-se să zâmbească.

— Ce vrei să spui?

— Anii de demult n-au plecat niciodată, au rămas aici și ne-așteaptă. În Exohes există un ceas care s-a oprit și așteaptă ca cineva să-l întoarcă.

— Am soț și copil, Lfteris...

Ospătarul se opri lângă masa lor, așteptând comanda. El îi ceru să-i toarne coniac în ceai. Dacă n-aveau, orice altă băutură se găsea la îndemână.

— Înainte să vorbim despre vremurile de altădată, vreau să te întreb ceva ce nu suportă amânare. Ce ți-a spus locotenentul? Am ajuns să-l cunosc. Vocea lui te amenința.

— A lovit în punctul slab, asta a făcut! Maminii⁸⁹ sunt israeliți vechi, care-au devenit musulmani.

— Dar asta s-a petrecut acum trei secole!

— Asta i-am spus și eu, însă mi-a răspuns că o astfel de pată nu se șterge niciodată. A mai spus și că, potrivit legilor de la Nürnberg, sunt impură și suspectă, așa că...

— Totul se rezumă la denunț, Mirza. Mai simplu, la trădare. Să ți-o spun altfel: dacă cineva te trădează că ai rădăcini evreiești și le-ascunzi, greu o să scapi. Preferă să încolțească câțiva nevinovați decât să le scape câțiva evrei - ura lor e fără margini. Câțiva creștini de-ai noștri s-au dus și s-au dezbrăcat în fața lor ca să le-arate că nu sunt circumciși și că au căzut victime calomniei. Să nu crezi c-au scăpat... mai ales dacă e și avere la

mijloc.

— De aceea, mi-a spus locotenentul, și a subliniat asta, să fac bine să nu mai insist pentru casa mea, altfel...

— Altfel?

Văzu că își scosese batista din geantă și o ținea în mână.

— Altfel... Așa a zis și a scos din sertar o stea galbenă să mi-o arate.

— Ei știi unde locuiești?

— Desigur. Până azi după-amiază nu aveam niciun motiv să mă ascund.

Lefteris își aprinse o țigară și încercă să analizeze situația. Evenimentele luaseră o întorsătură neașteptată.

— Nu știi ce se petrece în țările supuse Reichului! Turcia e-n afara războiului, însă noi vedem și trăim toate astea în fiecare zi.

— Ce-o să facă, adică?

— O să-i trimită pe toți în Polonia, așa se spune. Mirza, ești în pericol!

— Nu sunt evreică, Lefteris, iar pe deasupra, am cetățenie turcă. Despre ce vorbești?

— Când o să izbucnească furtuna, crezi c-o să stea cineva să se uite la asta? Mai e ceva...

— Ce anume?

— Locotenentul care-ți vorbea - sunt în măsură să știu asta - vrea să-i bage bețe-n roate lui Meisner, superiorul lui. Dacă te-nfundă cu legile rasiale, Meisner iese prost în ochii lui Merten⁹⁰ însuși, fiindcă a încercat să susțină cererea unei evreice ascunse. Toate astea par o nebunie, dar nu poți să-ți închipui cât de reale sunt! Ai văzut evreii de-afară, cu steaua în piept. Spune-mi, are asta vreo logică? Ai fi putut vreodată să-ți închipui așa ceva?

— O să-i telefonez soțului meu, are cunoștințe printre autoritățile de la Constantinopol...

— Trebuie să te ferești, Mirza! Încă n-ai înțeles, dar în oraș, în anii ăștia, umbrele conduc totul.

— Și casa mea?

— Casa ta... uită de ea! Oricum, cererea ta n-avea prea multe șanse încă de la început.

— Dar rechiziționarea e ilegală!

— Ascultă-mă, Mirza, te rog! Acum, în acest oraș, dreptatea și logica sunt în afara legii. În clipa asta, în vreme ce noi vorbim, s-a dat frâu liber la vânzări, cumpărări și abuzuri, iar în fiecare dimineață, în fața închisorilor au loc execuții. Ce naiba ți-a venit să vii? Mă topesc văzându-te după atâția ani, dar e greșit că ești aici!

Îl văzu că își pipăie buzunarele costumului, voind poate să aibă la îndemână o batistă, pentru orice eventualitate.

— Am venit să salvez ce eram noi odată.

— De ce n-ai vrut să vii după război?

— Fiindcă atunci ar fi fost prea târziu pentru casă... pentru că nu există întotdeauna un motiv clar pentru toate. Tu de ce te-ai dus la Anvers? De ce te-ai întors din nou aici? Soarta, *mon amour*, ea e cea care hotărăște totul. Am impresia că doar musulmanii îi acordă importanța pe care o merită.

— Ce spune soțul tău musulman despre soartă?

— E grec din Constantinopol, dragul meu. Am devenit creștină și acum trăiesc lângă franco-levantini și romei. Vezi, sângele vostru mă atrăgea încă de pe atunci...

— Și cum poți citi soarta, așa cum spui, dacă-i scrisă într-o limbă necunoscută?

— N-o citești niciodată, Lefteris, n-ai cum. Pleci capul și o accepți.

— Nu pot accepta că soarta ta e Krause! Ascultă-mă, dac-o să vrea să încheie chestiunea referitoare la tine în seara asta, o să aibă o singură opțiune și o s-o îndeplinească iute: o să te denunțe la autoritatea competentă drept evreică, informând totodată Comandamentul despre gafa lui Meisner. Atunci o să te-aresteze, iar tu o să începi să protestezi că n-au dreptul, fiindcă ești cetățean al Republicii Turce, și vei continua să protestezi, iar eu voi alerga, în zadar poate, să bat pe la uși și să implor. Bărbatul tău o să facă presiuni pentru ca ambasada să facă vreun demers și, până să fie analizat cazul tău de către birocrăția militară, tu vei fi probabil deja în Polonia. Sunt aduse mai multe vagoane, înțelegi ce-ți spun? E totul organizat de-acolo, de unde-ai fost după-amiază, la Transport Kommandantur. Stă-n puterea lui Krause să fii urcată printre primii în vagon, crede-mă!

Luă ceașca de ceai aburindă și-l ascultă mai departe cu atenție.

— Din câte-mi spui, chiar e grav! Îi răspunse ea după scurtă vreme.

— După părerea mea, da! Din câte îl cunosc pe Krause, își rezolvă treburile de obicei fără să piardă vremea.

Cazul tău o să-l preocupe cât un bărbierit matinal.

— Tu cum de-l cunoști atât de bine?

— Pot să-ți confirm toate astea și, pe deasupra, faptul că sforăie în somn.

— Te rog, Lefteris, fără glume la ora asta...

— Nu glumesc deloc. Krause locuiește în casa mea. Nu rechiziționează doar vile, ci și odăi de prisos. Am petrecut câteva seri împreună cu locotenentul, și poate chiar l-aș fi plăcut, dacă n-ar fi fost nazist. Ne-au unit limba franceză și coniacul pe care-l aduce acasă.

O clipă i se păru că nu-l mai asculta; se gândea. În câteva ore, programul i se dusesse pe apa sâmbetei, iar viața lua o turnură periculoasă și fără ieșire.

— La ce te gândești?

— Nu mă pot gândi la nimic, mi s-a făcut frică...

— Ți-aș sugera să pleci de la hotel. Mai precis, să stai departe de orice hotel, măcar până-l trag de limbă pe Krause. Ai multe bagaje?

— Două valize mari. Totuși, vreau să te mai întreb o dată, dar nu vreau să te supăr.

— Ce e? Spune-mi!

— Ești sigur că nu exagerăm? Poate-ar trebui să merg la hotel să dorm și vorbim din nou mâine, pe lumină?

— Dacă te-am tulburat fără motiv, îți cer iertare dinainte, dar nu pot să-ți ascund faptul că sunt îngrijorat. Nu putem fi siguri de nimic până nu vorbesc cu Krause. Sper doar să nu-l prind într-o dispoziție strict oficială. Atunci își închide gura și nu mai scoate o vorbă, iar eu știu că a venit momentul pentru coniac. O să am grijă să-mi procur o sticlă de pe piața neagră, să fie. Acum însă va trebui să merg jos la recepție și să caut un angajat pe care-l știu de mulți ani. O să-l întreb dacă ne poate găsi vreo odaie într-o pensiune uitată.

— În afara hotelurilor știute?

— Într-un loc nedeclarat, ca să te poți ascunde acolo câteva zile, dacă va fi nevoie. Toate hotelurile sunt verificate, de-asta să fii sigură. Se știe precis cine intră și cine iese.

— Fă cum crezi, îi răspunse scoțând un oftat.

— Așteaptă-mă aici. Nu te mișca, n-o să întârzii! Îi zise atenționând-o cu degetul și se ridică.

Coborî cu pași lenți treptele primului etaj și se îndreptă spre recepție.

— Stelios nu lucrează-n seara asta? îl întrebă pe bărbatul care aranja niște chei în casete.

— E pe-aici, domnule. Vedeți la ieșirea din spate, cred că ajută pe cineva acolo.

Îi mulțumi printr-o înclinare a capului și se îndreptă către ieșirea din spate, care da în strada laterală dinspre mare. Deschise

usa de lemn cu vitraliu și-l văzu stând afară și fumând.

— Nu ți-e frig, mă pehlivane?

— Bine-ați venit, domnule Eugène, îi răspunse un bărbat scund, cu papion și vestă.

— Unde ți-e, mă, paltonul?

— L-am lăsat înăuntru. Mi-au spus c-au nevoie de mine doar două minute, să car niște valize. Încă aștept. Cum i-ai văzut dumneata, așa i-am văzut și eu.

Brusc, Lefteris încremeni. De la această ieșire a hotelului „Méditerranée” putea să vadă cea mai mare parte a hotelului „Luxembourg”. Chiar la colț era parcat unul dintre vehiculele militare obișnuite ale Wehrmachtului, iar doi ofițeri ai Gestapoului discutau la intrare, ținându-și în mâini mănușile de piele.

— Ce se petrece acolo, măi Stelios?

— Caută pe cineva. Au venit și la mine și mi-a pus întrebarea interpretul. O femeie, cică, din lumea bună, care stă-n hotel. E evreică și au ordin s-o ducă la Gestapo, iar de-acolo, Dumnezeu cu mila...

— Diavolul, vrei să spui...

— Ei, bineînțeles, diavolul, domnule Eugène. Ce treabă are Dumnezeu cu ăștia? Dar spune-mi, voiai ceva?

Girdot își urmări puțin răsuflarea ieșindu-i ca un abur în umezeala nopții. Era important să nu pară deloc îngrijorat.

— O odaie vreau, măi, departe de văzul lumii. Poți să-mi găsești?

Stelios zâmbi și trase un ultim fum din țigară, înainte s-o arunce pe stradă.

— E măritată, domnule Eugène?

Fu rândul lui Girdot să zâmbească.

— Nimic nu-ți scapă, vulpoiule! Stai liniștit, că nu te las așa, o să ai un bacșiș gras.

— O să vă dezamăgesc, domnule Eugène. Pentru următoarele zile nu mai e nimic.

— Aici la hotel? Poate la cele nedecarate?

— Nici să nu te gândești! Aici și pereții au urechi!

— Eu cred că poți găsi ceva.

— Nu mă necăji, domnule Eugène, ai milă! Chiar n-am. Peste câteva zile, poate... Dar te poți descurca dac-o duci într-una din alea evreiești.

— Ce vrei să spui?

— Au golit atâtea case. Spargi într-o seară lacătul și intri. Pe multe le-au lăsat așa cum erau, cu mobilă și așternuturi. Mi-am notat câteva, dacă vrei...

— Nu merge așa, măi Stelios, vorbim de-o doamnă, nu pot s-o târăsc oriunde.

— Atunci stăpânește-ți focul câteva zile, iar când găsesc un loc, ți-l păstrez. Ce spui?

— Poate că da, îi răspunse și intră.

Jos, la bar, comandă ceva de băut - orice se putea găsi -, apoi începu să urce încet scările. O găsi privind marea pe fereastră. Ținea încă ceașca de ceai în mână; poate că încă-i ținea palma caldă și de aceea nu se grăbea s-o așeze pe masă. Purta o cămașă albă simplă, chiar sobră. Fusta, dintr-un postav gros cafeniu, atârna în jos ca o umbrelă, acoperindu-i pe jumătate pantofii.

— Pari tulburat, s-a întâmplat ceva...

Se așează dinaintea ei și își descheie haina.

— Mulți ani mi-am imaginat întâlnirea noastră. Îmi spuneam mereu că ne-am fi adus aminte la tot pasul ba de una, ba de alta, că ne-am fi lămurit neînțelegerile, c-am fi încercat să descoperim acele furtuni care ne-au despărțit. Dar timpul zboară, iar eu încă n-am apucat să te întreb lucrul

cel mai important...

— Întreabă-mă.

— Ai fost fericită până acum?

— Să vorbim mai întâi despre tine. Eu cred că tu n-ai fost.

— Cum ai ajuns la concluzia asta?

— Niciun om fericit nu-și schimbă numele, își dădu seama că-i zâmbea defensiv.

— E greu să accepți asta, Lefteris, e vorba de orgoliul nostru. Și eu, în locul tău, tot așa m-aș simți.

— Însă acum, *ma chérie*, trebuie să te aduc în prezent.

— Ai dreptate, există și prezentul, mai ales el. Ai venit tulburat să-mi spui ceva, iar eu, în loc să te ascult, trăncănesc.

— Încă n-am izbutit să-ți găsesc odaie pentru diseară. Gestapoul se află în fața hotelului „Luxembourg” și te caută!

Se mișcă în fotoliu și lăasă ceașca pe masă. Expresia i se schimbase.

— I-ai văzut chiar tu?

— Cu ochii mei! Chiar am întrebat și mi s-a spus că sunt în căutarea unei evreice înstărite. Încep cu lucrul cel mai important: unde sunt documentele tale de călătorie?

— Le am la mine, în poșetă.

— Asta-i prima veste bună pe ziua de azi! Va trebui, desigur, să uiți de lucrurile tale. În clipa asta, probabil ca sunt sus, în odaia ta, și deja au întors totul pe dos! Te caută ca să te aresteze, Mirza, iar tu n-ai unde să dormi diseară. Nu te pot duce la mine, fiindcă m-am procopsit cu un nazist, care umple toată casa cu săpunuri și spume parfumate. Vezi, dragostea mea, sunt din nou în afara visului, de vreme ce nici măcar în casa mea nu te pot invita. Cum îți pare asta?

Ea izbucni brusc în râs, în vreme ce el o privea uluit.

— Scuze, *mon amour*, dar viața-i atât de amuzantă, iar tu o descrii atât de fascinant!

— Dacă-mi spui „dragostea mea”, să știi că nu mă mai tem de nimic! Îi șopti, luându-i mâna.

— Iartă-mă, îi spuse ea, retrăgându-se. În ciuda tuturor necazurilor mele, uit mereu că nu mai am șaptesprezece ani. Îți spun așa ca să fac clipa mai ușoară, crede-mă! Acum suntem amândoi într-un balon cu aer cald și trebuie să aruncăm toți bolovanii ca să ne înălțăm, poate izbutim să ne salvăm. Înțelegi de ce-ți spun *mon amour*? Ca să arunc greutate și să luăm înălțime.

— La vorbe ai fost întotdeauna cea mai iscusită. Eu săpam, iar tu îmi citeai poezii franțuzești, eu tăiam crengi, iar tu scriai pagini întregi în jurnal. Ai învățat să îndrumi cuvintele cu biciul, la fel ca Theodoros, vizitiul - ți-l amintești pe Theodoros? Lei cuvintele și le întorci pe dos ca pe cauciucul de la bicicletă. Ca acum, când îmi spui că „dragostea mea”

înseamnă baloane cu aer cald... Părea enervat, și încă nu încheiase.

— Dar am învățat și eu să vorbesc frumos, *ma chérie*, chiar dacă nu sunt educat. Am învățat și eu să farmec cu vorbele...

— Femei frumoase, ca cele din Anvers, să zicem...

O privi plin de dragoste și de ranchiună.

— Erai acolo, în cele din urmă? Spune-mi, erai în spatele meu, lângă mine? Da, eram cu Sanne, cu dulcea mea Sanne, care tot ce a izbutit să facă pentru mine cât a trăit a fost să devină o micuță Mirza...

— Te rog, nu vorbi așa!

Chelnerul se opri lângă masa lor cu o sticlă de vin și o așeză între ei.

— Lasă două pahare!

— Unul! sări ea.

— Două, Nikos, ascultă-mă pe mine! Lasă două!

Mirza se întoarse către fereastră, prefăcându-se că privește marea - nazuri copilărești, tertipuri și jocuri. Fiica lui Alperen Bey se purta ca o fetișcană, de parcă nu se săturase de amor.

— Nu mai ești musulmană, poți să bei. Va trebui să rămânem multe ceasuri în ungherul ăsta, până să plece Gestapoul de la „Luxembourg⁴⁴. Mi-ar plăcea să te invit la masă, însă jos la restaurant e mereu plin de nemți. Așadar, o să stăm aici și o să așteptăm.

— Să așteptăm ce?

— Ca noaptea să devină mai liniștită și mai întunecată.

— Și-apoi, Lfteris? Ce-o să se întâmple apoi?

— Am făcut un jurământ atunci, în tinerețe. Știi, lucruri din copilărie, adică profunde și de neșters. I-am promis lui Abdul-Hamid c-o să te protejez mereu. Noptile poate c-au devenit mai dure și mai periculoase, *ma chérie*, dar sunt întotdeauna magice. Ridică-ți paharul, căci te-am regăsit!

Farurile Chevroletului luminară poarta dublă. Trase frâna de mână și o privi.

— Puțină răbdare, îi șopti.

Ieși în ger, strângându-și trendul cu cordonul. În depărtare se auzeau câini lătrând. Burnița atât de mărunț, încât s-ar fi zis că noaptea avea o sită sub nori, lăsând să cadă doar acele picături mici cât vârful acului, înaintă pe noroiul înghețat ce-i jupuia tălpile pantofilor. Tot pământul de jur împrejur era zbârcit de ploi și împietrit de vânturile câmpiei ce coborau dinspre Nord, șerpuind prin albiile formate de Axios și Gallikos și spulberând tot ce întâlneau în cale - de la câmpurile de cartofi ale șesului până la docurile portului.

Ridică pumnul și începu să lovească în ușă cu toată puterea. După câteva bătăi, se opri ca să-și tragă răsuflarea și să audă ce se petrecea dincolo de împrejmuirea curții. Inscripția „Gortys S.A.” era aproape

ștearsă, căci se afla acolo încă din vremea când fabrica lucra în trei schimburi, iar camioanele începeau să încarce așternuturi și lenjerii albe încă dinainte de crăpatul zorilor. Un liliac, deranjat de farurile automobilului, zbură deasupra capului său și dispăru dincolo de zidul înalt.

— Iordanis! Unde ești, mă? Iordanis, eu sunt, deschide! Întoarse capul încercând s-o vadă, însă fu orbit de lumina farurilor. Încă nu putea să creadă că-i fusese alături câtă vreme condusesese. Stând în fața porții încuiate, simți că i se taie picioarele, fiindcă-i trecu prin minte că situația avea să-i scape din mâini, iar el avea să țină, în loc de volan, doar niște hățuri, pierzându-le apoi și pe acestea, căci avea să i le smulgă o umbră, năluca unui vizitiu învățat s-o plimbe pe fata beiului încă de când era mică.

— Șefu', dumneata ești? se auzi vocea paznicului de dincolo de poartă.

— Eu, naiba să te ia! Deschide înainte să ne audă toți vecinii!

Se întoarse la mașină cu pas nervos. De îndată ce poarta se deschise, conduse Chevroletul până la fabrică și, cu geamul coborât, îi strigă paznicului să încuie bine în urma lui și să nu mai deschidă nimănui.

— Parcă-i bătuită, Lfteris, îi auzi vocea.

— Nu parcă, *este* bătuită!

Se întoarse și o văzu privind neliniștită în jur, ca și cum ar fi așteptat să-i încercuiască primele suflete damnate.

— Glumesc. E o fabrică de textile pe care a închis-o războiul, nici mai mult, nici mai puțin. N-avem altă soluție, Mirza, asta o să fie palatul tău, câtă vreme va fi nevoie. Iordanis e un om bun și-i credincios ca un câine. „Gortys” e însăși viața lui, pâinea și traiul lui de toate zilele. Fiul pe care nu l-a avut niciodată sunt eu, înțelege?

Clătină din cap că înțelege. Nu prea vorbea, încerca doar să cuprindă cu privirea cât de multe putea.

— În seara asta pot să rămân până-n zori, ca să te-ajut să te instalezi, să nu să te sperie pustietatea. Krause e de serviciu până dimineață și n-o să fie acasă, așa că n-o să se mire dacă lipsesc. Până mâine la prânz o să-ți aduc haine și orice altceva o să ai nevoie.

Făcură doi-trei pași prin semiîntuneric, apoi ridică o mică manetă, aprinzând un șir întreg de lumini, până la ultimele mașinării din capăt.

— E frig aici, spuse ea și-l apucă de braț.

— Aici da, dar sus, în birou, o să fie bine, o să aprindem soba.

Mergeau ascultându-și ecoul pașilor pe ciment. Ea îl ținea de braț, asemenea perechilor de vârstă mijlocie de ?e faleză din după-amiezile de duminică. Aminteau de locuitorii Salonicului care mergeau să-și facă o fotografie la Turnul Alb, așezându-se dinaintea bărbaților cu șorturi albe și trepieduri galbene. Lfteris ținea în mână o lanternă. Când ieșiră de pe culoarul larg care trecea printre mașini, întâlniră întunericul ce-i aștepta pe trepte, dar și pe coridoarele de la etaj.

— Iordanis, stinge toate luminile! strigă de răsună toată tesătoria.

— Le-am aprins doar ca să vezi pe unde calci, îi explică acesta.

— Nu trebuie să se vadă lumini în fabrică! Avem interdicție, s-a dat stingerea de frica bombardamentelor. Se trezire în întuneric, ghidați doar de bagheta luminoasă care ieșea din lanternă.

— Aici sunt trepte, ai grijă! o ghidă el, împingând-o cu blândețe să urce înaintea lui, în vreme ce-i lumina treptele una câte una.

— Nu te teme, vin în urma ta. Mergi înainte!

— Unde-a plecat Iordanis? îl întreabă.

— La căsuța lui, care e lângă poarta de la intrare. O să fie la dispoziția noastră în caz că avem nevoie de ceva.

— Nu te-a întrebat despre mine?

— E un refugiat, *ma chérie*, și e bătrân. Ochii lui au văzut multe și nu-l mai surprinde nimic.

— Nu-mi spune că sunt șoareci aici! exclamă ea la un moment dat cu o voce stridentă, pășind pe ultima treaptă.

— Nu, *ma chérie*, i-am mâncat pe toți iarna trecută.

Râsul ei în mijlocul întunericului, ca nașterea zorilor. O strânse ușor de mână, sub pretextul că erau obstacole în față.

— Văd, măi, nu te teme! Îi spuse.

Lipsa ei de griji în mijlocul întunericului... Venirea ei, care preschimba tinerețea într-o maree, făcându-te să crezi că-i doar un pârâiaș ce curge și se pierde, însă deodată, de dragul ei, această tinerețe se preface într-un flux și revine.

Pipăi încuietorea biroului și vârî cheia.

— Avem lumină, însă n-o putem lăsa aprinsă multă vreme. Suntem în turnul clădirii și se vede de peste tot. Răsuci cu două degete întrerupătorul negru de os, iar becul agățat de un cablu murdar își răspândi lumina slabă.

— Dacă am fi într-un aeroport, aici ar fi turnul de control. Vei înțelege totul mai bine mâine-dimineață.

— Miroase a aer închis și a țigări.

— Așa sunt ascunzătorile, *ma chérie*. În curând o să miroasă și a parafină.

Scoase o lumânare groasă din birou și o aprinse.

— Stinge lumina!

— Regizezi o noapte magică, comentă ea, dându-i ascultare și închizând întrerupătorul.

— Dă-mi mâna! Îi ceru el cu gingășie.

Ținându-i palma amorțită, o conduse dinaintea celor două geamuri mari. Unul dădea înspre hala uriașă cu mașinile de țesut, iar celălalt, către întinderea vastă cu depozitele, tăbăcăriile, frigiderile și atelierele mecanice care ajungeau până jos, în port.

— Ce sunt alea? îl întreabă arătând spre niște bastoane lungi care zgâriau

stelele.

— Reflectoarele nemților din port. Așa brăzdează cerul în fiecare noapte, căci se tem și ei de întuneric. Țsta-i războiul, Mirza, să-i fie frică fiecăruia de celălalt și amândurora de întuneric.

— Eu, care nu mă tem de întuneric, unde o să mă instalez, mai precis?

— Uite, domnița mea, asta va fi de acum odaia ta. Mâine vei avea așternuturi și pături. Acum vom aprinde soba și ne vom așeza lângă ea, pe scaune. E aproape ora trei, iar eu voi pleca înainte să se crape de ziuă. Ai două ore ca să-mi povestești viața ta, din clipa-n care m-au luat la război și până acum. Dacă mă refuzi, atunci o voi completa cu propria-mi fantezie, fumând în curte până dimineață.

De îndată ce-și scoase hainele, aprinse soba și așeză pe ea ceainicul plin cu apă și cu o mână de tei. Apoi își târî picioarele până la bucătărie, turnă puțin ulei și niște oregano pe o bucată de pâine uscată și se așeză la masă ca să ia micul-dejun. Afară era o zi rece; bătea vântul de Nord, zguduind în răstimpuri obloanele. Se ridică și, pe când deschidea fereastra ca s-o prindă în cârlig, îl văzu trecând strada și venind spre casă cu un pas obosit. Se uită la ceas; locotenentul era punctual ca un tren german. Tura de noapte i se încheiase la ora prestabilită, iar acum se întorcea. Între timp, apa din ceainic începuse să fiarbă, iar aroma florilor uscate de tei se răspândi în toată casa.

Se așeză din nou la masă și începu să mestece încet și lipsit de expresie. Îl auzi intrând, apoi descuindu-și odaia. Krause încuia ușa întotdeauna, de parcă ar fi păstrat acolo toate relicvele glorioase ale dinastiei de Hohenzollern. Lfteris se ridică și merse la el în birou ca să verifice soba. Ceainicul șuiera ca un tren vechi, împrăștiind pretutindeni aroma de tei. Îl auzi apropiindu-se și întoarse capul.

— *Bonjour*, locotenente!

— *Bonjour*, *monsieur* Girdot!

— Cum a fost tura dumneavoastră, dragul meu? Doriți să bem împreună un ceai de tei? Vă asigur că e una dintre cele mai gustoase băuturi. O să vă ofere un somn liniștit.

— Ar fi minunat, dragă Girdot, însă va trebui să mă spăl, să-mi schimb uniforma și să mă întorc la birou. De fapt, socotesc că eu și patul meu ne vom întâlni abia diseară, târziu.

— Ce păcat!

— Totuși, n-ar fi o idee rea să beau ceva cald înainte să plec. În câteva clipe, dacă nu vă deranjează...

— Când îmi spuneți, vi-l și fac. Îl vom bea cu miere, e o combinație de neegalat.

Se așeză din nou la masă, continuând să-și mănânce încet micul-dejun frugal. Sunetele din baie ajungeau până la bucătărie. Aștepta să simtă din

clipă-n clipă mirosul săpunurilor lui. Se ridică și închise ușa, așezându-se din nou. Minte lui încerca să pună în ordine toate treburile pe care le avea de făcut în acea zi. Oboseala și neliniștea din timpul nopții îl împiedicau să descopere ce simțea cu adevărat după întâlnirea cu femeia vieții sale, o întâlnire care întârziase douăzeci și cinci de ani. O mai iubea oare după atâta vreme? Putea să iubească la fel o femeie trecută de floarea tinereții, căreia-i apăruseră deja primele fire de păr alb?

Da, o iubea, își dădu seama după scurtă vreme. Simțea, desigur, oboseala unei bucurii care întârziase mult, atât de mult, încât genunchii nu-i mai erau atât de zvelți, încât să sară în sus, sărbătorindu-i venirea. Dar ce altceva, dacă nu iubire, putea fi acea tresărire și, mai ales, dorința nemărturisită de a-i săruta cicatricile de neșters de pe spate? Se vindecă oare astfel de răni sau semnele lor rămân pentru totdeauna? Dacă rămân, ar fi vrut să se închine la ele cu un sărut. Da, îi iubea vocea în întuneric, eschivările inocente, ochii plecându-i-se din când în când, erotismul încă necopt, râsul ei.

În tot acest răstimp, aștepta în bucătărie clipa în care Krause avea să-și ia tălpășița, ca să poată începe. Mai întâi, avea să deschidă cufărul din camera încuiată, scoțând afară toate hainele lui Sanne, pe care, dintr-un capriciu, nu le dăduse până acum săracilor. Din câte putea să-și dea seama, se potriveau trupului Mirzei, pe care, desigur, nu-l cunoscuse cu adevărat, căci era la fel de inaccesibil ca vila ei, iar el se învârtea, de amar de ani, împrejurul gardului. Avea să strângă și orice altceva mai rămăsese de la Sanne - parfumuri, lenjerie, o pudră, un pieptene de os, pătura îndrăgită de ea. Avea să fie o contopire între viață și moarte, veșminte de la un trup la altul, o trecere stranie de la o piele prefăcută deja în pulbere de stele la alta, căreia îi era frig; nevoia, coincidențele, arhetipul ironiei, tot ceea ce Mirza numea, în răstimpuri, „soarta”. Apoi, avea să meargă în magazie și să aleagă ceva de-ale gurii, iar după aceea avea să deschidă cele două dulapuri mari, cufundându-și fața în naftalină, ca să aleagă așternuturi și perne.

Toate astea va trebui să le încarce treptat în Chevrolet, fără să prindă de veste vecinii și setea de pradă a locotenentului, bețele sale de vânatoare unse cu clei atârinate în toți copacii orașului spre a prinde în capcană neamul lui Israel. Acum îl auzea cântând în timp ce se îmbrăca. Oare Krause stătuse vreodată în compania unui evreu? La naiba, la ce oră o fi sunat la Gestapo? Dacă l-ar întreba ce crede el cu adevărat că este civilizația europeană, ce i-ar răspunde? Săpunuri parfumate?

Curând, cizmele i se auziră pe dușumelele din salon, făcându-le să scârțâie, să geamă sub tocurile lui, gata și ele să-și mărturisească păcatele.

— Dragă Girdot, a sosit vremea pentru ceai.

— Pofțiți în biroul meu, locotenente, e mai cald acolo.

Se așază într-unul dintre cele două fotolii de lângă sobă. Obrajii săi

proaspăt bărbieriți aveau culoarea porcului spălat; mirosea din cap până-n picioare ca polița din baie, ba chiar mai mult. L-ai fi numit mai degrabă „mirosul Krause”, un fel de aromă de trandafir asortată cu mirosul pătrunzător de lac al cizmelor lui.

Turnă o lingură de miere în ceașcă și i-o oferi.

— Nu cunosc numele plantei în franceză, cel pe care mi l-ați spus. Se folosesc doar florile ei pentru ceai?

— Și frunzulițele ei. Întrucât mi-am dat seama că v-ați mirat auzindu-i numele, v-am lăsat o enciclopedie grecească deschisă pe biroul meu, ca să vedeți un desen al copacului. Cred că așa o să-l recunoașteți. Dar întâi beți. Țin să adaug, de asemenea, că trunchiul acestui copac e foarte ușor de gravat, de aceea lemnul lui se folosește în sculptură.

O sorbitură îi fu de ajuns lui Krause ca să-și dea seama.

— *Linde!* Desigur, teiul! Acest copac e foarte iubit în Germania. Dragul meu Girdot, cu dumneavoastră nu se plictisește omul niciodată! Tot ce-mi spuneți e întotdeauna interesant. Așadar, în sănătatea dumneavoastră!

— În sănătatea dumneavoastră, locotenente!

În sinea lui enumera tot ce avea să care cu Chevroletul imediat după plecarea neamțului: mai întâi haine, apoi cu siguranță două pături, merinde...

— Excelentă băutura, însă mi-aș fi dorit să n-o bem chiar așa în grabă. Din păcate, acum va trebui să vă părăsesc.

— Înainte să plecați, aș vrea să vă cer ceva, dacă nu vă pun într-o situație dificilă...

— Dar ce spuneți?! Vă ascult. Locuim sub același acoperiș de săptămâni bune și nu mi-ați cerut niciodată nici cel mai mic lucru.

— Aș vrea niște benzină, locotenente! Fabrica, după cum știți, e departe. Nu mă mai pot deplasa cu tramvaiul, iar picioarele au început să mă doară...

— Vă rog, niciun cuvânt în plus! Un domn ca dumneavoastră e îndreptățit la ceea ce-mi cereți. Sunteți un prieten al administrației germane, un om al producției, așa că nici nu se discută!

— În plus, avem intenția de a impulsiona puțin vânzările, așadar va trebui să merg și în provincie...

— Considerați problema ca și rezolvată. După cum știți, Wehrmachtul are intenții bune și înțelegere. Chiar astăzi, până la prânz, îi voi lăsa paznicului de la poartă cupoane de benzină pentru dumneavoastră, și cred că v-ar fi util și un permis de circulație valabil pentru toate regiunile de sub administrația germană. Un asemenea document o să vă fie de folos în caz de control. Doar dacă va fi nevoie să vă deplasați spre Est - mă refer la regiunea Kavalei și dincolo de ea, acolo unde începe statul bulgar -, s-ar putea să întâmpinați dificultăți. Acolo, jurisdicția noastră se împotmolește puțin în judecata fiecărui ofițer bulgar. Însă în zonele aflate

sub controlul nostru nu veți avea nicio problemă.

— Locotenente, mă copleșiți!

— E lucrul cel mai mic pe care-l pot face pentru ospitalitatea dumneavoastră. Cred că vă puteți face o idee despre conviețuirea pe care Reichul visează să o instaureze pentru toate popoarele de rasă superioară și mă simt dator să vă subliniez că grecii Spartei antice și ai Partenonului se află, în mod oficial, printre acestea.

Se ridicase deja în picioare, ținându-și cascheta în mână.

— Vă mulțumesc încă o dată, locotenente!

— Ne vedem diseară...

— Sunt invitat la o serată și e posibil să întârzii. Știți, există interes pentru persoana mea din partea unei familii cu vechime din oraș. O domnișoară mai în vârstă... poate trebuie să iau o hotărâre, înțelegeți...

— Felicitările mele, Girdot! comentă zâmbind și, cu mantaua aruncată pe brațul stâng, ieși din casă și traversă strada.

Luna de miere din lumea de jos

În mijlocul primei pagini se afla schița unei mâini ținând un pahar, iar dedesubt, cu litere mari, „UN AN NOU FERICIT, 1943” în stânga, o coloană cu titlul „An de luptă”. Articolul principal, din centrul paginii, scria: „Bilanțul unui an de război - se înalță victorios steagurile Axei”. În dreapta sus, data: „Vineri, 1 ianuarie 1943, drahme 100” Jos, în stânga, era publicată poezia lui Ioannis Polemis, Vasilopita⁹¹, iar la sfârșitul paginii, o fotografie de pe front.

Ținea în mâini ediția de Anul Nou a ziarului local *Noua Europă*. Se prefăcea că-l citește concentrat, însă de fapt îl ținea doar ca să-l poată vedea pe Krause în salonul unde stătea așezat, cu pantalonii de la uniformă descheiați. Deși se înnoptase, indigestia care-l chinuia încă de la începutul după-amiezii persista. Cauza era masa de Anul Nou de la „Clubul Ofițerilor Wehrmachtului”. Girdot se prefăcea că studiază ziarul, așezat într-un fotoliu din birou, aruncând în timpul ăsta, prin ușa întredeschisă, priviri furișe către locotenentul care, din cauza disconfortului, pufnea din când în când.

— Pot să fac ceva pentru dumneavoastră, locotenente? îl întrebă, fără a izbuti să elimine din tonul vocii o ușoară ironie.

Răspunsul lui Krause fu întrerupt de cucul ceasului care atârna de câteva zile pe peretele cel mare din salon, amintindu-le că acum era a șaptea oră a după-amiezii acelei prime zile a anului. Cântatul cucului întărea tabloul ridicol al celor doi bărbați așezați în camere separate, unul prefăcându-se că citește, iar celălalt suferind de indigestie din cauza propriei lăcomii. Toate astea, în prima zi a anului, într-un oraș biciuit de cea mai cruntă lipsă de hrană sau, mai bine zis, de foamete.

— O să vă pregătesc un ceai de mentă, locotenente, e foarte bun pentru digestie. Dacă-l beți, o să mă pomeniți!

— Mai întâi v-aș ruga să scoateți această nenorocită de pasăre din casă. Vreau să vă cer asta de zile întregi, dar mă codesc. În unele nopți, acest „cucu” pătrunzător mă trezește, iar apoi mă chinui să dorm la loc. Nu înțeleg, sincer, ce v-a venit să cumpărați ceasornicul...

— Din motive simbolice, locotenente, însă mi-e greu să vă explic, îi răspunse el din bucătărie, deschizând dulapul și căutând planta care avea să-i liniștească lui Krause stomacul.

— Să lăsăm pe altă dată, *monsieur* Girdot, chestiile astea despre simbolurile dumneavoastră. Acum prioritară e digestia, credeți-mă!

Găsi doar puțin măghiran într-o cutie de metal, uitat din anii de

dinaintea războiului. Pe atunci avea zilnic în serviciul său o femeie care-i făcea curățenie în casă și îi gătea, iar aceasta îi umplea mereu dulapurile, din proprie inițiativă, cu toate ierburile tămăduitoare ce creșteau pe povârnișurile satului ei.

Pe când presăra măghiranul uscat în apa clocotită, îl privea stând descheiat la nasturi și cu privirea în gol.

— Nu doar greutatea de la stomac vă strică buna dispoziție, dragă Krause. Permiteți-mi să fiu puțin indiscret, dar numai din respect și din simpatie, vă asigur.

Se întoarce și-l privi. Chipul îi era încă roșu de la vinul de la prânz.

— Ce altceva ar mai fi? îl întrebă.

— Grijă, locotenente, și gânduri mai grele decât sosurile de la masa dumneavoastră de azi.

— Vă asigur c-ați fost foarte norocos să rămâneți singur acasă la prânz și să mâncați lejer, comentă locotenentul, ținându-se totodată de stomac.

— Și încă și mai norocos c-am trecut anul împreună ieri-seară.

— V-am auzit spunând că doar din plictiseală aveți de gând să mergeți la fabrică și să faceți o inspecție. Ce v-a apucat așa, în toiul nopții?

— Un gest disperat, locotenente, din acelea pe care obișnuiesc să le facă bărbații singuri de vârstă mijlocie. Din fericire, a venit propunerea dumneavoastră și-am rămas în cele din urmă aici, în salon - coniac, cărți de joc și povești cu femei frumoase.

— Eram prea obosit aseară ca să particip la dansul de la clubul nostru, de aceea v-am rugat să nu plecați și să stăm împreună.

— Cordialitatea noastră, precum și respectabila diferență de vârstă dintre noi îmi dau curajul să remarc, Rainer, că pe lângă indigestie vă supără și altceva. Nu mă puteți păcăli. Să spunem că sunt tatăl dumneavoastră sau măcar fratele mai mare.

— Nu-i nevoie, *monsieur* Girdot, să vă repetați acreditările. Vă bucurați de încrederea mea.

— Așadar? îl întrebă din nou, turnând măghiranul din ceainic într-o cană mare.

Krause își mușcă buzele nervos câteva clipe și-și mai descheie un nasture de la tunică.

— Alaltăieri am aflat, dintr-o sursă de încredere, că doi domni de la Berlin vor veni în curând la noi.

— Domni? Ce domni? îl întrebă, așezând cana sub abajurul luminat care acum îi scotea în evidență aburii.

— Așteptăm doi membri ai Comisiei Rosenberg. N-are rost să vă obosesc cu detalii despre ce reprezintă exact această comisie. Le știm și numele: Alois Brunner și Dieter Wisliceny⁹². Sunt trimiși la Salonic, fără îndoială, direct de Eichmann, cu împuterniciri și atribuții sporite. Vă închipuiți, desigur, cum o să fie acești domni: niște ofițeri SS cu nasul pe

sus, care-o să ne dea ordine scurte sau, în cel mai bun caz, sfaturi imperative despre cum să ne facem treaba.

— Nu izbutesc, totuși, să înțeleg care e, de fapt, scopul misiunii...

— E vorba despre chestiunea evreiască, asta-i tot ce pot spune.

— Dar chestiunea evreilor n-a fost rezolvată? Nu vă pregătiți să-i transferați în lagărele împrejmuite din oraș, spre a pleca de-acolo în Polonia? La fabrică, atunci când iau în mâini binoclul pe care mi l-a lăsat moștenire fostul director, zăresc deslușit împrejmuirea aceea mare de la gară. Acolo pregătiți ceva...

— Chestiunea evreiască e încă-n desfășurare.

— Totuși, am impresia că-n vila de peste drum izbutiți să vă rezolvați chiar foarte bine toate treburile, fără a avea nevoie de indicații.

— Așa credem și noi, însă, iată, vin doi deștepți de la Berlin să ne stea pe cap, cu Dumnezeu știe ce ordine noi! Firește, eu și Meisner suntem obligați să-i primim cu căldură în birourile noastre de vizavi.

— Schimb puțin subiectul, desigur, însă acum, că veni vorba de vilă, chestiunea aceea despre care-mi spuneți, revendicarea fostei proprietare, cum s-a încheiat?

— Oh, dar femeia aia e nebună! A venit și a întors lumea cu susul în jos, căutând ruine de demult. Nu recunoștea, cică, rechiziționarea, și să vezi telefoane primite de Meisner de la Ambasada turcă!

— Cum s-a rezolvat până la urmă?

— Când te duci pregătit la discuții, *monsieur* Girdot, nu pierzi niciodată. Înainte să ne întâlnim cu ea, i-am cercetat familia cu ajutorul SD-ului - așa se numesc contrainformațiile noastre. Sediul lor e într-o vilă mult mai impresionantă decât a noastră, asta din Exohes, cum îi spuneți voi.

— Știu, în vila lui Mehmet Kapancı.

— Ca să nu mai lungesc povestea, până la urmă ne-am convins că doamna are, din moși-strămoși, picături de sânge evreiesc.

— Dar atunci e vorba de o obraznicie din cale-afară! exclamă el.

— Da, *monsieur* Girdot, obraznicie, cum spuneți!

— Ați arestat-o, presupun...

— Din păcate, norocul n-a fost de partea noastră.

— Adică?

— A fugit. Cineva probabil că a ajutat-o să scape. Cred că-i foarte dificil să se-ascundă în oraș. Oamenii noștri, desigur, au la îndemână descrierea ei exactă, pentru orice eventualitate. Cred că a evadat pe-acolo pe unde avem noi călcâiul lui Ahile.

— Adică unde?

— La granița de Est, căci statul bulgar, care, după cum știți, începe înainte de Kavala, tot ce știe să facă e să-i boteze pe greci „bulgari”. În rest, paza granițelor e insuficientă și, practic, accesul în Turcia e posibil pentru

oricine pofteste.

— Ce spuneți?!

— Acești aliați ai noștri au o mentalitate balcanică, *monsieur* Girdot. Îmi cer scuze c-o spun așa, dar sunt convins că dumneavoastră personal sunteți un om al Europei de Vest...

— Cum să fi fugit pe-acolo?!

— Plătind, firește! Suntem informați că există o sumedenie de ofițeri care primesc mită. De altfel, doamna cu pricina are cetățenie turcă, asta face evadarea mai ușoară. Avem însă o dovadă solidă că încă n-a ajuns la Constantinopol. Poate că-i pe drum.

— Cum ați ajuns la această concluzie?

— La recepția hotelului au ajuns deja două scrisori de la soțul ei. Ne rămâne totuși satisfacția victoriei, iar asta-i tot ce contează - vila aparține în totalitate jurisdicției germane. E bine ca autoritățile diplomatice turce să primească mesajul, pentru ca astfel de chestiuni să nu mai fie ridicate în viitor.

— Dragul meu Rainer, există însă și altceva care vă-ntunecă privirea. Lăsați-mă să cred că nu-i cu puțință să vă frământa atât de mult doar gândul la cei doi emisari care urmează să vină pe nepusă masă și să vă încurce treburile...

— Sunteți un om foarte inteligent, *monsieur* Girdot, dar știu că intenționați să ieșiți în seara asta....

— Ba chiar țin în mână permisul de circulație pe care dumneavoastră mi l-ați procurat!

— Să nu vă mai rețin...

— Mă duc la logodnica mea, despre care v-am povestit. O vizită formală, cu ocazia Anului Nou. Nu mă grăbesc, spuneți-mi!

— Dacă insistați..., spuse Krause cu voce joasă, așezând cana pe măsută.

— Așadar?

— Sunt îngrijorat...

Se făcu liniște. Girdot îl urmărea cum privește absent într-un colț al salonului cel mare.

— Situația de pe Frontul de Est pare să nu evolueze chiar așa cum ne așteptam.

— N-am informații și mi-e greu să vă urmăresc.

— Victoria noastră e sigură, dar se-aude că va fi nevoie de și mai mulți oameni. Azi la prânz, înainte să ne așezăm la masa de Revelion, pe când stăteam în picioare și luam un aperitiv, asta a fost singurul subiect al discuțiilor. Se spune că vor pleca mulți, de la toate garnizoanele din Balcani, să întărească lupta pe Frontul de Est. Salonicul e unul dintre orașele care va trimite, în principal, ofițeri. La un moment dat s-a menționat, neoficial desigur, și numele meu...

Girdot își aprinse o țigară și-și îndreptă privirea în altă parte. Își dăduse

seama de mult că, în clipele de confesiune sau de slăbiciune, locotenentului nu-i prea plăcea să fie privit.

— Să sperăm, Rainer, că nu se va întâmpla...

— Să sperăm...

În tot orașul plutea difuză stânjeneala unui An Nou ce nu fusese sărbătorit și se strecurase printre lipsuri disprețuit, uitat de lemnele puține din case, de hainele vechi, de luminile slabe, de rațiile de la cantinele săracilor. Era un An Nou asemenea unui deget înmuiat în salivă, care doar întorsese pagina calendarului, nesărbătorit, plin de durere pentru anul ce trecuse și de teamă pentru cel nou, abia sosit.

El era un bărbat singuratic, la volanul unei mașini, directorul de producție al unei fabrici închise, având drept privilegii unice un permis de circulație și câteva bidoane cu benzină. Nu colabora cu cei care dețineau puterea, ci doar supraviețuia cu permisiunea lor și, mai ales, îi observa cu o curiozitate plină de apatie, căutând să găsească o explicație pentru dezastrul războiului, un răspuns. Nu-l găsisese atunci, în zăpezile Ucrainei, fiindcă se luptase să rămână în viață; acum se lupta să înțeleagă șuvoaiele înspumate ce măturaseră totul în calea lor, iar asta i se părea și mai greu, căci nu știa încotro să fugă dacă avea să vină un astfel de ceas.

Era un bărbat care își avea secretele sale, riscând să fie pus cu spatele la zid pentru o femeie. Dacă ceva nu mergea bine, mai întâi aveau să-l închidă, rămânând acolo precum un aventurier îndrăgostit alături de patrioți, un bărbat interesat doar de propria fericire, alături de eroi altruști. Pus la zid împreună cu ceilalți, el n-ar fi strigat „Trăiască libertatea!”, ci ar fi tăcut, pentru a păstra neștirbit foșnetul vocii ei înainte de focul armei. Opri Chevroletul în curtea fabricii „Gortys” și ieși din mașină ținând ceasul cu cuc și câteva pachete. De zile întregi venea la fabrică cu pas ușor și cu inima plutind ca o bărcuță de hârtie. Apărea în fața ei radios, în ciuda îndoii, și sigur pe sine dinaintea oricărei primejdii, totul de dragul ei. Era alt om din clipa în care ea se dezbrăcase în fața lui, iar el îi privise spatele la lumina galbenă a lumânărilor.

În acea noapte îi venise să izbucnească în plâns, fiindcă semnele erau încă acolo - zgârieturi sinuoase, note muzicale, suflete ale șerpilor de demult, lovături de bici care învinseseră timpul și deveniseră una cu pielea ei. Theodoros, cel care-l șantajase și pierise sub dalta lui furioasă, spusese adevărul atunci. În acea noapte, Alperen Bey uitase orice spoială de civilizație europeană pe care-o cunoscuse vreodată și se preschimbase într-o căpetenie sălbatică a stepei, cu un bici în mână.

Leteris îndrăznise s-o întrebe încă din prima noapte despre cele întâmplăte în ziua înrolării sale. „Vreau dovezi”, îi spusese ridicând degetul, iar vocea îi răsunase în țesătoria înghețată. Ținea o lumânare aprinsă în mână în clipa în care ea își dezgolise spatele. Rămăsese

înmărmurit la vederea acestuia, apoi se cutremurase, ca și cum s-ar fi aflat dinaintea unei picturi rupestre uitată de secole. Atunci simțise că, în adâncul sufletului, era doar un vierme dezgustător ce căuta dovezi, un animal speriat că va fi înșelat, o șopârlă cu coada tăiată din nou. Izbucnise în plâns și se apucase să-i sărute mâinile.

Acea fusese prima dintre nopțile petrecute la „Gortys”. Până atunci, în acea fabrică prețuisese doar zilele, însă războiul preschimbase în întregime galaxia, iar luna devenise soare și soarele, lună. Acum își trăia nopțile în țesătorie, de parcă ar fi fost sufletul lui Junkermann ce cutreiera de colo-colo sau cucuveaua aceea care făcuse pui, primăvara trecută, în gaura din acoperiș.

Nu petrecură doar o singură noapte, ci mai multe, până când pruncul divin se născu în liniște și anul se schimbă. Și iată că acum venea din nou s-o viziteze, aducându-i în dar un ceas cu cuc pe care puținii îl plăceau, ascuns într-un ambalaj de hârtie, de parcă-l căuta și pe el Irod odată cu pruncii. Iată că venea să i se închine și cu alte ofrande, o rochie albă călcată, o haină de blană și un inel! Era, la urma urmei, un mag, iar inelul adus în dar, o extravaganță a sufletului său. Era un bărbat ca un torent de iarnă, care o făcea să roșească, îndemnând-o să-l poarte pe deget. Ea, tulburată, dispăru din ochii lui pentru o vreme, evadând undeva printre mașinile reci și magaziiile goale. Dispăru sărutând inelul petrecut pe deget, mângâindu-l departe de ochii lui, retrasă în împărăția ei pustie, fiind și ea o țesătoare, Ariadna vieții lui.

Era prima zi a noului an, așa că se hotărî să pună și o a doua lumânare festivă pe masă, fiindcă era o zi specială. Ea, mișcată de darurile primite, dispăruse din fața lui, iar acum rătăcea pe undeva prin fabrica pe care o cunoștea deja ca în palmă.

Leteris își puse două degete de uzo din sticla pe care o avea păstrată printre dosarele de la „Gortys” și se așeză la masă, așteptând-o. Nu-l mai mira nimic la ea, fiindcă în ultimele zece zile căpătase certitudinea că în cele din urmă era o femeie ciudată, care te putea surprinde oricând.

În răstimpuri, i se părea că-i aude pașii răsunând în sălile goale și în coridoarele înghețate. În aceste zece zile, Mirza izbutise să meargă noaptea prin țesătorie fără a avea nevoie de lumină, căci învățase încă din primele ceasuri să se miște în semiîntuneric. În nopțile cu lună mai ales, nici nu mai lua cu ea lanterna pe care i-o dăduse Iordanis. Lumina argintie a lunii se revărsa prin lucarnele mari ale acoperișului, arătându-i drumul printre mașini.

Fiul grădinarului auzea acum pași ba apropiindu-se de biroul lui, ba îndepărtându-se. Îi recunoscuse pantofii pe când urca scările. Ajunse la ușa biroului; îi auzi chiar și foșnetul rochiei. Stătea afară la ușă, nehotărâtă.

De cum veni în seara aceea, Leteris înțelese că Mirza era din cale-afară de nervoasă, de vreme ce-l părăsi brusc și pieri în întuneric, purtând inelul

pe care tocmai i-l dăruise. Nu apucase să-i explice că, dintr-o încurcătură, nu putuse veni în seara precedentă și că-i părea rău că trecuse în noul an singură, pe întuneric. Era conștient, de asemenea, că-i lipsea și fiul, care era încă un prunc și care, după cum îi spusese, era îngrijit la Constantinopol de soacra și cumnata ei. Iar ea, în loc să stea liniștită cu familia, de ce se pornise la drum și venise aici? Fiindcă se temuse pentru casa părintească, pe care Alperen Bey, cu atâtea șmecherii și tertipuri legale, o scăpase în '23, scoțând-o de pe lista proprietăților supuse schimbului.

Stătea în continuare singur la masă, uitându-se lung la flacăra lumânării și trăgând cu urechea la nervozitatea ei. Încă din primele zile avusese grijă să astupe, ajutat de Iordanis, geamul cel mare al biroului cu niște draperii improvizate. Căutaseră împreună prin magazine și găsiseră niște baloturi de pânză declarate necorespunzătoare cu ani în urmă, încât, așa cum erau, pe jumătate mâncate de molii, le cusură și făcură din ele draperii, pe care le agățară de jur împrejur ca să nu li se vadă umbrele.

O văzu apărând tăcută și așezându-se pe scaunul dinaintea lui. Chiar și la flacăra slabă a lumânării putu zări că avea ochii plânși.

— Ți-e foame? o întrebă.

Clătină din cap că nu.

— N-am putut veni aseară, iartă-mă! Neamțul m-a pus să-i țin companie și n-am găsit nicio scuză să plec.

Trebuie să fiu atent în privința asta...

— Te-am așteptat.

Întinse o mână spre ea și, prinzându-i degetele, i le simți reci.

— Dar am venit azi... Mirza, trebuie să vorbim.

Văzu că nu-și retrăsese mâna, după cum se aștepta, ci doar îl privea, scormonindu-l cu privirea. Părea că ceva dinlăuntrul ei o măcina, un vierme ce ieșea la suprafață și se prefăcea într-o crisalidă neprimitoare, apoi într-o tânără posomorâtă, cu o privire rece, nepământească.

— Ai ceva să-mi spui?

— Trebuie să pleci din fabrică, aici nu ești în siguranță.

— Unde-aș fi în siguranță?

Întoarse capul înspre draperia trasă, temându-se că privirea avea să-i trădeze toată tristețea.

— La Constantinopol, acasă la tine.

— Mă alungi?

— Ai înnebunit?!

— Să nu crezi că am cine știe ce acolo. Doar un fiu, dar și el prea mic și aflat în grija altor mâini.

— Acolo ai o casă, pe când aici n-ai nimic. Vila voastră e acum un bârlog pentru Comandatură, și așa va rămâne. Azi după-amiază am aflat cum a uneltit totul Krause. Să știi că pregătise capcana chiar dinainte să te-

ntâlnească. Ești mamin și a avut grijă s-o afle la timp.

— Sunt ceea ce sunt, și nimic mai mult.

Își întinse și cealaltă mână, ținându-i acum captive toate degetele.

— Nici eu n-am ceva care să mă țină în orașul ăsta. Dacă e să pleci, o să plecăm împreună. O să te duc până la ușa casei tale și apoi...

— Și apoi?

— Dumnezeu știe! De zile întregi mă gândesc la multe lucruri. Mai jos de Constantinopol voi găsi drumul către Palestina. Voi merge acolo împreună cu evreii care evadează în bărci.

— Ai un plan, vasăzică?

— Azi mi-am făcut primul plan în minte, însă de ieri îl tot trag de limbă pe Krause. Mă prefac că-i ascult fascinat poveștile despre femeile ușoare din Praga și din Varșovia, iar între timp aflu și altele.

Ceva păru să se schimbe în privirea ei.

— Spune-mi, așadar, care-i planul, de vreme ce ai unul!

— O luăm într-o noapte înspre Est și, până la un punct, mergem cu mașina. Înainte de Struma și de ultimele posturi de pază germane, o abandonăm, iar călăuzele ne vor duce prin munți în Bulgaria. Pregătim alte bacșișuri centru vameși și pentru cărăuși, iar tu poți să-ți arăți liniștită documentele de călătorie turcești. Cred că e cu neputință ca germanii să fi dat numele tău autorităților bulgare. Nu mai ești atât de importantă pentru ei, *ma chérie*, să mă ierți!

Tachinând-o, voia să-i schimbe starea, voia ca ea să-l privească altfel. Privirea ei însă era la fel de înghețată, tot așa cum îi erau și degetele. Părea să sufere din pricina unor gânduri cărora le crescuseră colți și gheare, făcând-o să sângereze.

— Mulțumesc pentru compliment, iubirea mea. Poți să continui acum?

— Trecerea prin Tracia nu-i atât de dificilă. Am întrebat despre toate astea acum o săptămână, iar astăzi mi le-a confirmat naiv și Krause. Râul, râul Marița vreau să spun, e de netrecut iarna, trebuie să uităm de el. Există însă...

— Ce?

— Există un port mic lângă Alexandroupoli, într-un golfuleț numit Makri. De acolo pleacă adesea bărci în timpul nopții - câțiva englezi și, în mare parte, evrei. E drumul către Palestina. Dacă eram în Atena, am fi plecat din Evia, acolo-i poarta către libertate. Însă, dacă aș conduce Chevroletul de aici, am rămâne fără benzină pe drum. M-am gândit să luăm, poate, trenul spre Katerini și apoi spre Larisa, însă-i riscant, fiindcă trecem mereu prin controale germane, iar nemții au semnalmente tale. Așa am ajuns la concluzia că soluția noastră e Makri. De-acolo o să ieșim în Turcia.

— Un plan întreg dedicat mie? îl întrebă ea, zâmbind.

— Așa, bravo, îndulcește-te puțin!

— Pentru evadare însă e nevoie de bani, de mită, de acte false...

— N-ai?

— Majoritatea erau la hotel - lire englezești.

Își retrase mâinile și se ridică de la masă, oftând adânc.

— Ce ghinion, fir-ar să fie! Mi-au spus că bărcile iau până la trei sute de lire pe cap de om.

— Lfteris, îmi pare rău! Cum să-mi fi închipuit?! Am venit cu peste o mie de lire. Unele erau cusute în căptușeala paltonului, însă cele mai multe se aflau în cele două valize. Tot ce-a mai rămas din bani e pus bine deoparte, de vreme ce acum tu mă hrănești și mă îmbraci.

— Dacă iei hotărârea să plecăm, după ce o să cântărești riscul, o să pun eu lirele.

— Le vei primi pe toate înapoi, până la ultima. Prodrumes nu se va zgârci.

— Chiar poți să-ți închipui una ca asta? Eu să stau drept în fața bărbatului tău, iar el să scoată fișicuri din sertarul biroului ca să mă plătească?

Acum ea fu cea care întinse mâna și-o prinse pe-a lui, mâna împodobită cu inelul de la el.

— Avem două chestiuni de rezolvat, *mon amour*. Prima este planificarea în amănunt a evadării: traseu, bani, documente de călătorie...

— Și cealaltă? o întrebă, cercetându-i privirea la lumina slabă a lumânării.

— Noi!

Își simți inima bătându-i cu putere.

— Înțelegi că mi-e teamă să vorbesc, că mi-e frică să nu crezi că încerc să profit de situație...

Simți cum îi strânge mâna și mai tare.

— Mi-aduc aminte, Lfteris, de acea femeie pe care o însoțeai la Anvers. Am trecut pe lângă voi fără să-ți dai seama. Eram în grădina zoologică, pe o alee cu vegetație bogată, printre cuști. Începuse să burnițeze și toți vizitatorii grăbiseră pasul ca să se adăpostească pe sub streșini, însă unii se distrau și râdeau. În văzduh se auzeau țipete de cimpanzei și croncănit de păsări tropicale. Auzeam picături mari căzând cu putere pe umbrela mea. Prodromos mă ținea strâns să nu alunec. Tu îți trăseseseși pălăria pe ochi și râdeai de ploaia venită pe neașteptate. Ea era tânără, frumoasă și avea ceva feminin ce eu n-am izbutit să dobândesc niciodată.

Îi strânse și mai puternic mâna.

— Nu fi nedreaptă cu tine, te rog!

— Iar eu te rog să mă ascuți. Am trecut pe lângă ea și, dacă vrei să mă crezi, încă-i simt parfumul în nări. Spune-i gelozie, spune-i vanitate feminină, mai ales că și tu erai atât de bine îmbrăcat, atât de monden! În aceeași seară, m-am încuiat în toaleta hotelului și m-am apucat să-mi

cercetez semnele de pe spate, cele căpătate de dragul iubirii pentru tine. Cu ani în urmă, aveam speranța că Prodromos le va iubi. M-am înșelat.

— Mi-e martor Dumnezeu că la Anvers îți simțeam fără încetare prezența.

— La ce bun, *mon amour*? Am trecut ca doi străini unul pe lângă altul în vreme ce maimuțele râdeau de noi. Din acea seară petrecută în hotelul din Anvers, am început să mă dăruiesc lui Prodromos doar din când în când. Sunt unele momente când nu putem suporta nici măcar propriile noastre minciuni. A fost nedrept față de el, știu, dar nu puteam altfel. Am redevenit un cuplu normal câțiva ani mai târziu, însă copilul l-am făcut târziu, am avut dificultăți. Dacă era altul, poate m-ar fi părăsit...

— Cum de te-a lăsat să vii aici? Din câte-mi închipui, e om de lume și știe ce se petrece.

— Nu i-am spus nimic, doar am luat trenul pe ascuns într-o dimineață, din gara Sirkeçi. Înainte să cobor, i-am trimis o scrisoare prin poștă, în care-i lămuream totul - unde merg și de ce, unde-o să stau și, bineînțeles, îndrumări pentru îngrijirea copilului.

— A fost o nebunie, ți-am mai spus asta!

— A fost o nebunie de care aveam nevoie.

— Și te-ai trezit cu mine dinaintea ta...

— Nu m-am așteptat nici la persecuția din partea nemților și nici la tine, desigur!

— Nici să fii regina solitară a unei fabrici întregi!

— Nu exagera, *mon amour*, mai e și Iordanis.

Lefteris zâmbi.

— Iordanis se culcă devreme. Ai văzut că ieri ai sărbătorit singură trecerea în noul an. Ca să nu mai spun că locuiește în căsuța de la poartă, care-i departe. În fabrică, de fapt, suntem doar tu și eu.

— Să mă tem de tine, care ești fiu de grădinar? Te supără că-ți spun așa? „Girdot” îmi cade greu la stomac, e ca o bucată de carne prost digerată.

— Ai redevenit fetiță și mă tachinezi, la fel ca atunci. Te rog să râzi, căci trebuie să ne înfrumusețezi noaptea, care va fi lungă.

— O să rămâi aici în noaptea asta?

— Până se crapă de ziuă, până cântă cocoșul.

— Orașul ăsta n-are cocoși, *mon amour*, i-ați mâncat pe toți...

Îi apucă mâinile și le duse la buze ca să le sărute.

— Oare ce vrei să-mi spui cu acest cuc pe care mi l-ai adus, neam de grădinar?

— Să-ți amintesc că timpul trece cu fiecare ceas și că trebuie să ne grăbim, Mirza. Viața însăși trece, fie că ne-o amintește cucul, fie că nu.

Ea îi prinse mâinile și i le sărută.

— Vreau ca peste puțină vreme să uiți semnele de pe spatele meu, să uiți pricina din care-au fost făcute. Nu mai sunt atât de urâte, după cum

ai văzut, însă nu le vreau între noi, ca să ne amintească de datorii. Vreau să-mi promiți c-o să le uiți!

— Ce-o să se întâmple peste puțină vreme, de vrei să le uit?

Se ridică de pe scaun și își apropie chipul de flacăra lumânării. Apoi își umflă obrajii, iar întunericul se așternu peste tot.

Se încheiaseră deja patruzeci de zile de când dormeau împreună - tot atât cât așteaptă sufletele morților înainte să treacă dincolo, ca să asculte troparele prohodului, iar ceilalți, cei vii, să mănânce colivă. Morții care pluteau în jurul lor nu erau doar cei coborâți de mult în Lumea de jos, precum Alperen Bey, Theodoros vizitiul, Vasili Karlovic Junkermann, ci și ceilalți, morții viitori, cei însemnați cu miile, pe care-i vedeau adunându-se în marea împrejmuire a lagărului Hirsch de lângă gară⁹³. Aceștia nu muriseră încă, dar țineau în mână biletul de călătorie, galben ca o liră de aur și având forma stelei lui David - steaua destinului lor.

Bărbatul și femeia trăiseră deja patruzeci de zile cu răsufările unite, sorbindu-și oxigenul unul celuilalt, schimbând cuvinte tandre și papuci de casă, împărtășind fluide calde, lacrimi și făgăduieli timide. Trăiră patruzeci de zile ce le erau datorate de anii de prospețime, zile înscrise cu litere citețe în caietul ursitei, cel pierdut atâția ani, dar acum regăsit.

El pleca înainte de răsărit și ajungea acasă prefăcându-se uneori beat, ca să-l vadă Krause și să-i zâmbească plin de subînțeles, căci și el știa câte ceva despre beții și femei ușoare. Alteori se furișa ca un hoț, strecurându-se iute sub pătură, ca și cum s-ar fi întors, chipurile, devreme, iar acum dormea. În acele zile făcu mai multe astfel de fapte ridicole, de parcă era căsătorit cu blestematul de neamț și trebuia să-i dea raportul în fiecare zi.

Ea își pieptăna părul în fiecare dimineață la lumina zorilor, apoi strângea așternuturile, ce încă le mai păstrau căldura trupurilor. Aprindea soba și gătea ceva într-o doară, mai mult ca să miroasă frumos în biroul directorului de la „Gortys” și să le amintească, pentru o clipă, de un cămin.

Mai târziu cobora la căsuța lui Iordanis, ca să bea cu el o cafea de năut. Greaca ei fusese întotdeauna modestă, însă refugiatul avea chipul unui mamifer liniștit, așa că nu era nevoie de multe vorbe.

Bătrânul, stând lângă sobă, îi mângâia adesea mâna, iar uneori, înălțându-și capul către bolta joasă a colibei sale, îi cânta psalmi cu o voce care putea să țină piept și celor mai pretențioase isonuri bizantine. Alteori, o privea cu un aer șiret și îi cânta acel cântec de neuitat din patria sa: „Bekledim de gelmedin”⁹⁴. Adesea o trata cu roșcove și compoturi acrișoare, fiindcă zahărul era greu de găsit, în primele zile, Mirza doar îl privea, cu suspiciune chiar, precum o vulpe captivă, fiindcă știa că uneori bătrânii iau dintr-odată biciul în mână și încep să lovească. Încet-încet însă, o îmblânzi, iar ea începu să-și ia de împletit lângă sobă. Îi plăcea să-i audă râsul - chiar dacă nu-i știa motivul - printre trosnetele scoase de

buștenii aprinși din sobă. După câteva zile, căpătă curaj și începu să-l pieptene și să-i tundă barba și mustața. În unele zile, îl puneă să stea în fața ei cu brațele îndoite, ca să-i țină sculul de lână în vreme ce ea înfășură ghemul.

Pe la amiază, ea urca din nou în birou, lua binoclul și privea peste drum, spre lagărul Hirsch de lângă gară. Știa că, dacă n-ar fi fost Lfteris, acum ar fi fost printre ei, cu o stea galbenă la rever, ascultând o limbă pe care n-o înțelegea. Ar fi fost acolo, la Hirsch, ținând de mână un băiat slăbuț spre a ajuta o mamă necunoscută care trăgea după ea un cârd de copii, având în priviri întrebarea dacă în fermele din Polonia avea să fie destul lapte ca să-i crească pe toți.

În unele zile, la prânz, el se întorcea la fabrică. Și-o dorea mult, dar îi și convenea să fie văzut de cei din curțile vecine; le amintea astfel că „Gortys” încă există, că are paznic și director și să nu le treacă prin minte să intre vreodată seara să jefuiască.

Între timp, în discuțiile dintre ei, noi planuri le înlocuiau pe cele vechi. Hărți detaliate, care arătau chiar și trecătorile pentru catări prin Nestos și Struma, fraze în bulgară copiate într-un caiet, pentru o primă comunicare, haine groase și provizii pe care să le ia cu ei fără teamă că o să se strice, precum pesmeți, smochine uscate și stafide. Studiară din nou planul de evadare prin sud, de pe coastele pustii ale Eviei, însă îl respinseră încă o dată. Se auzea că în trenurile către Larisa și Atena se făceau încontinuu controale, căci mulți voiau să scape din capcana Salonicului. Makri, portul de lângă Alexandroupoli, părea să fie cea mai bună soluție. Totuși, trebuiau să aștepte să mai treacă puțin iarna, fiindcă ghețurile de pe munte puteau chiar să-i ucidă.

Lfteris nu-și făcea iluzii că nimeni din împrejurimi nu-și dăduse seama că la „Gortys”, în afară de bătrânul paznic, trăia și o femeie. Speranța lui însă era ca ea să fie privită doar ca o femeie întreținută, o amantă a plăcerilor, ascunsă departe de ochii lumii, doar pentru hatârul domnului Girdot. Între timp, cuprins de neliniște, îi ceruse să nu mai aprindă lumânări seara, iar draperiile să rămână mereu trase, căci mulțimea de la Hirsch creștea și mii de priviri scrutau orizontul dinapoia sârmei ghimpate. Când conducea mașina noaptea, ajungea întotdeauna cu farurile stinse. Iordanis, de îndată ce auzea zgomotul motorului, deschidea iute poarta și o închidea în urma lui.

În ceasurile plictisitoare petrecute departe de ea, când rămânea acasă, lua în mână niște creioane colorate, ca să-și omoare timpul, și desena. Se zugrăvea întotdeauna pe el însuși, după cum simțea. Desena o caricatură a chipului său pe trupul pirpiriu al unui fluture cu aripi de culori diferite; o aripă pentru zi și alta pentru noapte, una pentru Girdot și alta pentru Lfteris.

La mijlocul lui februarie însă, ceva veni să schimbe rutina. Într-o după-

amiază, pe când răsfoia un volum din *Marea Enciclopedie Greacă Pyrsos*, așteptând să se însereze ca s-o întâlnească, auzi o bătaie în ușa biroului, îl văzu pe Krause intrând încruntat, cu țigara aprinsă în mână. Se crispă, întrucât neamțul nu obișnuia să intre în felul acesta. Avea fața roșie, părând că băuse.

— Nu sta-n picioare, Rainer, îi spuse, arătându-i fotoliul în care acesta obișnuia să se așeze.

Îi așeză o scrumieră dinainte și încercă să pară calm. De multe ori se gândise că binefacerea cea mai mare pe care ți-o dă crima e faptul că, în preajma oricărui pericol întâlnit în cale, chipul celui care a simțit răsuflarea însuși a diavolului rareori mai arată vreo tulburare. După ce izbutise să ascundă un cadavru, iar apoi, ani mai târziu, îi disprețuise până și oasele, nimic n-ar mai fi putut să-i tulbure calmul de la suprafață. Așa credea de mulți ani, însă acum era altfel: acum se temea pentru trupul ei, pentru sufletul ei, pentru râsul ei, pentru semnele de pe spatele ei, nu cumva să le vadă cineva și s-o batjocorească.

— Rainer, ai ceva să-mi spui? îl întreabă, prefăcându-se absorbit de enciclopedia deschisă.

— Dragă Girdot, până la urmă toți suntem niște pioni într-un joc de șah. Niște degete ne ridică din locul unde ne aflăm și ne așază în cel mai îndepărtat colț al tablei, departe, foarte departe.

— Tu, Rainer, în jocul de șah al vieții ești rege.

— Rege e doar jucătorul care mută pionii.

— Asta-i o alegorie cu privire la Dumnezeu, locotenente?

— În lumea nouă pe care o clădim, Dumnezeu nu prea-și bate capul cu noi, nici noi cu el. La voi, grecii, exista ceva mai puternic chiar și decât zeii: soarta.

Își ridică ochii din enciclopedie și-l privi.

— Unora, în marele joc de șah, locotenente, soarta le-a scris că următoarele pătrate vor fi în Polonia. Aș vrea să mă lămuriți dacă vorbiți exclusiv despre soarta dumneavoastră sau să încep să-mi închipui că și a mea e pe tablă.

— Vorbesc doar despre soarta mea. Ofițerul, cunoscut și sub numele de fou⁹⁵, a fost ridicat de pe pătrățelul său și mutat. Plec mâine-dimineață înspre Frontul de Est.

— Asta-i ceva sigur?

— Mi-a fost comunicat în scris.

— Nu știu ce să spun, locotenente, îmi pare sincer rău...

— Și mie, Eugène, căci am locuit împreună cu demnitate.

— Ba chiar mai mult, Rainer, chiar mai mult...

— Înainte să plec spre frontul rusesc, aș vrea să-ți ofer un dar.

Nu te gândi la vreun suvenir sau la merinde. Am în minte pur și simplu să-ți dăruiesc liniștea.

— Nu-nțeleg.

— Îți pot oferi în dar o linie trasată cu creionul, o ștergere a unei fraze de pe o bucată de hârtie.

Lefteris se foi în scaunul său.

— Tot nu...

— Pot interveni pe lista caselor pe care urmează să le folosească Wehrmachtul, ștergând-o pe-a ta sub o justificare oarecare. Nimeni nu cercetează lucrurile astea.

Ceea ce auzea în acea clipă era, într-adevăr, un dar neașteptat. Îi lua o povară de pe suflet.

— Locotenente, îți mulțumesc din toată inima!

— Toarnă să bem un ultim coniac, Girdot, ca să-mi urezi noroc.

— Cu plăcere, Rainer, cu plăcere!

În timp ce turna coniacul în pahare, mâna parcă-i tremura. Nu era un tremur de frică, ci de visare. Poate că acum va putea... poate va izbuti... Mersul lucrurilor îl luase prin surprindere și-l umpluse de tulburare; și totuși, cu ani în urmă, ucisese un om fără să simtă nici măcar jumătate din neliniștea clipei de-acum. Își făcea planuri, gândindu-se că poate zilele fabricii se apropiau de sfârșit.

Locotenentul dădu pe gât coniacul din două înghițituri mari, iar acum îl privea cu ochii injectați. Se aplecă înspre el și începu să-i vorbească în șoaptă:

— Girdot, mie-mi plac femeile. Închipuie-ți, pe toate le-am iubit! Pe mama, pe surorile mele, pe învățătoarea mea de la școală, pe fetele respectabile pe care mi le peșteau cândva la Berlin, pe prostituate... De-asta nu voi ajunge niciodată ofițer de carieră. Le iubesc și-mi pasă de ele, mă topesc ca untul - o greșală de neiertat. Viitorul Reichului le aparține unor tipi ca Alois Brunner, dacă mă-nțelegi...

Îl asculta agitând nervos paharul din mână.

— Unde vrei să-ajungi?

— În casa asta, după cum ți-am spus, n-o să vină nimeni, am aranjat deja. Adu-o aici, Girdot, ascunde-o în subsol! În câteva zile, trenurile o să-nceapă să plece spre Polonia. Adu-o aici, căci probabil o iubești sau îți pasă de ea - uneori e același lucru. N-o lăsa în fabrică, or fi șoareci acolo și e aproape de Hirsch...

De ani întregi nu mai fusese atât de livid.

— Despre cine vorbești? îngăimă el.

— Despre evreica pe care o căutăm, Girdot, despre ea vorbesc.

— Știi, Rainer?

— Mi-am dat seama de asta acum câteva zile, iar într-o seară te-am urmărit.

— De ce-ai vânat-o cu atâta furie încă din prima clipă?

— Insistența ei cu cererea aia a insultat onoarea Wehrmachtului. Ne-a

provocat.

— Și acum ce-ai de gând să faci?

Locotenentul își duse degetul gros la buze, făcând gestul cunoscut care, pentru toate popoarele, înseamnă să implori tăcerea. Trase aer adânc în piept și așeză paharul gol pe birou.

— Am auzit că acolo în Nord, în stepă, e o altă lume. Se spune că iarna asta soldaților noștri, când urinau afară, în zăpadă, pișatul le îngheța înainte s-apuce să atingă pământul. Girdot, soldații noștri se pișă cristale la marginea Stalingradului.

În ce loc dinlăuntrul ei ținuse ascunse, atâția ani, aceste strigăte? În ce cută a rochiei stătuse cuibărită această dorință? Oare pricina acestui paroxism erotic fusese absența lui Iordanis, care plecase în oraș eliberând-o de lanțurile decenței și făcând-o să i se dăruiască într-un mod sălbatic? Pe lângă gemetele de plăcere, țipetele ei semănau chiar cu niște strigăte de triumf, fiindcă neamțul plecase, iar ea, regina castelului bântuit, avea să-și adune lucrurile în seara aceea și să se mute în cartierul natal, în Exohes.

După o vreme, scoase din geantă un prosop curat și i-l înmână ca să-și șteargă mai întâi sudoarea de pe frunte, iar apoi nectarul pe care grădinarul i-l lăsase pe pânțele cu atâta galanterie. Trecuseră zile bune de când nu mai făcuseră dragoste, iar asta se întâmpla mereu în întuneric, pe tăcute, atunci când mirosul devine simțul cardinal, iar mângâierile dau greș câteodată. După aceea, îi dădu un sărut fugar, ca o mulțumire tandră pentru pasiunea sălbatică pe care abia o împărtășiseră. Adevărul era că o privea discret, puțin intrigat, căci încă nu se obișnuise cu faptul că această femeie dădea naștere surprizelor cu o ușurință neașteptată.

— De ce mă privești așa? îl întreabă ea pe un ton sever.

— Vrei să-ți spun ce amintiri mi-au stârnit cele trăite puțin mai devreme?

— Depinde...

— E doar o constatare. Și, odată cu ea, o amintire.

— Hai s-o aud!

— Toate astea mi-au amintit de o zi petrecută în grădina din Anvers, când mă plimbam singur și căscam gura primprejur. S-a nimerit să dau peste două veverițe care se împerecheau. Țipetele femeiei mi-au rămas întipărite în minte. Un animăluț atât de mic și să cheme așa toți zeii fertilității!

Observă că acum se înroșise.

— Eu știu, *mon amour*, că asta-i dorință și, firește, libertate! În seara asta îmi părăsesc închisoarea și pot să-mi strig bucuria precum veverița. Ce prilej mai bun aș avea s-o fac decât clipa când te simt înăuntrul meu?

— În visurile din ultimii douăzeci și cinci de ani așa mi-am închipuit că

va fi...

— Dac-aș fi trăit asta cu Prodromos, probabil că a doua zi m-aș fi trezit cu lucrurile în stradă. Știi ce lucru aprig e morala? Însă acum te gândești la ceva. Mintea ta răătăcește, s-a îndepărtat. Ești mereu distrat, știai asta?

— Mă gândesc cum să ne păzim spatele, asta fac. Afară-i o lume perfidă, plină de capcane. Ar trebui ca diseară, când ne suim în Chevrolet, toate străzile să fie goale.

— Ce te frământă? Spune-mi!

— Ascultă... De ieri mă urmărește cineva.

Se opri din îmbrăcat și-l privi.

— Trebuie să mă îngrijorez?

— Nu te pot liniști, căci încă nu știu.

— Cum arată?

— Un amărât la vreo patruzeci de ani, prost îmbrăcat, cu un palton pe care-l ține tot timpul închis până la gât cu o mână.

— Bănuiești că are o armă?

— Asta a fost primul lucru la care m-am gândit, dar parcă am distins altceva înăuntru, nu sunt sigur. Însă cel mai îngrijorător e că, după ce m-a urmărit prin centru și în port, m-a oprit pe faleză, înainte să ajung la *Soldatenheim*.

— La ce?

— E chioșcul de băuturi răcoritoare al armatei, acolo unde se întretaie strada 4 August cu cea de lângă mare, în sfârșit...

— Ce ți-a spus?

— Foarte puține, fiindcă l-am lăsat acolo și am plecat.

— Ai plecat?

— Da, m-a lovit frica și am apucat-o pe străduțe.

— Ce ți-a spus? Te-a amenințat?

Lfteris zâmbi și se apucă să-și încheie cămașa.

— Zi odată!

— Mi-a spus: „Domnule Lfteris, vreau să vă vorbesc, este urgent.” N-am mai fost numit așa în oraș de când am plecat, din '17. La început am încremenit și m-am oprit să-l privesc - un chip chinuit, care-mi părea familiar, dar n-aș putea să jur. „Vreau să vă vorbesc”, mi-a repetat, atingându-mi mâna. Atunci nu știu ce m-a apucat, probabil a fost panica.

— De ce așa de tare?

— M-am retras brusc și am dispărut pe prima străduță care mi-a ieșit în cale. M-am oprit după vreo sută de metri și m-am întors să văd dacă mă urmărește. Eram scăldat tot într-o sudoare rece. O reacție exagerată, nu crezi?

— Probabil.

— Au văzut atâtea ochii mei în ultimii doi ani - șantaje și înjunghieri, denunțuri la nemți... Mă tem pentru tine... Din fericire, ieri după-amiază

a venit Krause și m-a salvat - ce ți-am povestit mai devreme. Cine și-ar fi închipuit?! Știa totul și, cu toate astea, și-a ținut gura.

— Totuși, ieri de ce n-ai venit? îl întrebă, întorcându-se cu spatele ca să-i încheie nasturii.

Tustrei, el, ea și spatele ei, trăiseră bine împreună în ultima lună. Cicatricile ei abia se mai distingeau, semănând mai degrabă cu vechea inscripție a lui „Gortys” de la poartă, pe care timpul și rafalele sale o făceau să dispară. La început, Mirza nu acceptase să-și expună spatele ca să-și dovedească iubirea. Dacă și-ar fi dat seama că Lfteris, la un moment dat, ar fi luat-o ca pe o dovadă a devotamentului ei, ar fi fost neînduplecată.

— Ieri am dereticat în subsol toată după-amiaza, la fel și azi-dimineață. Krause, din fericire, m-a lăsat să-mi văd de treabă fără griji sau teamă. Am aruncat vechituri, am măturat, am spălat, ba chiar am văruiat în unele locuri. Știi, sub nivelul pământului există aproape încă o casă, subsolul. E uscat și primește lumină prin patru ferestre mici. Două dau în spate, către grădină, iar celelalte două în față, către drum și vila voastră. Toate ferestrele au gratii, așa le-am găsit cu ani în urmă, când am închiriat noi casa.

— „Noi”?

— Am locuit în casa asta cu Sanne încă din prima clipă, de când am venit împreună de la Anvers.

Își pusese și pantofii, iar acum strângea nervoasă așternuturile de pe podea.

— Mie-mi plac strigoii, *mon amour*. Dacă n-aș fi fost fiica unui bei și soția unui farmacist, aș fi fost o Mary Shelley otomană și aș fi scris povestiri bizare.

— Sanne nu-i un strigoi, e o amintire blândă!

Se întoarce și-l văzu stând în fața ei cu un aer fioros.

— Dacă a mai rămas ceva din parfumul pe care-l purta atunci, în grădina zoologică, o să-i fur un pic. Și asta-i o amintire, iubitule, însă-i doar amintirea mea!

— Prefer să discutăm despre necunoscutul care a venit să-mi vorbească.

— Cred că exagerezi! Probabil e cineva care te știa de mult. Să nu spui că nu se poate, căci pe atunci cutreierai tot orașul. Sunt sigură că-i vreun sârman care te-a recunoscut. Te-a văzut bine îmbrăcat și a venit să-ți ceară ajutorul. Firește, tu te-ai speriat și-ai rupt-o la fugă, fiindcă ți-ai renegat vechiul nume!

— Știi, l-am văzut din nou două ore mai târziu.

Se opri din împăturitul cuverturii.

— În aceeași zi?

— Da, ieri la prânz. Mă aștepta lângă Chevrolet, știa că-i mașina mea. Mirza, sunt sigur că omul ăsta mă urmărește!

Scoase un oftat și continuă să împăturească.

— Nu te mai gândi la asta. Mai bine spune-mi ce lucruri o să încapă-n mașină. Vreau totuși să te întreb un lucru. Subsolul are curent electric?

— Nu te grăbi, e încă devreme. Va trebui să ajungem acolo târziu, cartierul are ochi și urechi.

— Nu mi-ai spus, subsolul are curent electric?

— Are și curent, și chiuvetă, și o scară interioară de fier care duce în casă, pe care poți urca și coborî fără să fii văzută de-afară.

Se apropie de el, își desfăcu brațele și-l îmbrățișă.

— Vom trăi împreună sub același acoperiș. Ciudată mai e viața!

— Doar că va fi pentru o perioadă scurtă, *ma chérie*, până se vor topi zăpezile din munții de dincolo de Struma. Va fi un rezumat al vieții, o schiță a ei. Întrucât o să petreci multe ore în subsol, va fi o viață în Lumea de jos, dar fără ereb.

— O să cobori să mă vezi? îl întrebă, mângâindu-i părul.

— Așa cum ți-am spus, neamțul a plecat și nu mai am cui să dau socoteală. Azi-dimineață ne-am salutat ca doi buni cunoscuți, aproape ca niște prieteni. Da, o să vin să te văd. Iar noaptea, când o să sting luminile și o să trag draperiile, o să urci ca să dormim împreună. Poți să mai zici o dată „ciudată mai e viața”!

Conducea foarte încet, fără faruri, iar în răstimpuri câte o groapă nevăzută în întuneric zgâlțâia Chevroletul. De îndată ce cotiră spre răsărit, luminile orașului deveniră mai clare. Erau nopți în care se dădeau ordine de stingere totală, însă în seara asta viața părea să se scurgă în ritmurile sale obișnuite. Cele mai multe lumini erau concentrate în centru, acolo unde câteva cafenele și cluburi erau încă deschise.

Mirza privea tăcută afară pe geam. Pe bancheta din spate erau îngrămădite lucrurile vieții lor comune în fabrică din ultimele două luni: două valize cu haine, așternuturi, un coșuleț cu mărunțișuri și un teanc de cărți. În dreapta lor, apărură gara și gardul lung de sârmă ghimpată ridicat de germani în ultimele săptămâni. Lumină se vedea doar de-a lungul împrejmuirii ghimpate, în vreme ce înăuntru casele de lemn, identice și semănând cu niște magazii, se pierdeau în întuneric.

— Până la urmă, cât timp ai stat închisă la „Gortys”?

— Din 15 decembrie, iar azi e 19 februarie, nu-i așa?

— De-asta privești cu sete afară?

— Ia spune, de ce m-ai pus cu de-a sila să mă sulemenesc în felul ăsta și să arăt ca o cocotă de noapte?

— Tocmai pentru asta, *ma chérie*, ca să semeni cu o cocotă.

— Dar nu mi-ai spus de ce!

Tonul vocii ei avea un aer iritat.

— Ți-am explicat, însă erai cu mintea-n altă parte. Strângeai lucrurile

și-ți era teamă să nu uiți ceva, îi răspunse el și, apăsând butonul, aprinse farurile.

Drumul se luminează și un șobolan fugi într-o parte la trecerea lor.

— Iar acum de ce-ai făcut asta? Se presupune că vrem să trecem fără să fim văzuți.

— Asta-i drumul principal și trebuie să-l străbatem, n-avem de ales. Dacă ne opresc, mi-ar fi greu să le explic de ce conduceam în miez de noapte fără lumini.

— Și de ce m-ai pus să mă boiesc așa?

— Fiindcă eu am permis de circulație ștampilat de Krause.

Tu ai putea evita întrebările incomode doar ca prostituată.

— Și jumătatea de gospodărie pe care o cărăm în spate?

— Ți s-a inundat casa și mergem în Exohes, unde-ți ofer găzduire la noapte.

— Vasăzică, în vreme ce mi se inunda casa, eu mă sulemeneam?

— Mirza, încetează să fii atât de încăpățânată! O curvă-i întotdeauna curvă și așa trebuie s-arate când umblă pe-afară! Ai înțeles? Dar vorbești de lup...

Se apropiau de fabrica „Fix” când văzură pe marginea drumului lumini venind de la două motociclete și, înfășurat într-o manta verzuie, un soldat care le făcea semn fluturând o lanternă în mijlocul drumului. Lfteris încetini și trase pe dreapta; numaidecât se apropie de ei o patrulă întreagă, cu mitralierele atârinate în față, pe pânțele. Coborî geamul și scoase mâna afară, ca să le dea permisul de circulație. Două lanterne mari se lipiră de geamurile Chevroletului, iar soldații se apucară să-i cerceteze interiorul. Lfteris se arată calm, ba chiar mai mult de-atât: era un om al regimului, oarecum plictisit de controalele repetate. Sergentul aflat la comandă îi înapoie hârtia și aruncă o privire șireată spre Mirza, apoi se aplecă și îi șopti ceva la ureche. Zâmbind, Lfteris îi răspunse ceva și îi făcu cu ochiul. Șeful patrulei le făcu semn cu lanterna să treacă.

— Ce ți-a spus? îl întrebă ea pe când lăsau în urmă patrula.

— N-are importanță.

— Ba nu, insist să-mi spui! Și-n primul rând, tu unde-ai învățat germana?

— Am învățat flamanda cu ani în urmă. Se aseamănă destul de mult, așa că acum pot înțelege ce-mi spun - cuvintele de bază, adică.

— Așadar, ce ți-a spus?

Începu să râdă și se scotoci prin buzunarul de la haină după o țigară.

— Ți-a spus ceva despre mine...

— A întrebat dacă ești bună la pat.

Se întoarse și-l privi cu fulgere în ochi.

— Nu-mi vine să cred, porcul! Și tu ce i-ai răspuns?

— Adevărul, bineînțeles!

— Și care-ar fi acela? țipă ea.

— Că ești cea mai bună.

— Și tu ești un porc! Îi strigă ea, începând să-l lovească în umărul drept.

— Oprește-te, *ma chérie*, o să murim!

— Porcule! Ah, porcule!

Încetini din nou, apoi opri pe marginea drumului și stinse farurile. O luă în brațe și îi astupă gura cu un sărut pătimaș. Din partea opusă a drumului apărură o coloană. În timp ce vehiculele treceau pe lângă ei, lumina farurilor le trăda capetele unite.

— Au plecat? îl întreabă după ce se dezlipi de el ca să tragă aer în piept.

— Au plecat.

— Acum ce facem? îl întreabă cu o neliniște nouă în privire.

— Acum mergem acasă, îi răspunse.

Aprinse din nou farurile și o luă înspre Turnul Alb. După ce trecură de Cartierul General și intrară în Exohes, zări cu coada ochiului cât de lacom privea pe fereastră.

— Bulevardul, îi spuse, nu s-a schimbat prea mult, însă multe vile au fost rechiziționate de nemți. Casele evreiești, desigur, cad în paragină, căci intră oricine noaptea și pune mâna pe tot ce găsește. Pe ce-a mai rămas, adică, fiindcă nemții, de obicei, încarcă în camioane, împreună cu locatarii, și mobila. Acum e perioada cea mai bună să cumperi un pian, draga mea!

— Nu fi cinic, te rog!

— E și asta un mod de-a supraviețui.

— Ești un bărbat tandru, iar chestiile astea nu ți se potrivesc.

— Iar mă pui la punct, stăpână!

— Doar mă plâng.

— Știi ce spune Iordanis despre asta? Nevasta, când nu se plânge, înseamnă că-ți pune coarne.

— Nu-s nevasta ta, *mon chéri*!

— Ba da, în orașul ăsta ești! Când vom pleca de-aici, atunci o să fii a lui...

— Doar a mea, neam de grădinar!

— Îmi amintești de sufragete.

— O sufragetă biciuită..., comentă ea.

— N-am spus că uităm de spate?

— Pentru prima oară-n în seara asta ai zis o vorbă cu cap.

— În seara asta o să fim în casa noastră, singuri, înțelegi? Nu-i răspunse, continuă doar să privească afară pe fereastră dinozaurii cartierului adormit, vilele impunătoare ale Estherei de Botton, Hadzhimishev, Telci-Bey, Osman Ali-Bey, Giako Modiano, Periklis Hatzilazarou... După *Château mon Bonheur* și vila lui Seifullah Pașa, încetiniră. Coti cu multă grijă pe un drum neasfaltat, aruncându-și privirea în dreapta și-n stânga,

înspre ferestrele caselor. Văzu că-și aplecase capul, iar acum își ștergea ochii cu batista.

— Plângi pentru Exohes? o întrebă. Cred că plângi pentru case, pentru grădini, pentru tot, nu-i așa?

Clătină din cap în tăcere.

— Când ai venit cu taxiul să-l întâlnești pe Krause, tot așa te-ai emoționat?

— Atunci aveam în minte doar să obțin ce voiam, acum e altfel, îi răspunse, apucându-l de mână.

— Te-am adus înapoi în Exohes, mi-am împlinit visul. Vizavi se află vila în care te-ai născut, iar aici e casa mea. Cea mai mare parte a timpului o vei petrece la subsol, însă de la ferestrele din față, care se află la nivelul străzii, vei putea vedea puțin din casa și din grădina voastră. Atât am putut să fac, să mă ierți!

Se lăsă în brațele lui, dar își dădu seama că trupul lui era încordat - ca și cum ceva îl amenința.

— Să nu ieși din mașină! Îi ceru el cu voce joasă.

— Ce se petrece?

— Privește afară, la scări, îi răspunse la fel de încet.

— Cineva stă jos. Dar cine poate fi, în miez de noapte?

— E cel despre care-ți spuneam, cel care m-a abordat ieri la prânz, pe faleză. Să nu ieși! Îi spuse scurt.

— Unde te duci? Nu ți-e frică?

— Nu mă pot ascunde, treaba asta trebuie lămurită acum. Tu să rămâi aici!

Stătu în picioare lângă mașină, având grijă să arate că nu se grăbea. Își încheie nasturii paltonului cu mișcări lente. Prin minte îi trecu mai întâi regretul că neglijase să-și cumpere o armă de pe piața neagră; poate că acum avea să plătească scump pentru asta. Își aranjă fularul în jurul gâtului și-și puse pe cap pălăria cu boruri înguste, își aprinse tacticos o țigară, urmărindu-l totodată pe celălalt cu coada ochiului. Bărbatul stătea și el în picioare și-l privea. În lumina stâlpului, hainele i se vedeau bine. Erau aceleași pe care le purtase și în ajun, când îl abordase.

Girdot inspiră adânc și, cu un pas sigur, porni către el. Înainte să facă primul pas, aruncă o privire la ceas: era ora două și jumătate.

Necunoscutul se dădu doi pași într-o parte și își sprijini spatele de stâlpul de pe drum. Asta-l liniști întrucâtva, căci era limpede că voia să-i vorbească la lumină - poate ca să nu-l sperie. Cu mersul sigur și fumând, ajunse și el la stâlp. Se priviră unul pe celălalt fără a se saluta.

— Te știu de undeva, vorbi primul Girdot, ca să preia controlul.

De altfel, el era cel înstărit, în vreme ce străinul era doar unul dintre miile de sărmani care se perindau prin oraș.

— Da, domnule Lfteris, dar au trecut mulți ani.

— Cine ești?

— Sunteți un om bun, domnule Lfteris, așa vă țin minte.

— Numele meu este Eugène Girdot, domnule, și nu cunosc niciun Lfteris!

— Iar al meu e Saul Modiano⁹⁶, îi răspunse el și zâmbi, dezvelind o gură cu doar câțiva dinți.

— Asta devine ridicol! Ca să nu mai spun că e și o provocare, iar eu nu voi lăsa lucrurile așa! Îi răspunse. Spune ce vrei și de ce te ții după mine!

— N-am vrut să vă jignesc, domnule Lfteris, era doar o glumă, nu vă supărați pe mine! Am vrut doar să așez o punte peste distanța care ne desparte. N-am vrut să vă jignesc. Dimpotrivă, am venit să vă cad la picioare!

— Cine ești, măi frate? Figura asta... Îmi bat capul de ieri de la prânz.

— Sunt Ferdinand Tiano, domnule Lfteris. Pe vremea când eram copil, lucram la agenția dumneavoastră de ziare, pe care o aveți înaintea de incendiu acolo, aproape de Banca Otomană. Împărțeam gazete în tot orașul. Nu vă amintiți de mine?

Lfteris simți cum se destinde pe dinăuntru. Bărbatul din fața lui spunea adevărul. Își amintea de el acum că își dezvăluse numele. Ferdinand era pe atunci cel mai mic dintre vânzătorii lui și străbătea pe jos întregul cartier Exohes, la fel cum făcuse și el cu câțiva ani înainte, trâmbițând știrile despre război și despre aliați.

Îi zâmbi cu o ușurare pe care nu și-o putu ascunde.

— Cum să te recunosc, drăcușorule, după atâția ani? Dar ce oră-i asta? E ceva la mijloc aici...

— Vreau să vorbim, domnule Lfteris.

— Nu-i momentul potrivit.

— Măine o să fie prea târziu.

Îl privi din nou. Avea chipul livid de neliniște.

— Dac-o să te prindă fără stea, o să te pună la zid, dar bineînțeles că știi asta...

Ferdinand își desfăcu paltonul dintr-o mișcare, lăsând să se vadă steaua prinsă la piept.

— De-asta te caut, domnule Lfteris. Spune-i, te rog, soției dumitale să intre-n casă și stai puțin să mă ascuți.

— Vorbim mâine, Ferdinand.

Întinse mâna și-l strânse de braț.

— Măine o să fie prea târziu, șefule!

— Să știi că ai mers prea departe! Îi răspunse tăios, trăgându-și brațul.

— O să-ți cad la picioare, dacă vrei! Măine o să fie prea târziu. Spune-i doamnei tale să intre-n casă, iar eu o s-aștept aici. Te rog, domnule Lfteris, n-am altă speranță în afară de dumneata!

Lumina stâlpului îl ajută să-l observe mai bine. Era limpede că nu se

spălase și nu se bărbierise de zile întregi. Vestonul și cămașa murdară arătau că purta aceleași haine de multă vreme. Fără îndoială că se ascundea.

— Te caută?

— Mă urmăresc de câteva zile. Au numele meu și-al fetei mele, pricepi? Dacă poți să crezi, chiar rabinul le-a dat toate numele.

— Aici ne poate vedea cineva din cartier, Ferdinand.

— Mergem unde vrei dumneata, șefule, unde vrei!

— Așteaptă-mă aici!

Îi întoarse spatele și se îndreptă către mașină. Mirza urmărise întreaga scenă de la fereastra coborâtă, însă vocile lor nu ajungeau până la ea.

— Ce se petrece?

— Se ține scai de mine, așteaptă-mă cinci minute.

— Ești în primejdie?

— Nu. Chiar dac-ar avea o armă, n-ar avea curaj să apese pe trăgaci. Unde mai pui că-l știu de mult, de când era copil. Pare liniștit.

— Să te-aștept aici?

— Până aflu ce vrea de la mine. N-o să dureze mult. O să-l duc jos în subsol, să nu ne ia careva la ochi. Mai e și evreu pe deasupra, Mirza, de data asta unul adevărat, nu ca tine. Răsuflarea lui, din pricina foamei, miroase ca trenul care-o să-l ia.

— Să nu întârzii!

— Închide ușa și ridică geamul! Mă-ntorc degrabă.

Merse până la treptele care duceau în subsol și-i făcu semn să-l urmeze. Din fericire, se găseau în partea din spate a casei și cel puțin nu puteau fi văzuți de santinela de la Comandatură, care stătea în stradă. Coborî treptele și deschise ușa exterioară. Îi făcu din nou semn să-l urmeze și aprinse lumina slabă din prima încăpere, cea de lângă apometru. Mirosea a aer stătut și a var proaspăt.

Îl auzi pe Ferdinand cum coboară scările în urma sa. Înaintă și se opri în mijlocul subsolului gol, apoi își încrucișă brațele, pregătit să-l asculte. Ferdinand, în loc să-nceapă să vorbească, îl surprinse, căci, îndată ce se apropie, i se aruncă la picioare încercând să i le sărute.

— Ce te-a apucat, mă? îi strigă.

— Trebuie să mă ajuți! Ești singura mea speranță, are opt ani, domnule Lfteris! Trebuie să mă ajuți, nu mai am pe nimeni pe lume afară de ea...

Lfteris îl prinse cu mâna sa încă viguroasă și-l ridică cu forța. Acum se priveau față-n față.

— Lămurește-mă, Ferdinand, n-am vreme, înțelege!

— E nevoie de curaj să vin să cad la picioarele dumitale după atâția ani.

— Vorbește!

— Ne suie în trenuri.

— Știu asta.

— Ne suie cu forța. Se vorbește de niște ferme în Polonia.

Fata mea-i slăbită, doctorul mi-a spus-o clar: dacă nu stă-n pat, n-are nicio șansă, o să moară în tren. Vreau s-o iei dumneata, domnule Lfteris, dacă crezi în Dumnezeu, dacă ai suflet!

— Și te dezbari așa, pur și simplu, de propriu-ți copil?

— Nu mă dezbar, nu-mi spune asta, te rog din suflet! Doar dacă-l ții dumneata, pot să-l salvez. Dacă n-accepti, în cel mai bun caz o să-l îngrop în Polonia. Căci se poate întâmpla ceva și mai rău: să mi-l azvârle din tren și să-l mănânce dihorii!

— E ilegal ce-mi ceri.

— Hai să nu ne amăgim, domnule Lfteris, dumneata poți! Ești bogat, ești creștin, n-o să te deranjeze nimeni. Am văzut că ai și o femeie alături - a mea a murit. Poate să te ajute și ea cu fetița. Dumneata ai bani, poți să-i iei lapte, poți să-i aduci un doctor. Dacă crezi în Dumnezeu...

— Și dacă nu cred, Ferdinand?

Rămas fără argumente, evreul își coborî capul.

— Unde-i acum?

— De zece zile e la o familie de creștini, însă mâine pleacă. Flămânzesc și ei, așa că o pornesc prin sate, nu mai pot s-o țină.

Brusc, se simți prins în capcană, căci își dădu seama că toate ferestrele luminoase pe care le visase vreodată aveau acum niște dungi verticale întunecate - zăbrele.

— La un moment dat o să plecăm și noi, Ferdinand. Nu putem s-o luăm.

— Din câte văd, o să moară în brațele mele în tren. Lfteris își aprinse înfuriat încă o țigară.

— Vino-n zori să-ți dau un răspuns, nu pot hotărî acum, singur. Însă vreau să-mi spui ceva înainte să pleci.

— Ce anume? îl întrebă, ridicându-și capul, pe care și-l ținuse multă vreme plecat.

— Cum m-ai găsit?

— Am muncit ani de zile în hoteluri - „Majestic”, „Méditerranée” și-n altele de felul ăsta. Doar cu ziua, să nu-ți închipui altceva. Spălat de vase, cărat bagaje, tot ce mi se cerea. Acolo am auzit, cu ani în urmă, de unul Lfteris, care a devenit francez dintr-odată și și-a schimbat numele. Mi s-a spus că are o fabrică a lui, filatură și țesătorie la un loc. Adevărul e c-am stat la pândă de câteva ori și te-am recunoscut, căci întotdeauna am vrut o slujbă mai bună. În fabrica dumitale, din câte se zvonea, se plătea bine. Dar mi-a fost rușine să mă apropii de dumneata. Ce să-ți fi spus? Dumneata de la gazete ai ajuns la fabrici, în vreme ce eu am ajuns la spălatul vaselor și la cărat.

— Bine, Ferdinand, am înțeles. Vino înainte să se crape de ziuă, la ușa subsolului. Voi fi acolo să-ți dau răspunsul. Dar să vii înainte să se lumineze, fiindcă mă tem de vecini.

Sărmanul evreu își plecă din nou capul și îi întoarse spatele fără să mai scoată o vorbă. Pe când urca scările, Girdot îi strigă:

— Unde e copilul?

— Familia aia locuiește dincolo de Depou, șefule.

— Bine, Ferdinand, du-te!

Privi în jurul lui subsolul gol. Simțea cum îi amorțesc picioarele, dar n-avea nici măcar un scăunel pe care să se așeze. Viața dulce ca mierea împreună cu ea era amenințată de o invazie neașteptată.

Începu să urce lent treptele, ca să meargă la mașină și să care lucrurile. Umbra ei i-o luă înainte; stătea în capul scărilor. Avea paltonul încheiat până la gât și se pregătea să coboare.

— Oprește-te! Îi strigă el, ridicând mâna. Oprește-te, nu singură!

— Ce joc e ăsta, domnule Girdot?

Ajunse la jumătatea scărilor.

— Am așteptat clipa asta douăzeci și cinci de ani, îi răspunse el, făcând imediat un gest neașteptat.

La început, Mirza scoase un țipăt înspăimântat, apoi izbucni în râs.

— Nu mi-ai spus ce voia omul acela, dragostea mea? îl întrebă ea fără să atingă pământul.

— Douăzeci și cinci de ani, mă crezi?

O ținea strâns în brațe, în vreme ce unul dintre pantofi aproape îi ieșise din picior, gata să cadă.

— Doar că scara, *mon amour*, o visam mai largă și cu un covor roșu.

Începu să coboare purtând-o în brațe. Pe a treia treaptă, pantoful îi căzu, iar degetele ei începură să danseze în aer nepăsătoare, ca și cum ar fi fost din nou o copilă, de parcă ar fi așteptat-o din nou vizitiul lor afară în stradă, ca s-o ducă la bătrânul sultan, iar ea să asculte poveștile vieții acestuia, rupte parcă din basme.

Apartamentul de la ultimul etaj

Al șaptelea stasimon

— Doarme? Întrebă el, coborându-și vocea.

Doamna Jeni ridică din umeri - nu știa. Adevărul era că părea să doarmă, dar cum poți fi sigur cu orbii? Pleoapele lor, mereu lăsate, poate că ascund gânduri, însă poate că sunt doar vălurile lui Morfeu. În întuneric, conștiința de sine nu-i aceeași ca-n lumină; se lasă să alunece pe lemnul lăcuit al viselor, acolo unde sunt cântate valsuri fără încetare, iar dansul se întrerupe doar la auzul dopurilor de plută ale sticlelor ce-au îmbătrânit în pivnițe lipsite de soare.

— Domnule Eugène, mă auziți?

Doamna Jeni, care în tot acest răstimp șezuse pe canapea alături de el, își întinse mâna și-i mângâie fruntea.

— Ce vrei, șerpoaico, de mă tulburi? se auzi vocea lui, cu răgușeala bine cunoscută.

Ea zâmbi și-l sărută tandru pe obraz. Orestis avea din nou în fața ochilor sceneta aceea bizară a celor doi bătrâni, relația neclară dintre ei, pe care, deși frecventa acea casă de doi ani, n-o putea înțelege. Doamna Jeni, pe lângă intendentă, semăna și cu multe altele. Ar fi putut să fie, de pildă, sora nevestei lui, care murise de curând, lăsându-l văduv. Ar fi putut să fie o doctoriță pricepută sau o asistentă. Ori, poate, o fostă soție, căreia divorțul nu izbutise să-i șteargă sentimentele. Ar fi putut să fie și o ibovnică de demult, necununată de multe decenii, întrucât caracterul lui dificil n-o ridicase niciodată la rangul de soție.

— Vezi ce fel de om e, Orestis? E capabil să te chinuie din zori și până-n seară! Vrea să se ocupe toată lumea de el.

— Domnule Eugène, să continui?

— Îl asculți sau nu pe băiat când îți citește? Despre viața ta spune. Dacă știai că nu ești în stare să stai de veghe, trebuia să-l chemi dimineața, nu în toiul nopții!

— Cel mai bun lucru pe care l-ai scris, tinere, e ăla despre ceasul cu cuc, spuse și întoarse capul spre locul unde se afla Orestis. Timpul nu ajunge niciodată, viața-i scurtă! Pe de altă parte, dragă doamnă Jeni - aici își întoarse capul spre ea -, mă temeam că n-o să apuc dimineața. E rău că mă temeam? E rău că voiam să-mi ascult viața sau măcar ce-a plăsmuit fantezia bolnavă a unui condeier?

Se întoarse din nou spre locul în care ședea Orestis și de unde auzise

toată noaptea citindu-i-se despre zilele și nopțile lui Lefteris Zevgos.

— Nu cumva ar trebui să-ți spun scriitor în loc de condeier?

Deja sunt scriitor, domnule Eugène. Grație dumneavoastră, o mărturisesc.

— Grație mistificării proprii mele vieți. Recunoști asta, nu-i așa?

— Recunosc, însă altfel nu s-ar fi putut.

— Și adevărata viață a lui Eugène Girdot, așa cum a fost ea, unde se va duce când voi muri? Pe hârtie va rămâne Girdot al tău, el învinge mereu, nu așa mi-ai spus?

— Așa e, domnule Eugène. Cel de pe hârtie învinge mereu.

Pe măsură ce se apropiau zorile, mintea bătrânului lăsa impresia că își recapătă limpezimea care, în alte ceasuri, părea în întregime pierdută. Înțelegea tot și răspundea înapoi, nelăsând nimic să-i scape. Pe lângă judecățile sale cuprinzătoare, prinse la un moment dat mâna doamnei Jeni și începu s-o mângâie. Orestis zări gestul și nu se putu abține; trebuia să-l comenteze. După ce aruncă o privire familiară către intendentă, una care părea să-i ceară permisiunea, hotărî să nu-l cruțe pe Girdot. Doamna Jeni îl simpatiza, asta era sigur, iar acum, cu un zâmbet complice, îl îndemna să nu mai plece capul dinaintea capriciilor lui.

— Aș prefera, la ultimele capitole, să am toată atenția dumneavoastră. Dacă văd că ați adormit, domnule Eugène, sau că mă ascultați din obligație, să știți că mă voi opri!

— Ce mai e și asta, o altă față a narcisismului scriitorilor?

— Oricât aș simpatiza-o pe doamna Jeni, pe care o și respect, doresc să va subliniez că nu-i momentul potrivit pentru o relație mai apropiată cu intendentă dumneavoastră.

— Ești un golan, asta ești!

Doamna Jeni era gata să izbucnească în râs, dar se abținu.

— Eugène, are dreptate băiatul. Ține-ți urechile concentrate acolo! Îi spuse ea pe un ton sever, retrăgându-și mâna din palma lui.

— Așa-zisul „băiat” e un netrebnic și jumătate, un bastard înfumurat care crede că până-n zori va deveni din condeier scriitor! Ce legătură ai tu, mă, cu Mauriac, cu Dumas, cu Rolland?

— Pot continua îndată ce veți isprăvi cu toate aceste caracterizări.

— Jeni, spune-mi, te rog, mai e mult până se crapă de ziuă?

— Se luminează încet-încet, însă te rog să te liniștești. Mai ai mult, Orestis?

— Cred că n-o să-mi ia mai mult de jumătate de oră.

— Ai auzit, Eugène? De cum se crapă de ziuă, cartea se va isprăvi. Apoi te poți duce la culcare.

— Să termine bastardul mai devreme, să-ncheie conțopistul! Ce-a trăit cu adevărat Girdot nu va afla nimeni niciodată!

— Pot să continui? Întrebă Orestis, aruncând încă o privire complice

către doamna Jeni.

— Continuă, băiete dragă, el așteaptă să te-asculte, nu-l lua-n seamă că se plânge.

— Doamna Jeni, înainte să-ncep să citesc și acest capitol, aş vrea să vă amintiți că vă simpatizez în mod deosebit. Aş vrea să vă mai spun și că, în acești doi ani de când vin aici, numai grație dumneavoastră îmi păstrez echilibrul emoțional.

Rivka

Exohes, mai 1945

Dragul meu Vasia,

Uneori mă gândesc la asta și râd. Oare morții îmbătrânesc? Dacă te-ai hotărî să vii acasă în seara asta, ca să vorbim, oare ai avea părul complet alb și gușă? Oare cele spuse de cărțile de consolare, căroră unii le zic „teologice”, și anume că doar la Judecata de Apoi oamenii vor căpăta forma tinereții veșnice, să aibă ele vreun sâmbure de adevăr? Dar, o să-mi zici tu, Judecata de Apoi n-a venit încă, nu l-am văzut din nou pe Mântuitor coborând în toată slava, suntem încă în stație și așteptăm - în picioare.

Dacă ai veni acasă la mine în seara asta, cel mai probabil ai fi un sac de oase. Măcar și-așa, decât să stau singur și să scriu o scrisoare pe care n-o vei primi niciodată. Cu toate astea, târăsc stiloul pe hârtie, chiar dacă cucul cea-sornicului mi-a amintit că-i unu dimineăta, chiar dacă fereastra biroului e încă deschisă și aduce miresme de la grădinile din jur.

Primăvară târzie, Vasia, atât de târzie, încât cenușa grătarelor făcute de 1 Mai s-a risipit și ea de pe pajiști. Calendarul arată 12 mai și deja am mâncat primele căpșuni, pe care le-a adus unul din Edessa ca să le vândă, bătând tot cartierul cu șareta.

Din capul locului îmi pot închipui nemulțumirea ta. Vrei să mă cerți, să mă întrebi, plin de furie și de indignare, de ce îmi amintesc de tine doar în cea mai aprigă singurătate. Plângerea ta se concentrează pe întrebarea de ce te uit atunci când trăiesc activ și fericit, când clădesc afaceri și fac parale, când dorm în fiecare noapte lângă trupurile calde pe care le-am iubit. Așa e făcut omul, Vasia! Să creadă că el e nemuritor și fericirea lui, veșnică, iar atunci când certitudinea asta se năruiește, să cerșească afecțiune și să se plângă de propria pustietate. Am rămas singur, frate, în casa asta nu se mai aud glasurile lor, nu mai sunt rochii aruncate peste tot, nici șosete albe subțiri, împachetate ca niște pumnișori. Desigur, n-ai fost niciodată nostalgic după căldura unui cămin, îmi amintesc asta, însă trupurile, Vasia, le-ai iubit mult. În seara asta îți voi spune despre trupurile pe care le-am îmbrățișat și care acum nu mai sunt aici.

Firește, acum ești doar suflet și poate ai uitat mireasma pielii curate, însă poți să-ți imaginezi trei trupuri care se iubesc trăind într-o casă, poți să ghicești îmbrățișările, râsetele. Poți fără doar și poate să călătorești înainte și înapoi în timp, în sus și în jos în spațiu, încoace și încolo, înăuntrul și în afara mea; cu alte cuvinte, poți veni și tu în casa noastră de jos și vei înțelege.

La început, a fost un subsol neîncălzit, cu patru ferestre. O scară în spirală unea lumea de sus, a legii naziste, cu cea de jos, unde mirosul de var proaspăt îți intra în nări, iar din când în când țevile care treceau pe deasupra capului bolboroseau, evacuând apele uzate ale lumii de deasupra. Împreună cu Mirza, am acoperit de la bun început toată podeaua rece cu așternuturi:

velințe, covoare, chilimuri, zdrențe, țeșături, orice putea să țină de cald și să împiedice umezeala să ajungă la oase. Ar fi fost ceva să fi văzut, Vasia: culori nepotrivite, modele peste modele, pufuri și franjuri, un mare petic pestriț peste care călcau și se frecau două perechi de picioare încălțate cu șosete groase.

Înainte să se crape bine de ziuă, Ferdinand Tiano și-a adus fata, pe Rivka, și mi-a lăsat-o în fața ușii de la subsol. Fostul meu ajutor de la gazete a mizat totul pe o singură carte. A adus copilul în fața mea înainte să apuc să-i comunic hotărârea pe care o luasem împreună cu Mirza, înainte chiar să audă c-o așteptam pe fata lui, că putea pleca liniștit, fiindcă trenurile n-aveau să-i ia niciodată trupușorul și să i-l ducă în ceturile Poloniei.

Când, puțin mai târziu, a venit ceasul să-și ia rămas-bun de la ea, eu și Mirza ne-am retras în subsol și-am așteptat. Copila era dăscălită bine, și-a salutat ascultătoare tatăl, fără țipete sau plânsete. El a plecat la sfârșitul nopții cu același palton ponosit, încheiat până la gât, și cu luceafărul dimineții luminându-i drumul. Noi ședeam pe valizele aduse de la fabrică; nu apucasem încă să le deschidem. În vreme ce așteptam unul lângă altul, în mijlocul unui subsol gol care era gata să nască din clipă-n clipă cel mai tunător ecou, am auzit pașii micuței pe scară. Rivka Tiano, cu cele două codițe negre ale ei pe piept, stătea acolo ținând în mână o păpușă de cârpă. Ce păcat, Vasia, că micuța avea deja nume, căci am fi vrut tare mult s-o strigăm Cosette⁹⁷.

Poveste, povestire, ia un bob și un năut, dă-le un ghiont să se-nvâртеască și povestea să pornească... Nu știu cum încep poveștile finlandeze, dar într-ale noastre avem încă de la început o senzație de vârtej, un carusel colorat legănându-se în paginile lor și strecurându-se în vorbele bunicilor care le deapănă lângă vatră. După Mirza, Rivka a fost a doua dintre poveștile cele mai dulci din viața mea. Acum, când povestea s-a încheiat, văd că bătrâna Soartă, cea care o spunea, s-a prăpădit, iar căminul unde ședea și torcea e deja înghețat. Însă am luat-o înainte, să mă ierți.

Am trăit cu două aripi de fluture aproape doi ani, între parter și subsol. Lumea de sus și cea de jos; cea de sus era formală și searbădă, menită doar să-mi asigure existența, cea de jos a devenit laptele și mierea celor două povești ale vieții mele. Povestea mea cea mare a început cu un sultan vorbăreț, într-o seară din primii ani ai acestui veac, iar cea mică, ani mai târziu, cu un om prigonit, gata să pupe încălțări pline de noroi ca s-o țină pe Rivka în viață.

Cred că-i de prisos să te lămuresc că planurile noastre de a fugi în Turcia și coșmarul meu de a mă despărți de ea în fața casei din Constantinopol, pentru a lua apoi calea Palestinei, se încheiaseră. Rivka era, probabil, pretextul ei de a-și părăsi bărbatul și copilul și de a rămâne cu mine, până să treacă răul, cum spunea. Chiar și astăzi, după doi ani, vreau să cred că dragostea a făcut-o să petreacă acele zile alături de mine. Lăsase în urmă un bărbat și un copil și, cu o mișcare ingenioasă, îi înlocuise cu alte două chipuri, în alt oraș.

Când am început să ne orânduim traiul jos, în subsol, doar Dumnezeu știe cât mă temeam de vecini! Prima noastră grijă era copilul, să aibă măcar căldură, dar în subsol puteam avea doar un mangal. Dacă am fi montat o

sobă, ar fi fost ca și cum le-am fi spus totul, negru pe alb, binevoitorilor din vecinătate și Comandaturi! de peste drum. În multe seri friguroase, de cum se înnopta, o luam pe Rivka în brațe și o duceam sus, la soba de porțelan din salon, pe care în sfârșit o aprinsesem după mulți ani. Micuța își petrecea majoritatea nopților ascultându-și tușea acompaniată de trosnetul lemnelor. Pe măsură ce săptămânile treceau, tușea aceea, care în primele nopți din subsol semăna cu un bubuit și nu ne lăsa să dormim, a dispărut. Boala i-a trecut acum doi ani, pe vremea asta, iar de atunci obrajii micuței au căpătat culoarea rodiilor de octombrie.

Am continuat să merg la fabrică în fiecare dimineață, fiindcă voiam ca vecinii să mă vadă trăind după rutina cu care se obișnuiseră. Acestea erau cele mai grele ceasuri pentru Mirza și Rivka, fiindcă în timpul ăsta casa trebuia să pară nelocuită. I-am interzis micuței să se apropie de ferestrele subsolului, să alerge, să vorbească tare și să râdă. Cel mai greu a fost în primele săptămâni, când Rivka tușea multe ore pe zi, însă, din fericire, era un copil înțelegător și a învățat repede să înăbușe zgomotul cu o batistă.

Aveam grijă să mă întorc devreme. De altfel, prezența mea în fabrica pustie se justifica doar prin dorința de a vedea dacă Iordanis era încă în viață și dacă ușile fuseseră forțate în timpul nopții. Aprindeam în fiecare dimineață soba din birou, ca să vadă vecinii un pic de fum negru ieșind din fabrică, firav și fără vlagă, cât puteau scoate doi-trei bușteni umezi.

Întreaga împrejurime însă, mai ales în acele luni, era sătulă de fum negru, căci trenurile plecau în fiecare zi din gară și zeci de vagoane sigilate luau drumul Cracoviei. Luam binoclul lui Karamanos și stăteam dimineața la geam, privind gara. Prizonierii evrei erau cu miile - atât de multe stele adunate la un loc probabil că erau invidiate și de cele mai senine nopți. Unul dintre acele trenuri l-o fi luat cu el și pe Ferdinand, care, pun pariu, purta același palton. Însă, până la urmă, plecase cu trenul? Am aflat-o doi ani mai târziu, când, într-o zi, cineva mi-a bătut la ușă... Dar iarăși mă grăbesc.

Îți scriam mai sus că mă întorceam acasă înainte de prânz. Puneam niște discuri la gramofon, ca să poată cumva și Rivka să râdă sau, dacă încă-i venea, chiar să plângă. Acum mă apucă râsul când mă gândesc câți vecini or fi ascultat în toiul amiezii, cu chipurile pline de uimire, muzica dată la maximum, cu tangourile lui Eduardo Bianco⁹⁸ și vocile lui Kakia Mendri⁹⁹ și Danai Stratigopoulou¹⁰⁰. Cum de-o fi ajuns morocănosul director de la „Gortys” petrecărețul cartierului, s-or fi întrebat ei.

La prânz mâncam în subsol ceea ce gătisem cu o seară înainte. În mijlocul țălelor pestrițe așezasem o sofra¹⁰¹ și perne de jur împrejur. Mirza avea părul prins în creștet și purta vreo rochie veche de-a lui Sanne, pe când Rivka era îmbrăcată în vreo haină cumpărată de mine de la câte un magazin de pe Egnatia sau de pe Venizelou. Adevărul este că de multe ori greșeam mărimea, iar Mirza se plângea și-mi însemna mereu pe- o bucată de hârtie măsurătorile pe care le făcuse cu centimetrul. Știi, în acele dimineți tăcute ale lor, când ceasurile stăteau în loc, măsura iar și iar înălțimea și talia micuței, ca să mi le dea scrise și să le arăt în magazine, îți spuneam, așadar, că-n timpul prânzului vorbeam foarte puțin, fiindcă ecoul subsolului era încă o primejdie ce-ar fi putut să ne trădeze. Rivka învățase repede să spună în șoaptă ce dorea, însă nu și femeia mea. După primele zile, mă aliasem deja

cu micuța și, cu destulă tandrețe, o dojeneam pe stăpână atunci când, fără să vrea, ridica vocea.

Serile noastre însă erau o sărbătoare. De cum se lăsa întunericul, fetele mele, cea mare și cea mică, prindeau curaj ca niște păsări nocturne și urcau scara în spirală către lumea de sus. Obișnuite, pe durata zilei, să meargă aplecate atunci când urcau la toaletă, acum se plimbau mândre dinapoia draperiilor trase și se răspândeau prin salon, prin biroul meu, prin micul dormitor și prin camera de altădată a locotenentului Krause. Gramofonul cânta din nou tare, ca la prânz, *Cavalleria rusticana*, dansurile ungare ale lui Brahms și altele de care nu-mi mai amintesc, fiindcă mândra mea și fiica mea adoptivă se dezlănțuiau în penumbră, fugărindu-se cu râsete și aruncând cu perne, în vreme ce eu tot schimbam discurile. *Mon Dieu*, câtă neliniște simțeam, totuși, chiar și în ceasurile bucuriei noastre!

Când a venit vara, Vasia, situația s-a îngreunat. Poți, desigur, să ți-o închipui - ferestre deschise, vecini care stăteau la taclale în grădini până târziu, iar noi petrecând ceasuri întregi în tăcere forțată, de parcă nu mă săturasem de asemenea ceasuri apatice în adăposturile Primului Război Mondial.

În vara următoare, adică anul trecut, am luat marea hotărâre, căci viața noastră de zi cu zi devenise un coșmar. Am scos din ascunzătoare câteva lire, care chiar că erau ultimele, și-am condus până sus la Arsakli, ca să găsesc de închiriat o casă, o cocioabă, orice care să fie departe de lume. Am găsit o casă din piatră în pustietate, având vecini doar o stână și pe Dumnezeu. Fusesse clădită cu ani în urmă de un pictor evreu împreună cu nevasta lui și se făcea un an de când rămăsese pustie. Am închiriat-o de la un localnic care se înstăpânise asupra ei cu de la sine putere. După ce mi-a înșirat verzi și uscate despre cum ajunsese cheia în mâinile lui, neam tocmit și-am bătut palma. La minciuni eram mai priceput decât el, așa că i-am povestit că fiica noastră, bolnavă de oftică, avea nevoie de soare și de aer curat. Apoi i-am plătit arvuna pentru cele două luni în care aveam să locuim acolo, sperând că n-o să-l mai văd în fața ochilor până la primele ploi.

Am plecat la țară în miez de noapte. De luni întregi economisiseam cu strictețe benzina, păstrând fiecare picătură ca pe agheasmă. Pe povârnișurile de la Arsakli m-am putut juca pentru prima oară de-a v-ați ascunse-lea cu fiica mea...

Iartă-mă, aici trebuie să închei...

Exohes, iunie 1945

Dragul meu Vasia,

Să mă străduiesc să nu-ți scriu, fiindcă pare smintit și inutil, îmi e la fel de dificil ca lăsatul de fumat. Au trecut mai bine de trei săptămâni din seara aceea când, aplecat asupra hârtiei, îți spuneam povestea familiei mele din ultimii doi ani de război. Nu știu dacă toate veștile ajung în lumea cealaltă, dar să știi că Germania, acum câteva zile, a capitulat - războiul din Europa s-a sfârșit. La noi s-a încheiat cu opt luni mai devreme, în octombrie trecut, când orașele și satele s-au umplut de mulțimi ce fluturau steaguri și sărbătoreau. S-a dovedit însă că noi, cei trei din casă, anevoie puteam să ne

bucurăm din tot sufletul și să luăm parte la sărbătoare.

Vasia, așa cum stai acolo, în hamacul veșniciei, ai vreme să-ți povestesc ce s-a petrecut?

Am fost și noi acolo, împreună cu mulțimea, noi trei pentru prima oară afară, în lume. Am fost în Piața Sfânta Sofia și în port și i-am văzut pe partizanii cu bărbi lungi și banduliere trecând prin fața noastră pe caii lor înalți. Oamenii arătau către un colonel pe care-l numeau Bakirtzis și comentau. De peste tot se auzeau lozinci, strigăte, râsete, ca și cum călcâiul de fier fusese zdrobit o dată pentru totdeauna, iar dreptatea socială era gata să-și înalțe stindardul pe cea mai centrală clădire a orașului.

Ne-am întors cu vaporeșul, care în acele zile își reluase cursele. Rivka se afla în fața mea și îmi sprijineam ambele mâini pe umerii ei. Era o zi însorită, iar calendarul arăta 30 octombrie 1944. Vaporeșul făcea destule opriri, descărcând oameni chiar și pe acele debarcadere de lemn care erau cam nesigure, întrucât nu mai fuseseră întreținute de ani buni.

Conacele din Exohes, văzute dinspre mare, sunt la fel de fermecătoare, chiar dacă știu că nu-mi dai dreptate, întrucât, în timpul plimbărilor noastre pe malul mării, atunci când erai în viață și veneai cu treburi la fabrică, mereu te plângeai de arhitecții noștri, care încurcau un stil cu altul. Spuneai că vilele de aici nici măcar nu se pot compara cu cele din Atena; sunt construcții eteroclite, spuneai, creole. Mi-a luat ceva timp până să uit aceste vorbe ale tale și să te iert.

Am coborât, așadar, pe unul dintre pontoanele cu vedere spre spatele marilor conace de pe bulevard. Neam întors acasă cu pași înceți, înaintând greu din cauza oboselii și a emoției prelungite; nu uita că fusese o zi pe care istoria, cândva, se va opri s-o consemneze. Rivka privea în continuare fără să se sature la tot ce era în jurul ei. I-am cumpărat un zmeu de hârtie de la un vânzător ambulant care împingea spre centru un cărucior de lemn plin cu marfa, ca s-ajungă în vâlmășeala de-acolo și s-o vândă pe toată în mijlocul bucuriei oamenilor. Cu toții voiau să devină vulturi și să se înalțe, părăsind jos, în țărână, anii negri.

Am ajuns în fața ușii; țineam cheile în mână, nu mă grăbeam. Unii vecini stăteau la ferestrele deschise, pe când alții udau grădinile. Am intrat împreună toți trei în casă, în plină zi și pe ușa din față. Niciunul dintre noi nu și-a plecat capul de teamă să nu fie văzut; eram liberi! Era prima și ultima oară când ne aflam toți trei împreună și liberi.

Încă din dimineața zilei în care am pornit către centru, am observat că-mi evita privirea. La un moment dat, în vreme ce ne plimbam pe străzile principale, ne-a părăsit pentru scurtă vreme. Știam de ce - sau mai degrabă puteam să-mi închipui. Voia să meargă la telegraf. Toate acele adunări și serbări din jurul nostru picau la țanc, până la urmă, oferindu-ne o scuză pentru a ne feri ochii unul de celălalt. Apoi, era și marea, care atrăgea privirile ca un magnet, dar și întrebările fetiței, venind una după alta - ce-i acolo, de ce e așa, cine-i ăla...

Acasă, copila a adormit devreme în brațele ei, căci era obosită. Am luat-o în brațe și am dus-o cu grijă în patul în care odinioară se cuibărea și visa trupul săpunit al locotenentului Krause. Puțin mai târziu, noi doi în salon, în ținutul marelui cuc pe care-l așezasem la loc pe perete, am împărțit din

nou cărțile. „Nu-i nevoie să-mi spui”, i-am luat-o eu înainte. „Îți mulțumesc”, mi-a răspuns. „Mă despovărezi și mă liniștești mai mult decât poți să-ți închipui.”

Un singur lucru am întrebat-o, Vasia, înainte ca ea să înceapă să-și pregătească lucrurile. Am întrebat-o dacă pleca mânată de simțul datoriei materne sau dacă mergea să-și regăsească fericirea. Știam că am puterea să aud orice răspuns, însă n-am fost învrednicit cu nici-unul. Pentru că eram amărât, voiam să-i spun vorbe care să-i fie ca un al doilea bici pe spate - din fericire, n-am făcut-o. Tăcerea nu e doar de aur, ci și cea mai profitabilă eschivă.

Peste trei zile a luat trenul spre Komotini. Acolo avea s-o aștepte, alături de fiul lor, Prodromos Mysiroglou, copleșit de fericire pentru că ea, mama copilului lui, scăpase din ghearele morții.

În săptămânile următoare ne-au acaparat evenimentele din Atena; războiul în țară încă nu se încheiase. Pentru mine însă, care aveam deja patruzeci și șapte de ani, părea ceva foarte îndepărtat - înfiorător, desigur, dar mai mult o problemă a englezilor și a tineretului cu sângele în clocot. Războiul meu se numea „Gortys” sau, ca să nu m-ascund după deget, se chema pur și simplu „supraviețuire”. Lirele care ne întreținuseră în acei ani se terminaseră. Cu un an în urmă, singura mea speranță, ținând seama de dezastrul economic, fusese ca războiul să se încheie rapid și-n restul Europei, pentru a putea face o retragere din Elveția, asta desigur dacă mai rămăsese ceva din banii depuși la bancă după ce-mi lichidasem în grabă bunurile din Marsilia. Adu-ți aminte că o mare parte din bani îi adusesem cu mine în Grecia într-un moment în care nimeni nu se gândea la război.

Odată cu sfârșitul războiului, am tot sperat că „Gortys” va învia din morți dacă viața avea să intre pe făgașul normal - dacă între timp nu se întetea vrajba începută în decembrie la Atena. Cine crede cu adevărat că a fost învins călcâiul de fier? De data asta, comuniștii par pregătiți să nu se mai lase căleați în picioare.

Noul an m-a găsit făcând încercări disperate de a pune în funcțiune câteva dintre mașinile fabricii, de a lua câteva avansuri și de a începe să dau primele simbrii muncitorilor textiliști. Cu frații Sklavoianis n-am reușit s-o scot la capăt. La telefon mi-au vorbit despre niște capitaluri noi de la compatrioți din Alexandria - vorbe goale, firește, fiindcă niciun transfer n-a bătut la poarta lui „Gortys”. Singura sumă care a sosit a fost din Constantinopol, împreună cu o telegramă: „Acești bani nu sunt pentru tine, așa că nu te grăbi să mi-i trimiți înapoi. Sunt pentru Rivka, pentru ca ea să studieze cum se cuvine și să devină o domnișoară a cartierului Exohes. Repet, să nu te gândești să mi-i trimiți înapoi. De fapt, te implor.”

Cu acei bani m-am dus și am înscris-o pe Rivka la Școala Shinas, plătind chiar și pentru lecții suplimentare, în particular. Rivka nu vorbea greaca la fel de bine ca ceilalți copii din clasa ei, nu știa deloc franceză și nu atinsese în viața ei clapele unui pian. Banii de la doamna Mysiroglou din Constantinopol au acoperit toate aceste nevoi.

În rest, viața noastră se scurgea fără prea multe contacte sociale. Eu începusem să mă ocup și de grădină, amintindu-mi de îndemânarea mea, ca și cum eram un alt Jean Valjean din vremea când trăia la mănăstire cu

Fantine; de altfel, și el a purtat mai multe nume de-a lungul vieții: domnul Madeleine, domnul Fauchelevent, la fel cum spunem domnul Girdot. Un Jean Valjean care visa ca orfana lui să devină Cosette din Exohes, cultă, manierată și cu o zestre însemnată, ceva de care trebuia să mă îngrijesc cu orice preț în următorii ani.

În diminețile de duminică, când nu se ducea la școală, o luam la „Gortys” ca să mănânce halva de griș preparată de Iordanis, care-i făcea toate poftele, în vreme ce grija mea era să n-o răsfete prea mult. În majoritatea serilor făceam împreună temele pentru școală - îi țineam cartea, îi corectam greșelile din caiet, îi vorbeam și-n în greacă, și-n franceză. Singurul subiect pentru care nu aveam răspunsuri îi privea pe toți aceia care plecaseră din viața ei. Pe maică-sa nu și-o amintea prea bine, iar ?e taică-său îl căuta uneori în cântecele ei sau îl desena a școală cu creioane colorate - niște schițe stângace cu un bărbat într-un palton lung. Însă cele mai multe dintre lacrimile ei erau pentru Mirza. Plângeam și eu câteodată, Vasia, când eram singur în birou sau când străbăteam coridoarele fabricii cu mașinile ce rămâneau tăcute.

În urmă cu câteva săptămâni am fost la ea la școală pentru serbarea de sfârșit de an, înainte de vacanța de vară. M-am așezat în primul rând, îmbrăcat într-un costum alb mai vechi. Începusem să mă îngraș și, din fericire, mâna unei modiste mă scosese din impasul vestimentar. Așteptând să înceapă festivitatea, fumam și mă gândeam la ceea ce se petrecuse chiar în acea dimineață. La început, sunase telefonul - da, „Gortys” avea din nou telefon -, iar puțin mai târziu veniseră două telegrame una după alta, confirmând evenimentele.

La telefon era Sawas Sklavoianis. Se bâlbâia și nu se auzea foarte clar - liniile erau încă într-o stare jalnică. Dintre frații Sklavoianis, el fusese, așadar, însărcinat să-mi anunțe sfârșitul. „Gortys S.A.” fusese vândută pe de-a-ntregul unei familii de greci din Alexandria, care de ani buni se numărau printre puținii experți în bumbac din Mediterană, cunoscându-l nu doar ca materie primă, ci și știindu-i potențialul economic. El și familia, mi-a spus, îi mulțumesc domnului Eugène Girdot pentru că a păstrat în bună funcțiune instalațiile în vremuri dificile și-l eliberează de îndatoririle sale, trimițându-i o recompensă pentru toate serviciile de până acum.

Pe durata serbării de la școală mi-am dat seama că trebuie să-mi iau din nou viața de la capăt. În aceeași zi, la amiază, retrăsesem deja suma depusă de noii proprietari și, după ce l-am sărutat pe Iordanis pe amândoi obraji și i-am făgăduit c-o să mai vin să-l văd, m-am urcat în Chevroletul meu, acest monument megalitic al unei epoci apuse, și m-am întors la casa mea din Exohes.

După-amiază, îmbrăcat în costumul vechi ce-mi fusese lărgit în schimbul doar a câtorva drahme, ședeam în primul rând la evenimentul de la Școala Shinas, așteptând ca Rivka mea să iasă pe scenă și să danseze într-o rochie albă, cu o cunună de flori pe cap. Dacă aș fi știut atunci ce urma să se petreacă în săptămâna următoare, n-aș mai fi fost atât de mâhnit de situația mea profesională și de întârzierea răspunsului scris al băncii elvețiene. Dacă as fi știut ce avea să vină în săptămâna următoare, nu mi-aș mai fi măcinat sufletul cu planurile de investiții pe care le puneam la cale. Motivul pentru

care mă cuprinsese frenezia afacerilor în acele zile era că trebuia să trasez viitorul acestei fetite care avea să iasă curând pe scenă cu o cunună în păr - viitorul lui Cosette a mea, a lui Fantine din Exohes.

Înainte să-ți povestesc despre acea bătaie în ușa la ceasul însoțit al amiezii, vreau să-ți spun, Vasia, că-n vremea aceea orașul începuse încet-încet să-și dea seama că trenurile ticsite cu evrei nu călătoreau ca să-i preschimbe pe concitadinii noștri în agricultori, ci într-un fum negru ce ieșea din coșurile înalte pentru a pluti în nori. Însuși Ferdinand Tiano a ajuns cărbune și apoi fum, a devenit un suflet negru care s-a ridicat să întâlnească norii Cracoviei, pentru ca apoi, împreună cu ei, să se preschimbe în ploaie și să spele fărădelegile a mii de-alde Krause care doar executau ordine.

Să mă întorc însă la acea după-amiază scăldată în lumină, când s-au auzit bătăi în ușa din față, cea care dă spre stradă. Vizita lor m-a găsit făcând socoteli la masa din bucătărie. Rivka se juca în spate, în grădină; spălase din nou rochițele păpușii și le pusese la uscat pe crengile gutuiului, sădit acolo cu ani în urmă de o femeie tristă din Anvers.

În pragul ușii întredeschise am văzut stând un bărbat și o femeie. Aș spune că erau destul de bine îmbrăcați; amândoi țineau în mâini serviete. Mi s-au prezentat ca fiind reprezentanții Fundației pentru Salvarea Copiilor și a Tinerilor¹⁰², cu sediul în Palestina. Femeia, singura care vorbea grecește, a avut grijă să-mi sublinieze de la bun început că vizita lor acasă la mine era cunoscută atât de UNRRA¹⁰³, cât și de reprezentantul ei, Arie Grünstein. Bărbatul care o însoțea mi-a vorbit în franceză și mi s-a prezentat drept Czernowitz sau ceva asemănător. I-am condus în salon, iar ei au văzut-o pe Rivka prin fereastra din spate, în timp ce ea continua să întindă hăinuțele păpușii pe crengile gutuiului. Am băgat de seamă cum acest Czernowitz i-a dat un ghiont discret femeii, arătându-i copilul.

Știau totul! De unde naiba aflaseră toate astea? Habar n-am. Ferdinand era oficial declarat mort în lagărul Bergen-Belsen. Bărbatul și femeia aveau toate documentele oficiale care îi împuterniceau s-o conducă pe fiica lui în Palestina, ca să înceapă acolo o viață nouă. Firește, mulțumirile față de persoana mea n-aveau să fie doar verbale, ci aveau să fie însoțite și de o scrisoare oficială semnată de oameni cu o anumită poziție.

La început am crezut că visez, că eram cufundat într-un somn pătruns de frica despărțirii, în vreme ce o rază de soare sâcăitoare mă făcea să-mi încrunt sprâncenele în răstimpuri, ca să scap de lumină. Însă realitatea era cea care-mi spunea că fiica mea avea să plece o dată pentru totdeauna în Palestina.

Stau astăzi, două săptămâni mai târziu, și-mi plâng sufletul; mai degrabă-l așez pe un scăunel și-l învinovățesc pentru inerția de care a dat dovadă. M-am purtat ca și cum n-aș fi fost omul care, odinioară, dezertase dintr-un război murdar, când singurul lucru curat din jurul său era zăpada, ca și cum n-aș fi fost ani buni omul celui mai mare negustor de arme, făcând alișverișuri cu mafioții din Marsilia, ca și cum...

De ce n-am luat copilul și n-am fugit departe? De ce nu mi-am schimbat din nou numele ca s-o am alături de mine, de ce? Acum, dragul meu Vasia, când mă gândesc la toate astea, îmi găsesc o scuză și mă apuc să-mi redactez verdictul de achitare. Sunt prea bătrân acum ca să mai fug, prea chibzuit ca

să târăsc după mine un copil, cu aranjamente ilegale, în locuri străine. Până la urmă, am fost potrivit să fiu doar un tată de vârstă mijlocie, convențional, pe care comuniștii îl numesc batjocoritor „mic-burghez”, cel care stă în primul rând la spectacolele de gimnastică ale școlii, fălindu-se zâmbitor cu fiica lui. Nu pot fi nimic altceva decât un Girdot, ceva mai rotofei, care a obosit și nu mai poate schimba nume și țări ca pe niște cămăși.

Rivka a plecat de lângă mine o săptămână mai târziu, după ce a trecut prin toate controalele medicale cerute de acel birou evreiesc pentru emigrare. Știu că a rămas câteva zile într-o vilă din Kifisia, împreună cu alți orfani de război, învățând jocuri și cântece evreiești. S-a îmbarcat pe vaporul închiriat de UNRRA, *Empire Petrol*, și a ajuns câteva zile mai târziu la Tel Aviv. Pe soba de porțelan, acum stinsă, se află prima ei scrisoare, pe care am primit-o în această dimineață.

E timpul să te las, Vasili Karlovic Junkermann. Stau acum în salon, cu două muște de vară bâzâind în jurul meu, și privesc în spate, în grădină. Când a plecat, a uitat să strângă rochițele spălate ale păpușii, de aceea stau căzute-n țărână de zile bune. N-o să răsară, Vasia, nimic din ele; cel mult, poate, o coțofană o să înșface vreuna din ele ca să-și împodobească cuibul.

Prietenul tău,

Lefteris

La începutul noului deceniu, toți locuitorii caselor din susul și din josul Bulevardului Exohes se convinseseră că peisajul cotidian care avea să-i înconjoare și în viitor va fi mereu același. De pildă, credeau că vila care găzduise Transport Kommandantur în vremea Ocupației avea să rămână închisă pentru totdeauna.

Într-o dimineață, un bărbat de vârstă mijlocie bătuse în cuie scânduri la ușile și la ferestrele ei, ca să împiedice haimanalele și tot felul de pungași să intre și să pună mâna pe orice s-ar fi putut vinde pe terenurile cu materiale de construcții de la Sedes. Vecinii mai vechi îl recunoscuseră numaidecât pe vecinul taciturn care trăia alături de ei de aproape douăzeci de ani. Știa că, în trecut, fusese director al fabricii „Gortys” și că acum, după cum se spunea, era antreprenor de construcții noi și importator de vehicule la mâna a doua. Așadar, el era, greco-francezul antisocial, cel care, pe lângă scânduri, pusese și două lacăte noi pe poarta de fier a vilei, fără să dea socoteală nimănui.

Nimeni din cartier nu știa exact a cui era acum această casă mare. Cei mai mulți vorbeau despre o bogătașă din Constantinopol, care se născuse aici încă dinainte să plece turcii. Bătrânii din cartier povesteau că nu știu care bei dōnmeh, un oficial al administrației de atunci, o clădise dintr-o mare iubire pentru soția sa, pe care o pierduse în mod tragic înainte de vreme. Însă nimeni nu izbutea să găsească o legătură între acei foști proprietari și directorul posomorât care se zgârcea până și să zică „bună ziua”. De multe ori, întâlnindu-l pe stradă, chiar și copiii se fereau de el,

mai mult de frică decât din respect, continuând să-l iscodească cu privirea până când se făcea nevăzut.

Domnul Girdot conducea un Chevrolet vechi de dinainte de război și purta costume albastru-închis sau gri, iarna, și albe sau crem-deschis, vara. Nu era foarte în vârstă, însă îi era cu neputință să ascundă o povară ce nu venea atât de la kilograme, cât de la anii și amintirile triste pe care, deși nevăzute, era limpede că le trăgea după el, ca pe o ghiulea de fier într-o ocnă.

Diminețile, după ce pleca la treburile lui, femeia care îl ajuta în casă scotea așternuturile la aerisit și se prindea la taifas cu cei de prin curțile vecine, dar și cu vânzătorii ambulanți care vindeau zarzavaturi de la primele ceasuri, târând după ei un măgar sau un cal mic și îndesat încărcat de coșuri și lădițe. Slujnica lui era și singura sursă de informații despre viața becherului de vârstă mijlocie, însă și ea, desigur, părea că fusese dăscălită într-ale tăcerii. Uneori, având ca șef omul cel mai posac cu putință, simțea că turbează de la atâta liniște. Femeia pleca după-amiaza târziu și se întorcea dimineța. Girdot, odată ce apunea soarele, părea că nu dorește să-și împartă aerul cu nimeni. Asculta doar discuri la gramofon, foarte tare, ce-i drept, un obicei pe care, după cum se știa în vecinătate, îl avea încă din vremea Ocupației.

Casa în care locuia îmbătrânea odată cu el. Într-o zi, după război, venise un belgian foarte curios s-o vadă și să stea de vorbă cu oamenii din cartier. Era proprietarul, om de-al locului, fiul unui inginer care lucrase pentru Compania de Tramvaie înainte de primul război. Trecuseră ani buni de când Girdot îi plătea o chirie anuală prin bancă. Prin vecini, această vizită fu comentată, căci belgianul lăsase impresia că ar vrea s-o vândă. Uneori, să-ți vinzi trecutul poate fi o mare ușurare.

Se duseră să-l vadă un judecător militar care locuia în apropiere și încă un vecin nou, despre care se șoptea că era omul pieței negre și că așa ajunsese, un țărănoi ca el, în Exohes. Belgianul însă îi dezamăgi, informându-i că locuința tatălui său fusese deja vândută domnului Girdot și că vizita sa la Salonic, pe lângă un caracter nostalgic, avea de-a face și cu o vizită la un notar.

Din ziua aceea, în cartier pricepură că aveau să trăiască împreună cu el până la sfârșit. Francezul care le înnegrea sufletul în fiecare zi cu tăcerea lui avea să trăiască printre ei până la adânci bătrâneți, înnegurat, un veșnic magnet pentru zvonuri și bârfe. Că niciunul dintre ei nu va putea să-l placă vreodată era un fapt definitiv, întrucât întorsese din drum trei rânduri de pețitori și avea grădina cea mai frumoasă, muncită cu propriile mâini, fără să ceară ajutorul altor grădinari. Poate cel mai mult îi deranja obiceiul lui de-a sta în partea din față a casei, cea cu vedere la stradă și la vila de peste drum a beiului. Toate sindrofiile, paharele cu uzo, râsetele, cafelele, brodatul la gherghef aveau loc în partea din dos, acolo unde

grădina lui se învecina cu alte grădini, iar de la ferestrele deschise puteai auzi radioul din casa vecină. În zilele frumoase, Girdot ședea mereu în față și fuma, ținând în mână ba un ziar, ba o carte și citind sub vița bogată care acoperea precum o blană marele cerdac.

Aveau să trăiască împreună cu el până la sfârșit, aveau să-l cheme la logodnele copiilor, iar el n-avea să se ducă. Aveau să-i dea „bună ziua”, iar el doar va clătina din cap. Aveau să-i invidieze grădina trecând prin fața ei, iar el n-o să rostească nicicând un „poftiți”, el, francezul, îngâmfatul, sălbaticul. Aveau să trăiască împreună, iar posomorârea lui o să le întunece zilele chiar într-o epocă plină doar de bucurii, căci războiul cu haimanalele din munți se încheiase și toți bandiții comuniști erau acum în pământ sau pe insule, în vreme ce an de an, de ziua Bunei Vestiri, regele urmărea, călare, marea paradă de pe Egnatia. Aveau să trăiască alături de el fără să se încredințeze vreodată dacă este sau nu unul dintre „acea”, fiindcă și asta se șoptea; altminteri, de ce să-i fi ignorat pe pețitorii care îi propuseseră cele mai înstărite fete bătrâne din cartier?

În acea dimineață, căldura începuse devreme. O trădau aerul fierbinte care pătrundea printre lamele obloanelor închise, precum și subsuoara udă a poștașului, atunci când întinse mâna și aruncă un plic în cutia poștală, întorcându-se acasă după-amiază, Girdot era asudat și plin de praf, fiindcă-și petrecuse ziua târguindu-se prin curți și prin șantiere. Vârî două degete în crăpătura cutiei și scoase plicul care ieșea puțin în afară. Când zări timbrele Republicii Franceze lipite pe el, inima începu să-i bată puternic. Intră în casă și, lăsând plicul pe birou, se duse să se spele.

Puțin mai târziu, tăie cu grijă plicul pe margine cu foarfecă, simțind cum sudoarea persistă, deși ventilatorul din tavan era pornit. Numele expeditorului era de-ajuns pentru a-l face să-și tot șteargă fruntea cu batista: Catherine Gaillard. Marsilia, după eforturile lui repetate, părea că începe să reacționeze.

Domnule Girdot,

Înainte de-a lua creionul în mână ca să-ți scriu, m-am apucat să fac niște calcule aritmetice, ajungând în urma lor la concluzia că sunt aproape douăzeci de ani de când ai dispărut, ca acum să renaști brusc, ieșind din vizuina ta din nou la lumină. Unde ai fost, Eugène, toți acești douăzeci de ani și de ce ți-ai amintit de mine acum? Te-ai întrebat vreodată dacă mai sunt în viață sau dacă am murit, dacă bombele au distrus biroul tatălui meu atunci când jumătate de oraș a fost prefăcut în ruine de bombardamentele naziste? Au trecut peste noi vremuri care ne-au luat multe - de pildă, mătasea, pe care ne-a confiscat-o în întregime armata, ca să facă din ea parașute. Din fericire, n-ai fost aici să vezi femeile senzuale din Marsilia fără dresuri de mătase, pictându-și picioarele ca să înșele bărbații. Am trăit și astfel de momente caraghioase, Eugène, însă cred că tu ai fost mereu un bărbat pe care niciuna dintre noi n-ar fi izbutit să-l păcălească.

Dar s-o luăm cu începutul. Au trecut câteva săptămâni de când am primit un telefon de la biroul de avocatură „Hubert Gaillard & Asociații”. După cum îți amintești, aceasta era una dintre firmele renumite ce ofereau servicii juridice în Marsilia. Hubert Gaillard, pe care-l cunoșteai foarte bine, omul cu care ai colaborat ani de zile, cel care ne-a oferit prilejul să ne cunoaștem, adică tatăl meu, nu mai trăiește. Din „& Asociații” n-au mai rămas decât foștii săi asistenți; pe unii dintre ei poate i-ai apucat înainte să pleci valvârtej într-o direcție necunoscută. Cu puțin timp în urmă le-ai trimis două sau trei scrisori, dacă nu mă-nșel, încât s-au hotărât, după multă vreme, să ia legătura cu mine. „Te caută un vechi prieten din Grecia”, mi-au spus. Vezi, *mon chéri*, ce limbaj catifelat au avocații?

Cred că pot să-mi închipui motivul pentru care mă cauți. Sunt încredințată de asta, cunoscându-ți sufletul atât de bine - cel puțin la fel de bine ca trupul -, așa că pot să-ți adulmec neliniștea.

Omul nu se schimbă, Eugène. Să știi că trăim și ne ghidăm acțiunile după pecetea de neșters a caracterului nostru. Așadar, ceva în viața ta trebuie să fi mers prost, de vreme ce te-ai apucat să cauți în trecut rămășițe, doar-doar vei găsi dinți de aur în cranii dezgolate.

Te înspăimânt, Girdot? Îmi spuneai mereu că te speriau izbucnirile mele, febra sentimentelor mele, vocabularul meu care nu se potrivea cu mediul în care m-am născut și am crescut. Pot să ghicesc, Girdot, de ce mă cauți. Pun rămașag că te-ai izolat și că, în ceasurile tale pustii, te-ai gândit: „Poate atunci Catherine n-o fi lepădat copilul? Poate că, deși am fugit ca un hoț, l-a păstrat? Crezi, zeiță Fortuna, că există acolo, în Marsilia, un tânăr sau o tânără care să-mi semene și care să ardă de dorința de-a mă cunoaște?”

Poate altul e motivul pentru care m-ai căutat? O nostalgie sinceră, să zicem? Sau poate ai de gând să te întorci la Marsilia și ai nevoie de o fostă metresă, fiindcă într-un pat bun contează să-l cunoști pe celălalt și să nu iei totul de la început? Spune-mi, Girdot, de ce mă cauți? Nu-ți cauți trecutul, mă cauți pe mine, dar să știi că nu mă simt deloc măgulită de asta. Dacă o să-ți confirm că într-adevăr l-am lepădat pe pruncul nostru atunci, așa cum ai vrut, o să te liniștești? O să aluneci, la fel ca atunci, printr-o crăpătură și o să dispari pentru totdeauna?

Cât de mult mă încearcă ispita să te chinui, nici nu-ți poți închipui! Să-ți scriu o poveste verosimilă despre copilul nostru, care, chipurile, trăiește și o duce bine, iar într-o zi va veni să-ți bată la ușă. Din păcate, vechea și tragică mea iubire, în afară de o femeie grasă care trăiește zilnic cu Veronal¹⁰⁴ și care-și cheltuiește venitul lunar încă din prima săptămână, nu există niciun copil; mai precis, nu există nimeni altcineva lângă mine. Un avort, un divorț și un certificat de depresie nervoasă, astea sunt singurele medalii de onoare din viața mea.

Încă ești sigur că vrei să mă întâlnești? Mai vrei să trimiți și-o altă scrisoare la „Hubert Gaillard & Asociații”, căutând vreo Catherine Gaillard, fiica unui cunoscut avocat, odinioară frumoasă, mondenă și iubitoare de artă? Am luat hotărârea, scumpul meu Eugène, să nu te mai chinui și să nu-ți pun în cârcă eșecul vieții mele. Te asigur, fără nicio urmă de-ndoială, că pruncul nostru a fost luat de apele canalizării, așa cum ți-a fost atunci dorința. De asemenea, te anunț, fără să mă simt vinovată, că n-am nici cea mai mică intenție să te

întâlnesc. Lasă-mă, te rog, să-ncep treptat să cobor în mormântul meu, fără alte supărări.

Catherine Gaillard sau, altfel, Catherine Veronal

Următorul popas... Bezna

Salonic, septembrie 1955

Frecventa o anumită cafenea din Faliro, mai ales vara, fiindcă avea o curte mare cu acoperiș, iar briza adia mai tot timpul, alungând arșița. În această cafenea, în afară de cafeaua și paharul de uzo cu pește sărat, îi plăcea să-și așeze toată palma pe marmura de deasupra meselor, ca să se răcorească. De multe ori, avea senzația că răceala marmurei îi limpezea mintea, iar alteori, că îi provoca o stare jucăușă, nepotrivită cu firea și cu vârsta sa.

Între timp, înțelesese că unii dintre clienți erau deosebit de temători, iar când îl întrebau despre această obsesie a lui de a mângâia bucăți de marmură, le răspundea că-i aminteau de morminte, de răceala lor, dar și de albul Paradisului care urmează, și alte lucruri de felul ăsta. Cei mai mulți se arătau indignați și se încruntau. Cine voia să-și amintească de morminte la masa unei cafenele? Ce legătură avea fiorul cimitirelor cu cafeaua fierbinte și cu aromatul uzo care vindeca toate tristețile? Dacă cineva i-ar fi întrebat pe fiecare în parte ce părere aveau până la urmă despre domnul Girdot, răspunsul ar fi fost, mai mult sau mai puțin, același: domnul Eugène, antreprenorul, era un om imprevizibil și ciudat.

Ospătarii de la cafenea, cunoscându-i obsesia de a pipăi întruna marmura fiecărei mese la care stătea, se grăbeau să le curețe frenetic de îndată ce-l vedeau. El părea să se bucure și de sunetele slabe pe care le scoteau lucrurile sale când le pune pe masă: o tabacheră de metal și o brichetă, ochelarii, un rozariu de chihlimbar cu mărgelile galben-închis ce semănau cu gălbenușul de ou. Nu uita să pună și un portofel mic, doar cu monede, greu ca un mâner de bronz. Pe acesta îl ținea dinaintea lui, deschizându-l când și când spre a le face hatârul micilor vânzători ambulanți care luau la rând toate cafenelele orașului, vânzând lozuri, țigări, ziare sau covrigi...

De cele mai multe ori, citea singur ziarul, bănd cafea și fumând. Înspre prânz, comanda uzo, unul sau două de cincizeci de la frigider. De obicei, prefera una dintre mesele cu vedere la bulevard și, în răstimpuri, își ridica privirea deasupra ziarului deschis, căscând gura la mașinile care treceau una după alta, fiecare diferită de cealaltă, asemenea valurilor. Cartierul Exohes se umpluse de ele, iar dacă Chevroletul lui n-ar fi fost atât de bătrân, l-ar fi parcat înadins lângă acele Forduri noi sau lângă scarabeii Volkswagen, ca să aibă companie. Când se gândea la astfel de lucruri, zâmbea singur, fără să-i pese dacă era văzut; gândurile poate că și le ținea

ascunse, însă zâmbetul îi apărea nestingherit.

Uneori, obișnuiții cafenelei veneau să-l întrebe dacă pot să stea puțin la masa lui. Cu toată faima lui de om imprevizibil și dificil, mulți îi cereau sfatul cu privire la o sumedenie de chestiuni. Cele mai multe întrebări erau despre construcțiile de apartamente și despre tranzacțiile cu terenuri. Era deja cunoscut faptul că Girdot ridicase o clădire cu șase etaje aproape de Egnatia, în colaborare cu un tânăr inginer despre care se zvonea că este cel mai răbdător om de pe pământ. Comenzile pe care le împărțea Girdot încoace și încolo semănau mai mult cu niște ordine de stat-major. Zidarii tremurau când îl vedeau, maiștrii la fel, iar doamnele interesate de apartamentele pe care le vindea aveau grijă să-l măgulească în vreun fel sau altul și să-i asculte fiecare vorbă cu băgare de seamă.

Patronul cafenelei pe care o frecventa, care-l cunoștea de ani buni, ar fi spus, dacă l-ar fi întrebat cineva, că Girdot izbutise să-i facă pe toți oamenii din jurul lui să simtă că au nevoie de el, că, dacă ar fi plecat din preajma lui, ar fi întâlnit o piață plină de escroci așteptând doar un prilej să toace banii credulilor. Dacă ar fi fost un pic mai sociabil, susținea cafegiul, omul ăsta ar fi putut deveni milionar.

În zilele acelea de septembrie, titlurile mari din ziare semănau între ele prin groaza și panica pe care le răspândeau.

*O ceată de turci îi atacă pe greci. - „Neutralitate” vinovată a autorităților turce.*¹⁰⁵

*Declarații de o violență fără precedent la Constantinopol și la Smirna. - Furioasă și dezlănțuită, ceata de turci incendiază și jefuiește tot ce este grecesc.*¹⁰⁶

*Turcii au distrus sute de prăvălii grecești din oraș. - Inamici ai Eladei au aruncat în aer Consulatul Turc.*¹⁰⁷

Întrucât căldurile de august încă nu-i părăsiseră, puteai vedea în curțile cafenelelor și la ferestrele lor deschise bărbați trecându-și ziarele din mână-n mână, făcându-și vânt cu ele, ca mai apoi să se așeze în număr mare la aceeași masă și să discute. În cartierele refugiaților, îngrijorarea era și mai mare, fiindcă acei oameni simțiseră pe pielea lor ce înseamnă sabia turcească scoasă din teacă.

Grecii din Constantinopol treceau prin ceasuri grele. Pe neașteptate, o gloată furioasă năvălise în casele și-n prăvăliile lor, iar acum spărgea, distrugea, rănea și viola. Urmărind zilnic știrile cu atenție, Girdot făcuse numaidecât legătura dintre aceste evenimente și chestiunea cipriotă revenită în actualitate, pe de o parte, și, pe de alta, acel incident straniu al exploziei unei bombe în curtea Consulatului Turc de pe strada Agiou Dimitriou.

În acele zile, hotărî să schimbe mai multe localuri, fiindcă voia să afle

ce se spunea în întregul oraș. Ținând în mână două-trei ziare, intra numaidecât în vorbă cu oricine pe unde mergea, încercând să audă totul, chiar dacă erau doar zvonuri sau vorbe goale. Toată această agitație îi amintea de una dintre numeroasele slujbe pe care le avusese în viață: aceea de informator al lui Vasili Zaharoff în Pireu și în Atena, pe vremea când cutreiera local după local culegând opinii și informații despre viitoare alegeri și despre Asia Mică. Pe atunci, asta era meseria lui, în vreme ce acum trăia această neliniște de bunăvoie, fiindcă întreaga lui viață se scursese în felul ăsta - să aibă mereu grijă de ea și mai degrabă să o poarte în gând de departe, decât să trăiască alături de ea. Încercă să afle de la foști locuitori ai Constantinopolului dacă știau ceva despre numele Mysiroglou, despre farmacistul Prodromos Mysiroglou, cel care avea o farmacie mare în Pera. Când începură să apară una după alta mărturiile victimelor și își dădu seama de amploarea dezastrului, luă hotărârea să trimită o telegramă la adresa pe care i-o lăsase Mirza înaintea plecării. Nu conta dacă nu-i pica bine lui Mysiroglou, ba chiar putea să-i facă o scenă, era de-ajuns să-i răspundă că ea și copilul sunt bine!

În zilele următoare, în ziare se scrisese că guvernul grec făcuse demersuri oficiale de protest.

— E bătrân și bolnav Papagos. Doar nu te-aștepți la o reacție fermă din partea lui?! comentă un vechi politician care frecventa aceeași cafenea.

— Lumea vrea chipuri noi, îi răspunse Girdot.

— Da, domnule Eugène, chipuri noi, înainte să ne-ncalece vecinii. Și să știi, ăștia sunt odihniți și sătui, fiindcă n-au trăit un război cu nemții. Vai de neamul romeilor!

Nu-i stătea în fire să asculte bocete, nu-i plăceau, însă adevărul ăsta era, că peste Cetate se abătuse un mare rău, iar Papagos stătea cu mâinile încrucișate.

În acele zile, începu din nou să meargă pe jos, un obicei pe care-l neglijase în ultimii ani din cauza treburilor. Când simțea că nu mai are stare din cauza celor auzite și citite, pleca din biroul de pe Tsimiski, iar dacă vremea îi făcea cu ochiul, mergea pe jos până acasă, în Exohes. Uneori, când părăsea biroul, lua mașina și mergea în direcția opusă, spre vestul orașului, ca și cum trecutul îl trăgea de mânecă, ca și cum „Gortys” ar fi avut gură și-l striga: „Vino să mă vezi cum am renăscut!”

Mergea și dincolo de vechea fabrică, până la stația de tren, așezându-se într-una din sălile de așteptare de parcă și-ar fi dat întâlnire cu cineva acolo. Se zgâia la mulțimea care urca și cobora din accelerate, unele de Didymoteiho, altele de Atena. Mai erau și trenurile cu muncitori care mergeau chiar mai departe, la München. Alte garnituri veneau dinspre Est, din locul martiriului. Familii întregi părăseau în pripă Cetatea. Bărbații adesea întârziiau să vină, căci mai rămâneau câteva zile, încercând să salveze ce mai puteau. În gară vedeai mai ales femei și copii, cu buzele

încă palide și nedormiți de zile întregi.

Într-o seară, când gara era liniștită, intră în vorbă cu un lucrător feroviar care stătea așezat pe o bancă de lemn de pe peron, ținând în mână stânjenit nasturele ce tocmai i se desprinsese de pe uniforma proaspăt călcată. Era ceasul acalmiei, iar Girdot era prea bine îmbrăcat ca să nu fie remarcat.

— Văd că sunt refugiați.

— Vin mulți în fiecare zi de la Constantinopol, înfricoșați. Ce vrei, într-o singură noapte au pierdut totul.

— Cu lucrurile lor ce se-ntâmplă? îl întrebă doar așa, ca să continue discuția.

— Pe multe le cară în mâini, iar pe restul le trimit. De miercurea trecută, trenurile vin pline din Cetate și descarcă în gara cea nouă.

Girdot clătină din cap și, după ce-i ură noapte bună, se îndepărtă de peron și ieși în piața gării. Înainte de război, la ceasuri de seară ca acesta, întreaga zonă din jur, scăldată în lumină, era ticsită de taverna și de localuri cu muzică. Era un întreg du-te-vino, cupluri, perechi căsătorite, grupuri de prieteni vorbind și râzând zgomotos până în zori. În vremea Ocupației, locul se schimbase. Evreii fuseseră încărcăți de-a valma, cu miile, în vagoane, iar zona din jur devenise pustie. În primii ani după Eliberare fusese limpede că piețele își schimbaseră înfățișarea. Beș Çinar, aflată mai jos de gară, lângă mare, căzuse în dizgrație; i se tăiaseră copacii, iar în locul lor se construiseră noi depozite și rezervoare pentru petrol. Portul creștea, înghițind tot ce se afla în jur. În zona gării, umbrele miilor de deportați de la Hirsch stinseseră o mare parte din lumini, încuiaseră ușile și trăsaseră obloanele. Inima orașului bătea acum în altă parte; chiar și gara devenise o parte din trecut, căci una nouă se afla deja în funcțiune.

Urcă în bătrânul Chevrolet și o luă înspre răsărit, aruncând o ultimă privire către intrarea luminată a fabricii. O altă „Gortys” se născuse din păienjenışurile celei vechi, cu alt nume de data asta, ascunzându-și trecutul precum Lfteris Zevgos, cu mașini noi, cu alți muncitori și alți paznici. Căsuța în care Iordanis își petrecuse ultimii ani nu mai exista, fusese dărâmată ca să se lărgască poarta și să încapă camioane mai mari. Căută cu privirea turnul cu geamul cel mare, cel care fusese, vreme de cinci săptămâni, căminul lui și al Mirzei. Era beznă, cu toate că jos, la parter, mașinile funcționau.

Străbătu Bulevardul Tsimiski și, lăsând în urmă Palatul Valaouri și clădirea Moskof, ajunse la Turnul Alb, de unde porni către Exohes. Simțea că în seara aceea somnul n-avea să-l prindă prea curând. Poate era și o ocazie să facă ceva ce plănuise de mult, însă, ca să se hotărăscă, avea nevoie de viitura unei nopți și de un pahar de coniac.

Frate și prietene de suflet Naton,

Am petrecut multe dimineți în secretariatul Consulatului Francez punând întrebări și răsfoind cataloage incredibile. Pe cât de ușor te lepezi de tinerețe, pe atât de greu o recapeți. Iar tinerețea mea ești tu, cel puțin o parte însemnată din ea.

Ca să nu mă lungesc prea mult, Consatulul m-a ajutat s-o scot la capăt; mai precis, ți-am dat de urmă. Locuiești în Vaison la Romaine, acel orașel idilic în care te-ai născut. Consatulul de aici m-a înștiințat că la ultimele alegeri ai ajuns chiar consilier local. Cum ai reușit să te întorci la adevăratul tău nume, poți să-mi spui? E important că nu te mai ascunzi, că ești tu însuși, Naton, și, după cum îmi închipui, tot un socialist convins și un susținător al vieții pașnice de familie. Oare ești grădinar? Probabil că nu, căci, de vreme ce te-ai întors la adevăratul tău nume, îmi închipui că lucrezi undeva ca arheolog. În documentele Consulatului de aici apari ca funcționar public. Să presupun că lucrezi la muzeul local?

Știi, am trăit mulți ani în patria ta; mai precis, în Sud, la Marsilia, de unde am plecat în 1933. Până la urmă, n-am trăit atât de departe unul de celălalt în toți acești ani, însă inimile noastre s-au aflat la distanță, și poate pentru asta e de vină Zaharoff. Când tu ai plecat să lucrezi în grădinile nesfârșite ale castelului de la Balincourt, eu porneam către Grecia; afaceri obscure, nume și acte false, războaie și distrugeri noi, iar eu, în fiecare nouă zi ce răsărea, eram mereu un dezertor din toate cele. Ucraina a fost o școală bună pentru a învăța cum să pleci fără să lași urme în zăpadă, cum să nu te legi de nimic și de nimeni, cum să-ți schimbi obiceiurile, să înduri singurătatea și să nu te încrezi în vorbe mari.

Așa am trăit, frate Naton, până în ziua de azi, dezertând de fiecare dată când un cerc de oameni venea să se statornicească în viața mea. Robit de visul meu de îmbogățire, deghizat în multe versiuni ale propriului sine, am fost când un aventurier rece, când un laș, un om prea speriat ca să înainteze în cele ce altora le păreau ușoare.

Ia spune-mi, ai copii? Eu n-am, căci și de asta mi-a fost teamă. Mi s-a întâmplat ca în anii războiului să-mi fie lăsată, pentru a o ascunde, o fetiță evreică orfană. Am spus atunci că asta era ultima mea șansă. Am păstrat copilul doi ani și l-am iubit, însă în vara lui '45 mi l-au luat chiar din brațe. Sună melodramatic și lacrimogen, dar exact așa s-a întâmplat.

Înainte de orice altceva, vreau să-mi spui sincer dacă îți dorești să corespondăm. Întrucât nu am adresa ta, îți trimit această scrisoare la Primărie, socotind că mai degrabă acolo e cu putință să te știe cineva și să ți-o înmâneze. O clipă m-am gândit să trimit o copie și la Episcopia locală, însă apoi am cumpănit că probabil ești încă de partea Roșiilor și că n-ai avea cine știe ce de împărțit cu purtătorii de sutană.

Aici, în Grecia, cum poate ai aflat, ne-am măcelărit între noi ani de zile. Dacă mă întrebi ce părere am despre cele petrecute, o să-ți răspund sincer că nici rea, nici bună, îmbătrânesc, Naton, iar asta vrea să însemne că, pe zi ce trece, devin tot mai nepăsător. Știi bine că nu-i simpatizez pe Roșii, dar nici pe regi, desigur. Fir-ar să fie, nu se poate să nu existe o cale de mijloc! Însă ceea ce are o importanță covârșitoare e că îmbătrânesc. Această distanțare a mea de ideologii și conflicte, acest „nici rău, nici bine” vine din faptul că m-

am săturat de oameni și de fixațiile lor.

Acum mă preocupă mai mult să înfrunt degradarea fizică pe care o trăiesc zi de zi. Să luăm, de pildă, ochii mei, care-n ultima vreme îmi joacă tot felul de feste. De zile întregi văd liniile strâmbându-se, poți să-ți închipui așa ceva? Privesc, de pildă, o fereastră, iar liniile ei verticale îmi par strâmbe. Și asta nu-i tot. Aș putea să-ți mărturisesc că, de câțeva vreme, îmi pierd claritatea vederii centrale și percep lucrurile mai mult cu cea periferică.

Nu-ți voi scrie mai multe, întâi de toate fiindcă nu știu dacă ai cu adevărat dispoziție să mă ascuți. Acum ceva vreme am primit o scrisoare de la Marsilia, trimisă de o veche iubire de-a mea, care nu vrea să mă mai vadă niciodată. Oare tu de ce ai vrea, mă-ntreb. Nu-mi ești dator cu nimic. Dacă o să te hotărăști să-mi scrii vreodată, te rog să ai asta în minte. Iar dacă, în cele din urmă, o să-mi răspunzi cu vreo scrisoare, ai grijă să-mi dezvălui intențiile tale.

Te îmbrățișez,

Leteris, fostul tău tovarăș din vizuina bătrânei, sau, altfel spus, Eugène Girdot, așa cum vei vedea scris pe plic.

I se părea că zilele și nopțile acelui septembrie abia se târau din pricina evenimentelor de la Constantinopol. Nu primise niciun răspuns la telegramă, dar continua să citească ziarele zilnic - de fapt, le devora. Acestea erau și singurele ceasuri ale zilei în care nu se ocupa de construcții. La el acasă angajase o slujnică, pe Stamatia, o fată de prin părțile muntoase din Halkidiki. Era destul de tăcută, la început cel puțin, iar asta-i fu de-ajuns ca s-o placă și să-i ofere numaidecât camera locuită odinioară de Krause. În prima duminică a fiecărei luni, Stamatia pleca în satul ei pentru două zile, întorcându-se bucuroasă, căci, datorită salariului, își scotea familia din sărăcie, iar pe deasupra se molipsise de virusul marelui oraș și satul i se părea acum mic și plictisitor.

Leteris își amintea uneori poveștile prietenului său Junkermann despre slujnica din casa lui din Pireu, cea pe care, încă din prima lună, o băgase în pat. Își amintea de toate năravuri e răposatului și zâmbea mereu de unul singur, un obicei care nu-l părăsea nici măcar atunci când stătea singur în cafenea, urmărit de zeci de priviri. Nimeni nu putea jura că știa de ce zâmbește domnul Girdot. Unii spuneau că-și bătea joc în gând de clienții săi, pe care-i ușurase cu atâta măiestrie de lirele de aur, în vreme ce alții considerau că nu era vorba de așa ceva și că doar se autoironiza.

Din când în când, se ducea pe la casele cu felinare roșii, la cele care erau mai degrabă pentru moșnegi ramoliți - ofițeri cu părul alb pășind încă țănoș, foști speculanți și câțiva politicieni decrepiți, care turnau pe ei colonie cu nemiluita spre a izbuti să-și consume sticlutele înainte să moară. La aceste case obișnuiau să vină și unii dintre ultimii aristocrați, cheltuind tot ce le mai rămăsese din marile lor averi și având sentimentul că sunt depășiți de vremuri și că viitorul țării le aparținea acum unor

provinciali descurcăreți.

Acolo, Lefteris se simțea mai tânăr decât toți ceilalți. De altfel, *madame* îl simpatiza în mod deosebit, la fel și fetele, care primeau mereu daruri de la el. Vizitele sale nu erau foarte dese, căci în majoritatea zilelor lucra până târziu. Mai era însă și faptul că torentul de odinioară se pierduse, prefăcându-se într-un râu sec.

Își petrecea majoritatea serilor citind, iar pe la zece închidea radioul, știind că o deranjează pe Stamatia, care era în picioare încă de când se lumina de ziuă. Adevărul este că aștepta cu nerăbdare, pe lângă vreo telegramă de la Mirza, și o scrisoare de la Naton, dar nu recunoștea asta nici măcar fată de sine. Încerca să se convingă că n-are nevoie de trecut, că nu-i foloseau amintirile sau validarea lor. Voia să creadă că își duce viața mai liber ca niciodată, un bărbat care își câștigă banii din învârtelile fiecărei zile, dur, așa cum i se spunea - și, să nu uităm, alesul lui Vasili Zaharoff odinioară.

Uneori își dorea să se simtă ca un dirijor care armonizează toate instrumentele vieții sale - de percuție și cu coarde: bani, prietenii, iubiri, o singurătate respectabilă, ceasuri de sudoare petrecute în bordeluri. O dorea pe Mirza să fie mezzosoprana operei lui, timbrul de mijloc al destinului său liric. Îl voia pe Naton printre primele viori ale orchestrei sale. De aceea voia scrisoarea lui, ca să-l aibă la repetiții, căci, în melodrama vieții sale, începuse să întrezărească, în depărtare, ultima reprezentație.

Pe 14 septembrie 1955, în ajunul înălțării Sfintei Cruci, Stamatia se întoarce de la biserică ținând în mână anafură pentru stăpânul ei, kir-Eugène cel nespovedit, care stătea nopțile treaz, citind într-un nor de fum, și care, chipurile, nu putea să se trezească dimineața ca să meargă la Biserica Sfântul Elefterie sau la Biserica înălțarea Domnului, să asculte vorbe sfinte, să-și întredeschidă puțin buzișoarele și să se descarce de bolovanii pe care-i purta în suflet. Asta credea despre Girdot Stamatia, o femeie tânără de vârstă măritişului, originară din satul Galatista din Halkidiki, care pe vremea Ocupației era copil și, din pricina războiului, nu învățase decât silabisitul, iar acum făcea pe slujnica în casa unui moș tăcut, undeva pe Bulevardul Vasilissis Olgas.

Observă că ușa camerei lui era întredeschisă, iar obloanele erau coborâte. Ceasul cu cuc din salon arăta că era aproape ora unsprezece.

— Hristoase! șopti ea și, pentru o clipă, gândul îi zbură la ceva rău. Încă doarme!

Nu era atât din pricina orei târzii, nici pentru că anafura aștepta pe o farfurie pe masa din bucătărie, ci pentru că voia să fie ea prima care să-i dea vestea. În micul univers al cartierului, ceea ce îi văzuseră ochii dimineața, pe când se întorcea de la biserică, era un fapt de cea mai mare

importantă. În câteva ore, avea să fie singurul subiect discutat pe la ferestre.

— Domnule! Domnule!

Așa obișnuia să-l trezească ori de câte ori socotea că domnul trebuia să lase patul și să se ocupe de treburile zilei. Știa, după doi ani de când se afla în slujba lui, că în multe nopți îl chinuiau insomniile. Ea însă, cu vitalitatea zilnică a celor douăzeci și cinci de ani ai ei, a treziturii în zori și a oboselii fizice de la treburile casei, privea insomnia mai degrabă ca pe un pretext, dacă nu chiar ca pe un basm auzit din gura unei bătrâne așezate pe scăunel lângă cămin. Ei i se închideau pleoapele de îndată ce se așeza în pat.

— Domnule, treziți-vă odată, e miezul zilei!

Deschise ochii și o văzu stând aplecată deasupra capului, îmbrăcată în noul ei taier cu steguleț pe reverul stâng, cel pe care i-l puneau în fiecare duminică la biserică. Lângă steguleț strălucea broșa de argint pe care i-o dăruise anul trecut de Sfinții Arhangheli.

— Stamatia, ce te-a apucat așa de dimineață?

— Treziți-vă, bunule domn, se întâmplă tot felul de lucruri, treziți-vă!

Aruncă cearceaful de pe el și, în pijamale, se așează pe marginea patului. În ciuda încețoșării de la trezitul matinal, își zări din nou unghiile de la degetele mari ale picioarelor - cu anii, începuseră să semene cu niște pietre. Cică de la ciuperci, așa auzise. Pe când se pregătea să tragă aer în piept ca să se ridice din pat, îl apucă tusea matinală.

— Mă duc să vă aduc un pahar cu apă, îi spuse fata și se îndepărtă, făcând să răsunе sub tocuri podeaua de lemn și fără să aibă de gând a se opri din vorbit.

— Puf-puf toată ziua, și-apoi te plângi de tuse! La ce te-aștepți cu țigara aia-n gură toată ziua?!

Era obișnuit cu bombăneala ei. Poate că-n adâncul sufletului îi și plăcea, fiindcă își dădea seama că fata asta simplă ținea la el și îi purta de grijă.

Luă în mână paharul pe care i-l aduse și bău câteva înghițituri.

— Sunteți mai bine acum, domnule?

Încuviință din cap și-i înapoie paharul.

— Spune-mi acum, ce-i așa de important? Pentru ce atâta tam-tam?

— Au venit cei de peste drum, domnule!

Își înalță capul și o privi. Mai ales dimineața, nu vedea foarte clar chipurile celor care-i vorbeau.

— Cine de peste drum? Ce vrei să spui?

— Eu nu-i cunosc, domnule, prima dată-i văd! A apucat să-mi zică Lemona, slujnica domnului Demertzis de alături. Biata fată, domnule, nici măcar la biserică n-o lasă să meargă! Chiar și duminicile vor s-o vadă cu cârpa-n mână...

— Stamatia, pentru Dumnezeu, rămâi la subiect! La cine te referi când

spui „cei de peste drum”?

— La ăia cu vila, domnule, aia cu ferestrele bătute-n cuie! Șoferul lor a scos o cogeamite foarfecă și a tăiat lanțurile cu lacătele de la uși.

Se ridică, își puse papucii și merse la fereastra bucătăriei. Trase laoparte perdeaua și văzu un camion și o limuzină parcate în fața porții de fier, care acum era deschisă. Niște oameni stăteau afară și discutau, în vreme ce doi hamali cu șepci, flanele de lână și brâie groase, stăteau pe barele de protecție ale camionului și așteptau ordine.

De mulți ani nu-i mai bătuse inima atât de puternic, doar că acum nu era atât de sigur de rezistența ei la asemenea bătaie de clopot. O recunosc pe Mirza după postura corpului. Era una dintre cele două femei care coborâseră din limuzina impunătoare ce venise în urma camionului. Purta un taior închis la culoare și o pălărie și ținea un băiat de umăr.

— Ce altceva ți-a mai spus Lemona? o întrebă, în vreme ce o auzea cum, la câțiva metri de el, îi pregătea cafeaua de dimineață.

— Cică au venit de la Constantinopol, fiindcă-s tulburări mari acolo, așa mi-a spus. Nu-s chiriași, zice, sunt stăpânii casei. O să locuiască aici, atât a apucat să afle Lemona. Dumneavoastră, domnule, îi cunoașteți?

— Stamatia, nu întârzia cu cafeaua, trebuie să plec!

— Acușica, domnule! Gata e, are și caimac, dar mai așteptați un pic, să nu vă opăriți!

Continuă să-i urmărească, ținând într-o parte una dintre perdele. Nu putea distinge clar chipurile celor din mijlocul cadrului mare unde stăteau cu toții. Trebuia să meargă de îndată la oftalmolog, iar mai încolo, după ce nou-veniții se vor fi instalat, să cumpere o tavă cu dulciuri și să-i viziteze, ca să le ureze bun-venit și să-i povestească despre suferințele care îi loviseră, alungându-i din casa lor. Trebuia, dar probabil că n-avea s-o facă. Cu o mișcare nervoasă, trase perdeaua și luă ceașca de cafea.

Își petrecu zilele următoare într-o stare de agitație. Mai întâi, oftalmologul, care purta o coroană de fier pe cap și avea o lumină fixată pe frunte. Doctorul rămase aplecat deasupra lui vreme îndelungată, ca să-i examineze ochii larg deschiși, mai stingheriți ca niciodată de lumina care-i străbătea și supunându-se comenzilor scurte: deschide, sus, jos, nemișcat...

Și totuși, erau aceiași ochi care nu clipiseră nici măcar o secundă dinaintea fulgilor de zăpadă ai furtunii din stepa Ucrainei, nici dinaintea obuzelor ei. Aceia care lăcrimaseră într-o noapte în brațele Hrysannei sau care se aplecaseră curioși deasupra discurilor de tăiat diamante din Anvers. Aceiași ochi rămași uscați și lipsiți de emoție atunci când, cu ani în urmă, târâse cadavrul vizitiului prin iarba crudă. Aceia care învățaseră, încă de la începutul vieții lor, să privească pe furiș, să pătrundă prin gaura cheii și să frământa aluatul visului.

— Așadar? Întrebă el după multă vreme.

— Ne aflăm la debutul unei probleme, îi răspunse doctorul, eliberându-și capul din coroana ce ținea lampa de examinare.

— Care este diagnosticul dumneavoastră, doctore?

Vocea îi suna mai rece chiar și decât marmura meselor din cafenea.

— Degenerescență maculară, ceea ce înseamnă degenerarea maculei. Mi-ați spus-o chiar dumneavoastră, când ați venit: vă scapă detaliile din centru, vedeți liniile distorsionate, iar când citiți, literele dansează. Acestea sunt câteva dintre principalele simptome ale bolii.

— Urmează să-mi pierd vederea la un moment dat?

— Un asemenea pericol există doar dacă veți trăi mult. Desigur, după cum vă dați seama, orice prognoză e relativă. Evoluția bolii nu este previzibilă în totalitate.

— Care vor fi următoarele dificultăți?

— Mai mult la citit, dar senzația se va generaliza. Veți pierde treptat vederea centrală și veți învăța să vă descurcați cu cea periferică...

Îl asculta pe doctor în timp ce acesta monologa. Vocea lui era tânără, plină de vigoare, ieșind dintr-un piept larg și sunând netulburată de alte necazuri ale vieții. Părea la fel de devotată medicinei precum un suflet pur dedicat mănăstirii. Se întrebă cum de se petrecuse una ca asta, cum de se încrezuse într-un doctor tânăr. Când ești bolnav, ai psihologia unui copil mic: ai nevoie să te sprijini pe cineva mai în vârstă decât tine, ca să te simți în siguranță. Cum de se lăsase astfel pe mâna unui copilandru, chiar dacă primise cele mai bune recomandări?

— Domnule Girdot, aveți, după cum mi-ați spus, cincizeci și șapte de ani. Corect?

— Corect.

— Va trebui să rămâneți sub observație, cred că înțelegeți asta. Ați întârziat, totuși. Ar fi trebuit să vă văd mai demult. Aș spune că ați tratat problema mai degrabă superficial. Dacă veți continua cu aceeași abordare, n-o să vă fie de niciun folos, credeți-mă! Știința...

— Mai dă-o naibii de știință, doctore!

În ciuda problemelor de vedere, Girdot percepuse clar cum sprâncenele doctorului se încruntă a nemulțumire, poate și cu o doză de furie. Carevasăzică avea sânge în el, nu era doar un halat alb!

— Nu vă faceți un bine în felul ăsta, domnule Girdot.

— N-am făcut-o niciodată, credeți-mă! De obicei, mă lăsăm în voia sorții. Cât vă datorez, vă rog?

— Afară, la asistenta mea. Totuși, vă repet...

La revedere, doctore, și salutări metresei dumneavoastră, știința!

Mergea acum pe Tsimiski, prin mulțimea de oameni. Nu-i prea păsa de chipurile lor, pe care nu le putea distinge în toate detaliile; îi păsa de vila

de vizavi, pe care n-avea s-o mai poată privi, așa cum făcea de ani de zile. Era abătut și pentru cărțile lui, pe care le citea seara, dar, mai ales, pentru chipul ei, pe care deteriorarea maculei avea să-l înghită încet-încet, făcându-l să semene cu o lună plină roasă atunci când o s-o întâlnească întâmplător prin cartier și o să schimbe saluturi grăbite.

Mergea pe Tsimiski, îndreptându-se către birou. Ar fi trebuit să-și programeze o vizită și la un alt doctor, ca să mai ceară o părere și câteva sfaturi care să-i facă viața de zi cu zi mai ușoară. Ar fi trebuit să cumpere și mai multe discuri, ca să asculte mai multă muzică, fiindcă dragostea lui pentru note avea să crească inevitabil în următorii ani. Așa trebuia să facă: să asculte multă muzică spre a învăța să aprecieze cele mai fine nuanțe ale sunetelor, căci detaliile vizuale ale lumii exterioare aveau să se stingă încet-încet, iar toate chipurile, din cauza încețoșării, urmau să arate la fel. Știa că în următorii ani o să se confrunte mai mult cu siluete vorbitoare decât cu figuri; avea să le recunoască mai degrabă după voce și să fie sigur de ele când le va simți mirosul de-aproape. Avea să fie un animal inteligent, prizonier al nevoii de a atinge și de a mirosi, dar avea să fie o minte care galopează prin tuneluri întunecate și ale cărei copite le auzea acum răsunând puternic, foarte puternic...

Se lăsă în genunchi în mijlocul Bulevardului Tsimiski, acoperindu-și urechile. Doi cercetași mici se opriră în loc și îl priviră curioși. După scurtă vreme, își înălță capul și își coborî palmele. Îi zări pe cei doi copii zgâindu-se la el și își dădu seama că devenise un spectacol. Își luă inima în dinți și se ridică - de altfel, galopul din tunel nu se mai auzea. Putea să-și continue drumul, cu pași înceți, până la birou - nu era departe.

La intrarea în clădire, într-un loc vizibil, se afla inscripția companiei cu numele arhitectului, însă al său nu apărea pe nicio plăcuță, nici sus la ușa biroului, nici jos. Fusese o condiție inviolabilă atunci când dăduse mâna cu Alkis, cu ani în urmă, și începuseră colaborarea. Altceva era pe documente și în contracte. Acolo totul era detaliat și conform legii. Pe panouri însă, chiar și pe cel mare de la balconul lor, susținuse că nu voia să-i fie scris numele. „Dar de ce, domnule Eugène?”, stăruise atunci Alkis, întrebându-l de câteva ori.

Fiul grădinarului nu putea să-i explice cât de respingătoare sunt acele minciuni scrise cu litere mari și - mai mult! - afișate. „Cazul Girdot” era în întregime o minciună, însă nu-i putea explica în amănunt. „Un capriciu personal, însă vă informez că nu va fi singurul. Trebuie să fiți pregătit!”, îi răspunsese atunci.

Așa se înțeleseseră încă de la început: Alkis și doi asistenți întocmeau planurile și supravegheau construcția pe șantier, iar Girdot vindea apartamentele, tocmea meșteșugarii și materialele și veghea vigilent asupra fiecărui muncitor de pe șantier. Când Alkis mergea acolo, împărțea mai mult zâmbete și sfaturi tehnice, întrucât, ca de obicei, asociatul său i-

o luase înainte și înăbușise toate cererile și plângerile.

Se împliniseră deja trei ani de când erau asociați. Afacerile mergeau cum nu se putea mai bine, iar numele companiei lor era auzit tot mai des în majoritatea caselor. Alkis se obișnuise de-acum cu manierele repezite ale lui Girdot, precum și cu ochii lui de culoarea mierii, care, în clipele de liniște, răspândeau melancolie. La începutul colaborării, când Alkis îi propuse drept secretară o verișoară de-a lui, care, după cum îi spusese, era orfană, Girdot, înainte să-i răspundă, ridicase din umeri. „Să ții minte, totuși, că s-ar putea să fii tras la răspundere pentru neglijențele altora. Nu sunt tatăl muncitorilor, și știi asta. Și nici n-am de gând să fac concesii cuiva. Aș vrea ca acest lucru să fie clar de la bun început.”

Foarte repede, Alkis mai întâi, iar mai târziu Xenia, își dădura seama că Girdot nu era atât de agresiv pe cât se temeau ceilalți din jurul său. Semăna cu acele paltoane care ascundeau pe dinăuntru o căptușeală deosebită, fină și caldă precum pielea umană, o latură nevăzută a sufletului, care strălucește fără s-o arate, făcându-te să te simți altfel în prezența ei. Foarte repede, Alkis înțelese și altceva: că „moșul” nu se lăsase prea ușor convins de povestea cu domnișoara Xenia, care, chipurile, i-ar fi fost verișoară.

— De ce te ascunzi, mă, dacă o iubești? îl încolți Girdot într-o seară, pe când plecau împreună de la birou.

— Avem nevoie de timp ca să depășim diferența socială dintre noi. Ai mei, în principiu...

— Dă-i în mă-sa, mă! Și asta ți-o spune elegant un francez și un aristocrat! Îi spusese el râzând și-l ciupise afectuos de obraz înainte să deschidă ușa ascensorului.

— Dumneavoastră vă place de ea, domnule Eugène? îl întrebase.

Îi aruncase o ultimă privire.

— Ești neliniștit, așa-i? S-o iei înainte să ți-o fure pețitorii pentru vreun moș ramolit, ai înțeles?

Închisese ușa liftului și își privise în oglindă chipul și ochii care acum îi provocau doar confuzie. Când le dădea sfaturi tinerilor în chestiuni de amor, nu putea să nu-și amintească propriile iubiri, devenite acum trecut. Singurul său prezent era bordelul; și asta până când?

În acea după-amiază, îngenunchind în mijlocul Bulevardului Tsimiski, izbuti să lase în urmă gândurile legate de cabinetul oftalmologului și intră în birou. Xenia stătea pe scaunul ei și scria la mașină, în vreme ce în salon îl aștepta cineva. Știa să cântărească clienții de la prima vedere, chiar dacă, în ultima vreme, vederea lui cenzura detaliile. Clientul de pe canapea părea înstărit, iar Girdot presupusese deja, ținând cont și de vârsta acestuia, că era în căutarea unui apartament pentru fiica sa. Avea să-i spună adevărul: că, încă înainte ca Alkis să înceapă construcția pe terenul de lângă Administrația publică, toate apartamentele fuseseră deja

vândute.

— Domnule Girdot, vă așteaptă un domn, rosti Xenia după ce se ridicase mai întâi în picioare.

Cu un zâmbet profesional, Eugène Girdot îi arată necunoscutului ușa dublă a biroului și îi făcu semn Xeniei să aducă băuturi răcoritoare.

Era trecut de șaiszeci de ani, purta un costum lejer de toamnă, avea mustață căruntă, frunte lată și păr puțin. Pe marginea obrazului trona o aluniță care semăna cu un punct gros, ca un semn de punctuație la final de față. Arăta obosit. Cearcănele negre de sub ochi erau atât de pronunțate, încât puteau fi zărite chiar și de Girdot. Necunoscutul părea să-l cerceteze cu mare curiozitate. Nu părea nerăbdător să-l asculte, ca și cum nu se aștepta la ceva interesant de la vocea lui, ca și cum îi plăcea doar să-l observe, voind să afle ceva de la el.

— Sper că n-ați așteptat mult.

— Nu vă faceți griji. Aș putea spune că m-am odihnit pe canapeaua dumneavoastră.

— Veniți de departe?

— Mai departe decât vă închipuiți.

— Adică clin afara orașului?

— Mai precis, din afara țării.

Simți cum o parte din el intră instinctiv în alertă - un mecanism de apărare pe care-l avea încă de copil.

— Sunteți interesat de un apartament? Mic sau mare? Ca să începem cu elementele de bază.

— Am la dispoziție atât de mult spațiu, încât nici nu vă puteți imagina.

— Nici terenuri nu vă interesează?

— Mă interesați dumneavoastră, îi spuse, afișând primul său zâmbet.

— Nu sunt de vânzare, dragă domnule, îi răspunse, mobilizându-și și el un zâmbet stângaci, de moment.

— Am uitat că dumneavoastră doar vă dăruieți.

Ar fi vrut să aibă vederea de altădată ca să poată sonda pupilele ochilor celui din față sa, strânsoarea imperceptibilă a buzelor, zvâcnirea venei de la tâmplă, să poată să-i vadă pliurile veșmintelor, forma pietrei de la inelul gros.

— Aveți umor, domnule... domnule...

— Îmi cer scuze, greșeala mea! Mysiroglou, Prodromos Mysiroglou din Constantinopol.

Zâmbi fără să se tulbure, fără să-i tresară vreo cută de pe chip sau de pe gât - din instinct. Îl ajutaseră alarma dată de premoniție și toată experiența dobândită în ocna vieții.

— Noul nostru vecin, din câte am auzit de la personalul meu de serviciu.

— Da, într-adevăr, vecinul sosit de câteva zile și soțul doamnei pe care

o cunoașteți din copilărie!

— Încântat, domnule Mysiroglou, spuse și se ridică în picioare.

Considera că degetele groase și transpirate erau un semn rău în viața lui - cazul lui Mysirogolou o confirma. Stătură puțin în picioare, foarte aproape, față în față; răsuflarea lui mirosea a cafea.

Apariția Xeniei, care aducea o tavă cu suc de portocale, pică la momentul potrivit. Antreprenorul se întoarse în fotoliul său, iar Mysiroglou se așază din nou în fața acestuia, ridicându-și ușor pantalonii - gest al unui om de lume preocupat să nu strice dunga pantalonilor perfect călcați.

— Cărui fapt îi datorez onoarea vizitei dumneavoastră, domnule Mysiroglou? îl întreabă după un moment, după ce îl lăsase mai întâi să-și slăbească nodul cravatei și să ia o înghițitură din sucul de portocale proaspăt.

— Am venit să vă cunosc și să-mi exprim gratitudinea.

— Foarte bine ați făcut. Dar pentru ce anume?

— Întâi de toate, pentru că ați ajutat-o pe soția mea în această aventură incredibilă pe care a trăit-o aici în timpul războiului.

— Am fost angajatul tatălui ei, fostul meu binefăcător. Eram un om de-al casei. Știți, tatăl meu a fost grădinar la ei, iar eu îl ajutam...

— Știu toate astea, domnule Girdot, mi le-a povestit soția de multe ori, și chiar cu emoție. Însă doresc să vă mulțumesc și pentru grija pe care ați purtat-o casei. Am aflat de prin vecini că, după ce au plecat nemții, dumneavoastră ați bătut scânduri pe la uși și ferestre, ba chiar ați pus lacăte la poartă, să nu intre vreun vagabond.

— Într-adevăr, eu am făcut toate astea.

— Sunteți un om minunat, domnule Girdot!

Lefteris îl privi încercând să descopere vreo urmă de ironie, un pretext pentru a dărâma toată această scenă plină de lingușiri a presupusei simpatii dintre ei. Dar poate că farmacistul nu bănuise niciodată nimic? E cu putință?

— O parte din copilăria mea am trăit-o în acea casă. Nu înăuntru, desigur, ci afară, în grădină.

— Totuși, acest cartier, Exohes, este minunat și, din câte-mi pot da seama, a cunoscut și vremuri mult mai bune.

Acum pare să decadă, comentă el și se ridică.

— Mă tem că aveți dreptate. Dar să nu-mi spuneți că plecați deja! Am atâtea să vă întreb despre cele pătimite a Constantinopol. În cele din urmă, vă veți stabili aici, în vilă?

— Nu vreau ca familia mea să mai trăiască vreodată asemenea vremuri. Am venit împreună cu sora mea - fiul meu o vede ca pe o a doua mamă. Știți, am venit mii de greci de-acolo. Aici va fi de-acum patria noastră. Din păcate, lumea greacă se împutinează. Dar poate că drepturile grecilor nu

vă interesează prea mult? Sunteți francez, nu-i așa? Sau mă înșel?

„Scârnăvie!”, își spuse în gând.

— De ce spuneți asta? îl întrebă cu o prefăcută curiozitate.

— Păi aveți un nume de familie franțuzesc, Lfteris Girdot, continuă el pe același ton provocator, încheind și de data asta cu un zâmbet rece.

La despărțire, Lfteris îi strânse mâna rotofeie cu toată puterea. Ar fi vrut din toată inima să aibă, mai ales în acea clipă, vederea de altădată, ca să vadă în ochii lui Mysiroglou o durere adevărată, ba chiar și panică.

— V-așteptăm pe la noi, spuse el, retrăgându-și cu iscusință mâna din palma lui Lfteris.

— Întâi instalați-vă și-apoi ne auzim!

Mysiroglou își luă pălăria în mână și se îndreptă către biroul Xeniei, care, văzându-i, se ridicase din nou.

— Un ultim lucru, domnule Lfteris: aveți cumva vreun grădinar pe care să ni-l recomandați? Mă așteaptă o puzderie de treburi. *Je suis vraiment débordé!*¹⁰⁸

— În ziare, domnule, găsiți anunțuri pentru orice! Îi răspunse bătându-l ușor pe spate, ca să-i grăbească plecarea.

Liftul era la același etaj. Deschise ușa și intră. Cât de mult ar fi vrut Lfteris ca liftul ăsta să-l coboare direct în Iad!

— Fiu de cățea! exclamă el puțin mai târziu.

Xenia îl privi înspăimântată.

— La treabă, domnișoară! Îi spuse cu severitate și intră în birou, trântind ușa în urma sa.

În anii următori, antreprenorii făcură avere. Blocurile înalte începură să umbrească toate străzile orașului. Chiar și vilele aristocratice și palatele din timpul primului război erau împușcate în ceafă, căzând precum niște cai loviți și nechezând pentru o clipă înainte să dispară în colbul și în vuietul zidurilor care se prăbușeau. Case cu două etaje, cu streșini din fier forjat și cu frontoane din ghips, clădiri cu cupole și cu turnulețe în vârf, case turcești cu grădini și mușcate, toate cădeau la pământ, zvârcolindu-se într-o baltă de sânge.

După dispariția lor, se născură monștri. Șase etaje, șapte, opt, balcoane cu grilaje, din nou balcoane cu grilaje, balcoane... Acolo sus, în nori, unde se terminau blocurile, se construira mici spălătorii; terase, vedere la mare, unii se fotografiau cu muntele Hortiatis pe fundal, rufe întinse pe sârme - cearceafuri albe fluturate de vânt, giulgiurile vechilor case, care fuseseră executate și se prefăcuseră în țărână la marginea unor drumuri netrasate.

Lfteris nu mai era antreprenor. Nu se știe dacă-și mai dorea asta, însă cu siguranță nu mai putea. Înainte de întâiul zbor al lui Gagarin în spațiu, Lfteris fu cât pe ce să ajungă el primul pe Lună, iar de acolo, printre stele. Din pricină că nu vedea bine, căzuse de pe casa scării unui bloc construit

de curând și își rupsese două coaste. Până atunci câștigase mulți bani, dar se alesese și cu prima beznă. Ultimul său doctor avusese grijă să-l avertizeze:

— Sunteți ghinionist, dragă domnule, acum aveți două afecțiuni. Pe lângă degenerescenta maculară de care știm de șase ani, ați dezvoltat și glaucom. Ultimele măsurători ale ochilor dumneavoastră ne arată o tensiune oculară anormal de mare. Acest lucru nu se întâmplă des și cred că nu putem să-l tratăm. Îmi pare rău.

— Fiți mai clar, doctore!

— Prin degenerarea maculei, după cum știți deja, se pierde o mare parte din vederea centrală, de aceea funcționați mai mult cu periferia câmpului vizual. Glaucomul însă are particularitatea de a mânca la propriu vederea periferică. Este tragic, dacă ne gândim bine, fiindcă orice rămășiță de vedere pe care prima afecțiune o lasă drept consolare este devorată de cealaltă. Această coincidență nu e ceva obișnuit în analele medicale. Îmi pare sincer rău. Dar vom lupta până la capăt, cu toate armele pe care ni le oferă știința, până la cea mai mică rază de lumină.

„E un om bun doctorul ăsta”, fu primul său gând.

Coastele încă-l dureau, chiar și după două luni de repaus la pat și un corset toracic. Cum stătea acum în lumina difuză a cabinetului oftalmologie, asculta o Pythia masculină cu halat alb, care, în schimbul unei recompense, îi descria viitorul, adică bezna și un ghid de supraviețuire.

Ieși în oraș și începu să meargă fără țintă. Se însera și o briză plăcută venea dinspre mare; era mai, 1961. Mergea încet, căci nu era sigur de pașii săi. Din când în când, își auzea vârfurile pantofilor lovind fără voie pietrișul. Străzile erau în construcție, orașul se schimba.

Se apropie de mare cu o ușoară teamă, întrucât culoarea roșie a asfințitului tulbura oarecum spațiul din jurul său. În ultimii ani avusese grijă să privească obiectele din fața lui cu vederea periferică, întorcându-și puțin capul la dreapta și la stânga, astfel încât să le aducă acolo unde putea să le vadă mai clar și să le recunoască. Însă, de câteva săptămâni, simțea că și această parte a vederii îl trăda. Era de la glaucom, care-i măcina nervul optic și-l făcea să vadă ca prin gaura cheii. Iar degenerescenta maculară, de care suferea de ani de zile, era cheia care pătrundea încet în ea și care avea să-i ascundă pe de-a-ntregul lumina.

Ajunse cu pași foarte lenți la marginea cheiului și apucă timid balustrada. Cunoștea bine acel loc; rămăsese același, neschimbat. Simți metalul rece în palmă, iar mirosul mării, care an după an era tot mai murdară, îi ajunse în nări. În timpul plimbării, își dădu seama că de-acum era periculos să iasă noaptea fără însoțitor. Coastele încă îl dureau din pricina căzăturii, mai ales când inspira adânc sau când se schimba vremea.

Asculta valurile ce ajungeau până la betonul cheiului și apoi se

retrăgeau. Gândul îi stăruia în minte de ceva vreme, doar că decizia se lăsa așteptată; de altfel, în viață făcuse lucruri mult mai îndrăznețe decât să se lase pur și simplu să cadă în apă cu gura deschisă și să întâmpine acel alt întuneric, cel care avea un înalt simț al dreptății și nu făcea diferențe, întrucât, la un moment dat, avea să-i cuprindă pe toți.

Mintea îi fugi la Rivka, cea care, într-adevăr, nu-l uitase în toți acești ani. Îi trimisese chiar și fotografii cu bărbatul și cu copiii ei, fără a-i bănuie greutățile pricinuite de ochi. Și-ar fi dorit mult ca, în loc de fotografii, să-i fi trimis o bobină pe care să-și fi înregistrat vocea, dar îi era rușine să i-o ceară; și mai ales ezita să-i explice motivul, căci Rivka nu știa nimic despre victoria întunericului asupra lui.

Își încheie nasturele de la haină și rămase pe gânduri acolo, în picioare și înconjurat de roșul nedefinit al amurgului. Nu era departe de macaralele mari din port, pe care nu prea le distingea, însă știa că se aflau acolo, simboluri ale noii epoci, la fel ca acele cutii de ciment pe care le construia împreună cu Alkis și care aveau mare succes. Nu-și închipuise niciodată că în acești ani banii aveau să-i pice în mâini fără prea multă osteneală. Chiar îi trecuse prin minte că această ușurință era o compensație a sortii pentru bezna nejustificată ce-l învăluise. Avea depozite în două mari bănci din oraș și în altele din străinătate, în valută, și, bineînțeles, lire sterline într-un seif bancar. Totuși, lumina era foarte scumpă, și toate astea nu-i erau de-ajuns ca s-o cumpere.

Până la urmă, ar fi fost o idee foarte bună să se lase măturat chiar acum de apa murdară a portului, să meargă să-i găsească pe toți și să-i privească din nou în ochi: pe Alperen Bey, pe Mihalıs, a cărui nevastă o iubise, pe Sanne, cu grădina ei nouă din cer, pe Theodoros vizitiul...

De multe ori, pentru a-și explica orbirea, își amintea de crima pe care o săvârșise. Poate că orbirea era pedeapsa lui pe pământ, fără speranță de iertare sau de purificare. Cel mai rău era că, pe măsură ce lumina avea să se micșoreze, pe măsură ce lumea de afară avea să tragă cortina și să-l uite, chipul lui Theodoros vizitiul avea să troneze în cadru, mohorât, privindu-l încă amețit de băuturile pe care i le oferise în acea noapte.

Își aprinse o țigară. În ultima vreme îl fascina flacăra, scânteia aprinsă dinaintea ochilor. Era ca și cum în acea clipă prindea viață o minune și întreaga creație își recăpăta lumina de altădată. Când chibritul se stinge, rămâneau capătul aprins al țigării și fumul, singura lui consolare în penumbră.

Fuma și se gândea la ea. Trecuseră deja șase ani întregi de când locuiau față în față ca doi străini. Fusese un noroc că ferestrele lor erau departe una de cealaltă, iar un noroc și mai mare era că el nu mai privea afară pe fereastră, căci n-avea niciun rost. Știa că Mirza aflase abia de curând despre declinul lui; i-o mărturisise chiar ea într-o duminică dimineața, în curtea Bisericii înălțarea Domnului. „N-am știut, Lefteris, că te chinui de

atâta timp. Îmi pare atât de rău, să știi!” îi spusese. El îi răspunsese că-i datora o vizită acasă, dar o tot amânase ani la rând. O întrebase și despre altele, despre vilă, dacă tencuiala mai rezista, despre sora soțului ei, care, după cum se spunea prin cartier, se măritase prin pețit, despre fiul ei, care mergea la Colegiul „De La Salle”, și despre situația lor financiară - dacă izbutiseră să se redreseze după dezastrul din '55. Atunci auzise pentru întâia oară că Prodromos nu mai avea mult de trăit. Era probabil unul dintre bărbații pentru care un dezastru economic este fatal, unul dintre cei care se simt secătuiți până la os atunci când se întâmplă să li se împruțineze paralele.

Prodromos Mysiroglou murise pe când Lfteris era la pat, cu coastele rupte. Detaliile înmormântării i le povestise Stamatia, în timp ce el stătea întins pe canapeaua din salon și asculta radioul.

Mai trase un fum din țigară și își întoarse capul în direcția opusă mării, către oraș. Vedea lumini împrăștiate în jurul unui miez întunecat. Știa că mai târziu, dacă avea să stea din nou în același loc, luminile de la margine, pe care acum le distingeau, ar fi fost înghițite de un cenușiu nedefinit. Doctorul îl asigurase că apogeul și triumful absolut al întunericului vor mai întârzia câțiva ani.

În acea seară de mai a anului 1961, Lfteris Zevgos nu-și luă viața până la urmă prin înec. Era foarte aproape de ideea morții, însă ceva îl împinse înapoi. Știa ce era acel „ceva” și îl repeta de multe ori în sinea lui, zâmbind singur în felul acela extrovertit al lui. Nu-și luă viața fiindcă n-avea niciun chef să-l întâlnească pe Mysiroglou pe lumea cealaltă! Lfteris era un bătrân încă gelos, care, în dimineața următoare, își cumpără un baston, o trimise pe Stamatia la o cofetărie bună și, cu o tavă de dulciuri în mână, traversă cu băgare de seamă grădina vilei de peste drum și apăsă insistent soneria de la ușa văduvei.

Om de lume și protocolar, trimisese încă din ajun un bilet prin slujnică. Avea totul calculat, toate urmau atât datinile, cât și eticheta socială, pe care locuitorii din Exohes le respectau dintotdeauna. Cele patruzeci de zile trecuseră, iar doliul fusese lăsat deoparte în favoarea vieții, care începuse să înainteze neabătută.

Viața este suma simțurilor sau, mai degrabă, acea mamă cu cei cinci copii. De când vederea îl părăsise, mirosul devenise întâiul său născut. Lfteris pășea acum agale și adulmeca pinul încălzit de soare întreaga zi, roinița, susaiul năpădind ici și colo, trifoiul mărunț. Se îmbăta și cu mireasma pământului sfredelit de furnici, care, până la vară, avea să arate ca un burete.

Auzul era al doilea născut. Pantofii săi cei noi călcau pe pământ, iar el auzea cum acesta le dă binețe. Așa a fost dintotdeauna: pantofii vorbesc cu pământul, trebuie doar să ai urechi și să ascuți. De când își pierduse vederea, putea auzi totul - cum trosnește tulpina florii-soarelui când se

răsucește după soare sau cum cască șoarecii în vizuinile lor. Străbătea grădina pe care odinioară o sădea cu mâinile lui și care acum era neîngrijită, plină de buruieni, iar viața mai palpita doar în bâzâitul insectelor și în ciripitul puilor de păsări.

Prin delicatețea lui, pipăitul seamănă cu mirosul. Întinse mâna pe furiș și mângâie trunchiurile copacilor, zbârcite de bătrânețe; le atinse rănilor. Tăieturile cu briceagul rămăseseră ani de zile după ce niște soldați din Wehrmacht scrijeliseră în scoarță numele unei Lotte, al unei Helga... Își întinse mâna și, înainte să apese soneria, mângâie ușa, crăpăturile din ea, vopseaua scorjită, toate urmele brăzdate de ghearele timpului.

Stătea în fața ușii ținând în mână câteva zambile abia înmugurite, culese din grădina sa. Era același bărbat, fiul grădinarului, cel care își întorsese numele precum o monedă ce cade pe pământ cu o altă față. Fusesse și el grădinar odată, iar acum ducea la gură o zambilă din buchetul pe care îl ținea în mâini - o savura. Era simțul gustului, frate cu pipăitul. Înghiți saliva parfumată și plescăi. Apoi își puse în gură o bomboană mentolată, ca să facă să dispară mirosul neplăcut de țigară, și îi aprecie iuțea - jocurile simțurilor.

Sună la sonerie - din nou, auzul. Ușa se deschise; în centru, un cerc negru. Casa ei însă mirosea ca altădată. Simți cum casa l-a recunoscut, dând bucuroasă din coadă. Intră lovind ușor podeaua cu bastonul, cât să alunge spiritele și ghinionul.

— Bine-ai venit, *mon amour!* Te așteptam.

Ochii i se înroșiră - revărsarea nestăpânită a lacrimilor, și ea un simptom al bătrâneții ce se apropia. Simți ghearele timpului pe coridor, în perdele, pretutindeni.

— Bine v-am găsit! Anii au trecut, iar noi am întârziat mult, *ma chérie*. Așază-mă, te rog, lângă pian, să-ți încălzesc mâinile înainte să începi să cânti. Bucata aceea de-atunci, când am plecat, n-am apucat s-o ascult până la capăt.

Încă o noapte

Așeză ultima pagină deasupra celorlalte care se aflau pe măsuta din salon. Mâinile îi erau goale, la fel și privirea. Dacă Girdot ar fi putut vedea, ar fi recunoscut numaidecât stânjeneala din privirea scriitorului, acel mic fior de teamă dinaintea aplauzelor, înainte să cadă cortina și să încheie spectacolul. Doamna Jeni însă vedea foarte bine și, după cum credea Orestis, avea o minte ascuțită. Încă ținea mâna bătrânului Girdot când privirea i se desprinsese de Orestis și se pierdu afară, pe terasă. Se gândea.

— Se crapă de ziuă, Orestis, îi spuse, fără a-și lua privirea de la terasă. Încă o noapte din viața noastră a trecut, dar am auzit atât de multe... Îți mulțumim din suflet!

— Eugène, nu spui nimic?

— Nu așa se termină cărțile, tinere! Are goluri, nu vezi?

— Ce vreți să spuneți?

— S-au mai întâmplat atâtea în viața mea până în clipa de față... Poate că am orbit, dar anii care au trecut din '61 încoace ascund fapte, nu poți s-o închei așa!

— Poate că aveți dreptate, însă mă declar neputincios, cel puțin deocamdată. În viitor, poate voi reuși să mă așez din nou la mașina de scris și să continui. Știți...

— Ce să știu? Spune-mi, de ce te-ai oprit?

— Lumea nevăzătorilor abundă în imagini, sunt sigur de asta, dar...

— Dar ce?

— Eu nu pot pătrunde acolo, ezit, mă tem... Cred că ceea ce aș scrie ar fi total nepotrivit. Ce poți spune despre această lume cufundată în întuneric? Știți, cu puțin timp în urmă am făcut un experiment...

Girdot se ridică în capul oaselor pe canapea. Luă o țigară și i-o întinse doamnei Jeni.

— Ultima, bine? îi șopti ea.

Orestis așteptă să se încheie înțelegerea dintre ei. O văzu pe intendentă ducându-și țigara la buze și aprinzând-o. Apoi o ținu în mână și i-o dădu împreună cu paharul, în care mai era puțin coniac.

— Ziceai ceva de un experiment..., spuse din nou Girdot.

— Da, vorbeam despre ceva ce am încercat. Scriitorii sunt datori să experimenteze noi modalități și tehnici. Trebuie, de asemenea, să caute experiențe, înțelegeți...

— Încă nu ești scriitor, iartă-mă că ți-o spun! i-o tăie din nou.

— Dar voi deveni, domnule Eugène, să țineți minte asta! Doamna Jeni

îi făcu semn lui Orestis să nu dea prea mare importanță la ce-i spusese și să continue.

— Vorbeam, așadar, despre experiment. Mi-am legat o pânză neagră la ochi și am încercat să trăiesc așa douăzeci și patru de ore. Dacă voiam să scriu despre cealaltă parte a vieții dumneavoastră, trebuia să am această minimă experiență, să simt, fie și pentru puțină vreme, ce înseamnă să-ți petreci ceasurile pe fundul întunecat al unei fântâni.

Pentru o clipă, Girdot păru emoționat. Fu unul dintre rarele momente ale acelei nopți în care lăsa să străbată în afară sentimentele dinlăuntrul său.

— Ai făcut asta? Spune-mi sincer, chiar ai făcut-o?

— Am făcut-o, vă jur! Am rezistat până după-amiaza. Am apucat să prind soarele, care începuse să coboare spre apus. Sincer să fiu, la un moment dat am plâns. Din fericire, mă îngrijisem să fiu singur acasă de dimineață, așa că mama nu m-a văzut în halul ăla, ca s-o apuce panica. Atunci mi-am dat seama că, dacă nu puteam trăi asta, nu puteam nici s-o scriu. Scrisul meu se oprește aici, domnule Eugène, acestea sunt limitele mele și o declar deschis aici, în fața dumneavoastră. Dacă chiar trebuie să mai existe un capitol în carte, să-l scrie fantezia cititorului.

Girdot trase adânc aer în piept și căută mâna doamnei Jeni. Părea că vrea să-i vorbească, că are să-i spună ceva.

— Există însă întâmplări, Orestis, pe care ți le-am povestit și pe care ai putea să le menționezi. Vila ei, de pildă, pe care am demolat-o împreună cu Alkis și cu echipa noastră, în '63. Explicația e simplă: familia bărbatului ei era complet ruinată, iar ea rămăsese fără niciun ban, așa că asocierea în participație¹⁰⁹ a fost o modalitate de a o pune pe ea la adăpost. Pentru că mă ruga chiar ea de multă vreme, ne-am ocupat noi de lucrare. Am acceptat, fiindcă mă gândeam că, dacă o făceam eu, vila n-ar fi suferit, s-ar fi stins fără durere, dacă mă-nțelegi... Îmi amintesc acele două zile în care buldozerele demolau, iar fierăstraiele tăiau copacii. M-am dus doar de două-trei ori să-i dau indicații lui Alkis, apoi m-am închis în casă și am băut fără măsură, ca să nu aud excavatoarele. Vezi, așa a fost scris, ca vila să cadă sub semnătura noastră. Dumnezeu mi-e martor cât am încercat s-o conving să se răzgândească! Avea totuși dreptate, căci întreținerea vilei costa mult, iar bărbatul ei, înainte să moară, plătitise cu ultimele economii nunta surorii sale. Copilul urma să meargă la școală și amândoi trebuiau să aibă din ce trăi. Am încheiat înțelegerea cu ea la treizeci la sută, așa cum se obișnuia pe atunci. În anii următori, e drept, a crescut aproape la cincizeci. În fine. Am păstrat întregul apartament de la ultimul etaj, cel în care suntem acum, dar i-am cedat ei prăvăliile de jos, ca să aibă mereu un venit, precum și un apartament la etajul al treilea, unde să locuiască împreună cu fiul ei. Alkis s-a plâns că am fost prea galant.

— Îmi amintesc toate astea, domnule Eugène, mi le-ați povestit mai

demult. Totuși, în niciun caz nu cred că e ceva ce l-ar interesa pe cititor. Ceea ce rămâne e scena finală, acolo unde eroul - nu dumneavoastră, ci celălalt, Girdot din carte - bate la ușă ținând în mână un buchet de zambile culese din propria grădină.

— Doi ani mai târziu am demolat și casa în care locuisem cu Sanne din '33, ridicând și acolo un bloc de apartamente. Când m-am mutat aici, unde suntem acum, echipele noastre au început să lucreze vizavi. Dar să uităm vechile repere. Ceea ce odinioară numeam „vizavi” acum e altceva. Cartierul Exohes nu mai e decât o amintire. Vechile străzi au dispărut, altele noi s-au construit, iar casele vechi au fost dărâmate. Cu alte cuvinte, dragă Orestis, ne-am pișat pe toate!

— Lfteris, te rog! Îl întrerupse doamna Jeni, deranjată.

— Țsta-i adevărul, *ma chérie*, de ce te revolți? Asta am făcut! Asta ne cereau toți atunci și asta am făcut: am betonat tot universul. Nu mai există Exohes, ci doar un bulevard deasupra altuia care trece pe lângă mare. Bine c-a rămas în picioare Școala pentru Nevăzători, ca să ne reamintească cine suntem cu adevărat! Nu doar eu sunt orb, Orestis. Cu toții am fost orbi ca niște cârțițe. Vei vedea, vor veni vremuri în care ne va lovi blestemul întregii lumi...

Acum ridicase glasul și gesticula nervos.

— Fă-mi hatârul și mai scrie un capitol despre noi toți, orbii!

— Lfteris, te rog, nu țipa și lasă-mă și pe mine să spun ceva.

La auzul vocii ei, se rezemă cu spatele de canapea și rămase impasibil, încercând să-și recapete răsuflarea. Doamna Jeni era singura care reușea uneori să-l împlânzească.

— Orestis, ascultă-l, dar să nu faci nimic din ce-ți spune. Vrea el să încheie cartea. Ascultă-l, chiar dacă n-o să scrii niciodată ce-ți spune.

— Îl ascult cu interes, doamna Jeni, credeți-mă!

— Alkis, reîncepu Girdot, s-a însurat cu una care i-a luat mințile cât ai zice pește. Vezi tu, se omora cu munca și avea nevoie să se destindă câteva zile pe lună, să creadă că-și trăiește tinerețea și că nu și-o ruinează pe șantiere. Xenia a făcut greșeala de a fi exagerat de rezervată și de modestă. Voia ca el să strângă banii pentru vremuri grele și pentru nunta lor, așa fusese învățată la ea acasă. El voia petreceri și nebunii, așa că s-au despărțit, iar biata fată a plâns zile și nopți la rând. L-am și somat pe nenorocit să-și schimbe hotărârea, deși n-aveam dreptul, dar s-a încăpățânat. Ce să mai zici?! Când am întrerupt colaborarea, avea copil mic și se despărțise deja de risipitoarea aia. Cea care i-a luat locul Xeniei era o leneșă, o închipuită, nepoata unui deputat. Nu era bună să faci casă cu ea. Mă tem că nu era bună de nimic! Stamatia, pe care o pomenești în carte cu numele ei adevărat, și-a dat ultima suflare chiar în această casă, însă tu n-ai prins-o. A lucrat aici înaintea Korinei și a locuit în camera asta, care dă spre curtea interioară și e cea mai liniștită. Nimeni nu știe de ce

nu s-a măritat niciodată. Doamna Jeni, aici de față, e de părere că nu putea trăi departe de mine. Încet-încet o să-ncep să cred și eu asta, fiindcă mă flatează. Vezi ce porcărie e viața? Stamatia e moartă, iar eu, moșul, sunt încă în viață.

— Ați primit vreodată scrisoare de la Naton? Mărturisesc că lucrul ăsta m-a preocupat mult. Am hotărât să nu scriu nimic, am lăsat doar să plutească pentru totdeauna așteptarea. Vreau ca Girdot din carte să nu primească niciodată o confirmare a prieteniei lui.

Girdot zâmbi.

— N-am primit nicio scrisoare, fiindcă nici n-am trimis vreuna. Astea sunt doar închipuirile tale!

— Dacă ați fi trimis, ați fi recunoscut sau v-ar fi fost teamă de respingere?

— În întuneric înveți să nu te temi de nimic. Ai priceput, deșteptule?

Fu rândul lui Orestis să zâmbească, căci angajatorul său devenise din nou plin de viață și bătaios, de parcă n-ar fi pierdut toată noaptea stând treaz.

— Am însă de semnalat o scăpare.

— Mai întâi să menționez eu ce v-a scăpat dumneavoastră, apoi îmi spuneți tot ce doriți. E important ce am acum de spus.

— Fiți dumneavoastră primul atunci, domnule Orestis!

— Nu mi-ați spus niciodată cum s-a sfârșit povestea cu Mirza. Presupun că a murit într-un fel care vă doare numai gândindu-vă la asta. Ați avut o dragoste imensă care a durat o jumătate de secol și nu știm nimic despre sfârșitul ei. Unde e îngropată Mirza, domnule Eugène? Cred că a sosit clipa să-mi spuneți. Numai de dragul ei aș putea să adaug un ultim capitol în carte. Pentru ea merită s-o fac.

— Îți voi răspunde curând. Până să se crape de ziuă, îți jur că n-o să mai rămână niciun loc întunecat în poveste. Dar lasă-mă să-ți spun mai întâi despre scăparea ta. Scrii că Mirza a devenit creștină, că s-a resemnat în fața sortii și s-a măritat cu un romeu, prin pețit. Însă nu scrii nicăieri care era noul ei nume, cel creștin.

Orestis îl privi nedumerit. Singurul lucru la care nu se aștepta în zori de zi era ca bătrânul să se oprească asupra unui asemenea detaliu. „Unde a găsit-o și pe-asta, diavolul ăsta de om?”, se întrebă pentru o clipă.

— Asta-i adevărat, însă consider că-i ceva secundar. Nici nu mi-a trecut prin cap. Dar de ce mi-o spuneți acum?

— Ei, ți-o spun acum ca să știi! A fost botezată Eugenia! Orestis ridică privirea și îi cercetă mai atent pe Girdot și pe intendentă lui. Doamna Jeni avea capul plecat și-și frământa mâinile, poate de stânjeneală.

— Femininul de la „Eugène”. A luat, ca și mine, un al doilea nume. A cerut chiar ea la Patriarhie, acolo unde a fost botezată, să fie numită Eugenia.

— Foarte interesant, recunosc, și ciudat..., murmură Orestis, în vreme ce capul începuse să i se învârtă.

— A vrut să fim împreună în spirit, în minciuna noastră comună, în propria noastră incapacitate de a rămâne cei care ne-am născut să fim.

— Mărturisesc că sună impresionant și nu pot, în acest moment, să...

— Și bineînțeles, Orestis, ca să închei...

— Lfteris, te rog! spuse intendentă, apucându-i mâna. Te rog!

— Și, bineînțeles, diminutivul de la Eugenia este Jeni!

Orestis simți că i se taie respirația.

— Lfteris, hai să sfârșim cu toate astea! Ridică-te și mergi la culcare, te rog!

— Să nu creadă tânărul ăsta, *ma chérie*, că scriitorul e mai breaz! Află, mă, o dată pentru totdeauna, că viața-i mai presus de cărți!

— Doamna Jeni, nu știu ce să spun..., îngăimă Orestis, vizibil tulburat.

— Nu spune nimic, Orestis! Îmi pare rău că n-am știut dinainte că-n seara asta o să-i citești cartea, altfel aș fi ajuns din timp. Dar o să mi-o lași s-o citesc de la început, nu-i așa?

— Firește, e pentru amândoi. Iertați-mi tulburarea. Când am țesut povești despre dumneavoastră în roman, vă credeam moartă. Niciodată nu mi-aș fi putut închipui că aveam să vorbesc vreodată cu adevărata fiică a lui Alperen Bey!

— Tata nu era așa de rău precum ți l-a descris Lfteris. Vezi tu, bărbatul vieții mele n-a fost niciodată tată și nu se poate pune în locul unui părinte, care dă tot ce-i mai bun pentru copilul său și își face griji în fiecare zi.

— Ridicați-mă, vă rog!

Vocea lui Lfteris Zevgos îi întrerupse, căci își întinsese mâinile, așteptând să fie ajutat.

— N-o s-o trezim pe Korina cu noaptea-n cap!

— Pe voi doi vă vreau, îi răspunse, continuând să țină mâinile întinse.

Orestis se ridică din fotoliu și plecă să aducă scaunul cu roțile, care fusese lăsat într-un colț al salonului. Lumina dimineții mângâia acum toate ușile terasei. Doamna Jeni stinse luminile și trase draperiile. Era duminică dimineața.

— Lăsați-mă pe mine, o rugă el, apoi îl prinse de mijloc. O mai făcuse și în alte dăți de-a lungul celor doi ani de când venea în casă. Lfteris Zevgos era ușor, căci trupul i se împuținase odată cu anii, iar singurul său viciu, țigările, pe lângă zile din viață, îi luaseră și o bună parte din greutate.

— Să mergem pe terasă? propuse doamna Jeni.

— De ce nu?! Afară trebuie să fie plăcut, încuviință Orestis și începu să împingă căruciorul.

Deasupra capetelor lor se întindea cerul senin de vară.

— Căutați, spuse Lfteris, undeva ar trebui să se vadă Venus. Luminează până-n ultima clipă.

Imobilizară căruciorul în mijlocul terasei și ridicară capetele spre cer.

— Uite-o pe Venus, *mon amour*, am găsit-o! spuse Mirza entuziasmată, împletindu-și mâinile în jurul gâtului său. În vreme ce admira luceafărul dimineții, Orestis îl privea cu nesaț pe Girdot, căci își ridicase și el capul spre cer - fără motiv, desigur - și le zâmbea zorilor. Încă nu-i venea să creadă că această femeie în vârstă de lângă el era Mirza, cea pentru care, spre a o readuce la viață și a o zugrăvi cu fantezia lui, își petrecuse atâtea nopți scriind. Acest diavol împielit de Girdot îl abandonase deliberat beznei, îl lăsase s-o zămislească într-un roman plecând de la nimic! Florile de pe terasa uriașă răspândeau o mireasmă îmbătătoare. Dedesubtul lor, Bulevardul Vasilissis Olgas era liniștit, doar din când în când se auzea câte o mașină sfâșiind tăcerea.

— *Ma chérie*, vreau să mă ducă scriitorul la o plimbare. Ne lași?

Orestis îl asculta atent când îi vorbea, căci, deși trecuseră atâția ani, tandrețea dintre ei îl emoționa.

— Nu așa, să-i pui o jachetă! Orestis, în jumătate de oră să fiți înapoi, niciun minut mai mult! Noaptea asta a fost într-adevăr încă una de poveste, dar nu vreau să fie ultima. Ne-am înțeles?

— Aveți cuvântul meu, doamna Jeni.

Ascensor. Orestis, în picioare și cu spatele la ușă, prinse cu ambele mâini scaunul cu roțile. Girdot părea binedispus și proaspăt, de parcă tocmai se trezise dintr-un somn odihnitor.

— Tare mi-a mai plăcut ce-ai scris despre Mysiroglou, despre cum îi uram să coboare direct în Iad, în vreme ce el lua liftul!

— Care era numele real al lui Mysiroglou, domnule Eugène?

— Andreadis, și nu era gras, ci mai degrabă uscat, aș zice. Cred ca era chiar mai respingător decât l-ai descris tu.

— Scriitorii, până la urmă, nu vor să știe adevărul martorului ocular. Nu-mi mai spuneți nimic altceva, domnule Eugène. Unde vreți să mergem?

— S-o luăm pe Vasilissis Olgas. Înspre răsărit, spre Allatini.

— Nu e o idee rea, fiindcă nu-i zgomot și nici gaze de eșapament. Vedeți, e iulie și duminică dimineața, n-am fi putut găsi un moment mai bun.

Împinse ușa ascensorului cu spatele și trase afară căruciorul. Holul blocului era aproape grandios: o oglindă mare, o cabină de portar, mozaicuri lustruite, glastre cu ficuși.

Ieșiră pe trotuar. Afară se luminase de-a binelea, iar în aer se simțeau mirosul asfaltului și o ușoară adiere a mării, care nu era departe.

— Poate vreți să ieșim pe faleză?

— Nu, prefer aici, pe Vasilissis Olgas. Îmi amintesc că pe-atunci marea era inaccesibilă. Nu exista drum, ci doar stânci și pontoane de lemn. Noi știam doar bulevardul și casele care dădeau în el. Făceam câte un popas la

fiecare poartă de fier. Ai vândut vreodată ziare, Orestis?

— De mult nu se mai vând pe stradă, domnule Eugène, doar la chioșcuri.

— Ai dreptate, băiete, așa e.

— Mergem bine așa sau vă zdruncină dalele de pe jos?

— Sunt bine, nu-ți face griji, îmi place drumul. Dar oprește-te lângă un copac, oricare!

Orestis apropie căruciorul de primul copac. Girdot întinse mâna și, după ce-l cercetă cu palma, prinse să-l mângâie.

— E șubred.

— Toți sunt așa, slăbiți de la gazele de eșapament.

Girdot nu mai comentă nimic. Își încrucișă mâinile pe pânțele și își ținut capul îndreptat înainte. Dacă l-ar fi văzut cineva, ar fi crezut că ochii lui încă vedeau lumina, însă nu era adevărat.

— Acum trecem pe lângă ceva vechi, căci îi simt mirosul puternic.

— E IKA^{no}, la intersecția cu Martiou.

— Vila pe care a construit-o Seifullah Pașa. Mai târziu au luat-o frații Solomon. Aveau trei slujnice. Luau gazete franțuzești și evreiești, îmi amintesc bine asta.

— Poate vă amintiți și ce urmează?

— Casa Bianca, nu-i așa?

— Corect. Doar că acum e abandonată.

— Am auzit că Alibertis și Fernandez au murit acum câțiva ani.

— Asta nu știu, dar mai încolo văd casa lui Lichovnik.

— Orestis, am ceva să-ți spun...

— Vă ascult.

— Puțin mai devreme, Jeni a spus că, întrucât n-am copii, unele lucruri nu le pot înțelege. E greșit! Te am pe tine, Orestis. Ce copil al meu ar fi știut povestea mea mai bine decât tine?

— Vă mulțumesc mult!

— Nu-mi mulțumi, dă-mi doar mâna să ți-o strâng.

— Mai am ceva să vă întreb.

— Întreabă-mă ce vrei.

— Cu doamna Jeni, cu Mirza adică, de ce nu v-ați căsătorit după '61?

— Nu-i o întrebare pe care s-o pui, mai ales tu.

— De ce spuneți asta?

— Ce-ar fi adăugat o căsătorie? Doar bănuiala fiului ei că vreau să pun mâna pe ce a primit din asociere. De altfel, m-am obișnuit să trăiesc singur, doar cu slujnice. Să nu uiți și că, în vremea aceea, orbeam tot mai mult pe zi ce trecea. O căsătorie ar fi obligat-o, pe când așa, vine lângă mine fiindcă asta-și dorește. Eu să-ți spun toate astea? Ce fel de scriitor ești atunci?

Orestis zâmbi fără să se supere, fiindcă știa că așa fusese mereu

bătrânul: unde te mângâia, te și mușca.

— Nu spui nimic. Atunci o să-ți spun eu: mergi spre Allatini și plimbă-mă, rogu-te, pe stradă. Nu aud mașini, e pustiu, nu te teme! Pe stradă, te rog!

N-avea de ce să mai stea pe gânduri. Orestis coborî căruciorul în strada, iar bătrânul îi strânse mana cu entuziasm.

— Alergam foarte repede pe atunci, să știi! Îmi flutura părul în vânt de la viteză. Hai, nu-ți fie frică, mă țin!

— Cred că e o nebunie ce-mi cereți, domnule Eugène! Să-ncepem să alergăm așa, din senin!

— Este, dar de ce să mi-o refuzi? Ți-am spus că mă țin! Dacă o să te vadă cineva alergând așa cu un bătrân în cărucior, n-o să-și creadă ochilor! N-ar fi amuzant? Vreau să simt vântul pe față. Dar nu totu-i glumă, am și îndatoriri: trebuie să vând gazetele până în prânz. Ai auzit?

Orestis simți un fior la fel ca în timpul nopții. Mintea lui Girdot aluneca din nou în prăpastie.

— Trebuie să ne grăbim, m-auzi? Tata a săpat gropi la Allatini și așteaptă semințele. O să punem lalele, așa i-a cerut padișahul.

Nu mai stătu pe gânduri. Asfaltul era mult mai neted decât trotuarul, iar pe stradă nu era nici țipenie de om. La început, doar mări pasul, ca să se asigure că roțile rezistă.

— Mai repede, m-așteaptă tata! Îl auzi spunând.

Mari și mai mult pasul și începu să simtă și el vântul pe față. Bătrânul ăsta neputincios îl învăța ceva la care trebuia să ia aminte.

— Mai tare, băiete, tata așteaptă! Mai repede! În fața vilei o să vezi lume, fotografi, curioși - să nu te oprești! Dacă te întreabă la poartă, spune-le că sunt fiul grădinarului, mă știu!

Girdot țipa acum de bucurie cu toată puterea, cu tot ce-i mai lăsase din plămâni tutunul, după atâtea decenii de fumat. Orestis, în spatele lui, alerga și împingea cât îl țineau puterile.

— Mai tare, băiete! Să spui că-s fiul grădinarului, mă știu! Împingea căruciorul din rășputeri, alergând de parcă-l urmărea cineva. Plămânii îi ardeau, asuda, iar vântul străzii îi răvășea părul. Eliberare! Bătrânul era un inițiat, un maestru al libertății.

— Nu ține seama de nimeni, băiete, aleargă!

După scurtă vreme încetini, fiindcă răsuflarea îi ardea pieptul. Trecură de Vila Allatini și se opriră. Orestis imobiliză scaunul cu roțile și se așeză în fața lui Girdot. Îngenunche și îi prinse mâinile. El reacționează imediat, mângâindu-l în felul acela al orbilor - palma sa i se plimba pe chip, pe gât.

— Băiete, ai asudat?

— Lfteris, sultanul a plecat, nu mai e acolo. E vremea să ne întoarcem acasă.

— Știu, băiete, să nu crezi că...

— Lfteris, îți mulțumesc pentru tot...
Bătrânul Girdot continuă să-i mângâie fața.
— Pentru ce? Voi, scriitorii, vă găsiți cuvintele cu ușurință. Dar iată, am s-o spun și eu.
— Ce anume, Lfteris?
— Că încă o iubesc! Și pe tine te iubesc!
— Și eu, Lfteris.

Salonic, aprilie-decembrie 2016

¹ Gară din partea europeană a Constantinopolului, construită în stil *Art Nouveau* și inaugurată în 1890 (notele care nu au altă mențiune îi aparțin autorului).

² Deși, la nivel internațional, denumirea oficială a orașului este Istanbul începând cu 1930, aceasta a fost păstrată de-a lungul întregului roman atât pentru uniformitate, cât și pentru că este utilizată încă și astăzi de vorbitorii de limba greacă. (N. trad.)

³ Rezervor de tablă.

⁴ În original, *Faros tis Thessalonikis*. (N. trad.)

⁵ În original, *Aletheia*. (N. trad.)

⁶ Vitaliano Poselli (1838-1918), arhitect italian care a proiectat o serie dintre cele mai cunoscute clădiri publice și private din Salonic.

⁷ Ziarul *Farul Salonicului*, 23 martie 1909.

⁸ Instituție de învățământ otomană din Salonic, echivalentă cu liceul. Absolvenții ei ocupau funcții publice și militare.

⁹ Bara, Kilkis Mahalé: cartiere foarte sărace din vestul orașului; mai ales primul avea o reputație proastă din cauza caselor de toleranță aflate acolo.

¹⁰ Ziarul *Farul Salonicului* din acele zile.

¹¹ Ziarul *Farul Salonicului* din acea perioadă.

¹² Dönme: evreii din Salonic convertiți la Islam; mărturiile despre existența lor datează încă din secolul al XVII-lea, din vremea ereziei rabinului Șabbatai Țevi.

¹³ Adică din pătura socială superioară a evreilor dönme din oraș.

¹⁴ Deși, la nivel internațional, denumirea oficială a orașului este Izmir începând cu 1930, numele Smirna a fost păstrat de-a lungul întregului roman atât pentru uniformitate, cât și pentru că este utilizat încă și astăzi de vorbitorii de limba greacă. (N. trad.)

¹⁵ *Haremlık*, loc special destinat femeilor în casele musulmane, gineceu (pentru bărbați, termenul corespondent este *selamlık*).

¹⁶ Ziarul *Atena/Athenai*, 18 mai 1909.

¹⁷ *O mie și una de nopți*.

¹⁸ *O mie și una de nopți*.

¹⁹ Midhat Pașa (1822-1884), om politic liberal care deținea titlul de „Mare Vizir”.

²⁰ În folclorul sud-est european și în cel din Anatolia, *kallikantzaros* este un spiriduș răuvoitor care locuiește sub pământ și care, în perioada celor douăsprezece zile dintre Crăciun și Bobotează, iese la suprafață pentru a-i hărțui pe oameni. (N. trad.)

²¹ *De profundis* (lat.): din adâncul sufletului.

²² Maurice Sarraïl (1856-1929), general francez în Armata Orientului.

²³ Lycée: liceul francez din Salonic; astăzi, cunoscutul Institut Francez.

²⁴ Tommy: poreclă obișnuită dată de localnici soldaților englezi.

²⁵ Corp al armatei franceze din Primul Război Mondial. Soldații proveneau din rândul berberilor din nordul Africii, la vest de Valea Nilului.

²⁶ Anamiți: corp al armatei franceze, originar din Indochina.

²⁷ Aluzie la prenumele lui Venizelos - Eleftherios -, care a fost prim-ministru al Greciei în perioadele 1910-1920 și 1928-1932. În plus, numele Lefteris provine de la același substantiv. (*N. trad.*)

²⁸ Georges Benjamin Clemenceau (1841-1929), om politic francez, comandant în Primul Război Mondial, cunoscut și datorită remarcilor sale inteligente.

²⁹ Tigrul: poreclă a lui Georges Clemenceau.

³⁰ Este vorba despre campania de la Gallipoli (sau campania din Dardanele), desfășurată în Primul Război Mondial, în perioada 19 februarie 1915-9 ianuarie 1916, când Regatul Unit și Franța, aliații Rusiei, au lansat un atac naval urmat de o debarcare pe peninsulă, cu scopul de a captura capitala otomană. (*N. trad.*)

³¹ Nea Leshi, club creat în 1901 de cetățeni de vază ai orașului Salonic, ca loc de întâlnire pentru negustori și oameni de afaceri greci. (*N. trad.*)

³² Avraam Benaroya (1887-1979), fruntaș al Mișcării Muncitorilor din Grecia.

³³ Josef Yona: tovarăș de luptă al lui Benaroya; ca urmare a activității sale, a fost exilat pe insula Naxos de către guvernul Venizelos în timp de doi ani și jumătate.

³⁴ Dulăpior tradițional din tablă galvanizată și sită, care stătea agățat de tavan și era folosit pentru păstrat alimentele.

³⁵ George Milne (1866-1948), locotenent general și conducător al armatei britanice de pe Frontul din Macedonia, începând din mai 1916.

³⁶ Importantă organizație muncitorească multietnică din Salonic, fondată și condusă de Avraam Benaroya.

³⁷ Alliance Israélite Universelle. A fost fondată la Paris în 1860, cu scopul de a le oferi evreilor din Orient educație ca în Occident. A înființat în Salonic una dintre primele sale școli în anul 1873 și a continuat să aibă, timp de decenii, o bogată activitate educațională.

³⁸ Vinerea are loc rugăciunea comună săptămânală. În multe țări musulmane este zi liberă. (*N. trad.*)

³⁹ Poli, în greacă; se referă la Constantinopol (astăzi, Istanbul), cetatea - sau orașul - prin excelență pentru greci. (*N. trad.*)

⁴⁰ Povestea de dragoste dintre Aline Fernandez și Spyros Alibertis este reală. A avut loc imediat după Războaiele Balcanice și i-a preocupat pe locuitorii orașului, fiind cea mai romantică poveste din cartierul Exohes. Cuplul a trăit până la mijlocul anilor '60 în Casa Bianca, vila-monument a familiei Fernandez, care adăpostește astăzi Pinacoteca Municipală din Salonic.

⁴¹ Pălăriile panama sunt confecționate din paie în America Latină. Fiind ușoare și suple, au devenit renumite la începutul secolului al XX-lea în toată lumea.

⁴² Partea din centrul Salonicului distrusă de marele incendiu din 1917, care a fost refăcută la scurtă vreme după aceea.

⁴³ Federația Socialistă a Muncitorilor din Salonic. (*N. trad.*)

⁴⁴ Țările Noi (Nees Hores), teritoriile anexate de Grecia în urma Războaielor Balcanice (1912-1913), prin Tratatul de la București din 1913. Acestea cuprindeau Macedonia de Sud, Salonicul și câteva insule din Marea Egee. (*N. trad.*)

⁴⁵ Așezare de refugiați în vestul Salonicului, astăzi Stavroupoli.

⁴⁶ Aceste numere erau alocate pozițiilor de pe hărțile militare. (N. trad.)

⁴⁷ Ziarul *Macedonia/Makedonia*, 18 mai 1918.

⁴⁸ Ziarul *Înainte/Embros*, 18 mai 1918.

⁴⁹ Ziarul *Radicalistul/Rizospastis*, 18 mai 1918.

⁵⁰ Ernest Hébrard (1875-1933), arhitect și urbanist francez; a elaborat planurile de reconstrucție ale orașului Salonic după incendiul din 1917.

⁵¹ „O, îmbătătoarea mea iubită!” (în franceză, în original). (N. trad.)

⁵² Atamanul Nikifor Grigoriev (1886-1919), conducător paramilitar care a sprijinit la început puterea sovietică, dar mai apoi s-a întors împotriva ei.

⁵³ Nestor Ivanovici Mahno (1888-1934), conducător anarhist ucrainean cu o importantă activitate în Războiul Civil rus.

⁵⁴ Anton Ivanovici Denikin (1872-1947), general al Albilor contrarevoluționari și protagonist în Războiul Civil rus.

⁵⁵ Simon Petliura (1879-1926), om politic și luptător ucrainean, personalitate contestată care a luptat pentru independența Ucrainei.

⁵⁶ A treia uniune internațională a partidelor naționale comuniste.

⁵⁷ Psalmul 140 - 4, traducere de Bartolomeu Anania, BOR, 2001. (N. trad.)

⁵⁸ Semn insultător cu palma larg deschisă. (N. trad.)

⁵⁹ Jean Jaurès (1859-1914), om politic francez, socialist și pacifist, care a fost ucis în ajunul Primului Război Mondial.

⁶⁰ Stefanos Skouloudis (1838-1928), politician și bancher, a deținut funcția de prim-ministru în perioada 1915-1916.

⁶¹ Gustav Krupp (1870-1950), conducătorul concernului „Friedrich Krupp AG” din 1909 până în 1941.

⁶² Cartier rău famat din Atena. (N. trad.)

⁶³ *Anadan babadan* (în turcă, în original): „de la mamă și tată, din moși-strămoși”. (N. trad.)

⁶⁴ Aluzie la poemul lui Hesiod intitulat *Munci și zile*. (N. trad.)

⁶⁵ Rețină (*retsina*, în greacă), vin tradițional grecesc. (N. trad.)

⁶⁶ Numele personajului principal al romanului lui M. Karagatsis *Junkermann*, publicat în foileton în anul 1938. (N. trad.)

⁶⁷ Prima ecranizare a romanului *Junkermann* de M. Karagatsis, cu Alekos Alexandrakis în rolul principal, a început să fie difuzată pe canalul YENED în luna martie a anului 1976 și s-a încheiat în august 1977.

⁶⁸ Charles „Lucky” Luciano (1897-1962), mafiot sicilian socotit înaintașul crimei organizate moderne.

⁶⁹ Autoturism de lux nedecapotabil fabricat în SUA.

⁷⁰ Este vorba de Nikolaos Plastiras și de mișcarea eșuată din 6 martie 1933.

⁷¹ Sfârșitul Războiului Greco-Turc (1919- 1922), când majoritatea grecilor creștini din Asia Mică au fost uciși sau au fugit. Cei care au rămas au fost transferați în Grecia în condițiile ultimului schimb de populație între Grecia și Turcia din 1923.

⁷² Paul Carbone (1894-1943), corsican, unul dintre conducătorii crimei organizate din Marsilia, amestecat în comerțul clandestin, case de toleranță, narcotice.

⁷³ François Spirito (1900-1967), prieten și colaborator al lui Carbone în crima organizată.

⁷⁴ Johnny Weissmüller (1904-1984), campion olimpic la înot și actor de cinema american.

⁷⁵ Léon Degrelle (1906-1994), ziarist și om politic belgian, colaborator al naziștilor și membru al Waffen-SS.

⁷⁶ *Tarzan, omul-maimuță*, producție a MGM din 1932.

⁷⁷ „Îmi cer scuze, doamnă, m-am înșelat!” (în franceză, în original). (N. trad.)

⁷⁸ Este vorba despre schimbul de populații între greci și turci care a urmat conflictelor din 1921-1922. (N. trad.)

⁷⁹ La Kampel, mahala evreiască din Salonic, au avut loc, pe 29 iunie 1931, acte de violență ale elementelor naționaliste extremiste.

⁸⁰ 3E sau Uniunea Națională „Hellas”, cea mai importantă organizație antisemită și parafascistă din Grecia de Nord în perioada interbelică.

⁸¹ Librăria istorică Molho s-a deschis în 1888 și s-a închis în 2008. Funcționarea ei a fost strâns legată de istoria orașului Salonic în secolul al XX-lea.

⁸² Din această plantă se obține o fibră foarte dură.

⁸³ Sau otuzbir, joc de origine turcească, în care cel care totalizează treizeci și unu de puncte câștigă partida. (N. trad.)

⁸⁴ În trecut, trăsură elegantă, deschisă, cu patru roți și fără uși, trasă de unul sau doi cai. (N. trad.)

⁸⁵ Comandamentul Mijloacelor de Transport.

⁸⁶ Hitlerjugend („Tineretul hitlerist”), organizație nazistă de tineret a Partidului Muncitoresc German Național-Socialist, care a fost activă între 1922 și 1945. (N. trad.)

⁸⁷ *Noua Europă și Ziarul de după-amiază* (*Nea Evropi și Apogevmatini*, în greacă - n. trad.) erau cele două ziare care circulau în perioada Ocupației germane în Salonic.

⁸⁸ Homer, *Iliada*, XVIII, v. 104, traducere de George Murnu. (N. trad.)

⁸⁹ Altă denumire pentru evreii dönmech.

⁹⁰ Max Merten (1911-1971), consilier juridic superior al administrației germane, responsabil cu deportarea evreilor din Macedonia; cazul Merten a fost de actualitate la sfârșitul anilor '50.

⁹¹ Fel de mâncare grecesc (de obicei, o plăcintă) preparat cu prilejul trecerii în noul an, în care este ascunsă o monedă purtătoare de noroc. (N. trad.)

⁹² Alois Brunner (1912-2001) și Dieter Wisliceny (1911-1948), executanții și coordonatorii principali ai deportării evreilor din Salonic în timpul Holocaustului.

⁹³ Ghetoul sau lagărul Baron-Hirsch a servit drept loc de concentrare și de pregătire pentru deportarea evreilor greci în lagărul de exterminare Auschwitz-Birkenau; a fost înființat la ordinul lui Alois Brunner și Dieter Wisliceny, care, sub comanda lui Adolf Eichmann, au pus în aplicare „Soluția finală a problemei evreiești” în Salonic. (N. trad.)

⁹⁴ „Te-am așteptat, dar n-ai venit”, un cunoscut cântec de dragoste turcesc despre patria pierdută.

⁹⁵ „Nebunul” (în franceză, în original). (N. trad.)

⁹⁶ Saul Modiano (m. 1924), membru al vestitei familii Modiano, care a prosperat în Salonic vreme de multe decenii.

⁹⁷ Personaj feminin din cunoscutul roman al lui Victor Hugo, *Mizerabilii*.

⁹⁸ Eduardo Vicente Bianco (1892-1959), celebru dirijor argentinian al orchestrei tradiționale de tango; compozitor, violonist, revizor, orchestrant, versificator și cântăreț.

⁹⁹ Kakia Mendri (1912-1994), cântăreață renumită din perioada interbelică.

¹⁰⁰ Danai Stratigopoulou (1913-2009), cântăreață, muziciană, scriitoare, traducătoare și profesoară de folclor grecesc la Universitatea Santiago de Chile, precum și de canto, în mai multe conservatoare.

¹⁰¹ Măsuță circulară și foarte joasă, specifică lumii otomane, la care se mănâncă stând pe podea. (*N. trad.*)

¹⁰² Aliyah Hanoar, organizație evreiască înființată de Recha Freier la Berlin, în 1933. În timpul terorii naziste, a salvat viețile a mii de copii evrei trimițându-i în Palestina. (*N. trad.*)

¹⁰³ Acronim pentru United Nations Relief and Rehabilitation Administration, organizație internațională fondată în 1943 de Națiunile Unite, cu scopul de a oferi ajutor umanitar și sprijin pentru reabilitarea țărilor afectate de Al Doilea Război Mondial. (*N. trad.*)

¹⁰⁴ Primul medicament psihotrop, precursorul calmantelor de astăzi, foarte popular vreme de cincizeci de ani.

¹⁰⁵ Ziarul *Libertatea/Eleftheria* , 7 septembrie 1955.

¹⁰⁶ Ziarul *Macedonia*, 8 septembrie 1955.

¹⁰⁷ Ziarul *Nordul grecesc/Ellinikos Vorras*, 7 septembrie 1955.

¹⁰⁸ „Sunt pur și simplu copleșit!” (în franceză, în original). (*N. trad.*)

¹⁰⁹ Contract prin care proprietarul unui teren îi cedează unui antreprenor dreptul de a ridica pe terenul său o clădire cu mai multe etaje, primind în schimb unul sau mai multe apartamente în acel imobil. (*N. trad.*)

¹¹⁰ Casa de Asigurări Sociale. (*N. trad.*)

